

MOTILAL BANARSIDASS

Bungalow Road, J wahar Nagar Delhi-6

Nepali Khasra, Varanasi ; (U P)

Bankipore, Patna (Bihar)

First Published in 1870 and reprinted by Motilal Banarsidass, 1963

सम्बन्धे भारतीयविद्यासंस्थानसिद्धिनिमित्तावयवकालभ्यस्तत्त्वसंग्रह-
पुनर्मुद्रणयोगनायां प्रकाशितः ।

This book has been published under the Scheme of reprinting of
important out-of-print Sanskrit books sponsored by the
Government of India.

Price Rs. 15 00

Published by Motilal Banarsidass, Bungalow Road,
Jwahar Nagar Delhi-6 and prior to by Shantilal Jain
Shri Janardani Press, Bankipore, Patna
Jwahar Nagar Delhi-6.

श्रुताविना

अथाय प्रस्तूयते विपश्चिता समक्ष गणरत्नमहोदधिनामा
वर्धमान-यशो-वर्धनो व्याकरणगणकोषग्रन्थ । एडिनवर्गविश्वविद्या-
लये सस्कृताध्यापकपदमलङ्कुर्वता जुलियस् एग्लिंग-महोदयेन
(Julius Eggeling) सम्पादितो ग्रन्थ एष रसगुणनवचन्द्रमिते
(1936) वैक्रमे सवत्सरे सस्कृत-टेक्स्ट-सोसायटी-नाम्न्या सस्थया
प्राकाश्यत । सस्कृतसेविना कृते परमोपयोगी महोदधिरय पुनर्न-
चिरादेव दुर्लभतामभजत । तमिम चिररात्राय प्रवर्त्तमानमभाव-
मपनेतुकामेन केन्द्र-शिक्षा-मन्त्रालयेन विनियोजितमेतद्ग्रन्थपुनर्मुद्रण
सवर्धयतु सुरभारती भारतञ्चेत्याशास्ते ।

शिक्षामन्त्रालय
नई दिल्ली
11—2—1963

रमाप्रसन्ननायक

MEINEM HOCHVEREHRTEN LEHRER

ADOLF FRIEDRICH STENZLER,

ZU SEINEM EHRENTAGE, 12 SEPTEMBER 1879,

IN DANKBARER ERINNERUNG

ZUGEEIGNET

PREFACE TO PART I.

THE present edition of the *Gana-atnamahodadhī* is based on a collation of the following Manuscripts, all of which are written in the Devanāgarī character

- A An old MS belonging to the Royal Asiatic Society and consisting of 178 palm-leaves. In the colophon it is dated *Samvat* 1151 *virodhisambatsare kārṭtikavadi 5 budhe*. This date is probably intended for *Saka* 1151 = A D 1229, which, according to Brown's Tables, coincides with *Virodhi* in the Brīhaspati cycle. This MS is on the whole well written, and belongs to the same class of *Pothis* as those discovered by Dr Buhler in the Jain Library at Jesalmer, dated from about A D 1140 to 1340. Unfortunately it does not contain the text and commentary complete, a large portion (slokas 159-369, comprising about three-sevenths of the work) having been omitted. A photograph of two pages of this MS is given in Part I of Professor Wright's Oriental Series of the Palæographical Society.
- B A paper MS belonging to the Bombay Government and consisting of 73 leaves, the fourth of which is wanting. This MS, which contains both the text and the commentary, is well written, and dated *Samvat* 1666 = A D 1609.
- C A modern MS, on European paper, belonging to the Bombay Government, copied, not very carefully, by two different hands. Only a few leaves at the beginning have been revised by a third hand. It consists of 138 leaves, the first of which is wanting. There are numerous *lacunae* throughout the MS. From many characteristic coincidences of reading it would appear that the original MS from which this was copied, was probably derived from the same MS as B.
- D India Office MS 949, b, written towards the end of the last, or at the beginning of the present, century, and consisting of 121 leaves. A few

leaves at the end, it seems, were lost; a different hand having supplied the defect on foll. 118-121 by a commentary made up for the purpose. This copy was apparently derived from a good, though perhaps badly written MS. It contains a somewhat shorter recension of the commentary than that of the other MSS; fewer meanings being often assigned to the *gras* words, and numerous examples and explanatory passages being wanting in it. The present copy however is extremely incorrect and some different hand having moreover revised it through out, without assistance from the MSS its readings are now but too often hopelessly corrupt.

E India Office MS. 919 a. It consists of 30 leaves and contains only the text of the *grasas*. Dated *Sakaet* 1863 = A.D. 1806

F This MS. was kindly obtained for me by Dr. Bühler from a Brahman of *Ehōj* in *Kachchh*. It is of about the same age as B., and consists of 107 paper leaves, containing the whole of the text and commentary.

As regards the mutual relations of these Manuscripts—apart from those peculiarities of D already alluded to—there is an unmistakable connexion between B, C, and F on the one hand, and between A, D (and E.) on the other not so marked, however as to constitute two different recensions of the work. Although in most cases in which the two classes of Manuscripts differ the readings exhibited by the latter class seem to me preferable, it has not been possible—owing to the defectiveness of A. and the corrupt state of D—to allow to this class that influence in the constituting of the text throughout the work which might otherwise have been assigned to it. According to an *Ārya stanza*,¹ given at the end of the work by A. and F. the authenticity of which I see no reason to suspect, Vardhamāna composed his work in *Sakaet* 1107 corresponding to A.D. 1140 the date of the oldest of these MSS. (A.) would therefore be as close to that of the *codex archetypus* and to the time when the author lived, as one could wish. Nevertheless, the interval had been sufficiently long for numerous mistakes to have crept into the text by the time the manuscript was written.

सप्तमवर्षाधिबेजेवाद्ग्रसु प्रतीयतीतिषु ।

वर्षावा विद्यमती यथारसमहोदधिर्बिहित ॥

Of the three MSS of the other class, F has more in common with A and D than the other two, and it happens in not a few cases that D and F coincide in giving some valuable reading or passage, where all the other Manuscripts differ

When I first undertook to edit this work, only three of the above Manuscripts were accessible to European scholars, viz, A and D, and the text MS E. They had been for many years in the hands of the late Professor Goldstucker, who was the first, in his "Pāṇini, his Place in Sanskrit Literature," to point out the great importance of the work for lexicographic purposes. His account of these MSS led me to assume that a tolerably correct edition of the work might be possible¹, and on being asked to take Goldstucker's place as Editor to the Sanskrit Text Society, it appeared to me that I could do no better service to Sanskrit scholars than to prepare for the Society an edition of Vardhamāna's metrical version of the Ganas, together with the best text of the commentary that I might be able to extract from the two available MSS. I soon found, however, that Goldstucker had taken far too favourable a view of the task. Although the Royal Asiatic Society MS (A.) belongs, no doubt, to the better class of Sanskrit MSS, Goldstucker had entirely forgotten to state that it is defective by nearly one-half of the work, for which portion my manuscript materials would consequently have been limited to the India Office MS (D), than which a more hopelessly incorrect MS has never passed through my hands

Under these circumstances, even a tolerably satisfactory edition of Vardhamāna's metrical version of the Ganapātha would have been

¹ "The MSS in question are no doubt open to correction, as, indeed, every Sanskrit MS in existence is, but I hold that at all events the ancient copy of the R A S will, in spite of its inaccuracies, be ranked by every one conversant with MSS amongst the best Sanskrit MSS in existence. And having considered it incumbent on me to study this book carefully, I have no hesitation in maintaining that even a tolerable Sanskrit scholar would be able to make a perfectly good edition of at least the text of this work, with the aid of these five copies of the text (viz, each of the two MSS of the commentary representing, in G's opinion, two copies of the text—Ed), the two copies of the commentary, and, as a matter of course, with the aid that may be got from Pāṇini and his commentaries."—Goldstucker, *op. cit.*, p 178

attended with considerable difficulties, the more so as there are not a few omissions in D also and as the chief if not the sole importance of the work lies in the commentary not in the metrical arrangement of the Ganas, I should have had to abandon the work had not my friend Dr Bühler come to my assistance with his wonted kindness and disinterestedness. He drew my attention to the modern Bombay copy C., and somewhat later to the MS. D purchased by him in the meantime for the Bombay Government and he, moreover obtained for me the loan of MS. F from its owner a Brahman in Bhūj. When it is borne in mind that Goldstücker with his extensive connexions in India, for many years exerted himself in vain to procure at least one other manuscript of Vardhamāna's commentary on his Ganapātha, this work may be taken as an admirable example of the great services which Dr Bühler by his unwearied exertions in exploring the manuscript collections in Western India, has rendered to Sanskrit scholarship.

Even with my manuscript apparatus thus fortunately increased, the task of editing has been by no means an easy one, and numerous difficulties have had to be left for future solution many more, however would have remained unsolved, and many quotations unidentified, if it had not been for the warm interest taken in the work, and the invaluable assistance rendered me throughout its progress, in revising the proof-sheets, by so many disinterested friends and fellow workers, viz. Professors Aufrecht, Stenzler Weber Roth, Haas, Pischel, Kailhorn, and, last not least, Dr v Bightlingk. I am also indebted to my friend Dr Rost for kindly drawing my attention to, and placing at my disposal, some works connected with the Ganas, especially the Ganaratnāvalī of Bhaṭṭa Yajñeyara, recently published at Baroda, which as will be seen from the footnotes of the last five sheets of the present part, has been of considerable service to me. Indeed, it was only after I became acquainted with this work, which is largely based on Vardhamāna's commentary that it occurred to me that continual reference to the various readings

the accessible Ganapâthas might add to the usefulness of the present work. The completion of Pandit Bâla Sâstrin's edition of the Kâsikâ Vṛitti was of course a most welcome event to me, although, owing to the somewhat insufficient state of the editor's materials, especially in regard to the text of the Ganas, I have found it necessary, along with the printed edition, continually to consult the two MSS at my disposal, viz, MS Ind Off 2440-1 (α) and a MS of the Asiatic Society of Bengal (β), in which the fourth and eighth *adhya*yas are wanting. At the end of the present edition I intend to give, besides a complete index to the work, an alphabetical list of the Ganas, in which the words of each gana will be arranged alphabetically, with the various readings of the other collections attached to them.

To Professor Aufrecht, who, at one time, had himself been seriously engaged on Vardhamâna's work, I am indebted for much valuable information, it was he who kindly drew my attention to the author's relations to Kshîrasvâmin, the commentator on the Amarakosha. Several passages copied by Vardhamâna from that writer have been noticed in the footnotes, in my own copy of this edition I have noted a good many more, especially in the first few sheets, but I have not thought it necessary to encumber the pages with too many references of this kind. A critical edition of Kshîrasvâmin's commentary would, in my opinion, form a valuable contribution to Sanskrit philology. The manuscripts, however, hitherto accessible to European scholars, are by no means sufficient for such a task.

One of the chief difficulties in restoring the text consists in the numerous grammatical sūtras quoted by the author. Goldstucker's contention to the contrary notwithstanding, a glance at almost any page of the present edition will suffice to show that Böhlingk was unquestionably right in stating, in the preface to his edition of Pânini, that Vardhamâna's work was intended, not for Pânini's *Ashtādhyâyi*, but for some modern grammar. Whenever the grammatical work, to which Vardhamâna refers, is identified in India—

and I have no doubt that this will be the case ere long—many mistakes in the wording of the sūtras, which my MSS. do not enable me to settle, will be easily corrected. On these grounds it will be understood why in not a few cases in which it would have been easy enough to alter a sūtra so as to make it agree with Pāṇini I have thought it safer to resist the temptation, and to content myself with referring to the corresponding rule of Pāṇini. In regard to a number of curious and not very probable various readings of *grecis* words adduced by the author as well as some other doubtful passages in which the MSS. are in tolerable agreement, I cannot help thinking that, if mistakes there be, the fault lies not so much in my MSS., as in the defective manuscript materials on which Vardhamāna had to work.

Hindu scholars, I doubt not, will also readily identify many of the quotations which I myself and those who have so kindly assisted me have not been able to trace to their original sources. For any information of this kind which might be utilized before this edition is completed, and which would thus contribute to the usefulness of the work, I shall feel very thankful.

To the Managing Committee of the Sanskrit Text Society my sincerest thanks are due for this edition: being allowed to see the light. Without their kind consent to its being published under their auspices, I could never have hoped to persuade a publisher to undertake a work of this kind, whatever may be its importance in the eyes of Sanskrit scholars. Unfortunately there is but too much reason to fear that, with the publication of the present work, the Sanskrit Text Society the foundation of which was so heartily welcomed by all Sanskrit scholars, and which, in the present unhappy state of Oriental text publishing might have proved so useful to Sanskrit studies, will close its short but promising existence.

J. EGGELENG

ADDITIONS

Since the sheets of Part I were struck off, I have succeeded in tracing several quotations to their sources. Professor Kielhorn also has kindly identified for me some passages from the Mahābhāshya (Mbh) and the Vākyapadīya

- P 5, 1 9, एव वादिनि देवर्षी is Kumāras 6, 84
 id मैत्र सखा Mbh, ed Kielh p 281, 10
 " 8, 1 7-8 This sloka is from Bharata Nāṭyas 19, 5
 P 8, 1 11, तथेति स प्रतिज्ञाय of स तथेति प्रतिज्ञाय Kumāras 6, 3
 P 11, 1 9, यावद्भिर खे मयता चरन्ति Kumāras 3, 72
 P 16, 1 7, तच्च विजहीहि cf. Bohtl Sp 562 (identified by Dr Zachariae)
 P 21, line 6, यदि लेपनवेष्टे is Dandin's Kavādarsa 2, sl 229
 P 29, last line, वृद्धास्तेन विवारणीयचरिता ° is from Uttarar'haṅgī
 Act 5, last sloka but one also quoted Dasarupa, p 39
 P 30, line 6, यन्ने आर्तखड्गसृष्ट्याणि° Kavādarsa 2, sl 222 (ed उद्धर्तुमुच्यत)
 P 31, 1 6, The Vākyapadīya ii v 192 has
 निपाता द्योतका केचित्पृथग्दर्शाभिधाधिना ।
 आगमा इव केऽपि स्युः समुपार्थस्य वाचकाः ॥
 P 31, 1 15, एहि जाये° cf. Vaj S v 4, 3 (p 208), वाच एहि खो रोहाव ।
 P 32, 1 10 चत्तवा स्वा च मा व° Mbh, Kielh p 145
 P 41, 1 14, एवमवचनमुत्सर्ग करिष्यति Mbh p 95, 25
 P 52, 1 14, खेया चैव परेण च° Rājasekhara's Balarām 2, 30

CORRECTIONS

- P 28, 1 8, read एवमप्रयत्नकार cf Mbh Kielh p 199
 P 33, 1 9, read शीघ्र for शीघ्र (s etymology, p 99 l 10)
 P 52, 1 2 ° note लर्जा अचिद्धरा°
 P 68 1 9 ° note सन्तारखे वीकच्यामिष्ठेय cf Mbh on Pān ii 1, 71
 (cf Ben वीकच्या प्रतिषेध)
 P 72, 1 8, for वडवेत्व° read वडवे° cf sl 146 com
 P 95, note 3, strike out °त्तरचा F
 „ note 4, for B C read B C F
 „ note 10, for cf sl 249, read cf sl 251, 249 comm, Pān ii 1, 106
 P 144, 1 1, for प्रवण read प्रणव cf p 145, note 7
 P 165, 1 7, read प्रवर्ग्योपसद्दी
 P 173, 1 8, for प्रियदध probably °दधा cf Kāṣ V vi 1, 75

PREFACE TO PART II.

FOR the last thirteen sheets (pp 273-480) of this, the concluding part of Vardhamâna's work, I have had the good fortune of being able to make use of another MS, lately purchased and kindly lent to me by my friend Professor Kielhorn. This MS (K) is about 300 years old, and consists of 96 leaves, beautifully written in Devanâgarî, and containing the whole of the text and commentary, with the exception of a small piece broken off from the last leaf but one. It is intimately related to my MSS B and C, so much so indeed that, from several passages, it seems not unlikely that those two MSS, or at any rate B and the prototype of C, were directly copied from it. MS K contains, however, not a few marginal corrections by a different hand, perhaps added after those copies had been made, since no trace of these corrections appears in the other two MSS. The paper on which it is written is extremely brittle and embrowned, evidently from long exposure to damp.

For the whole of the present part I have, moreover, compared the gâṇas in Hemachandra's larger commentary (*bṛihad-ṛitti*) on his Sanskrit grammar, an excellent MS of which was, with wonted liberality, placed at my disposal by Mr K M Chatfield, Director of Public Instruction of the Bombay Presidency. The coincidences between Hemachandra's gâṇas and the various readings noticed by Vardhamâna, as will be seen from my notes, are

very striking and I can only regret that this comparison was not extended over the whole text. This deficiency will, however be to some extent supplied in the alphabetical list of gaps, where Hemachandra's readings will be given. Since the Jain grammarian is nowhere mentioned by *Vardhamāna*, it must remain uncertain whether the latter used Hemachandra's grammar or whether both drew their materials from the same sources.

I have again to tender my most hearty thanks to Dr v. Bohlingk, and Professors Aufrecht, Stenzler, Weber, Roth, Haas, and Pischel for the continued valuable assistance they have kindly rendered me in revising the proof sheets. To Dr Zacharias also I am indebted for several suggestions and corrections.

J. EGGELING

LEIPZIG
JULY 1881

ओम् ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥

अथ

श्रीवर्धमानविरचितः स्त्रीयवृत्तिसहितो गणरत्नमहोदधिः ॥

सुखेनैव ग्रहीष्यन्ति गणरत्नानि यां श्रिताः ।

वृत्तिः सारम्भते स्त्रीयगणरत्नमहोदधेः १ ॥

शास्त्रारम्भे समीहितसिद्धयेऽभिमतदेवतायां २ ग्रन्थसूत्रमस्कारमाह ।

वाग्देवतायाः क्रमरेणवस्ते

जयन्ति येषां मिषमात्रतोऽपि ।

सर्वार्थदर्शी ३ मुकुरेण तुल्यः

प्रकर्षमेति प्रतिभाविलासः ॥ १ ॥

येषां वाग्देवतायास्वरणरेणूनां संस्पर्शमात्रेणापि निखिलपदार्थ-
सार्थप्रतिबिम्बहेतुः ४ प्रतिभाविलासः सातिशयः सपद्यते ते जयन्तीति
संबन्धः । वाचामधिष्ठात्री देवता वाग्देवतेति साभिप्रायं तस्या नाम ।
जयन्तीति सर्वोत्कर्षेण वर्तन्ते सर्वोत्कृष्टत्वेन च नमस्कार आक्षिप्यत
इति तान्प्रति ५ प्रणतोऽस्तीति लभ्यते । प्रतिभेति । प्रज्ञा नवनवोत्सेख-

१ In C the whole of the introduc-
tion, both text and comment, is want-
ing It begins वधेन रचयाम ॥ अथ
गणानाह ॥ चवाहाहैवैवं ०

२ ०देवताया F

३ शब्दार्थदर्शी D

४ ०पदार्थप्रतिबिम्बहेतु F , पदार्थ-
प्रतिबिम्बहेतु D

५ F. om प्रति D cor ता प्रति

शक्तिर्गो^१ प्रतिभा मता ॥ इदानीं व्याकरणनिष्ठातनुद्धीर्णा पूर्वाभा
र्याणां स्तुतिमाह ।

शालानुरीयशकटाङ्गजचन्द्रगोमि

दिग्बस्त्रभर्तृहरिवामनभोजमुख्या^२ ।

मेधाविन^३ प्रवरदीपककर्तृयुक्ता^४

प्राज्ञैर्निषेयितपदद्वितया जयन्ति ॥ २ ॥

शक्तादरो^१ नाम याम । सोऽभिजनोऽस्यासीति^२ शक्तात्
रीपक्षमवात् पाणिनि^३ । शकटाङ्गज शकटाद्यन । पूष्यद्यङ्ग
ङ्गोमी । गोमिन्पूष्य इति गोमिन् । दिग्बस्त्रो देवगन्दी । भर्तृहरि
र्वाक्यपदीयप्रकीर्णकयो^४ कर्ता मन्त्राभाष्यविपाद्या^५ व्याख्याता च ।
वामनोऽविश्राणविद्याधरव्याकरणकर्ता^६ । भीष्म सरस्वतीकण्ठम
रपकर्ता^७ । मुख्यशब्दव्यादिवचनमाच्छिबस्त्रामिपतश्चतिकात्यायनप्र
भृतयो लभन्ते । दीपककर्ता श्रीभट्टेश्वरसूरि । प्रवरद्याधो दीपक
कर्ता^८ च प्रवरदीपककर्ता । प्राधान्य^९ चाष्टाधुनिकवैयाकरणरूपेण

१ प्रति प्रघान ॥; *बोभेषगा
विमी D

२ दात्रानुरीय D F

३ शालानुरीय वा (place broken off)
य । १

४ मन्त्रमवा आदिनि ॥; मन्त्र
वा वा पाणिनि F शालानुरीय वा
दिनि ॥

५ मन्त्रहरिर्वाक्यपदीय F; इती ।
म पदी broken off in A.

६ विपाद्या B D F

७ वामनो विद्याधरविद्याधर B
तियाभाष्यामर D

८ कर्ता आदि broken off
in A.

९ दीपकर्ता D

१० रदीप प्राधा broken off
A; चप्राधान्य B.

या ॥ निषेवितं पदद्वितयं चरणाम्बुजद्वयं^१ सुप्तिङ्लक्षणं^२ च येषां ते तथोक्ताः ॥

इदानीं समस्तशास्त्रोपलक्षणपूर्वकं^३ स्वग्रन्थसारतां^४ दर्शयति ।

विदित्वा शब्दशास्त्राणि^५ प्रयोगानुपलक्ष्य च^६ ।

स्वशिष्यप्रार्थिताः कुर्मो गणरत्नमहोदधिम् ॥ ३ ॥

शब्दशास्त्राणीति^७ पाणिन्यादिविरचितानि सोपनिबन्धानि^८ । प्रयोगान् महाकाव्योपनिबद्धानि लक्ष्याणि^९ । लक्ष्यं लक्षणं च सम्यग् ज्ञात्वा गणरत्नमहोदधिनामानं^{१०} ग्रन्थं स्वविनेषैरभ्यर्थिताः कुर्मः पद्य-बन्धेन रचयामः ॥ अथ गणानाह^{११} ।

च वा हाहैवैवं नह नहि नवा नो चन हि है

स्वधा स्वाहा रै वै यदि यदुत नूनं नहिकमः^{१२} ।

उताहो हा ही हे किमुत यदिनामेव तु तथा

भगो भो हंहो हो इतिह नु सहामा ननु नजः ॥ ४ ॥

१ ०द्वितयं B D F

२ सुप्तिङ्लक्षणं F

३ स्वर्वशास्त्रोपलक्षणपूर्वकं D , मस्त - पल्लभ broken off in A

४ स्वग्रन्थस्य सारतां A , D om स्व

५ सर्वशास्त्राणि F , शास्त्रसाराणि D

६ प्रयोगानुपलक्ष्येत A

७ सर्वशास्त्राणि F , शब्दशा broken off in A.

८ सोपनिबन्धाति D

९ ०निबन्धानि लक्ष्याणि B , ०निबन्धान् ल० F , निबद्धानि लक्ष्याणि D

१० महोदधिनामान broken off in A.

११ Thus B F ग्रन्थं स्वशिष्यार्थं विदध्म इत्यर्थः । स्वशिष्यैः कुमारपालहरिपालमुनिचन्द्रप्रभृतिभिः प्रार्थिताः ॥ अधुनावसरप्राप्तान्गणानाह । A. D , A repeats the passage from पूर्वक स्वग्रन्थस्य सारतां दर्शयति to हेतुषु (on §1 4) The first time the MS omits हरिपाल and reads अधुनावसार०, for C. see Note १, page १

१२ किम. D E , to facilitate reference, the particles are left unjoined

च । इत्यन्वाचयसमाहारेतरैतरसमुच्चयविनियोगतुल्यधोमिताव
धारश्चेत्पु^१ ॥ मिशामट गां चानय ॥ पाथो च पादौ च^२ । पाथि
पादम् ॥ सचस्य न्वयोधस्य । सचन्वयोधौ ॥ पचति च पठति च चैच ॥
चई च स च पुत्र गच्छाव ३ ॥ हत च गर्वाभिमुखं मनस्तथा । किमन्य
देवं मित्रतास्य गो^४ द्विष ॥

अतीतं पश्यान् तव च महिमा वाङ्मनसयोर्

अतद्वाचसा धं चकितमभिधत्ते श्रुतिरपि ।

य इत्यस्योतथ्य इतिविधमुच्च कस्य विषयं

पदे सर्वाचीने पतति न मन कस्य न वच ॥

हे देव यस्त्वव महिमा स वाङ्मनसो पश्यान् मार्गमतीत एव । उच्च
हितवानेवेत्यर्थः^५ ॥ घामस्य गन्तव्य शीतं च^६ । शीतात् कथं गम्या
इत्यर्थः ॥ पादपूरणेऽपि । भीम पार्श्वस्तथैव च ॥ ० ॥ वा विकल्पानव
कूप्युपमानद्वन्द्वसमुच्चयेषु^७ ॥ यथैवा प्रोक्षिमिवां चजेत^८ ॥ ब्रह्मवेदस
धिगन्त तत्पत कस्य वेद भुजवीर्यंशक्तिन^९ ॥ जातां मन्ये तुहिनमधि-
तां^{१०} पश्चिमीं वान्वहूपाम्^{११} ॥ या वा शंभोस्तदीया वा मूर्तिर्जसमर्ष
मम । न तृतीयेत्यर्थं^{१२} ॥ वापुर्वा^{१३} दृष्टनो वा ॥ ० ॥ च । चइ । इति
विनियोगे । स इ^{१४} घाम गच्छ । अयमहारण्य^{१५} गच्छतु ॥ आचारा

१ *समाहारेतरैतरयोगसमु* F

२ (om पादौ च)

३ चई च चैच । चई च स्व च A ।
चई च पुत्र च (supplied) मत्स्यार्थं । या
भिमुर्ग गत C

४ मित्रतास्य गो A. (but supplied
on paper the leaf being broken); गो
for गो D F

५ D. om एव

६ C. om शीतं च

७ विकल्पार्थोपमान D

८ चजेते D

९ D. om. this ex. Kirt. 12, 62.

१० मयित B.; Megh. 80.

११ F adds उभि एव चमे बोहुसुमयो
पीर्यमाहितः ।

१२ D. om. न Kem. B. 2, 61.

१३ वायुवापुर्वा C.

१४ चइ च C.

१५ चहायं महारण्यं A.; चइतहा
रण्यं D.; चहायमरण्यं B. C. F

तिक्रमेऽपि । स्वयं ह ओदनं भुङ्क्ते । उपाध्यायं सकृन्^१ पाययति ॥
 स्वयमहं रथेन याति । उपाध्यायं पदाति गमयति ॥ हः पादपूरणेऽपि ।
 इति ह स्नाङ्गराचार्याः ॥ अहं गच्छेत् । पूजयामपि भवति । यथा । अहं
 माणवको भुङ्क्ते ॥ चेमार्येऽपि शाश्वतः^२ ॥ * ॥ एव । इति नियमानिय-
 मौपम्योत्प्रेक्षासु^३ । अहमेव स्वयमिदं वदामि^४ ॥ अद्येव । इद्येव ॥ श्री-
 स्तवैव मेऽस्तु ॥ तमेव^५ मेना दुहितुः कथंचिद्विवाहदीक्षातिलकं चका-
 र^६ । तमेवेति मनोरथमिवेत्यर्थः^७ ॥ क्वेव^८ भोक्ष्यसे । इत्यनवकृत्तावि-
 त्येके^९ ॥ * ॥ एवमिति प्रकृतपरामर्शप्रकारेवार्थोपदेशनिर्देशनिश्चया-
 ङ्गीकारैवार्थेषु^{१०} ॥ एव वादिनि देवर्षी ॥ एवं कुरु ॥ मैव^{११} मस्याः ॥
 अग्निरेव विप्रः^{१२} ॥ एवं पठ^{१३} ॥ एव तावत् ॥ एवमेतत् कः^{१४} सदेहः ॥
 एव कुर्मः^{१५} ॥ आहार्यमेव^{१६} मृगनाभिपत्तमियानशेषेण तयोर्वि-
 शेषः^{१७} ॥ * ॥ न ह । इति प्रत्यारम्भे । न ह भोक्ष्यस इति ॥ * ॥ न हि ।
 न वा । नो^{१८} । इति निषेधे ॥ न हि न हि^{१९} महिमानं प्राप्य तप्यन्ति

१ सकृन् C, सक्रूयान् B

२ Thus A, चमार्ये° B F, चा-
 मार्ये° C, D om this sentence

३ एवेत्यवधारणानियोगौपम्यनि-
 योगेषु । D

४ Rgv x 125, 5

५ D om from तमेव to इत्येके but
 has instead अद्यैव गच्छेत् । त एते चाद्य
 पञ्च यद्योगे व स्रसाद्यो न भवन्ति ॥

६ Kum S 7, 24

७ मनोरथमेवेत्यर्थः F

८ क्वेव A B C, Pān viii 1, 62,
 Sch

९ C om the first इति, for the
 second C F read अपि, F adds त एते

चाद्य पंच । यद्योगे वस्रसाद्यो न
 भवन्ति ।

१० प्रकृतपरामर्शप्रकार° B, °का-
 रेवार्थेषु B D, °कारवार्थेषु C

११ नैव B

१२ अग्निरेव मस्या विप्रः । C, अग्नि-
 रेव विप्रः A (supplied on paper)

१३ पच D, C om पठ । एवं तावत्
 (lacuna)

१४ एव तत्क' A D, eg Ratnāv
 (Capp, Böhtl's Chr) 291, 7, 13

१५ कुर्म इति । B C F

१६ आहार्यमेव F

१७ तयोश्चेतः । C

१८ ? अ । नो । see next page, note ६

१९ न हि once only B D

स्यात् १ ॥ यद्वा २ । अन्वाधो हि कर्मणां कौशलमावहति । न हि
 पृथ्विपातमात्रेणोदविन्दुरपि पावधि निवृत्तामावहति । असकृदि
 व्यर्थं ॥ न वा कुर्यात् ३ ॥ अन्वनमस्वर पर वर्त्त नयेत् ४ । यद्वा ५ ।
 अविप्र इव भावसे । विप्रवच्च भ्रूप इत्यर्थं ६ ॥ इददपि गिरमन्तर्बुधते
 नो मनुष्य ७ ॥ ० ॥ अनेति चिदर्थे । किमो विमन्त्रिप्रत्ययान्तात् पर एव
 चास्य प्रथमो भवति । तद्यथा ८ । कश्चन । का चन । किं चन । के चन ।
 क्व चन । कदा चन ९ । क्वचं अनेति ॥ ० ॥ हि । इति १० स्फुटार्थनिश्चय
 चेत्पु १० । नो अन्वाधियो इत्यगत पादगत कुर्यात् ११ इत्यस्य हि सद्यः
 पृथग् यदपतस्रसाद् दासेरयुवा वनावधीम ११ ॥ अग्निरिहासि धूमो
 हि वृष्यते ॥ यो हि दीर्घाधिताचस्येत्यादौ पादपूरणविशेषावधार
 णाद्वापि १२ ॥ ० ॥ हे । इति संबोधने । हे देवदत्त ॥ आधाविषमयो
 रपि ॥ ० ॥ सधा । साहा । इति पित्रदेवतासप्रदानयो । सधा पि
 तृभ्य । साहाऽग्रये ॥ ० ॥ हे । इत्यनादरदानयो । नं इ हे किं करि
 षसि ॥ हेररोति । दान ददातीत्यर्थं ॥ ० ॥ हे । इति पादपूरणे ।
 यो वै सुवाचधीयानस्य देवाः सविरं विदुः १३ ॥ इत्यस्यतिर्बै देवानां पु-

१ सप्यदि० D.; कर्षति० G.; F
 adds विकली पि । क्वचोर्बिभ्रामुधीयं
 न वा (cf. K&T. I. 3, 4) । न वा कुर्यात् ।
 २ D. con. to भ्रूप इत्यर्थं ।
 ३ B. G. F con. from न०
 ४ F con. वर्त्त; cf. K&T. I. 1, 21.
 ५ यद्वा A.; अविप्रि० F
 ६ see Note २ [A. gives / Professor
 Aufrecht thinks this refers to an
 unquoted अ before यो in the text.]
 ७ Skand. 11, 4.

८ न यमात्तनुमावात् भाववचनवि
 चनाधिकवात्साहायन D
 ९ हिरिति MBH
 १० स्फुटार्थनिश्चय A. F (1); स्फुटार्थ
 वित्तु B. G.; स्फुटार्थे वित्ती च । D
 ११ वनावधी । G.; D omits this ex-
 ample; F adds इति भावः; Skand. 11, 23 (वनावधी ed.)
 १२ दीर्घाधिताचस्येत्यादौ B.; दी-
 र्घाधिताऽचस्येति पादपूरणाद्वापि G
 १३ Manu 2, 154.

रोहित इति विशेषेऽपि ॥ * ॥ यदि । इति पचान्तरे । यदि शमः किं
 तपसेति^१ ॥ * ॥ यदुत । इति वाक्यार्थनिर्देशे । स त्वया वाच्यो^२ यदुते-
 हागम्यताम् ॥ * ॥ नूनमिति तर्कनिश्चययोः^३ । नूनं शरत् प्रफुल्ला हि
 काशाः ॥ नूनं सा तव प्रियेति^४ ॥ उत्प्रेचायामपि^५ ॥ * ॥ न हि कमि-
 ति निषेधे । अस्ति ते किञ्चित् । न हि कमिति ॥ * ॥ उताहो । इति वि-
 तर्के । गौरयमुताहो गवय इति ॥ * ॥ हा । इति विस्मयविषादश्शुग्जु-
 गुष्पार्तिषु^६ । हा लब्ध पाटलिपुत्रम् ॥ कन्यान्तःपुरमेव हा प्रविशति
 क्रुद्धो मुनिर्भार्गवः ॥^७ हा प्रिये जानकि ॥ हा देवदत्त ॥ हा हतोऽस्मि
 मन्दभाग्यः^८ ॥ * ॥ ही । इति विस्मयविषादयोः । हतविधिललितानां
 ही विचित्रो विपाकः^९ ॥ शतकृत्वोऽप्यधीयाना ही न विद्यो जडा
 वयम् ॥ * ॥ हे । इति संबोधने । हे देवदत्तेति ॥ स्नाघाविस्मययो-
 रपि^{१०} ॥ * ॥ किमुत । इति किपुनरर्थेऽतिशये पचान्तरे च^{११} ॥ प्रा-
 कृतो^{१२}ऽपि पुमान्नावमन्तव्यः किमुत राजेति ॥ किमुत ब्रह्मविन्नेमिः^{१३} ॥
 किमुत रज्जुः किमुत सर्पः ॥ * ॥ यदि नाम । इति प्रकृतान्यथात्वे । वि-
 प्रोऽसि यदि नाम मूर्खः ॥ कथं नाम । इत्याश्चर्यार्थ इति केचित् ।

महावाताहतिभ्रान्तमेघमालातिपेल्लवैः^{१४} ।

कथं नाम महात्मानो ह्रियन्ते विषयारिभिः ॥ * ॥

१ B C F add यदि वेत्यपि । यदि
 वा स्युर्वह्न्यपि ॥

२ वाच्यो B

३ वितर्कनिश्चययोः F

४ प्रिया B C F

५ Om D

६ B om विस्मय, °शुक्लपार्तिषु D

७ Mahāvīrach p 27, 18, हा प्रिये

Uttararām. (1870) p 63, 6

८ E g Hitop 114, 12

९ Śiṣup 11, 64, शतकृत्वो° Bōhd.
 Spr 868

१० स्नाघ्यवि° D

११ D om from अतिशये.

१२ प्रकृतो A

१३ ब्रह्मविन्नमिः A, ब्रह्मविन्नमिः B ;
 ब्रह्मविन्नमिः C, C om किमुत, D om
 from किमुत ब्र° to सर्पः

१४ महावाताहतिश्रुतिभ्रात° B ;
 Kāmand Nit. 3, 11

भूपा १ ॥ यद्वा २ । अभासो हि कर्मणां कीदृशमावहति । न हि
 यद्विपातमात्रेणोदविन्दुरपि यावच्चि निवृत्तामावहति । अथहृदि
 व्यर्थं ॥ न वा कुर्यात् ३ ॥ अथनमस्तर पर रर्षे नयेत् ४ । यद्वा ५ ।
 अविप्र इव भावसे । विप्रवन्न भूव इत्यर्थं ६ ॥ इददपि गिरमन्नुव्यते
 नो मनुष्य ७ ॥ ० ॥ चनेति चिदर्थे । किमो विभक्तिप्रत्ययान्तात् पर एव
 चास्य प्रयोगो भवति । तद्यथा ८ । कश्चन । वा चन । कि चन । के चन ।
 क चन । कदा चन ९ । कथ चनेति ॥ ० ॥ हि । इति १० सुटार्थनिवृत्त
 चेत्पु १० । नो अवाचिन्नो इच्छगत पादगत कुर्यात् ॥ दास्य हि सद्य
 फलदं यदपतयसाह शायेरधुवा वनावधीम ११ ॥ अग्निरिहासि धूमो
 हि वृक्षते ॥ यो हि दीर्घाशिताश्वेत्वादी पादपूरवविशेषावधार
 वादावपि १२ ॥ ० ॥ वै । इति सर्वोभने । वै देवदत्त ॥ आधाविस्वधयो
 रपि ॥ ० ॥ सधा । साहा । इति पिबदेवतासप्रदानयो । सधा पि
 हन्व । साहाऽग्रये ॥ ० ॥ रै । इत्यनादरदानयो । न च रै किं करि
 व्यसि ॥ रैवरीति । दान ददातीत्यर्थं ॥ ० ॥ वै । इति पादपूरणे ।
 यो वै धुवाप्यधीयानस देवा स्वविरं विदुः १३ ॥ इदस्यतिर्बै देवानां पु-

१ तज्यति D ; इत्यर्थं C ; F
 adds विवक्ष्ये हि । नचयोरिन्द्रामुषीयं
 न वा (cf. K&L I. 8, 4) । न वा कुर्यात् ।

२ D om. to भूव इत्यर्थं ।

३ B. C. F om. from न०

४ F om. रर्षे; cf. K&L I. 1 21.

५ यद्वा A ; यद्यविप्र० F

६ see Note २ [A gloss? Professor
 Aubrecht thinks this refers to an
 assumed 'च' before नो in the text.]

७ H. 49. 11 4.

८ नचमात्रपुभाषान् भाववचवाधि
 वनात्केवनात्वादावन्० D.

९ हिरिति MSB.

१० सुटार्थाभि० A. F (1); सुटार्थ-
 वित्तु B. C.; सुटार्थे इति च । D.

११ वनावधी । C ; D omits this ex-
 ample; F adds इति माघः; H. 49. 11
 22 (वनावधी ed.)

१२ दीर्घाशिताश्वेत्वादी० B.; दी-
 र्घाशिताः इति पादपूरवादावपि C.

१३ Maan 2, 156.

रोहित इति विशेषेऽपि ॥ * ॥ यदि । इति पचान्तरे । यदि शमः किं
 तपसेति^१ ॥ * ॥ यदुत । इति वाक्यार्थनिर्देशे । स त्वया वाच्यो^२ यदुते-
 हागम्यताम् ॥ * ॥ नूनमिति तर्कनिश्चययोः^३ । नूनं शरत् प्रफुल्ला हि
 काशाः ॥ नूनं सा तव प्रियेति^४ ॥ उत्प्रेक्षायामपि^५ ॥ * ॥ न हि कमि-
 ति निषेधे । अस्ति ते किञ्चित् । न हि कमिति ॥ * ॥ उताहो । इति वि-
 तर्के । गौरयमुताहो गवय इति ॥ * ॥ हा । इति विस्मयविषादशुग्जु-
 गुष्पार्तिषु^६ । हा लब्धं पाटलिपुत्रम् ॥ कन्यान्तःपुरमेव हा प्रविशति
 क्रुद्धो मुनिर्भागवः ॥^७ हा प्रिये जानकि ॥ हा देवदत्त ॥ हा हतोऽस्मि
 मन्दभाग्यः^८ ॥ * ॥ ही । इति विस्मयविषादयोः । हतविधिललितानां
 ही विचित्रो विपाकः^९ ॥ शतकृत्वोऽप्यधीयाना ही न विद्मो जडा
 वयम् ॥ * ॥ हे । इति संबोधने । हे देवदत्तेति ॥ स्नाघाविस्मययो-
 रपि^{१०} ॥ * ॥ किमुत । इति किपुनरर्थेऽतिशये पचान्तरे च^{११} ॥ प्रा-
 कृतो^{१२}ऽपि पुमान्नावमन्तव्यः किमुत राजेति ॥ किमुत ब्रह्मविन्नेमिः^{१३} ॥
 किमुत रज्जुः किमुत सर्पः ॥ * ॥ यदि नाम । इति प्रकृतान्यथात्वे । वि-
 प्रोऽसि यदि नाम मूर्खः ॥ कथं नाम । इत्याश्चर्यार्थ इति केचित् ।

महावाताहतिभ्रान्तमेघमालातिपेलेवैः^{१४} ।

कथं नाम महात्मानो ह्रियन्ते विषयारिभिः ॥ * ॥

१ B C F add यदि चेत्यपि । यदि
 वा स्युर्वह्न्यपि ॥

२ वायो B

३ वितर्कनिश्चययोः F

४ प्रिया B C F

५ Om D

६ B om विस्मय, शुक्लपार्तिषु D

७ Mahāvīrach p 27, 18, हा प्रिये^०

Uttararām (1870) p 63, 6

८ Eg Hitop 114, 12

९ Sisup 11, 64, शतकृत्वो^० Bōhtl.
 Spr 868

१० स्नाघ्यवि^० D

११ D om from अतिशये.

१२ प्रकृतो A

१३ ब्रह्मविन्नेमिः A, ब्रह्मविन्नेमिः B ;
 ब्रह्मविन्नेमिः C, C om किमुत, D om.
 from किमुत ब्र^० to सर्पः

१४ महावाताहतिशतिभ्रान्त^० B,
 Kāmānd Nīt. 3, 11

इव । इतीपदर्थोपमोत्प्रेक्षावाक्यालंकारेषु । कडार इवावम् । चक्र
इव मुखम् । क्षिप्रतीव तमोऽङ्गामि^१ । कथमिवैतद्गविज्जति ॥०॥ द ।
इति^२ विशेषावधारणपूर्वाद्यावृत्तिपादपूरणापर्यवेत्तु^३ । अहं पयो
अष्टतर द दुग्धम् । आत्मादयस्त प्रमेयम्^४ । यदा । भीमस्य पाद
वाना रौद्र^५ । यस्त माचवको बुद्धि । नं द किं करिज्जति । आत्मा
आमि द ते^६ ॥

कारणात् फलधोमस्य वृत्तं आदाधिकारिकम् ।

तद्योपकरणार्थं तु कीर्त्यते आनुपञ्चिकम्^७ ॥

आनुपञ्चिकमपि कीर्त्यते इत्यर्थः ॥ वृद्धीधं^८ आकरवम् । अत्रं द दुर्जे
वम् ॥०॥ तथा । इति समुच्चयाभ्युपनमनिर्द्धानसाहचर्येषु^९ । देवदत्तो
मजद । तथा अद्यदत्त ॥ तथेति च^{१०} प्रतिज्ञाय ॥ तथा चि ते श्रीव
मुदारदत्तने^{११} ॥ इदमपि तथेति ॥०॥ मयो । मो । चो । चो । इति
यस्योपमे^{१२} । मयो ब्राह्मणा । मो शूद्रा । चो पाम्य किमाह्वय ।
दुःपयो चो विधीम इति ॥०॥ इति च । इति लोकप्रवादागमयो ।
इति आकरोत्^{१३} ॥ इति च चकार ॥ इति च श्लोपाच्चायो जूते पुन
वेत्तराचेय इति^{१४} ॥०॥ नु । इति प्रथमप्रतिवचनोपमानवितर्कोत्प्रेक्षा
विधादपादपूरणेषु^{१५} । को नु वाचमीरवत्यन्तरिचे ॥ अकार्थी बट

१ Mitchell 14, 16.

२ तुरिति MSS.

३ *पूर्वावावृत्ति* B.

४ Gen. Nitya B. L. B.

५ पादवानां तीव C; पादवानां-
वैध B.

६ ते इति B. C. F; अरवावृत्ति तु
इति D.

७ आनुप D; आनुपञ्चिकमपि
कीर्त्यते इत्यर्थः C; II. con.
आनुपञ्चिकं omca.

८ वृद्धीधं A. D.

९ *आह्वयासु B.

१० सा B. C. F.

११ Kem. B. B. 20.

१२ यस्योपचारैः D.

१३ आकरोत् D.

१४ Cf. the beginning of chapters in
the Charaka B.

१५ B. C. con. प्रथ; *वितर्कोत्प्रेक्षा*

F; *विधादपूरणेषु B.; D con. विधाद

देवदत्त । अयं नु करोमि भोः ॥ वृचस्य^१ नु ते पुरुहूत वयाः ॥ अहिर्नु
रञ्जुर्नु ॥ रञ्जिता नु विविधास्तरुशैला नामितं नु गगनं स्थगित नु^२ ॥
क्व नु मां त्वदधीनजीविताम्^३ । आख्यास्यामि नु ते । इति ॥ * ॥ सह ।
अमा^४ । इत्येकक्रियादियोगे । पुत्रेण सहाधीते । पुत्रेण सह पण्डितः ।
पुत्रेण सह धनवानिति ॥ अमा सह भवतीत्यमात्यः ॥ सामीप्येऽप्य-
मा^५ ॥ * ॥ ननु । इति परमतात्तेपानुज्ञेषणापृष्टप्रतिवचनप्रश्ननयेषु^६ ।
ननु वक्तृविशेषनिःसृष्टा गुणगृह्या वचने विपश्चितः^७ ॥ अथवा । आपदो
नन्वहो^८ वन्द्याः सारासारविवेचिकाः^९ ॥ नन्वनुजानीहि माम् ॥ अका-
र्षीः कट देवदत्त । ननु करोमि भोः^{१०} ॥ एवं प्रश्ननययोरप्युदाहार्यम् ।
विरोधोक्ती ननु वेत्यपि^{११} पठनीयम् ॥ * ॥ नञ् । इति^{१२} निषेधेषदर्था-
वक्षेपेषु । अब्राह्मणः । अब्राह्मणी^{१३} । अनुदरा कन्या । अपचसि त्वं
वृषलेति ॥ ञकारो नञो न् इत्यत्र विशेषणार्थः^{१४} ॥ ४ ॥

किंस्वित्^{१५} प्रत्युत यच्च कञ्चन न कं सञ्चा समं साकमः^{१६}
सार्धं जानु कृतं यदा वदि वदूमाहो नवै^{१७} यावतः ।
आहोस्वित् किल किंकिलालमररे दिष्ट्यों चिरस्य प्रगे
ते मे येन चिराय तेन नहवै शश्वच्छुभं कूपतः ॥ ५ ॥

१ वृचस्य D , Rgvi vi 24, 3

२ Kirāt 9, 15

३ D om this example Kum S

4 6

४ सहामेति । MSS

५ सामीप्यमा B , सामीप्यं मा C ,
समीप्ये प्यमा A corr from समीपोस्व-
मा , om D

६ परमाता^० A , पसतात्तेपानुञ्जे-
षणापृष्ट^० D

७ विपाठता D , ननु वक्तृविगुणगृ-
ह्या^० B Kirāt. 2, 5

८ नत्वहो B C

९ सारासार^० A , ०विवेचका D

१० ननु केनेह भो । D

११ निषेधोक्ती^० C , चेत्यपि F

१२ नञीति C

१३ B C F om thus, B also the pre-
ceding example

१४ नञो नित्यवविशेषणार्थं A , नञो
नित्यर्थविशे^० D , cf Pan vi 3 73

१५ किंस्वित्^० A

१६ साकमो B C F

१७ तवै F

कि स्थिति वितर्के । आप्पुरयं कि स्थित् पुहय ॥०॥ प्रत्युत ।
 इत्युक्तवैपरीत्ये १ । न दोष पुनरुक्तेऽपि प्रत्युतेयमसंक्रिया २ ॥०॥ चक्ष ।
 इत्येतदभवकुप्यमर्षगर्हाद्यर्थेषु ३ । नावकच्ययामि ४ । न मर्षयामि ।
 गर्हामहे । आचयं यच्च तत्रभवान् ५ ह्यवर्षं चावयेदिति ॥०॥ कश्चन ।
 इति कामप्रवेदने । कश्चन जीवति ते माता ॥०॥ न । इति निषेधोप
 मानयो । आसव प्रतिपदं प्रमदानां ६ नैकरूपरसतामिव भेजे ॥ च
 गो न भीम इति ७ । अथमुपमानवाची इन्द्रश्चेव । अ चोपमानपदात्पर
 एव ॥०॥ कमित्यनर्थक पादपूरणे ८ । भिन्निर जीवनाय १० कम् ॥०॥
 सभा । समम् । साकम् । सार्धमिति सङ्घवत् ११ ॥०॥ जातु । इति कदा
 चिदर्थे । न जातु काम कामानामुपभोगेन ब्राम्ह्यति १२ ॥०॥ कृतमिति
 निवारणनिषेधयो । बस कृत साहमेन ॥ कृत पुरुषशब्देन जातिमा
 चावबन्धिना ॥ ॥ यदा । इति जेतौ । यदा जने सर्वगतस्तमुच्यते
 इति १३ ॥०॥ बद्धि । इति छप्पपद्ये ॥०॥ बद्धिति विद्योगपादपूरणयो ॥
 पद्धिति १४ टान्त प्रशंसार्था श्रीभोज ॥०॥ कृतमिति १५ स्त्रीणां विचार
 यत्ने । कृ नाहमेव वेदि ॥ ॥ आद्यो । इति वितर्के यद्यर्थे १६ । आ
 नुरयमाहो पुहय इति ॥

१ इति वैपरीत्ये D.

२ *h. v. g. l. 2, 127 पुनरुक्तो ed. com.*३ इत्यनर्थक एतदततकुप्यमर्ष-
मर्षा D

४ यच्च नावकच्ययामि F

५ यच्च भवान्

६ प्रमदानां H *h. v. g. 2 55.*७ न मुयो न A *h. v. g. 1 154, 2*८ पूर्व एव H । पूर्व एव पर एवे
इति F D *com. from 'आसव' for
बद्धि H. h. मिथ मुयो नर्थक इति ॥*

९ पादपूरणेऽपि F

१० जीवनाय B. C.

११ महात्वे D. B. C. *add* इतिमिति पा
दपूरणे । एतमित्यर्थः । सार्धसरेषु मिति
ना आहीमसंतः ॥ F । इतिमिति पादपू
रणे । एतमित्यर्थश्चा इतिमितिश्च
आहीमसन्तमित्यपि एतमित्यर्थश्च सार्
धसरेषु मिति ना आहीमसंतः ॥१२ *Manu 2, 51*१३ *h. v. g. 2, 55.*

१४ बद्धितं F

१५ कृ कृतमिति H.

१६ D *com.* यद्यर्थे च

अश्वेरम्भःस्यगितभुवनाभोगपातालकुचेः

पोतोपायादिह^१ हि वहवो लङ्घनेऽपि क्रमन्ते^२ ।

आहो रिक्तः^३ कथमपि^४ भवेदेष दैवात्तदानीं

को नाम स्यादवटकुहरालोकनेऽप्यस्य कल्पः^५ ॥ * ॥

न वै । इति निषेधावधारणे विशेषनिषेधे^६ च । न वै स्त्रैणानि सख्यानि सन्ति^७ । नैव स्त्रीणा सौहार्दानीत्यर्थः^८ ॥ न वा उ एतन्म्रियसे न रि-
ष्यसीति^९ ॥ * ॥ यावदिति साकल्यावधिमानावधारणकालावधिषु^{१०} ।
यावत्कार्यं तावत्कुरु । सकल कुर्वित्यर्थः^{११} ॥ यावद्गन्ता तावत्तिष्ठ । याव-
दमत्र ब्राह्मणानामन्तयस्व । यावद्दत्तं तावद्भुक्तम्^{१२} । यावद्गिरः खे म-
रुतां चरन्ति ॥ अन्यत्रापि दृश्यते ।

यावद्भवत्वाहितसायकस्य मत्कार्मुकस्यास्य निदेशवर्ती^{१२} ॥

यावज्जीवमधीते ॥ * ॥ आहो खिदित्याहोवत् ॥ * ॥ किल । इत्यागमा-
रुचिन्यक्करणसभाव्यहेत्वलीकेषु । जघान कंसं किल वासुदेवः^{१३} । एवं
किल केचिद्वदन्ति । त्व किल योत्स्यसे । पार्थः किल विजेष्यते कुरून्^{१४} ।
स किल कविरेवमुक्तवान्^{१५} । गोत्रस्खलितं किलाश्रुत^{१६} कृत्वा ॥ * ॥ किं

१ पीतो° B C

२ क्रामन्ते A , लंघन विक्रमते । C

३ रिक्तः A

४ कथयमपि A

५ Cf Kāvyaṅg p 205, om D

६ निषेधावधारणविशेषनिषेधयो D

७ Rgv x 95, 15

८ D om this explanatory sentence

९ Rgv I 162, 21

१० साकल्यावदेतान्यवधारणकाला-
वधिषु D , साकल्यावधिमाधिनावधार-

णानवधारणकालावधिषु B C , साक-
ल्यावधिमानावधारणानवधारणका-
लावधिषु F

११ B C add कियद्दत्तं कियद्भुक्त-
मिति नावधारयति ।

१२ Kum S 3, 4

१३ Mahābh on Pān 3, 2, 111

१४ पार्थः किल दिक्षु प्रशस्यते कुरून् ।
C

१५ Bālarām (Ben 1869) 7, 19

१६ किलाश्रुतं A.

विष । इति क्रोधाभङ्गवो १ । न मर्यामि । न मद्भे । किं विष
 तत्रभवान् दृषत् याजयिष्यति २ ॥ २ ॥ अक्षमिति भूषणपर्याप्तिक्रिया
 रक्षनिषेधेषु ३ । अक्षंकार ॥ अक्षमस्यस्य भनम् । बह्निर्त्यर्थः ॥ अक्षं
 मङ्गो मङ्गाद्य ॥ अक्षमितिप्रसङ्गेन ४ ॥ आक्षणाक्षमिद् बध्नीयस्य दारान
 पाहरत् ५ । न युक्तमेतदित्यर्थः ॥ ६ ॥ अररे । इत्यवशेषसंबोधने । अररे
 महाराज प्रति कृत ६ अशिया ॥ ७ ॥ दिव्या । इत्यानन्दे । दिव्या बर्धा
 मधे ७ ॥ सभावनदर्शनप्राप्तिसौख्येभ्योऽप्येवे ॥ मिथानी वाद्येति ८ केचि
 त्यठन्ति ॥ ९ ॥ उमिति ९ कोपमोक्षी । उ ९ शैवास्त्रि तव प्रिया ॥ १० ॥ पि
 रस्य । इति आक्षभूषणे । पिरस्य यायार्थमक्षमि दिग्भैरिति १० ॥ ११ ॥
 प्रमे । इति प्रातरर्थे ११ । प्रमे प्रबुध्यसे ॥ १२ ॥ ते । मे । इति नया । मया ।
 इत्यर्थे ॥ अत ते राजमाहूँस । अत मे १२ मरतर्वमेति ॥ १३ ॥ येन । तेन ।
 इति हेती ॥ वितर गिरमुहारां १३ येन मूढा पिबा खु ॥ अक्षमवहितव
 तां दिव्य येन चक्षु प्राक्षिप्यम १४ ॥ नदीं तेन जगाम । गमने नदी १५
 वेदुर्दितीयाश्रय्यात् ॥ तथा हि जाम्बवतीहरणे १६ ।

वार्हङ्ग्यं १७ येन विदुत्तचक्षुर्विदुस्य सावज्ञमिद् बभावे १८ ।

१ शोत्सवठपी D

२ याजयति D

३ D om. इति

४ अक्षमिति प्र० B.

५ Klap. 2, 40.

६ कृत D ; om. P

७ बर्धने (अङ्ग बर्धमाह) D

८ वाद्येति † [? वाद्यम् or वाद्ये]

९ उमिति श्री F

१० यायार्थमक्षमिदिग्भैरिति D.

Klap. I G1 (पिराय ed.)

११ प्रातरर्थे B.

१२ ते B.

१३ गिरमुहारां A.; वितर गिरमुहारा
 राधिमपत्वा पिबा खु D

१४ D om. this example; तारं दिव्यं
 प्राक्षिप्यतं नदीं तेन० F

१५ गमनेनदी D ; गमनेन । नदी F

१६ D om. from तथा हि so मुञ्जती
 पीमपत्त्रिच ।

१७ जाम्बवतीहरणे सोईङ्ग्यं F ; वा
 र्हङ्ग्यं H. C.

१८ येन विदुत्तचक्षुर्विदुस्य सावज्ञ
 मिद् बभावे । H. C.

कादम्बर्याम् । सप्रश्रयं मदलेखा तेन वलितप्रमुखो^१ भूत्वा ॥ अपि च ।

हा कः^२ पीडयते पयोधरतटे^३ मातः किमीयः करो^४

नाभी तेन क एष कर्षति^५ मुञ्जनीवीमपश्रन्निव^६ ॥

येन दाता तेन स्नाद्यः^७ ॥ * ॥ चिराय । इति चिरस्थार्ये । चिराय नि-

र्धनो भूत्वा भवत्यङ्गा^८ महाधन इति ॥ * ॥ न ह वै । इति निष्ठितनिषे-

धावधारणे^९ । न ह वै सशरीरस्य प्रियाप्रिययोरपहतिरस्तीति^{१०} ॥ * ॥

शश्वदिति सार्वकाल्ये । शश्वच्चकारेत्यादि ॥ सातत्येऽपि । शश्वदक्ति कु-

श्चित्तः ॥ नित्यसहार्थयोरपि । शाश्वत वैरम्^{११} । शश्वद्भुञ्जाते इ-

ति^{१२} ॥ * ॥ शुभमिति कल्याणे । शुभयुः^{१३} ॥ * ॥ कूपदिति प्रश्रवितर्क-

प्रशसासु । कूपदयं गायति ॥ ५ ॥

वाव त्वाव तुवै नुवै^{१४} खलु चिराद् हेतावृतं तावतो^{१५}

मात्रायां मम हुं चिरेण पशवः प्राह्ले^{१६} श्रुकं माकिरः ।

अन्योन्यस्य यथाकथाच वषटो^{१७} मर्या स्म माञ्जायकिं

चेदहाय हयेऽय्यये^{१८} नकिरे^{१९} रात्रौ पुरा सीमदः ॥ ६ ॥

वाव । इत्येवार्थे । अशरीरं वाव सन्तं प्रियाप्रियेन स्पृशत इति^{२०} ॥ * ॥

१ वलितमुखो B C F

२ हीक । पी० A B

३ पयोधरमये B C F

४ किमायः करो C

५ ? thus F, °कर्षति B, मा भी तेन० A, नासांतेन एष० C

६ See Note १६, page १२

७ तेन ग्राह स्नाद्य. C

८ भवत्यङ्गा C. F, भवत्यङ्गा B, भवत्यङ्गा C corr

९ Thus B C, इति निषिधावधारणेA, निष्ठितनिषेध - D

१० वै श० D, cf Chhand Up 8, 12 1

११ शाश्वतवैर D

१२ शाश्वद० B, भुञ्जान इति D

१३ शुभमुक्तं D

१४ नवै B, नु A

१५ तावदे D E, not F, see Note

१०, next page.

१६ प्राह्ले A C D

१७ वषटो B C F

१८ हये अयी अये C, हऽ

१९ नकिरे F

२० Cf "

त्वात् । इति विभेदयुक्ते वाचार्थे^१ । अयं त्वात् प्रयस्यत इति ॥ ताम्ना
विभावनुमानप्रतिज्ञाप्रैवसमाप्तिविति^२ केचित् । त्वावदित्यपि^३ ॥
तु वै । इति विभेदे । अयं तु वै प्रकृत्यत इति ॥०॥ नु वै । इति वितर्के
को नु वै गच्छतीति ॥०॥ सक्तु । इति निषेधवाक्यान्कारविज्ञासानु-
नयनियमनिश्चयहेतुविवादेषु^४ । सक्तु क्त्वा । अघो सक्त्वात् ॥
अस्वधीते वेदम् ॥ न सक्तु न सक्तु मुग्धे सावस्य कार्थमेतत् ॥ प्रकृतिवा-
रा सक्तु मादृमां धिष^५ । प्रकृतिवारा एवेत्यर्थः ॥ सक्तु दानम् । न-
दधीन सक्तु रेचिनां सुप्तम्^६ । न विदोरे कठिगा सक्तु शिब^७ ॥०॥
शिरादिति शिराधार्थे । शिराद् दृष्टो ऽधीति ॥०॥ चेतो । इति निमित्त-
तार्थे । चेतो दृश्यति ॥०॥ अतमिति सत्त्वार्थे । अतं त्रयीति ॥०॥ ता-
वदिति तुल्ययोगितासाक्यमानकमावधिषु^८ । यावत्कार्यं तावत्सु-
धावहर्त्ता तावद्दुःखम् । तमेव तावत्परिचिन्तय अयम्^९ । तावदधी-
यावद्दुःखे^{१०} ॥ यावत्तावच्छब्दी^{११} परस्परसापेक्षादेव शब्दत्रयिका-
मायाविजमर्थं गमयत । अचित्तु केवली^{१२} ॥०॥ मायायामित्यस्य
रिमावे । मायायां भोजक ॥०॥ मम । इति प्रत्ययात्मसंबन्धे । ममेत्या-

१ वाचार्थे B. C. F

२ (locus) उपमावसावप्रति-
समाप्तिविति C; प्रतिज्ञाप्रैवसमाप्तिविति
D; ताताविभावऽनुमाव B; ता-
ताविभावनुमते(?) A.

३ यावदित्यपि B. C. F

४ निषेधवाक्यान्कारविज्ञासानु-
नयनियमनिश्चयहेतुविवादेषु । C
निषेधवाक्यान्कारविज्ञासानु-
नयनियमनिश्चयहेतुविवादेषु । D.

५ Kirt. 1. 25

६ Kam. 8. 4. 10

७ D om. thirer; Kam. 8. 4. 5.

८ तावदिति साक्यमानकमावधिषु ।

९ तावदिति तावत्परिचिन्तय अयम्

यावधिषु C; A. omits from तावदिति
to यावत्तावच्छब्दी

९ D om. सयं Kam. 8. 4. 17

१० D corr सं तावद्वर्तित्वा याव-
दिति

११ Om. A. (see 15); D. om. from वा-
यावत् to केवली ।

१२ त्रयसावपि F; D F add here
ए इति संबोधने । यथा मन्त्रिका
[तदित्यादि D.] । ए यावत् इति प्रैव
समाप्तिविति अनुसुपत् [नियमविति अनुसुप-
F.] । सं भी तमिति साक्यमानकमा-
वधिषु [मतिनिषाधर्मावै र्व्यामा-
वधिषु D.] ३

भावो ममत्वं^१ ममता । निर्गतो^२ ममेत्यस्मादिति निर्ममः ॥ * ॥
 ऊमित्यनिच्छाभयस्मरणभर्त्सनकोपेषु^३ । ऊं ऊं मुञ्च^४ । ऊं राचसो
 ऽयम् । ऊं स त्वमसि । ऊं निर्लज्जापसरति ॥

आः कष्ट वत ही चित्र ऊं मातर्देवतानि धिक् ।

हा पितः कासि हे सुभ्रु वङ्गेवं विललाप सः^५ ॥

धिङ्भातः केकयि^६ । किं त्वयानुष्ठितमित्यर्थः ॥ * ॥ चिरेण । इति चिरा-
 चार्थे^७ । चिरेण मित्र व्यसनी सुदमो दमघोषजः ॥ * ॥ पशु । इति
 सम्यगर्थे । लोभं नयन्ति पशु मन्यमानाः^८ । दर्शनीयं ज्ञानं^९ सम्यक्
 प्रातपद्यमाना लोभं परित्यजन्तीत्यर्थः ॥ * ॥ प्राहे^{१०} । इत्यङ्गः प्रारम्भे ।
 प्राहे गच्छति^{११} ॥ * ॥ शुकमिति शैथ्ये । शुक गच्छति ॥ * ॥ माकिरिति
 निषेधवर्जनयोः । रक्षां मे^{१२} माकिः कुर्विति ॥ सान्तं तु^{१३} शाकटा-
 यनः । तथा नकिःशब्दमपि^{१४} ॥ * ॥ अन्योन्यस्य । इति परस्परार्थे ।
 अन्योन्यस्य स्मरन्ति^{१५} ॥ * ॥ यथा कथा च । इत्यनादरे । यथा कथा च
 दीयते । यथा कथा च दक्षिणेति ॥ * ॥ वषडिति देवहविर्दाने । वषडि-
 द्रायेति ॥ * ॥ मर्या । इति सीमबन्धने । मर्या आदीयते । इति मर्या-
 हा । सीमबन्धनेन गृह्यत इत्यर्थः ॥ * ॥ स्म । इत्यतीते वाक्यपूरणे

१ Om C

२ निर्गता C

३ °स्मरणाभर्त्सनेषु । D

४ B om one ऊं

५ Bhatt. 6, 11

६ कैकेयि B C F

७ चिरार्थे C

८ लोभं A B C F ; न याति B C

F (perhap also Vardhamāna?), Rgv
 iii 53, 23

९ ज्ञानं न A , D om this explana-
 tion

१० प्राहे A C D

११ न गच्छति B C

१२ रक्षां ते D , रक्षा मे C

१३ सातस्तु A , प्रातं तु B

१४ नकिःशत्वमपि B

१५ स्मरति C , in B a leaf (fol. 4) is
 missing containing from न्यस्य स्मरन्ति
 to अधो नाम पर्वतमारोह under नाम
 in Dist. ८

च^१ । इति ह स्तोत्राध्याय कथयति । अत्र स्य विद्वन्नायकमन्त्रा
 येति^२ ॥०॥ माङ् । मा । इति निषेधाग्रहणो^३ । मा कार्षीत् । म
 भवतु तस्य पापम् । मा भविष्यति श्रीतार्ता जानकी चक्षुस्त्रिता^४ ॥
 कारो जुहुमाङ्गीति^५ विशेषणार्थं ॥०॥ अथ किमित्यभुपममे । देवद
 मन्त्रमि । अथ किम् ॥०॥ चेदिति यथार्थे । शान्तिश्लोदक्यतेन^६ किम् ॥०
 अज्ञाय । इति श्रीमार्थे । अज्ञाय सा नियमत्वं क्लममुत्सवर्जेति^७ ॥
 इय । अयि । इति संबोधने । इये आये मनसा तिष्ठ घोरे^८ । अयि विवशी
 हि दृढोपगूहनम् ॥ अनुमयेऽप्ययि^९ । अय्ययि^{१०} साहसकारिणि ॥०॥
 अये । इति स्मरणे । अये रामो दात्ररयि ॥०॥ नविरित्यौपम्ये^{११} ।
 मेघो नविर्भवति^{१२} ॥ प्रतिषेधवर्जनयोरपि ॥०॥ अरे । इति हीनबन्धी
 धने । अरे चीर^{१३} ॥०॥ राची । इति निशायामित्यस्त्रार्थे । राची
 दन्त द्रुष्ययि^{१४} । राचीचर^{१५} ॥०॥ पुरा । इति प्रबन्धमविर्बन्धावति
 चिरातीतेपु^{१६} । उपाध्यायेन पुराधीयते स । अविरतमपाठीत्यर्थं^{१७} ।
 मन्त्र पुरा देवो वर्पति । समनन्तरं भविष्यतीत्यर्थं ॥ पुरापि न नवम् ।
 पुरायमिति ॥ कथिद् भविष्यत्यावन्ती^{१८} चिरेऽतीते चेति^{१९} इव

१ वा C.; पाङ्गु D corr

२ अध्यापयति D

३ माङ्गिति निषेधि । D

४ D see this example.

५ माङ् जुहुतीति F; cf. P2p. III. 3, 173.

६ ? शान्तयेद् C.; cf. BoddL. Spr 2016; संतये A. F; सतयेद् B. D.

७ Kum. 8. 5 80.

८ Rgr. x. 23, 1.

९ अय्ययि इयि । D.

१० अयि C. cf. RataL 315, 22.

११ नविमित्यौ F

१२ नविं C. F; A. G. F add. ११
 चराम

१३ चीरेति C. F; चीरति D.

१४ इय्ययि D ad see. राचीचर

१५ पुरेति बंधसंबिधतासक्तिचिराती
 त्तु C.; पुरेति प्रतिबंधं F; पुर्वी
 मातिबंधमविष्यदासर्तोचिरा^{१६} D.

१६ *पायचत्तर्षं (?) A.; D see. १०
 उपाध्याये १० पुष्याह

१० पुरायमिति कथिद्भवित्यति ।
 यन्ती A. G. F

१८ वेति C.

र.पि. १ * नोनिति रणे नने हेतुदिति इत्यन्तरे रणे इत्य-
 यो. १ * इतिर.पि. इति इत्यन्तरे रणे इत्यन्तरे

श्रीषट् वीषट् पठति नो हि वादः

सूपत् कच्चिद् यत्र नेदङ्ग हन्ताः ।

नै वैध इत्य् पठते वतायो

कुं हं हिं कद् वेदधायो नुक् चान् ॥ ७ ॥

श्रीषट् । वीषडिति वृद्ध्याये १ *१ उडिति प्रसंख्यमन्त्र-
 योः ६ । यट् शीघ्रं पठति । यट् पाठकाः ९ ॥ हिंसासातत्ययोरपि
 याकटायनः १० ॥ कच्चिदिति इतीते काले । रनीपे इनागते चेति इत्य-
 गाह ११ ॥ *॥ अहो । इति स्वोषणाच्चर्ययोः । अहो वत नइत्कष्टं चतु-
 श्चानपि याचते १० । अहो रूपन् अहो रूपनिति ॥ *॥ नो हि । इति
 प्रतिषेधे । नो हि पठसि १२ तन् ॥ *॥ वादिति वदर्थे । वाडिति तु टान्तं
 वषडर्थे श्रीभोजः ॥ *॥ सूपदिति रूपदर्थे ॥ *॥ कच्चिदिति कच्चन-
 वत् ॥ *॥ यत्र । इति यच्चवत् १२ ॥ *॥ नेदिति श्रद्धायाम् । नेज्जिह्वा
 चन्थो १३ नरकं पताम ॥ प्रतिषेधविचारमनुच्चयेत्विति श्रीशाकटा-
 यन. १४ ॥ *॥ अङ्ग । इति पूजासवोधनयो. १५ । अङ्ग विद्वन्माणवकम-

१ See Note १६ previous page.

२ Rgr n 28, 4

३ Rgr 1 170, 1

४ नै C

५ वेदधायो F, नुक्वा C F

६ आमत्रपप्रशसयो C F, प्रशसा-
 यां D

७ य्वाड शीघ्रं य्वाड पा A, D om
 the second example.

८ हिंसासातत्ययोरपि A., हिंसासास-
 त्ययोरपि C, D om from हिंसा

९ Thes D F, A. C. om from
 कच्चिदिति. A gloss or transferred
 here from after the passage on चिरे
 above?

१० Cf Böhtl Sp 836

११ पचसि D

१२ *यच्चवत् C; यच्चेति यच्च । F.

१३ जिह्वायतो MSS, cf Nir. 1 11

१४ D F om श्री

१५ सञ्चासवोधनयो D

व्यापय । तन्मध्ये^१ क्वचिद्ब्रह्म ब्रह्मतत्त्वेनास्मादिता माह्वती ॥ ब्रह्मस्य
 पयोगप्रातिष्ठोमेभिति^२ श्रीशकटायन ॥०॥ इत् । इति इयानुक्त
 भावाकारस्यविपादेपु^३ । इत्त जीविता स ४ । पुत्रक इत्त ते धाना
 का^५ । इत्त ते कचयिष्यामि^६ । इत्त हता पधिकगेहिम् ॥ इत्तनिस्य
 पघोरपि । मूरिचं इत्तकार^७ । इत्त मच्छाम । निस्यभेनेत्तर्चं ॥०॥
 मे । इति विश्वेपवितर्कयो^८ । अर्थ मे प्रकृत्यते ।^९ कश्चा एवोऽभिगच्छ
 ति ॥०॥ मे । इति वितर्कपादपुरणयो । को न्वा^{१०} एवोऽभिगच्छ
 ति ॥०॥ इत्तदित्यन्त करणाभिमुखयो । इत्तदस्युद्ध्या^{११} सर्वं व्यति ।
 इत्तस्युद्धो^{१२} भावति ॥०॥ पाठिति आहर्च्ये ॥ वेचित् पट । इत्यपि
 साहृष्यापत्तिसाकक्षयन्दाधिकवचनेपु^{१३} ॥०॥ अवेरे । इत्यरे । इत्य
 ध्यार्च्ये^{१४} ॥०॥ वत । इति चेतुषेदानुक्तस्यासंतोवविष्णयामन्त्रेषु^{१५} ।
 वनये नेति वत् वतासि यत्ने । अस्मादित्यर्थ^{१६} ॥ अहो वत महत्क
 र्त्तम् । इता वत वरावी सा^{१७} । वत प्राप्ता सीता । अहो वतासि स्रुह
 षीदवीर्चं^{१८} । वत वितरत^{१९} तोयं तोयवाहा नितानाम्^{२०} ॥०॥

१ तन्मध्ये C.

२ समुत्प^० C.; F om. जी

३ इयानुक्तपवाकारं D.

४ जीवितास्य C.; जीवितास्य A. D.

५ धानासा F; पुत्र इत् तं स्वता
 सा D [°वाहवा Kahlraav]

६ BAm. I. 43, 14; Bbag O x. 18.

७ वारा F; BAm 43, 20.

८ वं वि^० C.; अर्थ विप्रक^० D; । क-
 स्मि ह A. C. D. F.

९ को मी A. F.; का मी D.; की मी C.

१० व सुद्ध्या D.

११ इत्तद मुची A. D.; इत्तद सो C.

१२ साहृष्यं F; °साकक्षयाधि-
 वचनेपु C.

१३ ॥ अवेरे इत्तध्यार्च्ये C.; ॥ अवे चरे
 इत्तध्यार्च्ये D.; अवेरे इत्तरे इत्तध्यार्च्ये
 F; १ अवेरे akhavad from अत्तवत्

१४ इति चेतुषेदानुक्तस्यासंतोवविष्णयाम-
 मंत्रेषु D.

१५ D om. from वनये वेति; Klr-
 brj. 12, 8.

१६ वत रावीस्य । D; वरावी । सा
 वत^० F.

१७ Ksm. B. 2, 20.

१८ वित C.; वितरतु A. D.

१९ नौपवाही नितानं A. D. s. m. 1,
 1158. Kahlraav read तोयवाहा द्विसंत

अथो । इत्यन्वादेशे । इमं वेदमध्यापय । अथो एनं हृन्दोऽपि^१ ॥
 अन्येऽप्यर्था वक्ष्यमाणा अथशब्दवद् द्रष्टव्याः ॥ * ॥ कुमिति प्रश्ने^२ ।
 कुं त्वं करोषि ॥ * ॥ हमित्यसमतौ । हं क एवमाह^३ ॥ * ॥ हिमिति स्ता-
 भवचनः ।^४ हिं साम गीयते ॥ * ॥ कदिति हर्षे । कद्रुद्राय प्रचेतसे^५ ॥ * ॥
 वेदिति वदर्थे ॥ वेडिति वषडर्थे टान्तं तु श्रीभोजः ॥ * ॥ अध । इत्य-
 धार्थे । अधा स वीरैर्दशभिर्वि यूयाः^६ ॥ * ॥ अधो इति भाञ्चर्थे ॥ * ॥
 नु कमिति वितर्के । अहिर्नु कं रञ्जुने कम् ॥ * ॥ च । इति^७ चेदर्थे । त्वं
 च^८ गमिष्यसि फलिष्यति नः कामः ॥ आद्यपदात्पर एव प्रयोक्तव्यः ।
 यदुक्तमन्यत्र^९ । चो यद्यर्थे ष्यमात्पदात्परः^{१०} ॥ ७ ॥

ओमादकस्मादुत यत्तदन्यत्

पर्याप्तमग्रे कुविदाम नाम्नाः ।

अन्यच्च वाषेद् विषु चित् सुकं^{११} किं

स्विदन्तरेणैवापदेऽहहोजः ॥ ८ ॥

ओमित्यभ्यादानाक्षुपगमसमाप्त्यर्थे^{१२} । मङ्गलप्रयोजनश्च भवति ।

ओं अग्निभीळे पुरोहितम्^{१३} ॥

ओमित्युक्तवतोऽथ शार्ङ्गिण इति व्याहृत्य वाचं नभम्

तस्मिन्नुत्पलिते पुरः सुरमुनाविन्दोः अथ विभ्रति^{१४} ।

१ इद वेद° A , °हृन्दो वापि C ,
 इमं वदास्थापय । अमो पत वृन्दोपि । D

२ प्रेभे D

३ हमित्व° हं क एवाह D

४ हिमित्यस्तौ म° D , हिं = हिहृ?

५ Rgv i 43, 1

६ Rgv vi 204, 15

७ वेति C (B ?)

८ त्वं व F and orig C (B ?)

९ । के यदुक्तमन्यत्र D

१० चो यद्यर्थे° B C F , चेदवर्थे°
 A , D om from आद्यपदात्पर°

११ सुकं A D

१२ ओमित्युपपादनाभ्यु° D.

१३ Rgv i 1, 1.

१४ §rup 1, 75

मह्य भूर्मुव खरोम ॥०॥ आदित्यवार्धे^१ । विभ्रकर्म विमना आदित्या
 या इति^२ ॥०॥ अथआदित्यतर्कितोपगते । कस्मादकस्मादमी^३ ॥०॥
 उत । इति वितर्कवाढार्थप्रभयमुच्चयपचान्तरपादपुरवेपु^४ । आबुर
 यमुत पुद्व^५ । उत विरथा पवर्त भिन्वात् । उत दृष्ट पतिव्यति ।
 आमापो भरवानुत^६ । एकमेव वर पुषामुत राज्यमुतात्म^७ । स स
 र्बोक्त्यद्भो भवत्युत^८ ॥०॥ यत्नदिति हेतुर्थे । यद्वमधीते तज्वा
 नाति ॥०॥ अन्वदित्यम्बार्धे^९ । हेवदत्त आयातो^{१०} ऽस्यस्य चद्वहन
 इति ॥ इतरार्धे ऽपि ॥०॥ पर्याप्तमिति यामर्ध्वारण्यो । तथैव पर्या
 त्तम् । पर्याप्तमिदाम्येन ॥०॥ अये । इति पुरखार्धे । अयेवर । अयेव
 चम् ॥०॥ कुबिदिति भूर्धे^{१०} । कुबिद्वयवमन्त ॥ योनप्रसंसाहिमा
 वेव्यपि ॥०॥ आम । इति प्रतिवचनावधारण्यो^{११} । कट कुव । आम
 करोमि ॥ तथा^{१२} ।

वक्ष्यामादो निखनो विष्टिमानां

द्विधाषामारदो वृत्तानि ।

आमेतीव प्रत्यबोधन गजानाम

उत्साहार्धे वाचमाधोरण्य^{१३} ॥

१ आदित्यवार्धे D ; आदित्यवार्धे
 C.

२ Rgv x. 82, 2.

३ D F add विमिद्वकसात् कुवसि
 [कुवसीत्यपि F] ।

४ D om. समुच्चय and पादपुरव

५ D on this example; Krtārj
 15, 22

६ 'उतरायमुत' अम' C.; 'उत
 रात्रिःसुनामम' D a. =

७ स सर्वबोधन मुनि (I) भवत्युत A.;
 D om. from स

८ 'अस्यवार्धे' A. F

९ आयाऽ A.; आयातो D.

१० 'असुवार्धे' F कुबिदिति सूवार्धे
 C.; the example is Rgv x. 131 2.

११ 'आमिति' D 'आमिति वचना
 व' C.

१२ 'आम करोमि। वक्ष्यामामयथा D

१३ M-cop. 15, 10

गच्छाम्याम ॥ अभ्युपगमेऽपि । आम मैथिलि^१ ॥ * ॥ नाम इति प्रा-
काश्यसंभावनाक्रोधाङ्गीकारकुत्सनालीककथंचिदिस्रयेषु ।^२ हिमालयो
नाम नगाधिराजः ॥ कथं नामं समेयसि^३ ॥ स्रतिः संभावनैव । स ना-
मायं^४ बन्धुः ॥ ममापि नामदशाननस्य परैः परिभवः ॥ एवमसु नाम ॥
को नामायं सवितुरुदयो यत्र न स्वे स्फुरन्ति^५ ॥ दष्टेव सा रोदिति
नाम तन्वी^६ ॥ यदि स्लेपनमेवेष्टं लिम्पतिर्नाम^७ कोऽपरः ॥ अन्धो नाम
पर्वतमारोहति^८ ॥ आमन्त्रणेऽपि ॥ * ॥ अन्यत्र । इति वर्जने । पतितास्र
विभ्रयादन्यत्र मातुः ॥ * ॥ घ । इति हिसाप्रातिलोम्यपादपूरणेषु । घ
हिनस्ति मृगं व्याधः ॥ * ॥ अथ । इति मङ्गलानन्तरारम्भप्रश्नकात्स्न्या-
धिकारप्रतिज्ञासमुच्चयेषु^९ । अथ परस्मैपदानि । स्नातोऽथ^{१०} भुङ्क्ते ।
अथ शब्दानुशासनम्^{११} । अथ शक्नोऽसि^{१२} भोक्तुम् । अथातो धर्मं
व्याख्यास्यामः^{१३} । अथ समासः । गौडो भवानयेति ब्रूमः^{१४} ॥ भीमो
ऽयार्जुनः । नित्यः शब्दोऽयानित्यः^{१५} ॥ * ॥ इदित्यनर्थकः । वक्ष्य-
न्तीवेदा गनीगन्ति^{१६} कर्णम् ॥ * ॥ विषु । इति सर्वतोभावे । विष्व-

१ मैथिलि A , D om from अभ्युप°

२ °विष्वयावधारणेषु C F , °संभा-
वक्रोधा° A , हिमालयो° Kum S 1,1

३ स्रतिष्यसि C F , सामृथसि D ,
Kshirasv on A K. iii 4, 32, 13 प्रा-
काशे । हिमालयो° ॥ संभावे । कथं नाम
समेयसि ॥ क्रोधे । ममापि° ॥ etc. ,
Rāyam remarks विष्वयस्ररणविक-
ल्पेष्वपि दृश्यते ।

४ सेनासायं C , त[व suppl] ना° D

५ यत्र नाम स्फुरन्ति D , Kshīr has
कुत्सने । को नामायं सवितुरुदये ॥

६ दष्टेव स ° नाम तत्त्वा C , D corr
दिष्टेव सारोहति, (अलीके।) दष्टेऽधरे
रो° Kshīr

७ Thus A C D ; लिंपते नाम F.

८ अघो° A , अन्ते नाम° D , (om
आमन्त्रणेऽपि) , C. F add अमृतं नाम
यत्सतो मंचचिन्हे [मंचजिह्वेषु F] शुद्ध-
ति ।, for B cf p 15 note 15

९ °समुच्चयपदान्तरेषु B C F , °प्र-
श्नकाम्याधिकारसमुच्चयेषु D

१० तातो घ C , ताताथः B

११ Beg of Mbb , अथ पचामि B C F

१२ शक्नोषि A

१३ B C F om thus ex. , Kapāda S
1, 1, 1, F adds अथ चतं ब्रूमः ।

१४ D om this example

१५ नित्यशब्दो° A B C , om D

१६ वक्ष्यन्तीति वे° MSS , Rgv vi 75,3

अतीति विभक्तम् ॥ ० ॥ चिदिति^१ साकस्मात्पर्योपमानासमतिपु^२ । आ
 चार्थेचिदित्त्वं प्रुधात्^३ ॥ किञ्चित् प्रथच्छति । न किञ्चिद् अतीति^४ ॥ अग्नि
 चिद्भाषात् ॥ कुक्कावांसिदाहरेति^५ ॥ ० ॥ सुकमित्यतिशये । सुकं प्रो
 भते^६ ॥ ० ॥ किमिति चेपमन्नेवदद्यातिशयेपु । किमथमपि प्राञ्जल । किं
 नतोऽपि । न किमप्यच्छासि । किमप्येव प्रगच्छते ॥ ० ॥ सिद्धिति प्रम
 वितर्कयो । न सिद्धेकाकी चरति ।^७ अथ सिद्धाकीद् उपरि सिद्धा
 कीत् ॥ ० ॥ अन्तरेष । इति मध्यविनार्थयो । यथा ।

स्युक्तास्युक्तामस्यमन्तरेष

क्षितयस्यस्यामरयोर्द्वयं स ।

मेजेऽमित पादुक्चिद्द्विन्धीर्

अभूतपूर्वा अचममुरात्रे^८ ॥

अस्यस्यामरयोर्मध्य इत्यर्थं^९ ॥ अन्तरे । इत्यप्यमरसिंह । यथा । आ
 ययोरन्तरे जाता पर्यन्ता परितो प्रुमा^{१०} ॥ अन्तरेष पुरुषकार न
 सिद्धिश्चभते ॥ अन्तरेष मातापिभोरित्यत्र तु प्रयोगे विनार्थेऽन्तर
 शब्दोऽनव्ययत्वेन द्वितीयात्त्यय^{१०} ॥ ० ॥ एकपदे । इत्यकस्माद्द्वयं ।
 अथमेकपदे तथा वियोग^{११} ॥ ० ॥ अहह । इत्यहुतश्लेदयो । अहह
 महतां नि सीमानयत्तिचविभूतय^{१२} । अहह कष्टमपच्छितता वि
 धे^{१२} ॥ दीर्घान्तोऽपि । भिञ्जितापि कुमुञ्जिता अहहहा ॥ ० ॥ उभि

१ चिदित्यत्र B. C.; चिदित्यत्राक
 D F

२ नार्थमतिपूजामु B. F.; *माना-
 स्युक्तिपूजामु C.; D see. the next exam.

३ Yaska N 1 4

४ A. om च; न किञ्चिद्द्विद्वाति B.

५ सुकमित्य सुकं* A. D

६ V B. 23, 9 अथ* Rgv x. 123, 5.

७ Binyap. 3, 3

८ अस्यस्यामर* D.; see. B. C.

९ Thus also Kahir on A. K. II. 2, 10.

१० द्वितीयाभाष* A.; D om. from

अन्तरेष माता*

११ Vikramav. pl. 73.

१२ Dhartik. II. 28; II. 98.

ति^१ वितर्कसंबोधनपादपूरणेषु । क उ एति^२ । उ उक्तिष्ठ । तद्वाच्युस्रद्धु
चन्द्रमाः ॥ उ । इत्यञ्चप्रतिरूपको^३ ऽप्यस्ति । अस्य त्वयं विशेषः । उ-
ञो वेति^४ । ऊं इति^५ पञ्चे भवति ॥ ८ ॥

सत् फट् क्विच्चिररात्राय^६ विभाषेति नचेत् पुतः^७ ।

आः शप् समुपजोषं^८ खोरठावाडां^९ स्वरादयः ॥ ९ ॥

सदित्यादरे । सत्कृत्य । सत्कृतम् ॥ * ॥ फडिति विघ्नप्रतिहतोत्सा-
रणे^{१०} । ऊं फट् प्रतिहतो ऽसि ॥ * ॥ क्विदिति^{११} भर्त्सनपादपूरणघोः ।
क्वित्^{१२} कितव कदर्यो ऽसि । क्वित् क्वैतदुपयुज्यते^{१३} ॥ * ॥ चिररात्राय ।
इति चिरस्वार्थे । चिररात्राय जनेन चिन्तितम् ॥ * ॥ विभाषा । इति वि-
कल्पार्थे । विभाषायेप्रथमपूर्वेषु^{१४} ॥ * ॥ इति । इति हेतुप्रकारप्रकर्षैवम-
र्थव्यवस्थास्वरूपविवचानियमसमाप्तिप्रकृतिवच्च्यमाणपरामर्शमतेषु^{१५} ।
हन्तीति पलायते ॥ गौरश्वो हस्तीति जातिः ॥ इतिपाणिनि^{१६} । पाणि-
निशब्दः प्रकर्षात् प्रसिद्ध इत्यर्थः ॥ क्रमादमु नारद इत्यबोधि सः^{१७} ॥

१ उडिति A

२ (?) पति A B D , क उ इति F

३ Thus A , इत्यञ्चप्रतिरूपको F ,
इत्यरूपको B , इत्यासूपको C , इत्या
प्रतित्वपको D

४ उं चोरा इति A , ऊं वोञ् इति
B , उं वोञ इति C , ऊं वोभ इति D ,
उञो व इति I , cf Pan i 1, 17

५ उं इति A , ऊं इति D , ऊमिति
B C , om F , cf Pan i 1, 18

६ क्विच्चिररात्राय F

७ °वुत C F , पुन B D

८ आ शप् B C F , B om समुप,
E. adds हो

९ खोरठावाम. B C , खोसठाव-
डाम. F

१० °प्रतिहतोत्सारणे A , विघ्नप्रति-
हतोत्सारणे प्रतिहतोत्सारणे इत्यपि । F

११ क्विदिति F

१२ क्वित् F

१३ क्वित् कि तदु° D , क्विक्क तदु° B
C , क्विक्क तदु° F

१४ Pan iii 4, 24

१५ °प्रकर्षवचनैवमर्थ° F , °पराम-
र्शमानेषु B C F

१६ पाणिनि. F , corr A D

१७ Sisup 1, 3

असिति वसन्तोभो ए १ ॥ वृद्धिरित्येवं या वृद्धि । मुष
 यो गुष इति ॥ तदस्मात्त्वसितिति मत्पु २ ॥ वृषिष्या
 वायुराकारं काष्ठो दिगात्मा मन इति वृष्याधि ३ ॥ इत्यु
 परिरम्भ दोर्भाम् ४ ॥ विनिश्चितार्थामिति वाचमादहे ॥ १
 पितृसि ॥ प्रत्यक्षनिश्चयधारणपदार्थाविपर्यायादिभ्यपि ५
 य ॥ ० ॥ न चेदिति निषेधे । न चेत्कर्तव्यम् ॥ निषेधार्थे नो चे
 पि पठनीयम् ॥ ० ॥ पुदिति ६ कृष्णाधाम् । पुत् ६ कृष्णितं कथति ।
 ति । पुत्त्वय ६ ॥ कान्तमिति तु माकटापन ॥ ० ॥ चा । इति
 पीडयो ।

विद्या मातरमा प्रदर्श ७ नृपशून भिषामहे निष्पया ॥ ० ॥
 प्रथिति प्रपदे ८ । नां प्रकरोति ॥ ० ॥ समुपजोषमित्यागम् ९ ।
 जोषं वर्तते ॥ उपजोषमिति निर्वाणनारायण १० ॥ ० ॥ खो १
 याम् ११ । खो कटं करोति ॥ ० ॥ अठ । अय । अड । इत्येते अ
 अठ करोतीत्यादि ११ ॥ ० ॥ आमिति प्रतिबधनावधारणयो । अ
 मां प्रवीषि । आं पिरथ प्रतिबुद्धी ऽस्मि ॥ ० ॥ अरादिरिति ययो
 भर्त्सनामुक्त्यापूरणप्रतिषेधेषु १२ ययामभवं भवति १३ । अ अपेहि

१ Pāp. Bl. I, 160.

२ Pāp. २, 91.

३ Kapāla Sūtra, I I E.

४ Kirā. II 80.

५ प्रत्यक्षनिश्चयधारणपदार्थाविपर्यायादि ० D

६ पुदिति ० पुत् पुत्त्वय । पांडान B. C. F

७ [विद्या C.] मातरमा प्रदर्श C. F

८ प्रथिति ० A. B. C. F ; ० प्रपदे D

९ ० इति वाचसे D

१० Thus A. B. C. F ; D om. उपजोष

११ For the passage from खो :
 यो B. C. F read : खोस् अड
 [खोस् अवाठ C.] खोय अड अय
 इत्येते भर्त्सनि । नो कटं करोति
 [अय C.] करोतीत्यादि । to add
 add अयड मथरति ।१२ ० संपापादपूरण F ; ० संपा
 रय A. ; ० संपापूरप्रति ० D

१३ भर्त्सति A. ; ययामभवंतीति

एवं नु मन्यसे^१ । इ इन्द्रं पश्य । ई ईदृशः समारः । उ उत्तिष्ठ । ऊ ऊषरे
 बीज वपसि^२ । ए इतो भव । ऐ वाचं देहि^३ । ओ आवय^४ ॥ अ ऋ
 ऌ औ^५ । इत्येते मन्त्रस्तोभवचनाः ॥ आदिग्रहणात् कुं खुं गुं
 घुमित्यादयो ऽपि भवन्ति ॥

अहम् । शुभम् । कृतम् । पर्याप्तम् । येन । तेन । चिरेण । अन्तरेण ।
 ते । से । चिराय । अक्लाय^६ । चिररात्राय । चिरात् । अकस्मात् ।
 चिरस्य । अन्योन्यस्य । मम । एकपदे । अग्रे । प्रगे^७ । प्राङ्गे । हेतौ ।
 रात्रौ । वेलायाम् । मात्रायाम् । इत्येते ऽहंप्रभृतयो यथाक्रमं प्रथ-
 मादिसुब्विभक्त्यन्तप्रतिरूपकाश्चन्दोवशाद् यथायथं न्यस्ताः^८ ॥ ६ ॥

उत्तरपूर्वान्यतरा अपरान्यौ^९ चेतराधराबुभयः ।

एद्युस्येते^{१०} ज्ञेया उभयद्युश्चापि विद्वद्भिः ॥ १० ॥

एद्युसन्ता एते चादयो भवन्ति । शेषं स्पष्टम् ॥ १० ॥

इत्थं तदानीं कथमः पुरस्तात्

सद्यो ऽधुनाद्येह परेद्यविक्काः ।

पश्चादिदानीं परतः परार्थै-

कथं सदाद्युः पुरसः^{११} सदं च ॥ ११ ॥

सद्य इति तत्क्षणे । असूत सद्यः कुसुमान्यश्लोकः^{१२} ॥ * ॥ पश्चादिति

१ मन्यते A., आ एवं मन्यसे । F	७ Om A
२ वर्पति D	८ न्यस्ता. F
३ ऐ पास देहि A, om. D	९ A om अपर
४ औ ओ आवय F	१० एद्युस एते F
५ ए ऐ F, लृ पे ज (? औ) D, ए उ	११ परार्थैकधासदा ^० C
(औ ?) C	१२ Kum S 3, 26
६ चिराहाय F	

प्रतीचीचरमयो १ । पथादसाद्रि । पथाधाति ॥०॥ चुरिति वाचरे ॥
 तथा च २ श्रीभोज । चुरिंनमिति ३ ॥ अथा । चुरन्ती चोतते कथम् ॥
 गगनेऽप्ययम् ४ । अथान्तमिति वररुचि । नपुंसकमित्यन्वे ५ ॥ ० ॥
 अदमिति सदा । इत्यस्यार्थे । अथा । भुजंगमस्येव मधि अर्दभा ।
 अततप्रभ इत्यर्थे ॥ शेषं खलम् ॥०॥ पुरसादित्युपलक्षणम् । सूत्र
 निपातिता अधोऽधस्तादित्यादयो ज्ञेया ६ ॥ ११ ॥

सुक्कृत्वस्पातस्वदाकाम्हिधैधा
 स्तादाक्षेनात्साच्चिडा' स्युर्धमुञ्जधा' ७ ।
 शस्वततुम्णम्क्लादयश्च प्रसाधाद्
 आद्युर्धादिध्याप्ययीभावयुक्त' ८ ॥ १२ ॥

तद्धितादिप्रत्यया ९ सुत्रादयथादिगणे भवन्ति ॥ सुप् । द्वि
 करोति । चि पचति ॥०॥ क्तत् १० । पञ्चकृतोऽधीते ॥०॥ चा । देवचा
 क्तम् । देवचाकृत्य गत ॥०॥ तम । अत । तत । अन्तत । कुत । एते ११
 पञ्चम्या । पञ्चम्यर्थयोपलक्षणम् ॥ अत कारणोपदेप्रनिर्देशयो १२ ।
 अतो गुणात्सवजन पूजयति । अतो गत ॥ तत आदिष्व्यान्तरप्रश्ना
 नस्तर्धेऽपि १३ । तत प्रयातो भानुदत्त । आदौ गत इत्यर्थं । तत

१ प्रतिबिचरयो C; D corr प्रतो
 श्रीपुष्पयो

२ तथापि A

३ चुरिंन A

४ कथं गगने पि । D

५ मात इति वर JL C; अमात
 इति इत्यर्थे D om from अमात

६ (C P) १, 2, 33-31 here पु-
 रम् । अधम । अवर ॥ पुरसात् । अध-
 स्तात् । अस्त्यात् । अवरस्तात् ॥ are
 at the

७ पथाच्चिडा' JL C F; *साच्चि-
 डापधमुञ्जधा' A; चिडाचो धमुञ्जधा
 E. and D a. m.

८ आदापूर्वाभावयुक्त' । B.

९ अतविततादिप्रत्यय' D

१० क्तत्मुञ्ज C.

११ एते च JL C.

१२ आरलो D; आरभाप' C.

१३ प्रयाततर्धेयु । B C F

कथयति । ओदनं भुक्त्वा ततो मोदकान्भक्षयन्ति^१ ॥ अन्ततः शासनावयवे
 संभावनायां च ॥ किञ्चिदप्यधीष्व^२ । अन्ततः पूजा प्राप्स्यसि ॥ गुणवान् ।
 अन्ततश्च मे दास्यसि ॥ कुतः प्रअनिह्वयोः^३ । कुत आगच्छसि । कुतो
 मे हिरण्यम् ॥ अर्जुनतो ऽभवन्देवाः^४ ॥ उरस्तः । उरसैकदिक्^५ ॥ * ॥
 च । यत्र । तत्र ॥ * ॥ दा । सर्वदा ॥ * ॥ काम् । कितराम् ॥ * ॥ हिं ।
 एतर्हि ॥ तर्हीति विशेषेऽपि । बलवानर्जुनः^६ कृष्णस्तर्हि बलवत्तरः ॥ * ॥
 धा । पञ्चधा ॥ * ॥ एधा^७ । द्वेधा ॥ * ॥ स्तात् । प्राग्ग्रामात्^८ ॥ * ॥
 आहि । उत्तराहि ग्रामात् ॥ * ॥ एन^९ । पूर्वेण ग्रामम् ॥ * ॥ आत् ।
 उत्तराद्ग्रामस्य ॥ * ॥ सात्^{१०} । भस्मसात् स्यात् । भस्मसात्कृत्य ॥ * ॥
 चि । शूक्लीभवति ॥ * ॥ डा^{११} । पटपटाकरोति ॥ * ॥ धमुञ् । द्वैध^{१२}
 वर्तते ॥ * ॥ था । इत्याकारप्रक्षेपो द्रष्टव्यः ॥ था । यथा ॥ * ॥ आ ।
 दक्षिणा ग्रामात् ॥ * ॥ श्म् । अल्पशः । द्विशो देहि ॥ * ॥ वत् । राज-
 वत्^{१३} ॥ * ॥ तुम् । कर्तुम् ॥ * ॥ एम् । भोजं भोजं व्रजति^{१४} । चूर्णपेषं
 पिनष्टि ॥ * ॥ क्त्वा । कृत्वा ॥ तदादेशो ऽपि ल्यो^{१५} ग्राह्यः । प्रकृत्य ॥
 आदियहणात् केकेन्यतवैवेत्यादयो^{१६} ऽन्येऽपि द्रष्टव्याः ॥ * ॥ प्रसाचा-
 दादीति । आदिशब्दः प्रत्येकमभिसवध्यते । तत्र प्रादिर्वक्ष्यमाणो

१ भक्षयति B C , भक्षयसि D

२ अधीते C

३ °निह्वयो C

४ अर्जनतो भवान्देव । D

५ Om D

६ तर्हीति पूर्ववत् । विशेषण्ये बल° D

७ एकधा F , and corr D

८ प्राक् ग्रामस्य D , F adds पुर-
 सात् before प्राग् , cf Pân v 3, 30

९ एन° C

१० क्सात् B C F

११ डाच् A , cf Pân v 4, 57

१२ द्विध D

१३ C adds पुत्रवत् , D भानुवत्

१४ C D om one भोजं

१५ यो A , ल्यप् F , om B C

१६ केकेनत° A B C , केकेनवैवेत्या-
 दयो F , कोकेतप्तवै° D , cf Pân III
 4, 14

विद्यतिशब्दको^१ मरुत्यादिषु भवति । तत्राद्य प्रादिसञ्ज्ञा धातु
 सप्तकस्यैव नान्यत्र । प्रादिसञ्ज्ञा^२ तु सर्वत्र स्वरूपनिबन्धना स्यात्^३ ।
 यथा । साधुर्देवदत्तो मातर प्रति । मातरमभीत्यादावेवं प्रयुक्तिः ।
 एष कर्मप्रवचनीय इति पाणिनीये प्रसिद्ध ४ ॥ प्राचार्थः । निष्ठीत्रा
 म्भिरित्यादौ नामसमाप्ते गतिषञ्ज्ञा^५ । कुगतिप्रादय एव^६ पाणिनीयव
 चनात् ॥ साद्यादादिरपि वक्ष्यमाद्यो मण । तत्र केवञ्छापि
 चादित्तम । करोति साचासैच इत्येवं प्रयोग ॥ • ॥ ऊर्षादिरपि
 तथा ॥ • ॥ अथयीभावश्च चादित्ते तत्र प्रयोक्तव्यम् । उपपद्यस्कारः^७ ।
 उपकुम्भमन्य । अभ्यगिमन्य^८ इत्यादौ आदेशमुभागमप्रतिषेध^९ इति
 वामन ॥ शकटायन^{१०} पुनराह । अथयीभावस्याभ्ययने स्वरूपमेव
 प्रयोजनम् । दोषास्तु बहव । तथा हि । उपकुम्भमन्यम् । उपमन्त्रिकं
 मन्त्रमित्यत्र स्त्रित्वाद्द्विपतयात्मनश्चक्षेति^{११} मुञ्जतिषेध^{१२} प्राप्नोति ।
 यथा । दोषामन्यमह । दिवामन्या रात्रिरिति । उपकुम्भोभूतमित्यत्र
 चो चानन्ययस्येति । ईत्वप्रतिषेधश्च । यथा । दोषाभूतमह । दिवा
 भूता रात्रिरिति ॥ उपाधिकमित्यत्र कादिस्वाभ्ययस्येति ॥ अक च ।
 यथा । उच्यते ॥ पाणिनिरपि स्तरादिगणात् दृश्यगन्धीभावयेत्य
 भ्ययमंशानिमित्त सूत्रं^{१३} कुर्वन् पुम्भिर्मुखस्वरोपचारनिबन्धाविति
 चितयमेवाभ्ययमंशानिबन्धन नाभ्यदिति प्रतिपादयति ॥ दुर्मण्ड ।

१ विद्यतिशब्दको B.

२ प्रादिसञ्ज्ञा मुसंपुत्रादादिसञ्ज्ञा C.

३ निबन्धनाभ्यात् C

४ Pp 14 B.

५ गतिमञ्ज्ञा D ; om. A

६ गति A ; इति for एष F ; Pp.

11 2, 12.

७ उपपद्यस्कार B. C. F

८ चाद्यपिमन्य B. D. ; om. F

९ आदेशमुभागमः C. ; आदेशप्रम-
 यमः A. B. ; चादेशमुभा F

१० Om. A.

११ ? द्विपतो वनाभ्यः D. ; द्विपतया
 मन्त्रः A. D. C. F ; cf. Pp. 12, 67

१२ मुञ्जमः C. ; मुञ्जतिः B.

१३ Pp 1141

अव्ययाच्चेति^१ लुकि सिद्धे ऽन्यस्मान्गुगिति यद्वचन^२ तज्ज्ञापयति । अव्य-
यीभावस्याव्ययत्वं नास्तीति ॥ १२ ॥

आसब्रूहिनयाति पश्यतयुतौ यात्यादहौ वर्तते

स्यादातङ्कनवर्तते भवतयो मन्ये ऽस्तु नास्त्यस्मयः ।

आदङ्कैह्यसि पूर्यते ऽस्ति भवतू शङ्के तथा विद्यते

पश्याहाविह कीर्तितौ मतिमता संख्ये^३ निपाताह्वये ॥ १३ ॥

तिङ्न्तप्रतिरूपका एते चादिसञ्ज्ञा भवन्ति । निपाताव्ययमञ्ज्ञास्तु^४
मतान्तरे ॥ आस । इति वभूवार्थे । लावण्य उत्पाद्य^५ इवाम यत्नः ॥
वामनस्तु । अस^६ दीप्यादानयोश्चेत्यस्य साधयति ॥ वन्नभस्य तु ति-
ङ्न्तप्रतिरूपको निपात इति न संमतम् । तादृशस्यैव तिङ्न्तस्याभा-
वात् ॥ * ॥ ब्रूहि । इति प्रेषानुज्ञावसरेषु । ब्रूहि ब्राह्मणाः^७ ॥ * ॥ न
याति । इति न शक्यत इत्यर्थे । इदं तु कर्तुं न याति ॥ * ॥ पश्यत । इति
पूजास्वर्चयोः । पश्यत माणवको भुङ्क्ते । पश्यत शिशुरपि विद्वान् ॥ * ॥
याति । इति शक्यत इत्यर्थे । इदमेव कर्तुं याति ॥ * ॥ आदह । इति
हिंसोपक्रमकुल्लनेषु । आदहारीन् पुरंदर^८ । आदह भक्तस्य भोज-
नाय । कुर्वादह यदि करिष्यसि ॥ * ॥ वर्तते । इति सोऽसुष्ठुनाङ्गसं-
रणे^९ । वृद्धास्तेन विचारणीयचरितास्तिष्ठन्तु ङ्ङं^{१०} वर्तते ॥ * ॥ स्या-

१ अव्ययत्वेन A , Kātantra II 4, 3
and 4

२ यदाह F

३ संघे E , संखे D

४ निपाताव्ययशब्दास्तु A

५ लावण्यमुत्पाद्य A

६ प्यास D , Vām 5, 2, 29

७ ब्राह्मण F , D om this example

८ आदहारात् C , आदहारीत्
पुरंदर F

९ सोऽसुष्ठुनागं C

१० विचारणाय चं C , °चस्तिस्ति
स्व नु द्वं D

दित्यनेकान्ते । आद्यादिनो^१ जैना । आद्य तस्मादपि आदिति^२
 पञ्चान्तरमभावादावपि ॥ • ॥ आतद् । इति कुम्भाविनायको ।
 आतद्बोरो^३ इधिमवनाय ॥ प्रतिपद्येऽपि प्राकटावन^४ ॥ • ॥ न
 वर्तते । इत्यमङ्गप्रतिपद्ये । समराभिमुखे पत्यावमुनिपातो^५ न वर्तते
 तस्मा ॥ • ॥ अतति । इति सत्तायाम् । भवति नाम तत्रभवान् इवस
 यावधिस्यति ॥ • ॥ मन्वे । इति वितर्के । मन्वे मार्तण्डश्याधि पञ्चान्युद्
 त्तमुद्भुक्त ॥ • ॥ असु । इति निषेधासूयाङ्गीकारयो । असु साम्बा^६ ॥
 असूयापूर्वेऽङ्गीकारे^७ । असुकार । एवमसु को नाम दोष ॥ • ॥
 नासि । इति सत्तानिषेधे । नासिवादशूरो^८ नासिक ॥ • ॥ अधि ।
 इत्यस्यदर्धानुवादे । अन्विषासितारामदेषामिनिवेशा^९ ज्ञेया^{१०} ॥ अह
 मित्यर्थेऽपि^{११} । उदुपेनासि सागरम् ॥ • ॥ आदद् । इत्यातद्भवत् ॥ • ॥
 एहि । इति प्रहायादौ^{१२} । एहि मन्वे रथेन यास्यसि । एहि न तथा
 यद् अस्मिन्नामि ॥ • ॥ असि । इति नमित्यर्थवाक्यासंकारयो^{१३} ।
 वेत्स्यसि पार्थिव त्वमसि^{१४} इत्यमन्वधा ॥ भोजसु युद्धदर्शानुवादे ।
 यदपुपुत्रस्त्वमसि पार्थिव मुरद्विषमिति^{१५} प्राह ॥ • ॥ पूर्वति । इति निषेधे ।
 पूर्वति प्राचाचामेन^{१६} ॥ • ॥ अधि । इत्यस्यमन्वधा^{१७} । आस्तेर्य

१ आद्यादौ B.

२ / आद्यतं आदपि आदिति । A.;
 आद्य तस्मादितिपि आदिति C.; आ-
 द्यतो आद्यतो आदपि आदिति D.

३ आतद्बोरो C.

४ आतद् । D.

५ असुपातो F; • निपातो C.

६ नाया F; नामा C.

७ A. adda च

८ नादशूरो A. B. D

९ Cf. Brill-Roth, s. अमिनिवेश

१० अहमित्यावपि F; Ragh. 1, 2.

११ प्रहादौ B.

१२ अर्षवाचासंवा A.; अर्षवाच-
 संवाद्यो D१३ पार्थिवस्त्वमसि A.B.C.D; Vān-
 ā, 2, 82.

१४ १५. 16. 14 स्वमिह पार्थ मुरद्विषतं ad.

१५ प्रचामेन B. C. F and orig D

१६ // एवमुत्तमं B.D F; • उत्तमं
 C.; • सुत्तमं ? A.; • सत्तासु D [
 अधि = अधि (heard on wrong road
 as अधि for आसीय); A. अधि in
 अधिनत]

चर्मभाजनम्^१ । अस्ति परलोके मतिरस्येत्यास्तिकः^२ ॥ * ॥ भवतु ।
इत्यसुवत् ॥ * ॥ शङ्के । इति वितर्के । शङ्के शशाङ्कोऽयम् ॥ * ॥ वि-
द्यते । इति भवत्यर्थे ॥ * ॥ पश्य । इति पश्यतवत् ॥ * ॥ आह । इत्युवा-
चार्ये । अथाह वर्णीं विदितो महेश्वरः^३ ॥

एते चोच्चावचेष्वर्थेषु निपतन्तीति निपाता. ^४ । तत्र।

केऽप्येषां द्योतकाः केऽपि^५ वाचकाः केऽप्यनर्थकाः ।

आगमा इव केऽपि स्युः संभूयार्थस्य साधकाः ॥

तत्र द्योतकाश्चवाहाहैवादयः । वाचकाः शश्वत् कुवित्^६ प्राह्ये प्रग
इत्यादयः । अनर्थकाः कमीमिदित्यादयः । संभूयार्थस्य साधका न ह
वै^७ न खलु मास्येत्यादयः ॥ १३ ॥

स्वःसायंसमया दिवा पुनररं कामं प्रकामं बहिर्-
दोषाह्यो निकषान्तरासनुतरो नक्तंनमोभूयसः ।

अन्तःप्रातरसांप्रतं परमृते साक्षात् सनत्साचयः

सत्यं मङ्गु विहायसाशुसहसा प्रायःस्वयंसंवतः ॥ १४ ॥

स्वरिति स्वर्गपरलोकयोः । स्वः सुखयति । एहि जाये स्वरारो-
हाव । स्वः सजानीते । स्व. सृहयति । स्वरागच्छति । ह्यायेव या
स्वर्जलधेर्जलेषु^८ । स्वर्वसतीति । स्वर्यातस्य ह्यपुत्रस्य ॥ आदित्यशर्मणो-
रित्येके ॥ * ॥ साय दिनावसाने । सायं सयमिनस्तस्य महर्षेर्महिषी-
सख^९ ॥ * ॥ समया । इति समीपमध्ययोः । त्वा समयास्ते । ग्रामं

१ १, धर्मभाजन A, चर्मभ्यजन B C,
चर्मवाजलमस्ति । D

२ मतिस्थास्तिक' A F

३ Kum S 5, 65

४ Yāska N 1, 4, B C F om तत्र

५ केचिद् B C F

६ क्वचित् D

७ सार्थका ° A., °न है वै D

८ Śaṅg 3, 35

९ Raghuv 1, 48

समयासौ । याममध्य इत्यर्थं ॥ आदिस्त्रापरोक्षयोरित्येके^१ ॥ • ॥
 दिवा । इति दिनाद्यैः । दिवाकर ॥ • ॥ पुनरिति भूयोऽर्थविशेषयो^२ ।
 पुनरुक्तं वच । किं पुनर्ब्रह्मवा पुण्या भक्ता राजपयस्यया ॥ • ॥ अर
 मिति शीघ्रे । अर पचति^३ ॥ • ॥ काममिति स्त्राच्छब्देऽभिष्टात्री
 कारे^४ च । काम भुङ्क्ति । काम चास्त्वत्तु य चमी ॥ • ॥ प्रकाममित्यति
 शये । प्रकाममप्रोचत यत्ननां प्रिय^५ ॥ • ॥ बहिरित्यन्त प्रत्ययीके ।
 बहिरिक्कार प्रकृते प्रथमिदु^६ ॥ • ॥ दोषा । इति राशी । दोषाम
 न्यमह ॥ • ॥ अ । इत्यतीतेऽङ्गि । अस्तन ॥ • ॥ निकषा । इति समीपे ।
 विसङ्गु सङ्गा निकषा इतिष्यति^७ ॥ • ॥ अन्तरा । इति मध्यविना
 र्थयो । अन्तरा तां च मां च^८ कस्यस्यु । तामन्तरा तामरसाधता
 चि ॥ • ॥ अनुतरित्यन्तर्धाने । अनुतरीरो गच्छति ॥ सिंधानुबन्धपूर्वाङ्गिपु
 प्राकटापन ॥ • ॥ नक्तमिति राशी । नक्तं चर^९ ॥ • ॥ नम । इति
 पूजायाम् । नमोऽस्तु वर्धमानाय ॥ • ॥ भूष^{१०} । इति पुनरर्थे । भूष
 पचति ॥ • ॥ अन्तरिति मध्ये । अन्तर्वाप्यधिरमनुचरो राजराजश्च
 इत्थी^{११} ॥ • ॥ प्रातरिति प्रत्यये । प्रातरेव समुत्वाय ॥ अस्तनेऽपि ॥ •
 अर्वाप्रतमित्यस्याये । संप्रत्यर्वाप्रत वक्तुमुक्ते मुसलपाणिना^{१२} । विपद
 चोऽपि सवर्षं स्वर्षं हेतुमर्वाप्रतम्^{१३} । पुक्ते सोप्रतमित्यमरसिंह^{१४} ॥ • ॥
 परमिति किंत्वर्थे । मुषवानधि^{१५} परमसंकारी ॥ • ॥ अते । इति वर्जने ।

१ आदिस्त्रापरोक्ष F

२ 'विशेषयो' D ; भूयोविशेष
चो B. C. F

३ पचति F and C.

४ 'विष्टात्रीकारे' B.

५ Bhop 1 17

६ Bhop 1 23

७ Bhop 1 68.

८ मां मां च F

९ Megh. 2.

१० वक्तुमुक्तं D ; वक्तुं वृत्तिं C ;
'मुषव' A. D.

११ Kana. B. 2, 58.

१२ D F om. from वृत्ति III. 5, 11.

१३ मुषवानधि A.

ष्टते कृशानोर्न हि मन्त्रपूतम्^१ ॥ * ॥ साचादिति प्रत्यचतुल्यधोः ।
 साचाद्द्रष्टा साची । इयं साचास्रच्छीः ॥ * ॥ सनदिति नित्ये । सनत्सु-
 सारः ॥ मान्तं तु नुतिपरिच्राणचिरंतनहिंसाकल्पननिर्भर्त्सनेषु^२ शा-
 कटायनः ॥ * ॥ साचि । इति तिर्यगर्थे । साचि लोचनयुगं नम-
 यन्ती^३ ॥ * ॥ सत्यमिति प्रश्नप्रतिषेधसत्येषु^४ । सत्यं करोषि ॥ ननु कि-
 मर्थमिदम् । सत्यम्^५ ॥ सत्यं हारि नितम्बिनीकुचयुगं सत्यं मनोज्ञाः
 श्रियः ॥ * ॥ मङ्गु । इति शैष्ट्ये । मङ्गुदपाति परितः पटत्तैरली-
 नाम्^६ ॥ * ॥ विद्यायसा । इति विद्यदर्थे । विद्यायसा रम्यतमं^७ विभा-
 ति ॥ * ॥ आशु । इति शैष्ट्ये । आशुपेहि जल सीधुभाजनात्^८ ॥ * ॥
 सहसा । इत्याकस्मिकाविमर्शयोः^९ । दिवः प्रसूतं^{१०} सहसा पपात ।
 सहसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदां पदम्^{११} ॥ * ॥ प्रायः ।
 इति बाहुल्ये । प्रायः स इह नेष्यति^{१२} ॥ * ॥ स्वयमित्यात्मनेत्यर्थे ।
 स्वयं प्रदुग्धेऽस्य वसूनि मेदिनी ॥ चन्द्रस्वात्मानमित्यर्थे^{१३} ॥ * ॥ संव-
 दिति वर्षे । संवत्सरः । संवत्तृतीये ॥ १४ ॥

उच्चैर्नीचैरवश्यंसपदिबलवतः प्रादुराविःपुरस्तात्-
 तूष्णींजोषंनिकासंयुगपदनिश्मः १४ स्नास्यभीक्ष्णं स-
 नोषाः ।

१ Kum S I, 52

२ ? मातन्तु तिनुपरि^० A , मातमिति
 तु परि^० D , मातं तु नतिपरि^० F ,
 निर्भर्त्सनेष्विति A D , Prof Aufrecht
 would refer these meanings to some
 other word.

३ Kirāt 9, 44

४ प्रश्ननिषेध^० F

५ Om D

६ Śiṣup 5, 37

७ रम्यतरं F

८ शीघ्रं B F , साधुं C

९ °आकस्मिकादि^० C

१० प्रभूतं C

११ Kirāt. 2, 30 , Böhrl. Sp 6970

१२ सह नेष्यति A.

१३ F adds ऽपि , D om from चन्द्र^०

१४ युगपदनिश्म C

रोदस्यो भूर्भुवस् कं रुटिति पुरतसो ऽतीव सुष्ठु प्रसक्ष-
 द्राक् साग मिथ्या वृथा शं कुमिषुनमृधको ऽद्या ऽक्षसा
 ऽद्यो मनाक् १ ॥ १५ ॥

उच्ये । नोषेरिति मथरस्ययो । उक्तप्रतिपद्योरिति प्राकटा
 यन । किं पुनर्यस्योषी २ । नोषेर्गच्छत्युपरि च दया चक्रेनेमिन्न
 मेव ३ ॥ • ॥ अथमिति नियमे । अथम्य धातारश्चरतरमुपिवापि
 विवधा ४ ॥ • ॥ यपदि । इति वर्तमानतत्त्वश्रीघाट्ये ४ । यपदि विपदो
 विददेरमखनर्नकृत्तय ५ । यपदि मुकुलितार्थी रुद्रंरश्मीत्या ६ ।
 यपदि मथरस्युपेक्षितो ऽग्नि ॥ • ॥ बसवदित्यतिशये ७ । बसवदपि
 शिञ्जितानामात्मस्वप्रत्ययं चेत ८ ॥ • ॥ प्रादुरिति नामप्राकाशयो ९ ।
 विश्वोर्द्व प्रादुर्भावा । मत्स्यकूर्मादीनि इय नामानीत्यर्थ १० ॥ प्रा
 दुराधीत ॥ • ॥ आविरिति प्राकाशे । आविर्भूतप्रथममुक्त्वा बन्ध
 जीशानुपपन्नम् ११ ॥ • ॥ पुरसादित्यगत इत्यर्थे । रजसाधावतिकर
 एव प्रेक्ष्यमेतत् पुरसात् १२ ॥ • ॥ द्विषीमिति मीने । राजन् राजस्यता न
 पाठयति मां देवोऽपि द्विषीं क्षिता १३ ॥ • ॥ ज्योषमिति सप्तमीनधो ।
 ज्योषमाशे जितेऽग्नि । ज्योषमास्य १४ ॥ ज्योषमिति १५ प्राकटाद्यम् ॥ • ॥
 निवाममित्यतिशये । निवामं चामाप्ती ॥ • ॥ युगपदित्येककाकार्ये ।

१ मिषुनमृधकोऽयम् F

२ Megh. 17 and 108.

३ Bhartṛik. 2, 12.

४ वर्तमानतत्त्व F ; 'श्रीघाट्ये' A ;

इति तत्त्वशास्त्रीघाट्यो D.

५ विददस [व supplied] र्नकृत्तय

A ; D om. this example.

६ Kṛm. 4, 2, 75.

७ इति मुद्रार्थे C.

८ 'अप्रसक्षयो' A ; Makut. 2.

९ 'प्राकाशयो' A. B.

१० मत्स्यकूर्मादीनीत्यर्थं C.

११ Megh. 22.

१२ Megh. 18.

१३ Anr. Śārng. P. sub. Handmāli
 Kimpāpāra-vāli (Pānd. vl.) pl. 112.

१४ ज्योषमाशे L ; ज्योषमास Kahr

१५ ज्योषमिति A ; ज्योषयति D

तद्वल्गुना युगपदुन्मिपितेन तावत्^१ ॥ क्रियासमभिहारेऽपि ॥ * ॥ अनि
 श्मिति सातत्ये । यत्रानिश्^२ कीर्त्यते ॥ * ॥ सामि । इत्यर्धकुम्भयोः ।
 सामिसंमीलिताची^३ । सामिहृतसद्यतं स्यात् ॥ * ॥ अभीक्षणमिति यौनः-
 पुन्यसातत्ययोः । अभीक्षणमास्फालयतीव कुम्भम्^४ । अभीक्षणं वक्ति ॥
 नित्यमिति । सदा सदिति । अजस्रं संततमिति^५ सातत्ये कश्चिदाह ॥ * ॥
 सना । इति नित्ये । एष धर्मः सनातनः ॥^६ तान्तमपि ॥ * ॥ उषा ।
 इति रात्रौ । उषातनो वायुः ॥ * ॥ रोदसी । इति द्यावापृथिव्यर्धे ।
 द्यावापृथिव्यौ रोदसी रोदसी रोदसीति च^७ ॥ * ॥ ओमिति ब्रह्म-
 वाचि । ओमित्येकान्तर ब्रह्म ॥ * ॥ भूर्भुवः । इति पृथिव्यन्तरिचयोः ।
 भूर्लोको भुवर्लोक ॥ भुवसश्च महाव्याहृतेरिति^८ रेफो भवति ॥ * ॥
 कमिति वारिमूधसुखनिन्दाव्योमसु^९ । कंजं पद्मम् । कजाः केशाः ।
 कयुः । कदर्पः । कगामिनः खगाः ॥ * ॥ झटिति । इति श्रेष्ठे । आ-
 नीय झटिति घटयति विधिरभिमतअभिमुखीभूतः^{१०} ॥ झगित्यपि-
 पि^{११} केचित् ॥ तरसोदितासजत्सेष्विति^{१२} लक्ष्यात् तरसापि ॥ तूर्ण
 द्रुतं चिप्रं शीघ्रं लष्विति क्रियाविशेषणम्^{१३} ॥ * ॥ पुरत । इत्ययत
 इत्यर्धे । नीरसतरुिह विलसति^{१४} पुरतः ॥ * ॥ अतीव । इत्यतिशये ।
 अतीव शोभते ॥ * ॥ सुष्टु । इति प्रशसानिर्भरयोः । सुष्टूक्तम् । सुष्टु

१ Ragh 5, 68.

२ यज्ञाऽनिश् F

३ Kshir add चर्गी He has both
example

४ Thu MSS, °तोभकुम्भ Kshir

५ नित्य नित्यदासदित्यजस्रं सतत-
मिति B., नित्यदासदित्यजस्रं° D

६ Man. 4, 138, Böhtl Sp 6732,

°सांतमपि A, तांतमपि C

७ Cf Hema b Abhidh 938

८ Cf Pān viii 2, 71

९ मुख for सुख B D, D om व्योम.

१० Ratnāv p 291, 6, Böhtl. Sp 3026

११ झगित्यपि F

१२ °जलसेष्विति B, °सोदितासज-
लसेष्विति C तरसेर्द्रता जलेष्विति° A.१३ A om from तूर्ण Probably a
gloss from Kshirasv on A K iii. 5, 2

१४ निवसति B C

विभाति ॥०॥ प्रसङ्ग । इति श्रीवार्धे इठार्धे च । प्रसङ्ग सिद्धं किञ्च ता
 चकर्व^१ । प्रसङ्ग विस्तानि हरन्ति चौरा^२ ॥०॥ द्राक् । आगिति^३
 त्रेद्ये । द्वाभिरुत्तं कातरै । द्वाक्^४ परन्त्यमिबारिका ॥०॥ मिष्ठा
 इत्यत्रत्ये^५ । मिष्ठावादिनि दूति ॥ अनन्वयोऽपि । यथा । निर्मित्य^६ ॥
 दृष्टो । इति । विफलाविध्यो । प्रयुक्तमप्यस्मिन्तो दृष्टा ध्यात्^७ । प्रा
 तिभावं दृष्टादानमाचिर्बं यौरिक् च यत्^८ ॥०॥ श्रमिति दु खोप
 ग्रमे । शंकर^९ । श्रमु^{१०} ॥०॥ कृ । इति कुम्भेवदर्थयो । शास्त्रं काय
 यद्यद्वनम्^{११} । पय पूर्वे सति श्रावं^{१२} कबोष्णमुपमुञ्चते ॥ पापार्थे
 ऽपि ॥०॥ मिथुनमिति द्वौ द्वावित्यर्थे । मिथुनं रमन्ते^{१३} ॥०॥ अधमिति
 यत्वे । अधमइति विद्वांस ॥ विद्योगश्रीवशामोषसाधनेवित्यन्ते^{१४} ॥०॥
 अद्वा । इति क्लृटार्थावधारणयो ॥ आराधितोऽद्वा मगुरफरो
 मि^{१५} ॥ मत्प्रतिप्रयथोरित्येके^{१६} ॥०॥ अक्षसा । इति तत्त्वश्रीशा
 र्थयो^{१७} । बालप्रधा मुनीश्वर । सुतनु कथय कश्च अक्षयन्त्वश्च
 धि^{१८} ॥०॥ अच^{१९} । इति बहिरित्यर्थे । अचो^{२०} नप्यति ॥०॥
 मवागिति खोके । अस्मिन्नामपि नवामुजपत्तनीरी^{२१} ॥२१॥

१ Raghu 2, 27

२ आगिति A. C. F

३ द्वाक् A. C. F ; द्वाक् D

४ D. F add: मिष्ठा पुष्पीश्वर च

यपयाश्विन विधिविधिषं [शिव D]

५ अच(य = यत्) योपि यथा । वि

द्वेय । A. ; अचवादि ऽपि । यथा वि

मिष्ठा । B. C. ; D om. from अचवाद्यौ

६ Raghu 2, 34.

७ Man 3, 100.

८ शंयु A.

९ शास्त्रे कायचकृते C. ; शास्त्र

कायच F

१० पूर्वमवि^० B. D ; cf. Raghu. 1, 67

११ रमते B. F ; च रमते C.

१२ विष्ठीवसीमीय^० D.

१३ Hexp. 2, 62.

१४ ? मवाऽतिप्रचोरपि F ; मवा

ति^० (orig. मवाति^०) C. D

१५ तत्त्वश्रीश्वरयो C.

१६ अक्षयान्वयधिय B. F ; अक्षयिष C.

B. C. F add स्त्रीविष्ठी (विधिष्ठी C.)

ऽप्यर्थं यथा समस्तमिति ।

१७ अच इति^० अधो D१८ तवामुज^० B. C. F ; *श्रीरी A

मिथुर्मिथो विष्वगुपांशु ताजग्-

मनश्चनः^१ प्रेत्य मिथः शनैसः^२ ।

मुधाऽन्वगीषच्चिरमो मृषास्तं-

धिगानुषक् स्वस्ति पुरोऽन्न^३ इद्धाः ॥ १६ ॥

मिथुरिति द्वौ द्वावित्यर्थे^४ । मिथुर्मन्त्रयेते^५ ॥ उकारान्तमथमु

तार्थे^६ केचित् ॥ * ॥ मिथो । इति रहःसहार्थयोः । मन्त्रयन्ते मिथो ॥

विरहान्योन्यार्थयोरपि^७ ॥ * ॥ विष्वगिति समन्ततोभावे । कचाचित्तौ

विष्वगिवागजौ गजौ^८ ॥ * ॥ उपांशु । इत्यप्रकाशोच्चारणरहस्ययोः ।

अपतः सदा अपमुपांशु वदनमभितो विसारिभिः^९ । परिचेतुमुपांशु

धारणां कुशपूतं प्रवयास्तु विष्टरम्^{१०} ॥ कथमुपांशुवचः । उपचारा-

द्भविष्यति^{११} ॥ * ॥ ताजगिति^{१२} शैश्ये । ताजग् जरामृत्युरुजा अय-

न्ति^{१३} ॥ * ॥ मनः । इति नियमे । मनो वर्तते^{१४} । नियमो^{१५} वर्तत

इत्यर्थः ॥ * ॥ चनः । इत्यन्ननाम ।^{१६} चनो दधिष्व पचतोत सोमम् ॥

अद्धायामिति श्रीवसुक्तः^{१७} ॥ * ॥ प्रेत्य । इति भवान्तरे । अन्यो धनं

१ तोज्जमतस्यतः F

२ शनैर्मुधा । किमन्वगी० DE

३ स्व A , स B

४ इति द्वावित्यर्थे C

५ मन्त्रयन्ते B D , मन्त्रयन्ते F , मन्त्रयन्ते तु C

६ अन्वृतार्थे C , अन्वृतार्थे B

७ विहीन्यो० C

८ Kirāt. 1, 36

९ Kirāt 12, 8, D has only उपांशु अपति ।

१० Raghuv 8, 18

११ उपांशुवच. A., उपांशुवचः० (!)
D F , B C om. from कथमु०.

१२ तोज्जगिति F

१३ ? ताज्जकुजरा० A , ताज्जगत्जरामृत्यु० B , ताज्जकपचति । D , तोज्जक् पचति । तोज्जक् मृत्यु० F

१४ मत इति० मतो वर्तते F

१५ Thus MSS , D orig नियमे

१६ चनस्कृत्यन्ननाम B , चनस्कृत्ये । ननाम C , चतस्तुत्या । ननामचतो० F ; the example is Rgv x 116, 8

१७ Thus A , श्रीवसुक्त. B , आवसुक्त C , D F om from अद्धा०

प्रेक्ष्यतस्य मुञ्चि ॥ अमुष्यश्चक्ष्वाप्यथ पाठो द्रष्टव्य १ ॥ • ॥ मिथ । इति
 रक्षोऽन्वोन्वार्थधी । तथापि वाचाकृतया धुनक्ति मां मिथस्वदामा
 पयसोक्षुपं मन २ ॥ • ॥ श्मेरिति क्रियामान्थे । श्मे ३ श्मेर्दंदात्थे
 पादो भूतानुकम्पया ४ ॥ • ॥ मुधा । इति निष्कसे । प्रीतिकरण ५ इत्य
 न्थे । कि पीजोमि मुधा क्रुधा ६ मयि न तु क्षत्रेऽपि ते विप्रियम् ॥ • ॥
 अन्वमित्यानुकूथे । अन्वम्भयो मन्वमसोक्तपाठ ७ ॥ • ॥ ईवदित्यथे ।
 ईवत्यथति ८ ॥ अप्राप्ते च ॥ • ॥ चिरमिति कालविप्रकर्षे । किंचिद्वचमुक्ती
 प्रियेय हसता वासा चिरं चुम्बिता ९ ॥ • ॥ मृषा । इत्यसत्ये । मृषा वदति
 दुर्वन १० ॥ मृषा प्रवसार्थ ११ इति केचित् ॥ • ॥ अथमिति श्लेषविशे
 षादर्शनयो । अथं भाष्यान्प्रयात । छतिरथमिता रतिक्षुता १२ ॥ • ॥
 धिमिति निन्दाभर्षनयो । धिमिमां देहधृतामधारताम् १३ । धिन्ना
 र्थिकान् ॥ • ॥ आनुपमित्यानुपूर्वे १४ । आनुपक् प्रविशतीह वन्मुता १५ ॥
 अनुमानेऽनुपमिति श्राकटाजन ॥ आनुपदित्याकार इकारं च के
 पित् ॥ • ॥ खसि । इति पुष्पाशी चेममङ्गलप्रत्यभिवाद्नेषु १६ ।
 खस्यस्य ते धार्मिक मय्यसादात् । खसि तेऽस्य सतया सच सच ।

१ Cf. Amarak. III. 5, 8.

२ *लोकुम् A. B. C.; 81g. 1 40.

३ P om. धमिः

४ पादो D.; भूतावामनु° F

५ प्रातिकरण C.

६ चुधा D

७ Bagber 2, 16.

८ ईवदित्यथाकथ्यवी । ईवत्यथ
 ति । इवत्कर बटी [इवत्कारं वाच
 B.] भवता । B. C. F

९ Amarak. 77 [where खस्यस्यस्य

थी] Cf. 84Mtyad. p. 7 L. 6.

१० चर्तुन्त D.

११ / मृषा प्रवसार्थं B. C. F; cf. 84y

०० बुवापुष्प Rgr L. 23, 6.

१२ Bagber 8, 63.

१३ Bagber 8, 62.

१४ अमुष्यं C. D.

१५ प्रविशतीति D.; वन्मुता C.

१६ पुष्पाशीरथिममङ्गलप्राज्ञप्रत्यभि
 B. F; पुष्पाश्याचममङ्गलप्राज्ञप्रत्यभि° C.

स्वस्त्यस्तु ते सौम्य चिराय जीव^१ । स्वस्ति श्रीकुसुमपुरात् । राज्ञा नम-
 स्छता विप्राः स्वस्तीत्येते प्रयुञ्जते ॥ * ॥ पुरः । इत्यचत इत्यर्थे । पुरः-
 सरा धामवतां यशोधनाः^२ ॥ * ॥ अन्नः । इति^३ शीघ्रसांप्रतिकथोः ।
 अन्न एव^४ गच्छति । अन्नरेवागच्छति^५ । अन्नसृजधस्रवसां^६ रो वेति
 रेफो विकल्पेन^७ ॥ * ॥ इद्धेति प्राकाशे । समिद्धमिद्धेय महो दधा-
 सि^८ ॥ सामीप्यस्मरणयोरपि ॥ १६ ॥

स्थाने वरंदुष्टु हिरुग्बलातः

प्रवाहुकंज्योक्तिरसो मुहुःशू^९ ।

युक्तं प्रशानार्यहलं क्षमाऽर्वाग्-

विनाश्च नानापृथकौ सुदिश्च ॥ १७ ॥

स्थाने । इति युक्ते^{१०} । स्थाने वृता भूपतिभिः^{११} परोचैः ॥ * ॥
 वरमिति हीनोत्कर्षे । वर विरोधोऽपि खलं महात्मभिः ॥ * ॥ दुष्ट ।
 इति कृच्छार्थे । दुष्टुवादी खलः ॥ * ॥ हिरुगिति विद्योगहिषावर्जनेषु ।
 हिरुक्करोति ॥ हिरुक्कर्मणां^{१२} मोक्षः । कर्मवर्जनाद्^{१३} मोक्ष इत्य-
 र्थः ॥ * ॥ बलादिति हठार्थे । लङ्गन्तिरेव मुखरीकुरुते बलान्नाम्^{१४} ।
 शापयन्वितपौलस्त्यबलात्कारकचयैः^{१५} ॥ * ॥ प्रवाहकमिति खम-

१ Cf Ragh 14, 59 [प्रीतास्मि ते
 सौम्य०]

२ Kirātārj 1, 43

३ अन्न० B D, अस्व० A

४ अन्न एव B D, अस्व एव A, अ-
 न्नरेव F

५ अश्चरे० A, अन्नरे B D

६ अन्नसू० B, अस्वसू० A, अन्नस-
 धस० F, cf Pān 8, 2, 70

७ B C F add अमनसित्यन्ये [०अ-
 न्य. F] ।

८ ? समिद्धमिद्धेशमहो० B C, समि-
 द्धमित्तिसमहो द्दासि A., समिद्धमि-
 द्धिसमहो दधीसि । F

९ मुहुः. अ. B C F

१० इति अक्सरे । D

११ नृपतिभिः. A, Ragh 7, 13

१२ ०कर्मणां thus A B C F and
 Kshir, ०कर्मणा D, cf Hem Abhidh.
 1527 Schol

१३ कर्मचये D

१४ B C om this example

१५ Raghuv 10 48

काद्ये । प्रवाञ्जकं चक्ष्मीयात्^१ ॥ ऊर्ध्वार्धे प्रवाञ्जं प्रवाञ्जक् चेति वैचि-
त्यस्यते^२ ॥ • ॥ व्योमिति काञ्चभूपस्ये^३ । व्योम् जीवाम । व्योकृत्
नृपतिं मत^४ ॥ श्रीवार्धे संप्रव्यर्धेऽपि ॥ • ॥ तिर^५ । इत्यन्तर्धानतिर्ध-
नर्वयो^६ । विशयोनिष्ठिरो र्धे^७ । तिर^८ काङ्^९ करोति ॥ अथञ्चाया
मपि । अथा

तिरश्चकार अमराभिधीनयो

सुजातयो पञ्चजकोमयो मियम्^{१०} ॥ • ॥

मुञ्ज^{११} । इति यौनपुम्बे । इह मुञ्जमुदिति कञ्चभेरव^{१२} ॥ मुञ्जमुञ्जमु-
ञ्जति वा स्यगाधी । इत्यादिचञ्चदर्मनामुञ्जमुञ्जरित्यपि^{१३} ॥ • ॥
इ^{१४} । इति पूजायाम् । इ^{१५} नाधीरमस्येति इनाधीर^{१६} ॥ इ^{१७} अमुते ।
अइर^{१८} ॥ चिमार्धेऽपि । इ^{१९} चिमं नक्षत्रसरिच इति वा । इ^{२०} नो
वायु^{२१} ॥ • ॥ पुत्रमिति आम्बे । अथा वीराचार्यायाम् ।

पुत्रं धिताम्बरावां दुम्बयस्यं कृदुम्बपरिचरवम् ।

कचमन्वया गरीतुं शक्यं संधारतोपमिधि^{२२} ॥ • ॥

प्रशाभिति समानार्धे । प्रशाभ्येवदत्तो चञ्चदत्तेन ॥ • ॥ आर्धवसमिति
वसात्कारे । आर्धवसं युक्ताति^{२३} ॥ आर्धेति प्रीतिवन्बे । इत्यमिति च

१ चक्ष्मीयात् C.

२ This A.; ऊर्ध्वार्धे प्रवाञ्जकात्
वैचिर्त् F (always व); प्रवाञ्जप्रवाञ्ज
मिति B.; अर्धार्धे प्रवाञ्जकपिसुच्यते
C.; ॥ प्रवाञ्जमिति D.

३ काञ्चभूपस्याम्रयो A.; काञ्च-
भूपस्यम्रयो F

४ B. C. D. om. this example.

५ Kam. B. 2, 62.

६ कौटं C.; om. D

७ अमरावधीनयो F; D omits
this example; Regh. 2, 8.

८ Skarp. 4, 60.

९ D om. from मुञ्जमुञ्जमुञ्जति

१० नुनाधीरमस्येति नुनाधीर. B. C.

११ अमुते A. C.

१२ *अवरिचमिति A.; अयो वायु'
A. B.; D om. from चिमार्धे Nir. 8, 68.

१३ संधारतोपमिधि F

१४ युक्ताति B. C. F

प्रतिषेधविषादयोरिति^१ शाकटायनः ॥ * ॥ चमा । इति चान्तौ ।
भवान् चमा^२ ॥ * ॥ अर्वागित्यधरे^३ । वर्षात्वोडशादर्वाक् । अर्वाक्का-
लीनः ॥ * ॥ विना । इति वर्जने ।

तात नोदधिविलोडन प्रति त्वदिनाद्य वयमुत्सहामहे^४ ॥ * ॥

नाना । इत्यनेकविनार्थयोः^५ । नानाविध^६ कृतकदेहभृतां समाजम् ॥
उभयार्थत्वमनेकार्थत्वान्न व्यतिरिच्यते । तेन^७ नानापचावमर्शः सशय
इत्यभिहितम्^८ ॥ नाना नारी निष्फला लोकयात्रा^९ ॥ * ॥ पृथगिति
विनार्थे । बहिर्विकारं प्रकृतेः पृथग्विदुः^{१०} ॥ * ॥ सुदि । इति शु-
क्लपचे ॥ १७ ॥ * ॥

स्वरादीनां कारकशक्त्याश्रयसत्त्वाभिधायिनां स्वर्गन्ता स्वः स्पृहय-
तीत्यादौ यथायोगमुत्पन्नाया^{११} द्वितीयादिविभक्तेर्लुक् । पञ्चकत्वः प्रभृ-
तयस्तु विभक्त्यर्थप्रधानाः । स च विभक्त्यर्थः प्रातिपदिकार्थः^{१२} संपन्न इति
प्रातिपदिकार्थे प्रथमैव भवति^{१३} । सापि सख्याविशेषाभावान्न^{१४} सर्वा
किं तर्ह्येकवचनमेव तस्योत्सर्गत्वात्^{१५} । तथा चोक्तम् । एकवचनमुत्सर्गः
करिष्यत इति^{१६} । एतन्नः संमतम् ॥ सुधाकरस्वाह^{१७} । अव्ययेभ्यस्तु

१ हलमिति षेधविषादयोरिति D

२ भवान् । चमाकरोति A , भवत.

चमा D , सहजं चमा । F (? भवन् चमा)

३ °इत्यधरे B C F

४ §1sup 14, 83 [विनाथ eds.]

५ °नेको भयविनार्थेषु । D

६ नानाधिक D

७ D om from उभयार्थ०

८ इत्यपि सिद्धे A., om D , °पचा-
वमर्शाः C.

९ Thus B Kshir नाना नारी नि०
A. D F ; वानरी निष्फलायाः C

१० §1sup 1, 33

११ शब्दा योगमुत्पन्नय D

१२ सर्ववि० D , प्रातिकार्थः C

१३ प्रथमैवेति

१४ °विशेषाविशेषाभावान्न F

१५ तस्योत्सर्गिकत्वात् A , तस्योत्स-
र्गत्वात् B

१६ उत्सर्गतः C D , करिष्यति इति
B C

१७ सुधाकर० A F , तथा चाह सुधा-
करः (orig सुधार.) D , cf. §1 120 comm
where सुधाकर MSS exc D a. m

नि सस्त्रेभ्योऽयथादास्युप इति^१ ज्ञापकादिभक्त्युत्पत्तिः ॥ अत्राहुः ।
 का पुनरसौ^२ । अथैके तसिन्नादीनामदूरविप्रकर्षादानुगुण्यात्^३ पक्ष
 म्वादय एवेत्याहुः । तत्र । अभिहित सोऽर्थोऽन्तर्भूत^४ प्रातिपरि
 कार्थिभूत इति प्रथमैव नि सस्त्रेभ्योऽपि म्वास्या ॥ अपि च । ज्ञापका
 त्रयोवन्तस्य पदत्वादे सिद्धये क्रमव्यतिक्रमे प्रयोजनाभावात् अपिच
 साधिकरत्नन्यायेन प्रथमैव युक्ता । न हि कपिचक्षानाप्तभेतेति पक्षवा
 प्राप्तभक्ते किंतु च एव^५ । न हि स्याद्भूतानीति वचनात् । अथैवमिति
 न याच्यं क्रमव्यतिक्रमे प्रयोजनाभावात्^६ । न ह्योदकान्नात्प्रिय प्रोक्षम-
 नुत्रजेदिति^७ द्वितीयाद्युदकान्तानुत्रया व्यापसी । तदुक्तम् । प्रथम एव
 वा निषस्त्रेण कारणादतिक्रम^८ स्यादिति । प्रथमचित्ते वज्रवचनं नि
 यम्यत इत्यत्र सूत्रार्थः ॥ अतस्त्रोक्षे शब्दादीनामधिकरणशक्तिप्राध्याये
 ऽपि प्रथमा व्याप्तेति मत्वा वृत्तिकारे सपूर्वाया प्रथमाया विभाये
 त्यत्र^९ घाम उच्येते स्म । घाम उच्येतेषु स्मित्याद्युदाहृतम्^{१०} । वस्तु
 तथेत्यत्र तथेति सप्तम्यन्तं समस्यत इति जयादित्यपन्व^{११} सप्तम्यर्था
 भिधानसाधर्म्यादेवमुक्त^{१२} । एवमन्त शब्दात् स्वर्यशब्दाश्च प्रथमैव
 म्वास्या ॥ एकवचनमुत्सर्गं^{१३} करिष्यत इत्यपुक्तम् । अर्थकचन सेवा
 वादीनामुपसङ्गमात्रं^{१४} द्रष्टव्यम् । तथा चोक्तम् ।

१ Pl. II, 4, 82.

२ पुनरसौ D; पुनरस्यापथे D.

३ तसिन्नादीनामविप्रकर्षाद् A.

४ अभिहितकार्थे । अन्तर्भूतमाप्तिः

A.; अनुभूतं C.

५ A. om. एव

६ C. om. from अपिचसाधिकरणं

७ न ह्यो उदकान्तात् A. B. C.

प्रातिपुनु D; प्रातिपुनु A.; प्रोक्षम

नु C.; cf. Mahābh. on Pāp. I, 4, 82.

८ नियमित्येन कारणादिति क्रमः B. C.

९ सपूर्वाया विभाया A.; विभाये
 त्वत्र B.; P. II, 1, 26.१० विभायेत्यत्र घामे उच्येतेषु स
 मित्याद्युः F; cf. P. II, 3, 46 Mahābh.

११ Om. C.

१२ सामर्थ्यादेवमुक्तं F

१३ एवमुत्सर्गः F; करिष्यती A. B. C.

१४ सरादीनामुपः D

नपाताञ्चोपसर्गाञ्च धातवञ्चेति ते त्रयः ।

अनेकार्थाः स्यताः सर्वे पाठस्तेषां^१ निदर्शनमिति ॥

आह्वतिगणौ चेमौ । तेनान्येऽपि लक्ष्यानुसारतोऽनुसर्तव्याः^२ ॥ * ॥
इति चादिस्वरादी ॥ * ॥

कस्कायस्कुण्डसाद्यस्क्राः सहकौतस्कुता मताः ।

सद्यस्कालशुनस्कर्णावयस्कान्तश्च भास्करः ॥ १८ ॥

कस्क आदिरित्यनेन कस्क इत्यादिः^३ शब्दगणो निपात्यते ॥
किम् सु^४ । किमः कः^५ । रोरिति^६ विमर्जनीच । वीष्माया दिर्वच-
नम् ॥ कःक इति तत्र पूर्वस्य विमर्जनीचस्य कस्क आदिरित्यनेन सिः^७ ॥
स च विमर्जनीचजिह्वामूलीयोपध्मानीयाना वाधकः । उदा० । कस्कौ
ऽचेत्युक्तिभिः कौतस्कुतीभिर्व्यानशे खभूः^८ ॥ ननु कथं कः कोऽत्र भो
इति नाटकादौ प्रयोगः । उच्यते । सधावित्यधिकारादवसानविष-
यो^९ विमर्जनीचोऽचेत्यदोषः ॥ अपरे पुनराहुः । रूढिविषयत्वान्नि-
पातनाना^{१०} वीष्मायामेवैतत् सित्वम्^{११} । अत एव । तिष्ठति कः को वा
गच्छतीति वीष्माभावे सित्वं^{१२} सहितायामपि न ह्यतम्^{१३} । एवमिहापि
वीष्माभावे क इति पदं पूर्वमन्तर्भूतसत्ताक^{१४} प्रयुज्यते । ततः को

१ पाठास्तेषां C

२ ऽनुद्रष्टव्या B C , ०सारतो द्रष्ट-
व्याश्च F

३ इत्यादिना A , कस्क आदिरित्य-
नेन कस्क आदिरित्यादिशब्द० F

४ किम् B , कम् सु C

५ Pāṇ vii 2, 103

६ ससजुषोः F

७ कस्कादिरित्य० F , स. C F and
corr D

८ खभू. F , वधू D

९ ०अधिकारादवयवेष्ववसान०D ,
०विषये A (orig D)

१० ०निपातानां F

११ सत्त्वं C , सिद्धं D

१२ सत्त्वं C F and corr D

१३ न तत्कृतं F

१४ इति पूर्वपदसंभवेऽर्थतर्भूत० F

ऽचेति ॥ न च क्रमविवक्षायां वीचेति^१ संहितायां युक्तो विक्रामुत्तीच^२ ।
 कःको^३ ऽचेति ॥ ॥ अथस कुञ्जम् । अथस्कुञ्जम् ॥०॥ अथ वीचा
 तोति क्षिप् । अथस्त्री । तस्मापत्यमिदं चेत्यप्^४ । एरितीकारसोप^५ ।
 शिष्यत्वाकारैवित्यनेनारैप्^६ । तदा विवक्षितार्थाभिधात्री । तदा तु
 अथ वीचते कथयं वा सद्यस्कीप् तत्रभवत्तदा साद्यस्क्र^७ ऋत् ।
 अपरे^८ अथ क्षिपत इति साद्यस्क्र ऋत् । तेषां करोते आदिभ्य
 क इति कप्रत्यय^९ । प्रज्ञादिसचपसाब् ॥०॥ सहकीतस्कुता इति ।
 सह कीतस्कुतेन । सहकीतस्कुता ९॥ अथस बज्रग्रीहे स इत्यनेन^{१०}
 विभाषित स ॥ किम पद्यम्ना बज्रग्राहिसर्वादिभ्य^{११} इत्यादिना तद्प्र-
 त्यये^{१२} वीचाभीस्तेत्यादिना द्विरिति^{१३} । तत कुत कुत आगत इति
 विवक्षाचामस^{१४} । तत्र वी चादेरित्यन्तावादिशोप^{१५} । कीतस्कुती^{१६} ॥
 नन्वथ तत आगत इत्यनेन पद्यम्नादुच्यमान^{१७} प्रत्यय^{१८} अथ तस्य
 नात् स्यात् । अथ तदर्थदत्तेरपि समुदायास्तुभुत्पत्तावपि भविष्य

१ G. acc. from संहिताचामपि च
 कृतं

२ चाम्बो D.C.; चावो D.; कसो A.F

३ वीचब् F; cf. Pāp. I. 1, 92.

४ परिती^५ A. B. C.; चकोति वीती
 कार D; cf. P. 1. 4, 148

५ शिष्यत्वा^६ A.; शिष्यत्वेषीणावावत्तने
 चारिभू C.; तद्वित्तिष्यचामादेरिति वृ
 त्ति F; आदिभ्यश्चि D; cf. P. VII
 2, 118.

६ तत्रभवत्^७ A.; तत्रभवत्^८ D;
 साद्यस्त्री C.

७ अपरे पुनराङ्ग । F

८ आदिभ्य इति^९ A.; अ प्रत्यय
 B. C. D; cf. Pāp. III. 1, 138.

९ सहकीतस्कुता D. C.

१० बज्रग्रीही^{११} F; सह इत्वा^{१२} A.;

स इत्यनेन^{१३} C.; cf. Pāp. VI. 3, 89.

११ बज्रग्राहिसर्वाभ्य B. C.; बज्रग-
 ग्राहदिसर्वादिभ्य A.; बज्रादिभ्य^{१२} F
 and corr D; cf. Pāp. 3, 7

१२ तत्प्रत्यये A.

१३ विभक्ति^{१४} D; cf. Pāp. VIII. 1, 4.

१४ आवच्छति^{१५} D; विवक्षचामपि
 D. C.

१५ वीचादेरित्यन्ता^{१६} B.; वीचादिरि-
 त्वा^{१७} C.; इत्यादिना^{१८} A.

१६ कीतस्कुता^{१९} A.; कीतस्कुता C.;
 कीतस्कुती D.

१७ F adds; अथचमान इत्याप पाठ

तीति चेत् । न । ककुत्रेहामात्रतसस्त्यविति त्यपा^१ भवितव्यम् । कथ-
मण् । गणपाठादिति ब्रूमः ॥ * ॥ सद्यस्कालेति समस्तमसमस्त वा ।
उदा० । सद्यस्काल युयुत्सुभिः ॥ * ॥ शुनः कर्णः । शुनस्कर्णः । झुक्प्र-
तिषेधोऽत एव पाठात्^२ ॥ उदा० । शुनस्कर्णोपमैर्मुक्ता मुष्टिभिश्चक्र-
पङ्कयः^३ ॥ रत्नमतिस्तु शुनस्कर्ण इति वाक्य^४ समासे तु श्वकर्ण इति
प्राह ॥ * ॥ अयस आकर्षकः कान्तोऽयस्कान्तः । ननु^५ एकमीत्येव सिद्धः
किमर्थोऽस्य पाठः । तस्यैव प्रपञ्चार्थः समस्तार्थः कन्यर्थो^६ वा ॥ उदा० ।
स चकर्ष परस्त्रं^७ तदयस्कान्त इवायसम् ॥ * ॥ भास करोतीत्येवंशीलो
विभादेरटि^८ । भास्करः ॥ * ॥ १८ ॥

मेदस्पिण्डतमस्काराडायस्काराडाहस्करास्तथा ।

रजःकर्णीरजस्कर्यो भ्रातृषुत्रदिवस्पती^९ ॥ १९ ॥

मेदसो वसायाः पिण्डो मेदस्पिण्डः ॥ * ॥ तमसः काण्ड तमस्का-
ण्डम् ॥ प्रशस्तं वा तम' । तमस्काण्डम् ॥ उदा० । चपातमस्काण्डम-
लीमसं नभः^{१०} ॥ * ॥ अयसः काण्डम् अयस्काण्डम्^{११} ॥ प्रशस्तमयो
वा । अयस्काण्डम् ॥ * ॥ न जहाति न त्यजति^{१२} दिनकरमित्यह-
र्दिवा । तत्करोतीत्येवंशीलो^{१३}ऽहस्करः ॥ उदा० । अलं चकारास्य वधू-

१ ककुत्रेहामुत्रेतसस्त्यपि नित्यया
A , °त्यपि प्रत्ययो C , °पिति त्यया B ,
cf Pān iv 2, 104, Vārtt 1

२ प्रतिषेधात् B C , एव पात् D.

३ °छत्रपङ्कय F

४ वाक्ये C (? शुणः कर्ण)

५ नत्वत् C , cf Pān viii 3, 46

६ कन्यर्थो B , कन्यार्था C , कत्य-
र्थो F

७ परस्त्रं A , Ragh 17, 63 (पर-
स्त्रात् edd)

८ विभातेरटि B C , cf Pān iii 2,21

९ मेदस्पिण्ड° हस्कारा° स्कर्णी
भ्रातृ पु° A

१० Sisup 1, 38

११ C om from प्रशस्तं

१२ त्यजतीत्येव A

१३ तत्करोतीत्येवं A D

रजस्कर १ ॥ ० ॥ रजस' कर्षी रजस्कर्षी १ । हकमीत्यादिना नित्यं
 स्यादेवे २ प्राप्ते विकम्पार्थं पाठ ॥ ० ॥ भातु पुत्रो भातुपुत्र' । अतो
 विद्यायोगिसवन्वाप्तेभित्यनेन ४ पठोपभावे युक्तप्रतिषेध ॥ ० ॥ दिव'
 पति । दिवसति शक्र । युक्तप्रतिषेधोऽत एव पाठान् ॥ ० ॥ सर्पिष्कु
 छिन्वा । धनुष्कपालम् । बहिष्कपालम् । यजुषाचमित्येकेषां पाठ
 उत्तरपदस्यस्यापि वचं यथा स्यादिति १ । परमसर्पि' फलमित्येवमा
 दिप्रत्युदाहरणं पारायणिका आह ६ । भाष्ये सृष्टी नित्यं समावे
 ऽनुत्तरपदस्येत्यत्र ७ परमसर्पि' कुष्ठिकेत्येतदेव प्रत्युदाहरणम् ८ ।
 अस्माकं चायमेव पञ्च संमत ॥

आकृतिसवसायम् । तेनापरिगणितब्रह्मसमूह । अ आकृत्याका
 रेण ९ अच्यते स आकृतिगण । अयमर्थ । यथा भास्करादिब्रह्म
 साधु स्तार्थप्रत्यायने समर्थकहयो १० ऽम्बोऽपि विविधानाच्छिष्टसमत
 स मत्तेऽभिन्नविहित ११ यन् साधुमभाग् इष्टस्य इति ॥ ० ॥ १८ ॥
 इति कस्मादि' ॥ ० ॥

अह् पत्नी गच्छे पुत्रे पतिपुत्रे च गीर्भुः ।

राक्षि प्रचेतसो रु स्याद् १२ विसृष्टस्योपसो युधे ॥ २० ॥

पत्याचे ऽहरादेर्वैत्तनेन १३ विकल्पोन रेखादेशो विधीयते ॥ अथवि

१ अन्वय. 1, 58.

२ रजस्कर्षी A

३ स्यादेवे A. G.

४ संबन्धतिष्ठति अनेन F ; Pa. v. l.

५, 52.

५ F = यथा

६ वा आह F

७ 'पदक्षिण' F ; अनुत्तरपदस्य-

स्य A.

८ G. om. from पारायणिका

९ यथा आकृत्या अकारेण B. G. F

१० भास्करादिह साधु स्तार्थप्रत्यायने

समर्थकहयो D

११ *प्रविहितः B. D.; प्रतिविष्टः A.

C.; प्रविष्टः F

१२ प्रवितयी विद्या D. E.

१३ पञ्चापहरादि' F ; D. corr यथा-

दिपहर'

राचौ बुध्यते प्रकाशते । उषर्वुधः ॥ उषर्भुदित्यपि श्रीवसुकः^१ ॥ शेषं
तु सुगमम् ॥ * ॥ २० ॥ इत्यहरादिपत्यादौ ॥

सर्वान्यविश्वोभयनेमयत्तदः कियुष्मदस्मद्द्विभवत्त्यदेतदः ।

उभत्वदन्योन्यपरस्परैतराः समः^२ सिमत्वान्यतरेतरेतराः ॥ २१ ॥

सर्वादेर्गणात् । ए । असि । इ । इत्येतेषां स्थाने । सर्वादेरेभ्यः^३ स्मै ।
स्मात् । स्मिन् । इत्यनेन यथाक्रमं स्मै । इत्यादय आदेशा भवन्ति ॥
सर्व इति संख्याप्रकारकलावद्विषये कात्स्न्ये ॥ तत्र मख्याकात्स्न्ये । यथा ।
सर्व आयाता यावन्तो लिखिता दश द्वादश वा^४ त आयाताः ।
कात्स्न्येन समागता इत्यर्थः ॥ प्रकारकात्स्न्ये । यथा । सर्वाण्यन्नानि
भुक्तानि । सर्वप्रकाराणीत्यर्थः ॥ कलावत्कात्स्न्ये । यथा । सर्व ओदनो
भुक्तः । यो दत्त ओदनः स सकलो भुक्त इत्यर्थः ॥ सर्वस्मै । सर्वस्मात् ।
वस्मिन् ॥ तत्पुरुषस्योत्तरपदार्थप्रधानत्वात् परमसर्वस्मै । इत्यादा-
पि ॥ असर्वस्मै । इत्यादौ नञ्समासेऽपि स्वार्थापरित्यागात्^५ ॥ तथा
हे । य एवाश्वशब्देन वक्तुमिष्टः स एव जात्यादिविकलोऽनश्वशब्दे-
ऽपि^६ ॥ विश्वादीनामथेवम् । अतो न सर्वादित्याघातः^७ ॥ यदा पुनरु-
त्सर्जनीकृतस्वार्थानामर्थान्तरवृत्तित्वं तदा प्रियसर्वाथेत्यादौ न स्यात् ।
एतच्च सर्वादेरिति षष्ठीनिर्देशान्निश्चीयते^८ ॥ * ॥ अन्यस्मै । अन्यत । पृथ-

१ श्रीवसुक A , आवसुक C F ,

D om from उषर्भुदि०

२ सिम. A

३ सर्वादेरस्य B , om F , सर्वा-
देरादेशा स्तु C

४ C om द्वादश

५ नसमासे F , °सर्वापरि० D

६ °विकलोत्वमश्व० A , D corr

ऽसर्वशब्दे०

७ सर्वादित्याघात । A

८ षष्ठीति निर्दे० C

म्पचनो^१ऽयम् ॥ • ॥ वियस्मिन् ॥ • ॥ उभयस्मिन् ॥ • ॥ नेम इति सवा
 धार्थयो^२ । नेमस्मिन् ॥ • ॥ यदिति निर्देशे । यस्मिन् । यतते प्रवर्त
 करोति । तेनार्थमुद्देशुमिति व्युत्पत्त्या अद्देशेऽपि ॥ • ॥ तदिति परोक्षे ।
 तस्मिन् । तमोति विसृष्टाति^३ प्रतिनिर्देशमिति^४ व्युत्पत्त्या निर्देशेऽपि
 वर्तते ॥ • ॥ किमिति प्रश्नोपयो^५ । पुष्प्यते^६ शीष्यतेऽनेनेति नि
 प्रश्नवाची ॥ कस्मिन् ॥ • ॥ युग्मदिति प्रत्यये । युज्यते शेषत उपसा
 रवतीभिर्वाग्भिरिति । लकम् ॥ • ॥ अक्षते चिप्यते सत्कार इति
 अक्षकम्^७ ॥ परात्प्रवाचिनी युग्मदस्य^८ श्चो ॥ • ॥ इकी^९ ॥ ।
 भवत्स्य^{१०} परोक्षे । भवकना^{१०} । उदित्त^{११} च्छन्दोमङ्गभवाच्चो
 पात्त^{१२} ॥ • ॥ त्यस्मिन् ॥ • ॥ एतदिति प्रत्यये । एतस्मिन् । एत
 ति^{१३} कंपतेऽनेन वचसा सामीप्यवाचिना सत्वमिति व्युत्पत्त्या सामीप्ये
 ऽपि^{१४} ॥ • ॥ उभी । उभाभ्यां चेतुभ्याम् । उभयोर्ज्ञेयो । अक्ष पाठ
 सर्वादेरनित्यनेन^{१५} सर्वविभक्त्यर्थं ॥ • ॥ इदिति समुच्चयवाचक
 मकत्^{१६} ॥ • ॥ अन्योन्यपरस्परस्य^{१६} क्रियाविनिमये । अन्योन्यस्मै ।
 परस्परस्मै ॥ • ॥ इतरेति पृथगर्थे । इतरस्मिन् ॥ • ॥ समधिमग्रश्चो

१ अच्यत । पुष्प्यतेपचनो B. C. F

२ सर्वाधयो A. ; सर्वाधीर्धयो ।

D ; सवार्थाच्च C.

३ वीलाति । D

४ निर्देशमि C

५ प्रश्नोपयो A.

६ आस्यते पुष्प्यते F ; A. om. from

पुष्प्यते प्रश्नवाची

७ A. B. ; कस्मिन् । लकम् । अक्षकम् ।

८ इकी D

९ भवत्स्य A. D

१० भवत B. ; भवत C. ; भवत्
D

११ उदित्त B. C. F

१२ *न पठिता A. ; न छत । D.

१३ एवते F

१४ A. om. from एवति

१५ सर्वादेरनित्य D. B. C. ; सर्वादे
रनित्य F ; C. om. from वचसा वा

१६ इति व्युत्पत्त्यासामीप्यत् D.

सर्वार्थे । समस्मिन् । सिमस्मिन् ॥ सिमः शक्रः । सितः^१ । अववद्ध इत्यर्थे
इत्येके । सिम इति मर्यादायामित्यपरे ॥ * ॥ त्वान्यतरशब्दावन्यार्थे ।
त्वस्मै । अन्यतरस्मै । अस्य त्वस्मादेव गणपाठात्सिद्धिः ॥ शाकटायनस्तु
यत्तत्किमन्याद् द्वयोर्निर्धार्ये उतरः^२ । वैकाङ्क्षणां प्रश्ने उतमस्येति
सूत्राभ्यां उतरउतमौ । अन्यतरान्यतमौ^३ सिद्धौ । ततोऽन्यतरश-
ब्दस्य उतरान्तद्वारेणैव ग्रहणे सिद्धेऽन्यतरग्रहणमन्यतमव्यवच्छेदार्थ-
मित्याह ॥ * ॥ इतरेतरेति क्रियाविनिमये । इतरेतरस्मै ॥ २१ ॥

एकेदमदसो ज्ञेया उतरो उतमस्तथा ।

स्वमज्ञातिधनेऽनास्मि कालदिग्देशवृत्तयः ॥ २२ ॥

[पूर्वापरवरपरा उतरो दक्षिणाधरौ ४ ।]

एकेति संख्यासहाययोः । एति गच्छति गणनामित्येकः^४ । एति
गच्छत्यद्वितीय इति वा^६ । एकस्मिन् ॥ * ॥ इदमिति प्रत्यचे । अस्मिन् ॥ * ॥
अदस् । इत्यप्रत्यचे^७ । अमुस्मिन् ॥ * ॥ उतरउतमौ प्रत्ययी । तदन्तः
सर्वादिर्भवति । यतरस्मिन् । यतमस्मिन् । ततरस्मिन् । ततमास्मिन् ।
कतरस्मिन् । कतमस्मिन् । एकतरस्मिन् । एकतमस्मिन् ॥ * ॥ स्वम-
ज्ञातिधन इति स्वशब्दोऽर्थचतुष्टयवृत्तिसूत्रात्मनि ज्ञातिधनयोश्च
रूढितः । अस्य वृत्तिः । यथा हरिशब्दस्य तुरङ्गवानरहर्दुरादिषु ।

१ शक्त सित A, शक्त सित F, शक्ते सित B, शक्ते । C, D corr
शक्त । सिम अव० ? सिम = 1 शक्त
२ सित । e प्रववद्ध, Sáyana records
the meanings सर्व, सर्वजन, श्रेष्ठ, शत्रू-
णा वन्द्यक, cf also Mahidh V S 23, 37

३ यत्किम० D, किमन्याद्वयो नि
र्धार्ये० A D, cf Pân v 3, 92-94

४ A om अन्यतरान्यतमौ

५ Conjectured to complete metre

परापराधरा पूर्वदक्षिणावृत्ततापरी ।
B C F, पूर्वापरावरधरदक्षिणोत्तर
इत्यमी । व्यवस्थायामसञ्चारं ज्ञेयाः
पूर्वादिकार्येण ॥ D, om A E

४ एति धेननास्मिकालदि गच्छति ।
गणनामित्येक D, om A

६ एको गच्छति अद्वितीय० I,
om A

७ एति प्रत्यचे B C F, D om from
अदस to यतरस्मिन्

आत्मीये तु सर्वत्र विभेदरूपतया वृत्तिरुपाय्य सर्वनामसंज्ञा । खे
 पुत्रा । खेयां वृत्त्यां खामी । आत्मीयानामित्यर्थः ॥ खसौ बडमान ।
 आत्मान इत्यर्थः ॥ खे पुत्रा^१ इति न पुत्रा ज्ञातय किंतु पित्रन्वया
 तुल्यशब्दुरादयः अपरिच्छेदा । खे माव इति न गावो धन^२ किंतु
 वृत्तरवतकार्यापयरूपकारिकं^३ धनमुच्यते ॥ ज्ञातिधनयोस्तु न मव
 ति । खे रक्षा विभेदा । ज्ञातावित्यर्थः ॥ खाय स्मृयति । धनायेत्यर्थः ।
 तथा ज्ञातिधनविभेदस्मिऽपि खत्रश्च विवेध एव । ख्या ज्ञातधने
 चख^४ । खे धने रक्षा । आत्मीय इत्यर्थः ॥ अपरे तु खसौ पुत्राय । खसौ
 यव इति ज्ञातिधनार्थयोः प्रतीती कथं न विवेध । उच्यते । पुत्रनोत्र
 यथोर्हि साभिवादेतदुभय मस्यते खत्रश्चात् आत्मीयत्वमात्रमिति ।
 खाय^५ ज्ञातये । खाय धनायेत्यत्र च शब्दान्तरमनपेक्ष्य ज्ञातिधने
 खरूपेणैव खत्रेणामिधीयते^६ । यथैव ज्ञातिधनचोरनुप्रयोगोऽपि
 नोपपद्यते पर्यायत्वात्^७ । यथा वृत्तशब्दप्रयोगे तद्वशब्दश्च । नैव द्वीव
 पर्यायशब्दो हि यथानेकार्थं यद्विग्यार्थो वा तत्र तदर्थं च व्यक्तीकर
 यार्थः^८ पर्यायान्तरस्यानुप्रयोगो^९ न विवक्ष्यते । यथा ऽर्थाद्यनेकार्थ
 वृत्तेर्हरिशब्दश्च प्रयोगे सिद्धशब्दश्च । यथा च यद्विग्यार्थस्य विक्रमश्च
 प्रयोगे^{१०} कोविदशब्दश्च । खत्रशब्दायमनेकार्थं इति तत्रासत्प्रनुप्र
 योगे^{११} किंबिपयोऽर्थं प्रवृत्त इति सदेव ख्यात् । तन्निरासार्थो^{१२}
 पुच्यते ज्ञातिशब्दानुप्रयोग इति व्याचक्षते ॥ • ॥

१ सपुत्रा D

२ खे मावा इति न मावा धन D.

३ किंतु धनकरवतः F

४ ज्ञातयदितचख D

५ खायि D

६ अभिधीयते A. B.

७ पर्यायशब्दत्वात् F ; occ. C.

८ व्यक्तीकरकार्यपर्यायान्तरः B. C.

९ अनुपयोगी A.

१० यथा यद्विग्यार्थस्य प्रयोगे A.

११ तत्रासत्प्रयोगे C.

१२ निरासार्थो A.

अनानि कालदिग्देशवृत्तय इति । पूर्वादयः शब्दा असंज्ञार्थां
वर्तमाना दिगादिवृत्तयः^१ सर्वादिकार्यभाजो भवन्ति । तदत्र ।

पूर्वापरादिशब्दानां केषांचित् प्रविभागतः ।

सामान्येनाभिधानेऽपि प्रवृत्तिर्देशकालयोः ॥

तथा हि । पूर्वापरावरपरोत्तरशब्दा मुख्यवृत्त्या दिक्कालयोर्वर्तन्ते ।
तदवच्छिन्ने देशग्रामारामस्तम्भकुम्भादौ च । तथा हि । पूर्वस्यां दिशि
वसति । पूर्वस्या दिश आगतः । पूर्वदिक्खवन्धात्^२ पूर्वा वापी । पूर्वस्यां
वाप्यां^३ शीतमुदकम् । तथा पूर्वस्मिन्पाले खने देशे वा सुखवासः^४ ॥
पूर्वः कालो^५ रम्यः । पूर्वकालसंबन्धात् पूर्वो^६ गुरुः । पूर्वस्मिन्पुरौ
वसति । पूर्वस्मात्प्रासादादागतः^७ ॥ * ॥ अपरावरपरशब्दत्रयस्य वि-
नापि दिक्कालसंबन्ध देशवृत्तित्वं^८ स्यात् । तथा हि । अपरदेशसंब-
न्धादपरो^९ ग्रामः । अवरो वा ॥ तस्मिन् परस्मिन् पर्वते वसति । सति
संनिकर्षे विप्रकर्षे च सर्वासु दिक्षु तुल्योऽयं व्यपदेशः । ततो न दिग-
भिसंबन्धवृत्तिः । एकस्यामेव दिशि स्थितयोर्निकटानिकटयोः परावरा-
दिव्यपदेशप्रवृत्तेरेतच्छब्दत्रयापेक्षया^{१०} मुख्यवृत्त्या सार्थकं देशग्रहणं
न त्वन्यस्य^{११} स्वतो देशवृत्तित्वम् । संनिकर्षासंनिकर्षयोर्देशवत्कालो^{१२}
ऽप्युपाश्रयः^{१३} । ततः परः कालः^{१४} । अपरोऽवरो वा । परस्मिन्

१ °वृत्तय इति A

२ सर्वदिक्° A

३ व्याप्यां C , वा D , om B

४ देशे वासः C

५ पूर्वकालो C F , पूर्वकाले B

६ पूर्वको C

७ °प्रसादादा° C

८ °संबन्धदेश° B C

९ अपदेशे सं° D

१० °प्रवृत्तेरेव शब्द° D

११ सार्थकदेशग्रहणं न त्वस्य F

१२ वृत्तित्वं सन्निकर्षयोर्देश° C

१३ व्युपाश्रय D , कालोऽप्युपाश्रय° B

१४ परकाल B C F

काष्ठे जात । अपरस्मिन् । अवरस्मिन् वा^१ ॥ अथ परकाष्ठसंबन्धात्
 पर श्रीहर्षे । अपरकाष्ठसंबन्धादपरो भोजदेव ॥ पर पाषिणि ।
 अपर^२ शिवस्वामी^२ ॥ परस्मिन्^३ श्रीहर्षे मत्त इत्यादि^३ ॥ • ॥ इक्षिवा
 धरमस्त्री दिशि^४ दिगवच्छिन्ने च कक्षशादौ वर्तेते^५ न तु काष्ठे नापि
 काष्ठावच्छिन्ने । इक्षिषणां दिशि वसति । इक्षिषस्मिन्पर्वते देये वा
 तदवच्छिन्ने । तथा हि । अधरणां दिशि पर्वतादसति । अधरदिक्म
 बन्धादधरस्मिन्प्रासादे^६ देये वा वसति ॥ अनाद्योति किम् । उत्तरा
 स्तरव । संशारूपेण कृत्वा^७ ऽचोत्तरमम्ब^७ । विदेहवर्षवाशिनामेकखा
 मेव^८ दिशि देवकृत्तपरवर्षे ॥ दिग्देयकाष्ठेभ्योऽम्ब^९ ॥ इक्षिवा
 माद्यका । प्रवीणा इत्यर्षे ॥ एवम् अधरे ताम्बूजराग । उत्तरे
 प्रत्युत्तरे वा इत्त ॥ इक्षिवायां कृतमतिर्विम । इत्यदिग्देयकाष्ठ
 कृतय^{१०} इति विप्रल्यो^{११} ऽयमर्षनिर्देश ॥ ननु अयवस्थायामसंज्ञाया
 मित्येवमुपशिष्य स्वाभिधेसापेक्षो^{१२} ऽवधिनिघमो^{१३} अयवस्येति यद्यन्त्रे
 र्वाख्याता^{१४} । दुरवबोधत्वात्^{१५} ॥ ननु । स्त्रेयां चैव परेयां च^{१६} जावने
 कम्पयपद । शीषा परे^{१७} म्बव । इत्याऊरपरे । इत्यादिमयो

१ *वा परस्मिन् परस्मिन् काष्ठे
 जात* B. वास्मिन् परस्मिन् काष्ठे
 C. *वा परस्मिन् अपरस्मिन् काष्ठे
 जात । अपरस्मिन् वा । A.

२ अवर^२ D and over चीरस्वामी ।

३ अपरस्मिन्* B. C. D ; *हर्षमत्त*

A B ; *हर्षमत्त C ; हर्षे मत्त D

इत्यादि B C

४ हि दिशि F दिग् B

५ वर्तते B C

६ अधरस्मिन् A

७ संशारूपेण कृत्वा F

८ *वर्षावा* G. वासिनामिव B.

९ ऽम्ब G.

१० इत्यादिदिग् B. C. F ; इत्या
 दिन् D.

११ इति साष्टी B. C. F

१२ स्वाभिधिभिः H

१३ धेयावेसाविधिनिघमो F

१४ वाप्यात A. B. C.

१५ दुरवबोधत्वात् A.

१६ वा A. ; चैव D

१७ शीषापरे B. C.

गेषु कथं जसादीनां सर्वादिकार्यविधिः । न ह्यत्र दिग्देशाद्यवच्छेदो
ऽस्तीति^१ । उच्यते । सारूप्योपचाराच्छिष्टाभीष्टेषु न^२ दुष्टता ॥ २२ ॥

अन्तरं चोपसंव्याने बहिर्योगे तथापुरि ॥ २३ ॥

उपसंव्यान इति । उपसवीयत आच्छाद्यते यत्तदित्युपसंव्यानम् ।
यदा । सवीयतेऽनेनेति संव्यानम् । तस्य समीपम् उपसव्यानम् । त-
स्मिन् ॥ बहिर्योग इति । बहिरित्यनावृतो देशः । तेन योगो बहि-
र्योगः । एतस्मिन् पूर्वजिते^३ऽन्तरशब्दः सर्वादिर्भवति ॥ अन्तरस्मै शा-
टकाय^४ । वस्त्रान्तरेणावृतायेत्यर्थः^५ ॥ अन्तरस्मै गृहाय । बाह्याय
चाण्डालगृहायेत्यर्थः^६ ॥ अपुरीति किम्^७ । अन्तराचां पुरि वसति ।
बाह्याचामित्यर्थः ॥ अयमनयोरन्तरे तापसः प्रतिवसतीत्यादौ मध्य-
वृत्तित्वेन न भवति^८ ॥ २३ ॥ इति सर्वादिः ॥

त्यत्तद्यदिदं युष्मद्भ्योकादः स्यादथो भवत्वेत्तत् ।

अस्मत्किमौ च विबुधैर्विज्ञातव्यौ त्यदादिगणे ॥ २४ ॥

एषा त्यदादित्वे यथास्थान प्रयोजनं द्रष्टव्यम्^९ ॥ इति त्यदादिः^{१०} ॥

यस्कोत्कासवशिष्ठकुत्सखरपाः^{११} कुङ्गत्रिजङ्गारथाः^{१२}

पर्णाटोपरिमेखलौ^{१३} विषपुटदुह्याङ्गिरोविश्रयः ।

१ भवतीति F

२ क सारूप्यं शिष्टाभीष्टेवतन दुष्टता
क D, शिष्टाभीष्टेन I —? sloka.

३ पूर्वजिते C

४ शाकटाय A

५ नवमुन्नेरेणावृताये D

६ चंडाल A., I C om अपुरीति
किम्

७ F om अपुरीति कि

८ ०त्वे न भवति A. D, मध्यावृत्तत्वे

न ० B C, मध्यावृत्तत्वेन न ० F

९ Om F, यथास्थानप्र ० A

१० D E om from त्यत्तद्यदिदं

११ ०वशिष्ठ B C, खरप D E, ख-
रपा B

१२ कुङ्गत्रि ० F

१३ ०मेखलौ B

पिण्डीनक्षत्रभलन्दनौ१ च भठिल कर्णाटककर्णाटकी२

लक्ष्मोभयिडलशीर्षमायभृगवो रक्षोमुखो वपुंकः ॥ २५ ॥

बस्त्रादयः शब्दाः अगस्त्यपर्यन्ताः३ यस्मादिभ्योऽपत्य इत्यनेन सूत्रेण४ विहितपत्यप्रत्ययसुग्भावो५ भवति यज्जनेऽस्त्रियाम् ॥ य अति निपुणति पापमिति यस्त्र अयि । तथापत्यानि यस्त्रा । त्रि वादिपाठादुत्पन्नस्याय ॥०॥ उत्कसतीत्युक्त्वाय । तस्य६ । उक्त्वायाः । अत इम ०॥०॥ ययिपु तिष्ठतीति ययिष्ठ । तस्य ययिष्ठा ०॥०॥ सुम्नाः । अयय ॥०॥ अराप्तातीति अरप । तस्य अरपाः । गडादिप्र य०॥०॥ सुङ्गे सुङ्गय०१० । यस्यादिङम ११ ॥०॥ अति यसते बर्षविधा इत्ययि । तस्य । अयय । इतोऽभिन्न इत्यनेन विहितस्य ङय १२ ॥०॥ अहे एव रयो अय य अहारयः । तस्य अहारयाः ॥ अये । अहे ए- अरयो अय य अहेरय । निपातनात्सुप १३ युनभाव । तस्य अहे रया इत्याङ् ॥०॥ पर्यार्धमटतीति पर्याटः । तस्य पर्याटा ॥०॥ अपरि यीवार्धा मेखला यय तस्योपरिमेखलाः ॥०॥ विषं पुटे१४ यो हयोयंस्य य विषपुटो कुर्भावी१५ । तस्य विषपुटाः ॥ एभ्योऽत इम ॥०॥

१ पिडाचंयः C.

२ मडिकर्णाटकी A.; अयिष्ठ कर्णाटकी D.; अर्णाटकर्णाटकी अयिष्ठ C.

३ अयिष्ठपर्यन्ता F.; an. A.; अया अयपर्यन्ता B. C.

४ Cf. P. H. 4, 63 यस्मादिभ्यो योरे

५ विहितपत्यस्य सु० A.; अयया इत्ययावी C.; अययापावी corr. D.

६ तस्यापत्यानि C.; उत्कसतीत्युक्त्वात् अक्त्वाया D.

७ इम C. F. In the following lines one or two MS generally read the

nom. of the suffix instead of the genitive; supply सुक्

८ ययिपु ययिष्ठः । तस्य ययिष्ठा । B. C.; A. an. सुम्नाः.

९ गडादिप्र C.; गडादिप्र D.; अयय A. B.; अयय F.; cf. under pl. 322.

१० पुङ्गे पुङ्गय F.

११ अयय MSS.; cf. pl. 230.

१२ विहितस्य A.; विहितस्य B. F.; विहितस्य C.; cf. P. H. 4, 122.

१३ F. an. निपातनात्सुपः.

१४ विषपुटे B.

१५ कुर्भावाः D.; B. C. an. from य

द्रुहि साधुर्द्रुह्यः । तस्य द्रुह्याः । शिवाद्यणः ॥ * ॥ अङ्गिरा वृहस्पति-
 पिता । तस्य । अङ्गिरसः । च्छयणः ॥ * ॥ विश्वेर्विश्वयः । गृध्यादि-
 ढञः^१ ॥ * ॥ पिण्डीयुक्ते जङ्घे^२ यस्य तस्य पिण्डीजङ्घाः^३ । अत इजः ॥ * ॥
 भलन्दनस्य भलन्दनाः । शिवाद्यणः ॥ कलन्दनेति^४ भोजः । * ॥
 भडिलस्य भडिलाः । अश्वादिञ्फस्य^५ ॥ * ॥ कर्णाटस्य कर्णाटाः ॥ * ॥
 कर्णस्याढकं यस्य स कर्णाढकः । तस्य कर्णाढकाः^६ । आभ्यामत
 इजः ॥ * ॥ लह्यस्य लह्याः । शिवाद्यणः^७ ॥ * ॥ भण्डिलस्य भण्डिलाः ।
 अश्वादिञ्फस्य^५ ॥ * ॥ शीर्ष मिनाति । शीर्षमायः । तस्य शीर्षमायाः ।
 अत इजः^८ ॥ * ॥ अशुभकर्माणि तपसा भृञ्जतीति भृगुः शुक्रपिता^९ ।
 तस्य भृगवः । च्छयणः ॥ * ॥ रचस इव मुखमस्य स रचोमुखः । तस्य
 रचोमुखाः ॥ * ॥ वर्षतीत्येवशीलो^{१०} वर्षुकः । तस्य वर्षुकाः ॥ आभ्या-
 मत इजः ॥ २४ ॥

वर्शाकपर्णाढकमिच्छका^{११} बहिर्-

योगोऽजवस्तिस्तृणकर्णवर्षकौ ।

पटाकयुक्तौ वकसक्थगोतमौ^{१२}

स्यात् क्रौष्टुमायः कटुमन्थमित्रयू ॥ २६ ॥

वशीकस्यापत्यानि^{११} वशीकाः^{११} ॥ * ॥ पर्णास्याढकं यस्य स पर्णाढ-
 क । तस्य पर्णाढकाः ॥ * ॥ मिच्छतीति मिच्छक । तस्य मिच्छकाः ॥ * ॥

१ °ढण A B D F, गृध्याद्यण C
 cf §1 226

२ पिण्डीयुक्ते C D, जङ्घी A

३ पिण्डीजङ्घा C

४ कलन्दनेति C

५ °ञ्फस्य A B D F, अश्वादि
 भ्यस्य C, cf §1 239 (Pāṇ फञ्)

६ °ढकं कर्णाढक.° कर्णाढकाः C

७ शिवाद्याण B, शिवाद्यण C

८ आभ्यामत इजः F

९ Om F

१० °शीलो य C

११ वशीका° C

१२ °युक्ता° C, °गोतमौ A C F

बहिर्धोमो यस्व स बहिर्धोग । तस्व बहिर्धोगा ॥ अन्ये तु । बहिना गो
 गो यस्वेति । बहिर्धोम । गणपाठाद्देह इत्याहुः ॥ १० ॥ अत्रवस्य^१ ।
 सुष्यादिद्वय^२ ॥ ० ॥ इणकरी । शिवाद्य ॥ ० ॥ वर्षका^३ । पटा
 का ॥ वस्यक्या^४ ॥ एभोऽत इम^५ ॥ ० ॥ नीतमस्य नीतमा^६ ।
 अय्य ॥ ० ॥ कोटार भिमीते^७ । कोटोरिव मायाऽस्वेति वा । कोटु
 माय । तस्व कोटुमाया ॥ ० ॥ कटु^८ मद्वातीति कटुमन्व^९ । तस्व कटु
 मन्वा ॥ अपरे कटुमन्व इत्याहुः । अन्वष्ट^९ कटुक मन्ववेति पुष्य
 शब्दश्चमिदमित्याह ॥ आभामत इम ॥ ० ॥ मिचयोर्मिचय^{१०} ॥
 श्रीशिवशास्त्र ॥ २६ ॥

कोटुपादसदामक्षायस्थूणकृशभरिडता ।

पदकः^{११} कथको हार कक्षलात् स्वगलस्तथा^{१२} ॥ २७ ॥

कोटोरिव पादौ यस्व स कोटुपाद^१ । पाठसामर्थ्यात् पादश्च
 समाधानो^{१२} लुप्त भवति । कोटुपादयति निष्काशयतीति^{१४} वा ।
 कोटुपाद^१ । तस्व कोटुपादा ॥ कोटुमानमिव^{१५} मान यस्व स कोटु
 मान इति केचित् ॥ ० ॥ सदामक्षाय सदामक्षा ॥ आभामत इम ॥ ० ॥
 अयोमयी स्तूपा यस्व सोऽय स्तूप । तस्थाय स्तूपा ॥ शिवाद्य ॥ ० ॥

१ अत्रवस्य^१ A. D. ; अत्रवस्य^१ त-
 स्थावस्य^१ C. ; D. om. to अत्रवस्य^१

२ इण M38. ; cf. L 238.

३ वर्षका B

४ वस्यक्या A.

५ इम C. ; B. C. add इय्या एते

६ नीतमस्य नीतमा A.

७ कोटु भिमीति D F ; कोटुवत् मि
 मीति इत्यापतो । A.

८ कटु F

९ अपरे कटुमन्व इत्याहुः । श्री
 कटु D

१० B. om. मिचयोर्

११ पादक E.

१२ कक्षलात् B. ; हारकक्षलात्
 मन् C. ; कक्षिल F

१३ समाधानो A B C. D.

१४ निष्काशयतीति A ; निष्काश^{१४}

१५ कोटुमान^{१५} D F

द्वयस्य कृशाः । अत इजः ॥ * ॥ भण्डितस्य भण्डिताः । अश्यादि-
 ञ्फस्य^१ ॥ * ॥ पदं वेत्त्यधीते वा । पदकः । तस्य पदकाः ॥ * ॥ कषतीत्यौ-
 णादिके^२ ऽके । कषकः । तस्य कषकाः ॥ कडम इति भोजः ॥ * ॥ हारः
 कम्बलादिति^३ कम्बलपूर्वो हारशब्दो ज्ञेयः ॥ कम्बलं हरतीति^४ कम्ब-
 लहारः । तस्य कम्बलहाराः^५ ॥ * ॥ स्थगतीति स्थगेरौणादिके ऽल्प्र-
 त्यये । स्थगलः । तस्य स्थगलाः^६ ॥ एभ्यो ऽत इजः ॥ * ॥ एवं पुष्करस-
 च्छब्दस्य वाक्कादीजः^७ सुग् द्रष्टव्यः ॥ अन्ये तु भृगुकुलवशिष्ठगोत-
 माङ्गिरो ऽत्रेरिति^८ सूत्रं पृथग्विदुः । तेषां मते यज्ञादित्वाद्^९ यज्ञा-
 देर्ज्ञेकेषु षष्ठ्यास्तत्पुरुष^{१०} इत्यनेन भृगुकुलं भार्गवकुलमित्यादि सि-
 यति ॥ २७ ॥ इति यस्कादिः ॥

उपकलमकौ मिष्टोदङ्गी कुषीतककर्णकौ

कमककलशीकण्ठी^{११} कृष्णाजिनानुपदौ तथा ।

वधिरकखरीजङ्गावेतौ वटारकपर्णकौ

गडुकजतुकौ लेखाभूश्च प्रतानपतञ्जली ॥ २८ ॥

उपकादयः शब्दा^{१२} वोपकादेरित्यनेन सूत्रेणापत्यप्रत्ययसुग्भा-
 जो^{१३} वा भवन्ति ॥ उपकस्यापत्यानि । उपकाः । औपकायनाः^{१४} ॥ * ॥

१ See Note 4, page 44

२ कथयतीति^० A.

३ हारकम्बला^० C

४ F om from कम्बलं

५ कम्बलाहारः C

६ स्थागला C

७ वङ्गादिपाठात् सुग् C

८ ०गोतमाङ्गिरोतिरिति A., ०व-
 शिष्ठाङ्गिरोतमेभ्य इति D, cf P ii.

4, 65, Kāt ii 4, 7

९ यज्ञादित्वात् A. B F, याज्ञा-
 दित्वात् C

१० Cf Pān ii 4, 64 Vārtt, D om
 from तेषां मते to end.

११ कमकाकल^० B C

१२ शब्दाश्चोप^० C, शब्दा भवद्वकप-
 र्णता D, शब्दाः अवधकपर्णता F

१३ ०प्रत्ययाश्च सुग्भाजो C

१४ उपकायनाः C

समका । सामकायना ॥ नडादिफण युक्^१ ॥ • ॥ पिष्टक पिष्टा ।
 पेष्टायना^२ ॥ • ॥ सदहृद्य । सदहृदा । शीदहृद्य । अत इम ॥ • ॥
 कुप्याति भवबन्धनाद्वात्मानमिति^३ कुपीतको नाम मुनि । तस्य कुपी
 तका । कुपीतकय^४ ॥ • ॥ कर्षयतीति कर्षक । तस्य कर्षका । का
 र्षकय^५ ॥ • ॥ कमेरीआदिकेऽके^६ कमक । तस्य कमका^७ । काम
 कय ॥ • ॥ कसगी कस्ये यस्य तस्य कसगीकस्य । कसगीकस्य^८
 ॥ • ॥ कृष्यमजिन यस्य तस्य कृष्यामिना । कार्यामिनय ॥ • ॥ अनु
 गतं पद यस्य तस्य । अनुपदा । आनुपदय ॥ • ॥ बन्धे ९ किर । बधि
 र । बधिर एव बधिरक^{१०} । तस्य बधिरका । बाधिरका^{११} । मि
 वाधय ॥ भोजसु बधिरका । बाधिरकय इत्याह ॥ • ॥ खरी जडे
 यस्य तस्य^{१२} खरीजहा । खारीजहाय ॥ • ॥ वटारको वैभवमन्त्र^{१३} ।
 तस्यापत्यानि वटारका^{१४} । वाटारकय ॥ • ॥ पर्यामि करोतीति
 पर्यक^{१५} । तस्य पर्यका । पाथकय ॥ • ॥ नडुकस्य गडुका । माडु
 कय ॥ • ॥ जटुकस्य जटुका । जाटुकय ॥ • ॥ सेसाकारे भुषी यस्य
 स सेसाधु । तस्य सेसाधुव । सेसाधेया^{१६} । श्रुभादिहय ॥ • ॥

१ 'यस्य' A. B and orig. D यस्य
 F ; नडादिसप्तयुक् C.

२ पिष्टायना A. B. C. F ; D corr
 पेष्टायना

३ कुप्याति बंधनाद् A. D

४ कुपीतकय A. ; कुपीतकय D

५ कर्षकय A.

६ Om. C. ; कीयादिको के B. ;
 अधि F

७ कामका C. ; om. B.

८ कसगी कसगीकस्य । कसगी
 कस्य A. B. C. (but क in the text).

९ बधि A. B. C. D ; धिरी D. ;
 cf. also Un. B. I 52.

१० A. om. बधिर एव

११ तस्य बधिरा । बाधिरका । A
 D ; तस्य बाधिरका । बधिरका । F

१२ Om. B. C.

१३ वैभवमन्त्र B

१४ Om. B. C.

१५ निवाधेया F ; निवाधेया A. ;
 निवाधेया D. ; निवाधुया B. C. (see
 p. 217).

प्रतानस्य प्रतानाः । प्रातानयः^१ ॥ * ॥ पतञ्जलति घनीभवति^२ । पत-
ञ्जलः । अत एव निपातनात्कारस्य मकारः^३ । तस्य पतञ्जलाः ।
पातञ्जलयः^४ ॥ भोजसु पतञ्जलिशब्दमिकारान्तं^५ अन्यमानः पतञ्ज-
लयः । पातञ्जलाः^६ । श्रौतमृगिकाणः सुकीत्याह^७ ॥ २८ ॥

शलाथलाडारककृष्णपिङ्गलाः

कठेरणिः^८ पिङ्गलकः कमन्दकः ।

निदाघचूडारककृष्णसुन्दराः^९

सुपिष्टपिञ्जूलकवर्णाकास्तथा ॥ २९ ॥

शले स्थलमस्य । शलाथलः । सकारलोपो दीर्घश्च निपातनात् ।
तस्य शलाथलाः । शलाथलयः ॥ थलाथल^{१०} इत्यन्ये ॥ * ॥ अडती-
ति । अडारकः^{११} । तस्य । अडारकाः । आडारकयः ॥ * ॥ कृष्णश्चासौ
पिङ्गलश्च । कृष्णपिङ्गलः । तस्य कृष्णपिङ्गलाः । कार्ष्णपिङ्गलयः ॥ * ॥
कठेरणेः^{१२} कठेरणयः । काठेरणाः^{१३} ॥ वामनस्त्रीकारान्तं मन्वानः
कठेरण्य इत्याह^{१४} । अत्राण । अन्ये कठेरणेत्याहुः^{१५} ॥ * ॥ पिङ्गलकस्य
पिङ्गलकाः । पैङ्गलकयः ॥ पिञ्जलक^{१६} इति शाकटायनः ॥ * ॥ मन्द

१ प्रतानय. B

२ पूतीभवतीति F

३ नकार' A (पतत् + जल)

४ Om A

५ °शब्दमकारान्तं B C

६ D om F m पतञ्जलति

७ सुकित्याह D , सुगित्याह F ,

कोण । सुगित्याह C

८ कठेरणि. E

९ निर्दाघ° F

१० थलाथल B

११ आडारकः A , अडतीति अड.

इयन्ति आरकः कर्मधारयसमासे अडा-
रकस् D

१२ कठेरण. D

१३ ? कठेरणय. F cf § 318, कवे-
रणे कावेरणाथ । कवेणा' । D

१४ कठेरणीत्याह C , कावरण्य° D ,
काठेरण्य° F

१५ ? कठेरितेत्याहुः. A , कठेरितेत्याहुः
B , कठेरितेत्याहुः. C , कावेरिणमित्याहुः.
D , कठेरिमित्याहुः F (? कठेरिण ।
इत्याहुः cf § 318 com)

१६ पिञ्जलक C

एव मन्दक । के शिरसात्मनि वा मन्दक । कमन्दक । तस्य क
मन्दका । कामन्दकय ॥ ० ॥ निर्गतो दाघो यस्मात् स निदाघ^१ ।
तस्य निदाघा । निदाघय^२ ॥ ॥ चूडारकस्य । चूडारका । चूडा
रकय ॥ वडारक^३ इति भोज ॥ मटारक इति वामन ॥ ० ॥ छण्ड
याधी सुन्दरय । छण्डसुन्दर^४ । तस्य छण्डसुन्दरा^५ । कार्ष्णसुन्द
रय^६ ॥ ० ॥ शोभन पिष्टं षष्ठ्यस्य सुपिष्ट । तस्य सुपिष्टा । सौपिष्टा ।
शिवाद्यस्य ॥ ० ॥ पिञ्जूलकस्य पिञ्जूलका । पैञ्जूलकय ॥ ॥ वर्ष्यपतीति
वर्ष्यको गणक । तस्य वर्ष्यका । वार्ष्यकय ॥ २८ ॥

मसुरकर्णोपदञ्जलजन्तुका

ऽनभिहितप्रतिलोमकपिष्टला^४ ।

जतुरक^५ कथकृत्त्रसुधायुक्ती

जटिलकस्य मदाघकवन्तकी ॥ ३० ॥

मसुर इव कर्णावस्थ मसुरकर्ण । तस्य मसुरकर्णा । मासुरक
सौ^१ । शिवाद्यस्य ॥ अपरे मसुराविव कर्णावस्थ । मसुरकर्ण^२ ।
निपातवाद् ब्रह्म इत्याहु ॥ मसुरकर्णमपरे^३ पठन्ति ॥ ० ॥ पदस्य
स्य पदस्यला । पादस्यस्य ॥ ० ॥ जायत इति जन्तु । तत के
जन्तुक । तस्य जन्तुका । जान्तुकय ॥ ० ॥ अभिपूर्वस्य विनोतेर्दधातेर्वा
न्ने नमि च । अनभिहित । तस्य । अनभिहिता । आनभिहितस्य ।
केचिद् अभिहितेति नन्वा विना पठन्ति । तथा ऽभिहिता । आभिहि
तस्य ॥ ० ॥ प्रतिनतानि लोमान्मस्य । प्रतिलोम । प्रत्यन्ववात्^५ साम

१ निदाघ^१ निदाघा निदाघयः F

२ F. T. = G. D. ; चडारक A. B. F
(८ वडारक ॥ ३०).

३ कार्ष्णसुन्दरीया A. ; सुन्दरस्य B.

४ मसुर^५ क^५ कपिमुखा^५ । B. ;

प्रतिलोमकवनिष्टला G.

५ O. = G.

६ मसुराविव कर्णा निपात^५ A.

७ मसुरकर्णावपरे B. G. ; मसुरकर्ण
स्य^५ A.

८ प्रत्यन्ववात् A. ; प्रतिलोमप्रत्य
न्वात् G. ; केचिद्भिहितप्रत्यन्ववात् D.

ल्लोम इत्यत्^१ समासान्तः । प्रतिल्लोमाः । प्रातिल्लोमयः ॥ * ॥ कपीना
 स्थलमिव^२ स्थलमस्य । कपिष्ठलः । तस्य कपिष्ठलाः । कापिष्ठलयः ॥
 केचित् कपिष्ठलाः । कापिष्ठलायना । नडादिफणन्तमुदाहरन्ति^३ ॥ * ॥
 जतुरकस्य जतुरकाः । जातुरकयः ॥ * ॥ कशाभिः^४ कृन्तति । कृतेः
 कृत्ते । घ्याट्त्वे च^५ ह्रस्वश्च वज्रलमित्यनेन ह्रस्वत्वे । कशकृत्स्नः^६ । तस्य
 कशकृत्स्नाः^६ । काशकृत्स्नयः^६ ॥ वामनस्तु कसकृत्स्नेत्याह^६ ॥ * ॥ सु-
 धायुकस्य । सुधायुकाः । सौधायुकयः ॥ * ॥ जटाः सन्धस्य जटिलः ।
 के जटिलकः । तस्य जटिलका । जाटिलकयः ॥ शाकटायनस्तु शिवा-
 द्यणन्तमाह ॥ * ॥ मदेनाघ यस्य स मदाघ । तस्य मदाघाः । मादा-
 घयः ॥ * ॥ कट्ट वर्ण इत्यस्य क्विपि कव् । कव् अन्ते यस्य^७ स कवन्तक ।
 तस्य कवन्तकाः । कावन्तकयः ॥ एभ्यो ऽत इजः^८ ॥ ३० ॥

कमन्तकः कदामन्तः खरीखभष्टकौ^९ तथा ।

अपजग्धानुलोमौ च दामकरतोऽप्यवन्धकः ॥ ३१ ॥

कमु कान्तावित्यस्य विचि कम्^{१०} । कम् अन्ते यस्य स कमन्तकः ।
 तस्य कमन्तकाः । कामन्तकयः ॥ * ॥ कदाञ्चत्तस्य कदामन्ताः । का-
 दामन्तयः^{११} ॥ * ॥ खरी रासभी । ता खनतीति विचि खरीखा^{१२} ।

१ इत्यत्र स० A , इत्यत्समा० D ,
 इति समासात् C , cf P v 4, 75

२ कपिस्थल० D

३ °पणत० A B , °द्यणत० D I ,
 नडाद्यणत० C

४ कशाभि० कसकृत्स्न etc A

५ दात् । इत्विव A , घ्याइत्वे च B C
 (घ्याह्), कृत्ते घा इत्वेवद्ध्रस्व D ,
 कृते, कशे इत्वे च F , cf P vi 3, 63, 64

६ कशकृत्स्ने० B C , काशकृत्स्न
 इत्याह F

७ कर्ध अन्ते यस्य C

८ इञ् B C , अपत्ये इञ् D

९ खरीखणभष्टकौ F

१० विवि० B C , विचि कमु कमु
 अन्ते० A

११ कदामन्तस्य कदामन्ता. कादाम-
 तय । B C

१२ खरीखाण. । A , खरीखण F

तस्य खरीखण्ड । खरीखण्डा १ ॥ सामान्यास २ ॥ • ॥ भट्टक
 भट्टका । भट्टकव ॥ • ॥ अयपूर्वसादेजग्धादेये । अपजग्ध । तत्रा
 पजग्धा । आपजग्धय ३ ॥ भोजस्वपदग्धेत्याह ४ ॥ • ॥ अनुसोमस्य ।
 अनुसोमा । अनुसोमय ॥ वामनस्य गणपाठात् समासान्ताभाते
 ऽनुसोमा ॥ प्रतिसोमान कुमारा इत्याह ५ ॥ • ॥ राम कष्टे बभ
 व रामकष्ट । तस्य रामकष्टा । रामकष्टय ॥ • ॥ यन्त्र करोतीति
 यन्त्रक । न यन्त्रको ऽयन्त्रक । न विद्यते यन्त्री ऽस्येति वा । यन्त्रक
 तस्य । यन्त्रका । यान्त्रकय ॥ यन्त्रक इत्येके ६ ॥ एभ्यो ऽत इम
 ॥ २१ ॥ इत्युपवादि ॥

तिक्कितवीरसलङ्कटकृष्णाजिनकृष्णसुन्दरा कथिता ।

उपकलमकास्य वक्ष्यभण्डीरथपफक्करकास्य ॥ ३२ ॥

तिक्कितवाइपक्षिकितवाइ १ २-२ इत्यनेन वज्रनापत्यप्रत्यय
 युग्मजो ७ भवन्ति । तिकाचनयस्य कितवाचनयस्य ८ । तिक्कितवा ।
 अथ तिकादेरित्यनेन ९ विहितस्य फिम युक् १० ॥ • ॥ श्रीरवाचन
 यस्य वाइपक्षय ११ । श्रीरवाचनवा । अथ तिकादिफिमो ऽत इम-

१ खरीखण्डा B; खारीखाणा C.
 D; तस्य खरीखाणा । खरीखण्ड । F

२ सामान्यास D; सामान्यस्य

३ अपजग्धय A; अपजग्धयवा
 ऽपजग्धयवापजग्धा । आपजग्धय । F

४ Theb D. G.; • अपजग्धेत्याह A. B.
 (but both say for ग्ध before)

५ ? अहक A. B. C.; • इत्येके F

६ तिक्कितवाइय प्रतीर्ष्यकसुम-
 पर्यन्तादिक्कितवाइ D

७ वज्रनापत्यवसु A मज्जवाच
 नरमाइ C

८ तिकाचनयस्य कितवाचनयस्य A;
 तिकाचनयस्य कितवाचनयस्य B. C.; तिक्क
 कितयस्य वा अपजग्धि वक्ष्य कुमारा
 दिक्कितवा । D. [cf. p. 100 and Plp
 iv 1, 184.]

९ अथ तिकादेरि B. C. F; अ
 तिका D

१० यिक्कयुक् A.; फिमो युक् C.; यम
 युक् D.; यिक्क युक् B.

११ श्रीरवाचनवाच A. B. C. F; श्री
 रवाचन D; • वाइपक्षय A

श्च^१ ॥ * ॥ कार्पाजिनयश्च कार्पासुन्दरयश्च^२ । कृष्णाजिनकृष्णसुन्द-
राः । अत्रात इजः ॥ * ॥ औपकायनाश्च लामकायनाश्च^३ । उपकल-
मकाः । नडादिफणः^४ ॥ * ॥ वाह्वरयश्च भाण्डोरथयश्च । वह्वर-
भण्डोरथाः ॥ वह्वर^५ इत्यन्ये ॥ * ॥ पाफकयश्च नारकयश्च । पफकन-
रकाः । अत इजः ॥ पफको विकत्यनः ॥ अनुकरण इत्यन्ये । पफ
करोतीति पफकः ॥ ३२ ॥

वकनखगुदपरिणद्धाः शण्डिलकशकृत्तलङ्कशान्तमुखाः ।

प्रहितनरकोञ्जककुभाः प्रोक्ता भ्रष्टककपिष्ठलाश्चात्र ॥ ३३ ॥

वाकनखयश्च गौदपरिणद्धयश्च^६ । वकनखगुदपरिणद्धाः । आभ्या-
मत इजः ॥ * ॥ शण्डिल्याश्च^७ काशकृत्तल्यश्च । शण्डिलकशकृत्तलाः^८ ।
अत इजः । वज्रपु यञो लुक् सिद्धैवेञो नित्यं सुगर्थ वचनम्^९ ॥ * ॥
लाङ्कयश्च शान्तमुखयश्च । लङ्कशान्तमुखाः^{१०} । अत्रात इजः ॥ शं
सुख तनोतीति शान्तनं मुखमस्येति शान्तनमुख^{११} इत्यन्ये ॥ * ॥ प्राहि-
तयश्च नारकयश्च^{१२} । प्रहितनरकाः ॥ * ॥ औञ्जयश्च काकुभाश्च ।
उञ्जककुभाः । अत्रात इजः शिवाद्यणश्च ॥ * ॥ भ्राष्टकयश्च कापिष्ठ-
लयश्च^{१३} । भ्रष्टककपिष्ठलाः । अत इजः ॥ ३३ ॥

१ तिकादिपिञ्जो A B , °फञो D , °इत उञश्च C

२ कार्पाजिनयश्च कार्पासुन्दरयश्च A , °कार्पासुन्दरयश्च D

३ औपकानाश्च लामकानाश्च A

४ °यणः A F , °यण B , °फुक. D ; नडादिभ्योण C

५ वथर C F

६ गौदपरिणद्धयश्च B

७ शण्डिल्याश्च A B C D , शण्डि-
लाश्च F cf मर्गादि §. 248

८ कासकृत् शण्डिलकस° D (श in the text)

९ वज्रपयञो लुक्° सुगर्थवचनम् । A , यञो लुक् । लुकि सिद्धेऽपि नित्यं सु° F

१० शान्तमुखश्च° C , °लंकाशान्त° A

११ शान्तनं° शान्तनमुख J

१२ नारकायश्च B , वारकयश्च° A

१३ कपिष्ठलश्च A , कापिष्ठलायश्च D.

तस्य खरीखाण । खारीखाणा १ ॥ सामान्याय २ ॥ • ॥ भद्रक
 भद्रका । भाद्रकय ॥ • ॥ अपपुवसादेजग्धादेये । अपजग्ध । तथा
 पजग्धा । आपजग्धय ३ ॥ भोजस्यपदग्धेत्याह ४ ॥ • ॥ अनुसोमयः
 अनुसोमा । आनुसोमय ॥ वामनस्तु मणपाठात् समासात्ताभ्यां
 ऽनुसोमान् । प्रतिसोमान् कुमारो इत्याह ५ ॥ राम कण्ठे षष्
 ष रामकण्ठ । तस्य रामकण्ठा । रामकण्ठय ॥ • ॥ यन्त्रं करोतीति
 बन्धक । न बन्धको ऽबन्धक । न विद्यते बन्धो ऽथेति वा । अबन्धक ।
 तस्य । अबन्धका । आबन्धकय ॥ अबन्धक इत्येके ५ ॥ एवो ऽत इमः
 ॥ २१ ॥ इत्युपकारि ॥

तिक्कितवौरसलङ्कृतकृष्णाजिनकृष्णमुन्द्रा कथिता ।

उपकलमक्षाष बह्वरभरडीरथपफक्करकाष ॥ ३२ ॥

तिक्कितवाद्यक्षिकितवादी ६ १-२ इत्यनेन बङ्गलापत्यप्रत्यय
 चुग्मासो ७ भवति । तिकायनयस्य कितवायनयस्य ८ । तिक्कितवा ।
 अथ तिकादेरित्यनेन ९ विहितस्य फिमः सुक् १० ॥ • ॥ शीरवायन
 यस्य चाहटयस्य ११ । शीरयसाहटा । अथ तिकादिफिमो ऽत इम-

१ खरीखाणा B. ; खारीखाणा C.
 D. ; तस्य खरीखाणा । खरीखाणा । F

२ सामान्याय D. ; सामान्ये

३ अपजग्धय A. ; अपजग्धयसा
 पेजग्धयसापजग्धा । आपजग्धय । F

४ These B. C. ; • अपपुवसाह A. B.
 (but both are for ग्धा before)

५ ऽबन्धक A. B. C. ; • अबन्धे F

६ तिक्कितवाद्यं पृथोर्ध्वककुम्भ-
 पर्यन्ताक्षिकितवादी D.

७ बङ्गलापत्यसु A. ; प्रत्ययाय
 चुग्मासो C

८ तिकायनाय कितवायनाय A.

तिकायनय कितवायनय B. C. ; तिक्क
 कितवस्य वा अपजग्धि बहवः कुमार-

क्षिकितवा । D. [cf. p. 220 and Plp
 iv 1, 154.

९ अपतिवादिरे • B. C. F. ; अथ
 विधा • D.

१० फिमः सुक् A. ; फिमो सुक् C. ; वन
 सुक् D. ; फिमः सुक् B.

११ शीरवायनाय A. B. C. F. ; शी
 रवायनाय D. ; • चाहटायनाय A

श्च^१॥ * ॥ कार्णाजिनयश्च कार्णसुन्दरयश्च^२ । कृष्णाजिनकृष्णसुन्द-
राः । अत्रात इजः ॥ ~ ॥ औपकायनाश्च लामकायनाश्च^३ । उपकल-
मकाः । नडादिफणः^४ ॥ * ॥ वाह्वरयश्च भाण्डीरयश्च । वह्वर-
भण्डीरयाः ॥ वह्वर^५ इत्यन्ये ॥ * ॥ पाफकयश्च नारकयश्च । पफकन-
रकाः । अत्र इजः ॥ पफको विकत्यनः ॥ अनुकरण इत्यन्ये । पफ
करोतीति पफकः ॥ ३२ ॥

वकनखगुदपरिणद्धाः शण्डिलकशकृत्तलङ्कशान्तमुखाः ।

प्रहितनरकोञ्जककुभाः प्रोक्ता भ्रष्टककपिष्ठलाश्चात्र ॥ ३३ ॥

वाकनखयश्च गौदपरिणद्धयश्च^६ । वकनखगुदपरिणद्धाः । आभ्या-
मत इजः ॥ * ॥ शण्डिल्याश्च^७ काशकृत्तलयश्च । शण्डिलकशकृत्तलाः^८ ।
अत्र इजः । वज्रपु यजो लुक् सिद्धैवेजो नित्यं सुगर्थं वचनम्^९ ॥ * ॥
लाङ्कयश्च शान्तमुखयश्च । लङ्कशान्तमुखाः^{१०} । अत्रात इजः ॥ शं
मुखं तनोतीति शान्तं मुखमस्येति शान्तमुख^{११} इत्यन्ये ॥ * ॥ प्राहि-
तयश्च नारकयश्च^{१२} । प्रहितनरकाः ॥ * ॥ औञ्जयश्च काकुभाश्च ।
उञ्जककुभाः । अत्रात इजः शिवाद्यणश्च ॥ * ॥ भ्राष्टकयश्च कापिष्ठ-
लयश्च^{१३} । भ्रष्टककपिष्ठलाः । अत्र इजः ॥ ३३ ॥

१ तिकादिपिञ्जो^१ A B , °फजो^१
D , °इत उजश्च C

२ कर्णाजिनयश्च कार्णसुन्दरयश्च A ,
°कार्णासुन्दरयश्च D

३ औपकानाश्च लामकानाश्च^३ A

४ °चण. A F , °पण B , °फुक. D ;

नडादिभ्योः C

५ वंथर C F

६ गौदपरिणद्धयश्च B

७ शण्डिल्याश्च A B C D , शण्डि-
लाश्च F cf सर्गादि n. 248

८ कासकृत् शण्डिलकस^८ D (श in
the text)

९ वज्रपयजो लुक्^९ सुगर्थवचनम् ।
A , यजो लुक् । लुकि सिद्धेऽपि नित्यं
सु^९ F

१० शान्तमुखश्च^{१०} C , °लकाशान्त^{१०} A

११ शान्तं^{११} शान्तमुख^{११} F

१२ नारकायश्च B , वारकयश्च^{१२} A

१३ कपिष्ठलश्च A , कापिष्ठलायश्च D

तस्य खरीखाद्य । खारीखाद्या १ ॥ सामान्वाप्य २ ॥ • ॥ भद्रक
 भद्रका । भ्राष्टक्य ॥ • ॥ अपपूर्वसादेर्वग्धादेये । अपजग्ध । तथा
 पजग्धा । आपजग्धय ३ ॥ भोजस्तपद्गधेत्याह ४ ॥ • ॥ अनुषोमस्य ।
 अनुषोमा । अनुषोमय ५ वामनस्य गणपाठात् घमासासाभाये
 ऽनुषोमात् । प्रतिषोमान सुमारा इत्याह ॥ • ॥ दाम कष्टे वक्
 य दामकष्ट । तस्य दामकष्टा । दामकष्टय ॥ • ॥ यन्मं करोतीति
 बन्धक । न बन्धको ऽबन्धक । म विद्यते बन्धो ऽप्येति वा । अबन्धक
 तस्य । अबन्धका । आबन्धकय ॥ अबद्धक इत्येके १ ॥ एन्धो ऽत इम
 ॥ २१ ॥ इत्युपकारि ॥

तिक्कितवौरसलङ्कटकृष्णाजिनकृष्णामुन्दरा कथिता ।

उपकलमकाश्च वङ्गरभण्डीरष्यपफक्करकाश्च ॥ ३२ ॥

तिक्कितवाद्यस्य तिक्कितवादी ६ ॥ इत्यनेन वङ्गरापत्यप्रत्यय
 सुरभाषो ७ भवति । तिकायनयस्य श्वेतवायनयस्य ८ । तिक्कितवा ।
 अथ तिकादेरित्यनेन ९ विहितस्य फिमः सुक् १० ॥ • ॥ शीरसायन
 यस्य साहटयस्य ११ । शीरसानहटा । अथ तिकादिकिमो ऽत इम

१ खरीखाद्या B; खारीखाद्या C.
 D; तस्य खरीखाद्या । खरीखाद्या । F

२ सामान्वाप्य D; सामान्वाप्य

३ अपजग्धय A; अपजग्धयस्य
 ऽपजग्धयस्य अपजग्धया । आपजग्धयस्य । F

४ Thus B. C.; *अपजग्धेत्याह A. B.
 (but both see for २५ before)

५ ? अद्दह्य A. B. C.; इत्येति F

६ तिक्कितवाद्यस्य पूर्वोर्ध्ववक्त्रस्य
 पर्यन्तादिकतिक्कितवादी D

७ वङ्गरापत्यस्य सु A.; *प्रत्ययाच्च
 सुरभाषो C

८ तिकायनाच्च श्वेतवायनाच्च A.
 तिकायनाच्च श्वेतवायनाच्च B. C.; तिक्कित

वित्तस्य वा अपजग्धयस्य वङ्गरा-
 शिकतिक्कितवा । D. [cf. pl. २३९ and २४०
 iv] 184

९ अप्रतिवादेरि B. C. F; अथ
 निष्ठा D.

१० पिबसुक् A.; पिबो सुक् C.; वक्त्र-
 सुक् D.; पिब सुक् B.

११ शीरसायनाच्च A. B. C. F; शी-
 रसायन D.; *साहटायस्य A

श्च^१॥ * ॥ कार्ष्णाजिनयश्च कार्ष्णसुन्दरयश्च^२ । कृष्णाजिनकृष्णसुन्द-
राः । अत्रात इजः ॥ * ॥ औपकायनाश्च लामकायनाश्च^३ । उपकल-
मकाः । नडादिफणः^४ ॥ * ॥ वाह्वरयश्च भाण्डीरघयश्च । वह्वर-
भाण्डीरघाः ॥ वह्वर^५ इत्यन्ये ॥ * ॥ पाफकयश्च नारकयश्च । पफकन-
रकाः । अत्र इजः ॥ पफको विकत्यनः ॥ अनुकरण इत्यन्ये । पफ
करोतीति पफकः ॥ ३२ ॥

वकनखगुदपरिणद्धाः शण्डिलकशकृत्तलङ्कशान्तमुखाः ।

प्रहितनरकोञ्जककुभाः प्रोक्ता भ्रष्टककपिष्ठलाश्चात्र ॥ ३३ ॥

वाकनखयश्च गौदपरिणद्धयश्च^६ । वकनखगुदपरिणद्धाः । आभ्या-
मत इजः ॥ * ॥ शण्डिल्याश्च^७ काशकृत्तलयश्च । शण्डिलकशकृत्तलाः^८ ।
अत्र इजः । वह्वरु यजो लुक् सिद्धैवेजो नित्यं सुगर्घ्य वचनम्^९ ॥ * ॥
लङ्कयश्च शान्तमुखयश्च । लङ्कशान्तमुखाः^{१०} । अत्रात इजः ॥ शं
सुख तनोतीति शान्तनं मुखमस्येति शान्तनमुख^{११} इत्यन्ये ॥ * ॥ प्राहि-
तयश्च नारकयश्च^{१२} । प्रहितनरकाः ॥ * ॥ औञ्जयश्च काकुभाश्च ।
उञ्जककुभाः । अत्रात इजः शिवाद्यणश्च ॥ * ॥ भ्राष्टकयश्च कापिष्ठ-
लयश्च^{१३} । भ्रष्टककपिष्ठलाः । अत्र इजः ॥ ३३ ॥

१ तिकादिपिञ्जो° A B , °फजो°
D , °इत उजश्च C

२ कर्ष्णाजिनयश्च कार्ष्णसुन्दरयश्च A ,
°कार्ष्णासुन्दरयश्च D

३ औपकानाश्च लामकानाश्च° A

४ °यण. A F , °पण B , °फुकः D ;
नडादिभ्योः C

५ वंथर C F

६ गौदपरिणद्धयश्च B

७ शण्डिलाश्च A B C D , शण्डि-
लाश्च F cf गर्गादि sL 248

८ कासकृ° शण्डिलकस° D (श in
the text)

९ वह्वरुयजो लुक्° सुगर्घ्यवचनम् ।
A , यजो लुक् । लुकि सिद्धेऽपि नित्यं
सु° F

१० शान्तमुखश्च° C , °लकाशान्त° A

११ शान्तनं° शान्तनमुख J

१२ नारकायश्च B , वारकयश्च° A

१३ कपिष्ठलश्च A , कापिष्ठलायश्च D.

तस्य खरीखाद्य । खारीखाद्या १ ॥ सामान्याद्य २ ॥ • ॥ भट्टक
 भट्टका । भट्टकय ॥ • ॥ अपपूर्वस्वादेश्चर्गादेश्चै । अपवग्ध । तथा
 पवग्धा । आपवग्धय ३ ॥ भोजस्वपदग्धेत्याह ४ ॥ • ॥ अनुसोमस्य ।
 अनुसोमा । अनुसोमय ॥ वामनस्तु मणपाठात् समाधानामादि
 ऽनुसोमात् । प्रतिशोमान कुमारा इत्याह ५ ॥ दाम कच्छे च
 स दामकच्छ । तस्य दामकच्छा । दामकच्छय ॥ • ॥ वन्धं करोतीति
 वन्धक । न वन्धको ऽवन्धक । न विधते वन्धो ऽयेति वा । अवन्धक ।
 तस्य । अवन्धका । आवन्धकय ॥ अवन्धक इत्येवे ५ ॥ एवो ऽत इम
 ॥ २१ ॥ इत्युपकारि ॥

तिकाक्षितवीरसलकूटकृष्णाजिनकृष्णमुन्दरा कक्षिता ।

उपकलमक्षाश्च वङ्गरभ्यडीरषपफकनरकाश्च ॥ ३२ ॥

तिकाक्षितवाद्यपक्षितवादी ६ ३२ इत्यनेन वङ्गराषपयप्रत्यय
 युग्माजो ७ भवति । तिकाक्षनयस्य क्षितवाक्षनयस्य ८ । तिकाक्षितवा ।
 अथ तिकाक्षितवादेरित्यनेन ९ विहितस्य पित्र सुक १० ॥ • ॥ वीरसाक्षन
 यस्य चाकूटयस्य ११ । वीरसाक्षनकूटा । अथ तिकाक्षितवादिभ्यो ऽत इम-

१ खरीखाद्या B; खारीखाद्या C
 D; तस्य खरीखाद्या । खरीखाद्य । F

२ सामान्याद्य D; सामान्याद्य

३ अपवग्धय A; अपवग्धयलक्षणा
 अपवग्धयलक्षणापवग्धय । आपवग्धय । F

४ Thus B. C.; अपवग्धयलक्षणा A. B.
 (but both are for 2d before)

५ F अदृष्ट A. B. C; इत्येवे F

६ तिकाक्षितवाद्य पुषीर्ज्वलककुम्भ-
 पर्यन्ताक्षितवादी D

७ वङ्गराषपयसु A; प्रत्ययाश्च
 अगमाजो C

८ तिकाक्षनयस्य क्षितवाक्षनयस्य A;
 तिकाक्षनयस्य क्षितवाक्षनयस्य B. C.; तिकाक्ष-
 नयस्य वा अपवग्धयि वङ्गरा-
 क्षितवाक्षितवा । D. [cf. p. 230 and 231-
 7 1 154]

९ अप्रतिवादेरि B. C. F; अथ
 तिकाक्षितवा D.

१० पित्रसुक्त A; पित्रो सुक्त B; अप-
 सुक्त D; पित्र सुक्त B.

११ वीरसाक्षनयस्य A. B. C. F; वी-
 रसाक्षनयस्य D; चाकूटयस्य A

श्च^१ ॥ * ॥ कार्णाजिनयश्च कार्णसुन्दरयश्च^२ । कृष्णाजिनकृष्णसुन्द-
राः । अत्रात इजः ॥ * ॥ औपकायनाश्च लामकायनाश्च^३ । उपकल-
मकाः । नडादिफणः^४ ॥ * ॥ वाह्वरयश्च भाण्डीरथयश्च । वह्वर-
भण्डीरथाः ॥ वह्वर^५ इत्यन्ये ॥ * ॥ पाफकयश्च नारकयश्च । पफकन-
रकाः । अत इजः ॥ पफको विकत्यनः ॥ अनुकरण इत्यन्ये । पफ
करोतीति पफकः ॥ ३२ ॥

वकनखगुदपरिणद्धाः शण्डिलकशकृत्तलङ्कशान्तमुखाः ।

प्रहितनरकोञ्जककुभाः प्रोक्ता भ्रष्टककपिष्ठलाश्चात्र ॥ ३३ ॥

वकनखयश्च गौदपरिणद्धयश्च^६ । वकनखगुदपरिणद्धाः । आभ्या-
मत इजः ॥ * ॥ शण्डिल्याश्च^७ काशकृत्तयश्च । शण्डिलकशकृत्तलाः^८ ।
अत इजः । वङ्गपु यजो लुक् सिद्धैवेजो नित्यं सुगर्थं वचनम्^९ ॥ * ॥
लाङ्कयश्च शान्तमुखयश्च । लङ्कशान्तमुखाः^{१०} । अत्रात इजः ॥ शं
सुख तनोतीति शान्तं मुखमस्येति शान्तमुख^{११} इत्यन्ये ॥ * ॥ प्राहि-
तयश्च नारकयश्च^{१२} । प्रहितनरकाः ॥ * ॥ औजयश्च काकुभाश्च ।
उज्जककुभाः । अत्रात इजः शिवाद्यणश्च ॥ * ॥ भ्राष्टकयश्च कापिष्ठ-
लयश्च^{१३} । भ्रष्टककपिष्ठलाः । अत इजः ॥ ३३ ॥

१ तिकादिपिञ्जो^० A B , °फजो^०
D , °इत उज्रश्च C

२ कार्णाजिनयश्च कार्णसुन्दरयश्च A ,
°कार्णासुन्दरयश्च D

३ औपकानाश्च लामकानाश्च^० A

४ °चणः A F , °पण B , °फुकः D ;
नडादिभ्यो ण् C

५ वधर C F

६ गौदपरिणद्धयश्च B

७ शण्डिलाश्च A B C D , शण्डि-
लाश्च F cf गर्गादि^० nL 248

८ कासकृत् शण्डिलकस^० D (श in
the text)

९ वङ्गपयजो लुक्^० सुगर्थवचनम् ।
A , यजो लुक् । लुकि सिद्धेऽपि नित्यं
सु^० F

१० शान्तमुखश्च^० C , °लंकाशान्त^० A

११ शान्तं^० शान्तमुख D

१२ नारकायश्च B , वारकयश्च^० A

१३ कपिष्ठलश्च A , कापिष्ठलायश्च D.

दशेरकाप्रिवेशेभ्यो गडेरकादशेरका ।

कृष्णेभ्य सुन्दरा प्रोक्ता ककुभश्च^१ पृथोर्जकात् ॥ ३४ ॥

रश्मशोली दशेर । शर्प चारमेयय । सार्धे के यति तथाप
त्यानि । गडति सिञ्चति पर्वताङ्गमिति गडेरौ निर्द्धार^२ । तद्योगात्पु
रुषो गडेर । तथापत्यानि । दशेरकयय गाडेरकयय^३ । दशेरक
गडेरका । अत इत्थ ॥ ० ॥ अग्निवेशाय दशेरकयय^४ । अग्निवेश
शेरका^५ । यत्न पूर्वैरेव लुक सिद्धा ॥ परपदश्चदशेरकिञ्चिद्भोपव
पदार्थे सिद्धोपादानम्^६ ॥ ० ॥ कार्ष्ण्यय शीम्दरयय । लक्षसुन्दरा ।
अत इत्थ ॥ ० ॥ पार्थोर्जकयय काकुभयय । पृथोर्जकककुमा । अत
इत्थ ॥ ककुभश्च^७ शिवादी पाठ प्रायिक ॥ पृथां पृथिवीमूर्त्रवति
वर्धयति । पृथोर्जक । पृथगूर्जक इति वा^८ गणनिपातनात् कसोप^९ ॥

उपकसमकभष्टककपिष्ठकृष्णाजिनकृष्णसुन्दराणां नित्यार्थः पा
ठ । अन्येषां तु इन्द्रेऽपि पूर्वेण^{१०} विकल्प । तेन पिङ्गलकृष्णपिङ्गला ।
पैङ्गलककार्ष्ण्यपिङ्गलय^{१०} ॥ ३४ ॥ इति तिककितवादि ॥

श्रेयो गोपयनी चिन्दु शिपुश्यामाकभाजना^{११} ।

श्यामकाश्यायतानी च श्यापण^{१२} सखकस्तथा^{१२} ॥ ३५ ॥

१ सुन्दरी C ; ककुभाय B C
निर्द्धारम् ॥ तथापत्यानि गडेरिनि
सिञ्चति^१ गडरी निष्भरम् ।
२ दशेरकयय गडेरकयय B C ;
गाडेरकाय ।
३ दशेरकयय B
४ अपिचदशेरका A ; अत इत्थ ।
अपिचदशाया दशेरका । C ; [अपिच
occurs in मनीदि heavy यम् cf. pl.
24 2.212 1]

६ दशेरकयय C ; सिद्धोपा
दाना B ; D are next not
७ D em. from दशेरकययार्थे^८
ककुभ
८ A em. पुपमूर्त्रवति and वा.
९ पूर्वैरेव ।
१० पैमलिक A, D, पिमलिकवा
पैमलिकय ।
११ श्यामकाभाजना A.
१२ श्यापणश्यायनी तथा C, D ; अत
पर्वकयनी B.

यज्जोश्वेत्यनेन^१ लुक् प्राप्ता न गोपवनादिभ्य^२ इत्यनेन निषि-
 धते ॥ गोपवनस्यापत्यानि । गोपवनाः ॥ * ॥ वैन्दवाः ॥ * ॥ शिगुरिव^३
 शिगुर्निःसारः कश्चित् । तस्य शैयदाः^४ ॥ * ॥ श्यामा लताः कायति^५ ।
 श्यामाकः । तस्य श्यामाकाः^६ ॥ * ॥ भाजयतीति भाजनः । तस्य भा-
 जनाः ॥ * ॥ श्यामं करोतीति श्यामकः । तस्य श्यामकाः ॥ श्यावक
 इत्यन्ये ॥ * ॥ अश्वानवतनोति । अश्ववतानः । तस्य । आश्ववता-
 नाः ॥ * ॥ श्यामानि पर्णान्यस्य । श्यापर्णः^७ । अत एव निपातनान्म-
 लोपः^८ ॥ * ॥ सम्बकस्य साम्बकाः । श्वक इत्यन्ये^९ ॥ * ॥ विन्दुभा-
 जनसृपणावन्ये पठन्ति ॥ वामनमते शिगुः प्रत्याहारः^{१०} ॥ ३५ ॥
 इति गोपवनादिः ॥

क्रीडिव्याड्यापक्षितिसौधातकिदैवदत्तिचैकयताः^{११} ।

कापिष्टलिचैटयतावापिशलिर्लाडिचीपयती^{१२} ॥ ३६ ॥

क्रीडादीनामित्यनेनैषां पौत्राद्ये स्त्रीलिङ्गेऽपत्येऽणिजोर्ध्वो भव-
 ति^{१३} ॥ क्रीडि । क्रीडतीति । अचि बाङ्गलकादोले । क्रोडः । तस्यापत्यं
 स्त्री । क्रीडा ॥ * ॥ व्याडि^{१४} । विविधमडतीति व्यडः । तस्यापत्यं स्त्री ।

१ यज्जोश्वेत्यनेन F, Pān ii 4, 64

२ Pān ii 4, 67

३ शिगुरिति A.

४ शैयदा B C

५ श्यामलताः कायति A, श्यामा
 लताकाछति । F

६ श्यामकस्तस्य श्यामका. A

७ श्यामपर्णः । A F

८ निकतनान्मलोपः A

९ श्वकस्य श्वावकाः । संवक [संवक
 E] इत्यन्ये । B C F.

१० ? Thus F, शिगु. प्रत्याहार. B C,
 शिगुत्प्रत्याहारः A. D

११ क्रीडि° ध्वयति C, °श्रीधात्ति-
 कि° A

१२ °वैटयेतावापि° C, °वीपयती ।
 A C D

१३ णिजोर्ध्वो भवति A, णिजो-
 ष्योर्भवति C, D om from क्रीडादी-
 नाम्

१४ Om D, शाति । विविधमड-
 तीति षड्स° A.

आद्या^१ । आमातादेरित्यपवादार्थे च भवति^२ ॥ • ॥ आपर्शित ।
 पुत्रु मिषा चितोऽपचित^३ । तच्छापत्यं स्त्री । आपर्शित्या^४ ॥ • ॥
 यीघातकि । शोभन दधातीति सुघाता । तच्छापत्यं आषादीनामकम
 चेत्यनेनेभ्यश्चभादेभ्ये च विहिते । यीघातक्या स्त्री^५ ॥ • ॥ देवदत्ति ।
 देवदत्तश्चापत्यं स्त्री । इभि^६ । देवदत्ता ॥ • ॥ सेकचत । सीक चाम
 र्भवे^७ पुरादिचिञ्मास्यत ऋतुरकि स्त्री । सेकचत्या^८ ॥ पाणिनि
 चित्तं चिद्वेदं इत्यत्र चेतयत इत्याह^९ ॥ • ॥ चापिठकि । अपिठ
 च्यापत्यं स्त्री । चापिठक्या ॥ • ॥ सेटयत । चिट प्रैञ्^{१०} इत्यतो चिचि
 षतरि^{११} । सेटयतोऽपत्यं स्त्री सेटयत्या^{१२} ॥ • ॥ चापिप्रसि । पित्र
 तीक्ष्णैश्चादिबकसमव्यये । पिप्रस । न पिप्रसोऽपिप्रसं कुबप्रधा
 नम्^{१३} । तच्छापत्यं स्त्री । चापिप्रस्या ॥ • ॥ सादि । सड विद्या
 इत्यस्यादि^{१४} । सड । तच्छापत्यं स्त्री । साद्या^{१५} ॥ • ॥ शीपयत । शो
 पयतीति शीपयन् । तच्छापत्यमश् स्त्री । शीपयत्या^{१६} ॥ ११ ॥

१ आद्या A.; आद्या B.; F. om. स्त्री
आद्या

२ आमातावपवादार्थे च भवति D.;
सारीनादेरित्यं A.; cf. Ptk. vol. 2, 7

३ इहुमापचितो C.; पुत्रुमिषा-
चितो अपचितश्चापत्यं D.; अप पुत्रुः F

४ स्त्रीया अपः A.

५ आषादीनामकमचेत्यनेनेभ्यश्चभादे
षि A.; आषादीनामकचित्तनि [च
चित्तं] चयभादेभ्ये च विहिते । यी-

D.; आषादीनामकचित्तनेनेभ्यश्चभादे
भाव ली C.; *कषादीभ्ये स्त्री B.;

मिषानेभ्यश्च F. [Ptk. 1. 1 97
चयत्]

६ इति B. C.; चिचि D.; om. F

७ सेकयति A.; सेकयती बीक C.;
सेकयत बीक B. D.; चामकचि B.

८ *चिञ्मास्यं A. B.; पुरादिचिञ्मास्यं
F.; cf. Ptk. vol. 1, 22.

९ सेटुरकि A.; ऋतुरकि चापि-
पत्या C.; सेकचत्या F

१० सेकचत इति D.

११ प्रैचि D.; चिटयत । चिट प्रैचि C.

१२ चिचि A. B. C. D.; यथादि A.;प्रया D.; चिचि षतरि F

१३ सेटयतोऽपत्यं A. B. D. F.; चि-
टयती सेटयत्या C.; चेतयत्या F

१४ पमिषं B.; चापिप्रसि कुबं C.

१५ इत्यस्यादि A. B. C.; सडि F
इत्यस्यादि D.

१६ चादिमा C.
१७ शीपयती । शीपयतीति शीपय-
त्यापत्यं स्त्री शीपयत्या । C.

वैल्वयतोऽथ क्षत्रियवाच्यो भोजश्च सूतवाग्युवतौ ।

भौरिकिभौलिकिशालास्थलिशाल्मलिकौटिसैकयताः^१॥३७॥

वैल्वयतः । विल्ववन्तमाचष्ट इति णिचि^२ । विन्मत्तोरिति मतुहोपे
शतरि^३ । वैल्वयतोऽपत्यमित्यणि स्त्री । वैल्वयत्या ॥ * ॥ क्षत्रियवाच्यो
भोज इति क्षत्रिये वाच्ये भोजशब्दः । क्रीड्यादौ भवति स्त्रियाम् ।
भोज्या क्षत्रिया ॥ यथा । भोज्यां प्रति व्यर्थमनोरथत्वात्^४ ॥ भोज्या
ऽन्या ॥ * ॥ सूतवाग्युवताविति सूतशब्दो युवतौ^५ वाच्यायां क्रीड्यादौ
भवति । सूत्या युवतिः^६ । प्राप्तयौवना स्त्रीत्यर्थः ॥ अन्ये तु सूताः
सारथयः । तत्संबन्धिनी^७ युवतिः सूत्या । न सर्वेत्याहुः^८ ॥ सूता
ऽन्या ॥ * ॥ भौरिकि । भूरिरेव भूरिकः । तस्यापत्यं स्त्री भौरिक्या ॥ * ॥
भौलिकि । वारादेवेति^९ लत्वे । भौलिकिः । तस्यापत्यं स्त्री । भौलि-
क्या^{१०} ॥ * ॥ शालास्थलि । शालास्थलस्यापत्यं^{११} स्त्री शालास्थल्या ॥ * ॥
शाल्मलि । शाल्मले । शाल्मल्या ॥ * ॥ कौटि । कूट^{१२} दाहेऽच् । अत
इत्ति । कौट्या^{१३} ॥ * ॥ भौरिकिभौलिकिशब्दयोर्गोत्रादिपठितादि-
ति^{१४} ख्ये प्राप्ते^{१५} तद्वाधनार्थं गौरादिषु पाठः । क्रीड्यादिलक्षणसु

१ भौरिकिर्लौलिकशा^० C , °सैक-
तयता D

२ णिञि A D , वैल्वयति दवंतमा-
चष्टे^० विन्मत्तोरिति C , विन्मत्तोरिति D

३ श्वा A D , cf Pan v 3, 65

४ Ragh vii 2, D om from यथा

५ A om from भोज्यान्या to युव

६ B om from स्त्रिया । भोज्या

क्षत्रिया

७ तत्र व्याधनी C

८ युवति सूत्या सर्वेत्याहुः A , सूत्या-

निर्भवेत्याहुः C D om from सूत्या

युवति .

C

९ लौलिकि^० C , वाचादेवेति B C ,
cf v 446

१० लौलिकिस्तस्या^० लौलिवता C

११ शालस्थलस्था^० D

१२ कूट D , om C

१३ अच् तत इति कौट्या A , अस्तु

अत इत्ति कौटित्या D , दाहेऽच् अत

इत्ति B C

१४ Thus A , गोत्रादपठितादिति B

F , °गोत्रादपठिता^० C , गोत्रादपत्यं

तादिति D corr ; cf Pan iv 1, 78

१५ दो प्राप्ते A

यो मन्वन्तेषु । अन्वन्ता पाठानर्थक्यं स्यात् ॥ ० ॥ शेषकथं । शेषं नता
 वित्यतो विधिः १ यथा । शेषकथं । तस्यापत्यं स्त्री शेषकथया ॥ ० ॥
 आहतिमन्त्रोऽयम् । तेनाश्वत्था काष्ठा रीश्या यात्रदत्ता २ इत्यादयो
 इष्ट्याः ॥ रीश्या । इष्ट्यापत्यमपि स्त्री । रीश्या ३ ॥ केचिद् शेष
 पत्रम् यन्मन्त्रमथ ४ पेठुः । तन्मते नौकश्या ५ । फलं तु गोकशीपति ।
 नौकशीपुत्र । अथ ६ संप्रसारण भवेदिति गोमर्दीयो मन्त्रते । अथाह
 तु मते पौतिमात्रावसिद्धिः । तथा नौकश्यापति । नौकश्यापुत्र
 इत्येव भवितव्यम् ७ । अथापाठान् । तथा च सीमाया पठति ।
 अथ ८ संप्रसारणे नौकश्याप्रतिषेध इति ९ ॥ १० ॥ इति श्रीशारिः ॥

अथपरभृताम्कोकिलचटकेडकमूषिका विलातय ।

बाल पाको मन्त्र कन्यो वासाहोडास्य १० ॥ ३८ ॥

अद्वयादिभ्योऽश्वत्थादिभ्य आडित्यनेन ११ । अकारान्ताश्वत्था
 अश्वत्थादिर्विन्तादश्वत्थादिभ्यश्च शिवां शार्धं आदमत्ययो भवति ॥ अथ
 नतिषेपकयो । ततोऽपि । अद्वयादिभ्योऽश्वत्थादिभ्य आद् इत्यने-

१ विधि G; विधि A.F; शेषकथा
 विधि B; शेषकथं शेषकथं इत्यतो विधि D

२ ? तिन काष्ठा रीश्या यात्रदत्ता F;
 तेनाश्वत्था कारीया यात्रदत्ता H; ति-
 नाश्वत्था कारीया यात्रदत्ता G; ति-
 नाश्वत्था कारीया यात्रदत्ता A; तिन
 [या obliterated] रीश्या यात्रदत्ता D

३ रीश्या इष्ट्यापत्यमपि स्त्री रीश्या ।
 H.C. [P रीश्या रीश्या F in 1 72.V 4]

४ नौकश्यापत्यमपि स्त्री । यद्यत
 मथ B C D om from विहित to end.

५ नौकश्या C. तन्मते नौकश्या A.

६ अथ A; G. om. to नौकश्यापुत्र-
 cf. Mbb. on P. 12, vi. 1, 12.

७ तथा नौकश्यापति नौकश्यापुत्र
 इत्येव मन्त्रे A; see note ६-

८ सीमाया G; सीमाया B; सी-
 माया पठति यन् A; वाह [यह?] B

९ नौकश्या A; नौकश्या G;
 संप्रसारणे नौकश्या प्रतिषेध । F;
 see note ४

१० होडास्य E; पको च होडास्य
 G; वस्ती च होडास्य A

११ अद्वयादिभ्योऽश्वत्थादिभ्यो आद् G;
 A. D. om. from अद्वयादि

नाडि । अजा ॥ * ॥ परभृता ॥ * ॥ अश्रुते पृथिवीं व्याप्नोतीत्यौणादिके
 वप्रत्यये । अश्वा ॥ * ॥ कुक वृक आदाने । कोकते गृह्णाति सहकार-
 मञ्जरीमिति कोकिला ॥ * ॥ चट स्फुट भेदे^१ । चटति भिनन्ति वस्त्र-
 नोति चटका ॥ * ॥ ईड स्तुती । आङ्पूर्वः^२ । एडयतीति । एडका ॥ * ॥
 मुष स्तेये । मुष्णात्यपहरति वस्तुजातमिति मूषिका ॥ एषां जातिल-
 चणे ङीप्रत्यये^३ प्राप्ते ॥ * ॥ विपूर्वो रा ला दाने । ततः क्ते शीतादय
 इत्यौणादिके वा ते^४ । विलाता ॥ * ॥ बल प्राणने । बलतीति ज्वला-
 दर्षण^५ इति णे । बाला ॥ * ॥ पाति पिबति पायति वा^६ तमाहाराचा-
 रानुसंस्कारैरित्याणादिके^७ कप्रत्यये । पाका ॥ * ॥ मन्दते स्वपितीति^८
 मन्दा । यौवनस्था स्त्री ॥ यदा तु स्त्रीजातिनाम^९ तदा जातिलचणे
 ङीप्रत्यये ॥ * ॥ कनति शोभते वपुषा । कन्या ॥ अथवा । कनन्ति गच्छ-
 न्ति तस्यां रागिमनोनयनानीति कन्या । कुमारी ॥ * ॥ वदति ।
 आङ्गयति^{१०} पयस्कामा मातरमिति वत्सा । पुत्रिका ॥ * ॥ अवति पाल-
 यति गर्भाधानात्प्रभृत्या जीवितान्तात् पुत्रमिति । अश्वा मृता^{११} ॥ * ॥
 होडा ॥ * ॥ मन्दादन्ये षडपि बाल्यवचनाः^{१२} । अन्यमते तु मन्दोऽपि ॥
 वयस्यनन्ध^{१३} इति ङीप्रत्यये प्राप्ते विलातेत्यत्र । क्तादस्योक्तावित्यनेन
 ङीप्राप्तावित्यन्ये^{१४} ॥ ३८ ॥

१ Thus Kāt. Dhātup , °भेदने F
 Pāṇ Dhp 33, 47

२ D om from ईड

३ ङीप्रत्यये C and corr D

४ Cf Uṇ. S 3, 40

५ °न B D , बल प्राणानुबलतीति
 अलादर्षण A., cf Pāṇ iii 2, 140-2

६ च A , का D ; पाययति वा F

७ तमाहानुसं F , C om from
 वाते । विलाता । cf Uṇ S 3, 43

८ कृष्यतीति F

९ A om from यदा to स्त्री

१० आङ्गाययति F

११ Thus D F , A B C om from

अवति

१२ मथादाद्यष्टऽपि बाल्यवमुदा A ,
 मन्दा । अन्ये° C , D om from मन्दा-
 दन्ये to मन्दोऽपि .

१३ वयस्यनन्ध C , cf P iv. 1, 20

१४ °इत्यनेन वा ङीप्रत्यये प्राप्ते
 इत्यन्ये C , D om from विलातेत्यत्र ,
 cf Pāṇ iv 1, 51

मध्यज्येष्ठी मध्यमकनिष्ठपूर्वापहाणदंष्ट्रा स्युः ।

अपरापहाणमुग्धी पालान्ता संप्रहाणश्च ॥ ३९ ॥

मां व्यापतीति मध्या । मध्यस्य भार्या वा । मध्या ॥ ० ॥ इयमनयो
रतिशयेन दृष्ट्वा प्रश्नश्च वा । ज्येष्ठा ॥ ज्येष्ठस्य भार्या वा । ज्येष्ठा ॥ ० ॥
मध्वे भवा । मध्यमा १ । मध्यान्म इति मप्रत्यये २ ॥ मध्यमस्य भार्या वा ।
मध्यमा ॥ ० ॥ अस्यतमा । कनिष्ठा । कनिष्ठस्य भार्या वा । कनिष्ठा ॥
वधस्त्रयनेन इत्यनेन ३ स्थाख्यादित्यनेन वा ङीप्रत्यये प्राप्ते ॥ ० ॥ अप
धीयतेऽनघाऽर्था वा । अपहाणा । पूर्वेष्वापहाणा ४ । पूर्वापहाणा ॥
अथ समाधात्प्रागेवाच ङी कस्मात् भवतीति चेत् । न । वचनानर्घस्यप्र
सङ्ग ५ ॥ यद्वा । पूर्वस्यासावपदानस्येति पूर्वापदान ६ । स्त्री चेत् पूर्वा
पहाणा । बलं निपातनादेव । टिङ्गणश्चे ङीविधौ ७ प्राप्ते ॥ अपरे बल
नाधीयते ८ । ते हि । शोचार्क् गतादित्यस्मिन् कृतनिष्ठातकारनकारे
पूर्वमपदानमस्मा ९ इति वाऽनाच्चादाच्चातेरित्यादिना ङीप्रतिर्भा
वत १० इत्याहुः ॥ ० ॥ एवम् अपरापहाणा ॥ केचित्तु परापहाणेति
पठन्ति ॥ परमहाणेति ११ ॥ ॥ इत्यनेऽनघा । दंष्ट्रा ॥ ० ॥ मुग्धा ।
वधोऽनघे ङीप्रत्यये १२ प्राप्ते । यद्वा त्रयोवाचकत्वं तदाऽत ए

१ मध्यमा A; G. मध्ये

२ मध्यान्म इति A; मध्या
न्म इति B; मध्यान्मिति मप्र-
त्यये D; मध्यान् वा इति मप्र F;
P. 1. 1. 2, 8.

३ वधस्त्रयनेन C; इत्यनेन स्था-
ख्या B; इत्यनेन चाख्या A.

४ अपहाणा पूर्वेष्वा अपहाणा F;
ऽर्था अपहाणा C. पूर्वापहाणा

५ ङीए कस्मात्तत्र भवति इति वत्
न च वच C; भवतीति विद्वेने वच D

६ पूर्वापहाणा F

७ ङीविधौ G; of P. 1. 1. 1.

८ बलं विधीयते corr D

९ पूर्वमपहाणमस्मा A. (acc. हि)

१० नाच्चादाच्चातेरि B; ताच्चा-
दातेरि ङीप्रमा G; ताच्चादाच्चा
D; इति वचनान्नाच्चातेरि ङीप्र-
माति F; of P. 1. 1. 170; 1. 1. 1.

११ परापहाणेति A; अपरापहा-
णेति D

१२ ङीप्रत्यये G

वाङ्^१ भवति । एतत्तु पूर्वेष्वपि यथासंभवं द्रष्टव्यम्^२ ॥ * ॥ पालान्ता इति पालोऽन्ते^३ येषां ते पालान्ताः शब्दा अस्मिन्नाणे द्रष्टव्याः ॥ गोपालकस्य भार्या । गोपालिका । स्त्र्याख्यादिति ङीप्राम्नौ^४ । या तु स्वयं प्रतिविधानेन गाः पालयति न तत्र प्राप्तिरस्ति^५ ॥ एवं पशुपालिका । द्वारपालिकेत्यादयो द्रष्टव्याः ॥ * ॥ संप्रहाणेति पूर्वापहाणावत् ॥ भोजस्तु पूर्वापहायणा । अपरापहायणा । संप्रहायणेति^६ पठति ॥ ३६ ॥

दिशा दृशा^७ क्षुधा वाचा क्रुञ्चा देवविशोष्णिहा ।

विकल्पाडो^८ बुधैर्लक्ष्या जातिः शूद्रोऽमहत्परः ॥ ४० ॥

दिशा । दिक् ॥ * ॥ दृशा । दृक् ॥ * ॥ क्षुधा । क्षुत् ॥ * ॥ वाचा । वाक् ॥ * ॥ क्रुञ्चा । क्रुड् ॥ निपातनान्नलोपाभावो^९ ऽन्याजादिलोपाभावश्च ॥ * ॥ देवविशा । देवविट् । देवानां प्रजेत्यर्थः ॥ भोजस्वनयोर्विकल्प^{१०} नेच्छति ॥ * ॥ उष्णिहा । उष्णिक् ॥ पाणिनिस्तु त्रयाणां विकल्पं नेच्छति । भाष्यकारस्तु हलन्तान्नाप् किंत्कारान्तादित्याह^{११} ॥ * ॥ शूद्रा जातिः ॥ जातिरिति किम् । शूद्रस्य भार्या । शूद्री^{१२} ॥ अमहत्पर इति किम् । महाशूद्री^{१२} । आभीरजातिः ॥ ४० ॥

१ इत्येव अत इत्येवाङ् A B D ,
ङीष् C

२ यथासंभव योष्यं द्रष्टव्य A.

३ पालोती D

४ आख्यादिति° A., ङीप्राम्नौ C

५ प्रतिविधानेनावा गा.° D , तत्रा-
प्राप्तिरस्ति B C , cf. Pāp iv 1, 48 v 1

६ पूर्वापहाणा । अपरापहायणा ।
संप्रहायणेति C

७ Om C

८ Thus (? °आङ्गो) A. B C. E. F. ;

विकल्पाडो D.

९ निपातान्न° C ; A. om. from
[निपातना] नलोपाभावो to the end.

१० भोजस्वितयोर्वि° F.

११ हलन्तान्नाप् कि° B , हलन्ताना-
माप्° C , D om from भाष्यकार°.

१२ शूद्रा ।° महाशूद्रा । C.

सभस्मापिण्डाजिनशयनिपूर्व फलं नञो मूलम् ।

प्राक्शतसदेककारणप्रान्तात्पुष्यं परं ज्ञेयम् १ ॥ ४१ ॥

बंफला ॥ मन्नाफला ॥ पिण्डफला ॥ अजिनफला ॥ शयनफला ॥

शोचधिवानिभिश्चेवासां संज्ञा एता २ ॥ • ॥ श्रीधि फलानि यमाह
तामि ३ । विफला । दिगोरिति डीप्राप्ती ४ ॥ • ॥ अमूला । मूलात्तत्र

शये ५ ॥ • ॥ प्राक्षि पुष्यायि यथा । प्राक्पुष्या ॥ शतपुष्या ॥ वत्पुष्या ॥
एकपुष्या ॥ काश्चपुष्या ॥ प्रान्तपुष्या ॥ पुष्यात्तत्रशये ६ ॥ • ॥

शास्त्रतिमहोऽयम् । तेन गिरा । मी ॥ ब्रह्माका । बडवेत्यादयः
चिह्ना ७ ॥ ४१ ॥ इत्यवादि ॥

स्वसा माता ननाम्नाऽथ दुहिता तिसुयुष्मदौ ।

स्तस्यतसस्मदौ याता नान्ता संख्याऽपि कीर्तिता ॥ ४२ ॥

स्यति सम्बन्धवर्धति कुलशुद्धयर्थं शोदयन्मनांशात्मनि प्रवृत्ता
दा ८ । ससा । भगिनी १० ॥ माम्यते पूष्यतेऽप्रमेथोपकारितया ९ सुते
रिति माता । जगमी ११ ॥ न नन्दति १० । न सम्बन्धति । ननाम्ना ।
मर्तमगिनी ११ ॥ • ॥ दोग्धि । अपहरति सर्वज्ञं मात्रकुलादिति दुहि

१ पुष्या परा शेषं C.

२ शोचधि° C.; एता शोचधिवि-
शेषायां संज्ञा F

३ ब्रह्माहितानि C.; om. D.

४ डीप्राप्ती C.; डीपि प्राप्ति F;
Flp. iv 1 21

५ Om. D; cf. F iv 1, 64.

६ Om. D; D F add चक्षी विद्या
दिवा डीप्राप्ति एतेषां पाठः ।

७ यनावापत्यादयः° D.; A. om.

staka 41 and comment; see note 2 on
preceding page.

८ ससिति सम्बन्धं शोदयन्मनांशा-
तायां प्रवृत्तादा D.; A. B. C. om.
from सस्यति

९ मन्वते पूष्यते । प्रमेथोपकारित-
या D

१० न नन्दति D; नन्दति C.

११ आतुजाया । मर्तुमगिनी च । D. F

ता । सुता ॥ * ॥ तिस्रः ॥ युष्मभ्यम् ॥ चतस्रः ॥ अस्मभ्यम् ॥ * ॥ यतत
उत्सहते हितप्रतिपादनेनेति याता ॥ † ॥ पञ्च ॥ मत्त^१ ॥ * ॥

युष्मदस्मदोराडि प्राप्तेऽन्येषा तु डीप्रत्यये प्राप्ते प्रतिषेधः^२ ॥ पा-
णिनिप्रभृतयस्तु युष्मदस्मदोर्गणे पाठ न प्रदर्शयन्ति^३ । अलिङ्गत्वात् ।
एतच्चायुक्तम् । यतो नान्ता संख्याऽप्यलिङ्गैव ततस्तेऽपि तत्प्रदर्शनं
किमिति कृतवन्तः । तस्मादत्र शब्दतत्त्वज्ञा एव प्रमाणम् ॥ ननु तिस्र-
श्चतस्र इत्यत्र त्रिचतुरोर्विभक्तिसंनिपातेन तिस्रश्चतस्रावुच्येते^४ तत्र
संनिपातलक्षणो विधिरनिमित्तं तद्विघातस्वेति डीर्न भविष्यति^५ ।
सत्यम् एतदेव ज्ञापयति । अनित्येयं परिभाषा । तेन या सेत्यादौ^६
विभक्तिसंनिपातलक्षणस्यदाद्यकार आड्विधिनिमित्तं स्यात्^७ ॥ ४२ ॥
इति खस्रादिः ॥

क्रोडबालागला भालभगोखाः^८ खुरसंयुताः ।

शफो भुजो गुदो घोणाकरौ^९ क्रोडादिनामनि^{१०} ॥ ४३ ॥

क्रोडशब्दः स्त्रीलिङ्गः । विष्ठा मञ्जिष्ठा काष्ठेत्यादिलिङ्गकारिका-
सामर्थ्यात् । कल्याणी क्रोडा यस्याः सा कल्याणक्रोडा गौः^{११} । नना
क्रोडं भुजान्तरमिति वचनादपि च^{१२} ॥ रत्नमतिस्तु कल्याणः क्रोडो

१ सप्तसु । F ; हितप्रतिपादनाजिति
याता । एवं यंच० C

२ प्राप्ते च निषेधः

३ प्रवेशयति C

४ तिस्र चतसृ पठेत C

५ ० अनिमित्ततद्विघातस्वेति टाप
न० C

६ परिभाषातिनयासेत्यादौ B ;
यासयोरित्यादौ C , D corr याते
त्यादौ

७ ० तदाद्यकारा० C , A om this
श्लोका and comment, and the beginning
of श्लोका 43 to क्रोडबालाग , see note
७ on preceding page

८ ० बालगला० F ; ० गला नालभ० D.

९ ० घोणे करौ B , गुदं घो० D

१० क्रोडादिनामिति C

११ क्रोड यस्याः० A. ; सा कल्याण
क्रोडा गौः B

१२ वचनात्प्रपिच A , D om from
नना० , Am. K. 2, 6, 2, 28

यथा इति विग्रहं दर्शयन् पुंलिङ्गतां स्थापयति ॥ • ॥ कञ्जाया वा
 साऽस्या १ । कञ्जायवाया ॥ • ॥ शोभनो गणोऽस्या । सुमहा ॥ • ॥
 भव्यो भावोऽस्या । भव्यभावा २ ॥ • ॥ शोभनो भवोऽस्या सुमगा ॥ • ॥
 उल्लसतीति । उल्ला स्त्रिक् । गणपाठाद् उप्रत्यय उदी इलोपः ॥
 श्रीमत्युक्ता यथा । श्रीमदुक्ता ॥ कञ्जायो गोक्षी यथा ॥ कञ्जाय
 गोक्षा । इत्यपि शाकटाचम ॥ • ॥ कञ्जाय सुरोऽस्या । कञ्जाय
 सुरा ॥ • ॥ गवादे पादायं शफ । पवित्र शफोऽस्या । पवित्र
 शफा ॥ • ॥ मृषास्तबहुजायथा ३ । मृषास्तभुजा ॥ • ॥ कञ्जायो सुरो
 ऽस्या । कञ्जायगुरा ४ ॥ कञ्जायं गुरमथा इति तु शाकटाचम ५ ॥
 उग्रता घोषाऽस्या । उग्रतघोषा ॥ • ॥ किसलयकारौ करावथा ।
 किसलयकरा ६ ॥ • ॥

शक्तिगणशायम् । तेन सुरङ्गाप्रभृतयो ७ ऽन्वेऽपि द्रष्टव्या ॥ ४१ ॥
 इति कोडादिः ॥

गौरादीहणसारकर्करधरा' सारङ्गपृङ्गावका

द्रीणालिन्दवराहविम्बवदरा लोहायडपाखटी = पुटः ।

नाटः पियडमृपाटचेटवरटा ९ मूलाटमूपाखटा

पूपासन्दनदा १० पितामहमहौ मातामहौ मालतः ॥ ४४ ॥

१ कञ्जायो वानोऽस्या D

२ भव्यो भावोऽस्या । भव्यभावा । D

३ 'भुवोऽस्या' F

४ D om. from कञ्जाया

५ D om. from इति

६ किसलय' like A. F ; किसल
 पाकार' करो था' D

७ हुमांशप्रभृतयो D ; सुरंवादीयो

F

८ 'पाटी' F ; 'पाटी' E. See note

१६ next page

९ विनवरटवरटा G ; विटवरटा
 P ; विटवरटा orig D

१० मूर्धा ३१४.

गौरादेरित्यनेन गौर इत्यादेः शब्दगणात् स्त्रियां^१ डीप्रत्ययो
 भवति ॥ गौरी वर्णयुक्ता नामधेय वा ॥ यथा^२ । सरोजकर्णिका गौरी
 गौरी प्रति मनो दधे ॥ * ॥ अरीहणी । आंघधि' काचित् । हरीक-
 णीत्येके^३ ॥ * ॥ खारी । षोडशद्रोणपरिमाण ॥ * ॥ कर्करी जलभा-
 जनम् ॥ ह्रस्वः कर्कः । कर्कटी^४ । यामटी । लौकिकष्टप्रत्यय इति
 कश्चिदाह^५ ॥ * ॥ चरी दिगम्बरप्रसिद्धा ॥ तदन्तादपि । अनुचरी ।
 सहचरीत्यादि^६ ॥ * ॥ सारङ्गी । शबलवर्णयुक्ता^७ वाद्यविशेषो वा^८
 ॥ * ॥ शृङ्गयुक्तत्वात् । शृङ्गी । प्रतिविषा कर्कटशृङ्गी च ॥ * ॥ आढकी ।
 तुवरी^९ ॥ आढजीति^{१०} केचिदाहुः ॥ * ॥ द्रोणी । जलचेपिका ॥ * ॥
 अल्पते भूष्यते पुष्पप्रकरणे^{११} । अलिन्दी^{१२} प्रघण' ॥ अथवा^{१३} । अल्पन्ते
 निवार्यन्ते तस्या पतनाद् भाजनानीत्यलिन्दी । कोष्ठिका^{१४} ॥ * ॥ वरा-
 ही ॥ * ॥ बिम्बी । तुण्डिका ॥ बिम्बेति कश्चित् । बिम्बं वनस्पतिजातिरि-
 त्येके ॥ * ॥ बदरी वृक्षः ॥ * ॥ लोह द्वाण्डमस्याः । लोहाण्डो नाम
 शकुनिः ॥ स्त्रीविषय एवायम् ॥ * ॥ पाण्टी^{१५} पिच्छिका ॥ पाण्डोर-
 पत्यमित्येके^{१६} ॥ * ॥ पुटी^{१७} ॥ * ॥ नाटयतीति नाटी ॥ नाटीसञ्ज्ञया द्वे

१ D F add नित्यं

२ गौरी वर्णो नामधेयं वा० D ,
 षेषां for यथा A३ ददरीकणीत्येके D , orig °कणि-
 त्येके

४ ह्रस्वः कठटी । D

५ A. B C om from ह्रस्व' कर्कः.

६ D om from तदन्तादपि

७ °सवला । A. C , शबला B

८ A. B C om वाद्यविशेषो वा

९ आढकी तुवरी० C D

१० आढजीति D , आढजीति A

११ °प्रकरणे A B C

१२ पुष्पप्रकरणे अलिन्दी B , प्रकरे-
 ण० D (अल्पते भूष्यते । अलिन्दः Ksh
 on A K 2, 2, 12)

१३ तथा B C F

१४ केष्ठिका C , कोष्ठिका F

१५ पाटी A C F , पांठी D

१६ Thus MSS , ? पाण्डोरपत्यं पा-
 ण्डीत्येके, or पाण्ड in the text with E

१७ पुटि पुटी D

काथे^१ । एको भेद प्रख्यातो नाटिकाख्य^२ । इतरस्तप्रख्यात^३ प्रव
रणिकामञ्ज^४ । तथा च ।

अनयोय बन्धयोगादेको^५ भेद प्रयोक्तृभिर्ज्ञेय^६ ।

प्रख्यातस्वितरो वा नाटोसंज्ञायिते काथे ॥ ० ॥

पिण्डी । मदनफलम् ॥ ० ॥ मर्पति गच्छति बुद्धद्रव्यसपातमिति सपा
टो । उपानत् कुप्य बुद्धपुस्तक परिमाणविशेषय^७ ॥ ० ॥ सेटो^८ ॥ ० ॥
वरटो । बुद्धधान्यम्^९ । बटरीति कथित् ॥ ० ॥ मूसिरटतीति मूला
टो ॥ ० ॥ सूपो ॥ ० ॥ चारटो ॥ ० ॥ शूर्पी^{१०} । परिवपनं मान च ॥ ० ॥
आसन्दी । वेवासनम् ॥ आसन्दीति पाणिनि ॥ ० ॥ नदी ॥ ० ॥ पिता
मही ॥ ० ॥ मही । पृथ्वी नदी च^{११} ॥ ० ॥ मातामही ॥ ० ॥ महात्वा-
मोदैवसुंधराम् । मासती जाति ॥

गौरभारङ्गचेटपितामहमातामहानामजातिनात् । अन्वेवा^{१०} ठ
जातिलेऽपि स्त्रीविषयत्वाद्भास्ते पाठ^{११} ॥ ४४ ॥

कदरकदलमूचा मण्डलो मण्डकष

मवभयकृशभङ्गा यूपतर्कारमत्स्या^१ ।

गवयमुफयगाहा मेघशर्कारपुषा

गवलगदुलगूदा^२ मूदकन्मापदेवा ॥ ४५ ॥

१ नाटी । नाटीसंज्ञया^१ ॥ D F । वा
ही । नाहीमं^२ C । इ चये D

२ इतरस्तप्रख्यात^३ D । इतरस्य प्र
ख्यात^४ A.

३ महात्वा^५ D । महात्वाविवाह-
या B C

४ Dha. Nityam 19. 31 also quoted
by Mahab. Dharm 3. 22. यधुवी A ।
यधुवी^६ (यधु यधुवी)

५ परमाणुविशेषय D

६ सेटी D F । सेटी C । सेटी मय

७ बुद्धधान्यं corr D

८ शूर्पी A. B. C. F

९ पुषम् वा नदी च C.

१० चेट for चित C । चिट F

११ *चक्राप्रपाठ^७ A । D om. from

गौरभारङ्ग^८

कदरी । वृत्तविशेषः ॥ * ॥ केन वायुना दल्यते^१ । कदली । मोचा
 करिपताका^२ च ॥ * ॥ सूची ।^३ सूचिभेद्यैस्त्वमोभिरित्यादिदर्शनात्
 सूचिशब्दोऽप्यस्ति । परमस्य पाठादिदं सिद्धम् ॥ पञ्चभिः सूचीभिः
 क्रीतः । पञ्चसूचः । तस्य तु पञ्चसूचिरिति स्यात्^४ ॥ * ॥ मण्डली ।
 संहतिर्देशश्चतुरस्रता च ॥ * ॥ मण्डकी ॥ * ॥ श्लवत इति श्लवी ॥ * ॥
 भषति पैशुन्येन वक्ति । भषी^५ ॥ * ॥ कृशी ॥ * ॥ भङ्गी । वृद्धवैयाकर-
 णाभिप्रायेण दर्शितम् । विवेचकास्तु^६ भङ्गिभङ्गीशब्दौ विच्छिन्तिप-
 र्यायौ भङ्गशब्दात्तलोषधिवृत्तेराडेव^७ स्यात् तिलमाषोमाणुभङ्गाभ्यो^८
 वेति सौत्रनिर्देशादिति मन्यन्ते । उमा । भङ्गी^९ नाम काचिदोषधि-
 रिति शाकटायनः ॥ * ॥ यूषति ज्वर हिनस्तीति यूषी । मुद्गादिनि-
 र्यासः ॥ यूपीति भोजः ॥ * ॥ तर्कति । द्वयति । तर्कारी । जया^{१०} ॥ * ॥
 मत्सी जलचरी ॥ मत्स्या नाम जनपदः । तदीश्वरश्च चत्रियस्तन्नाम-
 धेयः । तत्र मत्स्यानां राज्ञी मत्स्यस्यापत्य स्त्रीति वा । पुरुद्वयमगधे-
 त्यादिनाणि^{११} तस्यातोऽप्राच्यभर्गादेरिति लुचि^{१२} । मत्सी ॥ * ॥ गो-

१ Om B

२ करपताका A C

३ सूची A D , °सूचिभे° A , Megh
 37, D om from सूचिभेद्यै. to पञ्चसूचि-
 रिति स्यात् ।

४ D F add ननु इत्वादेव [टित्वादेव
 D, orig दीदत्वादेव] डी सिद्ध. । किं
 गणपाठेन [स्वरपा° F] अनेनैतन्नाप-
 यति । उणादयोऽव्युत्पन्नानि नामानी-
 त्येतदस्ति [F om नामानि] तेन तसि-
 त्यादि [D corr तेन तसदच्चादि] सिद्ध ॥

५ भषकी F

६ विवेकास्तु F

७ भगशब्दात्तलोषधि° B , °तत्सी-
 पधि° C , °शब्दात्लोषधेवृत्तेराडेव D

८ माभंगाभ्यो C , माणभ° B ,
 °माषोमाभगाणुभ्यो F , cf P v 2, 4

९ ? उमाभङ्गी, F alone separates
 उमा।भङ्गी MS Kāṣ V, I O 2440
 reads उमा।भङ्गी। in the *gaurādi*

१० तर्कारी । केलुत्वात् । जया D ,
 cf Kshīr A K 2, 4, 2, 46 (जयति जया।
 तर्कमियति तर्कारी केशहत्वात् ।)

११ पुरद्वयमगधे° A , पुरद्वयमगवेत्य°
 D , पुरुषमग° C [cf Pān iv 1, 168 v
 (पूरु°), 170]

१२ °आदिनाथत् चस्यातो प्राच्यां
 भ° लुकि C , °प्राच्याभर्गा° B , प्रो-
 स्वभर्गा° श्रुची D [cf P iv 1, 178]

रिवायो गमनमस्येति पूषोदरादिनात्^१ सिद्धौ । गवथी । गोप्रतिनि
 धिसूग^२ ॥ • ॥ मुक वैबर्ष्यं यातीति मुकथी । मृगजाति । मर्दभ्राम
 यतराज्वातेत्येके^३ ॥ • ॥ गाहत इति गाथी ॥ • ॥ मेघ यगमे वेत्
 स्याथि^४ । मेघी ॥ • ॥ अकारो ॥ • ॥ पुथी । सूतोयराजमेरुभ्यो^५ बुधित्
 पुषादेति वक्रयमुयन्ति । तत्र । समासेऽप्यनेनैव सिद्धम्^६ ॥ • ॥ श्रवति
 याति वर्षान् । श्रवली । श्रवसवर्षयुक्ता ॥ • ॥ गडुली ॥ • ॥ गूर्दी ॥ • ॥
 सूदत इति सूदी काचित् ॥ सूर्द^७ इत्यपि प्राकटासन ॥ • ॥ यशवति
 वषान् । कष्पावी । कष्मेर्माघमासाविति वचनाद् मूर्धन्यदन्व्यो ॥ • ॥
 देवी । कृताभिषेका^८ ॥

मस्रगवयमुकथानां जातिलेऽपि धोपान्त्वनात् । पुत्रश्रवणकथा
 वाषामजातिनात् । इतरेषां तु जातिलेऽपि खोदियवनादप्राते
 पाठ^९ ॥ ४५ ॥

उभयहयमनुष्या कुम्भदासौ पिशङ्ग^{१०}

कुवलहरिणमूषा शूयमेथी गुरुष^{११} ।

अमरपिठरसूर्मा पिप्पलो वैजयन्तो

विकलमठकरीरीकेतकास्थानचौरा^{१२} ॥ ४६ ॥

उभयो । प्यिति ॥ पाणिनीयास्त्वयच्प्रत्ययविभागेन टित्वाद् डोप्

१ पूषोदरादिनात् A ; ययय is not
 gi en in the gloss पूषोदरादि. 144-9

२ *वीपति इतिर्मुय' । A.

३ मर्दभ्रामराज्जाति D

४ वेत् F ; वेत्स्येति C । I the
 gloss पचादि. 453 the root is given
 सिधि

५ राजमेथी A B C. ; सूतोया
 राजमेथी F of F 2. D. 12. 11.

10 (राजमेथी

६ D om. from सूतोय*

७ सूर्द D ; मूर्द C

८ H. adds महिषी

९ समाप्तपाठ* A. ; D. om. from
 मत्पद्वय*

१० पिशङ्ग A. E. ad ariz D.

११ *पुषा' D E. ; *पूषो' शूयमेथी
 मुकुष । C ; पूषा शूयमेथी* A. ; *शूषा
 शूयमेथी गुरुष F ; शूयमेथी गुरुष D

१२ कटारी C. ; चौरा F

प्रत्ययमाङ्गः^१ ॥ * ॥ ह्यी । अश्या ॥ * ॥ मनुष्यी^२ । शाकटायनस्तु
मनोरपत्यमिति मनोर्जातौ पुक् चेति यप्रत्यये^३ मत्स्यतद्धितहलो य
दत्यनेन यलोपे मनुषीत्याह ॥ * ॥ कुम्भी । रसाधारत्वात् कुमुदि-
का । मृदादिपात्रवाची तु^४ कुम्भशब्दः कुण्डादौ द्रष्टव्यः ॥ * ॥
दासते प्रयच्छति स्वामिने वचनकाल^५ इति दासी । चेटो ॥ दासयन्ति
प्रयच्छन्ति^६ वेतन तस्या नद्युत्तारणहेतोरिति^७ दासी । झविका ॥
अथवा । दासते प्रयच्छत्यारोग्यमिति दासी । शैलेयद्रव्यम् । सका-
रस्तालव्यो दन्व्यो वा । दासः श् चेत्युणादिवचनात्^८ ॥ * ॥ पिशङ्गी^९ ।
पिङ्गवर्णयुक्ता । यथा ।

विभ्राणमानीलरुचं पिशङ्गीर्जरास्तडित्वन्तमिवाम्बुवाहम्^{१०} ॥ * ॥
कुवली । चुद्रवदरी ॥ * ॥ हरिणी । शूलवर्णयुक्ता ॥ * ॥ यूथी^{११} । मा-
गधी ॥ * ॥ शूषी^{१२} ॥ * ॥ मेयति हिनस्ति वातमिति मेथो ॥ * ॥ गुडति
रञ्जति दोषेभ्यः । गुडूची^{१३} । वत्सादनी ॥ * ॥ अमति गच्छत्यष्टगुण-
मैश्वर्यमिति । अमरी ॥ * ॥ पिठति हिनस्ति तण्डुलानिति पिठरी ।
भाण्डम्^{१४} ॥ * ॥ सूमी । लोहप्रतिमा ॥ यत्कृतिः^{१५} । सूमीं ज्वल-

१ After उभ अयच् is substituted
(P v 2, 44) for तयच् which takes डीप्
P ii 1, 15 (? टिदादित्वात्)

२ ? मनुषी C

३ पुत्तेति° A B, मनोर्जातावयती
पुक् चेति यत्प्रत्यये C, युक्तेति यप्रत्य-
यमस्य तद्धित° D, cf Pān iv 1, 161

४ शिल्पकृतास्तु D, cf sl 55

५ वचन काल B F

६ दासति° B C F, दाशयति प्रय-
च्छति D

७ Kshīr A K 2, 3, 4, 15 has दश-
ति दाशोति वा मत्स्यान् दाश ।

८ दासे. श° A, दाश शुचेल्यु° D

९ पिसंगी A, पेशतीति पिशंगी D,
पेशत इति पिशंगी F

१० Kirāt. 3, 1

११ यूषी C, पूषी D

१२ Thus A D, शूषी B, सूषी C

रूषी F

१३ गुडूवी B, गुडुवी C, गडुची F.

१४ मांड D, भीद A

१५ शूमीं शूमी A, लोहिताप्रतिमा ।
यथा । D, cf M 11, 103

लोमासिङ्गेन्मृत्यवे गुह्यतप्यग ॥ बुद्धिश्च^१ ॥ • ॥ पिपतिं । पिप्पली । वैदे
 ही ॥ • ॥ वैजयन्ती । पताका^२ ॥ • ॥ विकली । विकलनिष्कलपुष्कलप्रभे
 श्चोरे लनस्यतिष्ठतिभ्य एव कोविधिः समाव्यते इदित । अन्वय विवता
 कसा यक्षा । विकला । निष्कला । पुष्कला धनद्विरित्येवं ज्ञात^३ ॥
 वामने ७ । कृती साराज्ञा यदि पुष्कला ज्ञाम्^४ ॥ क्षिप्तपशु^५ ।

न पुष्कली^६ ते खर्षोके जनता कितु सामरी ।

विकली प्रकृमापेय महती निष्कलीस्यते^७ ॥

इति सामान्येनाह ॥ कथं विकला कासविशेषवाचिनो नित्यस्त्रीविव
 तादावेव भवतीति भोसोऽपि ॥ • ॥ मठनि निवसन्व्यामिति मठी
 ॥ • ॥ करीरी^८ । करिदन्तमूषम् ॥ • ॥ केतकी ॥ • ॥ आखानी ।
 यस्त^{१०} ॥ • ॥ चोरयतीति चोरी । तथा च ।

नृपिप्तचौर्यं^{११} सुन्दरौ सुहृद्दहकटोटटा^{१२} ।

नदीगाचीसबीचर्षं इव पद्मप्रभासधि^{१३} ॥

इयमनुस्ययोर्जातिभेऽपि शोपाश्रयत्वात्^{१४} । अमयदासपिप्रहृष्टरिषा
 भरचोराशामजातिज्ञात्^{१५} । इतरेषां तु जातिभेऽपि स्त्रीविवदता
 दमाप्ते पाठः^{१६} ॥ ४६ ॥

१ बुद्धिश्च B; बुध्नित्यश्च C.

२ लपकारिषा C.

३ A. sec. पुष्कलः; cf. p. 87 L. L.

४ इति ज्ञात A; पुष्कला इत्येवं
 ज्ञात C. धनद्विरित्येवं D; धन-
 बुद्धिरिति F.

५ Yata Kh. jbl. 6, 1 2; D. sec.
 from वामने

६ Thus A. B. D. क्षिप्तपशु C.;
 क्षिप्तपशु । F. Probably Chāḷukya
 (F. C. A.)

७ पुष्कला F.

८ प्रकृमापेय^{१०} A; प्रकृमापेय^{१०} B.
 C; विष्कलायत B. C. F.

९ चरारी C.

१० यंशत A.

११ चौर्यं A. D; नृपिप्तचौर्यं B;
 एविष्टचौर्यं C.

१२ सौदर्यो B; तटा । A.

१३ पद्मप्रभासधि D.

१४ शोपाश्रयत्वात् A.

१५ विषयम् । राहरियामचोराश-
 मजातिज्ञात् A.

१६ D. sec. from इयमनुस्ययो

द्रुणविटसरसायःस्थूणसौधर्ममाचाः१

पटललवलपादा वल्लकालम्बिनाचाः२।

अतसपृथिवभृङ्गाः कन्दलारट्टिदोटाः३

शमतमकुटपेटा ४ मञ्जरी निष्कलञ्च ५ ॥ ४७ ॥

द्रुणी । कच्छपस्त्रिय एवोच्यन्ते न कच्छपाः पुमांसः ॥ * ॥ विटी । महत्सरः ॥ * ॥ सरसी । कर्णाटदेशे^६ प्रसिद्धिरेषा हलन्तत्वादप्राप्ते ॥ * ॥ अयोमयी स्थूणा यस्य सोऽयःस्थूणः । तस्यापत्यं शिवाद्यणि । आयः-स्थूणी । अयस्य प्राप्तौ ॥ अयोमयी स्थूणा यस्याः सा । अयःस्थूणी^७ । कुटी । तस्यान्यार्थे वृत्तिः स्वार्थे त्वयःस्थूणेति^८ स्यादिति कश्चिदाह ॥ आयस्थेणीति^८ केचित् ॥ * ॥ शोभनो धर्मो यस्य स सुधर्मा । तस्यापत्यं स्त्री सौधर्मी । अयस्य प्राप्तौ ॥ * ॥ माची^{१०} । अम्बष्टा ॥ * ॥ पट-ली । संघातः ॥ * ॥ लवली । लताविशेषः ॥ * ॥ पादी^{११} ॥ * ॥ वल्लकी ॥ * ॥ अलम्बस्यापत्यं स्त्री । आलम्बी^{१२} । अत इञ्जि अयस्य प्राप्तौ^{१३} ॥ * ॥ ना-ची ॥ * ॥ अतति गच्छति नीलैः कुसुमैः स्नेहवद्बीजानीति^{१४} । अतसी । उमा ॥ * ॥ पृथिवी ॥ पाणिनिप्रमृतयस्तु ङीप्रत्ययान्तमाङ्गः ॥ * ॥ भृङ्गी ।

१ द्रुणविट° A B C [D om this
§1 with comment, cf p ८०, note १६];

°सरसायः स्थूणा° B C , सरसीऽयः-
स्थूणा° E , °माचाः C

२ °लवलवालापादावलकालम्बिना-
चा° A , वल्लकालम्बिनाचा. F

३ Thus A B F , कन्दलारट्टिदोटा
3 , कन्दलारददीढा E [आरट्ट §1 44]

४ °कुटपेटा A , °कुटपेटा E

५ निष्कलञ्च MSS

६ Cf Mbh on P 1 1 19 दक्षिणा-
पथे हि महान्ति सरांसि सरस्य उच्यन्ते

७ अयःस्थूणा यस्य प्राप्तौ अयोमयी
स्थूणा कुटी तस्यान्यार्थे न्वय । स्थूणेति C

८ Cf Prāk घेणो or घूणो (S स्तेन)
Hem 1, 147, आयस्थेणीति A , आय-
स्थूणीति C

९ डायस्य B , अयस्य A

१० माची B , माचा C.

११ पाटी A F

१२ F adds आलम्बी । कालम्बी / or आ-
लम्बी । कालम्बी? इति शाकटायन ।

१३ अत प्राप्तौ A.

१४ नावा ॥ अनति तिलैः °स्नेहवद्वा
जाप्ताति C

भृङ्गराज । छवङ्गी वा ॥०॥ कन्दसी । कन्दविशेष १ ॥०॥ अरहसा
पत्यमिञ्जि स्त्री । आरहो २ । अफस ३ प्राप्ती ॥०॥ दोटी ४ ॥०॥ अमरि
दोषान् । अमी । अफुफसा सिन्धा वा ५ ॥०॥ ताम्बनपद्यामिति तमी
राधि ॥

विभूपस्य के कुचमण्डलानां

हारा

कीदृशुमा चन्द्रमय कुतो मा ।

महादेवरता तमात् ।

शीता कच रीति दशम्यनीता

हारा राम हा देवर ताह मात् ।

हारामहादेवरतातमात् ६ ॥

इति छव्यात् तमापि ॥ कुटी ॥०॥ पेटी ० छन्दं पारच्छदय ॥
मञ्जरी ८ । पुष्पपट्टि ९ ॥०॥ निष्कसी ॥ विकलनिष्कसमन्वौ १० अम
पदवाचिनौ । स्त्रीविषयाविति शकटाद्यन ॥ उक्तेभ्योऽन्यत्र आतिसेऽपि
स्त्रीविषयमाहमार्ते ॥ ४० ॥

अशुभो ११ बन्धकपातकावनहुही शष्कण्डकोशातका

ऽनहाहीभूसयेतसा १२ पटनटक्रोष्ट्योकणा १३ काकण ॥

आलक्ष्यालजभिद्युकोर्दसुपवा १४ औत्ताहमानिगये

गायत्र्यामलकौ हरीतकगचायालन्धिमांसौ तरः १५ ॥ ४६ ॥

१ विशेष C; कदली विशेष A

२ अमरुखा A; आरही B; ? आ-
रुखा ? आरही C. 1 99 1 99

३ अफस MbB.; Cf. N. 230 231

४ दोटी A. [Cf. दोटी डोटी]

५ अफुफसा A; सिन्धा वा A F;

C. see सिन्धा वा

६ Prof. A. Loeb calls my attention
to *Skylax. on Asia* II. 1. 2, 3, where
he quotes टापा तमेत्यपि । तथा च
विद्वन्मनुष्यमण्डलम् । हारामहादेवर
तातमात् इति ? Not in the Vedagdh.

७ पेटी C

८ मञ्जरी सीदति तथा भूतपरभुक्
चित्तापीति मञ्जरी F

९ पुष्प पट्टि A; पुष्पपट्टि F

१० निष्कसी । विकलनिष्कस C

११ अमी A; आप्यो B

१२ अमी A B F; अमी C

१३ औत्ताहमानिगये

औत्ताहमानिगये H; औत्ताहमानिगये F
पटनटक्रोष्ट्योकणा E.

१४ अशुभो B C F; अशुभो C

१५ हरीतकसया A B E F; अशु
बाधनिमार्त्वी C; D. see this in
the comment on the first half verse.

ऋशी^१ ॥ * ॥ वभ्राति मनो यूनामिति बन्धकी ॥ * ॥ धातकी । ता-
 म्पुष्पी ॥ * ॥ अनडुही । डीप्रत्ययान्तपाठो गणे ऽस्तीत्वप्रतिषेधार्थः^२ ।
 तेन । अनडुही । वृन्दारिका ॥ वामनादयस्त्वनडुहीभार्य इत्युदाहर-
 न्ति^३ । तन्न युक्तम् । जातिप्राण्यङ्गद्वयो ऽमान्यादाविति^४ नियमितत्वात्
 पुंवद्भावस्य निषेधः सिद्ध एव ॥ अथवा । पञ्चभिरनडुहीभिः क्रीतः ।
 पञ्चानडुहिरित्यादौ द्व्यः श्लुचीत्यनेन^५ श्लुकप्राप्ता निषिध्यते । एवं
 सर्वत्र ॥ * ॥ शष्कण्डी । हैमवतः कश्चिद्वृत्तः^६ ॥ * ॥ कोशातकी । पटोली
 ॥ * ॥ अनड्वाही ॥ * ॥ वृषी । व्रतिनामासनम्^७ ॥ * ॥ वेतसी । वञ्जुलः ।
 अस्त्रवेतसश्च ॥ * ॥ पटो । प्रच्छादनवस्त्रम् ॥ * ॥ नटो ॥ * ॥ क्रोश्री ।
 क्रोश्रीशब्दस्य^८ पाठः सुखार्थः । क्रोष्टोः स्त्यनौ क्रोष्टृजिति^९ । ऋदन्त-
 न्वनुगिदश्च इत्यनेन^{१०} डीप्रत्ययः सिद्धः ॥ * ॥ ओकणी^{११} । पर्यन्तवनस्य
 सञ्ज्ञा । उकणीत्यन्यः^{१२} ॥ * ॥ काकणी । पणचतुर्थभागः ॥ * ॥ अलक्षस्या-
 पत्यमिञ्जि स्त्री । आलक्षी । द्यो प्राप्ते^{१३} ॥ * ॥ आलजी ॥ * ॥ भिक्षुकी ॥ * ॥

१ ऋथी A

२ गणे स्तीत्वाप्रतिषेधार्थं F

३ भार्या इत्युदा० C

४ ? ०प्राण्यङ्गद्वयोमान्यादाविति F ,

प्राण्यङ्गयोर्भा० A , ०प्राण्यङ्गयोर्भा० B ,

'प्राण्यङ्गादिति C , cf P vi 3, 40-1

५ ? द्यड A B , यड लुकीत्यनेन

नुक्प्राप्तिर्निषिध्यते C , डीड श्लुची-

त्यनेन श्लुकप्राप्त्या नि० F , on the luk

cf P i 2, 49 50, iv 1, 88

६ कश्चिद्वत्स B C

७ वृशी० A F , दृशी वतीनासना । C

८ क्रोष्टाशब्दस्य C , क्रोष्टीशब्दस्य

F

९ ? क्रोष्टीस्त्यनौ क्रोष्टृजिति B ,

क्रोष्टीस्त्यनौ० A , क्रोष्टीस्त्यती क्रोष्ट-

जिति C , क्रोष्टीस्त्यानो क्रोष्टृजिति F ,

cf P iii 1, 95 7 [? स्त्यनौ, where अन्

(? अनु) = survanāmasthāna]

१० ऋदतत्वेनुगिद इत्य० A , ऋदन्त-

त्वेनुगिदश्च ऋदतत्वेनुगिदश्च इत्यनेन

डीप्र० C , ऋदतत्वेन ऋत्तेभ्य इत्यनेन०

F [ऋदन्त-न्-वन्-उगित्-अश्च cf

P iv 1, 5-7]

११ उकणी A B C

१२ Thus A B C F , पयत वनस्य०

C , [Pan iv 1, 4] ed उणक, Kās V

ed. उकण, MS I O 2440 उणक]

१३ डे प्राप्ते A , प्याञि प्राप्ते D ,

द्व्यप्राप्ते C , cf P iv 1, 78

खर्दी । विमानम् ॥ • ॥ सुपुषति मेरयति दोषानिति सुषवी^१ ।
 जोरकम् ॥ सुहु सवतीति सुसवीति नन्दी प्रा^२ ॥ • ॥ उद्वाहना
 व्यापत्यमिभि^३ स्त्री । श्रीद्वाहमानी । खे प्राप्ते^४ ॥ • ॥ तरो । देश
 भागस्य संज्ञा ॥ • ॥ गायतस्त्रायतेऽवष्टम् । गावती । इन्द्रोदिमे
 अदिरो वा ॥ • ॥ आमसति गुणान्^५ । आमसवी । वष^६ ।
 हरति रोगान् । हरीतकी । पय्या ॥ • ॥ श्रचति । शची^७ । रत्नावी ॥
 अक्षय्यापत्यमिभि^३ स्त्री । आलन्वी^८ । खे प्राप्ते ॥ काञ्चीवपि स
 कटायन^९ ॥ • ॥ मांसी । जटा ॥ • ॥ तरो । मी^{१०} ॥

अक्षय^९ आतिमेऽपि योपास्यत्वात् । बन्धकनटभिषुकायानामिति
 मात् । अनडुहो हस्तस्यत्वात् । अन्येषां च स्त्रीविषयत्वादप्राप्ते^{१०} ॥ ५८ ॥

कुसुम्भसुन्दरी पूय शष्कुलो देहलसट^{११} ।

तापसोऽथ सिनीवाल पुलसल्लकगौतमा^{१२} ॥ ४९ ॥

कुसुमी । शोषधिविशेष ॥ • ॥

अग्निं रतिभ्रमजितय^{१३} धरोजवाता

सर्तुं दिशन्ति न दिव सरसुन्दरीभ^{१४} ।

अथ दिव्यस्त्रीविषयत्वात्प्रातिष्ठण्यो जीर्ण भवति । मुषवचनात्
 सुन्दरशब्दाच्च शोणादिपाठात् पाण्डिके जीप्रत्यये छाने सुन्दरी

१-2 Thees D. ; सुषवी A. B. C. F

२ सुहु सवतीति नन्दी A. [सुहु सु
पते सुषवी Kshir A. K. - 4, 5, 20]

३ अक्षयमिति B. C. F

४ आमाप्ती B अग्नि प्राप्ते D

५ गुणाऽन्यात् F

६ श्रचति । शची 3189 ; D corr ७

७ आलन्वी A अलन्वला आलन्वी

C पय्यमासति स्त्री D

८ ? Thees F ; B. C. om. श्री मां

आलन्वी ; A. D. om. from श्री मां

९ आक्षय A F

१० सुहु स A ; D. om. from सुहु

११ पय्यशुनी C ; दिवसक

A. D. F

१२ शिनीवाल A B. C. D. E. ; ल

तमा D E

१३ Kshir 2, 29 रतिभ्रमसुन्दर

१४ सुषवचनात् A ; सुषव्यार

न्दरा गिर इति भवति^१ ॥ भोजस्तु सामान्येनैव डीप्रत्ययं दर्शय-
 व ॥ * ॥ पूयी । दुर्गन्धा ॥ * ॥ शक्यन्ते मृष्यन्ति तस्यां परस्परसंबन्धं
 मृषुषतिला^२ इति शक्युली । भक्ष्यविशेषः ॥ अथवा । शक्नोति पर्या-
 णोति पुद्गलविकार शब्दं ग्रहीतुमिति शक्युली । कर्णशक्युली ॥ * ॥
 देह्यते । देहली । द्वाराग्रस्यला ॥ * ॥ तटी^३ ॥ * ॥ तपः शीलमस्याः ।^४
 ह्नादेर्ण इति णे सति । तापमी ॥ * ॥ सिनी सिता^५ वाला कला
 यस्यां सा सिनीवाली^६ । दृष्टेन्दुरमावास्या ॥ * ॥ पूली । ढणसघातः
 ॥ * ॥ असहस्रक्यत^७ आखाद्यते गजैरिति सल्लकी । गजप्रिया^८ ॥ * ॥
 गौतमी^९ । अस्य पाठः सुखार्थः । मतान्तरे तु स्वरः प्रयोजनम्^{१०} ॥ * ॥
 तटतापस्योरजातित्वात् । अन्येषां तु स्त्रीविषयत्वाद्प्राप्ते ॥ ४६ ॥

कटेटभौलिङ्गधिकारदेहा

गवादनोद्वाहनतेजनाः स्युः ।

आपञ्चिको भौलिकिभौरिकी च

काकादनः प्रत्यवरोहिणी च^{११} ॥ ५० ॥

कटस्य ईटः । कटेट । कटेटी^{१२} ॥ * ॥ भुवि लिङ्ग कीर्तिरस्येति
 शूलिङ्ग ऋषिः । तस्यापत्यमिति शाल्वासेत्यादिना^{१३} । इति भौलि-

१ सुंदरगिरि^० C, सुदरीणा सुदरा-
 णामिति^० D, cf §1 53 (comm)

२ तस्या परस्परसवधस्तुप^० C, त-
 स्या परस्परसवधं स्तुषतिला B, तस्या
 परस्परसवधिनस्तुषतिला F

३ Or देहली । द्वाराग्रस्यला तटी ॥
 acc to the other version

४ तपतेऽस्या C, cf J 386

५ सिनी^० A B C D, सिता A D

६ सिनीवाली A B C D, cf Aufr
 Hal sv

७ लक्ष्यते A C, शक्यत् शब्दते? D

८ गजप्रिया लता F

९ गौतमी D

१० स्वरप्रयोजन A, D om from
 तटतापस^० to end

११ आपञ्चिको प्रत्यवरोहिणी च F

१२ ईट कटेटी । C

१३ शाल्वाशे^० A, साल्वासे^० B, सा-
 ल्वाशे^० F, संघासे^० C, cf Pan is
 1, 173

ङि । स्त्री भौसिङ्गी । अञ्चि प्राप्ते^१ ॥०॥ अधिक कारो^२ऽज्ञा इति
अधिकारी । अधिक्रियत इति बडसाधिकाराद् अञ्चि स्त्रिर्वा यव
योमेत्येके^३ ॥०॥ देही ॥०॥ गवादनी । इन्द्रवारणी^४ ॥ ॥ उदा
हनी ॥०॥ तेजयत्यग्निमिति तेजनी । कङ्कुची ॥०॥ आपसिङ्गी ना
जनपद^५ । समाननामा अञ्चिय । तस्मापत्यं स्त्रीति राज्ञाख्याद्वाङ्
ऽभेदेत्यनेनाञ्चि तस्य च युचि^६ । आपसिङ्गी^७ ॥०॥ भूरिकसापत्य
मिञ्चि^८ स्त्री । भौरिकी ॥०॥ भूरिकसापत्यमिञ्चि^९ स्त्री । भौरिकी ।
गोचादिपठितारित्यनेन^{१०} अञ्च प्राप्ती ॥०॥ काकादनी । गुप्ता ॥
प्रत्यवरोहिणी ॥ टनप्रत्यवान्तस्यास्याम्बेर्वा च टिङ्गारेचैव स्त्रीप्रत्यये^{११}
चिङ्गे गणे पाठ पुंवङ्गावप्रतिवेधार्थे । मतान्तरे तु स्त्र प्रथोव
नम् ॥ ५० ॥

वर्षरदाडिमचमसास्तरुणस्तलुनायहायणीवन्दा ।

परडरपुष्कललवणा पिङ्गलमुसलौ^{१२} विभीतको नन्दः ॥५१॥

वर्षरी ॥ ॥ दाडिमी । वृषजाति^{१३} ॥०॥ चमसी । सोमपा

१ अञ्चि प्राप्ते D (P. 178); स्त्री
प्राप्ति A.

२ कारो B. C.

३ बडसाधिकाराद् अञ्चि अधिकारी । स्त्रिर्वा यव योमा इञ्चि F ;
योमेत्येके A.; कारात्त्वञ्चि^० corr. D.;
I cf. Vācasan Kā y 8, 2, 43.

४ इन्द्रवारणी F ; इन्द्रवारिणी A.
B. C. and orig. D

५ आपसिङ्गी^० A.; आपसिङ्गी जन
पदसमाननामा F

६ ऽनचित्^० युचि C.; युचि D.

७ आपसिङ्गी F

८ इति B. F.; om. C.

९ इञ्चि^० A.; om. C.

१० गोचादिपठिताद् A.; cf. P. 178

११ टनप्रत्यवान्तस्य । तस्यां च टि^० A.;
टनप्रत्यवास्यान्तस्यैर्वा च C. F.; स्त्री
प्रत्यये C.; cf. P. 178

१२ पंडुरपुष्कल B. F.; पंडुरपुष्कल
C.; पुष्करलवणा^० D.; विभवमु-
सलौ A. C. F.; विभीतको B. C. F

१३ वृषभेद् F

त्रम् ॥ * ॥ तरुणी । सुरा ॥ * ॥ तलुनी । सुरा^१ ॥ * ॥ अग्रं हायनम-
 स्याः^२ । आग्रहायणी पौर्णमासी । अत एव निपातनाद्दीर्घत्वं एत्वं
 च ॥ * ॥ वन्दी । हठहता^३ स्त्री ॥ * ॥ पण्डते याति मनोऽस्मिन् ।
 पण्डरः । तद्योगात् पण्डरी^४ । पटी ॥ * ॥ पुष्कली । वनस्पतिः^५ ॥ * ॥
 लवणी । ओषधिः^६ । समुद्रपार्श्वस्त्रोतो यत्र वहनानि स्थाप्यन्त इ-
 त्येके^७ ॥ लवणा यवागूरिति गुणशब्दोऽजाती द्रष्टव्यः^८ ॥ * ॥ पिङ्ग-
 ली । पिङ्गली^९ ॥ * ॥ मुसली । ओषधिः^{१०} ॥ * ॥ विभीतकी^{११} ॥ * ॥
 नन्दति । च्छद्भिं यातीति नन्दी । प्रंज्ञाद्यणि । नान्दी ॥ * ॥

पण्डरपिङ्गलनन्दानामजातित्वात्^{१२} । अन्येषां तु स्त्रीविषयत्वाद्-
 प्राप्ते ॥ आकृतिगणोऽयम् । तेन देवदाली पटोलीत्यादयो^{१३} द्रष्ट-
 व्याः ॥ ५१ ॥ इति गौरादिः ॥

शोणोऽथ भरुजस्तूणकमलौ विकटाहनी ।

चान्द्रभागा भवेन्नद्यां त्र्यर्थशून्यादिकारतः ॥ ५२ ॥

शोणादयः शब्दाः शोणादिरित्यनेन^{१४} ङीप्रत्ययभाजो वा भव-

१ तलुनी च ॥ F , तलुनी ॥ C

२ अग्रहायनमस्या. A , अग्रे हा० F

३ हठगृहीता F

४ ? पडुर.० पडुरी B C F , C F
om पटी

५ पुत्रली० B C , पुष्कली धनष-
द्विः । D , see p 80, 1 2

६ लवली० B C (not in text), औ-
षधि. C , उषरि D

७ समुद्रपार्श्वस्त्रोतो० A B C , समु-
द्रपार्श्वे स्त । यत्र वाहनानि० F D
om from समुद्र० , A inserts these
words before लवणी

८ शब्दो जादिर्द्रष्टव्य D , ० इति
लवणाशब्दोऽजादी द्रष्टव्य F

९ पिप्पली । पिसगी A , ० पिप्प-
वर्णयुक्ता D

१० मुशली० A B D F , मुषली C

११ विभीतकी B C F

१२ पडुर० B C F , D om from
पण्डर० to अप्राप्ते

१३ देवदाली पटोली वेदी [वेदी F ,
वेटी C] वाकुची धातकी पांटीसीत्या-
दयो B C F

१४ शोणादयः शब्दा विशकटपर्यन्ता
[विसकट० F] शोणादिरित्य० D F

नि । शोषी । शोषा । रक्तवर्षयुक्ता ॥ कश्चिसंज्ञायामपि शोषी शोषा
 वचनेति^१ ॥ • ॥ भरणी । भरणा । श्रेष्ठधृष्टा विष तदुक्ता^२ ॥ • ॥
 दूषी । दूषा । दूषीमुखोद्भूतशरेण विशीर्षपङ्क्ति^३ । शोषा धिपका
 दूषा^४ शूषेत्यादि ॥ • ॥ कमली । कमला नाम काचित् ॥ • ॥ वि
 कटी । विकटा । रचना ॥ • ॥ दीर्घाङ्गी । दीर्घाहा शरत्^५ ॥ अह
 नृशब्द केवञ्च स्त्रियां न संभवति नित्यं नपुंसकलिङ्गत्वात्^६ । अतस्तदन्त
 अदाहृत ॥ अङ्गी । अहा । इति कश्चित् केवञ्च स्त्रियामुदाहरति ॥ • ॥
 चान्द्रमानी वनराजि । चान्द्रमामा^७ नदी । टिष्ठाणमित्यादिना^८
 ङी प्राप्त स शोषादिपाठाश्रयां निविध्याम्यत्र विधीयत इति विष
 व्यार्थं ॥ चान्द्रमामा नद्यामिति वेचिदाऊ^९ । चद्रुष्या चान्द्रमामा^{१०}
 चान्द्रमामा काचित् । नदी तु चान्द्रमामेति^{११} मतद्वय वामनाथा
 र्थं^{१२} ॥ पाणिनिशकटाङ्गी तु चान्द्रभाग इव भागो यस्यायन्त्रमा
 गो^{१३} चान्द्रमामा नाम नदी । अथ च चान्द्रमामा^{१४} नाम देवता स्त्री
 वा काचिदित्याह तु ॥ वेचिन्तु चान्द्रमामो नाम पर्वत । तत प्रभव
 तीत्यपि । चान्द्रमामो चान्द्रमामा^{१५} नदी । चान्द्रमाम्यन्तेत्युदाह

१ शोषी । शोषा ॥ G. c. P. l. v
 1. 43.

२ श्रेष्ठधृष्टा विष तदुक्ता । A । अह
 पुष्टा विष तदुक्ता C. ; श्रेष्ठधृष्टा^० F

३ Bagher 2, 60.

४ धिपकाङ्गा D

५ / दीर्घाङ्गी । दीर्घाङ्गा । दीर्घाहा
 शरत् B. C. दीर्घाङ्गी । दीर्घाहा ।
 दीर्घाहा वर्षा । D. ; शरत् । शरत् ।
 मापुर् F

६ नपुंसकत्वात् B. C. F

७ चान्द्रमामा F

८ P. l. v 1. 15; B. C. F om. ङी

९ Thea K. l. v 1. 43

१० Om. C.

११ नदी चान्द्रमामेति D

१२ अर्थं ॥ वामनाथैर्विधेयं वा C.

१३ Om. B. ; F om. from चान्द्रमामा

काचित्

१४ चान्द्रमामो C.

१५ तत प्रभवतीत्यपि चान्द्रमामो वा

चान्द्रमामा A.

रन्ति^१ ॥ भोजस्तु चान्द्रभागादनद्यामिति^२ सूत्रं पपाठ ॥ - ॥ त्वर्थंशू-
न्यादिकारतः । त्वकणाविति क्तिप्रत्ययो भावाकर्त्रोर्विहितस्तदन्तस्तद-
र्थप्रत्ययान्तो वा यो न भवति^३ । ततोऽनेन डी विकल्पितः । अशनिः ।
अशनो ॥ शक्तिः । शक्ती । शस्त्रम्^४ ॥ आत्मभरिः । आत्मभरी ॥ त्वर्थ-
शून्यादिति किम् । शक्तिः सामर्थ्यम् ॥ कश्चिदस्मादपि डी मन्यते ।
अहरणि । का त्व कारिमकार्षीः^५ ॥ ५२ ॥

चराडः पङ्कतिकल्याणपुराणकृपणध्वजाः^६ ।

विशालारालमूषा हन्वहूदारविशङ्कटाः^७ ॥ ५३ ॥

चण्डी । चण्डा । परुषा ।

सा किलाश्रामिता चण्डो भर्त्रा तत्प्रश्रुती वरौ^८ ॥

चण्डारालशब्दयोगैरादिलक्षणे डीप्रत्यये सिद्धे वक्त्रादौ^९ पाठः ।
सज्ञायां विकल्पार्थ इति शाकटायनः ॥ * ॥ पादयोर्हतिः^{१०} । पङ्क-
तिः । पङ्कती । त्वर्थः पाठः ॥ * ॥ कल्याणी । कल्याणा कथा ॥ * ॥
पुराणी । पुराणा छाया ॥ * ॥ कृपणी । कृपणा नाम काचित् ॥ * ॥

१ चांद्रभागा इत्युदा० C

२ ? चांद्रभागादनद्यामिति A , चा-
न्द्रभागी द्युनद्यामिति C , चंद्रभागाद०
F The *Kṛtantrapariṣiṣṭa* remarks
चान्द्रभागादनद्याम् । अनद्यामर्थे चा-
न्द्रभागादीर्भवति । चन्द्रभागमवा चा-
न्द्रभागी द्युतिः ॥ अनद्यामिति किम् ।
चन्द्रभागनामगिरिः । तत्र भवतीत्यणि
चान्द्रभागा नदी ॥

३ भावाकर्त्रो वि० B , भावाकर्त्रो-
र्वि० A , त्वकणाविति० भावाकर्त्रा
हितस्त० C , भावाकर्त्रोर्विहित० F ,
०प्रत्ययाते० B C , D corr ०तदास्त-
दर्थप्रत्ययाता ष्याटो न भवति

४ शक्ता । शस्त्र आ० C , शिक्तत्करि ।

शक्तत्करी । वत्सा । D , शस्त्रं । शक्त-
त्करि । शक्तत्करी F

५ डीप् मन्यते० C , मन्यते । साम-
र्थ्यात् । अहरणि । का त्व० A , त्वर्थ०
क्ति । हति । हति । अहरणि । का
त्व० D F , अहरतिः ।० B C

६ चण्डपङ्कति० B C

७ ०विसकटा F

८ Raghuv 12, 5

९ शोणार्दी F , *Sūkatdyana* appa-
rently begins this *gana* with वङ्ग

१० पादयोर्हत्तः A

ध्वनी । ध्वना । पताका ॥ ० ॥ विशाली । विशाला कीर्ति ॥ ० ॥ अरा
ली । अराहा । भूमि १ ॥ ॥ मूषी । मूषा । सुवर्षाद्यावर्तनखान १
प्राथिविशेषो वा ॥ ० ॥ वृषत्री । वृषहा ॥ ० ॥ बह्वी । बह्वर्नाम वा
चित् । गुणवचनादतो वा ऽसुरोरित्यनेन १ गुणवचनादिकस्य सिद्ध
एव ॥ ॥ उदारी । उदारा सूक्ति ४ ॥ ० ॥ विशद्वटी । विशद्वटा १
बुद्धि ॥ ० ॥ आकृतिमणो ऽयम् । तेन सुन्दरकन्दरादयो १ ॥ ॥ ॥ ॥
॥ ५९ ॥ इति शोषादि ॥

कुण्ड' पात्रे ऽकृषिमार्थे स्थलं च
भाज' पक्षे कामुक' स्याद्विरसौ ० ।
नाग' स्थूले कृष्णवर्णे च कालो
धान्याधारे ८ संमतो गोगणशब्द' ॥ ५४ ॥

कुण्डादय शब्दा पात्रादावर्थे पात्राद्ये कुण्डादेरित्यनेन १ की
प्रत्ययान्ता भवन्ति । पात्रे कुण्डी । कुण्डा ऽस्या ॥ दाहक्रियैव तत्प्रवन्धा
इत्यदा तद्योच्यते । यस्तु द्रव्यवचन कुण्डशब्द १० स नित्य नपुंसक एव
वर्तत इति न प्रत्युदाहर्यं पुत्र ११ ॥ ० ॥ अकृषिमे ऽर्थे सखी । सखा
ऽस्या ॥ पुरुषप्रथमनिष्ठाया वेदिका इत्यने ॥ ० ॥ पक्षे ऽर्थे भाजी ।
भिद्यायामित्यन्य । भाजा ऽस्या । बह्वयि १२ ॥ ० ॥ मीयुने ष्वी नाधि

१ अराका राधि भूमि B; भूति F

२ सुवर्षप्रवर्तनखान D.

३ की खरीरिक्त A; की खरेरिक्त-
निन B; इत्यनेन विवक्ष्य F; वा
चित् । गुणवचनात्तु पूर्वस विवक्ष्य D;
cf. P. 17 1 44

४ शक्ति F

५ विसद्वटी । विसद्वटा D F

६ सुदरादयो F

७ ऽकृषिमर्थे खसख D; ० पक्षवा
मुक्त A

८ धाव्याधारे F

९ कुण्डादिरित्यनेन B. C. F; F om.
पात्राद्ये

१० एतु व्यवचन A; ० कुण्डशब्द D

११ न प्रत्युदाहर्यं । तत्र पुत्र । F

१२ बहुवचि B. D

काया^१ कामुकी । कामुकाऽन्या । धनाद्यभिलाषुका ॥ . ॥ म्यूनेऽर्थे
नागी । नागाऽन्या । दीर्घादिगुणयुक्ता मज्ञा वा काचित्^२ । चयवि-
शेष इत्यन्ये ॥ हस्तिसर्पजातिवाचिनस्तु डी भवत्येव । प्रत्युदाहरण गुण-
वचनस्य^३ ॥ * ॥ कृष्णवर्णेऽर्थे काली । छाया बलान्याशु ततान काली ॥
कालाऽन्या । धमनी ॥ रत्नमतिस्तु कालशब्दस्य सज्ञावाचिनो डी ।
न तु कृष्णवर्णवाचकस्य कृष्णत्वाव्यभिचारादित्याह ॥ * ॥ धान्याधारे^४
गोणी । यस्याश्चाटीति^५ प्रमिद्धिः । यथा ।

गोणी जनेन स्र निधातुमुद्भूतामनुचणं नोचतर प्रतीच्छति^६ ।
गोणाऽन्या । तणविशेषः ॥ ५४ ॥

कुशो लोहविकारे स्याद् घटः कुम्भश्च मृन्मये ।

कबरः केशविन्यासे^७ नीलश्रीषधिदेहिनोः ॥ ५५ ॥

अयोविकारे कुशी । क्लृप्युपकरणम् । न सामान्येनायोविकारः ॥
कुशाऽन्या । अलोहविकाराकृतिरेव काष्ठादिमयी ॥ भग्नस्याचस्य प्र-
तिष्ठम्भ इत्यन्ये । अपरे तु वल्लेति ब्रुवते^८ ॥ * ॥ मृन्मये पात्रे । घटी ॥
घटाऽन्या । गजघटा । करिघटा ॥ * ॥ कुम्भी । तैलादिस्थानं स्तम्भा-
धारो वा^९ । कुम्भाऽन्या ॥ * ॥ केशरचनाया कबरी । वेणी । कबरा^{१०}

१ नायकायां F , मिथुनेच्छायां C

२ संस्त्रवा काचित्^० A , संज्ञेति के-
चित् । कपिविशेष^० D

३ हस्तिभार्पणाति^० प्रत्युदाहरण तु
गुण^० A , हस्तिसर्पवाचिनस्तु^० F , D
om from हस्ति^०

४ धान्यागारे^० F

५ ? धान्याधारे गौणी यस्याश्चहे-
ति A , यस्याः छट्टीति C , यस्यास्त्व-
ट्टीति D , यस्याः छाटीति F , cf Mahr
छाटी (S श्वाटी) a piece of cloth

६ Śiṣup 12, 10

७ केशविन्यासे A

८ ? वल्लेविक्रवतो D (? cf Mahrāthī
वल्लो "a pole for impelling a boat in
shallow water"), वल्लेति^० C , वल्लोवि^०
B , बरेलेति^० F (cf वरल्ल, वरोल्ल)

९ तिलादिस्थान^० B , for the second
meaning cf कुम्भक

१० काबरा D , F om वेणी.

ऽन्या । वर्षद्विशेषोपेता । आकीर्णमास्त्रकवरा कवरीं तद्व्या १ ॥ * ॥
 ओषधी प्राणिनि च । नीली । ओषधि । नीली वडवा ॥ अन्यत्र ।
 नीला शाटी ॥ ५५ ॥

सूचस्तीक्ष्णे १ भाजने पाषपारी
 स्यात् कुम्भ्या रेवती रोहिणीभिः ।
 श्रेयस्त्रालो २ लोहमय्या विपञ्च
 स्याद्दीप्यायां लोकवृन्दे च गोष्ठ ॥ ५६ ॥

तीक्ष्णाया सूची । सूचाऽन्या ॥ ॥ भाजने पाषी । काष्ठपाषी ॥
 अन्यत्र ४ । पाषमिथ ब्राह्मणी । पाष तपस्त्रिसहस्रि ॥ * ॥ पारी । गो
 दोषनी । यथा । प्रीत्या विमुक्तांनिहती सनधवान्
 निष्टद्य पारीमुभयेन जामुनी ।
 बर्धिष्णुधाराध्वनि रोहिणी पयम्
 चिर निदध्यौ बुहत स गोदुष्ट ५ ॥

पाराऽन्या ॥ ॥ पिठरिकायां स्यासी । प्यासाऽन्या ॥ ॥ नक्षत्रे रेव
 ती रोहिणी । रेवता रोहिणीऽन्या ॥ ननु कथं रेवती कन्या । रोहिणी
 कन्येति न ह्याभ्यां नक्षत्र बाध्यम् । मत्स्य । रे विद्यते ६ यस्या । निपा
 तनादेने कृते ७ । रेवती ॥ रोहितस्य रोहिणी ॥ रेवतरोहिण्यश्चौ च
 नक्षत्रबाचिनी प्रातिपदिका । पञ्च रोहिणी रेवत्यो वा रेवता यस्त ।
 पञ्चरोहिण्य पञ्चरेवत इत्यादिप्रयोगदर्शनाद्विशेषो ८ ॥
 लोहविकारे तासी लोकप्रसिद्धा । तासाऽन्या ॥ ॥ वीणायां वि

१ ७५ ५ १९ ५० D

२ नक्षत्रीयनी ।

३ शिवासायी ।

४ (A) H (

५ १२, ११, प्रीत्या नियुक्तान् ५)

६ रीचिचते D D F ; A. acc. from
यस्या । पान् लण्डेऽथो । १७ ५

७ C acc. from रेवती रोहिणी ।

रेवता

८ B. ५००. इत्यादि

पञ्ची । विपञ्चाऽन्या ॥ - ॥ लोकवृन्दे गोष्ठी । समानजातीयो जनम-
मुदायः^१ । यथा । गोष्ठेषु गोष्ठीकृतमण्डलासनान्^२ ॥ गोष्ठाऽन्या ।
भूर्यत्र^३ गावस्तिष्ठन्ति ॥ ५६ ॥

श्लेषद्रव्ये खलो लक्ष्यो विदारशठमोषधौ^४ ।

दूतः संदेशहारिण्यां कुट्टिन्यां शम्भलो बुधैः ॥ ५७ ॥

श्लेषद्रव्ये खलो । खलाऽन्या ॥ * ॥ विदारी । शठी । ओषधिः ॥
विदारार । शठाऽन्या ॥ * ॥ दूती संदेशहारिका । दूताऽन्या । यथा ।

कूपपुष्पशयनाँल्लतागृहानेत्य दूतिकृतमार्गदर्शनः^५ ।

दूत्यादिलक्ष्यदर्शनादिकारान्तोऽप्यनुमीयते ॥ * ॥ शम्भु श्रेयोजुक्तं
लाति गृह्णातीति वा । शम्भली । कुट्टिनी ॥ वामनस्तु दूत्यां शम्भली-
त्याह^६ । न तदसन्नानोरञ्जकं लक्ष्येष्वदर्शनात् ॥ शम्भलाऽन्या ।
देशविभक्तिः ॥

कश्चिच्^७ शम्भलविदारशब्दो गौरादावाह । कश्चिन्नायिकायां^८
सुन्दरी । अन्यत्र सुन्दराऽस्य बुद्धिरित्युवाच । तन् समीचीनं गौ-
रादावस्य दर्शनात्^९ । अयं चास्माभिर्लक्ष्यानुसारेण तत्रैव व्याख्या-
तः ॥ ५७ ॥

१ समानजातीयजन° D , समान-
जातीये जनसमुदाये F

२ Śiṣup 12, 38, °आसनात् MSS ,
D has the whole stanza with several
miscorrections

३ C om भूः, F om from भूः to
खलाऽन्या in the next śloka, for A.
see p ९२, note ६

४ विदारशठ° D E , A om this
śloka and comment.

५ Raghuv 19, 23

६ दूत्या° C , °शम्भलीत्याह B

७ रत्नमतिस्तु corr D

८ कश्चित् प्रायिकायां C , °नाय
कायां F , om सुन्दरी

९ °अस्मादर्शनात् D , see śL 49

[मातङ्गानां स्नेहपानप्रकारे]

पीन शाली वज्रभाया भगिन्याम् ।

फाल स्वयडे ऽथो खनिषे कणश्च ०

श्रेय श्रोण्यां वृद्धिमद्भि कटश्च १ ॥ ५६ ॥]

पीनी इक्षिमां स्नेहपानप्रकार ४ । पीना ऽन्या ५ ॥ ० ॥ शाली कस
वज्रभा । शाला ऽन्या ॥ ० ॥ फालो स्वयडम् । यथा ।

कर्पूरम्फारफालीकचित्तकिससथस्त्रररोद्दामसोसा ६ ।

फाला ऽन्या ॥ ० ॥ खनिषे कशी । कशा ० ऽन्या । अशताडमहेतुयर्म
मयो घट्टि ॥ ॥ श्रोण्यां कटी । कटा ऽन्या । व्यवसा प्यित्युपासिति
वा ० ॥ ॥

शाठतिगणो ऽयम । तेन । एषणी । नाराधी वैद्यमलाका वा ९ ।
एषणा ऽन्या । इत्यादयो ऽयमिभागेन शेषा ॥ ५८ ॥ इति सुख्यादि
पाचादी ॥

१ मातङ्गात् स्नेह C.

२ यो रथवतिषकुशय B.; खिषी

३ खिषय (cur कमय) C. for A.
see note 6 page 82

४ † see the text D om. text
od ornament and red lead

शाठतिगणाविति तेन खनिषे कशी ।
कशा ऽन्या । अशताडम घट्टि । घट्टे
शाली । यथा कर्पूरगुणाकापीकचित्त
किससथ अशरोद्दामलाधला की
यते वस्तुवतित्रमेयच धारागुहपु । का
का ऽन्या । शाली कटी । कटा ऽन्या ।
व्यवसा प्यित्याधारो वा । करण एष
पी । एषणा ऽन्या । वज्रवभित्तिया शा

ली । शाला ऽन्या । इति शब्दा अन्ये
पि अर्थविमामासया द्रष्टव्या ॥

४ पीना इक्षिमां B.; प्रहारि F
५ H. C. om. पीना ऽन्या

६ किशलय A. ; अशरो ३१९

७ कशी । कशा B. C.; see note २

८ व्यवसा प्यित्युपासिति A.; यत्र
यासित्युपासिति वा B.; अशपयिति
वा C.; प्यित्युपासितिवा † ; D
see note ३ [† see 1 for resting
Prof. Nath suggests, C.] be खटा or
खटा raised place for rest g. border
see

९ वैद्य मलाका वा B.; विद्य ।
मलाका वा ।

लोहितश्रुवकतालिगुकक्षा^१

वभ्रुवल्गुमनुसूनुतलुक्षाः^२ ।

तरडमरडुकपिकन्यकवृक्षा^३

मन्नुतन्नुतनुमङ्कुतरुक्षाः^४ ॥ ५९ ॥

यञ्ज्लोहितादिशकलान्तयञ्कौरव्यासुरमाण्डूकाड्यायन्^५ इत्य-
नेन स्त्रिय । नित्य डी भवति डायनादेशश्च ॥ लौहित्यायनी ॥ * ॥ श्री-
व्यायणी ॥ * ॥ कात्यायनी^६ ॥ * ॥ आलिगव्यायनी^७ ॥ * ॥ काट्याय-
णी ॥ * ॥ वाभ्रव्यायणी । कौशिकी^८ तु वाभ्रवी वाभ्रव्यायणी ॥ गर्गादी^९
तु वभ्रुः कौशिक इति पाठादिति नः समतम्^{१०} । वामनस्तु वभ्रुपाठ
मन्यते^{११} । कपिशब्दस्य च ॥ * ॥ वालाव्यायनी^{१२} ॥ * ॥ मानव्यायनी ॥ * ॥
सौनव्यायनी ॥ * ॥ तालुच्यायणी^{१३} ॥ * ॥ ताण्ड्यायनी ॥ * ॥ माण्ड-
व्यायनी ॥ * ॥ काष्यायनी । आङ्गिरसी तु कापी काष्यायनी^{१४} ॥ * ॥

१ कटालिगु° A , °काचा B C ,
°गुकक्षा F

२ वभ्रुववाग्लामनु° B वभ्रुवल्गु°
D E , °सूनुतनुचा A

३ तडमडु° A C , तडमडु° D
मडुमडु B , °कर्णकवृचा C , °तरचा.
F

४ मरु for तनु D E , मकुरुचा A ,
मंचुतरचा B C

५ ? यञ्जोहि° यञ्जौरव्यासुरिमडू-
कानुदेयन् A , (य oblit) लोहितादि-
शकान्नपञ्चौरव्यासुरिमाण्डूकाड्यायन् D ,
°ड्यायम् B , °यञ्जौरव्यासुरिमाण्डूका-
ड्यायम् C , °यत्कौरव्या° F , F the
double यञ्, cf P iv 1, 16-19

६ लोहित्यायनी श्रीव्यायनी काला-

यनी A , लौहित्यायनी श्रीव्यायणी का-
त्यायनी B

७ आलिगव्यायनी D , लैगयायना
B , लौगव्यायनी C , I adds लैगव्या-
यनी

८ कौशिका B , कौसिकी D

९ °वाभ्रव्यायणी कौ गर्गादी° B

१० °इति न समतम् । B C F , cf §1
249

११ वामनस्तु पाठं मन्यते B C

१२ वा for च B C , वालाव्यायनी B
वालाव्यायनी C , वालव्यायनी D

१३ तालुच्यायणी B C , तालुच्याय
णी A

१४ काष्यायनी B C F

कान्तव्यायनी^१ ॥ ८ ॥ वार्ध्यायनी^२ ॥ ॥ मानव्यायनी ॥ ८ ॥ तान्त
व्यायनी^३ ॥ ॥ तामव्यायनी^४ ॥ ८ ॥ माह्व्यायनी ॥ ८ ॥ तारव्या
यनी^५ ॥ ५८ ॥

गुहलु संशित शकुमनायीलिगुसखव^६ ।

वतगड शकलो महूलतुञ्चुधजिगीषव^७ ॥ ६० ॥

गौहव्यायनी^८ ॥ ८ ॥ सांशित्यायनी^९ ॥ ८ ॥ ग्राहव्यायनी ॥ ८ ॥
मानव्यायनी ॥ ८ ॥ सैमव्यायनी^{१०} ॥ ८ ॥ सामव्यायनी^{११} ॥ ८ ॥ अनाङ्गि-
रधी तु वातप्लवायनी^{१२} । शिवादिपाठाद् वातव्यी । आङ्गिरधी तु
वतव्यी^{१३} । अस्त्रीवपाकवर्षपर्यपुष्यफलमूषवासात्माज्जातेरित्यनेन^{१४}
स्त्रीमत्व्यथ ॥ ८ ॥ ग्राहव्यायनी ॥ ८ ॥ माह्व्यायनी^{१५} ॥ ८ ॥ सातव्या
यनी^{१६} ॥ ८ ॥ वार्ध्यायनी । रीश्यायनीत्यन्व^{१७} ॥ ८ ॥ शैमीवव्याय
नी ॥ ६० ॥ इति सोपितादि ॥

१ वार्ध्यायनी A. D.; वाचव्याय
नी G.

२ वार्ध्यायनी D; वाचव्ययिनी B.

३ Oca. A.; तांतव्यायनी B.

४ तामव्यायनी B.; oca. F; *मा-
व्यायनी D

५ तारव्यायनी B. G. F

६ शकुमनायी E. and corr. D; शकु-
मनायी विभुसंबंध । A.; *संबंधा B.
G.; संबंध D; संबंध E.; विभुसंबंध F

७ वतव्य संबन्धो B.; मयुवतु E.;
मयुवतु F; *वतु D.; अङ्गविवी-
धय A.

८ गौहव्यायनी A. D

९ सांशित्यायनी A.; सांशित्यायनी
B. C.

१० सांशित्यायनी शैमव्यायनी B. E.

वव्यायनी F; मानव्यायनी G.;
मानव्यायनी D

११ सांशित्यायनी A. B. C. D.; Kā. V
M. L. O 3440 has शंनु (not शकु).

१२ अनाङ्गिरधी B.; वार्ध्यायनी
G.; for शिवादि see sl. 312

१३ आङ्गिरसायनी G.; वतुव्यी B.

१४ (अ obliterated) स्त्रीपाठो D; cf.
P. IV. L. 63-4.

१५ माह्व्यायनी B.; माह्व्यायनी
A.; D corr. मानव्यायनी

१६ सातव्यायनी B.; D corr. वा-
व्यायनी; सातव्यायनी F

१७ Thus D F; वाचव्यायनी । इत्यन्व ।
A.; अवायनी रीश्यायनी रीश्याय-
नीत्व B.; अर्ध्यायनी । रीश्यायनी ।
रीश्यायनीत्व G.

यच्छन्दो मेनका चात्र दण्डकापिप्पकेष्टकाः ।

रेवका धारका चैव द्वारकादेवकैरकाः^१ ॥ ६१ ॥

यदादय एडकान्ताः स्थातोऽयदाम्^२ इत्यनेनाकारस्यैवं यत्प्राप्तं
यदादिपर्युदासात् तद्भाजो न भवन्ति ॥ यका ॥ * ॥ मनिपचिमचां
नाम्नीत्यनेनाकारस्यैवे^३ । मेनका । अप्सराः ॥ * ॥ दण्डका । अरण्यम् ॥

वर्षाणि तिष्ठतु चतुर्दश दण्डकायाम्^४ ॥

प्राप्तानि दुःखान्यपि दण्डकेषु संचिन्त्यमानानि सुखीवभूवुः ॥

इति रघुकाव्ये चिन्त्यम्^५ ॥ * ॥ पिप्पका ॥ * ॥ इव्यते काम्यते प्रासादा-
दिषु या सा । दृष्टका मृद्विकारः ॥ * ॥ रेवा नदी । ततः संज्ञायां के ।
कुत्सादौ वा । रेवका ॥ * ॥ धारयतीति धारका ॥ * ॥ द्वारप्रकारा ।
द्वारका नगरी^६ ॥ यथा धनंजयस्य ।

चलत्पताकामुद्बद्धतोरणां तावविचिताम् ।

द्वारकां गोपुरद्वारैः किष्किन्धनगरीमिव^७ ॥

देवका । अप्सराः ॥ * ॥ एरका । उदकदणजातिः ॥ ६१ ॥

क्षिपका ध्रुवका चरका तत्सेवकया करकाचटके स्तः^८ ।

अवकालहके अलका स्यात् कन्यकया ध्रुवकैडकया च^९ ॥ ६२ ॥

चिपतीति चिपका । आयुधम् ॥ अथवा । अज्ञाता चिपा । चिप-

१ रेवका द्वारका चैव द्वारकादेव°
A , °द्वारकादेव° E

२ ? एडकातास्थातोयदाम् A D ,
°तास्थातोय° F , परकातास्थातोय°
B , एरकास्थातोय° C , cf P vii
3, 44-46

३ मतिपचिपचां° B F , मेतीति य-
चिपची° C , मनिपचिमचां नाम्नीत्य°
D , cf Kāṣ V vi 4, 120, Uṇ S 5, 37

४ Anarghar (Calc § 1782, p 116)
4, 66.

५ Raghuv 14, 25

६ द्वारका नदी नगरी B C

७ द्वारकांगपुर° A B C , original
D , किष्किन्धनग° F , किष्किन्धन°
B D

८ चिपकाध्रुवकाचटकाः सेव° E.

९ अवकालहले °ध्रुवकै° E

का ॥ ० ॥ धू विधुनने । धुवतीति धुवका । आवपनविशेष ॥ अथवा ।
अज्ञाता धुवा । धुवका ॥ ० ॥ चरका ॥ ० ॥ सका ॥ ० ॥ सेवा^१ भक्ति ।
कुमिता वा सेवा । सेवका ॥ ० ॥ करका । वर्षोपख ।

नाकुर्वीष्यास्तमुत्करकादृष्टिहासावकीर्षीन्^२ ।

वेचिन्नु करकयम्^३ पुष्पाञ्ज । कमण्डली च करक^४ इति ॥ ० ॥ चठ
का ॥ ० ॥ अवतीति । अवका । शिवसम्^५ ॥ ० ॥ लहका ॥ ० ॥ असका ।
नगरी ॥ ० ॥ कम्बका ।

धवर्षकम्बका रूपधीवनारक्षत्राक्षिनी^६ ॥

धुवतीति धुवका । आवपनविशेष^७ ॥ अथवा । कुमिता धुवा । धुव
का ॥ ० ॥ एरका । अविजाति ॥

वेनवती इन्द्र । शिषकारपर गुरुक सेदेगवतीति च भाद्रघ मौ जी ॥
शास्त्रतिनयोऽधम् । तेन अघादार्जनमन्त्रेऽपि मवन्तीति ॥ १२ ॥
इति चदादि ॥

इति

श्रीश्रीविष्णुसूरिभिरिष्यपण्डितश्रीवर्धमानविरचितश्रीचण्डरत्नमहोद
धिपञ्चदशोऽध्यायः ॥ अथमो नामाध्यायः ७ समाप्तः ॥

१ अवका सेना F; सेना A.

२ Meghad. 54.

३ कमंडलू च^० A. D; कमंडलू च^०
C.; कमंडलू च^० F; कमंडलू च^० B.;
Am. K. 2, 4, 1 E.

४ शिवसं A. D.; शिवसं F.

५ VAm. Kavya 2, 2, 3; अवर्षा च
अथा ed. Capp.

६ आवपनपवविशेष B.; D. corr
आवर्तनवि^०

७ श्रीविंदाचार्यभिर^० D E.; *म-
वमोन्वाच^० E. F.

अथ द्वितीयोऽध्यायः ॥

अर्धर्चध्वजकुञ्जशीधुमधवो वर्चस्कूर्चाढकाः^१

पङ्कानीकपिनाकनिष्ककपटाष्टङ्कः किरिटः कुटः ।

कूटः कङ्कटकर्बटारडशकटा वल्मीकसानू नटः ।

खण्डोद्योगविडङ्गशृङ्गसरकाः पुङ्खत्रजौ मोदकः^२ ॥ ६३ ॥

एतेऽर्धर्चादयः शब्दाः पुंसि नपुंसके साधवो भवन्ति ॥ अर्धश्चासौ ।

च्यक् च । अर्धर्चं । अर्धर्चम् ॥ * ॥ ध्वजं पताका ॥ * ॥ कुञ्जो वनषण्डो
हस्तिदन्तश्च^३ । यथा ।

अथोष्णभासेव समेत्कञ्जान् विहीयमानानुदयाय तेन^४ ॥

निकुञ्जोऽपि ॥ * ॥ श्वेते मृद्गत्यनेनास्मिन् वा हिताहितप्रतिपत्तिरिति
शीधुर्मद्यम्^५ ।

सनोज्जगन्धं सहकारभङ्गपुराणशीधुं नवपाटलं च^६ ॥

मधुर्द्राचादिमद्यम्^७ ।

विभ्रतौ मधुरतामधिपात्रं रागिभिर्युगपदेव पपाते^८ ।

आननैर्मधुरसौ^९ विकसङ्गिर्नासिकाभिरभितोत्पलगन्धः ॥

वर्चस्क शकत्^{१०} ॥ * ॥ कूर्चो दीर्घश्चाश्रु^{११} ॥ * ॥ आढकं मानविशेषः ॥ * ॥

पङ्कं कर्दम^{१२} । यथा ।

१ °ध्वजकुजं E , °शीधुं A , °कू
र्चाढका. D E

२ विडङ्गरसका B C (in C शृङ्ग, is
supplied)

३ वनषण्डो B , वनखण्डो A D ,
°हस्तिदन्तश्च A , वनखण्डो F

४ Kirāt. 3, 32

५ श्वेते सुष्यतेनास्मिन् हिं D , °प-
त्तिसीधुं A

६ °सीधुं A , Ragh 16, 52

७ मधुर्द्रा° B C

८ मधुरतां मधुपात्र D , Śiṣ 10, 8
(°अतिमात्र eds)

९ मधुरसौ eds for मधुरश्चासौ

१० वर्चस्क° F , शकत् A

११ श्चाश्रु. B C F

१२ पङ्क. F ; A. om. पङ्कं कर्दमः

पुरोमै कक्षुपासुस सङ्गप्रस्थाधिभि कृया ।

पद्यात्प्रजाधिभि पद्मासक्तिरे मार्गनिवगा १ ।

अनीकं धैम्य सधामय ॥०॥ पिनाको इन्द्रधनु । विश्रुत च ॥०॥ निष्क
आभरयम् । कण्ठे निष्क इवार्पित २ ॥०॥ कपटं व्याज ॥०॥ उह
पावापच्छेदन ३ ॥०॥ किरीटो मुकुटम् ॥०॥ कुट घट । इलाङ्गवि
शेवय ४ ॥०॥ कूटम् । संघातो माया निखलो खगादिवभार्थं क्लृप्तं
केतवम् अघोघन शैलश्रृङ्गं सीराङ्गं च ५ ॥०॥ कङ्कट सनाह ॥०॥
कर्मट । नद्यत्रिबेष्टित खेट कर्मट शैलबेष्टितम् ॥

दुर्मण्डु कर्पटस अख्योपकरणखानमित्याह ६ ॥०॥ अण्ड पट्यादिप्र
यव ॥०॥ शकटो गन्धी ॥०॥ बन्धीको नामकूर ७ ॥०॥ शानु प्रखम् ।
शानुनि गन्ध सुरभीकरोति ८ ॥०॥ नटो नर्तनविशेष ९ । आनट इति
शाकटायन ॥०॥ सण्ड इच्छुबिकारविशेष शकलं च १० । यथा ।

अनख नूनं परिपूरणाय तारा सुरुन्ति प्रतिमानस्रष्टा ११ ॥

सखनक्रियावाचिनसु वाच्यसिद्धतेव । सखी चटी । सखी चट १२ ।
सख सुखम् ॥०॥ सखीन सखाह १३ ॥०॥ विडङ्ग शीवधम् ॥ ॥
श्रृङ्गो विवाहम् ॥०॥ परक मद्यम् १४ ॥ पुङ्गु शराङ्गम् १५ ॥०॥ प्रम
पुङ्गु ॥०॥ मोदकं भक्ष्यविशेष ॥ ६१ ॥

१ पंथं चक्षिरे A. B. C. D ; A. B. C.
om. the first half-sloka ; Raghu 4, 31
additional pl. ; cf A fr Cat. p. 112, a.
२ Kam. B. 2, 49, V L. cf. Orl. Cat.
p. 115, b.

३ पावापच्छेदक F
४ हर्षावविशेष A.
५ कर्ष B. C. ; नुमादिवत्सर्ष हर्ष D
६ शीराङ्गं च A D
७ कर्पटं अख्यो F ; अख्योपकरण
मित्राह A

८ Kam. B. 1 B.

९ नर्तनविशेष F

१० घृतिर्षं च A.

११ Anarghar 7 89 (प्रतिपूरणाय ed.
Calc. B. 1782, p. 215) ; D om. fr चया
१२ खंडी च-खंडी B. ; खंडी चखंडी
C.

१३ खडीनमुस्ताह A D

१४ परक । A. B. C. (1) ; सरक । D ;
शरफानुबं F

शाकी मस्तककल्कशूकनिकटाः शुल्कं निदाघो नखो

वाणद्रोणसुवर्णभूषणरणाः कार्षापणस्तोरणः ।

काण्डस्ताराडवदराडमराडपिटकाः सक्तुस्तडागत्रणौ १

पेटो मञ्चकवारवाणचरणा वस्त्राम्बैरावताः ॥ ६४ ॥

शाक भक्ष्यविशेषः २ ॥ * ॥ मस्तको मूर्धा ॥ * ॥ कल्कम् । श्रीषधानां
निर्थासो दम्भः पातक च ३ ॥ * ॥ शूकं धान्यादेः सूची । वृश्चिकादेः
कण्टको ऽपि ॥ * ॥ निकटः समीपम् ॥ * ॥ शुल्को मण्डपिकायामाय-
स्थान स्त्रीधनं च ४ ॥ * ॥ निदाघं घीम्नः ॥ * ॥ नखं पाणिजः । यथा
रुद्रस्य त्रैलोक्यसुन्दर्या हस्तिवर्णने ५ । ज्योत्स्नाजनितदन्तवेदनाशङ्कया
प्रसादनार्थं पादलग्नानि चन्द्रमण्डलानीवोज्ज्वलानि नखानि धार-
यन्तम् ६ ॥ * ॥ वाणं शरः ॥ * ॥ द्रोणं चतुराढको ऽष्टाढको वा देश-
भेदात् ७ ॥ * ॥ सुवर्णं कनकम् ॥ दुर्गस्तु स्त्रीनरलिङ्ग इत्याह ८ । सुवर्णं
इति शाकटायनः ९ ॥ * ॥ भूषणम् अलकारः ॥ * ॥ रणन्ति दुन्दुभयो
ऽत्रेति रणम् । यथा १० रणे रभसनिर्भिन्ना द्विपपाटविकासिनि ॥ रभ-
सेन निर्भिन्ना द्विपपाटविकानामसयो यत्र तदित्यर्थः ॥ * ॥ कार्षापण
हिरण्यप्रमाणम् । अण्प्रत्यय विनापि पुंनपुंसकवाचीत्यर्थः ॥ * ॥ तोरणं
वन्दनमाला ॥ * ॥ काण्डः शरो नास्त्र वर्गो वारि कुत्सित च ॥ * ॥
ताण्डवम् । उद्धृतं ११ दणविशेषश्च ॥ * ॥ दण्ड यष्टिश्चतुर्थोपायो
दमो मन्याश्च ॥ * ॥ मण्डं सर्वरसाना द्रवद्रव्याणा मुख्यम् ॥ * ॥ पिटकं

१ शक्तु° A , सक्तुस्तटाकवृणी पोटो
मच° E

२ भक्ष्यादिविशेषः D , भक्ष्यविशेष. A.

३ दंश.° D , दंभपातकं च B C

४ स्त्रीपणं च D

५ Om B C F [? हस्तवर्णने]

६ °इवोज्ज्वलनखानि° A. , D om
from यथा रुद्रस्य

७ B C om ऽष्टाढको cf Weber
Jyot p 81, D om from द्रोणं

८ दुर्गस्तु नरलिङ्ग° F

९ सुवर्णं. कनकं । दुर्गं स्त्री° इत्यपि
शाकटायन. A , om D [? स्वर्णं इति°
or सुवर्णं masc. only]

१० D om from भूषण , Siḥ 19, 56

११ उद्धृतं ११ B , उद्धृतं ११ F

गण्डोत्तक १ । विष्णोटवाची तु विशिष्ट २ ॥ • ॥ सक्तु यवादिवि
कार ३ ॥ • ॥ तडाग सर ॥ • ॥ मर्ष चतम् ।

विपक्षपित्तोत्पद्यता नखत्रयाक्षिरोहिता विध्वंसमण्डनेन चे ४ ॥
चमाये तु पुंस्त्रिणो यथा नाडीत्रय ॥ • ॥ पेटं ५ संहति परिच्छदय
॥ • ॥ मध्वर्ष शयनविशेष ॥ • ॥ वारम् आच्छादकं बालमस्य स्यन
न्यादे ६ प्राग्भदित्यनेन षले ७ । वारवाणं कश्चुक ॥ वाणे वारणस्य
व्यत्ययो ८ मधुरव्यसकादिनादिति श्रीभोज ॥ • ॥ चरुं पाद । यथा ।

स्वस्वति चरुं भूमी न्यस्य न चार्द्रतरा मही

स्फुरति च तथा वामो बाहुस्तनुय ९ विद्यमते ।

शक्तुनिरहितश्चायं तारं विरीति हि मैकय

कथयति महाघोरं वृत्त न चात्र विचारणा १० ॥ • ॥

वस्तो वाच ॥ • ॥ चमरो वस्तम् ॥ • ॥ ऐरावतम् । इन्द्रगज ॥ ६४ ॥

चरकमठविटकुस्त्रेडिता भूतवृक्ष-

प्रयुतघृतवसन्ता हस्तबुद्धापराह्ला ।

पलितफलककणा ११ नामकर्मभिधाना

ऽयुतशततृणनीठा यौवनोद्यानयाना ॥ ६५ ॥

१ बाहावय B. C.

२ विष्णोटवाचा तु B ; विष्णोट
ववाची P

३ शक्तु यवादिविचार A.

४ Kirt. 8, 34 विपक्षपित्तो A.;
D con. from विपक्ष to नाडीत्रय

५ पेटं A. B.; पेट C. (orig. पट)

६ यवादे D ; यिनाग्वादि F P
ul. 4, 3; 3.

७ यीसि A. B. ; यिसि C

८ Thus A (P चारक); वाचवार
वस्त D ; वारय वारवस्त यवाची B;

C. con. वाचवारक; वारवं वाचव
वा मधुर F

९ बाहु स्तनय B. C. F

१० वृत्तं A.; वृत्तं तथाच B. C. D -
Mfchehik. act 9, p. 143 (ed. Sc.)

स्वस्वति चरुं न चार्द्रतरा मही
स्फुरति यमवं वामो बाहुस्तनुय यि ।
शक्तुनिरपरिचायं तावद्विरीति हि
कथयति महाघोरं मुक्तुं न चात्र ॥ eds.

११ घटा A.; *ववा G.; ववा D ;
*विस्वा F

चरकं शास्त्रविशेषः ॥ * ॥ मंत्रं व्रतिनां स्थानम् ॥ * ॥ विटङ्गं कपो-
 तपाली ॥ * ॥^१ च्छेडितो मुखध्वनितभेदः^२ ॥ * ॥ भूतः पिशाचः ॥ * ॥
 वृत्तः शीलम् ॥ * ॥ प्रयुतम् । दश लक्षाः ॥ * ॥ घृतः । आज्यम् ॥ * ॥
 वसन्तम् । ऋतुविशेषः^३ ॥ * ॥ हस्तं पाणिः ॥ * ॥ वुस्त मांसशङ्कु-
 ली^४ ॥ * ॥ अपराह्णं दिवसापरार्धभागः ॥ * ॥ पलितः । पाण्डुराः
 केशाः^५ ॥ * ॥ फलकः खेटकम्^६ ॥ * ॥ कण्व^७ पापम् ॥ * ॥ नामा ॥ * ॥
 अयं कर्मा^८ ॥ * ॥ अभिधानं नाम शब्दश्च ॥ * ॥ अयुतम् । दश सह-
 स्राणि ॥ * ॥ शतः । संख्याविशेषः ॥ * ॥ दणः शष्पः ॥ * ॥ नोडः कु-
 लायः ॥ * ॥ यौवनो द्वितीयं वयः ॥ * ॥ उद्यान आरामः ॥ * ॥ यानो
 वाहनम् ॥ ६५ ॥

तीर्थप्रोथौ नलिनपुलिनस्नेनयोधौषधानि

स्थानं शूर्पे^९ निधनशयनङ्गीपपुच्छायुधानि ।

यूथं गूथं कुणपकुतपक्षेमवर्णासनानि

छत्त्राकाशप्रतिसरमुखाष्टापदारण्यवर्षाः^{१०} ॥ ६६ ॥

तीर्थः पुण्यस्थानम् ॥ * ॥ प्रोथोऽश्वादीनां नासा ॥ * ॥ नलिनः
 कमलम् ॥ * ॥ पुलिनः सैकतम्^{११} ॥ * ॥ स्नेन चौर्यं चोरश्च ॥ * ॥ योधं
 सुभटः । यथा सूराचार्याणाम्^{१२} ।

१ कपोतपाला च्छेडितो B

२ मुखध्वनिभेदः F.

३ वसन्त ऋ B C F

४ मांसं । F, मांशङ्कुली D

५ पाण्डुरः केश F

६ खेक B, खेटक D

७ कठ A, कवं D किल्वं F

८ अयकर्मा A, अयाकर्मा C.

९ शूर्प all MSS

१० छत्त्राकाशं E and corr D ;

प्रतिशरं C D E

११ शैकतं A, सौकत B

१२ शूराचार्याणां A., D corr स्नेना
 चार्याणां

धोधैर्योभानि हस्यन्ते क्रोधान्ने विन्धुरेर्गजा ।

न गच्छते स्वपद्योऽपि धिक् क्रोधमसमश्चसम् ॥

शौषधो भेषजम् ॥०॥ स्नानम् । आभार ॥०॥ शूर्पे^१ मानविशेष ॥०॥

निधनो मृत्यु^२ ॥०॥ शयन शय्या ॥०॥ दीपम् । अन्तरीप ॥०॥ पुष्कं

साङ्गसम्^३ ॥०॥ आद्युधो चेति ४०॥ द्यूय पशुसमूह^४ । दधोर्युधयो

यमाहार इति विषये द्विषुधमित्यपि शाकटासन ॥०॥ मूषो विडा ॥०॥

कृषप शव ॥०॥ कुं तपति सूर्योऽचेति कुतप आङ्कवास । वस्यति ।

दिवसस्याष्टमे भागे मन्दीभवति भास्वर^५ ॥

स कास कुतपो यत्र पित्रभ्यो दत्तमश्चसम् ॥

यदा ह्यनरोममयो वस्यविशेष ॥०॥ चेम । कुयसम् ॥०॥ वर्षम् ।

अचरम् । झुझादिद्विजादिभ्रुतिवाचो तु पुंसिङ् ४ ॥०॥ आसन पी

ठम् ॥ आसना । अशन^६ दृष्टविशेष ॥०॥ दत्त आतपश्चम् ॥०॥

आकाशो जम^७ ॥०॥ प्रतिशर । कृष्यं वाहिनीजयनं च^८ ॥०॥

मुषो बदलम् ॥०॥ अष्टसु लोच्येय पदं प्रतिष्ठाऽखेति संज्ञाधामष्ट^९

इत्यनेनामे । अष्टौ पदाश्च । अष्टापदं शारीफलम्^{१०} । अष्टापदं

सुवर्षम् ॥ १ अरथ । अटवी ॥०॥ वर्षं दृष्टिं सवस्तरय । यथा ।

पुष्यवर्षं इव मीनिकवर्षं ९ ॥ ११ ॥

१ शूर्पे *श. B. C. F.*

२ पुष्कं मांसं जानुषं *F.*

३ भास्वरं *A. B. C. F. ; Rabatakajp.*

४ कुतप *reads* 'र' । स कास कुतपो

द्वेषं पितृभ्यामश्चसम् ॥ इति शाता

तयः । *c. L. Schol. on Hem. Abb. 141*

Acc. to Prof. Roth, not 1. 512 in Calc

Beupha. The Vāchaspatyasa has 'र' ।

स कास कुतपो द्वेषं पितृभ्यां दत्तमश्च

सम् ॥ मत्^{१०} पु^{११} *The M. (Syap. acc. 1*

Prof. Hara, has 1. तदाष्टमो मुहूर्तो य

स कास कुतप कुत ॥ मन्धाङ्गि सर्वदा

यसाश्चामीभवति भास्वरं ।

४ झुझादिद्विजादिभ्रुति *B. C. F.*

५ अशुभा^{१०} *B.* ; आसनं *F.*

६ प्रतिशर^{११} *D.* ; कृष्यं । वाहिनी

जयनं च *A.*

७ *CL Pap. L 3, 121.*

८ शारीफलं *A.* ; शारफलं *B.* ; शा

रीरफलं *C.* ; शारिफलं *F.*

९ *D. has only वर्षं सवस्तरं ; c. L. M.*

10, 74; पुष्यवर्षिरेव मीनिकवर्षिरेव

कमण्डलुर्मण्डपकुट्टिमार्वुदा-

ऽवतंसपाराः शतमानचन्दनौ १ ।

समानयूषौ दृढमूषिकौदना २

दिनं विमानं च वितानलोहितौ ॥ ६७ ॥

कमण्डलुः करकं कुण्डिका च ३ ॥ * ॥ मण्डप जनाश्रयः ॥ * ॥ कुट्टेन
निर्वृत्तः । घणम्भावादिम ४ इत्यनेन । इमप्रत्यये । कुट्टिमो बद्धभू-
मिकम् ५ ॥ * ॥ अर्बुदो दशकोटिरचजो व्याधिस्र ६ । पर्वते तु पुलिङ्गः
॥ * ॥ अवतंसं शेखरम् ७ ॥ * ॥ पार. परतीरम् ॥ * ॥ शत मानाना-
मस्य ८ । शतमानो भूभागविशेषः ॥ यद्वा । शतमानं रूप्यपलम् ॥
यत्स्रतिः ९ ।

द्वे कृष्णले रूप्यमाषो धरणं षोडशैव ते ।

शतमान तु दशभिर्धरणैः पलमेव च ॥ * ॥

चन्दनो मलयजम् ॥ * ॥ समान सदृशम् ॥ * ॥ यूषो मुद्गनिर्यासः ॥ * ॥
दृढोऽविनष्टम् ॥ * ॥ मूषिकम् १० । आखु. ॥ * ॥ उद्यते मिश्र्यते व्यञ्ज-
नैरिति । ओदनम् ११ ॥ * ॥ दिनो वासरः ॥ * ॥ विमानो देवतायान
सप्तभूमिकगृह च १२ ॥ * ॥ वितानो याग उल्लोचो विस्तारश्च । तुच्छवा-
ची तु त्रिलिङ्गः ॥ * ॥ लोहित. शोणितम् । गुणवचनस्तु वाच्यलिङ्गः ।
लोहितो गौः । लोहिता शाटी । लोहित वस्त्रम् ॥ ६७ ॥

१ वतसपरा ० E , शततमान वद-
नी B

२ समानयूपी A , मूषिकौदना I

३ कुट्टिका च B , कुट्टिका च C

४ Thus A (? घणञ्), °घणञ्जावा°

B , यणवञ्जावा° C , घकवावादिम

D , घनभावादिम F , cf P ii 4, 20 V

५ °भूमिका D

६ °कोटि वचसो व्याधिस्र D

७ शेखर B F

८ शतं मानमस्य D F

९ Yñju I 363-4

१० मुषकं F

११ उद्यते मथ्यते पच्यते इत्योदनं D

१२ देवयान F , °कं गृह च B C F

अंसक्षीरकपायविष्वविटपा^१ नेत्राव्ययी शेषर

केदारार्थमणत्यशूलवल्या चालस्तमालो मलः ।

गुल्माङ्गारविहारजोमररसा^२ पात्रं पयिषं पुं

मर्ष्यं बुधमृणालमण्डलनला नालप्रवालोत्पला^३ ॥ ६६ ॥

अस्यते भारेण । अस्य स्कन्ध^४ ॥ * ॥ शीरं पय ॥ * ॥ कवार्यं तुष
राख्यो^५ रयो निघातरागविशेषो च ॥ * ॥ विन्धो मण्डलम् आद्य
तिय ॥ * ॥ विटपं क्षम । स्कन्धादूर्ध्वं तरो शशा ॥ * ॥ नेत्रो
नयनं परिधानपरिमाणविशेषी च^६ ॥ * ॥ अश्वथम् । अक्षिङ्गमश्वम्^७
॥ * ॥ शेषरम् । आपीड ॥ * ॥ क्लिद्यति । आर्द्राभवति पाकार्यं जले
मेति केदारम् । शेषविशेष ॥ * ॥ आश्रमो मुनीनां स्नानम् ॥ * ॥
यस्यं शशादीनां कोसविशेष ॥ * ॥ शूलं प्रहरणविशेषो हजा च ॥ * ॥
वलयो हस्ताभरणम् । यथा ।

तनुत्तरमशीपद्य मन्धस्य च भुजस्य च ।

अभवदितरां तस्या वलय कान्तिरुद्गये^८ ॥

वालं शिशु केश्य ॥ * ॥ तमाद्य रूचविशेष ॥ * ॥ मल पापविट्कि
हानि^९ । यथा मागरचक्रस्य ।

मुष्णात् कश्मपमलानि मनोऽपकूल

श्लेष्मन्मरानमिद्युनात्तपनात्मजेव^{१०} ॥

स्यतो तु । वमा शुकमसृद् मन्त्रा मूर्धं विटकर्षविष्णला ।

येभ्यामु द्रुपिका श्लेहो दादयेते नृणां मला ९ ॥

१ अंसं A अंसं चो विटमा B

२ अस्यते D ; अंसं A ; अस्यते
अंसं मन्ध C F

३ तन्वराख्यो C ; तुष ताव्यो D

४ नयनं परिमाणविशेषच A D F

५ श्लेहो D मन्ध A

६ A D om fr यथा; cf p. 99 B. 2-3.

७ विहावि A ; शीर्षादि om D

८ मुष्णात् A. D ; मन्धोपकूलपिचप

राज A ; मनोपिकूल D ; मनोप

कूल मिद्युनात्तप F ; मनोप B. C.

९ 31 3, 123

गुल्मः प्रकाण्डम्^१ । यद्वा । गुह्यन्ते व्याकुलीक्रियन्ते^२ पथिकमार्थास्त-
स्मिन्निति गुल्मः । आयस्थानम् ॥ * ॥ अङ्गति^३ गच्छति निर्धूमकाला-
ग्नितामिति । अङ्गारो वक्रिदग्धकाष्ठम् ॥ * ॥ विहार भिचुस्थानम् ॥ * ॥
ताम्यन्ति काङ्गन्ति तेनारोन्प्रहर्तुमिति तोमरं शर्वला^४ ॥ * ॥ रसम् ।
मधुरादिः शृङ्गारादिश्च विष वीर्यं रागश्च ॥ * ॥ पात्रो भाजनम्^५ ।
अत्रास्य पाठः प्रचुरप्रयोगापेक्षः^६ ॥ * ॥ पवित्रः पावनम् ॥ * ॥ पुरः
पुरी ॥ * ॥ मध्यः । उदरम् ।

आकर्षते वोर्ध्वमपि क्रशीयान्
अत्युन्नतत्वात् कुचमण्डलेन^७ ।

ननाम मधोऽतिगुरुत्वभाजा^८

नितान्तमाक्रान्त इवाङ्गनानाम् ॥

बुधम् अधोभागः ॥ * ॥ मृणालो विषम्^९ । मृणालीत्यपि दृश्यते
महाकविलक्ष्येषु^{१०} ॥ विसाङ्कुर इत्यन्ये ॥ * ॥ मण्डलो विम्बं भूभाग-
विशेषश्च । यथा ।

अयमनेन महोदधिभोगिना वलचितो वसुधाफणमण्डलः^{११} ॥
नल शृषिर^{१२} तणम् ॥ * ॥ नालः पुष्करादीना दण्डः ॥ अमरमा-
लायां तु नाल नाला स्त्रियामिति स्त्रीलिङ्गोऽभिहितः^{१३} ॥ * ॥ प्रवाल
पल्लवो विद्रुमश्च ॥ * ॥ उत्पलो जलजम् ॥ ६८ ॥

१ A om from गुल्म.

२ गुह्यते^० क्रियते A D , गुह्यते^० F

३ अगति B , आयस्थाने अगति C

४ नान्यं कान्ति^० D , शर्वरा A ,
सर्वला F , सर्वरा B C

५ भोजन MSS , पात्र^० C

६ प्राचुरप्रयोगापेक्षे C , *प्रयोगो
पक्षो B

७ चोर्ध्वमपि^०? MSS , अभ्युन्नतत्वात्
A D , कुचं मण्डलेन B

८ ऽपि गुरुत्व^० A D , *गुरुत्वभाजा
B C D F

९ विश^० A D

१० दृश्यते । कविलक्ष्येषु F , । कथित-
लक्ष्येषु C , कथिलक्ष्येषु B , महाकवि-
मुत्सेसु D

११ Anargh 7, 28, D om from यथा

१२ सुषिरं A

१३ नाल नालो स्त्रियामिति^० B C ,
cf A K 1, 2, 3, 41

जृम्भो यञ्चकवन्धकर्पककुदाश्चक्रान्धकाराङ्कुशा १

वक्त्रं संगमदेहदाडिमहिमा पथं बलं वत्कलम् ।

कर्पासामियकाशकोशकुसुमप्रयीवमासेहसा २

निर्यास कलणाश्वरीपकलला माप करीष कुश ३ ॥ ६९ ॥

जृम्भो जृम्भणम् ॥ • ॥ वञ्च कुलिशम् । यथा । वनस्पति वञ्च इवा
बभञ्च ४ ॥ यथा वा । भिन्दानो हृदयमसाहि नोदवञ्च ५ ॥ शीर
कय ॥ ॥ कवन्ध इष्ट । यथा ।

वामांसमसक्रसुराङ्गुल स्र नृत्यत्कवन्ध समरे इदर्यं ६ ॥

कर्पं पञ्चतुषभाग ॥ • ॥ ककुद । प्रधान राजचिह्नं शङ्खं च ॥ • ॥

चक्रो रघाङ्गम् ॥ • ॥ चन्धकारस्रम । यथा । प्रोपितार्थमण मेरो

रन्धकारशटोनिव ० ॥ • ॥ अङ्गुल स्रपि ५ । यथा ।

प्रत्यन्वनाग चलितस्तरावता निरस्र कुष्ठं दधतान्यमङ्गुयम् ७ ॥

वक्त्रो मुखं हन्दोजातिय ॥ बह्वेत्यपि शाकटापन ॥ ॥ संगमं १०

नद्यादिमेन ॥ ॥ रेह शरीरम् ॥ ॥ दाडिम फलविशेष ॥ • ॥

इति ११ इतिस्ति पद्यवनामीति हिम । तुहिनम् ॥ ॥ पथं पर्षं बाह्वं

च ॥ • ॥ यम मामर्घ्यं मेय्य च ॥ ॥ बन्धकम तद्वत् ॥ • ॥ कर्पास द्रव

१ जृम्भो । ; बहुदासाकाधवा
रङ्गुमा A

२ मामेवमा MCB (इति स्ति for इति)

३ बन्धमाश्वरीवक्त्रिणा A मा

४ कम ५ 3 4

५ क्व B 20 भिन्दतो ह A ; D ka
the to to C om from जृम्भो

६ शीरकय

७ B glw 4 वामाङ्गुमस्र

७ Ny. 20; D ka the bele loka;
It also quotes K m. h. I 12a (मीलं for
भीतं).

८ चाङ्गुय B; अङ्गुय A, D; घृषि
A गुणि D; cf Nirukta B, 22

९ F; 12, 13; D quotes the whole
but corrupt

१० संगमो B C F

११ इति B; इति D; cf Uq. B. I
14b.

कारणम् ॥ * ॥ आमिषो मासम् ॥ * ॥ काशं तणभेदः ॥ ॥ कोश
 धनम् । अमरसिंहस्तु कोष इत्याह^१ ॥ * ॥ कुसुमः पुष्पम् ॥ - ॥ प्रग्रीव
 वातायन वास्तुनिमित्तधारणं च^२ ॥ * ॥ मास त्रिशदहोरात्रः ॥ * ॥
 इक्षसः ।^३ चिक्कस यवपिष्टपर्यायम् अमरसिहाद्याः ॥ * ॥ निर्घासं
 वृक्षादेर्निस्यन्दः ॥ * ॥ कलश घटः । कलशस्त्रिवित्यमरसिंहः^४ ॥ * ॥
 अम्बरीष भ्राष्ट्रः । अमरसिंहस्तु क्लीवे^५ ॥ * ॥ कलल शुक्रशोणितप-
 र्यायः ॥ * ॥ माषं दशार्धगुञ्जी त्रीहिविशेषश्च ॥ * ॥ करीषो गोमया-
 यिः । शुष्कगोमयसंघात इत्येके^६ ॥ * ॥ कुश दर्भः ॥ ६६ ॥

मुसलमुकुलमूलाः पार्श्वपात्रीवपूर्वाः^७

कमलहलचषालाः^८ खराडलं कुराडलं च ।

निगडफलपलाला^९ मङ्गलं शालशीले^{१०}

विषचषकविशालाः^{११} पूलतैले कपालम ॥ ७० ॥

मुसलम् । आयुधविशेषः क्षोदनविशेषश्च^{१२} ॥ * ॥ मुकुलः कुञ्ज-
 लम्^{१३} । यथा विक्रमोर्वश्याम् ।

१ A K 3, 4, 29, 233, Kshir takes
 no notice of another spelling, but Rā-
 yam refers to the double spelling in
 Med śānta 5

२ सुग्रीव° वस्तुनि° A

३ झ for झ B C D F, इक्षस ।
 चिक्कस A, for चिक्कस cf A K 3, 6, 35
 (यवपिष्टं Kshir, गोधूमादिचूर्णं Rāy)

४ कलशस्त्रियामित्य° C, A. K 2,
 9, 31

५ A K 3, 9, 30

६ शुष्कगोमयं । संघातः शुष्क-
 गोमयसयातः° D ; =

७ मुशल° A C, °पात्राकपूर्वाः B
 °पात्रीकपूर्वा C F

८ °चखालाः A D, °वखालाः B
 C, °वषाला. E

९ निगल° A D E, निगडफलप-
 लाला C, निगद्रफलप° B, निगमप-
 लप° F

१० शालशीले B F, शालीले E

११ विषवषक° B C D E

१२ मुशल° A B C, क्षोदन B C

१३ कुञ्जल A B D, om C

उष्णानु शिशिरे निषीदति तरोर्मूलाखवाले शिखी

निर्मिषोपरि कर्षिकारमुकुलान्यध्यासते षट्पदा १०

मूक । प्रतिष्ठा । आदि । शिखा । लक्ष्मभेदस्य १० ॥ पर्वणां बभूव ।
 पार्थम् । कक्षयोरथ ॥ ० ॥ पाषीव ११ यज्ञोपकरणम् ॥ ० ॥ पूर्वं कृद्धितो
 ऽर्थोऽवगन्तव्य ॥ दिङ्मातृधोमे भ्रातृयसिद्ध । पूर्वं पर्वत । पूर्वा नदी ।
 पूर्वं वनम् ॥ ० ॥ कमलं पद्मम् ॥ ० ॥ इक्षु खीरम् ११ ॥ ० ॥ चवत्स ११ चक्र
 पाचम् ॥ ० ॥ खण्डल खण्डम ॥ ० ॥ कुण्डल कर्षवष्टमम् ॥ ० ॥ निगड ११
 पादबन्ध । यथा कासिदासस्य ।

मणिवन्धविगलितमिदं यकान्तोशीरपरिमलं तस्या ।

इदयस्य निगडमित मे मृत्वास्तवस्यं स्थितं पुरतः १० ॥

फल ११ प्रयोजनं कुसुमादिप्रभवस्य ॥ ० ॥ पलाश । धाम्वादे ऽऽप्यस्य
 एम् ॥ ० ॥ मङ्गल ११ प्रशस्तम् ॥ ० ॥ शास्त्रो १० उच्यते ॥ ० ॥ शील ।
 चरित्रम् ॥ ० ॥ विष ऽऽङ्घ्रिकादिद्रव्यभेद ११ ॥ ० ॥ चयको मधुपान
 भाजनविशेष १२ । यथा ।

अधिरत्ननि बहुभि पीतमैरेपरिक

कनकचपकमेतद्रोचनासोहितेन ।

१ विक्र श्लोकाः १) ; मुकुलान्यध्यासते
 षट्पदा A ; मुकुलान्यध्यासते B. C. ;
 [कुसुमाभ्यांशरति षट्पदा or (Purth)
 मुकुलान्याधीयते षट्पदा ed. f. 130
 the whole is कर्षिकारमुकुलानि Bull.
 p. 30] D add the half verse read by
 श्रीहरिचरमणि विष of Probel विष
 २ A D see Grass मूक
 ३ पाषीव B C F [M. S. Kabir
 A K 2, 0, 25 read पाषीव; Bly पा
 षीव]

४ शीर A. B. C. D
 ५ चवत्स A. C. D ; यथाच B.
 ६ विमड B ; निगड D
 ७ Sak. Probel p. 83 (मणिवन्ध-
 यनित ed.)
 ८ फल A.
 ९ संयस B. C.
 १० शास्त्रो B. F ; शाखा A.
 ११ इ० B. C. ; गुणरादि० D
 १२ / ; मधुपानविशेषः A.

उदयदहिमरोचिर्ज्योतिषाक्रान्तमन्तर्-

मधुन द्रव तथैवापूर्णमद्यापि भाति^१ ॥

विशाली विशङ्कटम्^२ ॥ * ॥ पूल बद्धवृणसचयभेद^३ ॥ * ॥ तैलः । ति-
लादीनां विकारः^४ ॥ * ॥ कपालः । शिरसोऽस्थि । घटादिखण्डो
ऽप्युपचारात् ॥ ७० ॥

समरतिमिरवारा राजसूयोपवासौ

चमसदिवसकंसा वाजपेयो हिरण्यम् ।

जठरदरशरीरारावकान्ताराराष्ट्राः^५

पटहगृहकवाटाः कुक्कुटाद्रौ च धाम^६ ॥ ७१ ॥

समरो रणम् ॥ * ॥ तिमिरः । तमः ॥ * ॥ वारं परिपाटिः ॥ * ॥

राजसूयं क्रतुः ॥ * ॥ उपवास भोजनच्छेदः ॥ * ॥ चमस यज्ञपात्रवि-
शेषः ॥ * ॥ दिवस दिनम् । यथा ।

प्रविश्य हेमाद्रिगुहागृहान्तर निनाय विभ्यद्विवसानि कौशिकः^७ ॥

कंसं परिमाणभेदः । लोहभेदो वा ॥ नृवाची तु पुलिङ्ग^८ ॥ * ॥ वा-
जपेय चागः^९ ॥ * ॥ हिरण्यो धनम् ॥ * ॥ जठरम् । उदरम् ॥ * ॥ दरं
त्रासः श्वश्रु च^{१०} ॥ * ॥ शरीरः कायः ॥ * ॥ आराव शब्दः ॥ * ॥

१ §19 11, 51 In the second pāda,
the Calc ed 1815 reads कमकचखकमे-
तत्प्रातरालोहितेन ।, Tārānātha reads
as above

२ विसंकटं F

३ तृणवद्धसचयभेदः A, बद्धतृणसं-
चयः F

४ तिलादीनां कार B C

५ शरीराव^० D E, कांतारा रा-
ष्ट्राः A

६ कुक्कुटाद्रौ^० A, कुक्कुटाद्रौ^० B,
कुक्कुटाद्रौ^० C, कुक्कुराद्रौ वि। धाम D-
७ §19sup 1, 53

८ लोहभेदनृवाची^० B C, [कस. ।
चषको मल्लिका पारी च Kshir, A K
2, 9, 32] D om from लोह^०

९ यज्ञविशेष C, B om from वा-
जपेय

१० स्वध च A, स्वधं च B, स्वधं च
C, चैधं च D

कान्तारो महारण्य दुर्गपथस्य ॥ ० ॥ राष्ट्रम् । जनपद उपद्रवस्य ।
 पराद्राष्ट्रभयम्^१ ॥ ० ॥ पटह विचित्रम् ॥ ० ॥ वृहो वास । वृष्टा
 पुमि च भूख्येवेति कथित्^२ ॥ ० ॥ क शिर पाटयति प्रविशताम् ।
 अपादिनात् । कवाटो द्वारपिधानम्^३ ॥ ॥ कुकुटं तास्यचूड । अम
 रसिद्धस्य कुकुट पुष्टेवेत्याह^४ ॥ ० ॥ आर्द्रं शृङ्गवेरम् ॥ ० ॥ धामा
 वृह तेजस्य ॥ ०१ ॥

पद्मायाढकपितृषष्टिककुलान्यम्भोजवाजामृता^५

स्यूलघूतसलीनलोहकवचाशोकक्षयानेकपा ।

शहस्रशङ्कधर्मचर्मरजतखेहासिहंसापरा

सारः सैन्धवमध्यमाध्वरपनुर्मानस्तनस्थाणव^६ ॥ ७२ ॥

पद्मो जलजम् । निधिवचनस्य पुच्छिङ्ग एव । यथा श्रीहर्षस्य ।

अच्छिभास्यतविन्दुदृष्टिसङ्घर्षी मीति दधत्या वृष्टा^६

याताया विगसत्पयोधरपटाद्रुष्ट्यता कामपि ।

अस्त्रायन्नमसस्तनोरिव करस्पर्शास्त्रदत्तं गता

यज्ञेते^७ मुकुलीभवन्ति महसा पद्माशदेवाहुतम् ॥

यथा वा कुमारिसस्र^८ ।

१ परराष्ट्रं भयं C.

२ Viz. Amara 2, 2, 8.

३ कं शिर' पाटयति प्रविशतां क-
 वाटो द्वारपट्ट । अपादिनादत्तं Kabir
 on A K 2. 17 - 'ardh. does not
 give the paper in the work.

४ A K 2, 17

५ पद्मायाढक F पद्मायातदपि
 कपितृषष्टि A.

६ Pms. d. no. 64 (ed. 9, 1001) 2, 7;

दधत्या for दधत्या ed.; वृष्टा यताया
 A.; वृष्टो वा F; वृष्टो यो विभ^७ B.;
 वृष्टी या विभजन् C.; वृष्टीर्वाता-
 विमज्जमत्ययो D; पयोधरपद-
 यता^८ MSS.

७ मीति यद्यु^७ ed. Calr; यज्ञेते B
 यज्ञेते C.; यज्ञेते D; *मुकुलीभ* A
 मुकुलीभ* D.

८ यमारण्य C.

सपिण्डिताङ्गावयवा उदीयुः पद्मा नवाः कण्टकितोर्ध्वदण्डाः^१ ।

अन्तर्जलावासविवृद्धशीतत्रस्ता वसन्तातपकान्ययेव^२ ॥

आषाढम् । व्रतिना दण्डं मासश्च ॥ * ॥ कपित्यो वृत्तविशेषः ॥ * ॥

षष्टिकं व्रीहिभेदः ॥ * ॥ कुलोऽभिजनो गृहं च ॥ * ॥ अभोजः कम-

लम् ॥ * ॥ वाजं पिच्छम्^३ ॥ * ॥ अमृतम् । सलिलं^४ सुधा मोचो द्यद्यं

व ॥ * ॥ स्थूलं दृढः ॥ * ॥ द्यूतो दुरोदरम् ॥ * ॥ खलीनं कविकम् ।

खलिनेति^५ शाकटायनः ॥ * ॥ लोहोऽयःप्रभृतिद्रव्यविशेषः ॥ * ॥

कवचः संनाहः ॥ * ॥ अशोक तरुविशेषः ॥ * ॥ चयं गृहम् ॥ * ॥ अनेकपं

हस्ती ॥ * ॥ शङ्ख कम्बुः । निधिललाटास्थिवचनस्तु पुंलिङ्ग एव ॥ * ॥

तण्डकम् । छन्दोगयोग्यो ब्राह्मणो ग्रन्थविशेषः^६ परिष्कारो दण्डको

वा ॥ * ॥ धर्मोऽदृष्टार्थवाची^७ । तत्साधनवाची तु नपुसकलिङ्गः^८ । ता-

नि धर्माणि प्रथमान्यासन्^९ ॥ अमरसिंहस्तु धर्ममस्त्रियामिति^{१०} पठन्

सामान्येनाह । धर्माः पुण्ययमन्यायस्वभावाचारसोमपा इति च^{११} ॥ * ॥

चर्माऽजिनम् ॥ * ॥ रजतो रूप्य श्वेत च ॥ * ॥ स्नेहं यौहदम् ॥ * ॥

असि खड्गः ॥ * ॥ हंस सितच्छदः ॥ * ॥ अपरोऽपरमन्यत् ॥ * ॥ सारो

१ कंटकितांगद्वधा A

२ अतजला च । सविवृद्धशीतत्र आ-
तप० A , °कान्ययेव C F , अतज्जाला-
वातवलद्वशीतत्रस्ता वसानातप० D

३ पित्यं B , पिष्ठं D

४ शलिलं B C D , सलिला A

५ खनितेति A

६ C om from कवच संनाह० ,

°परिष्कारो B C D

७ धर्मो दृष्टार्थवाची B C

८ तत्साधनवाची च पुल्लिङ्ग । A D

९ Rīgṡ 1 164, 43 , V S 31, 16

१० A. K 1, 1, 4, 2, धारणाधर्म ।

यागाङ्गे नपुसकम् । तानि धर्माणि प्रथ-
मान्यासन् ॥ फले तु पुमान् । एष धर्मः
सनातन । इति विशेषोऽस्य नेष्टः । लो-
कधर्मो नाव्यधर्मीति पारिभाषिको ध-
र्मोऽशब्दोऽप्यस्ति । Kshir

११ A K 3, 4, 111, पुण्य । यागाव-
हिंसा वा ॥ यमो धर्मराज । धर्मस्तु
भीमवत् ॥ न्याये च । धर्माधिकारिणः ॥
स्वभावे यथा क्रूरधर्मो ॥ आचारे यथा
धर्मशास्त्रम् ॥ सोमये यथा । एष धर्मः
सनातन ॥ सुधिष्ठिरपितापि तावद्वेव ॥
धर्मसाधने यागादौ च क्लीबे । चच्छ्रुतिः ॥
तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् । Kshir

बल चन्द्रनादिखिरास्य^१ । सारं न्यायादनपेतम् । उत्कर्षवाचकस्य
 चिच्छिष्टम् ॥ यत्तु जघादित्येनोक्तम् । उत्कर्षे सारस्य^२ पुच्छिष्ट एवेति^३
 तत्र यमोपीनम् । सव्या सुतवती सारा इर्षिकात्रतगर्भिण^४ ॥

तथा । जवे धरिञ्चा^५ पुरमेव सारम्^६ । इत्यादिवञ्जतरस्य^७ विरो
 धात् ॥ यनु वाच्यलिङ्गमेऽस्य । सारं सारङ्गसोचना^८ ।

राष्ये सारं वसुधा वसुंधरार्या पुर पुरे सीधम्^९ ।

इत्यादी जघ न विज्ञेयपदलिङ्गपरिग्रह । यत्नम् । सामान्यविज्ञेयभा
 वयोजनाया^{१०} चङ्गीकृतमादिति न यद्योक्तदोषप्रसङ्ग ॥ • ॥ सैन्धवो
 सवधोत्तमम् । यौगिकस्य चिच्छिष्टम् । सैन्धवं यत्नम् । सैन्धवोऽस्य ।
 सैन्धवी शाटी^{११} ॥ • ॥ मध्यमो मध्यमं^{१२} नातिप्रधानम् ॥ • ॥ चम्बरं
 ऋतु ॥ • ॥ यनु^{१३} कोदण्डम् । यथा ।

यनुर्विशिष्टङ्कोऽपि निर्मुषो किं करिञ्चति^{१४} ॥ • ॥

मान दर्पं ॥ • ॥ सन पयोधर ॥ • ॥ खाद्यु कीलकं ॥ ७२ ॥

महिम्नेषकपञ्चकदण्डका^{१५} ऋक्चशञ्चलकुराडपकन्दरा^{१६} ।

कटकमालकमर्मरदैवता^{१७} शिखरकेशरदास्भगंदरा^{१८} ॥ ७३ ॥

१ खिरास्य B. C.; Kabir A. K.
 २, ४, 173; बधि यथा । सुधार । पुता
 यासं तु सारजत् ॥ खिराशि । चन्द्र-
 धारी मन्वाधार ॥ न्याधि । नितसार
 चरेत् । जवे धरिञ्चा^५ पुरमेव सारम् ॥

३ Kāp. V B. 4, 31.

४ / नन्यावृतवतीसाराइर्षिकाघत-
 बर्हित A.; सस्वामुतं यमी^० C.; सर
 वामुताचमीसाराइर्षिका वतवर्हितया
 जवे^० D.—The above reading is sug-
 gested by Prof. Roth, who transl. in
 Eine bewältigte und kindergelährte
 (Gatte) hat die beste für einen Seba-

küchtigen. Prof. Weber proposes:
 सव्या सुतवती सारा^० Eine treffliche
 Gatte hat die Fremde für etc.

४ B. Gata. 74, 1; Böht. Sp. 3347

५ Böht. Sp. 778.

६ Böht. Sp. 877E.

७ *भावेन यीजनाया D

८ शाटी A. D.

९ मध्य B. C. F; twice मध्यमी D.

१० Böht. Sp. 8203; A. D. con. from

यथा

११ *संयच^० A. D

१२ देवता^० A. C.; P ~ D. C. F

महिम महत्त्वम् ॥ * ॥ नेत्रकः शृङ्खलकम् ॥ * ॥ पञ्चकः पञ्चकं
विस्तारः ॥ * ॥ दण्डकं हृन्दोविशेषः ॥ * ॥ क्रकचः करपत्रम् ॥ * ॥
शम्बल^१ पाथेयम् ॥ * ॥ कुण्डपं क्रतुविशेषः ॥ * ॥ कन्दरं हरी ॥ * ॥
कटकः सैन्यम् । यथा सागरचन्द्रस्य ।

कटकः कण्टकान्यस्य दलयामास निर्दयम् ।

स हि न चमते किचिद्विन्दुनाप्यात्मनोऽधिकम्^२ ॥

वलयं भ्रूभृन्नितम्बश्च^३ ॥ * ॥ मालको ग्रामान्तरालाटवी ॥ * ॥ मर्सरं
शुष्कपत्रध्वनिः ॥ * ॥ दैवतो देवः ।

यथाय दारुणाचार. सर्वदैव विभाव्यते ।

तथा मन्ये दैवतोऽस्य पिशाचो राक्षसोऽथवा^४ ॥

शिखरोऽग्रम् । यथा ।

अगस्त्याज्ञासद्यःशमितविकलोच्छ्रायविषमान्

उदस्यन्तः सेतावलगितवतो विन्ध्यशिखरान्^५ ॥

केशरः^६ किञ्चल्लकम् । यथा ।

संपिण्डीकृतजीर्णजीरककणश्रेणीश्रिचः केशरान्

सनद्धे परितो निरन्तरदलद्रोणीनिवेशैस्त्रिभिः^७ ॥

दारुः काष्ठम् । केचिद् दार्विति नपुंसकमेवाहुः ॥ * ॥ अगंदरो
रोग. ॥ ७३ ॥

१ सवलं D , om क्रकचः करपत्रं

२ कटकै कंटं D , कटक कटका-
न्यं C , °क्षमतिं B

३ A D add यथा। तनुत्वरमणी-
थस्य मध्यस्य च भुजस्य च। अभवन्नितरा
तस्मा वलय कातिवृद्धये ॥ transferred
here by mistake from the comment on
वलय in sl. 68 above; cf p 106, n 6

४ सर्वदेव° C , देवतोऽस्य A C

This sloka is quoted by Mammaṭa on
Kāvyapr 7, 3

५ Anarghar 6, 32, °विपुलोच्छ्रायं
ed. Calc p 166, D om. from यथा.

६ केशरं F.

७ Bālarām 5, 27 (संनद्धं ed. Ben.).

दीपोद्यमब्रह्मपिधानभावा

वास्तुप्रतार्थप्रुवरपिधाना^१ ।

अर्धो मुहूर्त धनवप्रसौधा

रेणुस्तलं लीम पटो विहाय^२ ॥ ७४ ॥

दीपं प्रकाशविशेष ॥ • ॥ उद्यमम् उद्यमः । शाकटाचनस्वप्ना
देव पाठादाने । उद्याममित्याह ॥ • ॥ ब्रह्म । प्रजापतिर्वेदा श्राव्यत
ज्ञानं तपस्य ॥ वेधसि पुंस्त्वमित्यम्य^३ ॥ • ॥ पिधानं सवरणम् ॥ • ॥
भाषम् । अभावः शब्दविवयोऽभिप्राय आत्मा योनिश्च ॥ • ॥ वास्तु ।
वेद्यभूयुर्धं च^४ ॥ • ॥ प्रतो ब्रह्मचर्यादिनियम ॥ • ॥ अर्धं समभाग ।
अर्धोऽयमभाग^५ ॥ • ॥ प्रवरं प्रकृतम् ॥ • ॥ अपिधानं स्रगमम्^६
॥ • ॥ अर्धं चचुरोगविशेष^७ । अर्धस्थितिं दुर्ग^८ ॥ • ॥ मुहूर्तौ द्वा
दश चपा ॥ • ॥ धनो वित्तम् ॥ • ॥ वप्रं प्राकारं वेदारं तदं च ।
तत्र तटे ।

ब्रह्मण्य पर्यन्तचरोऽनुचक सुमेद्वप्रोऽन्वहमन्वकारि^९ ॥

तथा । अर्धोपलोलसितवस्त्रिभिरङ्गि दीप्तास्

तीव्रं भद्राप्रतमिवाञ्च चरन्ति वप्रा^{१०} ॥

१ दामुर्गता A ; वास्तुव्रतेऽर्धं B
C. प्रवराऽभिधाना D

२ अर्धो मुहूर्तार्धं लीमपटो विहाय
A अर्धो मुहूर्तार्धं धनं वप्रं मीधं रेणु
स्तलं विहाया D अर्धोमुहूर्तार्धं L

३ शाव्यतघातं तत्र वेधसिपुंस्त्व A ;
विहा श्राव्यं तत्र श्राव्यं F D etc
(from विहा ? विद (A K J 4 II

४ वेद्यभूयुर्धं च A B C

५ C. only अर्धो समभाग ।

६ F adds अभिधानी नाम शब्दस्थि-
त्यपि । D has only अभिधानी नाम
शब्दश्च ।

७ अर्धो चचुरो D ; अर्धो चचुः A

८ अर्धस्थितिः A. ; om. D

९ Nrup. 2, 3ⁿ

१० Nrup. 4, 55 (eds. अङ्गि तप्तान्
रवाच चरन्ति).

सौधः सुधाधवलितम् ॥ * ॥ रेणुधूलिः ॥ * ॥ तलोऽधो रूपं च ॥ * ॥ लो-
मा तनूरुहम् ॥ * ॥ पटं वस्त्रविशेषः ॥ * ॥ विहायः । आकाशम् ॥ ७४ ॥

उटजचापनपुंसकपातका

भुवनकोटरपल्लवगोमयाः ।

अतिखरं हरिचन्दनमूलकौ

भवनसंक्रमगाण्डिवपत्तनाः ॥ ७५ ॥

उटजः पर्णशाला ॥ * ॥ चापो धनुः । यथा परिमलस्य ।

विपचहङ्गकृता नितान्तं भूलेखया कुञ्चितयोजसन्त्या ।

नाकारमात्रेण परतपस्य यस्यान्वकारि क्रिययापि चापः^१ ॥

नपुसकं शण्डः । स नपुंसकोऽभवदिति भाष्यकारवचनात्पुंस्यपि ॥ * ॥

पातकः पापम् ॥ * ॥ भुवनो लोकः ॥ * ॥ कोटरं निष्कुटः ॥ * ॥ पल्लवं

किशलयम् । यथा ।

लोलौष्ठमौष्टकमुदग्रमुखं तरूणाम्

अभ्रलिहानि लिलिहे नवपल्लवानि^२ ॥

गोमयः करीषः ॥ * ॥ अतिखरम् । अर्थस्तु लोकादवसेयः ॥ * ॥ हरि-

चन्दनम् । हरेरिन्द्रस्य चन्दनो हरिचन्दनः । स चातिपीतः शीतश्च^३

देववृक्षश्च ॥ * ॥ मूलकं शाकविशेषः ॥ * ॥ भवनो गृहम् ॥ * ॥ सक्रमः ।

दुर्गमचरः सेत्वादिः ॥ * ॥ गाण्डिवोऽर्जुनधनुः ॥ * ॥ पत्तनोऽधिष्ठानम्^४

मित्यनेन^४ वप्रत्यये । गाण्डिवोऽर्जुनधनुः ॥ * ॥ पत्तनोऽधिष्ठानम्^४

॥ ७५ ॥

१ परंतपस्य वस्यान्वकारि^० A , D
om from यथा परिमलस्य ।

२ Śis 5, 65, D has the whole verse,
but corrupt

३ शीतलश्च D , °पीतशीतश्च A.

४ Pān v 2, 110

४ D om from मो दुर्गमचरः से-
त्वादि.

कर्पूरकूर्पासकषण्णुशीरा^१

गायत्रीवनिष्ठेवसुपर्णभस्त्रा^२ ।

पिण्याकपुस्त्री नखरेषुषण्डा^३

वैनीतकं द्वीपिनमारकूटम्^४ ॥ ७६ ॥

कर्पूर घनसार ॥ • ॥ कूर्परेऽस्त्रते । कूर्पासक^१ । स्त्रीषां कषु
विद्यास्य^२ ॥ • ॥ पष्टिः संख्यावाची^३ । अन्ये पुन स्त्रियामेव मन्वन्ते ॥ • ॥
उशीरो वासकम् ॥ • ॥ माण्डी विद्यते यस्तु । माण्ड्यावगास्यश्यापामि
त्यनेन^४ वप्रत्यये । माण्डीवोऽर्जुनधनु ॥ • ॥ मिष्ठेवो मिष्ठिवनम्^५ ॥
सुपर्ण गह्व^६ १० ॥ • ॥ भस्त्रम् ॥ • ॥ पिण्याक । सुगन्धिसक्तकीप्रभव
धूपसिद्धकल्लं च ॥ • ॥ पुस्तं खेपकर्म ॥ • ॥ नखरं नख^७ ॥ • ॥ इनु
मर^८ । स्त्रीपुंसवोरित्यम्बे ॥ • ॥ पण्ड^९ पद्मादीनां समुदाय ॥ • ॥
वोदूपरपरया वाद्यते यत्तद्विनीतानामिदम् । वैनीतकं^{१०} चानम् ॥ • ॥
द्वीपिनं व्याप्त ॥ • ॥ आरकूटं पित्तलम^{११} ॥ ७६ ॥

[मञ्जीरनूपुरशफायुत्तराङ्गमेव^{१२}

संसारचूर्णवटवासरजन्तुसखा^{१३} ।

१ कर्पूरकूर्पासक^१ E; D om. (stokā
76 with comment)

२ मिष्ठिव G, om. A; सुपर्ण A.E.;
सुपर्ण B. G.

३ पिनाकपत्नी^३ F; पद्याक^३ षड्-
पुण्डा A; खंडा B. C. E. F

४ विनीतकं^४ A. B. C. E. (D. n. १).

५ कूर्परे^५ कूर्पासकः F

६ These MS. (वेप्रधि^६ A.); Kshir
A. K. 2. 6. 2. 19 कूर्परेऽस्त्रते कर्पास
स्त्रीषां कषुनिद्यास्य^६

७ षड् सखावाची G; षडि^७ F
= Fig. v 2. 110

८ मिष्ठिवो मिष्ठिवन G.

१० सुपर्ण B. G.; गह्व^{१०} B. C. F; cL
Hent. Ask.; सुपर्ण। चर्पसु घनपूषा ।
A.; for D. see note १.

११ खंड^{११} B. C. F

१२ विनीतकं MS.; D see note १

१३ पित्तला A. B.; पित्तला G; for
D see note १

१४ *शियासु B. G.; A D E. om.
this sloka and comment.

कोलाहलः ककुभजानुभगाञ्चवेषा

वित्तस्वभूर्जलशुनाः शललं च गेहम् ॥ ७७ ॥]

मञ्जीरो हंसकम् ॥ * ॥ नूपुर तुलाकोटिः ॥ * ॥ शफं^१ खुरः ॥ * ॥
अणुः सूक्ष्मपरिमाणविशेषोऽन्नविशेषश्च ॥ * ॥ तरण्डं स्रवः ॥ * ॥ मेद्रं
मेहनम् । यथा । ह्रस्वं वृत्तं मृदु स्थूलं मेद्रं शस्तं^२ महामुखं ॥ * ॥
संसारं जगत् ॥ * ॥ चूर्णं चोदः ॥ * ॥ वटं तुल्यता गोलश्च^३ ॥ * ॥
वासरं दिनम् । यथा ।

वासराणि कतिचित्कथंचन स्याणुना पदमकार्यत प्रिया^४ ॥
जन्तुसत्त्वेति । जन्तौ प्राणिन्यभिधेये सत्त्वं पुनपुंसकं भवति । यथा ।
वन्यान्विनेयन्निव दुष्टसत्त्वान्^५ ॥ जन्ताविति किम् । सत्त्वं द्रव्यं प्रकृति-
गुणश्च ॥ * ॥ कोलाहलम् । अव्यक्तो ध्वनिः ॥ * ॥ ककुभो वीणावा-
दनम् ॥ * ॥ जानु । अष्टीवान् । यथा । जानुमस्य गृह्णीयात्^६ ॥ * ॥
भगं योनिः ॥ * ॥ अब्द संवत्सरः ॥ * ॥ वेषो नेपथ्यम् ॥ * ॥ वित्ते स्वम् ।
वित्ते वाच्ये स्व पुंनपुंसकम् । स्वाः । स्वानि ॥ * ॥ भूर्जो वृचविशेषः ॥ * ॥
लण्डनः । रसोनः स्निग्धस्रोष्णश्च लण्डनः कटुको गुरुः ॥ * ॥
शलल सल्लकसूची^७ ॥ * ॥ गेह वेश्म ॥ * ॥ अरुणदन्ताभिप्रायेणैते
दर्शिताः ॥ ७७ ॥ इत्यर्धर्चादिः ॥

राजदन्तार्पितोतावक्लिन्नपक्षपरःशताः ।

नृवरोऽयेवणं भृष्टलुञ्चितो लिप्तवासितः^८ ॥ ७८ ॥

राजदन्तादौ समासे पूर्वनिपातो न भवति^९ । दन्तानां राज्ञा ।

१ शिफं B C

२ मेद्रः शिङ्ग F , cf Brihats 68, 7-8

३ गुलकश्च B C

४ Kum S 8, 13

५ Raghuv 2, 8

६ मृद्धीयात् B , मृद्धीयात् F

७ सल्लकं सल्लकपूर्वं C

८ पक्षशर.° नृवरायवर्णं° A

९ F om न भवति

राजदत्तः । प्रमुखदृग्दत्तदत्तम् । अथ षष्ठीत्यनेन^१ । यदा तु राजा
 ध दत्तायेति समासान्तर^२ तदा न नियमः ॥ ० ॥ पूर्वमुत्तम्^३ आता
 नवितानीकृतं पद्याद्वर्षितम् । अर्षितोत्तम् । यथा ।

श्लोकापटे तुङ्गिनीधितिनार्षितोत्ते^४

शौराद्य नग्नमुषितेव हतेऽद्वयेन^५ ।

श्लोमोत्तमाडमिन्न भानुमरीचिष्य^६

विक्रिष्यपक्षफशिमीफक्षवक्ष बध्ने ॥^७

पूर्वं पक्षं पद्याद्वक्त्रिष्यम् आर्द्रम् । अथक्त्रिष्यपक्षम् ।^८ अथयोरेकादि
 सूत्रेषु ॥ ० ॥ यथात्परे । पर यथा । यथा ।

इ अथेन पतन्पर यतानां पततां प्रात इवारत्नं वितेने^९ ।

पुषोदरादिनाम्नकारामस । अथ पक्षमीसूत्रेषु^{१०} ॥ ॥ ना चायी
 वरस्य । नवरः । प्रधानपुद्गप ॥ ० ॥ वनस्याये । अथेवयम । अत एव
 पाठात्मप्रम्या अलुक् । अन्ध्रावद्याभ्ययीभाषणात् ।

वक्रधा भिन्नधर्मायो^{११} भीमा स्वरसमादय ।

अथेवचं वर्तमाने प्रतीच्यां चन्द्रमपहमे ॥

वनस्यायम् अथेवणमित्येके^{१२} । निपातनात्मम् । अथ षष्ठीसूत्रेषु ॥ ॥
 पूर्व सुचितम् अपनीतं पद्याद्गुणं पक्षम् । भृष्टसुचितम् । यथा ।

१ Cf. Pk. II. 2. 8.

२ यथा तु राजदत्ताधितिः A. ; अ-
 मासान्तरं C.

३ पूर्वमुत्तं F

४ श्लोधिनार्षितोत्ते ;

५ हतेऽद्वयेन A. B. C.

६ प्रथं A. D. F. ; अथक्त्रिष्यः C. ;

D om from the beginning of sloka 77

७ श्लोमोत्तमाडमिन्न

८ अथक्त्रिष्यपूर्वम् C. ; पक्षमीपक्ष
 वक्ष बधी D

९ A. D. add विक्रिष्य — For एका
 दिमूत्रेषु cf. Pk. II. 1. 20

१० Kirt. 12, 21.

११ Cf. Pk. II. 1. 27-9.

१२ भिन्नधर्मायो II 279. ; Bhas. 9
 22.

१३ वनस्यायमपवणमित्येके F

यद्गृह्यलुच्चितशशेव शशाङ्कपात्री^१ ॥ * ॥

पूर्ववासितं भावित पश्चात्क्षिप्रं दिग्ध लिप्तवासितम् । अनयोरेकादिसूत्रेण ।

यथा । यत्क्षिप्रवासितमिव द्युमदोऽञ्जवातैः ॥ ७८ ॥

उत्तगाढकुरुश्रेष्ठौ सिक्तसंमृष्टसंयुतौ^२ ।

उत्तमर्णाधमर्णां च परःसहस्र इत्यपि ॥ ७९ ॥

पूर्वं गाढम् अवलोडित पश्चादुत्तम् उत्तगाढम् । अत्रैकादिसूत्रेण ।

यथा । व्योमोत्तगाढमिव भानुमरीचिसख्यम्^३ ॥ * ॥

कुरुश्यासौ श्रेष्ठश्च । कुरुश्रेष्ठः ॥ * ॥ पूर्वं समृष्ट पश्चात्सिक्तम् । सिक्त-
संमृष्टम्^४ ॥ सिक्तसमृष्टमित्यन्ये^५ ॥ अत्रैकादिसूत्रेण । यथा ।

यत्सिक्तसमृष्टमसृष्टेव नभोऽङ्गणश्रीः^६ ॥

अत्र उक्तमः । उक्तमर्णं ॥ अत्रेऽधमः । अधमर्णं । अत्र मत्तमी
श्रीण्डैरित्यनेन^७ ॥ * ॥ सहस्रात्परे । परःसहस्राः । अत्र पञ्चमीत्य-
नेन ॥ शतसहस्रावित्युपलक्षणम् । तेन

परोरजोभिः खगुणैरगाध सगाधिपुत्रोऽपि गृहानुपैति^८ ।

इत्यपि सिद्धं भवति । पृषोदरादावप्येतद्गृष्टव्यम्^९ ॥ ७९ ॥

कुबेरकेशवौ श्रद्धातपसी विष्णुवासवौ ।

सोमरुद्रौ शिरोजानु चित्रास्वाती शिरोविजु^{१०} ॥ ८० ॥

१ यत्क्षिप्रवासितमिव द्वित्पदोन्ववा-
तिर्यक्सिक्तमृष्टमसृष्टेव नभोगणश्रीः यद्गृ-
ह्यलुच्चितशशेव शशाङ्कपात्री तत्प्रातरा-
सभके । दिवचालसूर्य । D

२ Thus D E, सिक्तसंमृष्टसंयुतौ
A B C F

३ °शख्यं A D, C om from पूर्व
गाढं to कुरुश्रेष्ठ.

४ पूर्वं संमृष्टं सिक्तसमृष्टं MSS

५ °समृष्टमित्यन्ये C, । समृष्टं F

६ नभोगणश्री A, । गण. श्री. B

७ Pān ii 1, 40

८ Anarghar (Calc S 1782) 1, 21

९ एतत्सिद्धं द्रष्टव्यं F, cf sl 145 G

१० °चित्रास्वाती° Γ, शिरोविजु B
C F, शिरोविजु A, शिरोविजु D.

सुवेरय कश्चिद्वय । सुवेरवेभ्रवी । पूष्यदारेण ॥ १० ॥ अह्ना च तपस्य ।
अह्नातपमी । सधुदारेण ॥ ११ ॥ विष्णुय वासवय्य । विष्णुवासवी । बर्हधा
दृषामनुपूर्वमित्यनेन १ ॥ १२ ॥ सोमय इन्द्रय । सोमइन्द्रौ । पूष्यदारेण
॥ १३ ॥ मिरय आनुय । शिरोआनु ॥ १४ ॥ सिषा च स्नातिय । सिषा
स्नातो ॥ १५ ॥ मिरय विजुय । शिरोविजु । २ विजुर्षीषा स्क्रन्धो वा ।
अथसिषुद्दारेण ३ ॥ मोमसु शिरोविजु ४ इत्याह ॥ १० ॥

जंपती दंपती जायापती पुषपती तथा ।

गौपालिधानपूलासविष्वक्सेनार्जुना मता ५ ॥ ६१ ॥

जाया च पतिय । जंपती । दंपती । जायापती । इह पाठाज्जाया
शब्दस्य जंभभावय ६ ॥ पुषय पतिय । पुषपती । एषामसिषुद्
दारेण ॥ १६ ॥ गा पाक्षयतीति गोपाल । तस्यापत्यं गौपालि ७ । य
धीयते यस्मिन्साद् गौपालिधानम् । घामोऽवस्थान वा ८ ॥ पूषामस्य
तीति पूषाम ॥ गौपालिधानं च पूषामस्य । गौपालिधानपूषामम् ॥
अस्याजदारेण ९ ॥ १७ ॥ विष्वक्सेनयार्जुनय । विष्वक्सेनार्जुनौ । अत्राय
द्दारेण १० । यदा पूष्यता न विवक्ष्यते तदा परनिपातार्थं पाठ ।
अथवा । विष्णोरन्यो विष्वक्सेन ॥ ६१ ॥

१ Cf. Pāp. II. 2, 34, Va. 5, 6.

२ शिरोविजु । A. B. C. F. ; विजु
षीषा A. B. C. ; विष्वक् । शिरो
विष्वक् । विष्वक् षीषा D.

३ घुत् (Mṅṅ mostly घु) prātip. in
E and G; cf. Pāp. II. 2, 32.

४ शिरोविजु A. ; शिरोविजु D.

५ गौपालिधान A.

६ जाया च पतिय जायापती B. C.

७ गौपालि A.

८ घामो वा अवस्थान वा A. D. ;
घामोऽव F.

९ Cf. Pāp. II. 2, 31.

१० A. and D. read this reference
generally अत्रायद्दारेण; B. C. and F.
throughout अत्रायद्दारेण; [D. here
अत्रायद्दारेण and once अत्रायतद्दारेण]
cf. P. II. 2, 32.

वैकारिमतं तरडुलकिएवावन्यग्मकाश्च दारगवम् ।
केशश्मश्रु स्नातकराजानौ नग्नमुषितश्च ॥ ८२ ॥

विकारस्यापत्य वैकारिः । स च मतश्च । वैकारिमतम् । अन्याज्-
द्वारेण ॥ शाकटायनस्तु वैकारेर्मतो वैकारिमतः । गाजयतीति गाजः ।
वाजयतीति^१ वाजः । गाजस्य वाजः । गाजवाजः^२ । वैकारिमतश्च गा-
जवाजश्च । वैकारिमतगाजवाजमित्याह ॥ * ॥ तण्डुलाश्च किएवं च ।
तण्डुलकिएवम् ॥ * ॥ अवनन्तिर्नाम राजा जनपदो वा । अग्मका नाम
जनपदः^३ । अवन्त्यश्चाग्मकाश्च । अवन्त्यग्मकम् । अजाद्यद्द्वारेण ॥ * ॥
दाराश्च गौश्च । दारगवम् । अन्याज्द्वारेण ॥ * ॥ केशाश्च श्मश्रु च^४ ।
केशश्मश्रु ॥ केशश्मश्रु^५ इति भोजः ॥ असखियुद्द्वारेण ॥ * ॥ स्नातकः
समाप्तवेदः । स च राजा च । स्नातकराजानौ । अन्याज्द्वारेण ॥ * ॥
पूर्वं मुषितः पश्चान्नग्नः । नग्नमुषितः । यथा ।

द्यौरास नग्नमुषितेव हतेऽरूपेण^६ ।

एकादिसूत्रेण ॥ ८२ ॥

दृषदुपलं पुत्रपशू पूलासकुराडगाजवाजानि^७ ।

आरट्टायनिचान्धनिसिञ्जास्थोशीरबीजानि^८ ॥ ८३ ॥

दृषच्चोपलं च । दृषदुपलम् । अजाद्यद्द्वारेण ॥ * ॥ पुत्रश्च पशूश्च ।

१ वाजयतीति C

२ गाजस्य वाजस्य गाजवाजं F

३ अग्मकोवाजनाम जनपदः A ,
अग्मको नाम^० F

४ श्मश्रुश्च B C F

५ केशश्मश्रु A , om C , B om
केशश्मश्रु

६ नग्नमुषिते^० F , हतेऽरूपेण^० A B C.D

७ पूलाशू^० B C.

८ आरट्टानिचान्धविशिजा^० A , आ-
रट्टापनि^० D , आरट्टयनिचान्धनि^० E ,
आरट्टायनि^० D C F — Cf §1. 83 (आर-
ट्टस्य । आरट्टी?) and 231 (tikādi where
MSS and Kāṣ. V आरट्टायनि!)

पुत्रपशू । असस्त्रियुद्धारेण ॥ • ॥ पूषामय कुरण्यय । पूषामकुर
 रण्यम्^१ ॥ शाकटायनस्तु कुरण्यानां अस्त कुरण्यस्यमम् । कुरण्यस्त
 च पूषामय । कुरण्यस्तपूषाममित्युवाच^२ ॥ • ॥ गाजय वाजय ।
 गाजवाजम् ॥ अन्यस्तु । गजानां समूहो गाजम् । वाग्निनां समूहो
 वाजम् । गाजं च वाजं चेति गाजवाजम् । तत्प्रत्ययस्तु^३ मणपाठादेव
 न भवतीत्याह ॥ अनियमप्रसङ्गे वाजयम्दक्षैव परनिपात ॥ • ॥ आर
 ङ्गीति । आरङ्गो नाम कथित् । तस्यापत्यम् आरङ्गायनि^४ । ति
 कादिनात् फिञ्^५ ॥ चस्य भक्ष्य धनमस्त । तस्यापत्य चान्भनि^६ ॥
 आरङ्गायनिय चान्भनिय । आरङ्गायनियचान्भनि^७ । अस्याज्दारेण ॥
 कथिद् आरङ्गायनियन्भनीत्याह^८ । पाणिनिस्तु । आरङ्गायनियन्भनी
 त्याह^९ ॥ • ॥ सिम्भान सिम्भ्रा । आस्तामन् आस्ता । सिम्भ्रा चास्ता च ।
 सिम्भ्रास्तम् । अत्रानियमे प्राप्ते नियम ॥ • ॥ उशीर च बीज च ।
 उशीरबीजम् ॥ शाकटायनस्तु । उशीरं बीज यस्मिन् । उशीरबीजो
 नाम पर्वत । सिम्भ्रायां तिष्ठतीति सिम्भ्रास्त पर्वत । उशीरबीजय
 सिम्भ्रास्तय । उशीरबीजसिम्भ्रास्तम्^{१०} ॥ अस्याज्दारेण ॥ ८३ ॥

१ कुर्वते A.; पूषाम् take B. C.

२ A. like कुर्वते* (acc. कुरण्यानां
 चर्च); B. C. take पूषाम्

३ तत्प्रत्ययस्तु A.; तत्प्रयोगस्तु C.;
 तत् प्रत्ययस्तु D.; A. acc. from गाजं च
 to वाजवाहम्

४ आरङ्गो आरङ्गायनि A.; D.
 corr. आरङ्गा आरङ्गायनि (nrd. ४);
 आरङ्गो आरङ्गायनि B. C. F.; cf.
 p. ११३ note ८

५ फिञ् A. B. (ukhd. et. 231).

६ चस्य भक्ष्यं चाधनि A.; चस्यं
 F.; चस्यं चस्यं C.; चस्यं चधनीत्याह D

७ आरङ्गायनि take B. C. F.; आ-
 रङ्गायनिय रंधनिय आरङ्गायनिर्वा
 यनि L.

८ ? आरङ्गायनर्वाधनीत्याह A.; D.
 om. from आरङ्गायनिह but see note ६

९ आरङ्गा B. C. F.; A. D. om.
 from पाणिनिस्तु [papa P2a. II. 2, 3]
 आरङ्गायनियन्भनी; M. Kā. V. ८. 1;
 M. I. O. 2460 आरङ्गायनर्वाधनी; M. S.
 Brag. An. Soc. आरङ्गायनियन्भनी]

१० उशीरबीजय उशीर* D

विषयेन्द्रियाधरौष्ठाः स्थलपूलासं च दारजारौ च ।

भार्यापती उलूखलमुसलाक्षिभ्रुवगजाश्वशूद्रार्याः^१ ॥ ८४ ॥

विषयाश्चेन्द्रियाणि च । विषयेन्द्रियाणि । अजाद्यद्द्वारेण ॥ * ॥
अधरश्चौष्ठश्च । अधरौष्ठम्^२ । अन्पाज्द्वारेण ॥ * ॥ स्थल च पूला-
सश्च^३ । स्थलपूलासम् ॥ * ॥ दारयति हृदयमिति दारः । जरयती-
ति^४ जारः । दारश्च जारश्च । दारजारौ । अत्रानियमप्रसङ्गे दारशब्द
एकवचनान्तोऽपि दृश्यते । यथा । धर्मप्रजामपन्ने दारे नान्यं कुर्वीत
॥ * ॥ भार्या च पतिश्च । भार्यापती । अस्खियुद्द्वारेण ॥ * ॥ उल्लूयन्त
इत्युल्लो धान्यानि । आप्ये क्विप् । उल्लः^५ खल्यन्ते संचीयन्ते प्रचिष्यन्त
इति । उलूखलम् । तच्च मुसल च । उलूखलमुसलम्^६ ॥ * ॥ अक्षिणी
च भ्रुवौ च । अक्षिभ्रुवम् । अत एव पाठात्समासान्तः ॥ अनयोरल्पा-
ज्द्वारेण ॥ * ॥ गजश्चाश्वश्च । गजाश्वी ॥ * ॥ शूद्रश्चार्यश्च । शूद्रार्यौ ॥
अनयोरजाद्यद्द्वारेण ॥ ८४ ॥

काकमयूरौ मेधातपसी दारार्थपाण्डुधृतराष्ट्राः ।

नरनारायणदीक्षातपसी चित्ररथबाल्हीकौ ॥ ८५ ॥

काकश्च मयूरश्च । काकमयूरौ ॥ * ॥ मेधा च तपश्च । मेधातपसी ।
अनयोरर्च्यलघुद्वारेण^७ ॥ * ॥ दारार्थश्चार्यश्च । दारार्थम् । अजाद्यद्दा-

१ °उलूखल° A B D , मुशला°
A B C F

२ अधरश्च औष्ठं च °D , अधरोष्ठं
B C F

३ पूलासं च C , °शु° D

४ जारयतीति A D , thus also MS
Kshir on A K 2 G, 1, 35

५ उल्लूयत इति° D , इति उल्लू°
उल्लू. C , इति उल्लू° उल्लू. F

६ °उलूखल° A B D F , °मुशला°
A B C F throughout.

७ अनयोरर्च्यलघु° A perhaps right ,
°अनयोरपालघुद्वारेण D , cf P ii
2, 34 Vs 3 and 4

रेण ॥ पाण्डुय धृतराष्ट्रय । पाण्डुधृतराष्ट्रो । वर्षंभाह्वयामनुपूर्वं
मित्यनेन ॥ * ॥ नरय नारायणय । नरनारायणो ॥ * ॥ दीवा च
तपय । दीवातपसी ॥ अनयोरर्थात्पुद्गारेण^१ ॥ * ॥ विचरयय वा
स्त्रीकय । विचरयवास्त्रीकौ राजानौ । अस्याब्दद्वारेण । पाणिनिना
मनममेन ॥ प्राकटाथनस्तु वस्त्रीऽध्यास्तीति वस्त्री । वस्त्रीव वस्त्रिक^२ ।
सञ्जाप्रतिष्ठत्योरित्यनेन^३ के । विचरयवस्त्रिकम्^४ ॥ भोजस्तु विचर
यवास्त्रिकावस्त्रिके^५ पपाठ । उपादिमन्त्रे तु स्वस्त्रीकातिमिस्त्रीकवा
स्त्रीकवस्त्रीकवस्त्रीकविस्त्रिस्त्रीकापुच्छरीकपक्षरीकसमीकप्रतीकपूतीक
पर्फरीकादय^६ इत्यस्मिन् वास्त्रीकमिति प्रादर्शयत्^७ ॥ एतेवामेति
सूत्रे प्राङ्निपाते प्राप्ते परनिपात कियते ॥ ८४ ॥

पूर्वोऽप्यर्धो धर्मतः शब्दकामाद्

इन्द्रार्कान्तेभ्योऽग्निचन्द्रादयोऽपि ।

भीष्मादित्यं द्रोणचन्द्राच्च राहोण्=

चन्द्रो यीष्मो वा वसन्तादिभाष्य ॥ ८६ ॥

पूर्वोऽप्यर्ध इति न केवलं धर्मशब्दकामेभ्यः पूर्वोऽर्धशब्दः परोऽपि
द्रोणो गणपाठसामर्थ्यात् । अर्धस्य धर्मस्य । अर्धधर्मो । धर्मार्थो ॥

१ अर्धालपुं० D.

२ PThom A. (व०); वास्त्री० वास्त्री ।
वास्त्रीव वास्त्रिकः B. C. D.; वास्त्रो
० वास्त्री । अ एव वास्त्रीकः F

३ संज्ञाप्रतिष्ठोर् A.; cf. Ppq. v 2.
96-7

४ Thom A. D F; विचरयवास्त्रिकं
B. C.

५ विचरयवास्त्रीकाव० F

६ तुदीका D.; त्रिस्त्रिस्त्रीक A. D ;
वास्त्रिक C.; B. C. F om. वस्त्रीकः;
B. om. पक्षरीकः; ववरीक G.; C. om.
प्रतीकः; A. om. पूतीकः; cf. Ua. B. 4.
16-22.

७ प्रदर्शयति C.; प्रदर्शयत B.; प्रा-
दर्शयत D.; प्रदर्शयत F

८ भीष्मादित्यो० E.; भीष्मादित्य
द्रोणो० C. F.; द्रोणचन्द्रान्तेभ्यो० A.

अर्थशब्दौ । शब्दार्यौ ॥ अर्थकामौ । कामार्यौ ॥ * ॥ न केवलम् अग्नि-
चन्द्रादयः पूर्वं भवन्ति परतोऽपि । अग्निश्चेन्द्रश्च । अग्नीन्द्रौ । इन्द्राग्नी
॥ * ॥ चन्द्रार्कौ । अर्कचन्द्रौ ॥ * ॥ आद्यन्तौ । अन्तादी ॥ * ॥ भीष्मद्रो-
णौ । द्रोणभीष्मौ ॥ * ॥ चन्द्रादित्यौ । आदित्यचन्द्रौ ॥ * ॥ राज्ञचन्द्रौ ।
चन्द्रराज्ञ ॥ * ॥ ग्रीष्मवसन्तौ । वसन्तग्रीष्मौ ॥ ८६ ॥

शुक्रशुचिकरभरासभगुणवृद्धिसमीरणान्निकुशकाशाः ।

सर्पिर्मधुदीर्घलघू सतपःश्रुतपाणिनीयरौढीयाः ॥ ८७ ॥

शुक्रशुच्यादयः शब्दाः शकृन्मूत्रशब्दपर्यन्ता विपर्ययेणापि भव-
न्ति ॥ शुक्रश्च शुचिश्च । शुक्रशुची । शुचिशुक्रौ ॥ * ॥ करभरासभौ ।
रासभकरभौ ॥ * ॥ गुणवृद्धी । वृद्धिगुणौ ॥ * ॥ समीरणान्नौ । अग्नि-
समीरणौ ॥ * ॥ कुशकाशम् । काशकुशम् ॥ * ॥ सर्पिर्मधुनो । मधुस-
र्पिषी ॥ * ॥ दीर्घलघू । लघुदीर्घौ ॥ * ॥ सतपःश्रुतेति । सह तपःश्रुता-
भ्या वर्तन्ते । सतपःश्रुताः । सतपःश्रुताश्च ते पाणिनीयरौढीयाश्च ॥
तपःश्रुते । श्रुततपसौ ॥ * ॥ पाणिनीयरौढीयाः । रौढीयपाणिनीयाः^१
॥ ८७ ॥

भीमसेनार्जुनावेतौ कपित्थाश्वत्यसंयुतौ ।

शकृन्मूत्रं कृतइन्द्रा^२ व्यत्यासेन सतां मताः ॥ ८८ ॥

भीमसेनार्जुनौ । अर्जुनभीमसेनौ ॥ * ॥ कपित्थाश्वत्यौ । अश्वत्यक-
पित्यौ ॥ * ॥ शकृन्मूत्रम् । मूत्रशकृत् ॥ * ॥ एतेषां स्वीयस्वीयसूत्रेण
नियमे प्राप्ते गणपाठादिकल्पः ॥ सतां मता इति साभिप्रायम्^३ । तेन

^१ C has throughout रौढीय
^२ सहकृन्मूत्रं A, शकृन्मूत्रपर्यन्ता F

^३ सतां मत. । मतासत । सतां मतां
सत्य इति साभिप्राय C, F adds वचनं.

जित्याविपुष्यविनीया । विपुष्यविनीयजित्या ॥ देवापिशन्तू । यन्तनु
देवापी इत्यादयोऽपि भवन्ति ॥ ८८ ॥ इति रावदन्तादि ॥

कडारः पिङ्गलो गौरी भिक्षुकं खलतिस्तनु' ।

शौर्यः कुण्डो वृकं खल्लो वठरो गडुलस्तथा ॥ ८९ ॥

कडारादय प्रस्था कडारा कर्मभारघे वेत्यनेन पूर्वं वा निय
तन्ति । कडारजैमिनि । जैमिनिकडार १ ॥ • ॥ पिङ्गलमाख्य ॥
माख्यपिङ्गल २ ॥ • ॥ गौरगोतम । गोतमगौर ४ ॥ • ॥ भिक्षुक
दाधि । दाधिमिक्षुक ॥ • ॥ खलतिस्तारपायय । स्तारपायय
खति ॥ • ॥ तनुवृकविन्दु' । वृकविन्दुतनु । तनुवृकं कथवाची ५ ॥
शौर्यधिनु । शिगुशौर्य ६ ॥ • ॥ कुण्डमाधि' । माधिकुण्ड ७ ॥ • ॥
वृकमाधि' । माधिकुण्ड ॥ • ॥ खल्लवास्त्र' । वास्त्रखल्ल ८ ॥ • ॥
वठरश्चान्द्रस । चान्द्रसवठर ९ ॥ • ॥ गडुलगाधव । गाधवग
डुल ॥ ८८ ॥

वृकखोडाविमौ काय्यं कूटखेली च कीर्तितौ ।

आहिताग्निगताधोऽथभार्मपीतघृतप्रिया ॥ ९० ॥

इन्द्रमनु । मनुइन्द्र ॥ • ॥ खोडकखोड । कखोडखोड ॥ • ॥
कायद्रोष । द्रोषकाय ॥ • ॥ कूटदाधि । दाधिकूट ॥ • ॥ खेड

१ खंडो वठरो C; वठरोडुलख
या A; वठरो F

२ कडारजैमिनि' । जैमिनिकडार' (वि-
गमि क' A) A B, D

३ पिङ्गलमाख्य' । माख्यपिङ्गल' F

४ गौरगोतम । गोतमगौर D F

५ अथाऽर्षवाची F

६ शिगुशौर्य D; शौर्यधिनु' । शि-
गुशौर्य F

७ कुण्डमाधि' । माधिकुण्ड' A

८ खल्लवास्त्र' । खल्ल' C

९ वठर' चान्द्रस' A; वठर' व

ठर' B; वठर' । वठर' D

शाण्डिल्यः । शाण्डिल्यखेलः ॥ * ॥ एतेषां गुणवचनत्वात्पचे परत्वार्थं
वचनम् ॥ * ॥ इति कडारादिः ॥

एते शब्दा वज्रघ्नीहो प्राप्तपूर्वनिपाताः सन्तो^१ वाहिताग्न्यादावि-
त्यनेन पूर्वपदत्वभाजो वा भवन्ति ॥ आहितोऽग्निर्येन स आहिताग्निः ।
अग्न्याहितः । यथा च भट्टिकाव्ये ।

अग्न्याहितजनप्रक्ते विजिगीषापराञ्छुखे ।

कस्माद्वा नीतितीक्ष्णस्य संरम्भस्तव तापसे^२ ॥

यथा वा । प्रतिशरणमशीर्णज्योतिरग्न्याहितानां

विधिविहितविरिञ्चैः^३ सामिधेनीरधीत्य ।

• कृतगुरुदुरितौघध्वंसमध्वर्युवर्चैर्

ऊतमयमुपलोढे साधु सांनाय्यमग्निः^४ ॥

गतोऽर्थो यस्यासौ गतार्थः । अर्थगतः ॥ * ॥ ऊढा भार्या येन ।
ऊढभार्यः । भार्योढः ॥ * ॥ पीतं घृतं येन । पीतघृतः । घृतपीतः ॥ * ॥
प्रियशब्दस्य केवलस्येहोपदेशादुत्तरपदमनियतम् । तेन प्रियगुडः ।
गुडप्रियः ॥ प्रियविश्वः । विश्वप्रियः ॥ प्रियद्विः । द्विप्रियः ॥ एतेन चा-
हिताग्न्यादयो गणाधीता एव ग्राह्या नाधिकप्रयोगाः^५ । तेनाहित-
वसुरित्यादौ यथाप्राप्तं स्थान्न विकल्पः ॥ ६० ॥

जाताहन्तः सपुत्रोऽथ तैलं मद्यं च पीततः ।

गड्वादेः सप्तमी क्तान्तं जातिकालमुखादितः ॥ ९१ ॥

१ सतो A D , संति C , cf P in 2, 37

२ Bhatt 9, 111, °नीतीतिजस्य° D
नीतिनिष्णस्य ed 1828, B C F om
from भट्टिकाव्ये to यथा वा

३ Ṣisup 4, 41 ; °विरिञ्चै A वि-
रिञ्चै D

४ B C F om from कृतगुरु

५ एतेन वाहि° B C , नाधिकाप्र-
योगा. C

जाता दन्ता अस्त्र । जातदन्त । दन्तजात ॥ ॥ पुत्रो जातोऽस्य
पुत्रजात । जातपुत्र ॥ • ॥ तैल पीत येन । पीततैल । तैलपीत ॥ • ॥
मद्य पीतं येन । मद्यपीत । पीतमद्य ॥ • ॥ गङ्गादे सप्तमीति गङ्गा
दिभ्यः सप्तम्यन्तो^१ बङ्गभीर्ही पूर्वं वा निपतति । गङ्गु कण्ठे यस्त्र ।
गङ्गुकण्ठ । कण्ठेगङ्गु^२ ॥ गङ्गुशिरा । शिरसिगङ्गु^३ ॥ गुहमध्य ।
मधेगुह^४ ॥ गुर्वन्त । अन्तेगुह^५ ॥ इन्दुमौली यस्त्र । इन्दुमौलि ।
मौलीन्दु । यथा च ।

मौलीन्दोर्मौलिभूषा मनमिजनुपतेरान्तर केलिकोत्र

प्राचीदिङ्गायिकाया^६ कनकविरचितम्रीडताडङ्गकान्ति^७ ।

पीयूषाधारवर्षी त्रिभुवननयनानन्दसुन्दरीकपात्रं

देव शीघ्रेतमानुजयति क्षुमुदिनोबान्धव सिन्धुजम्भा ॥

भोजस्तु नेम्हादिभ्य^८ इत्यनेन निषेधात्प्रौलीन्दुरिति मन्वते^९ ॥ समर्था
धिकाराद् बहुगङ्गुरित्येव^{१०} भवति । तथा शशिसेखर । पद्मनाभ ।
कर्षनाभ । शङ्खापाणि । पद्मपात्रिरित्यादौ परकिपात एव ॥ • ॥
ज्ञानमित्यादि । ज्ञानं च वा पूर्वं निपतति ॥ जाते । पलाप्युभचिती ।
भक्षितपलाप्यु ॥ सारङ्गजम्भी । अर्घसारङ्ग^{११} ॥ पाणिशृङ्गीतो । शृङ्गी
तपात्रि ॥ ॥ काष्ठात् ॥ सामजाता । जातसामा ॥ सवस्त्रजाता ।
जातसंवस्त्रा ॥ ॥ सुखादे । सुखजाता । जातसुखा ॥ जातदुःखा ।

१ सप्तम्यन्त A D ; cf. P. II. 2, 33 v. 3

२ कण्ठेगङ्गु A. B. C. F

३ F add शिरोगङ्गुरित्यादि

४ मधेगुह । and acc. शिरसिगङ्गु

५ अन्तेगुहः F

६ दिपायकाया A. F

७ म्रीडताडङ्गकान्ति A. ; ताडङ्ग-
कान्ति F

८ मङ्गादिभ्यः C

९ इति न मन्वते F

१० बहुगङ्गु C ; L. KA v. II. 2, 35.

११ Thus D F ; सामरङ्गभी अर्घ्य
सामरा । A. ; सामरङ्गभी अर्घ्यसामर
B. C. [सारङ्गजम्भी KA ; v. L. 2, 170 ;
सार्ङ्गजम्भी B. 2, 30, ed. ; MSB. सारङ्ग]

दुःखजाता ॥ तप्तोत्पन्ना । उत्पन्नतृप्ता^१ ॥ न्यासकृता सुखादयो गुण-
वचना इत्युक्तम् । भोजस्तु सुखादयो दश क्वञ्विधौ^२ निरूपिता
इत्युक्तवान् जातिग्रहणमकृत्वाकृतिग्रहणात् ॥ आकृत्या संस्थानेन व्यज्यते
सा जातिः । तेनेह न भवति । आहृतत्राच्छ्रणः । सेवितचत्रियः । तर्पि-
तदाचिः । शोणितकट इत्येके ॥ जातिपरत्वं आकृतेः पूर्वनिपातः । न
व्यक्तिपरत्वं इत्येके^३ ॥ ६१ ॥

ज्ञेयो जातश्मश्रुः पीतदधिच्छिन्नशीर्षपीतविषाः ।

क्तः प्रहरणवाचिभ्यः४ सप्तम्यपि संमता विदुषाम् ॥ ६२ ॥

जातं श्मश्रु यस्य । जातश्मश्रुः । श्मश्रुजातः ॥ * ॥ पीत दधि येन ।
पीतदधिः । दधिपीतः ॥ * ॥ छिन्न शीर्षं यस्य । शीर्षच्छिन्नः । छिन्न-
शीर्षः ॥ * ॥ पीतं विषं येन । विषपीतः । पीतविषः ॥ * ॥ क्त इति ।
प्रहरणं धनुःखड्गाद्यर्थो येषां तेभ्यः क्तान्त सप्तम्यन्तं च पूर्वं निपतति^५ ।
उद्यत उखातोऽसिरेण स उद्यतासिः । अस्युद्यतः ॥ कलितप्रहरणः ।
प्रहरणकलितः ॥ दण्डः पाणौ यस्यासौ दण्डपाणिः । पाणिदण्डः ।
विश्रान्तन्यासकृत्त्वसमर्थत्वाद्^६ दण्डपाणिरित्येव मन्यते ॥ वज्रपाणिः ।
पाणिवज्रः । अविशेषोक्तावप्यसमर्थत्वात्^७ । शूूलपाणिः । शार्ङ्गपा-
णिः । धनुष्याणिः ॥ पाशहस्त इत्यादौ परनिपात एव ॥ आकृतिगणो
ऽयम् ॥ ६२ ॥ इत्यादिताग्यादिः ॥

१ तृप्तोत्पन्ना।उत्पन्नतृप्ता CD [KAs
V iii 1, 18 MSS तृप्त, ed तृप्त (var 1
तीत्र), but cf vi 2, 170, ed तृप्त]

२ क्वञ्विधौ C, क्वञ्ज्विधौ D F,
क्वद्विधौ A, क्वद्विधौ B, cf P iii
1, 18

३ °परात्वे° C, °परत्वे पीत्येके D

४ क्तप्रहरण° A, क्त प्रेरण° E

५ प्रहरणधनु । षड्वाद्यर्थो येषां° A,
प्रहरणा धनुः षड्वाद्यर्थो येषां° B, °ख-
ड्गादि । यथा एषां तेभ्यः क्तान्तसप्त° C

६ °न्यासकृतुरसमर्थत्वात् F

७ अविशेषोक्तावपि असम° F

तिष्ठन्नु प्ररथं खलेषुसमधोनाभं समभूमि च
 प्राह्लं पुण्यसमं वहन्नु विपमं प्रान्तं तथा निधमम् ।
 एकान्तं च समपदाति सुपमं तीर्थं समानात्परम्
 पूतेनान्वितपूयमानखलतो लूनाद्यवं वा युग्मम् १ ॥९३॥

तिष्ठन्नु । इत्येवमादय समासास्तिष्ठद्वादिरपमित्यनेनाथयोभा
 वसञ्जा निपात्यन्ते २ । अथमेव निपातित समासो भवति नाथ्य ॥ * ॥
 तिष्ठन्ति गावो यस्मिन्काशे दोहाय स काशस्तिष्ठन्नु । प्रथमराचेरर्थ
 मटी । प्राह्लट्काञ्च इत्यन्ते । अथमेवेति वचनात्प्रथमय भट्टिकाथे
 प्रथोय ।

आतिष्ठन्नु अप्सव्यां प्रकान्तामापतीमथम् ।

प्रातस्तरां पतयिष्य प्रबुद्ध प्रथमन् रविम् ३ ॥

तिष्ठन्नु यावद् आतिष्ठन्नुच्यते । भाव्योदाहरणान्तावदर्थ ४ विजातीय ।
 न च समासमाचेब न भवितव्यमित्युक्तम् ५ । अभिधानप्रमाणस्य समास
 ॥ * ॥ प्रथमतः रथस्य ६ । प्रगता प्रभृता वा रथा अस्मिन्देबे ७ । प्र
 यम् ॥ * ॥ ससे बुधानि चच काशे स काश ससेबुधम् ८ ॥ * ॥ नामेरधो
 ऽधोनाभं प्रहृतवान् ९ । गणपाठादकार समासान्त ॥ * ॥ समत्वं भूमे ।
 समभूमि । निपातनाम्नुगात्म ॥ प्राकटाद्यनष्ट समभूमीत्यप्याह ।

१ अक्षती* A. E ; पुसं (पुसं) A. B.
 C. E. F ; D has पुस both here and in
 the first place. Cf. not ११ p. १३३

२ तिष्ठन्नु इत्येव समासश्चि* C. ; ति-
 ष्ठादिरपमित्य* A ; *दिरपमित्य
 चि* D

३ Bhatti 4 14

४ भाष्येदाहरणामावाह्यं C.

५ *माचेब भवितव्य* D

६ प्रवर्त रथं चञ्च C.

७ *प्रगता वा रथा अस्मिन् वा द्विबे
 A. D ; C. see प्रभृता

८ बुधानि* असेबुधं D ; cf. next
 page note ११

९ अधोमावं नाम B. ; प्रहृतवान्
 B. C.

अन्यार्थत्वे तु^१। समभूमयो वीथय इत्येवं यौगिकत्वेनास्य लक्षणस्य प्रवृ-
 त्तिः। अन्यार्थत्वेऽपि समभूमि^२ति केचित् ॥ * ॥ प्रगतत्वमङ्गा प्रगतमह
 इति वा। प्राक्तम्। निपातनाद् अङ्गादेशः ॥ * ॥ पुण्यत्व समायाः पुण्या
 समेति वा। पुण्यसमम्। पुण्येन सम तृतीयासमासापवाद इति के-
 चित्^३ ॥ * ॥ वहन्ति गावो यस्मिन्काले स कालो वहद्गु। शरत्काल^४
 इत्यन्ये ॥ * ॥ विगत सम विगतत्वं समस्य वा। विषमम् ॥ समादिप्रकृत्यो
 हीनो वा देश इति केचित् ॥ * ॥ प्रगतत्वमन्तस्य प्रगतोऽन्तोऽस्मिन्देश
 इति वा। प्रान्तम् ॥ * ॥ निर्गत सम निर्गतत्व समस्येति वा। निःष-
 मम् ॥ समान्निष्क्रान्तो निःषममिति केचित् ॥ * ॥ एकोऽन्तो यस्य तद्
 एकान्तम् ॥ * ॥ समत्व पदाते। समपदाति। निपातनान्मुगागमः ॥
 समपदातीत्यपि^५ शाकटायनः ॥ अन्यार्थत्वे तु। समपदातयो राजान
 इति यौगिकत्वेनास्य लक्षणस्य प्रवृत्तिः^६ ॥ * ॥ शोभना समा यत्र स
 कालः सुषमम्। शोभनत्व समस्येति वा ॥ * ॥ समान तीर्थ तीर्थस्य स-
 मानत्वमिति वा। समानतीर्थम् ॥ * ॥ पूता पूयमानाश्च यवा यत्र काले
 स पूतयवम्। पूनयवमिति भोज^७ ॥ पूयमानयव काल ॥ * ॥ खल^८
 रणाजिर धान्यावपनस्थान च। खलन्ति सचीयन्ते^९ यशसि पूरैर्धा-
 न्यानि वा यत्र तत् खलम्। खले^{१०} यवा वुशानि च^{११} यस्मिन्काले

१ अन्यार्थे तु A, अन्यार्थ तु orig D,

B C om तु

२ समभूमिरिति D

३ B om समं तृतीया, C om पु

ख्येन सम

४ शरत्काल A D

५ समपदाती। अपि A, समपदा-

त्यपि C, समपदातीति D

६ B C F om लक्षणस्य

७ F om from पूनयव

८ ॥ खले यवा वुशानि च खल F

९ खलति° C, सवीर्यते B

१० A om from स पूतयवम्

११ यवा धुनाजि च A, D om from

च। खलन्ति, A B C F read वुस

throughout. The distinction between

वुस and वुश was probably not intended

here by the author Cf p १३२, n १

य^१ खल्लेषवम । खल्लेषुयम् ॥ * ॥ लूना यवा यस्मिन् स लून-
वम् ॥ * ॥ वा युयमिति वाग्रब्धो व्यवसावाची । तेन युग्रयब्द स्र-
ग्भादेव द्रष्टव्य ॥ ८३ ॥

समपक्षं पापसमं समानतीरं प्रदक्षिणं प्रमृगम् ।

अपदक्षिणं च संप्रति वासंप्रति लूयमानयवम् ॥ ८४ ॥

समत्वं पक्षस्य यम पक्षोऽस्मिन्निति वा । समपक्षं द्वेष ॥ * ॥ पापा
यमा यस्मिन्नुमे काले वा । पापयमम् ॥ * ॥ समान तीर यमानत्वं ती
रस्त्विति वा । यमानतीरम् ॥ * ॥ प्रमृत्त्य दक्षिणतो भ्रमति । प्रदक्षि
णम् । भोजस्य प्रदक्षिणं वाममित्याह^२ ॥ प्रकृत्य दक्षिणाया वा ।
प्रदक्षिणम् ॥ ॥ प्रगता मृगा यत्र काले यतो वाऽरथादेस्तत् प्रमृ
गम्^३ ॥ ॥ अपगता दक्षिणा यत्र तद् अपदक्षिणम्^४ ॥ * ॥ संप्रतीति
प्रादिसमुदायरूपं यद् । स एव नवसंपर्काद् असंप्रति ॥ * ॥ लूय
माना यवा यत्र काले स लूयमानयवम् ॥ ८४ ॥

संहतसंहियमायाद् भुसं यवं चायतीगवावियमे ।

अपरायत्योश्च समं दुग्धममिचप्रत्ययोऽपि गणे ॥ ८५ ॥

संहतानि सत्रियमाषानि च भुषानि यवाय यत्र काले य कास
संहतभुसम् । सत्रियमाषभुसम् ॥ संहतयवम्^५ । सत्रियमाषयवम् ॥ * ॥
दोहार्थं अक्षपानार्थं निवासार्थं^६ वायत्यो गावो यत्र काले स आय

१ निवासनं यस्मिन् D ; F om
from यवम् । यमे

२ भोजस्य प्रदक्षिणं वाममित्याह
A. । भोजस्य प्रदक्षिणं वाममित्याह D

३ D. om यतो F om वा । काशि
याता पारश्वेति प्रमृगं C

४ अपगता दक्षिणं अपदक्षिणं C

५ C. D. F om संहतयवं ।
संहतयवं (suppl.) Lag यवायतीगवावियमे ।

६ A. om. निवासार्थं

तीगवम् । यथा । आतिष्ठद्गु जपन्संध्यां प्रक्रान्तामायतीगवम् ॥ * ॥ न विषमम् । अविषमम् ॥ * ॥ अपरा आयत्यो वा समा यत्र काले सोऽपरसमम् । अवरसममिति भोजः^१ ॥ आयतीसमम् ॥ * ॥ दुष्टत्वं समायादुष्टा समा वा यत्र तद् दुःषमम् । गणपाठसामर्थ्यात्स्त्रीत्वनिवृत्तिः^२ ॥ * ॥ इत्प्रत्ययोऽपीति । इज् युद्ध इत्यनेन^३ य इज् विहितस्तदन्तःशब्दोऽत्र गणे द्रष्टव्यः । तेन परम भीम वा केशाकेशीति समासारम्भकत्वं न भवति ॥

तिष्ठद्गु वहद्वायतीगव लूनलूयमानपूतपूयमानयवाः^४ खलेसंहृतमह्वियमाणयववुमाश्च कालविशेषवाचिन एव गणे द्रष्टव्याः^५ ॥ अन्ये तु देशवृत्तित्वमपि मन्यन्ते । तेनान्यत्र पूर्वेण वज्रवीहिः स्यात् । तिष्ठन्ति गावो यत्र स तिष्ठद्गुः । तिष्ठद्गवो ग्रामाः ॥ वहन्त्यो गावो यत्र सा वहद्गुर्हलपङ्क्तिः । वहद्गव कुटुम्बिनः ॥ आयत्यो गावो यत्र स आयद्गुः ॥ लूनयवेषु चेत्रेषु वसतीत्यादि ॥ लूनयवादयस्तु प्रथमैकवचनान्ता एव प्रयोक्तव्याः । तेन द्वितीयादिका विभक्तिर्न भवति ॥ सम भूमिपदातिभ्यामन्यपदार्थे^६ प्राऽङ्गरथमृगदक्षिणाभिरित्येताभ्या सूत्राभ्या^७ कालभावयोरेवान्यपदार्थ इव्यते । तेन समा भूमिरस्मिन्ग्रामे । समभूमिर्ग्रामः । प्रगता मृगा अस्मात् । प्रमृगो देशः । प्राहू । प्ररथः । प्रमृगः । प्रदक्षिण ॥ अन्यपदार्थ एव^८ । समा भूमिः । समभूमिरित्यादौ^९ तत्पुरुष एवेति भोजः ॥ आकृतिगणोऽयम् । तेन यत्प्रमृति

१ अपरसम । अपरसममिति^० A ,
D om from अवर^०

२ °स्त्रीत्वान्निवृत्तिः A D

३ Cf Pan II 2, 37

४ °आयतीयवलून^० A B , आयत
गवलू^० C , °लूनगव लूयमान^० D

५ °वाचन एव^० A , I om गणे
६ समभूमिसमपदातिभ्याम^० B C F

७ A C D om सूत्राभ्यां

८ अन्यपदार्थश्च D

९ °इत्यादि । A

तन्मन्त्रतीव्यादीनामपि क्रियाविशेषवृत्तीनां व्युत्पत्तिरनेनैव द्रष्टव्या
॥ ८३ ॥ इति तिङ्ङादि ॥

ऊरीर्धशकलोररीगुलुगुधाधूसीस्वधाविःसञ्जूर १

धूलीर्धसकलोररीमसमसाविङ्गीफलीमससा ।

ताली संशकला फलू च शकला^१ स्वाहा वषट्श्रीषटौ
वेताली च पशूपलीगुलुगुलातालीवितालीद्युद^२ ॥ ९६ ॥

उसुन्नेत्यादिना^३ सूत्रेणोद्योदय सुवन्ता ध्यादिना सच वम
जन्ते । स समापस्तुदधी भवति ॥ • ॥ ऊरीत्यङ्गीकारे विस्तारे च ।
ऊरीकृत्य । अङ्गीकृत्य विस्तार क्त्वा वेत्त्यर्थं ॥ केचिद् अनुकरवविस्तार
रथोरिति पठन्ति । अपरे अशार्धमश्रमशसासु^४ । यथा ।

तदूरीकृत्य कृतिमिर्बाचस्त्यं प्रतापते^५ ॥ • ॥

अंशकसेति विंशायाम् । अंशकसाकृत्य । द्विसितेत्यर्थं ॥ • ॥ उररी ।
ऊरीवत् ॥ • ॥ गुलुगुधेति पीडायाम् । गुलुगुधाकृत्य^७ । पीडयित्ते
त्यर्थं । शीडायामित्यस्ये ॥ गुलुगुधेत्यस्ये^८ ॥ • ॥ धूसीति विस्तारे ।
धूसीकृत्य । विस्तार्येत्यर्थं ॥ धूसी कान्ताविति शाकटायन । अपरे
धूसी काङ्गायाम्^९ । धूसीकृत्य । काङ्गां कृत्येत्यर्थं ॥ • ॥ अघेति संप्र
दाने । अघाकृत्य अघाशब्दोच्चारितमन्त्रादिकर्म^{१०} क्त्वा मत इत्यर्थं ॥

१ ऊरीर्धस^१ A; *नुमनुधा^२ F

२ ताली संशकला A B. C. E. F;
संशकला^३ D; *सकला ३१८५

३ आवासीवितासी B. C. F; आ
तासीवितासी A; *अद् A. D. E. F

४ उन्नेते^४ A; इन्नेत्यादिना D;
अन्नेत्यादिना C.

५ भुषार्धमश्रम B; भुषार्धमश्र
C; भुषार्धमश्रमानु D

६ Nr. 2, 30; वितापते A; विधी
यते D; D has the hole stanza.

७ गुलुगुधेति गुलुगुधाकृत्य । F

८ P. The B; नुमनुधेत्यस्य A; नुम-
नुधेत्यस्य C; om. D. F

९ B. C. om. धूसी काङ्गायां

१० सधादिशब्दो^{१०} A; आन्ता
दि^{१०} C.

दप्तिप्रीत्योरित्यन्यः ॥ * ॥ एवं स्वाहावषट्श्रौषड्वौषटामर्था द्रष्टव्य' ।
वषट् पूजायामित्यन्यः । एतेषां संप्रदानार्थत्वात्करोतिनैव सवन्ध ॥ * ॥
आविस् । इति प्राकाशे । यथा ।

तेषामाविरभूद्ब्रह्मा परिम्लानमुखश्रियाम्^१ ।

आविष्करोति । प्रकटयतीत्यर्थ' । आविःशब्दस्येह पाठात्मूक्तत्वे^२ धा-
तोः प्रागेव निपातः । एव च योऽय प्रयोगः^३ ।

वारुणीमदविशङ्कमथाविश्वक्षुषोऽभवदसाविव रागः ॥

इति । तथा । पृथुदर्विभृतस्ततः फणीन्द्रा

विषमाशीभिरनारत वमन्त ।

अभवन् युगपद्विलोलजिह्वा-

युगलीढोभयसृक्कभागमावि ४ ॥

इति च सप्रमादज एव नास्त्यभ्युद्धारः^४ । आविरभवद्राग । आविर-
भवन्फणीन्द्रा इति क्रियायोगस्य समीहितत्वात् ॥ * ॥ मजूरिति सहार्थे ।
सजूःकृत्य । सहित साहित्येन वा कृत्वा गत इत्यर्थ' । सहार्थत्वादय
कृत्वस्तिभिर्युज्यते । आवि'शब्दश्च^६ प्राकाशार्थत्वात् ॥ * ॥ धलीति त्रि-
दूरव्याकुलीभावे^७ । धून्तीकृत्य । विदूराकृष्णता^७ कृत्वेत्यर्थ' ॥ * ॥
ध्वसकला । भ्रशकलावत् ॥ * ॥ उरुरी । ऊरीवत्^८ ॥ * ॥ मसमसेति
ध्वसकलावत् ॥ * ॥ विक्ली फली । इति विकारे । हिमायामिति वा-
मनः । विकारार्थत्वात् कृत्वस्तिभिर्युज्यते । विक्लीकृत्य ॥ अपर आक्ली
विक्लीति विचारे । विक्लीकृत्य विचार्येत्यर्थ' ।^९ ॥ फलीकृत्य ॥ * ॥ मसमसे-
ति मसमसावत । अपरे तु मसमसा मसमसेति द्वौ सचूर्णने सवरणे

१ Kum S 2, 2

२ सक्तत्वे B, सत्व C, सूत्रत्वे corr D

३ एषविधो यं D, S. Sup. 10, 19

४ § 15 20, 42, A C D om. the first

half

५ इति च प्रमाद° D, नास्त्युद्धार C

६ आवि शब्दस्य B C F

७ विद्वर° A B, विज्वर° C

८ उरुरीवत् B C F

९ D om from अपरे

चेत्याहु १ ॥ ८ ॥ तासो विदूराकुलीभावे १ । तासोहत्य ॥ तासो
 आतासो वर्णे आकटायन ॥ अपरे तृप्तमार्थे । तासोहत्य । उक्त
 ह्येत्यथ ॥ विस्तारे तु भोज ॥ ८ ॥ भंगकमेति मममत्तावत् २ । अ
 सङ्गेति ३ भोज ॥ ९ ॥ फसू ४ विहोवत् । फसू फलीति ५ क्रियामपत्नी
 फसूहत्य । फलीहत्य । क्रिया मपाद्येत्यर्थ ॥ ९ ॥ शकसा । मममा
 वत् ६ ॥ अपरे शकसा मशकसा ७ धंमकसा मशकसेति चत्वार परि
 भवे । शकसाहत्य ८ । परिभूय गत इत्यर्थ ॥ ८ ॥ वेतासीति तासीवत् ।
 विस्तारे तु भोज ॥ १० पशू । इति हिंसायाम् । पशूहत्य गत । इमा
 गत इत्यर्थ ॥ १० पक्षीति विक्रीवत् ॥ ११ गुसुगुसा । गुसुगुधावत् ॥ ११
 आतासो वितानीति १२ तासीवत् ॥ १२ ॥ अदिति श्रीघार्थे । मुक्त्य १३
 मत । शीघ्र ह्यत्र गत इत्यर्थ ॥ अम्यस्त अदिति अह्नात् । अह्नाप ।
 अह्ना ह्येत्यर्थ १४ । अर्थ रधातिना युक्त प्रयुज्यत इत्याह ॥ ८६ ॥

प्रादुः पाम्यालक्षीपाम्यालीसङ्गलाक्ष १२ केवाली ।

आलोषी केवासी सेवाल्याक्षी च वार्दाली १३ ॥ ८७ ॥

१ मममममसा इति F; ममसेति
 ममसाव असेदं च पुत्रिणात् । अमे
 ममसा ममसेति A; D om. from
 अपरे तु; see not ३

२ विदूर A B; विवर C.

३ संसकमेति A B. C. F; संसक-
 मेति मसावत् D; समसावत् A.

४ ? Thus A; अश्वीति B; अश्व-
 वीति C; संसकमेति (corr. ई ?) D;
 संसकमेति F

५ फसू A

६ विक्रीति B C.

७ शकसा A D F; D adds here

अपरे तु मममममसा इति संपूर्णे
 संवरक्षे वेत्याहु; see not १

८ शकसा D F; संसकसा सं-
 सावत् D

९ आतासो वितानीति B. C. F;
 आतासो वितानीति A.

१० Thus B. C. F; अदिति चत्वार
 D; अदिति अह्नात् A.

११ अम्यस्त अदिति अह्नात् । अह्ना
 D

१२ प्रादुः पाम्यालक्षी E; शकसाव
 D

१३ शिवाल्याक्षी A; C. om. this fl.
 11th comment.

प्रादु. प्राकाशे । यथा ममेव ।

नि सीमाश्चर्यधाम त्रिभुवनविदित^१ पत्तन यत्त्वदीयं

तन्मध्ये वृद्धिमीयु फलभरनमिता गाखिन^२ अनुख्या ।

नैतच्चित्र विचित्राद्विहितकृतयुग त्वत्प्रभावात् क्षितीश^३

प्रादुःषन्ति प्रभृता यदि सुरतरवश्चित्रमेतद्गुधानाम् ॥

भादिनेति सामान्योक्तावपि कृश्वस्त्रिभिरेव योग एतेषा ममाम् ॥ * ॥

पाम्पी विस्तारविध्वंसमाधुर्येषु करुणविनापे च । पाम्पीकृत्य । विस्तारं

विध्वंस माधुर्यं च कृत्वेत्यर्थं ॥ पाम्पीकृत्य । करुणं विलप्येत्यर्थं ॥ * ॥

आलम्बीति प्राकाशे हिमाया च । आलम्बीकृत्य ॥ * ॥ पाम्पानी ।

सङ्कला^३ । केवाली । आलोष्टी । केवामी । मेवाली । आक्ती^४ हिमा-

याम् ॥ पाम्पालीकृत्य । हिमिलेत्यर्थं^५ इत्यादि ॥ आक्तीशब्दो विकारे

ऽपि । आक्तीकृत्य ॥ * ॥ वार्दालीति प्राकाशे हिमाया च । वार्दा

लीकृत्य ॥ पार्दालीति^६ कश्चित् ॥ ८७ । इत्यूर्यादि ॥

साक्षाद्बीजरुहानमःप्रसहनेचिन्ताविसो रोचना^७

बीजर्या लवणं सह प्रतपने भद्रार्थयन्नावमाः ।

अज्ञा प्राजरुहोदकं विसहने मिथ्याद्रमास्थोऽष्टमः^८

प्राजर्या च विकम्पने विहसने शीतं वशे प्रादुसः ॥ ९८ ॥

साक्षादित्यादयः शब्दाश्चर्यविषया करोतिना सह साक्षादा-

१ निःसीमाश्चर्यधामस्त्रिभु^० A

२ स्वत्प्रभाक क्षितीश । A , D om
from निःसीमाश्चर्य^०

३ सकली B

४ शेवाब्दाक्ती A

५ °हिमाया विस्तारे च वेतालीति

कश्चित् । पालीकृत्य । हिंसिकार्थं D

६ वार्दालीति A , पार्दालीति D

७ °प्रहसने^० B

८ °स्थो स्थम C F , °स्थोत्क्रम E

घाञ्चिरित्यनेन^१ वा ममस्यन्ते । अ च तत्पुरुषमंशो भवति । माशा
 कृत्य । माशात् कृत्वा । अमाशाङ्कृतं माशात् कृत्वेत्यथ ॥ १ ॥ बीजद्वयेति
 इहिक्रियार्थं । बीजद्वयकरोति मेवक ॥ प्रोभायामित्यन्ते ॥ ० ॥ मम
 कृत्य ॥ १ ॥ प्रमहने । इत्युत्वात्ते मामर्थे^२ च । प्रमहनेकृत्य ॥ ० ॥ चिन्ता ।
 इति माममे व्यापारे । चिन्ताकृत्य ॥ चिन्तेति कथित् । अ चाचिन्ता
 चिन्ता कृत्वा । चिन्ताकृत्य २ । अथयत्नादममामेऽपि विभक्त्यवयवम
 व्ययत्न च स्मरादेराकृतिगणनादित्याह । एवमन्त्येभ्यपि ॥ ० ॥ आचिन्तु
 ॥ ॥ रोचना । इति^४ मद्भोत्पादने प्रथमायां च । रोचनाकृत्य ॥
 सोचनेति द्विती कथिदाह ॥ ० ॥ बीजया । इति अरचक्रियाथ ।
 बीजयाकृत्य धमम्^५ गत ॥ प्रोभार्थं इत्यन्ते ॥ ० ॥ सवषमिति इत्यर्थे ।
 सवषकृत्य ॥ ॥ मह । इति मवद्भ्यार्थं । महकृत्य ॥ ॥ प्रतपने । इति
 तापार्थं । मिष्याकृतां प्रतपनेकृत्य चित्तोश्^६ ॥ वितपन इत्यपि वा
 मम^७ ॥ ० ॥ भद्रा इत्याहोचनाप्रथमामङ्गलेषु । अभद्रामङ्गाकरण
 पुवम् । भद्राकृत्य ॥ वेचिद् अभद्रां भद्रां कृत्वेति विघते विभक्तिमुच्चा
 रयन्ति ॥ ॥ अर्थेकृत्य षोडश पठति । मर्थकं कृत्वेत्यर्थं । यद्वा । अर्थे
 कृत्य वदति । ममथोजन कृत्वा वदतीत्यर्थं । यथा क्लिप्तपथ^८ ।

माशाकृतेऽथ सवषकृति दिङ्मुष्णानाम्^९

उष्णकृतीऽपिपि वशेकृदमाहदासो^{१०} ।

१ माशादायोश्चिरिञ्च A ; मा
 शादायो चिरिञ्च B ; माशादायो
 रित्य^० C F माशादायो चिरिञ्च
 D H P L A T V

२ मामर्थे A माहित्यार्थे B

३ अ चाचिन्ता कृत्वा चिन्ता । अ
 वा चिन्ता कृत्वा । चिन्ता कृत्वा
 चिन्ताकृत्य D

४ रोचते तु A

५ धमस्य A ; धतस्य D

६ मिष्याकृता^० A D ; मिष्याकृतां
 B F ; मिष्याकृतप्र C ; कृत्यकृत D

७ इति वामन D

८ क्लिप्तपथ B ; १ पृ. ८० अ ६

९ माशात्पुत्र्याह D

१० उष्णकृतीर्षिचि वतीकृद^० D ;
 विविचिषेकृदना F

आस्थाकृता. कृतनमस्कृतयोऽर्थमर्थे-१

कृत्य व्रती च नृपती च नृपस्य जग्मुः ॥

अग्नौकृत्य । अग्नौ कृत्वा ।

अग्नौकृतामथ ऊतैरुदकं कृदशाव्

आर्द्रकृते विहसनेकृति पद्मिनीनाम् २ ॥

अग्नाविति तैच्छ्ये शाकटायन' ॥ * ॥ अमा । इति रहःसमवायसयोग-
सामर्थ्येषु । अमाकृत्य ॥ * ॥ अद्भुतकृत्य । यथा ।

शीतं कृदर्चिषि तटीमपराम्बुधेः स-

सर्थाच्चिकीर्षति रवावुदयाद्रिष्टङ्गम् ३ ।

प्रादुष्कृता मिलितकोकयुगे मुहूर्तम्

अद्भुतकृतेव वियता सरसि खलक्ष्मीम् ४ ॥

प्राजरुहा । इति रुहिक्रियार्थः । प्राजरुहाकृत्य पर्जन्यो निवृत्तः ५ ॥

शोभार्थ इत्यन्ये ॥ * ॥ उदककृत्य ॥ * ॥ विषहने । प्रसहनेवत् ॥ * ॥ मि-

थ्याकृत्य ६ ॥ * ॥ आर्द्रकृत्य ॥ आर्द्रे । इत्येकारान्तमपि कश्चित् । आर्द्रे-

कृत्य ॥ * ॥ आस्था । इत्यादरे प्रतिज्ञाया च । आस्थाकृत्य ॥ * ॥ प्रा-

जर्या । इति बीजर्यावत् ७ ॥ प्राजुरा । इत्यपि शाकटायनः ८ ॥ * ॥

चिन्ताकृताश्रितहितोरिविकम्पनेकृत् ॥ शाकटायनस्तु विकपने ९ प्रकपने

१ आस्थाकृता कृतं A , आवि कृ-
ता. कृतं D

२ उदकैकृदंशाचाद्रैकृते A , उदक-
कृदंशावर्षेकृते C , उदकंशावर्षेकृते
विहवने D , अर्थेकृते वि० B , कृदंशा-
वर्षेकृते F

३ तटीमपरांबुधि. ससर्था विक-
र्षति C

४ मुहूर्तमद्भुतमद्भुतकृतेव C , मु-

हूर्तमद्भुतकृतेव A , उदकयुगेर्मुहूर्त-
मद्भुतकृतेव वियता सरसि खल-
क्ष्मीम् F

५ पर्यन्यो B , पर्यान्या C , कृत्य
निवृत्त D

६ उदककृत्या उत्साहनेवृत्त्य मिथ्या-
कृत्य D

७ आजर्येति C

८ प्राजुरा C , D om अपि

९ ? विकपने A C F , C F

प्रकपने

वैकल्पे । विकल्पे हिंसायाम् । प्रकल्पे^१ सताप इत्यन्ते । इत्याह ॥
 विहमनेह्य ॥ ० ॥ शीतकृत्य ॥ शीतमनादर इति श्राकटाद्यन ॥ ०
 वश । इत्यस्मात्प्ये । वशेकृत्य ॥ ० ॥ प्राप्सुकृत्य ॥ ० ॥

विकल्पनेप्रभृतीनामेवमन्त्र^१ लक्षणप्रभृतीनां मान्तरं च नक्षपाठ
 सामर्थ्यादेव । अथवा । एते सप्तमीप्रतिरूपका द्वितीयाप्रतिरूपकाश्च
 निपाता ॥ चादित्वाभावे । आस्तां कृत्वा । अग्नौ कृत्वा अस्त तापव
 तीत्यादिं छात् ॥ आकृतिगणोऽयम । तेन पर्यटनं वृत्तिसस्ययाप्रभृतं
 कृत्वा ॥ ८८ ॥ इति माहादादि ॥

स्युर्याजकोऽर्तककर्तृकारका

प्रयोजकोत्सादकभर्तृवर्तका ।

अध्यापकस्त्रापकगोभृपूजकाम्

नुर्यः परेश्वरकवेधकाविमौ ॥ ९९ ॥

भावकादिभि यद्दे सुवन्त पदम् अकथाजकादिभिरित्यनेन
 समस्यते । य समासस्तत्पुरुषमंशो भवति ॥ ० ॥ ब्राह्मणानां यावक ।
 ब्राह्मणयावक । यावयिता ॥ ० ॥ शरीरस्योदतंक । शरीरोदतंक
 ॥ ० ॥ प्रथम्य सर्ववर्तारम्^४ ॥ ० ॥ धर्मस्य कारक । धर्मकारक ॥ ॥
 तत्प्रयोजककर्तृत्वमुपैति मम नक्षपत^५ ॥ ० ॥ रिपूयामुत्सादक । रिपू
 सादक ॥ इह अपवारक उत्पूर्व । अविषयोत्सादक । अविषो
 सादक इति श्राकटाद्यन ॥ ० ॥ भुयो भर्ता । भूभर्ता ॥ ० ॥ वर्तयतीति
 वर्तक । भाव्यस्य वर्तक । भाव्यवर्तक ॥ ॥ पुत्रायामध्यापक । पुत्रा

१ विकल्पे हिंसायां प्रकल्पे F

२ विकल्पेप्र A B C.

३ D काः शीतपूजः, परीवारकदे

वशावली C.

४ Beginning of Trishchandi's
 Kāntaravṛttipādika; cf. Kāt. p. 405.

५ ४५p. 2, 7L.

धापकः ॥ * ॥ स्नापयतीति स्नापक । राज्ञ स्नापक' । राजस्नापक.
 ॥ * ॥ धात्र्या गोपक' । धात्रीगोपक' ॥ ॥ माधूना पूजकः । माधुपू-
 जकः ॥ * ॥ ब्राह्मणाना तुर्य' । ब्राह्मणतुर्य ॥ * ॥ परिचरतीति परि-
 चारकः । गुरो परिचारक' । गुरूपरिचारकः ॥ * ॥ परिवेवेष्टि ।
 परिवेषकः । राज्ञ' परिवेषकः । राजपरिवेषकः ॥ यद्वा । घृतस्य परि-
 वेषकः । घृतपरिवेषक. ॥ ६६ ॥

गणको रथपत्तिभ्यां चतुर्थोन्मादकौ तथा ।

होता द्वि त्रि च तीयान्तं तुरीयोऽपि^१ सतां मतः ॥ १०० ॥

रथाना गणकः । रथगणकः ॥ पत्तीना गणक । पत्तिगणकः ॥ * ॥
 आत्मनश्चतुर्थः । आत्मचतुर्थः ॥ * ॥ चित्तस्योन्मादकः । चित्तोन्मा-
 दकः ॥ * ॥ चीरस्य होता । चीरहोता ॥ * ॥ राज्ञा द्वितीयः । राज-
 द्वितीयः ॥ राज्ञा तृतीयः । राजतृतीयः ॥ राज्ञां तुरीयः । राजतु-
 रीयः । तुरीयोऽपि सता मत इति साभिप्रायम् । तेन द्वितीयतृती-
 चेत्यादि^२ सूत्रं बृहत्तन्त्रे व्यर्थम् । गणसमाश्रयणमेव श्रेयः ।

क्रियानुगतिमास्थाय लोके ख्यातिमुपागताः ।

ये कान्ता. पावकाद्यास्ते द्रष्टव्या याजकादिषु ॥

तेन गोमयाना पावकः । गोमयपावकः ॥ गृहस्य दीपकः । गृहदीपकः ॥
 पिष्टस्य मोदकः । पिष्टमोदक इत्यादि ॥ न कर्तरीति प्रतिषेधे^३ प्राप्ते
 पाठः ॥ १०० ॥ इति याजकादिः ॥

शौण्डव्याडौ निपुणचंपलौ पण्डितान्तःप्रवीणाः४

स्यात् संवीतः कुशलकितवाधीनधूर्तप्रधानम् ।

१ चतुर्थोऽपि F

२ Pān ii 2, 3.

३ निषेधे C D

४ पंडितोत्तप्रवीणाः F., अवीण C

सव्यध्यानप्रवणविदिता^१ सारगुर्वायसा^२ स्यु^३

सिद्धो वन्ध^४ कटकविरसौ शेषर^५ शुष्कपक्षी^६ ॥ १०१ ॥

सप्तम्यन्तं श्रौच्छादिभि सप्तम्यमी श्रौच्छैरित्यनेन वा समसते ।
 स समासशक्त्युपसर्गो भवति ॥ अक्षेपु प्रसक्त ४ श्रौच्छ । अक्षश्रौच्छ ।
 हन्ती प्रसक्तक्रियाया ४ अन्तर्भाव श्रौच्छ प्रवीण । यथा पण्डितश्री
 सागरचन्द्रस्य^५ ।

द्रव्याभ्यां श्रौजयसिंहदेव^६ गुणा कषादेन महर्षिबोक्ता ।

तथा पुन पण्डितदानश्रौच्छ गुणाभ्यं द्रव्यमपि व्यधापि^७ ॥

यद्यपि श्रौच्छशब्दो मद्यपे कृच्छ्रथापि सप्तम्यया प्रवीणोऽपि भवते
 दुव्यसनी वा ॥

पानश्रौच्छ^८ भिय नेता नात्यन्तीगतमुक्ता^९ ॥

इति मुख्यार्थोऽपि^९ समासभाक् ॥ • ॥ अस्तथाह ॥ • ॥ आचारनि
 पुष ॥ • ॥ वाक्चपल ॥ • ॥ रणपण्डित ॥ • ॥ ते नासिद्धेरान्तरप
 दिवन्त^{१०} । न चैतत् पठोसमासेन मिश्रतीति अर्थं प्रतिपन्नमर्थभेदात् ।
 न अर्थवेऽन्तर् अर्थवस्थान्तरिति शिबोऽर्थ^{११} । कि चाभ्ययत्पठोसमा
 सप्रतिषेध ॥ श्रीभोजस्तान्तरशब्द पपाठ ॥ • ॥ शास्त्रप्रवीण । शाक
 टायनस्तु । अर्थप्रवीण^{११} । अर्थविषये निपुण इत्याह ॥ • ॥ लोका

१ मध्यध्यान^१ E; मध्यध्यान F;
 मध्यध्यान G; शुष्कध्यान D; प्रव
 णविदिता⁽¹⁾ MSB

२ गुर्वायसाह E; यथास्य (D)

३ शुष्कपक्षी B

४ प्रसक्त A D

५ T^१ B F; पण्डित । सागरच
 द्रव्य A पण्डितस्य सागर^२ C. १ पण्डित
 रामचन्द्रस्य (corr from *शानचन्द्रस्य) D.

६ श्रीपुतसिंहदेव F

७ *श्रीश्री शुभाभयद्रव्यमसि व्यधा
 पि D and on the first half of the

८ E^१ MS. 5, 10; श्रीश्रीश्री
 MSB.; ? नात्यन्तीना लमु^२ A. B. D F;
 वेतात्यन्तीना लमु^३ C.

९ मुख्यापि A.

१० M^१ MS. 2, 81; [वारिधिसा ed.]

११ ? अर्थप्रवीण^१ A. B.

सवीतः ॥ * ॥ सेवाकुशलः ॥ * ॥ अचकितवः ॥ * ॥ जिनवचनाधीनः^१ ।
 अधीनशब्दोऽस्मादेव गणपाठात् तस्याधीन इति ज्ञापकाद्वा खप्रत्य-
 यान्तो वोद्धव्यः ॥ अथवा । अधिगत इनम्^२ । अधिगत इनोऽनेनेति
 वा । अधीनः । यथा लोकाधीनः^३ ॥ * ॥ अचधूर्तः ॥ * ॥ विबुधप्रधा-
 नम् ॥ * ॥ कार्यसव्य^४ । कार्यविषयेऽनिपुण^५ इत्यर्थैः ॥ * ॥ कर्मध्यानः ।
 कर्मसु युक्त इत्यर्थः^६ ॥ * ॥ पृथिवीप्रणवः^७ ॥ * ॥ पृथिवीविदितः ॥ * ॥
 लचिसारः ॥ * ॥ मध्येगुरुः ॥ * ॥ कायायसः । कायविषय^८ औदारिक
 इत्यर्थः ॥ * ॥ काम्पित्यसिद्धः ॥ * ॥ चक्रबन्धः ॥ * ॥ हस्तकटकः ॥ * ॥
 अवसानविरसः ॥ * ॥ शिरःशेखरः ॥ * ॥ छायाशुष्कः ॥ * ॥ कुम्भीपक्वः ॥
 आकृतिगणोऽयम् । तेन व्यवहारपटुः । आतपरमणीय^९ इत्या-
 दयो द्रष्टव्याः ॥ १०१ ॥ इति शौण्डादिः ॥

अधुनात्पात्रात्समितबहुलौ^{१०} गेहगोष्ठात्प्रगल्भ-
 स्त्रेडिन्नर्दिन्विजितिपटवः परिडतव्याडशूराः ।

गर्भाच्छूरः सुहितसहितस्तृप्तदृष्टौ च धीरः

पिराडीशूरो व्रणकृमिरथो कूपमराडूकयुक्तः ॥ १०२ ॥

पात्रेसमितादयः सप्तमीतत्पुरुषा निपात्यन्ते । क्षेपे गम्यमाने पा-

१ जितनवच^० A , जन^० B F , गज^० C
 २ इन इति C , अधिगतमिनो D
 ३ यतो लो^० A , om C
 ४ ? कार्यसव्य A , कार्य मध्य B ,
 कार्यमध्य C , कार्यभव्य D , °नव्य. F
 ५ अनिपुण A , orig D , °येनिपुण
 B C F
 ६ ? कर्मध्यान ।^० A , °कर्मयुक्त C ,
 कर्मसु शक्तः D , कर्मसु व्यक्त^० F
 ७ Thus B C D F , पृथिवीप्रणीय.
 A—Correct प्रणव for the conjectured
 प्रणव in sl 101 [? Prof Roth says

'Might be a drum in the ground (cf
 पणव) i.e. a hole covered over with
 boards to be beaten upon, cf 'उपरव',
 Prof Weber 'As it were a drum stand-
 ing on the ground (& hence not sound-
 ing), cf Hāla Sapt 256 in Zeitsch D
 M Ges 28, p 412, l 1']

८ कार्यायस^० A F, om D , कार्यवि-
 षये A D F, °उदारिक^० C, औदारिक^० B
 ९ व्यवहारपटुतरातपरमणीय F
 १० Kāṣ V ii 1, 48 ed पात्रेसमितादि,
 MSS both readings, here ag metre

चेषमितादयोऽधमित्यनेनाद्यमेव निपातित समाधो भवति नाम्बः ।
 च्यन्तादिति यथासमर्थं सर्वत्र संबध्यते ॥ • ॥ पाचेषमिता । अपचित
 चीरा भेनुर्धा या पाचसमतिमाचपर्यवधितव्यापारा यत्त्वेवमुच्यते ।
 तद्दन्तोऽपि य फलविकलव्यापाराऽन्तरं स तदुपमानात्तथा वा
 च्यो यथा चक्षा अरकुटी सैव इति ॥ • ॥ पाचे वाञ्छयेन सचटवात्
 चीरादिफलविकला । पाचेवञ्छा । त्रेपार्थं पूर्ववत् ॥ अचवा । पाच
 एव समिता मिश्रिता २ । पाच एव वञ्छा प्रचुरा । नाम्यत्र कार्ये
 पाचग्रन्थेन साहचर्याङ्गोत्पन्नं वाच्यते ॥ • ॥ मेह एव प्रमल्लः । मेहेप्र
 मल्लः ॥ एवं गोठेप्रमल्लः ॥ • ॥ मेह एव चोडति विक्रम दर्शयति । अन्वय
 भीहः । मेहेचोडी ॥ गोठेचोडी ३ ॥ • ॥ मेह एव शीर्षाऽन्तरं ४ प्रकाश
 यन् । मेहेमर्दी । तत्तुच्छदन्तिरन्तोऽप्येवमुच्यते ॥ मोठेमर्दी ॥ वि
 कितमनेन । विजिती । यद्वा । विकितमथ्यासीति विजिती ॥ मेह एव
 विव्यते न प्रचुमथ्ये । मेहेविजिती ॥ एवं जोठेविजिती ५ ॥ • ॥ एवं मेहे
 पदु । गोठेपदु ॥ • ॥ मेहेपच्छित । गोठेपच्छित ॥ • ॥ मेहेव्याड ।
 जोठेव्याड ॥ • ॥ मेहेशूर । जोठेशूरः ॥ • ॥ गर्भ एव शूरः । गर्भा
 धिःसूत्य भीहः । गर्भेशूरः ॥ • ॥ गर्भ एव सुहितो न तु वदिर्निःसूतः ।
 गर्भेशुहित ॥ • ॥ गर्भ एव द्रष्ट स्यात्साहायतेनाहारेण ततो नि सूत्य
 न कदाचिदुद्गरपूरं छतवानिति ६ । गर्भेशुतो दरिद्रः ॥ • ॥ मम एव
 पुत्रो मातृदेह्या मातृराधासनेन वा ततोऽभ्यन्त मिस्रेजा । गर्भे

१ संभ्रुवात् F

२ A om मिश्रिता

३ मह एव चीडति० मिहेचीडी ।
गोठेचीडी corr D ; see F

४ शीर्षाऽन्तरं A ; शीर्षाऽन्तरं C ;
यमिर्षाऽन्तरं corr D

५ मिहेविजिती० A ; B. C. om. from
मह इव विव्यते

६ स्यात्साहायतेना० and locus for
कदाचिदुद्गर D ; स्यात्साहायतेनाहा०
उद्गरपूरं छतवानिति A ; उद्गरं मृत
वानिति F

दृप्तः ॥ अथवा गर्भेसुहितादीनामचमर्थः । योऽलीकाभिमानित्वाद्-
 नुचितचेष्टः स एवमुच्यते ॥ * ॥ गर्भं एव धीरो गर्भान्निःसृतश्चपलः ।
 गर्भेधीरः ॥ * ॥ पिण्ड्यां खादितव्ये वस्तुनि शूटरः । कलहवर्धनादिकं
 क्त्वा खादितव्यं खादत्यन्यत्र^१ कार्चान्तरे निर्विक्रमः स पिण्डीशूटरः
 ॥ * ॥ व्रणमध्य एव कृमिः^२ । व्रणकृमिः । अल्पदृश्या ॥ कृमिशब्दः
 संयोगादिः संयोगविकल्पोऽप्यस्ति । उदुम्बरे कृमिरिव । उदुम्बरकृ-
 मिः^३ । तस्माद्द्रुमादिशिष्टं रसमन्यं न वेत्ति स एवमुच्यते इति कश्चि-
 दाह ॥ * ॥ कूपे मण्डूक इव । कूपमण्डूकः । ततोऽन्यज्जलस्थान सरः
 नमुद्रं वाऽधिकं न पश्यति । तद्वदन्यः पुरुषो ग्रामे नगरे वा शास्त्रे वा
 प्रतिबद्धः ।^४ ततोऽन्यत्र पश्यति विशिष्टं स एवमुच्यते ॥ १०२ ॥

गेहेनन्दी गृहकलविद्धो गेहेमेत्याखनिकवाकौ च ५ ।

गेहेवादी ननु नगरश्चा ज्ञेयः कर्णेतिरिटरयासी ६ ॥ १०३ ॥

गेह एव नन्दति । गेहेनन्दी ॥ गेहेनतीत्यपि कश्चित्^७ ॥ * ॥ गृहं
 कलविद्ध इव । गृहकलविद्धः ॥ * ॥ गेह एव मेही । गेहेमेही । य
 आवश्यकार्थमपि वह्निर्न निर्गच्छति भोजन एव च सरभते स एवमु-
 च्यते^८ ॥ * ॥ आखनिको जलस्रोतः खात^९ तस्मिन् वक इव । आख-

१ खादत्यन्यत्र A, खादितव्यं । खा-
 दितव्य खादत्यं C, खादना[द suppl]
 न्यत्र D

२ F throughout कृमि, C कृमि,
 A. B D now कृमि now कृमि

३ संयोगादि संयोगं A, C om
 उदुम्बरे कृमिरिव, संयोगादिच्छदो
 भगमयात्र दर्शित अथ च वज्रपु पस-
 केषु (lacuna of 3 syll) ध्यो (lac of 11 s)
 दुवरकृमिः । D

४ पुरुषो न ग्रामे B, शास्त्रे वा
 प्रसिद्धनिर्वधस्ततोऽन्यतोऽन्यत्र पश्यति^{१०}
 D

५ गेहेमेत्याखनिकवाकौ च A

६ टिरिटरयासी E.

७ गेहेनतीत्यपि B C, गेहेनतीं
 आवृत्त्या द्रष्टव्यं । D

८ वह्निर्निर्गच्छति^{११} A, C om
 सरभते

९ वातं A, पुरोवात D

निकषक । यत्किंचिदात्मीय आसन्निके सभते तद्भवयति नान्यत्र
 गच्छति तद्दन्वोऽपि^१ । य आत्मीये ष्ट्वे यत्किंचिदसि तद्भवयति^२
 नान्यत्र गच्छति स एवमुच्यते ॥ अपर आह । आसन्निकेव । आस
 निक । कुशाग्र्ये क । सव्यसातनिकप्रदेशो^३ जसाधार उच्यते
 तस्मिन् बक । आसन्निकबक ४ । स हि जसाभयबुद्धजसुभयपानुसं
 धानेन संकुचितात्मा^५ बद्धसव्यसातनिकदन्वोऽप्येवमुच्यते ॥ ० ॥ मेव एव
 दक्षनमीसो नान्यत्र । गेहेदाही ॥ ० ॥ नगरे चैव । नगरया ष्ट्व
 उच्यते ॥ ० ॥ टिरिटिरा चापसेनानुचितसेष्टोच्यते ॥

मत्ता इन्द्र । ज्ञेया मत्ता मभसगपुत्रा ॥ १ २ ॥

कर्णेचुरचुरा ६ कूपकच्छपावटकच्छपा ।

गेहेमेली गृहात्सर्पो नगरात्काकवायसौ ॥ १०४ ॥

कर्णेचुरचुरा^७ चापसेनानुचितसेष्टोच्यते । टिरिटिरोति मत्तानु
 करणम् । चुरचुरिति वाक्यानुकरणम्^८ । तत्करोतीति सव्यसातनिकप्रदेशो
 निपातनसामर्थ्याद्वाऽनो न भवति^९ ॥ शकटाद्यनष्ट कर्णेटिरिटिरि^{१०}
 कर्णेचुरचुररित्याह । अनवीर्य व्याख्या । कर्णे किमपि जल्पिना जी

१ यद्दन्वोऽपि A.; D om. ऽपि

२ B. om. य। D om. सति; F om.
 वाक्यं यच्छति।

३ सव्यसातनिकं A.; सव्यसात-
 निकप्रदेश D.; सव्यसात- वि० F

४ C. om. from यत्किंचिदात्मीयं

५ जसाभय बुद्धं A.; संकुचय
 जीनुसंधानिसंधानुं G.; मभसा [या
 मभसा] कुचितपचं तद्दं D

६ Thom B. C. E. F & Ka. V B. I.

48 ed. & MSS.; cf. Marthi कुरचुरे
 to smart, thagor, कर्णेचुरचुरा D.

कर्णेचुरचुरा A.

७ कर्णेचुरचुरा B. C. F

८ चुरिति G.; वाक्यानुकरणं D.

९ मभसाभयो D.; एतो न A.

सामर्थ्यादातीर्थं भवति F

१० कर्णेटिरिटिरि A.; कर्णेटिरि २ D

वति । नास्य विक्रम इति चेषः^१ । टिरिटिरि चुरुचुर्वित्यनुकरणशब्दौ^२
 तडाकारिणि व्यवह्रियेते ॥ * ॥ कूपकच्छपावटकच्छपौ कूपमण्डूक-
 वत् ॥ * ॥ गेह एव मिलनशीलो नान्यत्र । गेहेमेली ॥ * ॥ गृह एव
 सर्पः । गृहसर्पः^३ । दुष्ट इत्यर्थः ॥ * ॥ नगरे काक इव । नगरकाकः ॥
 नगरे वायस इव । नगरवायसः ॥ स्वार्थनिष्ठः परवच्चनानिपुण^४
 उच्यते ॥ अथवा । नगरकाको न क्वचित्तिष्ठति सर्वमेव नगरं परिभ्र-
 मति तद्वत्तन्नान्यत्र वाऽनवस्थितः पुरुष उच्यते ॥ १०४ ॥

मातरिपुरुषोदुम्बरमशकौ गेहेविचित्यपि प्रोक्तः ।

अमणा प्रव्रजिताथो कुलटा पट्टना च मृदुनापि ॥ १०५ ॥

मातरिपुरुषः । यः सदाचारं भिनत्ति स एवमुच्यते । यद्वा । मा-
 तरि पौरुषमवलम्बमानो मातरिपुरुषः । तत्तुल्यवृत्तिरन्योऽप्येवमु-
 च्यते ॥ पितरिगृह इत्यपि भोजः ॥ * ॥ उदुम्बरे मशक इव । उदुम्बर-
 मशकः । अल्पदृश्या^५ ॥ अथवा । उदुम्बरमशकोऽल्पप्राणः सुकुमारस्य ।
 तादृशो यः स उदुम्बरमशकः^६ ॥ * ॥ विचितमनेन । विचिती । गेह
 एव विचिती । गेहेविचिती । अथमर्थः । गेहे स्थित्वेदं युक्तमिदमयुक्त-
 मिति विचिनोति निरूपयति बुद्धिमत्तां^७ प्रकाशयति न सभामध्ये
 कार्ये वा स एवमुच्यते ॥ * ॥ एतेषां यथासभवं गणपाठसामर्थ्यात् सप्त-

१ अमयोश्चाव्याख्या० जीवितनास्य०
 A., इति शेष. D, C om from टिरि-
 टिरिः कर्णेचुरु०

२ चुरुर्वित्य० A.

३ गृहेसर्प A

४ परवचना० C, परवचनान्निपु-
 णपुण A., D corrupt.

५ अनन्यदृश D (and श्रीभोजः as
 usual for भोजः), C om. अल्पदृश्या

६ तावशो य० D, B C om from
 अथवा, A om अथवा

७ बुद्धिमतां B C, and omit इद-
 मयुक्तं

व्या अक्षुष ॥ आहतिगणाऽयम् । तेन । उदपानमण्डूक इत्यादयो
ऽनुवर्तन्त्या । ० ॥ इति पाथेषमित्यदि ॥ ० ॥

कुमारशब्द अमषादिभिर्विभेद्यै १ षड् षमस्यते । षमामस्तु षम
धारय ॥ आस्यतीति अमषा । कुमारी चामौ अमषा च । कुमार
अमषा १ ॥ ० ॥ कुमारप्रमज्जिता ॥ ० ॥ कुमारकुसटा ॥ ० ॥ कुमार
याषी पट्टश्च । कुमारपट्टु ॥ ० ॥ कुमारमृदु ॥ १ ५ ॥

तापसीनिपुणादासीगभिर्यध्यापका स्मृता ।

कुशल परिश्रितश्चाप चमलश्चाभिरूपक ॥ १०६ ॥

कुमारतापसी ॥ ॥ कुमारनिपुणा ॥ ० ॥ कुमारदासी ॥ ० ॥ कु
मारगभिषी ॥ ॥ कुमाराध्यापक ॥ ॥ कुमारकुशल ॥ ० ॥ कुमार
पश्चित ॥ ० ॥ कुमारचमल ॥ ० ॥ कुमाराभिरूपक ॥ ॥

निष्कण्डवे निष्कविमिश्रष्टयापि षड्ढमिति म्यायात् कुमारशब्द
अमषादिभि २ स्त्रीनिष्के स्त्रीनिष्क एव षमस्यते । षडादिभिस्तभिषे
पनिष्केष्वनिष्क । तेन कुमारपट्टी । कुमारमृद्वी । इत्यादि विष्क भ
वति ॥ १०६ ॥ इति अमषादि ॥

किंशुक किंयदन्ती स्यात् किंकिरातश्च ४ किंनर ।

किंपूरुषोऽप किंदास ५ किंजल्काद्या मुपिमता ॥ १०७ ॥

किंशुकादयस्तापुद्वयवर्जगाथा विषये पाथषो भवन्ति ॥ ॥ किं
शुच । पनाम ॥ ॥ किंयदन्ती । अमपुति ॥ ० ॥ किंकिरात ६

१ अमषादि अर A. D. 1952 F

२ अमषाच A कुमारमषा D

३ अमषादिभि A

४ किंकिरात A B C

५ किंपूरुषो अ दासच D E

६ किंकिरात A B C

कुरण्टकः ॥ * ॥ किंनरः । मयुः ॥ * ॥ किंपुरुषः । स एव ॥ * ॥ किंदासः ।
राजर्षिः ॥ * ॥ किंजल्कः । पुष्परेणुः ॥

आद्यशब्दादन्ये^१ ऽपि द्रष्टव्याः । अयं च गणः श्रीभोजदेवाभिप्रा-
येण ॥ १०७ ॥ इति किंशुकादिः ॥

व्याघ्रः क्रुञ्चामहिषरुवः^२ कुञ्जरेन्दू वराहः

सिंहो वज्रं वृषभकलशौ चन्दनं पुराडरीकः^३ ।

चन्द्रः कुम्भर्षभकिसलयं पल्लवस्त्वृक्षपद्मी^४

हस्तिश्वानावृषितरुवृका विस्त्रमयत्र लक्ष्यम् ॥ १०८ ॥

सुवन्तं पदं केनचिद्गुणेन परार्थे प्रयुक्तैर्याघ्रादिभिः सह गौणैर्या-
घ्रैरित्यनेन समस्यते । समासः कर्मधारयसंज्ञो भवति ॥ * ॥ व्याघ्र
इव । व्याघ्रः । पुरुषश्चासौ व्याघ्रश्च । पुरुषव्याघ्रः ॥ * ॥ स्त्रीकुञ्चा^५ ॥ * ॥
पुरुषमहिषः ॥ * ॥ पुरुषरुः^६ ॥ * ॥ पुरुषकुञ्जरः ॥ * ॥ वदनेन्दुः^७ ॥ * ॥
पुरुषवराहः ॥ * ॥ पुरुषसिंहः ॥ * ॥ वाग्वज्रः ॥ * ॥ पुरुषवृषभः ॥ * ॥
कुचकलशौ ॥ * ॥ मुनिचन्दनः ॥ * ॥ मुखपुराडरीकम्^८ ॥ * ॥ मुखचन्द्रः
॥ * ॥ स्तनकुम्भी ॥ * ॥ पुरुषर्षभः^९ ॥ * ॥ करकिसलयम् ॥ * ॥ पाणि-
पल्लवः ॥ * ॥ पुरुषर्चः^{१०} ॥ * ॥ पाणिपद्मम् ॥ * ॥ पुरुषहस्ती ॥ * ॥

१ आदिशब्दाद् A B C F

२ व्याघ्रकुंभा° A , कुचा° B C D ,
कुंवा° E

३ कलसी° A E , कलभी° B ,
चदन° F

४ ? पल्लवस्तुञ्जपद्मी A B C E (1) ,
पल्लव° कुंभपद्मी F , पल्लास्तुजपद्मी D
(? °तुप or तुच्छ)

५ स्त्रीकुचा B C , स्त्रीकुचा A

६ पुरुषभीरु A , पुरुषरुभ. B ,
अत्यभीरु D

७ F adds पुरुषेदुरित्यपि

८ °पुंडरीक B C F

९ भरतच्छपभ A , पुरुषच्छपभ B
C F

१० ? पुरुषतुज C , पुरुषसंज्ञ (ie
°रुच = च्च?) D , पुरुषमुज. A. , पुष्प
षण्ड B , om F , see note ४

शानरथा ॥०॥ राजान चवथ इव । राजर्वच ॥०॥ वैरं तद्वरिव चम्
बनात् । वैरतदः ।

बहुमूखस्य मूखं हि महद्वैरतरो क्षिय १ ॥

पुत्रवद्व ॥०॥ शोढो शौचिव्याद्विमिव ।

शोढेन रामो रामीठविन्वचुम्नचुष्पुना २ ॥

आकृतिगर्भोऽयम् । तेन पुत्रवद्व इत्यादयोऽपि भवन्ति ३ ॥ १०८ ॥
इति आत्रादि ॥

श्रेष्ठिः पूगो निधननिपुणमाश्रयाः परिङ्गतोऽथो ४

मन्त्रो मुण्डो निचयस्यपलक्षयियाध्यापकाश्च ।

इन्द्रो देवः कृपणविधिषी निर्धनोक्ती पटुर्वा

एशिर्भूतधनयाकुशला ५ कुन्दुमः स्याद्बदान्यः ॥ १०९ ॥

श्रेष्ठीत्यादयः शब्दाः अश्रयता कृतादिभिः शब्द वा समञ्जाने ।
समासः कर्मधारयो भवति ॥०॥ अश्रयश्च श्रेष्ठश्च कृता । श्रेष्ठिः
कृता पुत्रवा ॥

वयिकल्पये पूगकृतानि यत्र भ्रमागतैरम्भिरम्बुराशि ६ ॥

अनिधनरूपा निधनरूपा कृता । निधनकृता ७ शब्द ॥०॥ निपु-
णोदाहता ॥०॥ ज्ञान्यसमता ॥ पश्चितश्चाता ॥०॥ मन्त्रमिता
॥०॥ मुण्डसमादिता ॥०॥ निचयोदाहृता ॥०॥ अपलापाकृता ॥०॥
अधिपमता ८ ॥०॥ अथापकोदिता । अधीतेऽध्यापक इति शकटा

१ M₃. 2, 38; A. C. D. om. the first
pda.

२ M₃ p. 2, 14; रामोच D. G. F ;

•चुम्नचुम्नया A. B. D.; •चुम्नया F ;

•चुम्नचुम्नया C.

३ A. om. अपि। इत्यादावपि भवन्ति D.

४ पंढितोर्षो D E.; पंढितोषी F

५ अपयकुशला A.

६ M₃ p. 3, 38.

७ अनिधनरूपा निधनकृता A.C.D.

८ अधिपमिता A.; om D.

ब्रजः ॥ * ॥ इन्द्रावधारिताः ॥ * ॥ देवान्नाताः । वेदेति रत्नमतिः ॥ * ॥
 कृपणाख्याताः ॥ * ॥ विशिष गृहम् । अविशिष विशिषं कृतम् । विशि-
 पकृतम् ॥ भोजस्तु विशिष्ट इत्याह । वामनो गण इत्यपि ॥ * ॥ निर्ध-
 नोपकृताः ॥ * ॥ ऊको राशिस्थानम् । किलिञ्चा इत्यपरे^१ । ऊका-
 वकल्पिताः ॥ * ॥ पटूक्ताः ॥ * ॥ राशिकल्पिताः ॥ * ॥ भूतनिराकृताः^२
 ॥ * ॥ अमणविश्रुताः ॥ * ॥ कुशलाख्याताः ॥ * ॥ कु भूमिं दुनोति ।
 कुन्दुः । उन्दुरः ।^३ तं मीनाति हिनस्ति । कुन्दुमो मार्जारः । कुन्दु-
 मावकल्पिताः ॥ अपरे तु कन्दुमेति पठन्ति । कन्दुः पाकस्थानम् ।
 तस्मिन्निनोतीति^४ कन्दुमः । अकन्दुमा. कन्दुमाः कृताः^५ । कन्दुम-
 कृताः शालयः ॥ कुङ्कुमेति रत्नमतिः ॥ * ॥ वदान्योदीरिताः ॥

कृतादयस्तु सर्वैरपि व्याघ्रादिभिः सवन्धमनुभवन्ति । अश्रेणयः
 श्रेणयो विहिताः । श्रेणिविहिताः । श्रेणिनिरूपिताः । श्रेण्यासीना
 इत्यादयो भवन्ति । यत्र सामर्थ्यं नास्ति तत्रेति शब्दाध्याहारो द्रष्ट-
 व्यः । अनिर्धना निर्धना इत्युपकृताः । अचपलाश्चपला इत्युपकृताः ।
 अभूता भूता इति निराकृता इति ॥ आकृतिगणोऽयम् । तेन तूल-
 कृता इत्यादयोऽपि द्रष्टव्याः^६ ॥ १०६ ॥ इति श्रेण्यादिः ॥

कृतादयस्तु यथायोगं व्याख्याताः । ते च

कृतमितभूतोदाहृतविश्रुतकलितावधारितोपकृताः ।

आस्थितनिराकृतोक्ताः संभावितमतविकल्पितासीनाः^७

॥ ११० ॥

१ कलिञ्जा इत्यपरे B C , औको
कलिञ्ज इत्यपरे । औकावकल्पिता. F

२ सूतनिराकृता. C , om A

३ कुन्दुखुन्दु. F , तं मिनोति^० D ,
तं सीना हिनस्ति^० A

४ कन्दु पा^० D , कन्दू पा^० A , तस्मि-
नोतीति A D

५ कन्दूम^० thrice A

६ तेन कृता इत्यादयो^० A , तूल-
कृता. गणकृता इत्यादयोऽपि भवन्ति ।

अभूता भूता इति निराकृता इः ॥ D

७ E om मत, C om the second
half stanza, D om from कृतादयस्तु

अवकल्पितो निरूपितविहितोपाकृतसमाज्ञाता^१ ।

आज्ञातोदितदृष्टावज्ञातोदीप्तितास्थाता^२ ॥ १११ ॥

इति छत्वारि ॥

वृन्दारको वराहश्च नागकुञ्जरपुङ्गवा ।

वृषभप्याघ्रशार्दूलहंससिंहर्यभादय^३ ॥ ११२ ॥

मीच्यामी वृन्दारकय । मोठन्दारक ॥ • ॥ गुवराह ॥ • ॥ पुं

नाम ॥ • ॥ अशकुञ्जर ॥ • ॥ मुनिपुङ्गव ॥ • ॥ रघुवृषभ ॥ • ॥ नरव्याघ्र

॥ • ॥ रावशार्दूल ॥ • ॥ राजहंस ॥ • ॥ पुरुषधिय ॥ • ॥ भरतर्वभ^४ ॥

आदिपञ्चात् । नवतमासनिमेष नभस्यरोरित्यारयो^५ ऽपि न

वसि ॥ ११२ ॥ इति वृन्दारकारि ॥

मतसिक्तोद्यमिष्या^६ स्यु^७ प्रकायऽस्थलभित्तय^८ ॥

हस्तपाशतटा^९ पादः पालीमचर्चिकादय^{१०} ॥ ११३ ॥

अथमतसिका । मोमतसिका । यथा ।

अभावतोऽभानतद्वर्षतर्षका^{११}

निर्घाचचस्य पुरो दुमुचत ।

वर्षाद्वर्षा ङकतिपाद निर्घतीम्

अरिर्मधोरेचत मोमतसिकाम् ॥

१ विहितोपाकृता स० E; विहितोपाकृता स० B; 'ज्ञता' समा० A. F against metre.

२ आज्ञातोदित० E; आशमोदित० वृद्धो वृद्धाचयोमोदीरि० A.; 'दीरिता' ज्ञाता० B. E. F; C. D see the *gloss* kṛtādi.—[जात उच्चारित च पाठत and वक्षित though instanced in the comment on the propyādi, are not included in these stanzas.]

३ भरतर्वभम B. C. D

४ *Śloka*. C. F

५ मतसिक्तोद्यमिष्या A. B. C. D; 'मिष्या' A.

६ अथमतसिका E; हस्तपाशतटा० A.

७ ५५. 12. 41; 'मूचतर्षिका' A. 1

८ 'नूचतीर्षिका' D; B. C. F see the whole stanza.

साध्वी गामपश्यादित्यर्थः ॥ * ॥ पुरुषोद्भवः^१ ॥ * ॥ आर्यमिश्रा' ॥ * ॥
 गोप्रकाण्डम् ॥ * ॥ वचःस्यलम् ॥ * ॥ अशभित्ति'^२ ॥ * ॥ केशहस्तः ॥ * ॥
 केशपाशः ॥ * ॥ स्तनतटम् ॥ * ॥ तातपादाः ॥ * ॥ . . . वंसलपाली ॥ * ॥
 गोमचर्चिका ॥

एत आविष्टलिङ्गत्वान्मतल्लिकादयोऽन्यलिङ्गेऽपि जातिशब्दे स्व-
 लिङ्गोपादाना^३ एव समानाधिकरणा भवन्ति । प्रशंसावचनत्वे चैषां
 समास एवेति वाक्यं न भवति^४ ॥ आदिग्रहणात् तमस्काण्डः । उरः-
 क्वाटः । कुमारीतल्लजकादयो भवन्ति^५ ॥ ११३ ॥ इति मतल्लिकादिः ॥

खसूचिखेटौ कितवोऽथ चौर-

मूर्खब्रुवास्तस्कारदुर्दुष्टौ^६ ।

धूर्तो विटः स्याच्चतकश्च भीरुश्

चेलश्च जाल्मापसदौ च धृष्टः^७ ॥ ११४ ॥

कुत्सितवाचिपदभेदैः^८ खसूच्यादिभिः सह समस्यते । तत्पुरुषश्च
 समासः ॥ * ॥ वैयाकरणश्चासौ खसूची च । वैयाकरणखसूची । यः
 पदपदार्थनिर्णयं कर्तुमुचितं पृष्टः सन् निष्प्रतिभत्वात्^९ खम् आकाश
 सूचयति स एवमुच्यते ॥ शाकटायनस्तु पृषोदरादित्वात् षत्वे खषू-

१ पुरुषोद्भवः A B C D

२ अशभित्तिः A D

३ शब्देस्त्रिलिङ्गो^० C, D corr अवि-
 सलिगत्वान्^० शब्दवस्त्रिलिङ्गोपादाना, A
 cf note 4

४ प्रशंसावचनत्वे चैषां^० F, C om
 from प्रशंसा^०

५ कुमारी । मतल्लिकादयो^० C ;
 A. om from केशपाशः

६ खसूचीखेटौ B C F against
 metre, °खेडौ कितवो च^० C, मूर्खो
 ध्रुवस्तस्कार^० D, दुर्दुष्टौ D F

७ पूर्वो विटः °च वृष्ण.। D, °अप-
 शदौ^० B C, °दृष्ट. B C, °वृष्ण D,
 A om this sloka and the comment

८ कुत्सितपदभेदैः^० D (orig °भेदैः)

९ निष्प्रतिपन्नत्वात् C, D corr °नि-
 र्णयर्भुमुत्सर्त्यं पृष्टो नि.प्रतिभ. सन्

च्याह^१ । वामनप्रभृतयस्तु खसूचिरित्याहु^२ ॥ • ॥ मुनिसेट^३ ॥
 याज्ञिककितव ॥ • ॥ कविचौर ॥ • ॥ पाठकमूर्ख ॥ • ॥ ब्राह्मणभुव
 जातिमात्रोपजीवी^४ ॥ • ॥ रचकतस्कर ॥ • ॥ मीमांसकदुर्बुद्ध^५
 मीमांसाध्ययनेन शौचाचारादिस्तत्र फलमनवाप्य^६ वेदविज्ञान
 यपानाद्यनुष्ठाननिरतो नास्तिको जात इत्यर्थे ॥ • ॥ मुनिभूर्त ॥
 मुनिविट । शिरस्तुष्टमृष्टनदृष्टादिमुनिवेषधारणादेभ्यानमनमा
 पानाद्यनाचारप्रवृत्त एवमुच्यते^७ ॥ • ॥ राचसहृत्क^८ ॥ • ॥ शशि
 भीर ॥ • ॥ ब्राह्मणवेष ॥ • ॥ ब्राह्मणवाच्य^९ ॥ • ॥ तापसापसद^{१०} ॥
 याम्यष्ट^{११} ॥

आहृतिगणोऽयम् । तेन काशीरकाष्टस्युष्ट्यान्वयवठर^{१२} इत्य
 दशो द्रष्टव्या ॥ एतच्च गद्यचयं श्रीभोजदेवाभिप्रायेण द्रष्टव्यम्
 अन्यवैधाकरणमतेन सूचाखेतानि ॥ ११४ ॥ इति खसूच्यादि^{१३} ॥

मयूराच्छ्रत^{१४} छात्राद्यंसक^{१५} प्रेहियासिजा^{१६} ।

कस्योजाद्ययनाम्मुण्डोऽथ प्रेहिस्वागता तथा^{१७} ॥ ११५ ॥

मयूरस्यकारय समासा मयूरस्यकारयोऽयमित्यनेन^{१८} कर्त्त

१ D. om. from ब्राह्मणवाच्य^९; F
 om. बलि

२ 'तु सूचिरित्याहु' G.; खसूचि
 रित्याहु D.; cf. K & V on Pk. II. 1. 52.

३ ब्राह्मणभुव^३ D.; 'जातिमात्रो
 पजातिर्वा' G.

४ 'दुर्बुद्धः' G.; 'दुर्बुद्धः' F; D
 corr. 'दुर्बुद्धः' 'शुत' 'मिमीषानिष्पाती
 पि तत् फलमनवाप्य वेदविज्ञानमवाप्ता'
 ना^६

५ फलमवाप्य^६ B. C.

६ शिरस्तुष्टमृष्टादिमुनिधारणा
 B.; 'मयपानाद्युताचारप्रवृत्त' D.

७ याम्यष्ट^{११} B. C. D.

८ 'काशीरका' सुष्ट्यादिसवर D.
 G.; 'काशीरका' सुष्ट्यादिसवर D.

९ मयूराच्छ्रत^{१४} B.; मयूरस्य
 चकार B.; 'यथा' D.; 'प्रेहिया'
 C.

१० 'मिमीषानिष्पाती' G.; A. om. the
 plos. and the comment to 'प्रेहि' 'अदी
 यावन्नि' [सर्व]

११ 'स्यकारय' 'स्यकारयोऽयमित्यनेन' D; G. om.
 from समासा to 'इयम्'

धारयसंज्ञा भवन्ति ॥ * ॥ विगता श्रमा यस्य । व्यसकः । रमणीयाका-
 रदेहनेपथ्योपेतत्वाद्^१ मयूरवन्मयूरः पुमान् । स चासौ व्यसकश्च
 राजसाध्यव्यापारपुरुषकारविकलः^२ कश्चिदेव प्रतिक्षिप्यते ॥ यदा ।
 यस्यति च्छलयतीति^३ व्यसकः । स चासौ स च यो लुब्धकाना
 मयूरो गृहीतशिक्षो^४ ऽन्यान्मयूराश्छलयति वञ्चयति स विप्रलम्भक
 उच्यते^५ ॥ * ॥ कृत्तवद्भ्रंसकः । कृत्तव्यसकः । कृत्त हि प्रसारित सत्
 सुन्दराकारमाभाति स्वयं तु स्यातुमशक्तमन्येन प्रयत्नवता धार्यते ।
 एवमन्योऽपि यः सदा परावष्टम्भवलस्थितिः सुन्दराकारोऽपि स एव-
 मुच्यते ॥ * ॥ कृत्तवद्भ्रंसकः^६ । कृत्तव्यसकः । कृत्तो हि यथा लब्धभि-
 चामात्रवृत्तिकृतसंतोषो निर्व्यापारतया कार्यतो व्यसकस्तददन्योऽप्ये-
 वमुच्यते^७ ॥ कृत्तरूपेण वञ्चको वा लोकस्य । कृत्तव्यसकः ॥ * ॥
 कम्बोज इव मुण्डः । कम्बोजमुण्डः ॥ यवन इव मुण्डः । यवनमुण्डः ॥
 दीक्षितेन मुण्डितव्यम् । कम्बोजा यवनाश्च मुण्डा भवन्ति । एवमिसौ
 वृथा मुण्डावित्येकोऽर्थः ॥ * ॥ प्रेहि त्रियस्व वाणिजेति^८ यस्या सा
 प्रेहिवाणिजा । प्रपूर्वं इण् मरणे । यथा प्रेतः ॥ अन्ये ताज्जः । प्रेहि ।
 आदरेणागच्छेत्यर्थः^९ । स्त्रीलिङ्गत्वादाद् निपातनादेवाकार इति
 केचित् ॥ * ॥ प्रेहि स्वागतमस्याम् । प्रेहिस्वागता ॥ ११५ ॥

१ °देहवेष[निपुण्योपलंभान् corr] D

२ वङ्गसाध्य° C F

३ वल्लयतीति B , व्यसयतीति वल-
 यति C

४ D corr, thus for orig गृहीतशिक्षो
 (Pic °शिक्षो)

५ विप्रलम्भ उच्यते D

६ C om from कृत्त हि

७ °मात्रवृत्तिः कृतसतोषो निर्व्या-
 पारतयार्थतो° D

८ प्रेहियस्व वा° C , प्रेहियस्व वा-
 णियेति B , प्रेहि मृगयस्व° D

९ आदरेणागच्छेत्यर्थः D , आ-
 गच्छे° F , A see p 94F note a

एह्यपेहि क्रियापूर्वा वाणिजा स्वागतामि च ।

द्वितीया विघसा चापि प्रघसा प्रकसा तथा १ ॥ ११६ ॥

एहि वाणिवेति घसां तिघौ क्रियायां वा सा^१ । एहिवाणिजा ।
केचिद् आप्यामि गच्छति^२ वाणिजा यस्यामिति विष्टञ्च निपातनादे
विभावः ॥ • ॥ अपेहि । अपसर वाणिवेति घसां सा^३ । अपेहिवा
णिजा ॥ • ॥ एवम् एहिस्वामता ॥ अपेहिस्वागता ॥ • ॥ एहिद्वितीया ।
अपेहिद्वितीया ॥ • ॥ एहिविघसा ॥ अपेहिविघसा ॥ • ॥ एहिप्रघसा ।
अपेहिप्रघसा^४ ॥ • ॥ एहिप्रकसा ॥ अपेहिप्रकसा ॥ अपेहिप्रकसं दूर
मिति यस्याम् । अपेहिप्रकसा । इति द्वु प्राकटाद्यम्^५ ॥ ११६ ॥

घात्वाकालकपीत्वास्थिरकाकिंचननिपत्यरोहियम् ।

आहरपूर्वोष्णैलावसनावनितास्तथा मितता ७ ॥ ११७ ॥

घात्वा कालीभूत कृष्णीभूत । घात्वाकासक^१ ॥ • ॥ पीता वि
रीभूत । पीतास्तिरक ॥ • ॥ न भवति किंचन क्वचित् किंचिदुपपुञ्जत
इत्यकिंचनं निघञ्चोच्चनम्^२ । निपातनात्पुञ्जानम्^३ । नाश्च वा किंच
नास्तीति । अकिंचनम् । अकिंचनम्^४ ॥ ११७ ॥

अकिंचनं चम् प्रभव च संपदामकिंचना^५ ॥

१ विघसा चापि प्रघसा विघसा त-
था । C. । *विघसो वापि* F

२ एहि वाणिवेति घसां वा ॥ C.

३ आप्यामि गच्छति* B.

४ C. ecc. from एहिवाणिजा

५ C. ecc. from एहिप्रघसा

६ अपेहिप्रकसा ॥ दूरमिति घसां
अपेहिविघसा इति* C. । D F ecc. तु

७ पूर्वा घसा* A. । आहरपूर्वा
घसा* C. । *पूर्वा घसा घसना वनिता
तथा* E.

८ *अकिंचनमिच्छ* F

९ निपातनात्पुञ्जानम् D. (F B).

१० Thus A. । B. C. D. ecc. अकिंचनम् ।
F ecc. अकिंचनम्

११ F अकिंचनमकिंचनम् A. C. । ecc.
past note.

न किंचनं नास्य वा किंचनमस्तीति^१ विग्रहेण किंचनशब्दो ऽनव्ययो
 ऽप्यस्तीति चन्द्रदुर्गाभिप्रायो लक्ष्यते ॥ * ॥ निपत्य भूमौ पतिता
 रोहिणी लोहिनी रक्ता भवति या सा निपत्यरोहिणी ॥ * ॥ आहर
 चेलमिति यस्या सा । आहरचेल^२ ॥ * ॥ एवम् आहरवसना ॥ * ॥
 आहर वनितामिति यस्यां क्रियायां सा । आहरवनिता^३ ॥ * ॥ आहर
 विततं विस्तीर्णमिति यस्यां सा । आहरवितता^४ ॥ वितत जालमानाय
 इत्येके ॥ ११७ ॥

एहीडं पचलवणा प्रोहकपर्दा निकुच्यकर्णेश्च^५ ।

उद्धमचूडैहियवं भुक्त्वासुहितोद्धरावसृजे ॥ ११८ ॥

इडा स्त्री । यथा । महती इला । महेला ॥ एहि । आगच्छ । इडे
 स्त्रीति यस्मिन्कर्मणि तद् एहीड विवाहादि कर्म । शास्त्राध्यायादिको
 वा ग्रन्थप्रविभागः ॥ अन्यपदार्थत्वे ऽपि शब्दशक्तेर्नपुंसकत्वमेव ॥ * ॥ पच
 लवणमिति यस्या क्रियायां सा पचलवणा ॥ * ॥ प्रोहापनय कपर्द
 केशकलापं वराटकं वेति यस्यां सा प्रोहकपर्दा^६ ॥ * ॥ निकुच्य कर्णौ
 धावति । निकुच्यकर्णः^७ ॥ * ॥ उद्धमोत्क्षिप चूडामिति यस्यां सा ।

१ समपदा अकिंचना । न किंचम
 नास्य वा किंचनास्तीति D , सस्यम्पदा ।
 अकिंचना । न० A , अकिंचना अकिंच-
 नं नास्य वा० B , सपदां । अकिंचनं
 न किंचन० F , C om from किंचन
 क्षचित् to न किंचनं नास्य वा

२ आहार वेलमिति० आहारचेल
 A , व for च C

३ एष आहरवसत्या आहर वनिच-
 मिति ० आहारवनिता A

४ आहार विततं० आहारवनिता A

५ एहिडं० E , प्रोहिकप० A B C ,
 मोहि० D , ०कर्णिकश्च A , निकुच्य-
 र्णेश्च C , कर्णेश्च E

६ प्रोह्यपनय० B C , मोहापनय०
 D , कपर्द० A C , कपर्द D , केशक-
 लापं A , केशकलापे D , ०प्रोहिकपर्दा
 B C , मोहकपर्दा D

७ निकुच्यवर्णौ० A , निकुच्यवर्णौ
 धावर्णौ धावति० C

उद्गमचूडा । अभिभवनं निर्भयता वा वर्तत इत्यर्थं ॥ * ॥ एहि यवेति
 यस्मिन्कर्मणि तद् एहियवम ॥ अन्यम् । एहि यवेरिति यस्मिन्कर्मणी
 त्याह ॥ * ॥ मुक्तासृष्टित । यो यत्किंचिद्दृशित्वा ह्यतो भवति स एव
 मुच्यते ॥ ॥ उद्धर कोष्ठाद्भान्यमन्वदा १ । अवसृज देहीति यस्मां वा ।
 उद्धरावसृजा ॥ ११८ ॥

उच्चावचप्रोहकटोच्चनीच

निष्प्रचा कृन्धिविचक्षण्य च १ ।

विचप्रचा चाचपराचयुक्ता-

ऽकुतोभयाचोपघक्कादिशीका ॥ ११९ ॥

उच्च च तदवच च । उदक् चावाक चेति वा । उच्चावचम् । यथा ।

भिन्नेषु रक्षत्रिरथै किरबेखिवेन्दोर् २

उच्चावचरूपमतेषु सञ्चसध्याम् ॥

उच्चित चावचित च । उच्चावचमित्यन्वे ४ ॥ * ॥ प्रोह कटमिति यथा
 सा प्रोहकटा । प्रोहण कीरपादे कटादिभाषाय विरचना ५ ॥ *
 उच्चैश्च नीचैश्च यत्तद् उच्चनीचम् । उच्च च नीच चेति वा ॥ * ॥ निश्चितं
 च प्रचित च । निश्चप्रचम् ६ । निश्चितं च प्रचित च यथा क्रियायां सा
 निश्चप्रचा ॥ निष्कृषितं च निष्प्रच च । निश्चप्रचमिति केचित् ७ ॥ * ॥

१ उद्धरकोष्ठादा । B. उद्धर कोष्ठादा ।
 corr D. ; कोष्ठाद्भान्यदा C.

२ विचप्रचाचाच F. उच्चावच A. ;
 कटोच्चनीच B. ; उच्चिवि C.

३ ५ 4. 48; इहेन्दोर् eds.

४ उचितं च अवच B. C. D. ; उच्चा-
 वचयति A.

५ प्रोहणं कीरपादि C. ; प्रोहणं
 च पादे कटादि D

६ It. see from निश्चितं

७ निष्कृषं च । A. ; निष्कृषमिति
 B. ; च सच च । C. ; निष्कृषितं निष्

मूषमिति D

कृती वेष्टने । कृन्धि विशिष्टं चक्षणमिति यस्यां सा कृन्धिविचक्षणा ॥
 शाकटायनस्तु । कृन्धि विचिणीहीति यस्यां सा कृन्धिविचिणा^१ । कर्पा-
 सविषया क्रिया । निपातनाद्धिलोपो विकरणस्य ह्रस्वत्वं चेत्याह ॥ * ॥
 विकृतं च प्रकृतं च यस्या क्रियाया सा विचप्रचा ॥ * ॥ आचितं च परा-
 चितं च । आचपराचम् ॥ अवाक् च परस्ताच्च । आचपराचम्^२ ॥ * ॥
 नास्ति कुतोऽपि कस्मादपि भय यत्र । अकुतोभयम् ।

अकुतोभयसंचाराः षट् कर्माणि प्रकुर्वते^३ ॥

आचितं चोपचितं च । आचोपचम् ॥ आगच्छ चोपगच्छ च यस्मिन्क-
 र्मणि तद् आचोपचमित्यन्ये ॥ * ॥ कां दिशं ब्रजामीति । कांदिशिकः ।
 गणपाठसामर्थ्याद्रीकणप्रत्ययः^४ ॥ ११६ ॥

उद्धपनिवपाथोद्धमविधमाहोपुरुषिकेहपञ्चम्यः ।

अहमहमिकायहृच्छोत्पचनिपचाः प्रोथपापीयान्^५ ॥ १२० ॥

उद्धप निवपेति यस्या सा । उद्धपनिवपा ॥ * ॥ उद्धम विधमेति यस्यां
 सा । उद्धमविधमा ॥ * ॥ अहो पुरुषो ऽहमित्यस्य भावः । आहोपुरुषि-
 का^६ । मनोज्ञादित्वादकञि^७ ॥ * ॥ इह पञ्चमीति यस्यां क्रियायां सा ।
 इहपञ्चमी ॥ इहपञ्चमीशब्दसंपर्कात्प्रकरणमधिकारो वा । इहपञ्चमी-
 त्यन्ये ॥ * ॥ अहृ शक्तो ऽहृ शक्त इत्यस्ति यस्या सा । अहमहमिका । स्वार्थि-

१ विचिणीहीति० कृन्धिविचक्षणा A ,
 विकृणीहीति० कृन्धिविचक्षणा D , कृन्धि
 विचिचिणीहीति० कृन्धिविचक्षणा F — B3
 and Gaṇaratnāṅ have कृन्धिविचक्षणा ,
 also Kāṣ V ed , but MSS I O 2440,
 Beng As Soc. कृन्धिविचक्षणा [कृत
 किञ्चि हे विचक्षणेति यस्यामभिधीयते
 सा कृतविचक्षणा । Gaṇaratnāṅ]

२ Gaṇaratnāṅ explains both ways

३ अकुतोभयं । सं० C , कुर्वते A D

४ ०सामर्थ्याद्रीकण D , कांदिशिकः ।

०आकणप्र० C , ०र्यात् ढीकणप्रत्ययः F

५ ०निपचा प्रोथपापीयान् A. , प्रो-
 थपापीन् C

६ अहोपुरुषिका० A B , ऽहमित्य-
 स्यां क्रियायां corr D

७ मनोज्ञादित्वादिति कश्चित् D ,
 not mentioned in the *manoḥjñādi* 409 10

को मन्वर्षीयो वा काद्^१ ॥ अह पूर्वम् अर्ह पूर्व प्रवर्त इति विष्टञ्च तद्वा
 वो^२ ऽहमहमिका । प्रवोदरादिनाहृद्यभावादिरिति सुधाकर^३ ॥ ० ॥
 या अह्नाऽभिप्राय^४ ॥ यद् अह्ना । सभावाद् यथेष्टमित्यर्थे इति^५ ॥
 यथा । यद् अह्नासूयति यस्तपस्यते^६ ॥ ० ॥ उत्पन्न निपचेति यथा कि
 यार्था सा । उत्पन्ननिपचा ॥ आख्यातमाख्यातेन सातत्य इति सातत्ये
 समास । असातत्यार्थ एव पाठ^७ ॥ अन्ते तु । उत्पन्न । आख्यातोप
 सगममुदायो नाख्यातपक्षेण पृच्छते ॥ ० ॥ पाप विद्यते यस्त य पापी ।
 बहूनां पापिनां मध्येऽतिशयेन पापी । पापीयान् ॥ प्रोच विष्णो
 भूना पापीयान् विरूपक । यथा ।

राघव प्रोचपापीयाश्चहीहि तमकिंचनम्^८ ॥ १९ ॥

आख्यातेनाख्यातं सातत्येऽन्यक्रियापदस्यार्थे ।

कर्तारं च भ्रूते हि कर्मणा बहुलमाभीष्टयते ॥ १२१ ॥

आख्यात तिङन्तमाख्यातेन तिङन्तेन सह समस्यते । अन्वय क्रि
 यापदस्यार्थे । अत्रोत पिबतेति घतत वाचो भवन्ति यथा अत्यज
 नाज्ञानक्रियायां घा । अत्रीतपिबता । अदिपामाख्यातप्रतिरूप

१ स्वार्थे को म^० D. C. ; मन्वर्षीयो
 पाठ^० A. ; स्वार्थको मन्वर्षीयो (corr से)
 पाठ^० D. ; वा पाषापाठ^० D. ; वा पाठ.
 C. P. [काद् (क + आद्) = काप् Yop
 4 ४] ; cf. next page 2. C

२ पूर्वप्रवर्तेते इति तद्वाने ।
 अह पूर्वते इति D.

३ This corr D ; सुधाकर 315B. ;
 cf. p. 162, 163 90

४ नाह्ना अभिप्राय^० A. ; याह्ना

अभि^० C. ; या अह्ना अभिप्राय^० यह
 वा अभिप्राय^० । D. ; याह्नी एवा
 अभिप्राय^० P

५ अह्वर्थवृत्ति^० A. ; अह्वार्थे वृत्ति^० C.
 ६ Kirt. 11 21

७ C. corr. सातत्य इति ; D. corr इति
 सातत्ये सिद्धे असातत्यार्थे इह पाठ ।

८ यथा सा पापी A ; यथा वा
 पापी । *पापीवां C

९ Dhan. (k. 5, 9)

काणामव्ययानामन्यपदार्थे स्त्रीलिङ्गता । अर्थादित्वाद्वाऽदन्तता^१ ॥
 एवं खादतमोदता । गणपाठसामर्थ्यादतड्^२ ॥ खादाचामाया को
 नाम कस्य न सहायः^३ ॥ पचतभृज्जतेत्यादि ॥ * ॥ ह्यन्त क्रियापदं
 कर्मणा ह्यन्तस्यैवाप्येन वज्रलं समस्यत आभीक्ष्ण्ये गम्यमाने । स च
 समासः कर्तारमाचष्टे ॥ जहि जोडं देवदन्त^४ यो वक्ताभीक्ष्णं सात-
 त्येन ब्रवीति स वक्ता जह्जिजोडः^५ । एवम् उज्जह्जिजोडमित्यादि^६ ॥
 पचौदनमिति वज्रलवचनान्न भवति ॥ १२१ ॥

एहिरेयाहिराभिन्धिलवणोत्पत्यपाकलाः ।

स्यादहंपूर्विका प्रोहकर्दमाथोद्धरोत्सृजा ॥ १२२ ॥

एहि आगच्छ रे । याहि गच्छ रे । इति यस्या क्रियायां सा ।
 एहिरेयाहिरा । गणपाठादात्वम् ॥ * ॥ भिन्धि लवणमिति यस्यां सा
 भिन्धिलवणा ॥ * ॥ उत्पत्य । आकाशे भूत्वा । या पाकला पाण्डुर्भवति
 सा । उत्पत्यपाकला । अत्र परकालक्रियाया अभावे क्त्वाप्रत्ययोऽपि ।
 अनेनैव सूत्रेणैव पूर्वेष्वपि ॥ * ॥ अहं पूर्वम् अहं पूर्वमिति यस्यां सा^७ ।
 अहपूर्विका । काटी^८ पूर्ववत् ।

साहपूर्विकया हि मे विदधतां सिंहासनाध्यासनम्^९ ॥

प्रोहापनय कर्दममिति यस्यां सा प्रोहकर्दमा ॥ * ॥ उद्धर किमपि
 द्रव्यमुत्सृजेति यस्यां सा । उद्धरोत्सृजा ॥ १२२ ॥

१ अर्थादित्वादि° A , अर्थादिवद्वा° D

२ °अतद° C , अनड् F

३ खोदां वामायां° C ; खादावा-
 मार्या का नाम° B

४ अहि जोडं° B and orig D , देव-
 दन्त । F (F right), D corr देवदन्त
 इति

५ जह्जिजोड. A B and orig D

६ उज्जह्जिजोड° A B and orig D

७ B C F only once अहं पूर्व

८ कटी A D F., काटी B C , cf

page १६२, note १

९ सिदधतां A., सिंहासनाध्यासिनं
 D

उत्पत्तिपत्ता श्यामा निषण्णपूर्वोन्मृजावमृजा १ ।

ज्ञेया त्वहंप्रथमिका प्रोक्षपदीहृत्तितीये च ॥ १२३ ॥

उत्पत्तिपत्तेति यस्यां सा । उत्पत्तिपत्ता ॥ ० ॥ निषण्णा श्या
मामा जाता । निषण्णश्यामा ॥ निषण्णश्यामेति १ श्रीभोज । च
विशेषणसमासे पूर्वपदानिधम स्यात् २ ॥ ० ॥ उन्मृष्टि अवमृष्टीति यस्यां
क्रियायां सा । उन्मृजावमृजा । अत एव निपातनादनघोरिहिव ३ सापु
नम् ॥ ० ॥ अहं प्रथमो यस्यां सा । अहंप्रथमिका ॥ ० ॥ प्रोक्ष पदी
भावति । प्रोक्षपदि ४ ॥ ० ॥ इह द्वितीयेति यस्यां क्रियायां सा । इहदि
तीया ॥ शकटाद्यनस्तु । अद्यपद्यमी । अद्यद्वितीयेत्याह ॥ यामनप्रथ
तिमिरयमिति वचनात्परमो मधूरयसक समासाम्भार ५ न भवती
त्युक्तम् ॥ भोजस्तु ७ न चानेन समास इति वचनादयमस्येन अहं यमस्यत
एवेत्याह । मधूरयसकप्रिय इति ॥

आहृतिमसोऽयम । तेन शकटपार्थिवयस्यामाद्यश्चत्तमारविप्र
भृतयो ८ वेदितव्या ॥ १२२ ॥ इति मधूरयसकादि ॥

दधिपयसी मधुसर्पिंसर्पिर्मधुरामलक्ष्मणा ज्ञेया १ ।

आद्यवसाने अहामेधे ऋक्साम वाचनसे ॥ १२४ ॥

न दधिपयसादीत्यादिना योगेन समाहारे प्राप्ते प्रतिषेधादित
रेतरयोग एव भवति ॥ ० ॥ दधिपयसी ॥ ० ॥ मधुसर्पिणो ॥ ० ॥ सर्पिर्म-

१ पूर्वोत्तुजावमुजा G.

२ ज्ञामामिति G.

३ विशेषणसपूर्वपदानिधम स्यात्

A. १ पदी वि० C.

४ अघोरिहिव C. १ एतघोरिहिव F

५ प्रोक्षपदी D

६ समासाम्भार १

७ श्रीभोजस्तु D.

८ शकटामाद्य० A. (१ B.); शकटा

पद्य० D.; विप्रतयो B.; मृतयो

पि A.

धुनी ॥ * ॥ रामलक्ष्मणी ॥ * ॥ आद्यवसाने ॥ * ॥ अद्भामेधे ॥ * ॥

अक्षामे ॥ * ॥ वाङ्मनसे । यथा ।

अतीतः पन्थानं तव च महिमा वाङ्मनसयोर्

अतद्वाच्यत्वा यं चकितमभिधत्ते अतिरपि^१ ॥

अस्मादेव गणपाठादेतयोः समासान्तः ॥ १२४ ॥

मेधादीक्षाश्रुतश्रद्धाध्ययनेभ्यस्तपः^२ परम् ।

प्रवर्योग्पसदौ स्कन्दविशाखौ हरिवासवौ ॥ १२५ ॥

मेधातपसी ॥ * ॥ दीक्षातपसी ॥ * ॥ श्रुततपसी ॥ * ॥ अद्भान्तपसी ॥ * ॥

अध्ययनतपसी ॥ * ॥ शेष स्पष्टम् ॥ १२५ ॥

सूर्याचन्द्रमसौ सोमरुद्रौ नारदपर्वतौ ।

शुक्लकृष्णौ पितापुत्रौ ज्ञेयौ भीमार्जुनौ तथा ॥ १२६ ॥

मित्रावरुणौ मातापितरावथ कम्बलाश्वतरौ ।

सोलूखलमुसलाविह सपरिज्याकौशिकौ च गणो^३ ॥ १२७ ॥

सहोलूखलमुसलाभ्यां वर्तेते सह परिज्याकौशिकाभ्या च^४ । उलू-
खलमुसले ॥ परिज्याकौशिकौ ॥ १२७ ॥

नरनारायणशिववैश्रवणा ब्रह्मप्रजापती चापि ।

अमीषोमाविध्मावर्हिर्याज्यानुवाक्याद्याः^५ ॥ १२८ ॥

१ See the whole stanza, p 4

२ Thus F, °श्रुताच्छ्रद्धाध्ययनाभ्यां
तप B D E, °श्रुताश्रद्धाच्यवनाभ्यां
A, °श्रुतश्रद्धा° यनाभ्यां तप. C

३ शालूखलमुसला° A, °सपरिजा-

की° E, सपरज्या° B C F, गणी B,
काशिकाभ्यां च C

४ परज्या° B F, सपरिज्या° A,
C om from सहोलूखल

५ अमिषोमा° C, इध्मावर्हि° नुवा-
काद्या. F

एषोऽपि स्पष्ट १ । आद्यशब्द प्रकारे । तेन चेवां लोके इतरेत
रयोग २ एव इन्द्रो वृष्यते तेषामिह पहलं भवति । यथा चत्राया
विति ॥ १९८ ॥ इति दधिपद्यच्छादि ॥ ।

गवाश्चाजाविकं कुञ्जवामनं तु गवाविकम् ।

दर्भशरं श्वचरुशलं स्त्रीकुमारं तृणोलपम् ॥ १९९ ॥

पूर्वपदेत्यादिना सूत्रेण गवाश्यादीनां समाहार एव इन्द्रो भवति
॥ * ॥ गौश । अयश । गवाशयम् ॥ * ॥ अजा च । अविकय । अजावि-
कम् ॥ अजय । अविका चेति वा ४ ॥ * ॥ कुञ्जय वामनय ५ । कुञ्ज-
मनम् ॥ अन्ये तु कुञ्जाय स्त्रियो वामनाय स्त्रिय । अत एव इ-
नात्पूर्वभावे ६ कुञ्जवामनमित्याहुः ॥ * ॥ गौय । अविकय । गवाविकम्
॥ * ॥ दर्भय शरय । दर्भशरम् ॥ * ॥ श्व च श्वचरुशलम् । श्वचरा-
शम् ७ । श्वचरुशलं श्वचरुशलं । श्वचरुशलं श्वचरुशलं । श्वचरुशलं
श्वचरुशलं श्वचरुशलं ८ ॥ * ॥ स्त्रियय कुमारय । स्त्रीकुमारम् ९
अन्ये तु स्त्रियय कुमारय । उत्तरपदस्यात एव निपातनाद् ईकार
नियत्तौ स्त्रीकुमारमित्याहुः ॥ * ॥ तृणानि व । तृणपाद । तृ-
णलपम् ॥ १९८ ॥

१ एषो विसृष्ट B C.

२ A. om from इतरयोग to श्लो
130, but (probably from confusion
of loc. ca) la-eris here passage from
Kandakadd चातरीय । आत्रपाद ॥
एवं । १. 221 om

३ दर्भशरं श्व च श्वचरुशलं
तृणोलपम् । A om लोचनेन
नियत्तौ

४ चत्रायाविकायेति वा D

५ वागने न D

६ 'पुत्रवर्गि D 1

७ चांशानय श्वचरुशलं । १३ वा
चंशान C. — (disputed) has चचरुशलं
B A १ श्वचरुशलं

८ चांशानपरि । १३ गुणावर्ग
गुणा

दासीदासाजैडकदासीमाणवकपुत्रपौत्राणि ।

कुञ्जकिरातोष्ट्रखरे मूत्रपुरीषं यकृन्मेदः^१ ॥ १३० ॥

दासी च दामश्च । दासीदामम् ॥ * ॥ अजश्च । अजा च वा ।

एडकश्च । अजैडकम् ॥ * ॥ दास्यश्च माणवकश्च । दासीमाणवकम् ।

अपत्ये कुत्सिते मूढे मनोरौत्सर्गिक' स्मृतः ।

नकारस्य च मूर्धन्यस्तेन सिध्यति माणव'^२ ॥

स्वार्थिकश्च कः ॥ अन्ये दामीमाणवमित्येव पठन्ति^३ ॥ * ॥ पुत्रश्च पौ-

त्रश्च । पुत्रपौत्रम् ॥ * ॥ कुञ्जश्च किरातश्च । कुञ्जकिरातम् ॥ कुञ्जाश्च

कैरातकाश्च । कुञ्जकैरातकम् । किराता जनपदः । तत्र भवाः कैरा-

तका इति शाकटायन' ॥ विश्रान्तन्यामस्तु किरात एव कैरातो स्नेच्छ

इत्याह ॥ * ॥ उष्ट्रश्च खरश्च । उष्ट्रखरम् ॥ * ॥ मूत्रं च पुरीषं च । मूत्र-

पुरीषम् ॥ * ॥ यकृच्च मेदश्च । यकृन्मेदः ॥ १३० ॥

अर्जुनपुरुषं शाटीपट्टिकम्^४ उष्ट्रशशमूत्रशकृती च ।

भागवतीभागवतं तृणकाष्ठकुटीकुटे चापि ॥ १३१ ॥

अर्जुनश्च पुरुषश्च । अर्जुनपुरुषम् ॥ अर्जुनपुरुष इति^५ शाकटा-

यन' ॥ * ॥ शाटी च पट्टिका च । शाटीपट्टिकम्^६ ॥ शाटीप्रच्छद-

१ A om this sloka and comment

२ Kārikā to Pan n 1, 161

३ दासीमाणवकमित्येव^० D

४ Thus D E (D orig °पट्टिक),

°पच्छिकं B, पच्छिकं C, पत्यिकं^० I,

A om text and comm to मूत्रं च शकृच्च

५ ? अर्जुन B C F, अर्जुनपुरुष-

मिति D, अर्जुनश्रीरीष kās V ii 4,

11, °श्रीरीषं । °पुरुष Bō, अर्जुनश्च

श्रीरीषं चार्जुनश्रीरीषम् । द्वावपि वृत्त

विशेषवाचिनी ॥ अर्जुनं प्रार्थं पुरुषो

वासुदेव अर्जुनपुरुषम् । यद्वा अर्जुन.

सप्तच्छद पुरुष पुत्राग । Ganaratnāv

६ Thus D corr from orig पट्टिका^०

पट्टिकं, पच्छिका च शाटीपच्छिक B

and (छ) C, पत्यिका च शाटीपत्यिक

F, शाटीपच्छिकं kās V ii 4, 11 ed

(°पट्टिकं MS I O 2440, °प्रापच्छद, (!)

MS Beng As Soc.), शाटीपटीरं ।

शाटीप्रच्छद । शाटीपट्टिकं Bō, Gana-

ratnāv has शाटीपट्टिकं & °प्रच्छद

मिति मोक्ष १ ॥ • ॥ उग्रस्य श्रयस्य । उग्रश्रयम् ॥ • ॥ मूर्धं च श्रयस्य ।
 मूर्धश्रयत् ॥ • ॥ भगवत्येवताऽऽद्या । भगवत इथ वा । भगवती ॥
 भगवती च भगवतस्य । भगवतीभगवतम् ॥ • ॥ हर्षं च काठं च ।
 हर्षकाठम् ॥ • ॥ कुटी च कुटस्य । कुटीकुटम् १ ॥ कश्चित् कुटी वाचा ।
 कुटी वाचः । कुटी च कुटस्य । कुटीकुटमित्याह २ ॥ १२१ ॥

मांसशोषितशब्दोऽपि दर्भपूतीकसंयुतः ।

बालवृक्षं युञ्जेर्ज्ञेयमुपाध्यायश्च याजकात् ४ ॥ १३२ ॥

मांसं च शोषितं च । मांसशोषितम् ॥ • ॥ दर्भस्य पूतीकस्य । दर्भ-
 पूतीकम् ॥ वामनस्य दर्भपूतीकमित्याह ५ ॥ • ॥ बालस्य वृक्षस्य । वा-
 लवृक्षम् ॥ • ॥ याजकस्य । उपाध्यायस्य । याजकोपाध्यायस्य ॥ • ॥

मवाचप्रकृतिषु यथोच्चारितरूपपरिष्कारिषु न भवति । गोऽश्वौ ६ ।
 गोऽश्वम् ६ ॥ निधतस्यायं गणः ॥ १२९ ॥ इति गवाश्यादिः ॥

हस्ती महेला गणिका कुसूलं

कटोलगण्डोलकटालकाश्च ७ ।

गण्डोलकाञ्जी च कपोतगण्डौ

कण्डोलकण्डोलकजालयुक्ती ८ ॥ १३३ ॥

पादस्त्राहस्त्रादेर्भुगित्यनेन तस्त्रादेर्भुगित्वाङ्गक समाधानो न

१ श्रीभोजः D

२ कुटीकुटी A. — कुटी कुमदाती
 कुटः कुमः । यद्वा कुटी पश्चिमा कुटी
 कुटम् । Separated

३ कुटी कलः । कुटी च कुटस्य कुट-
 मित्याह । C.

४ बालवृक्षं तु ५ शिपुम् A.

५ दर्भस्य पूतीकं च दर्भपूतीकम् ।

वामनस्य दर्भपूतीकमित्याह । D. F. —
 पूतीकं (पूतीका वनीशधिसिपो या
 धामवली प्रतिनिधिसिपोपादीयते. (se-
 parated)

६ श्रीवाचस्य मांसं C. । श्रीवा F.
 ७ कुसूलं A. B. C. । कुसूलवृक्षः F. ।
 कटोलकण्डोलकटोः A.

८ च ६ च कण्डोलकण्डोलपुती C. ।
 कण्डोलकण्डोलक D.

भवति ॥ * ॥ हस्तिन इव पादावस्य । असी हस्तिपादः ॥ * ॥ महेला-
पादः ॥ * ॥ गणिकापादः ॥ * ॥ कुसूलपादः^१ ॥ * ॥ कटोलपादः ॥ * ॥
गण्डोलपादः ॥ * ॥ कटोलकपादः ॥ * ॥ गण्डोलकपादः ॥ * ॥ अज-
पादः ॥ * ॥ कपोतपादः ॥ * ॥ गण्डस्त्रेव पादावस्य । गण्डपादः ॥ * ॥
कण्डोलमिव पादावस्य । कण्डोलपादः ॥ * ॥ कण्डोलक इव पादा-
वस्य । कण्डोलकपादः^२ ॥ गण्डोलगण्डोलकशब्दावपि वामनः^३ ॥ * ॥
जालपादः ॥ १३३ ॥ इति हस्त्यादिः ॥

कुम्भस्थूणाशतविकलशीविष्णुगोधैकदासी-४

द्रोणीसूचीमुनिशुचिशकृत्कृष्णजालार्दनञ्चेः^५ ।

सूत्राष्टभ्यां कुणिगुणनिरः सूकरद्वैः षपश्च^६

अन्यन्तं पादं सुविहितपदादेशमेनं विदन्तु ॥ १३४ ॥

कुम्भाविष पादावस्याः । कुम्भपदी ॥ * ॥ स्थूणापदी ॥ * ॥ शत
पादा यस्याः । शतपदी । खर्जूरकजन्तुः^७ ॥ * ॥ विगतौ पादौ यस्याः ।
विपदी ॥ * ॥ कलशीव^८ पादावस्याः । कलशीपदी^९ ॥ * ॥ विष्णोरिव
पादावस्याः । विष्णुपदी ॥ * ॥ एव गोधापदी ॥ * ॥ एकः पादो यस्याः ।
एकपदी ॥ केचिन्न पठन्ति ।^{१०} एकपादित्यपि हि स्त्रियां दृश्यते ॥ अन्ये

१ कुसूलपाद A B C F

२ कण्डोलकमिव^० G, om D

३ गण्डोलगण्डोलक । शब्दाव^० A, गण्डोलगण्डोलशब्दाव^० B — १ एव for अपि, kās V ed has गण्डोल।गण्डोलक । [and कटोल for which MS I O 2440 कुहल (as Ganaratañ), MS Beng As Soc पटोल] Besides the above three couples of words (also Bō), (Ganaratañ has कंटोल, कंटोलक

४ कलसी^० A B C

५ सङ्घत् for शङ्घत् A C F

६ शूकर^० A B C, शूकराद्वै^० F

७ *तनु or तन्तु A, *तर B C, कर्जूरकतनु F, खरकतनु D—शत-पदी औपधिविशेषो जतुविशेषो वा । Ganaratañ

८ कलसीव MSS

९ कलसी twice B C D, once A F

१० D corr केचिन्तु पठन्ति एकपदा इत्यप्योह^० D

त्वय्यम्यित्तानुष्टोत्रैरिहैकस्मिन्पदे^१ त्रिकल्पव्ययम् ॥ ॥ दाबो
 पदी ॥०॥ द्रोणीपदी ॥०॥ सूचीपदी^२ ॥०॥ मुनिपदी ॥ ॥ शूची
 पवित्री पादौ यस्या । शूचिपदी^३ ॥०॥ शकृत्पादौ यस्या । शकृत्प
 दा^४ ॥०॥ कृष्णी पादौ यस्या । कृष्णपदी ॥०॥ जाम्बिनी पादौ
 यस्या । जाम्बिनी ॥०॥ भार्गो पादौ यस्या । भार्गुपदी ॥०॥ अवि
 श्रमामा पादौ यस्या । अश्रमपदी ॥०॥ विपदी । यथा । विपदी^५ इति
 नामवि^६ ॥ ॥ सूचमिष पादायस्या । सूचपदी ॥०॥ अष्टौ पादा
 यस्या । अष्टापदी^७ । अष्टावामष्टम इत्यामे^८ ॥०॥ कुपी^९ पादा
 यस्या । कुशिपदी ॥ ॥ गुणमस्तु । तदन्वारायस्या । गुणपदी ॥ ॥
 निगती पादायस्या । निगती ॥ ॥ सूकरकेतु पादायस्या । सूव
 पदी^{१०} ॥०॥ दौ पादायस्या । द्विपदी । अन्तोश्चिद्व्यसि १ १
 पादा यस्या । वटपदी १ ॥ ॥ इति पाठ इत्यनेन डीमत्य

धेये प्रवृत्तिर्द्रष्टव्या^१। यथा । त्रिपादः काष्ठमयोपकरणविशेषः । न हि तस्यापि त्रय एव पादाः कितु पादचतुष्टयसङ्गावेऽपि तादृग्व्यपदेशो यादृक्पादत्रये सति ॥ आकृतिगणश्चायम् । तेन श्रितिपदी । अशीतिपदी । शाक्यपदी^२ । इत्यादयो द्रष्टव्याः ॥ १३४ ॥ इति कुम्भपद्यादि ॥

शरद्विपाशौ हिमवत्कियत्सदो

यद्दृग्विदो द्यौर्विडनोमनस्यदः ।

दिक्पथ्युपानचतुरस्तदा ऽनडुज्

जरा जरोऽस्मि प्रतिसंपरानुतः^३ ॥ १३५ ॥

शरदादिभ्यो ऽव्ययीभावादित्यनेन शरदादिभ्यष्टच्^४ समासान्तो भवति ॥ * ॥ शरद् समीपम् । उपशरदम् ॥ * ॥ विपाशो नद्याः समीपम् । उपविपाशम्^५ ॥ * ॥ हिमवत आ । आहिमवतम् ॥ ॥ कियन्त कियन्त प्रति । प्रतिकियतम्^६ ॥ * ॥ सद सदः प्रति । प्रतिसदम्^७ ॥ * ॥ चं चं प्रति । प्रतियदम् ॥ * ॥ दृश दृश प्रति । प्रतिदृशम् ॥ * ॥ विद विद प्रति । प्रतिविदम् ॥ * ॥ द्यौरित्यनेन दिवशब्दो द्योशब्दश्च मगृह्येत । दिव दिव प्रति । प्रतिदिवम् ॥ द्या द्या प्रति । प्रतिद्यवम् ॥ * ॥ विश विश प्रति । प्रतिविशम् ॥ * ॥ अनसः समीपम् । उपानसम् ॥ * ॥ मनो मनः प्रति । प्रतिमनसम् ॥ * ॥ त्य त्य प्रति । प्रतित्य-

१ प्रवृत्तिनिवृत्ताभिवे० शब्दवत् लभि० B , शतपुष्पा हि० C

२ ? सति आदिशब्दात् श्रितिपदी । आशीतिपदी आशाकपदी D , सितिपदी B C I , शाक्यदी । ० F

३ A om from 'तिसंपरानुत' to विनीलवन्धना on sl 136, but has a passage from sl 334 5 (q v) of p १६६, n २

४ शरदादिभ्यष्ट० B , ०भ्यश्च D

५ सामीप्य० C , अपविपाश D

६ प्रतिकियत B C D

७ ? प्रतिशरद् D —सद् Bo , Kas V Ms I O 2440 (om ed, MS Beng As Soc) सदस (सदसीत्यधिसदसम्) Ganaratnas

दम् ॥ • ॥ दिग् दिग् प्रति । प्रतिदिग्म् । यथा । प्रतिदिग् द्विजते
 कसमैरव १ ॥ • ॥ पन्थान पन्थान प्रति । प्रतिपथम् । अनुपथम् ॥
 अकपूरम् पथादित्यनेनैव २ समासान्तस्य सिद्धत्वाद्वा पाठो न संगत
 प्रतिभाति पर वृद्धवैयाकरणमतानुरोधेन पठित ३ ॥ • ॥ उपानह
 समीपम् । उपोपानहम् ॥ • ॥ चतुर्णां समीपम् । उपचतुरम् ॥ • ॥
 उपतदम् ॥ • ॥ अगङ्गाहमनङ्गाह प्रति । प्रत्यगङ्गहम् ४ ॥ • ॥ जरा
 जर इति ५ जराशब्दोऽत्र पद्यते । तस्य च स्थाने जरसादेश । जरा
 या समीपम् । उपजरसम् ॥ • ॥ अक्षयि प्रति । प्रत्यक्षम् ॥ एवं
 समीपमक्षयम् । समक्षम् ॥ परोक्षम् । भाजस्तु ६ परसमानार्थं पर
 शब्दोऽय्यथम् । अक्षयो परम् । परोक्षम् । अक्षयेऽक्षयीभाव ७ ।
 कथं प्रत्यक्षोऽर्थ ८ परोक्ष काल इत्यादेरक्षयीभावस्य सम्भवसंगता
 ऽर्थसादित्वाद्वाता भविष्यतीत्याह ॥ ९ अन्वयम् ॥

आहतिगणोऽयम् । तेन द्विक १० । इत्यस्थानतिक्रमो यथाद्विक
 क्रमित्याहयो वेदितव्या ॥ ११५ ॥ शरदादि ॥

उर सर्पिर्मधूपानहृदि शालि पय पुमान् ११ ।

अनङ्गान्नीस्तथा लक्ष्मीर्नैःपूर्वाक्षित्यमर्थत १२ । १३६ ॥

१ ५-ep. 4, 60.

२ *पथामिदमेवात् समा० C.) of
 Pan 4 74

३ मतानुरोधेन समासान्तस्य सि-
 द्धत्वाद्वा पाठो न पठितः C.

४ प्रत्यगङ्गाहं C.; प्रत्यगङ्गाहं B.

५ जरा जरमिति F

६ श्रीमोजस्तु D

७ अक्षय परं परोक्षं । अक्षयेऽक्षयि० F

८ परोक्षीर्षं D.

९ अर्थसादित्वाद्वा भविष्यतीत्याह
 F । *साहवा (orig. *इता०) भविष्य० ।
 अनुप० corr D

१० द्विकमितिक्रम्य यथाद्विकम्
 Unparated

११ आक्षिपय C. D. E.

१२ अनङ्गा नी० C.; A. om. this clause
 and the cause to विनीतमन्वया

अन्नित्यादुरआदिभ्य^१ इत्यनेनोरःप्रभृतिभ्य. शब्देभ्यः कब् भवति
॥ * ॥ व्यूढोरस्कः ॥ * ॥ वज्रमर्षिष्कः ॥ * ॥ प्रियमधुकः । भारवेस्तु ।

प्रियमधुरसनानि षट्पदाली

मलिनयति स्म विनीलवन्धनानि^२ ॥

इति चिन्त्यम् । प्रथम लीढमधव. पिवन्ति कटुभेषजम् ॥

इत्यादि च ॥ * ॥ अवमुक्तोपानत्कः ॥ * ॥ प्रियदधिक. ।

रचतु वः क्षिप्रकरः क्षीभितदधिभाण्डगलितदधिकस्य^३ ।

वामनवृत्तौ^४ प्रियदध्य इति चिन्त्यम् ॥ * ॥ संपन्नाः शालयो यस्य ।

संपन्नशालिकः ॥ * ॥ प्रियं पयो यस्य । प्रियपयस्कः ॥ प्रियपुंस्कः^५ ॥

प्रियानडुत्कः ॥ प्रियनौकः ॥ प्रियलक्ष्मीकः ॥ पयआदीनामेकवचनान्तानां पाठादचनान्तरे विकल्पः । द्वे बह्वनि वा पयासि यस्य स द्विपयाः । द्विपयस्कः । वज्रपयाः । वज्रपयस्क इत्यादि । यथा ।

क्षीणपयस्युपेयुषि भिदां जलधरपटले^६ ॥

समुद्रमध्ये गतनीः स्रवमाना द्रुवात्मसि^७ ।

नात्र नावो विपत्तिमात्रविवचा किं तर्हि कृत्स्नानां नावा निवृत्तिः ।

अहश्मकशलक्ष्मीश्वेतसा शसित सः^८ ।

अत्र बह्वो लक्ष्य. शोभा विवक्षिताः । केचिल्लक्ष्मीदरीशब्दौ प्रातिपदिकौ पठन्ति नित्याड इत्येव सिद्धे तुल्ययोगेऽपि कवर्थम्^९ । सल-

१ Cf P v 4, 153 (अत्र नित्याड),
रुन्नित्यादुरआदिभ्य^१ C, अन्नित्यादुर^०
F, क्रान्नित्यादेरुरआदिभ्य D

२ Kirāt 10, 26

३ क्षिप्रकरक्षीभित^० B C F

४ °वृत्ते^० F, °वृत्ति. B C, °दधि-
कस्य वृत्तौ D

५ वरपुंस्तो ग्राम. F

६ Kirāt 5, 43, °पयस्कपेमुषि^० D,
पयस्कपेयुं^० C

७ °गता नीः^० C, गतनीस्र^० A,
गतनीस्र^० F

८ Kirāt 5, 52

९ कमर्थं A. C, कथ। D

श्रीको विनागित । मदरीक खात । अथ मस्या मह पुत्रो वि
नागित १ । दया मह पथत खात इति तुम्ययोग । मक्षीपाठ अत्रि
याडोऽय विधिम भवति २ ॥ वज्रतन्त्री । वज्रतन्त्रीक इत्येके ३ ॥ ० ॥
नस्पृवादिनि । न विद्यतेऽर्थो यस्य भोऽनर्थको । नीचव्यापारं शोको
वा ॥ नस्पृवादिनि किम् । अर्था ययक ॥ ममस्पृवात्स्वलादुदीचा
मिति ४ गणरत्नमत्र वामनो मन्यते । मह धत्तेन वतते । मद्यक ५ ।
अविद्यमान एषो यस्य भोऽद्यक ६ । प्राणां मद्यक । अद्यक ७ ॥ १२१ ॥
इत्युत्तरादि ॥

श्रेयो द्विदशिसंहतपुच्छी द्विमुसलिनिकुप्यकणी ८ ॥ ३ ॥

श्याप्यपदिप्रोत्पदी शान्तेयास्येकपदिसपदी ९ ॥ १३१ ॥

द्विदशोत्पादय समुदाया इत्यमावाका १० निपात्यते ॥ ० ॥ दो
दश्यावगितप्रहरणे । द्विदश प्रहरति ॥ ॥ महतानि पुष्पाव्यभिन्न
रत्ने ११ । महतपुच्छि धारति ॥ ० ॥ दे मुबने यत्र प्रहरणे । द्विगुपनि
प्रहरति ११ ॥ ॥ निष्पद्य कर्षा धारति । निकुच्छविं ॥ ॥ अथ

पादौ गेते । आच्यपदि गेते ॥ अन्ये तु । आच्यो पादावस्मिञ्क्यने । अत
एव वचनाद् अच्यतेर्घ्यणि नलोप प्रतिपत्ता ॥ * ॥ प्रोच्य प्रेर्य पादौ ।
प्रोच्यपदि हस्तिन वाहयति ॥ मतान्तर प्राख्यदेदितव्यम्^१ ॥ * ॥ अन्ते
वासोऽस्मिन्निति । अन्तेवासि तिष्ठति ॥ अन्तेवासी गुरोरित्यन्य एव
शब्दः । अन्ते वमति तच्छील इति णिनन्त^२ ॥ * ॥ एकः पादोऽस्मि-
न्गमने । एकपदि ॥ * ॥ समानी पाटावस्मिन् । सपदि गच्छति ॥ १३७ ॥

अञ्जलिदन्तात्पारोः कर्णाद्वाहोश्च हस्ततत्रापि३ ।

उभयोभध्वनिपूर्वादिज्विज्ञेयः परो गणत.४ ॥ १३८ ॥

उभयोभशब्दपूर्वभ्योऽञ्जल्यादिशब्देभ्य इच् परो वेदतव्य.^५ ॥ * ॥
उभावञ्जली^६ यत्र पाने । उभयाञ्जलि । उभाञ्जलि पिवति ॥ * ॥
उभौ दन्तावस्मिन्खादने । उभयादन्ति । उभादन्ति खादति ॥ * ॥
उभयापाणि । उभापाणि ॥ * ॥ उभयाकर्णि । उभाकर्णि शृणोति
॥ * ॥ उभयावाङ्ग । उभावाङ्ग प्रहरन्ति । अत्र निपातनादिज्वलोपः ।
प्रत्ययलोपलक्षणेनाव्ययीभावसञ्जा । यदिह लक्षणेनानुपपन्न तत्सर्व
निपातनास्मिद्धम् ॥ * ॥ उभयाहस्ति । उभाहस्ति^७ ॥ उभौ हस्तिनौ
यत्रसग्रामादिविधाने तदुभयाहस्तीत्यजितदेवाचार्य. ॥ * ॥ क्रिया-
विशेषणत्वाच्चान्यत्र न भवति । द्वौ दण्डावस्या शालायाम् । द्विदण्डा ।

१ मतान्तरे^० C , प्राख्येदितव्यं D ,
प्राग्वितिदितव्यं A

२ एव । स शब्दो^० B C , णिजत
C , cf P in 2, 78, iv 3, 104 (णिनि)

३ हस्तिनश्चापि t , cf n. ७

४ D om this sloka

५ इन् वेदि^० C , शब्देभ्य. दम्भ[प]-
दो वेदि^० D

६ उभयोश्चञ्जली A

७ All MSS om उभयाहस्ति । उभा-
हस्ति ।, probably accidentally omitted
in the cod archet., for the way in
which F reconciles his text and com-
ment, see note ३ — Gaṇaratnāv reads
हस्तिन् [उभौ हस्तिनौ यत्र सग्रामवि-
धाने उभाहस्तिर्द्विभयाहस्ति वा संग्रामं
विधत्ते]

द्विमुसधा ॥ केचिद् ही दृष्टी यस्मिन्मयामे । उभौ कर्षावस्य प्रासा
दस्य । उभाकर्षीत्यादौ क्रियाया अन्वयाप्यन्वयदर्शये प्रतिपन्ना । स
दिवचन विनाशुभशब्दस्य वृत्तौ प्रयोगो मणपाठात् १ ॥ १३८ ॥ इति
द्विदण्डादि ॥

प्रियाकान्तामनोज्ञास्वाकल्याणीभक्तिदुर्भगा २ ।

सचिवावामनाक्षान्ताचपलानिचितासमा ३ ॥ १३९ ॥

मुभगा दुहिता याल्या वामाथ जनमा तथ ४ ।

कुङ्कुटागडमृगक्षीरस्काकशावादयो मता ५ ॥ १४० ॥

पुस्त्यगुक्त्यादिना प्रियादियुत्तरपदेषु पुंस्त्री ६ न भवति ॥ • ॥
कल्याणी प्रिया यस्य । कल्याणीप्रिय ॥ • ॥ दर्शनीयाकान्त ॥ • ॥
भष्मामनोज्ञ ॥ • ॥ कल्याणीस्य ७ ॥ • ॥ प्रियाकल्याणीस्य ॥ • ॥ पाग्दे
वतामक्ति ॥ कथं वृद्धभक्ति । वृद्धं भक्तिरस्येति ८ नपुंसकमत्र पूर्वप
दम् । भोजसु भक्तौ च कर्मसाधनायामित्यनेन सूत्रेण भवानीभक्ति
रित्यादि भवति भावसाधनायां तु स्त्रिरभक्तिर्वृद्धभक्तिर्भवान्भेत्त्यादि
भवतीत्याह ९ ॥ • ॥ कल्याणीदुर्भग ॥ • ॥ प्रियासचिव ॥ • ॥ प्रिया

१ । मुसिदिवचन विना* F ; वि-
नार्थप उभ A. ; D om. from स्वदि
वचन

२ मनोज्ञायाः ख A.

३ कथम्* B ; कान्ता for चान्ता B C. ;
विचिता* समा A ; विचिता C

४ वाक्यावामन* A ; वाक्यावाम
वातनयासुधा E. ; वाक्यावामभातिन
या [गुण] स्यात् D वाक्यावामासु त-
नया F

५ कुङ्कुटागड* B. ; कावसाहाद
यो* A ; कावसाया* C.

६ स्त्री B. C. ; cf. P vl. 3, 3L

७ कल्याणीमणीस A.

८ वृद्धभक्तिरस्येति B. ; कथं वृद्धभ
क्तिरस्येति D

९ स्त्रिरभक्तिर्भवान्भेत्त्यादिना भ*
A. ; D om. from भोजसु स्त्रिरभक्ति
occurs VII. 1000* 1 ; वृद्धभक्तिर्भवा
न्या B vl. 30.

वामन' ॥ * ॥ प्रियाचान्तः ॥ प्रियारचान्त इत्यपि कश्चित्^१ ॥ * ॥ प्रियाचपलः ॥ * ॥ प्रियानिचितः ॥ * ॥ दर्शनीयासमः ॥ १३६ ॥

कल्याणीसुभगः ॥ * ॥ कल्याणीदुहितकः ॥ * ॥ कल्याणी वाच्या यस्य ।
कल्याणीवाच्यः ॥ भोजस्तु^२ कल्याणीवाल इत्याह ॥ * ॥ प्रियावामः ॥ * ॥
कल्याणीतनयः ॥

अस्वार्थ^३ इत्येव । कल्याणप्रिया । कल्याणमनोज्ञा । इत्यादि ॥
भद्रेश्वराचार्यस्तु ।

किंच स्वा दुर्भगा कान्ता रचान्ता निचिता समा ।

सचिवा चपला भक्तिर्वात्येति स्वादयो दश ॥

इति स्वादौ वेत्यनेन^४ विकल्पेन पुवङ्गावं मन्यते ॥ * ॥ इति प्रियादिः ॥

कुक्कुट्यादयोऽण्डादिषु वेत्यनेन कुक्कुट्यादयः शब्दाः स्त्रीलिङ्गा
अण्डादिषूत्तरपदेषु^५ पुवङ्गा भवन्ति ॥ * ॥ कुक्कुट्या अण्डम् । कुक्कुटा-
ण्डम् । कुक्कुट्यण्डम् ॥ * ॥ मृगचीरम् । मृगीचीरम् ॥ * ॥ काकशावः ।
काकीशावः ॥ * ॥ आदिशब्दस्य व्यवस्थावाचिन्नात् ॥ मयूराण्डम् ।
मयूर्यण्डम् ॥ काकाण्डम् । काक्यण्डम् ॥ मृगपदम् । मृगीपदम् ॥
मृगीव चपला । मृगचपला । मृगीचपला ॥ हंसगद्गदा । हसीगद्गदा ।
इत्यादयो भवन्ति ॥ * ॥ अथ विकल्पो भोजदेवाभिप्रायेण^६ । शाक-
टायनस्तु नित्यमिच्छति ॥ १४० ॥ इति कुक्कुटाण्डादिः ॥

कोटरमिश्रकसिध्नकसारिकपुरगा गणे समाख्याताः^७ ।

अञ्जनभञ्जनकिंशुकलोहितखञ्जा नलः शाल्वः ॥ १४१ ॥

१ प्रियारचन्त^० A , क्वचित् B C F

२ श्रीभोजस्तु D

३ अन्वार्थ F , अश्वार्थ C

४ वेत्यनेन A D

५ ०पदस्थेषु F

६ D om from काकाण्ड to भोजदे

७ गणे ख्याताः A.

ब्रह्माणां निरिवनेऽद्यनकोटरादेरित्यनेनेतेषां^१ ब्रह्मानामग्दीर्घी
मवात^२ ॥०॥ कोटराणां वनम् । कोटरावचम् ॥०॥ मित्रकावचम्
॥०॥ सित्रकावचम्^३ ॥०॥ धारिकावचम् ॥०॥ पुरमावचम् ॥०॥ रति
कोटरादि पञ्चको मच^४ ॥

अश्वमेधोपचक्षितो गिरि । अश्वनामिरि^५ ॥०॥ मश्ववच रात्रो
गिरि । मश्वनामिरि^६ ॥ शकटायनसु माश्वनामिरिरित्याह^७ ॥०॥
किंशुकामिरि^८ ॥०॥ जोषितवर्षो गिरि । जोषितामिरि ॥०॥
अश्वच गिरि । अश्वनामिरि ॥०॥ नक्षत्र^९ गिरि । नक्षामिरि^{१०}
॥०॥ शास्त्रा नाम जनपदो रावानस^{११} । तेषां गिरि । शास्त्रामि
रि^{१२} ॥ १४१ ॥

किंशुलकयत्नपिङ्गलकुङ्कुटयुक्तः^{१३} शयहिर्वचकुशा^{१४} ।

शुषिकपिहनुमुनिधूमा वार्दे पथं शुचिर्मुंगो वेट^{१०} ॥ १४२ ॥

किंशुकको^{११} रावा । तस्य गिरि । किंशुकामिरि^{१२} ॥ किंशु
कच^{१३} मित्रापुत्रमिति वेपित् ॥०॥ ब्रह्मानां गिरि^{१४} । ब्रह्मामिरिः ॥०॥
पिङ्गुनामिरि^{१५} ॥०॥ कुभिति^{१६} ब्रह्म कुर्वन्तोऽटनीति कुङ्कुटा^{१७} ।
तेषां गिरि । कुङ्कुटामिरि^{१८} ॥०॥ इत्यश्वनादि^{१९} ॥

१ अविषयां B. C. F

२ ब्रह्मानाम् दीर्घी च म^० A.; य
श्यापुं नग्दी^० G.; D. corr यश्यावा-
संशय दी^०; cf. F vl. 3, 117

३ मित्रिकावचं । सिधिकावचं A.

४ माश्वनामिरि^० A.

५ किंशुकामिरि^० B. C.

६ नक्ष Y *Naxara* (Gasperinivall);
mod (cor. L वक्ष) B.; om. Kt. V

७ रावा च G.; रावा वा *Yajñay.*—
Kt. V ed. MS. शास्त्रा for शास्त्र

८ शास्त्रामिरिः D.

९ किंशुकच E.; यश्व^० G. (also
om.).

१० पथच^० G.; शुचि मुंगो^० B. C. E.

११ किंशुक B.; *Yajñ.*; किंशुक
Kt. V ed. (शु^० MS. α.; शु^० MS. β.)

१२ कुभिति । कुभिति G.; कुभुभि
ति F

१३ ब्रह्मकोटनीति^० A.; ब्रह्मकुर्वन्-
टनीति कुङ्कुटः D.

१४ = Ft. किंशुकानादि (किंशुक^०)

शराद्यनजिरादिवक्त्रचो मतावित्यनेन^१ शरादीनामजिरादिव-
 र्जितस्य वक्त्रचो मती संज्ञायां विषयेऽग्दीर्घो भवति ॥ * ॥ शरावती
 नाम नदी ॥ * ॥ अहीवती ॥ * ॥ वंशावती ॥ * ॥ कुशावती ॥ * ॥ ऋषी
 वती ॥ * ॥ कपीवती ॥ * ॥ हनूमान् ॥ वसन्तकालो हनुमानिवागतः ।
 इत्यादौ दीर्घत्वं विनापि सञ्जा प्रतीयते शब्दशक्तिस्वाभाव्यात् ॥ हनु-
 हनूशब्दावित्यन्ये^२ ॥ * ॥ मुनीवती^३ ॥ * ॥ धूमावती ॥ * ॥ वार्दावान्नाम
 पर्वतः^४ ॥ * ॥ पद्मावती ॥ * ॥ शूचीवती ॥ * ॥ मृगावती ॥ * ॥ वेटा-
 वान् पर्वतः ॥ * ॥ आकृतिगणोऽयम् । तेन भोगावती । वातावती-
 त्यादि ॥ १४२ ॥ इति शरादिः ॥

अजिरस्थविरौ खदिरो मलयालंकारचक्रवाकाश्च ।

खपुरः शशाङ्कपुलिने हिरण्यकारणवकीराः ॥ १४३ ॥

अजिरवती ॥ * ॥ स्थविरवती ॥ * ॥ खदिरवती ॥ * ॥ मलयवती
 ॥ * ॥ अलंकारवती ॥ * ॥ चक्रवाकवती ॥ * ॥ खानि पृणन्ति । खपुराः
 पूगाः सन्त्यस्यामिति । खपुरवती ॥ * ॥ शशाङ्कवती ॥ * ॥ पुलिनवती
 ॥ * ॥ हिरण्यवती ॥ * ॥ कारणवती^५ ॥ * ॥ करीरवान् पर्वतः^६ ॥ * ॥
 चातुर्थिको मतुः^७ ॥ चत्वारोऽपि गणाः संज्ञायां वेदितव्याः ।
 कोटराणां वनं कोटरवनम् । अञ्जनस्य गिरिरञ्जनगिरिः । शरवती
 त्वणः ॥ १४३ ॥ इत्यजिरादिः ॥

१ Cf. Pāṇ vi 3, 119

२ हनु हनू इति द्विरूपं शब्दद्वयमे-
 कार्थमित्यन्ये Yajñ, D om fr वसन्त-
 कालो

३ The other works give also मणि

४ F adds वार्द्धावती

५ Bḥ., Yajñ. have हंस & कारणव,
 Kās V ed., MSS हंसकारणववती

६ अजिरवती खदिरवती कारणव-
 वती हंसवती पुलिनवती चक्रवाकवती
 एता अपि पुरीविशेषस्य नदीविशेषस्य
 वा संज्ञा एव । वर्द्धमानस्तु आजरस्थवि-
 रौ इति पठित्वा etc स्थविरवती etc.
 प्रत्युदाहरन् काशिकाव्यपेक्षया ऽधिकं
 सप्तकमुरीचकार ॥ Yajñ.

७ चातुर्थिको A. D

पृषोदराश्वत्थनखा' पलाश

कपित्थदूयाशपिशाचदूया' १ ।

विहौजसोलूकमृगौ २ गभस्ति-

बृहस्पतिहापरकादिशीका' ॥ १४४ ॥

पृषोदरादीनि यद्योपदिष्टमित्यनेन ३ पृषोदराद्य शब्दा अवि-
हितलोपागमवर्षविकारा' ४ शिष्टै प्रयुज्यमाना साधवो भवन्ति ॥ ।
पृषत् १ अहरम् । पृषोदरम् ॥ पृषद् उदरे यद्य स पृषोदरो देवतावि-
शेष । पृषच्छब्दो घृतसंनिभद्रव्यादिष्विष्यति । यद्वा । इयमा
नपृषदिधानसहपरितो घन्वोऽप्यभेदोपचारात् पृषच्छब्दवाच्य ॥ ।
अय इव तिष्ठति । अयत्य' । पिष्यत् ॥ * ॥ न खनतीति नख ॥ * ।
पलमन्नातीति ६ पलाश ॥ * ॥ कपिरिव तिष्ठतीति कपित्थ । कपय-
श्चिष्टम्वस्त्रिभिति वा । कपित्थ । कपिरिव खनतेऽध्य ७ पततीति
कपित्थ ॥ * ॥ कृच्छ्रेण नाशते । निम्बितो वा नाश इति ८ दूयाश । दुर-
खनम् उत्तरपदे टुल्य च ९ ॥ * ॥ पिशितमत्रिमा चन्दतीति पिशाच ॥ * ॥
दुष्टु भ्यायतीति दूष्य ॥ * ॥ वेवेष्टीति विद् व्यापकम् ओजी यद्य ।
विहौजा । पाकशासन १० ॥ * ॥ अर्धौ कर्षावधेति । उलूक ११ ॥ * ॥

१ पषास E.

२ मीनूपलकमुनी C. दिवीक-
सोमूकमुखा गभस्ति D.

३ P. 1. 2, 109

४ अविहितपर्वीवमलोपविकारा'
B. C. F.

५ पृषत् D — पृषत् अहरं यद्य cdt.
P. 20 KA । पृषतो हरिषसोदरं पृ-
षोदरम् । पृषत् अहरमिहोदरं यद्येति
वा विषय । पृषच्छब्दो घृतसंनिभद्रव्या
दिष्विष्यवापी तदुदरे यद्य स पृषो
दरो देवविशेष इति पर्वीवम । ११ KA

६ मलमयमन्नातीति A.

७ खनते यद्य A ; खनतिखद्य B. ;
खनति यद्य C. F. ; खनतेऽध्य प न यद्य
ती० D

८ वा नाशयति B. C. F. ; वा इति E.

९ उत्तरपदेदेदुल्यं च F (P. 1. 2
107) G. ; D ceter उत्तरपदेनु यत्वं च

१० पाकशासन' प्रयोग' D.

११ A. B. C. D add च नातीति उलू-
कम् (अदूरपामं D) ; for उलूकम् ॥
॥ 119

मृदूकुर्वन्ति गच्छन्तो मृगास्तेन प्रकीर्तिताः ॥

गां वभस्ति दीपयतीति गभस्तिः ॥ * ॥ वृहतां पतिः । वृहस्यतिः ।
तकारस्य सकारे ॥ * ॥ द्वाभ्यां कृतत्रेताभ्यां परम् । द्वौ परौ मुख्याव-
त्रेत्युभयकोटिस्यूक्तात्^१ । द्वापरं युगं संशयश्च ॥ * ॥ कां दिशं व्रजा-
मीति कांदिशीकः^२ ॥ १४४ ॥

पृषोद्धानवलीवर्ददूडाभवानमन्तराः^३ ।

परःसहस्रदूडाशषोढातस्करषोडशाः ॥ १४५ ॥

पृषत उद्धानं^४ शुष्कम् । पृषोद्धानम् ॥ उत्पूर्वादातेष्टनप्रत्यये^५ ।
उद्धानमिति^६ शाकटाचनः ॥ * ॥ बलं वर्धयतीति वलीवर्दः^७ ॥ * ॥
कृच्छ्रेण दभ्यते निन्दितो वा दाभः । दूडाभः । उलं टुलमनुनासिक-
लोपश्च ॥ पाणिनिभोजौ तु दूडभ इत्याहृतुः^८ ॥ * ॥ वनानामन्तरा-
णि । वनान्तराणि । वनान्तरेषु भवाः । वानमन्तरा देवाः ॥ * ॥
सहस्रात्परे । परःसहस्राः ॥ * ॥ कृच्छ्रेण दाश्यते । निन्दितो वा दाश
इति दूडाशः^९ ॥ * ॥ षड्भिः प्रकारैः । षोढा । उल्वे टुल्वे च^{१०} ॥ * ॥
तत्करोतीति तस्करः ॥ * ॥ षट् च दश च । षोडश । षष उल्वे दस्य
टुल्वे^{११} ॥ १४५ ॥

१ °स्यूक्ता A. B C D, °मुख्यो वा
ज्वेल्य° स्यूक् । वा द्वापरं° F—From
Kshīrasvāmin on A. K. 3, 4, 164

२ कां दिशं यातीति कांदिशीकी
भयद्भुत. Yajū

३ पृषोनव° वातमतरा C, पृषो-
द्धानधवली° A, पृषोद्धान° F

४ Thus A B C D, पृषत उद्धानं
F—पृषत उद्धानं (or पृषदु°) पृषोद्धान
Kās V ed. MSS, पृषोत्थान Bō and
(= हरिणस्योत्थानं) Yajū.

५ D corr घातेर्यतुप्रत्यये

६ उद्धानमिति B, उद्घातं F.

७ वर्धयतीति° F, वलीवर्दः C

८ P vi. 3, 109, V 6, thus also Bō.,
Kās V, Yajñeṣv

९ दास्यते° दास° A D F, दा-
स्यते° दस° B, दूडास. B F, C om
from उल्वं टुल्वं

१० उल्वे च B D, उल्वे च । C

११ उल्वे B C D

अवटकुलटे प्रायश्चित्तं परशतधूर्जटी

पुरुषमहिषावस्यत्थामा निडालवलाहकी

भमरवडवासीमन्ताश्च श्मशानमनीषिते

मुसलकितवी प्रायश्चित्तिं सृगालवनस्पती १ ॥ १४६ ॥

अधामटम्बक्षिधिति । अवट ॥ • ॥ कुशाव्यटतीति कुसटा ॥ • ॥

प्रायश्च पापश्च चित्तम् । प्रायश्चित्तम् । अतिचारत्रोधनम् चासौ

चमादि ॥ • ॥ शतात्परे । पर यता ॥ भोजस्त परशब्दसमानार्थ

पर शब्दात् ॥ • ॥ धूर्जटा जटाशक २ । धूर्जटि । महेयर ॥ • ॥

पू० शरीरम् । तत्र येते । पुरष २ ॥ • ॥ मद्यां येते । मद्यि ॥ • ॥ अथ

इव तिष्ठति । अथत्वामा त्रोचपुत्र । यथा ।

अथत्वामा इत इति विचि च्चाइत यत्प्रवाचा ४ ॥

विचि दारपतीति विडाश्च । ससोपो दुर्ल रंश्च सत्तं च । यथा ।

विभुर्विडासेचचमीपचाभ ५ ॥ • ॥ वारिचो वाइच । वसाइको मेच ।

यथा समैव ।

मतिमतां मधुर कविताभर्तं

इदति मन्त्रिचक्षाम वसाइके ६ ।

विदधती निखिलार्थवितेचनं ७

जयति कल्पसता चिरबीधिति ॥

भमन् रौतीति भमर ॥ • ॥ अथत्वाम्वा ८ । वडवा । अथसोपे उच्य

१ भमरवडवा० A. C.; सुश्रव A.
B. C. D; श्रुवाज A. B. C. D. E.

२ जटा शक C. F.—धुरिच आधता
जटा वस्याती Y j.

३ पुरं शरीरं पुरषो बीषाद्या भरो
वा Yaj.

४ Thez Abb.—अथत्वामा इत इत

पुषामुजना सारमुत्वा सीरं धिति भव
इति विचि च्चाइत यत्प्रवाचा । V. 10

३, 10 (Gr. 10, p. 61).

५ ५—p. 3, 45

६ इधति मन्त्रि० D.

७ निखिलार्थं वि० B. C.

८ अथश्च अथा A.; अथश्च C.

नुनासिकलोपश्च^१ ॥ * ॥ सीम्बोऽन्तः । सीमन्तः । केशविन्यासः ॥ * ॥
शवानां शयनम्^२ । श्मशानम् ॥ * ॥ मनस इष्टम् । मनीषितम् । यथा ।
मनीषितं द्यौरपि येन दुग्धा^३ ॥ यथा वा ममैव ।

दूरादपि रिपुलक्ष्यो मनीषितं यन्लयन्ति सावेगाः ।

अध्विमिवेतरभ्रुवृत्तिरुद्धगतयोऽपि कूलिन्यः^४ ॥

मनस ईष्टे । मनीषी । णिनि मनसोऽन्त्याजादिलोपः । शकारस्य
षकारः ॥ स्यत्यर्थदयीशामित्यनेन^५ षष्ठी । इति शाकटायनः ॥ * ॥
मुञ्ज. खनं लातीति मुसलम्^६ ॥ * ॥ किं तवास्तीति कितवः ॥ * ॥
प्रायस्य चित्तिः । प्रायश्चित्तिः । अतिचारशोधनम् ॥ * ॥ असृज्या-
लीयते । असृगिगलति^७ । असृगालेढीति वा । सृगालः ॥ * ॥ वनस्य
पतिः । वनस्पतिः । अपुष्पो वृचो न्यग्रोधादिः । सर्वोऽपि हरितकायो^८
वनस्पतिरिति केचित् ॥ १४६ ॥

आशीविषपुरोडाशषड्ढानिर्ल्वयनीस्वराः ९ ।

हेरम्हारगवधावाद्यषोडशालिम्नमथाः^{९०} ॥ १४७ ॥

आश्वस्य विषमिति । आशीविषः । आशुविषयोर्वद्धत्रीहाव् आशु-
शब्दस्य आशीभावः^{९१} ॥ आशिषि दंष्ट्रायां विषदस्येति वा । तथा च
शाम्भतकोशे । दष्ट्राशीरनिलाशिनाम् ॥ अजयेऽपि ।

१ असलोपे^० A. D , आलोपे^० B C

२ शचीनां शयन C—मृता. स शेरते
ऽस्मिन्निति श्मशान पितृवनम् Yajñ.

३ Raghuv 5, 33

४ रिपुलक्ष्या मनीषित साचगाः ॥
अध्विमिवेतरभ्रुवृत्तिरुद्ध^० नलिन्य. C ,
यं अयंति सावेगा A (P B F), अध्विमि-
वेतर^० A , D om fr यथा वा ममैव

५ °दयेशामि^० F , cf P u 3, 52

६ खान^० A B C D , मुसलं C D

७ असृगालाति F.

८ ? Thus MSS , Prof. Roth sug-
gests सर्वेऽपि हरीतक्यादयो, since with
haritakī begins the enumeration of the
mahādruma, as in the Madanavinoda.

९ °निर्ल्वयनी^० C.; निर्ल्वयनी B.;
°षम्रनिलेयीनीश्चराः D

९० °वाह्यषोडशालि^० A.; वधास्य-
षोडशालि^० C

९१ A B om. from आशुविष^०; C.
from आश्वस्य

आग्नीरिष्टस्त्राशपायां वंशायामनिष्ठाग्निनाम् ।

आग्नीष्ठाक्षुनता इडा तथा विद्वो न वीवति^१ ॥

तथा विषमश्च^२ । आग्नीविष । इत्येके ॥०॥ पुरो दास्यत^३ इति
पुरोडाश^४ । पिष्टपिष्ट । यथा ।

पुरोडाशमुजामिष्टमिष्टं कर्तुमसंतराम्^४ ॥

पङ्क्तिं प्रवारै । पञ्चा ॥०॥ नितरां क्षुभते अक्षरीराइधि विषते
सरोक्षपैरिति^५ निर्वचनी । भुजङ्गमुक्ता तक् ॥०॥ अयं राजन्त इति
स्वरा^६ ॥०॥ प्रत्यूहे रन्वते प्रव्यायते^६ । हेरन्मो मक्षपति ॥०॥ आराद्
रोमान् वनीति । आरन्वथ ॥०॥ आम्नायन्निजनास्यमिति । आस्य ।
वचर्षे ष ॥०॥ षद् रन्ता अश्व । षोडन् । षोडती ॥०॥ वाग्ना
रन्नापश्यम् । अत इभि । वाङ्गसि^७ ॥०॥ चूर्णा मनो मङ्गातीति
मन्नाच^८ ॥ १४० ॥

उलूखलोदूखलकुञ्जरा लुग्

मृष्यालजीमूतमयूरसिंहा ।

शकन्धुककेन्दुदधित्थवृस्यो

महित्थपारापतमेखलाश्च ॥ १४६ ॥

अर्धं स विचं वाखासीति । उलूखलम् । उलूखलम्^९ । अत्र
त्रीसाद्वच उच्यते ॥ अर्धं स वातीति वा^९ । उलूखलम् ॥०॥ वी

१ आग्नी ताक्षु^१ A. D.; तानुनता^१ C.

२ वखा^२ C.; विषस्य A.

३ दास्यत A. B. C. F.; दास्यत D.

४ Misp. 2, 105.

५ अरीरसूपैरिति A.; सविंरिति D.

विषते सपैरिति F.; निर्वचनी C.

६ रन्ते B C F—प्रत्यूहे रन्ते य

वाचते हेरन् इति विद्वता Kahr
A. K. I, 11 24.

७ वाङ्गसि F—वाङ्गादि वाङ्गसि
Khr. V ed. (not MSS.).

८ अर्धं स वाति आदति इत्यनु-
चम् । अत्र अर्धं वाति संचयतीति वा
उलूखलम् । Yajñik (not उलूखलम्).

पृथिव्यां जीर्यतीति कुञ्जरः ॥ * ॥ लुच्यतेऽपनीयत इति लुग् नाम
 लोपः । यथा । प्रत्ययलुकां चानाम्^१ ॥ * ॥ मृदमालीयते । मृ-
 णस्रः ॥ * ॥ जीवनं जलं तस्य मूतं पुटवन्धः^२ । जीमूतः ॥ * ॥ मर्त्यां
 रीतीति मयूरः ॥ * ॥ द्विनस्तीति सिहः ॥ * ॥ शकस्यान्धुः । शकन्धुः ॥ * ॥
 कर्कस्यान्धुः । कर्कन्धुः । वदरी ॥ * ॥ दधि तिष्ठतीति दधित्यः ॥ * ॥
 ब्रुवन्तः सीदन्त्यस्यामिति^३ । वृषी । मुनीनामासनम् ॥ * ॥ मर्त्यां तिष्ठ-
 तीति महित्यः ॥ * ॥ पारे^४ पततीति पारापतः ॥ * ॥ मेहनस्य खस्य^५
 माला । मेखला ॥ १४८ ॥

दिवः स्थाने दिवोऽचि स्याद् दिव् च दीर्घे पुनः परे ।

उकारोकारयोरुच्च पश्चातोऽर्धादिके तल्लुक्^६ ॥ १४९ ॥

दिवः स्थाने दिवोऽचि स्यादिति । दिवाधीश्वरः । दिवाङ्गना ।^७
 दिवोकसः ॥ * ॥ दीर्घेऽचि पुनर्न केवल दिवः स्थाने दिवो भवति दिव्
 च । दिवीश्वरः । दिवेश्वरः ॥ दिवूढा । दिवोढा ॥ दिवूतिः । दिवोतिः
 ॥ * ॥ उकारोकारयोरुच्चेति । द्यूद्यानम् । दिवोद्यानम् । यथा ।

उद्यद्द्यूद्यानवाप्यां वज्जलतमतमः पङ्कपूर विदार्य^८ ॥

दिवोद्गतिः । द्यूद्गतिः ॥ द्यूहा । दिवूहा । दिवोहा । उकारे रूपत्र-
 यम् ॥ * ॥ पश्चातोऽर्धादिके तल्लुक्^९ । पश्चाच्छब्दस्यार्धादावुत्तरपदे
 ऽन्यतकारस्य लुग्भवति । पश्चार्धम् । पश्चिमार्धमित्यर्थः । यथा ।

१ Kātantra iv 1, 4

२ जीवनस्य मूत.° Kāṣ V, जीवनं
 मुचतीति जीवनस्य जलस्य मूत. पुट-
 वंध इति वा Yajñ,

३ Thus also Kāṣ V, बृहंतोऽस्यां
 सीदत्युपविशतीति वृषी ऋषीणामासनं
 Yajñ

४ पार C

५ °खलस्य A, शिञ्जस्य F, om C.
 ६ च लुक्। A B, C om this ṣloka.

७ D adds दिवेहः, A विदेहः

८ Mayūra's Sūryaṣṭaka 79 ed
 Vidyān, °वज्जलतमतम° ed Haerberl

९ च लुक् A B C, णल्लुक् D

पयार्धेन प्रविष्टं गरपतनभयाद्भूयसा पूर्वकायम^१ ॥

पयानुपूर्वी । पयाभिमुख । पयिनाभिमुख इत्यर्थः ॥

आदिपङ्कणात् । कलि बिन्दति । कलविद्ध^२ ॥ हतकेन प्रसृतीति
हृत्काम^३ ॥ ऊरु चन्द्रते । नारायणस्योरुप्रभवत्वात् । उर्वशी^४ ।
तथा च । ऊरुद्भवा नरमत्स्य मुने सुरस्यी^५ ।

पया । दधत्युरोजदयमुवशीतल

भुवो गतेव स्रयमुवशी तसम ।

बभौ मुयेनाप्रतिमेन काचन

श्रियाधिका तां प्रति मेनका च न^६ ॥

शीत्करोति यत्र च भवति । चित्तु^७ ॥ द्यौ प्रवेद्यनिर्गमी रातीति
दारम् । इत्यादयो द्रष्टव्या ॥ अत्र च ।

येयामुणादिशाम्नेन श्रुत्यन्तिर्भं प्रकल्प्यते ।

दिशादिपदमपर्काम्ना तेषां श्रायिहृत्कित^८ ॥ १ ॥

मसामयेषभृतं श्रायिहृत्कपदमाधनम् ।

दिशादिपदमपकामोपागमविकारजम् ॥ २ ॥

उलादिशाम्ने मपूरमद्विषप्रभृतीनां श्रुत्यादितानामपि पुनरत्र श्रुत्या
दनमनेकधाविमशाम्नानां श्रुत्यन्तिर्भवतीति प्रदर्शनाद्यम् ॥ १४८ ॥
इति श्वादेरादि^९ ॥

१ Mikov 17

२ कलविन्दति D कलतीति ।

३ हृत्काम । हृत्केदिपीपीकामयति

हृत्काम । हृत्काम इत्यपि पाठः ।

K 1 - A R 2 3 12 Pref A Pref

मसामयेषभृतं इति Mikov

he found the following note इति

पाठः अत्र मपूरमोप इत्यत्रवा

रथोरु विपर्यय

२ ऊरुमसुत A; उर्वशी D

३ Mikov 17

४ रूप D K.

५ शीत्करोति D; विद्धं च वि

रु D; यत्र च विपक्व C

६ इत्यत्रादि C; निवृत्त A R C D

C 1 Mikov. Includes in this group

the इति श्वादि Mik 1 1 1 2; and

the इति श्वादि 2, 100

पारस्करो देशविशेषवर्ती

करस्करो^१ राजतरौ गिरौ च ।

नद्यां रथस्या प्रमितौ तु किष्कुः

प्रतिष्कशः^२ प्रष्टसहायदूते ॥ १५० ॥

पारस्करादयः शब्दा. सषान्तपूर्वपदाः पारस्करादयो नाम्नीत्य-
नेन साधवो वेदितव्याः । देशविशेषादिष्वर्थेषु ॥ * ॥ पारं करोतीति
पारस्करो देशः । पारस्करं नाम आनर्तेषु जनपदे नगरमित्येके ।
अन्यत्र पारकरः^३ ॥ * ॥ कर करोतीति करस्करः^४ । राजवृचो गि-
रिश्च ॥ * ॥ रथ पाति पिवतीति वा । रथस्या नाम नदी । रथपाऽन्या
॥ * ॥ कि करोतीति । करोतेर्ङुप्रत्यये किमो मकारस्य षादेशे च ।
किष्कुः । प्रमाणं हस्तो वितस्त्रिर्वा^५ ॥ * ॥ प्रतिकशतीति प्रतिष्कशः^६ ।
अग्रेसरः सहायो दूतो वा । प्रतिगन्तर्यर्थेऽपि कश्चिन्मन्यते ।

ग्राममद्य प्रवेक्ष्यामि भव मे त्व प्रतिष्कशः^७ ॥

अतोऽन्यत्र । प्रतिगतः कशाम् । प्रतिकशोऽश्वः^८ ॥ १५० ॥

स्तः प्रस्काणहरिश्चन्द्रावृषावाश्चर्यमद्भुते ।

वर्चस्केऽवस्करो ज्ञेयो रथाङ्गे स्यादपस्कारः ॥ १५१ ॥

प्रकृष्टः कण्वः । प्रस्काण्वः । च्छधिः ॥ * ॥ हरिश् चन्द्रोऽस्येति हरि-

१ कारस्करो A B C F

२ प्रतिष्कशः^० B C , प्रतित्यसः A ,
प्रतिष्कस' D

३ आनन्तिषु^० A. , जनपदेषु^० F , D
om from पारस्कर to नदी

४ ? कार^० कारस्कर B C F—The
other works omit करस्कर Yajū has

कारस्करो राजवृचो गिरिश्च Cf §1
152

५ वितस्त्रिर्वा C , D om from हस्तो

६ प्रतिकसतीति प्रतिष्कसः MSS

७ प्रतिष्कस. A D , प्रतिष्कश. B ,
also quoted Kās V vi 1, 152

८ कसां प्रतिकसे श्वः A. , प्रतिका-
शाश्व. C , कसां प्रतिकस. । D

यत्रो माम् अपि । कथिद् राजन्वयाह^१ ॥०॥ आचर्यत इति ।
 आचर्यम् अहुतम् ॥ अन्यत्र । आचर्य मतम् ॥०॥ अवकीर्यत इति ।
 अवस्कर । बर्धस्क्म् अन्नमलमित्यर्थं । अन्नमलविमर्जनदेशोऽपि^२
 तत्प्रमत्वाद् अवस्कर ॥ अन्यो य कथिद्बकीर्यते सोऽवकर^३ ॥०॥
 अपकीर्यत इति । अपस्करो रथावयव । अपकरो^४ऽम् ॥ १५१ ॥

कास्तीराजस्तुन्दास्कथानि नगरे गिरौ तु किष्किन्ध^५ ।
 मस्करिमस्करकारस्करास्तु मुनियेषुवृक्षेषु ॥ १५२ ॥

अस्य तीरम् । कास्तीरम् ॥ अजस्य तुन्दम् । अजस्तुन्दम्^६ ॥
 आहता कथा अस्त्रिविति । आस्क्य नाम नगरम् ॥ अन्यत्र काती
 रम् । अजस्तुन्दम् । आकथम्^७ ॥०॥ कि कि इधातीति किष्किन्ध
 पर्यंत^८ ॥०॥ माकरणशील । मस्करी परिमाणक । य ज्ञेयमाह ।
 मा छपत कर्माणि शान्तिर्बं ज्ञेयतीति^९ ॥०॥ माक्रियते प्रतिविश्वते
 ऽनेनेति मस्करो इच्छ^{१०} । येन इस्तिन ग्रमं नीयते इत्यन्ते स वेपुर्मस्कर
 इत्यन्ते^{१०} ॥०॥ कारं करोतीति कारस्कर । इच्छ ॥ १५२ ॥

श्वास्पदं स्यात्प्रतिष्ठायां क्रियाभीक्ष्णये ऽपरस्परं ।

श्यायुषे किष्कुरुः प्रोक्तं स्यात् कुस्तुष्टुरूपधे^{११} ॥ १५३ ॥

१ राजन्वयाह C. D

२ तथा अत्र D । अवाप्तमलविह-
 र्जनदेशो वि B. C. । देवयो वि A.

३ F om from वर्धस्के and has in-
 stead रोजन । अन्वयाऽवकर ।

४ अपरो A. । अवकरी B. । अपवा
 री ।

५ कास्तीराजस्तुन्दापुत्री मरु E. ।
 कास्तीराज तुन्दापुत्री नदरे गिरौ तु

स्करा m D

६ अजस्युदमजरि चहु D

७ D om. from आहता cf. note ५ ;
 A. om. मकर

८ किष्किं इयतीति D

९ Klt. V. 1. 1 134

१० ग्रमं नीयते म C. । ग्रमं नीयते
 इस्ति A. । इस्तिना समनीयते मकर
 इ^{१०} D

११ श्यायुषिणुमं^० कुस्तुष्टु^० A. ।
 किष्कुरु^० D. E.

पूजित पदम् । आस्यदम् ॥ अन्यत्र । आ ईषत् पदम् । आपदम् ॥ * ॥ अपरे च परे च । अपरस्यरा. सार्था व्रजन्ति । सातत्येन यान्ती-
त्यर्थः ॥ * ॥ कस्य कुरु । किष्कुरुः^१ । आयुधम् ॥ * ॥ कुम्भित तुम्बुरु^२ ।
कुम्बुम्बुरुः ।^३ धान्यकम् । यथा कथचिद्विग्रह. । कुम्बुम्बुरोः फलानि
कुम्बुम्बुरुणि^४ ॥ १५३ ।

कन्दरा पूश्च किष्किन्धा कृतान्नमथ शष्कुली^५ ।

गोष्पदं स्यात्प्रमाणादौ विकिरो विष्किरः खगे^६ ॥ १५४ ॥

कि किं दधातीति किष्किन्धा । गुहा नगरी च ॥ * ॥ शष्कुली ।
भक्ष्यविशेषः^७ ॥ * ॥ गवा पदम् । गोष्पदम् । गोष्पदपूर वृष्टो देवः ।
अत्र गोपदमन्यसेयत्ता परिच्छेत्तुमुपादीयमान प्रमाण भवति^८ ॥
आदिग्रहणात् सेवितासेवितपरिग्रहः । तत्र सेवितो गोष्पदो देशः^९ ।
यत्र गावः पद्यन्ते स गोभिः सेवितो ग्रामसमीपादिदेश उच्यते^{१०} ॥
असेविते । अगोष्पदेष्वरणेषु विश्वासमुपजग्मिवान्^{११} ॥ * ॥
विकिरति चञ्चा विक्षिपतीति विकिरो विष्किरश्च पक्षी । उभयोरु-
पादान विकल्पितसकारप्रतिपत्त्यर्थमिति ॥ १५४ ॥ इति पारस्करा-
दि^{१२} ॥

१ किष्कुरु A, D corr किष्कुर

२ तुम्बुरु B D, तुम्बुरु. C, तुम्बुरु. F

३ कुम्बुम्बुरु C, कुम्बुम्बुरु D

४ कुम्बुम्बुरुणि A, कुम्बुम्बुरो फ० D,

कुम्बुम्बुरो ०कुम्बुम्बुराणि B, कुम्बुम्बुरु

०कुम्बुम्बुराणि C, cf P vi 1, 143

५ कृतान्नमथ शष्कुली A

६ गो पद B C, गोष्पदं D

७ शष्कुली० A, लक्ष्यविशेष C,

पक्षुली भक्षवि० D

८ गो पदम० B C, गोष्पदमित्य-
न्येयत्ता परिच्छेत्तुमुपादीयते तेन प्र-
माण० D, cf Mbh on Pān iii 4, 32

९ गो पदो० B C, गोष्पदो० D,
cf P vi 1, 145

१० ०समीपादिदेश० A B

११ अगोष्पदेष्व० A, अपास्यदेष्व० D,
०विश्वोरमुप० C

१२ For this gāṇa cf P vi 1, 143-157

नक्षानागनपात्रमेस्नकुला नासत्यनक्रौ तथा
 नाराचो नखनान्तरीयकमुती नक्षपनाकाथिमौ ।
 नारङ्गश्च नपुंसकेन कलित' स्याच्चाचिकेतस्तथा
 नभो नास्तिकनापितावपि नभो ज्ञेयो नवेदा गणे ॥१५५॥

नक्षाडादिषु शब्देषु नक्षाडादिषु नञ् प्रकृत्येत्यनेन^१ नञ् प्रकृत्या
 तिष्ठति ॥ • ॥ न धावत इति नधाद् । क्तिन्न २ ॥ • ॥ न चन ।
 नाग ॥ • ॥ न पातीति नपात् । शन्न ॥ • ॥ न भीषतेऽसाविति
 नमेद् । गद्या नमेद्प्रयवावर्तसा ३ ॥ • ॥ नास्त्र कुलमसीति नकुल
 ॥ • ॥ सक्तु साधु । सद्य । न चसद्य । नासद्य । न चसत्या । ना
 सत्या साधव ॥ केमिन्तु । न चस्यत साधुन्^४ । नासत्यावस्मिन्नीकुमा
 रावित्याहु ॥ • ॥ न कामति । नञ् ॥ • ॥ न चरमद्यति । नाराच' ।
 यथा समैव कियामुत्तले ।

उद्यन्तीमानङ्गनाराचविद्या

खप्राणेष्वो बहमं नामदुहा ।

वेगादेवा चक्रवाकी वराची^५

तीगन्तीरे प्रातरेव प्रयाति ॥

नास्त्र खमसीति नञ् । नचरो गन्धद्रव्यं च ॥ • ॥ अगन्तरेव^६ नच
 तीति नाकारीबहम् ॥ • ॥ न भीषते न चरति वा । नचवम् । चन्-
 नम् चन्वचोपो वा निपातभात् ॥ • ॥ नास्त्रखिष्यत् दु'चमिति

१ प्रकृत्येत्यनेन A.; B. C. F. *with*
 from नक्षाडादिषु नञ्

२ न धावत इति नधाव इति न-
 धाद् A.; क्तिन्नत C.; क्तिन्नत B. F

३ Kumbhar. I 64

४ Toon (चरत) MS. I. O. 377
 Kahr on A. K. I. I. 47—न चरत

याधुनु A.; D. *con. from* न चरत-

५ चक्रवाकीव नामा F

६ न चरतिव A. F

नाकः ॥ न अविद्यमानो विरिञ्चो^१ यत्र वा ॥ * ॥ न अरं गच्छति स्वय-
मिति^२ नारङ्गः ॥ * ॥ न स्त्री न पुमान् । नपुमकः । अत एव निपातनात्
स्त्रीपुंसयोः पुंसक आदेशः ॥ * ॥ न न चिकेत्ति । नाचिकेतो नाम
राजा । अस्मादेव निपातनात् कि कित ज्ञान^३ इत्यस्माच् शप्रत्ययो
गुणश्च भवति ॥ * ॥ न विद्यन्ते ग्नाः स्त्रियम्हन्दासि^४ वा यस्य । नग्नः ॥ * ॥
नास्तीति मतिरस्य^५ । नास्तिक' ॥ * ॥ न आप्यतेऽसाविति नापितः ॥ * ॥
न बभस्ति । नभः ॥ * ॥ न वेत्ति । नवेदाः । असुनि ॥

आहतिगणत्वात् । न विद्यते भागोऽस्य । नभाग. ॥ पद्भ्यां न
गच्छति । पन्नगः ॥ न नन्दति वधूमिति ननान्दा ॥ तनु न पातयति
देहधर्त्वात् । तनूनपात् । इत्यादयो द्रष्टव्याः ॥ अथ च गणश्चन्द्र-
दुर्गाद्यभिप्रायेण^६ ॥ १५५ ॥ इति नभाडादिः ॥

पक्षज्योतिर्जनपदपत्नीकरमानबन्धुगन्थाः स्युः ।

देशो रात्रिः पिण्डो नाभिः कुक्षिस्तथा वेणी ॥ १५६ ॥

समानस्य पक्षादिष्वित्यनेन समानस्य सभावो भवति^७ ॥ * ॥ पक्षस्य
समानः । समानः पक्षोऽस्येति वा । सपक्षः ॥ * ॥ सज्योतिः ॥ * ॥
सजनपदः ॥ * ॥ समानः पतिरस्याः । सपत्नी ॥ * ॥ सकरः ॥ * ॥ समानं
मानं यस्य । समानः ॥ * ॥ सबन्धुः ॥ * ॥

सागन्ध्यं दधदपि काममङ्गनानाम्^८ ॥ * ॥

१ न न विद्य० A B C , विरिचो D ,
विरितो A , को विरंचिर F

२ Thus A D , स्त्रियमिति F , स्त्रे-
यमिति B , स्त्रियोसति C

३ A B C om कि, Dhāt. 25, 20

४ न विद्यते अयाश्रियम्हन्दासि D ,
न विद्यते अयाश्रियमृदांसि A. , अश्रि-
यम्हन्दांसि B C F

५ नास्तीति अस्य स C , नास्ति पर-
लोकमतिरस्य F

६ गणो दुर्गचंद्राद्यभि० D , गुणो
चंद्रगुणाद्यभि० A. , गणश्चन्द्रयोर्गुणा-
भि० C —For nabhrāddā cf P vi. 3, 75.

७ For thus gāṇa cf. P vi. 3, 84-5

८ Ṣiṣup 8, 48.

सदेश ॥ ॥ सराचि ॥ ॥ सपिण्ड ॥ * ॥ सनाभि ।

भ्रुयुग्मश्च सनाभिमन्त्रयधनुर्व्योक्त्वास्मितस्त्राञ्च १ ॥ ॥

सकुचि ॥ * ॥ सवेशी ॥ ॥ कश्चिबोहितशब्दमपधीते । तीर्थशब्दश्च
न पठितो मत्तान्तरस्थाभ्युपगतत्वात् २ ॥ १५६ ॥ इति पद्यादि ॥

रूपं यर्णो नामस्थाने जातीयधर्मवचनानि ।

गोचं ययोऽपि लक्ष्यं चन्द्रादिमते तु रूपादौ ॥ १५७ ॥

रूपादिपुंस्वरपदेषु रूपादौ बेल्यनेन समानञ्च समाचो वा भवति ॥ ॥

समान रूप सरूपम् । समान रूप यश्च वा । सरूप । समानरूप ॥ * ॥

एवं सवर्ष । समानवर्ष ॥ * ॥ सनाम । सनामा ॥ * ॥ सखानम ।

सखान ॥ * ॥ समाना जातिरश्चेति जातेरीय इतीधप्रत्यये । सजा

तीय । समानजातीय ॥ * ॥ सधर्म । सधर्मा ३ । समानधर्म । समा

नधर्मा । उत्पद्यन्ते ऽस्ति ४ मम को ऽपि समानधर्मा

काचो ह्ययं निरवधिर्निपुला च षष्ठ्यो ॥

सवचनम् । सवचन ॥ * ॥ समीचम् । समीच ॥ * ॥ सवच । सवचा

॥ * ॥ आदिपक्षपाद् भोजार्दे परिषद् । शकटाद्यनवाममाचार्यो

दु सभाव नित्यं सामान्येनाहत् ॥ १५० ॥ इति रूपादि ॥

सुपामदुपामनिपेधदुष्टवो

दुर्पधिदुपेधसुपेधमुष्टव ५ ।

नौपेचिका दुम्दुभिपेधनान्तिपन्

निपामनिपन्धिसुपन्ध्यपष्टय ६ ॥ १५६ ॥

१ * चन D ; प्रियांशोचन A

२ तार्क्ष्यशब्देषु भ्रुयुवत्त्वात् C.

३ A । D om समानजातीयः । A.

D om सधर्मा

४ Mālikāra ed Bb ed 1 C — B

D F read तु (स्) ऽस्ति A उत्पद्यन्ते ।

तु (स्) ऽस्ति (these belong all to In the MS. I copied from शि); C. omits the first
side.

५ सुपामनिपामनिपेधः D. C.

६ निपामः A. D. C.; निपेधः A. ।

अपष्टयः D E.; सुर्पधिपष्टयः C.

सुषामादीनां प्राग्वत् ष इत्यनेन^१ सुषामादीनां सकारस्य षत्वं भवति ॥ * ॥ शोभनं साम प्रियवचनं यस्याः सा सुषाम्णी । यथा भट्टिकाव्ये^२ । सुषाम्णीं सर्वतेजःसु तन्वी ज्योतिष्टमां शुभाम् ।

निष्टपन्तीमिवात्मानं ज्योतिःसात्कुर्वतीं वनम् ॥

शोभन साम । सुषाम ॥ शोभन सामास्येति वा । सुषामा । ब्राह्मणः सौम्यो वा ॥ * ॥ दुष्टं साम । दुःषाम ॥ दुष्ट सामास्येति वा । दुःषामा ॥ * ॥ नितरां सेधः । निषेधः ॥ * ॥ दुष्टु निन्दितम्^३ । सुञ्जूसामसुसुभ-
स्थामेनसेधतिसिचसञ्जस्वञ्जामित्यनेनैव^४ दुष्टुशब्दस्य^३ षत्वे सिद्ध इह पाठः षत्वस्थानित्यत्वज्ञापनाथः । तेन सुस्थितम् । दुःस्थितमिति सिद्धम् । यदा तु दुःशब्दो^५ निन्दायामनुपसर्गस्तदा विधानार्थम् ॥ * ॥ दुष्टः सधिः । दुःषंधिः ॥ दुष्टः संधेरस्येति वा । दुःषंधिः ॥ * ॥ निन्दितः सेधः । दुष्टः सेधोऽस्येति वा । दुःषेधः ॥ * ॥ शोभनः सेधः । शोभनः सेधोऽस्येति वा । सुषेधः ॥ * ॥ सुष्टु शोभनम् ॥ * ॥ सिञ्चतीति सेचिका । नावः सेचिका । नौषेचिका काचित्स्त्री ॥ वामनसु । नावं स्यति । नौषा । नौषिकेत्याह^६ ॥ अपरे तु नौषेचनमिति टनान्त पठन्ति^७ ॥ * ॥ षिच चरण इत्यस्य टनप्रत्यये । सेचनम् । दुन्दुभ्याः सेचनं^८ दुन्दुभिषेचनम् ॥ षिवु तन्तुसंताने । केवृ षेवृ^९ इत्यस्य वा टनप्रत्यये । सेवनम् ।

१ A C om from सुषामादीनां

२ Bhatt 9,85 (सुषाम्नी ०ञ्ची MSS)

३ दुष्टं दुष्टं A

४ ०सेचतिसिचं ष्वंगामिं B , सु-
ञ्जूसामसुचस्थामेनसेधं A , सुञ्जूसाम-
सुतस्थां F , ०सायुभस्थां सजष्वंगामिं
ञ्जामिं C , MSS om सु, cf P viii 3,65

५ यथा तु शब्दो A.

६ नौसा नौसेव (om B C) नौषिके
A B C , नौसौषीव नौषिके D , नौ-

सा । नौषिकेत्याह B C—? Some con-
fusion, Kāṣ V viii 3, 98 has only नौ-
षेचनं (thus MS a, with Bō, Yajñi ,
नौषेचनं' ed), नावः सेचनं नौषेचनम् ।
वर्द्धमानसु नौषेचिकां पपाठ । अन्वे पु-
नर्नाव स्यतीति नौषिका सेपणीदं
इत्याह । Yajñesv

७ नौषेचनमिति A , नौषेचनेति
Γ , टन प्रसेचनं । C

८ दुन्दुभ्या सेचनं F , om B C

९ Cf Pan Dhṛ 14, 30-9

दुन्दुभे मेव न^१ दुन्दुभिषेषमिति शाकटायन ॥०॥ अन्तिके भीदति ।
अन्तिपत् ।^२ कादेवञ्जलमित्यनेन कञ्जोप ॥०॥ साधो निर्गत । निर्गतं
सामाञ्चेति वा । नि यामा ॥०॥ निगत सधि । निर्गत सधिरञ्चेति
वा । नि यधि ॥ ॥ शोभन सधि । शोभन सधिरञ्चेति वा । सुयं
धि । यथा चिभुवनमाशिष्यचरिते ।

सुहृत्समपुञ्जवत्सवर्षरूप^३ सुयंधिमूढद्वयसर्गबन्धम् ।

विधाय तस्मा स कवि पुराणो हरोध वाच प्रसरं कवीनाम् ॥

अपतिष्ठतीति । अपपुरङ्कुय^४ प्रतिकूल च ॥ १५८ ॥

परमेष्ठी नि'येध' सव्येष्टाता मतश्च सव्येष्टा ।

सुपमा सुधीमदिवियत्प्रतिष्णिकागौरियक्थाश्च^५ ॥ १५९ ॥

परमे ष्याने तिष्ठतीति परमेष्ठी । पितामह ॥०॥ निर्गत सेध ।
निर्गत' मेधोऽञ्चेति वा । नि येध ॥०॥ सव्ये ष्याने तिष्ठतीति सव्ये
ष्टाता । सारधि ॥०॥ सव्ये तिष्ठतीति सव्येष्टा । सव्यादेयोषादिरू
ढात्परेत्यनेन^६ अमत्यथ । कश्चिद् अकारान्तमपि दर्शयति ॥ ॥
सुहु समा । सुवमा । प्रकृष्टा कान्ति ॥०॥ शोभना सीमा यत्न ।
सुधीमो नाग ॥०॥ दिवि भीदन्ति । दिविपद्मे देवा । हस्त^७

१ दुन्दुभि' सिचनं C ; see A — K&L
V ed. ka. दुन्दुभिषेण (१, MS a and
3aj) सेचन B. 'सेचन' (see L. वेचन).

२ भीदति* A. । नि च कादे O

३ अणवत्सवर्षरूप* D ; 'वर्षसुप
सुबंधिमूढ' (A see. from रिनि ।
सुवृत्त । sloka 309

४ ? अपपुर रञ्जु C F ; 'रञ्ज' or
रञ्ज B D orig अपपुरमि corr
अपपुरमप Prof. Aufrecht suggests
अपपुररञ्जु Prof. Roth 'अञ्जु' Prof.

Weber रञ्जु 'ablog' line 1 of अपप
to P vol. 3, 9'

५ *नीरपकथाय D ; नीरपकथाय
C ; नीरपकथाय F ; नीरपकथाय E ;
A see text and comment.

६ ? माषादिपीषादि* B. C. F and
orig D ; 'सव्यान्व रत्नमेन C ; 'स-
द्योष्य रत्न* B F ; 'सव्यात्परेण* orig
D and corr मन्नादिपीषादि' सव्यात्प-
रेणमेन इत्यमत्यथ ; 'अकृमत्यथ' B C F
७ हस्त B ; हस्ततात् C ; P 1. 3, 9.

सप्तम्या इत्यनेन सप्तम्या अलुक् ॥ * ॥ प्रतिस्नान्यस्यामिति प्रतिष्णिका ।
द्रोणी^१ ॥ * ॥ गौर्याः सकथीव सकथ्यस्येति गौरिषक्यः^२ । द्याट्त्वे च
ह्रस्वश्च^३ वज्रलमित्यनेन ह्रस्वत्वे । कस्यचिदिदं नाम ॥

आकृतिगणोऽयम् । तेन जलाषाहम्^४ । भोरुष्ठानम् । अग्निष्टुत् ।
इत्यादयोऽपि भवन्ति ॥ १५६ ॥ इति सुषामादिः ॥

गिरेर्नदी नखो नद्धो नितम्बो वक्रतो नदी ।

नितम्बस्तूर्यमाणस्तु माषोनार्गयणावपि^५ ॥ १६० ॥

गिरिनद्यादीनामित्यनेन गिरिनद्यादीनामुत्तरपदनकारस्य णत्वं^६
वा भवति ॥ * ॥ गिरेर्नदी । गिरिनदी । गिरिणदी ॥ * ॥ एवं गिरि-
णखः । गिरिनखः ॥ * ॥ गिरिणा गिरौ वा नद्धः । गिरिणद्धः । गि-
रिनद्धः ॥ * ॥ गिरिनितम्बः । गिरिणितम्बः ॥ * ॥ वक्रनदी । वक्रणदी
॥ * ॥ वक्रो नितम्बो यस्याः । वक्रनितम्बा । वक्रणितम्बा^७ ॥ * ॥ तूर्यस्य
मानमिव मानमस्य । तूर्यमाणः । तूर्यमानः ॥ * ॥ माषेणोनः । मा-
षोणः । माषोनः ॥ * ॥ ऋचामयनम् । ऋगयनम् । ऋगयनस्य^८ बो-
द्धाऽध्येता वा । वेत्त्यधीत इत्यनेनाणि । अथवा । ऋगयनस्य व्याख्यानं
तत्र भवो वा । ऋगयनेभ्योऽणित्यणि^९ । आर्गयणम् । आर्गयनम् ॥ * ॥
गिरिनद्यादयः प्रयोगतोऽनुसर्तव्याः ॥ १६० ॥ इति गिरिनद्यादिः ॥

१ द्रोणा D

२ गौरिषक्य B C F [कस्यचिच्चुने
संज्ञेया Yajū]

३ ? Cf the same sūtra p 61, 1 5, द्या-
दिह्रस्वश्च C, द्यादेव ह्र° D, द्याट्क च
ह्र° F, द्याट्त्व ह्र° A, cf P vi 3, 63-4

४ ? Thus the other works, जाला-
षाह D, जालाषोह° B, जलोषाह°

F, जालाहं C — जलानि सहते इति
जलाषाहम् Yajñeṣv

५ A om text and comment.

६ षीत्व B F and orig D

७ Bō, Kās V read चक्रनदी । चक्र-
नितम्बा, Yajū om this gaṇa

८ ऋगयणं ऋगयनस्य B, ऋगयनं ।
ऋगयणस्य D

९ Cf. P iv 3, 73

सुभ्रातृभू नन्दननर्तननृनमननिवासनृत्तानि १ ।

नन्दी निवेशनगरे गहनायी सर्वनामनटी २ ॥ १६१ ॥

बुधादीनां शब्दानां गकारश्च न बुधादेरित्यनेन शब्दं न भवति
॥ ० ॥ बुधाति । बुधीत । बुधन्ति । बुधन् । बुधान । बुधता । यथा
महिषाद्ये ।

रौपभीममुखेनैव बुधतोत्ते सबगम ४ ।

मोचे सामुनयं वाच्यं रावयं सार्धं विद्वधे ॥

बुधता कसुपीमवतेत्यर्थः ॥ ० ॥ ह्युति । ह्युत । ह्युवन्ति ॥ ह्यु ।
इत्यत एव मन्पाठाच्छु ॥ ० ॥ हरिर्नन्दनम् । हरिनन्दनम् । इन्द्रो
द्यामम् ॥ ० ॥ परितो नर्तनम् । परिनर्तनम् । नृत्तप्रयोग १ ॥ ० ॥
नृत्तममम् । नृत्तममम् । नृत्तममो नाम कश्चिच्छब्दं नार्त्तममि पुत्रः ।
छरूपपदमेतत् ॥ केचित्तु नृत्तमपति । नृत्तमर् इत्युदाहरन्ति ॥ ० ॥
शराणां निवास । शरनिवासी हेम ॥ ० ॥ परितो नृत्तम् । परि
नृत्तम् १ ॥ ० ॥ सुमाराजम्दधतीत्येवंशील । सुमारनन्दी ॥ ० ॥ शरा
णां निवेशः । शरनिवेशः । दूषीर २ ॥ ० ॥ हरिभ्रमरम् ॥ ० ॥ परितो
नन्दनम् । परिगहनम् ॥ ० ॥ शबराणामग्निः । शबराग्निः । हरिः
शक्यच्छाग्निः । शर्पिः । विद्युत् ॥ ० ॥ सर्वेषां नाम । सर्वनाम ॥ ० ॥
सूत्रप्रधानो गटः । सूत्रगटः ३ ॥ परिनटी नाम कश्चिद्विप्रः ॥ १६१ ॥

क्षेयो निवेशनानूपी नदनी नरवाहनः ।

स्वर्भानुर्नदनद्यौ च सुभ्रादौ स्यान्नुतेर्येछि १० ॥ १६२ ॥

१ नन्दननर्तनम् D ; नृत्तानि F
२ नन्दी C ; A. occ. text and comment.
३ बुधादेरित्यनेन B. C. F ; शीलं B.
४ Bh. fr. 100 ; मुखेनैव A. B. C. D
५ D. occ. text and comment.

६ नृत्तमम C. and occ. D
७ परितो नृत्तं परिनृत्तं F
८ नृषीरं B. F ; नृषं D.
९ Cf. p. 201 L. 1
१० A. occ. text and comment.

शराणां निवेशनम् । शरनिवेशनम् । शरधिः ॥ * ॥ अनूपान्नि-
 क्रान्तः । निरनूपः ॥ दर्भानूपं नाम स्थानम् ॥ * ॥ भेर्या नदनमिव
 नदनं शब्दनमस्य । भेरीनदनो नाम कश्चित् ॥ * ॥ नरो वाहनमस्य ।
 नरवाहनः । वाहणं^१ वाह्यादित्यनेन नरस्यावाह्याणत्वं^२ नास्ति ॥ * ॥
 प्राक्स्थाद्यन्तेऽपूनामित्यनेन^३ नप्राप्तिः । स्वर्भानुः । सैहिकेयः । एण-
 ग्यादेरित्यनेन एत्वप्राप्तिः^४ ॥ केचिद् अन्तःपूर्वपदात्संज्ञायामित्यनेन
 एत्वमिच्छन्ति^५ ॥ * ॥ चारवो नदा यस्मिन्ग्रामे नगरे वा स चारुनदः
 ॥ * ॥ सुराणां नदी । सुरनदी ॥ * ॥ नृतेर्नकारस्य यङि परे णत्वं^६ न
 भवति । नृरीनृत्यते । नर्नर्त्ति । नरिनर्त्ति । नरीनर्त्ति । नर्नृतीति ॥
 यङीति किम् । हरिरिव नृत्यतीति । हरिणर्ती नाम कश्चित् ॥

अग्न्यादिचुभ्राद्योरेकत्व प्रतिपन्नाः सामान्येन विशेषाभावात् ॥
 आकृतिगणोऽयम् । तेन चतुर्हायनं कर्मेत्यादयो द्रष्टव्याः ॥ १६२ ॥
 इति चुभ्रादिः ॥

इति

श्रीगोविन्दसूरिशिष्यपाण्डितश्रीवर्धमानविरचितस्त्रीयगणरत्न-
 महोदधिग्रन्थवृत्तौ समासप्रक्रियानिर्णयो नाम

द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः^७ ॥

१ वाहनं F, P viii 4, 8 v 2
 २ °णीत्वं B, नरस्त्रवाह्य° C
 ३ ? प्राक् प्वाद्यन्ते पूनामि° B, प्राक्
 थाद्यन्ते यूनामि° C, प्राक्स्थाद्यन्तिपूना-
 मि° D, प्राप्ताद्यन्ते यूनामि° F, °नुप्रा-
 प्तिः B C F, मप्राप्ति (orig सु°) D

४ णीत्वप्राप्तिः B
 ५ णीत्व° B, cf P viii. 4, 3
 ६ णीत्वं B
 ७ गोविंदाचार्यशिष्य° D E., समा-
 सतत्प्रक्रियागणनिर्णयो° B C F

अथ द्वितीयोऽध्यायः ॥

घृक्षा कलापितैतलिधिलालिलाङ्गलिशिस्रिडजाजलिन^१।
सूकरसद्मा कुयुमी सुपर्वणा पीठसर्पी च^२ ॥ १६३ ॥

ब्रह्मादीनामित्यनेन ब्रह्मश्रित्येवमादीनामेवाधि परेऽन्वयाकारे
सुगुभवति ॥ ० ॥ ब्रह्मणोऽपत्यम् । ब्राह्मो नारदः ॥ ब्रह्मण इदम् ।
ब्राह्ममस्यम् । ब्राह्मो मन्त्रः । ब्राह्मोपधि ॥ शकटायनारयस्य
जातावनिभेषायामनपत्य एवाश्वत्थाकारेर्लुचमिच्छन्ति नापत्ये^३ । तेन
ब्रह्मणोऽपत्यम् । ब्राह्मणः ॥ ० ॥ कलापिना प्रोक्तमधीयाना । का
लाया ॥ ० ॥ तैत्तरी । आचार्यः । तत्त्वतो घन्वीऽपि तच्छब्देनोच्यते ।
तमधीयते तैत्तरी ४ ॥ ॥ एवं साङ्गता ॥ ० ॥ जाजसा ॥ ० ॥ शिस्रा
स्त्रिन इमे । शैसासा ॥ ० ॥ एवं शैस्रया ५ ॥ ० ॥ शीकरसद्मा ६ ॥ ० ॥
कोयुमा ७ ॥ ० ॥ शीपर्वः ॥ ० ॥ पीठसर्पा ८ ॥

अथश्वत्थानुक्तसमुच्चयाद्यत्नात् तेन सा ब्रह्मचारा । श्वत्थम् । सा
कम् । इत्याहो भवन्ति ॥ १६३ ॥ इति ब्रह्मादिः ॥

अनुगतिकपरस्त्रीसर्वलोकासिंहत्या^१

कुरुकतशतकुम्भागारवेत्तस्यहेत्या^२ ।

अनुराहदनुहोढायस्यहेतीहलोकाश्च

अभिगमपरलोकौ सर्वभूमिप्रयोगी ॥ १६४ ॥

१ A. om. sloka and comment.

२ सूकरसद्मा । सूकरसद्मो D ; कु-
युमी D । सूकरसद्माकयुमा C ; सूकर-
सद्माकुयुमी F

३ आर्वाभिषेपाया अथप्रत्यय एवामि
श्वत्थाकारेर्लुचमि D P n 4, 171

४ The MS. तैत्तिरिम् । तैत्तिरि

P n 4 111 V and K. 5 ; cf. p. 220

(तैत्तिरिम् तैत्तिरिम् तैत्तिरिम् तैत्तिरिम्)-

५ शिबंटा B ; शिबंटा C

६ शीकरसद्मा C ; शीकरसद्मा F ;

शीकरसद्मा D

७ कोयुमा D

८ A. om. sloka and comment.

परस्य चानुश्रुतिकादीनामित्यनेनानुश्रुतिकादीनामेव शब्दानां प-
रपदस्य पूर्वपदस्याचामादेरचः स्थानेऽणादौ ङिति पर आरैज्
भवति ॥ * ॥ शतेन क्रीतः । शतिक. । अनुगतः शतिकेन । अनुश-
तिक । तस्येदम् । आनुश्रुतिकम् ॥ * ॥ परस्य स्त्री । परस्त्री । तस्या
अपत्यम् । पारस्त्रैण्यः ॥ * ॥ सर्वलोके विदित. । सार्वलौकिक.^१ । यथा
भट्टिकाव्ये । भवन्त कार्तवीर्या यो हीनसधिमचीकरत् ।

जिगाय तस्य हन्तार स राम सार्वलौकिकम्^२ ॥ * ॥

असिहत्याया^३ भवम् । असिहात्यम् ॥ * ॥ कुरुकतस्यापत्यम् । कौरु-
कात्य ॥ * ॥ शतकुम्भो नाम पर्वत' । तत्र भव शतकौम्भ सुवर्णम् ॥
केचिच्चाट्टृष्टव्याकरणा लक्ष्यमेव केवलमनुसरन्त शतकुम्भमित्याहुः ।
अत एव भोज' शतकुम्भस्य विकारः शतकौम्भमित्याह^४ ॥ * ॥ अगा-
रवेणूनामिदम् । आगारवैणवम् ॥ वामनस्वङ्गारवेणोरपत्यम् आङ्गार-
रवैणवमित्याह^५ ॥ अधेनुशब्दमपि केचित्पठन्ति^६ ॥ * ॥ अस्यहत्या-
शब्दोऽस्मिन्नस्तीति विमुक्तादित्वादणि । आस्यहात्य ॥ भोजस्वस्यह-
त्यशब्द^७ पठति । असिहत्य इत्यन्य^८ ॥ * ॥ अनुरहतो^९ऽपत्यम् ।

१ °विदित °लौकिकं D

२ Bhattik v 33

३ Thus also Yajñ Kās, V MS β, असिहत्य Bo, Kās V ed, MS α, cf note ८

४ श्रीभोज °शतकुम्भमित्याह D, शतकुम्भस्य° शतकौम्भमित्याह B C F

५ Thus Kās V ed, MS β, Bo & (अङ्गारवेणुर्वैशजातिविशेष. । आङ्गार-
वैणवं पाचविशेष) Yajñes, अगार°
Kās V α, °अगरवेणोर° आगरवै-
णव° D, अगारधेनोर° आगारधेनव°
(°धेनव C) B C F

६ ? Thus B C F, अधेणु° D—के-
चित्तु अगारधेनुशब्दमत्राधीयाना अ-
गारधेनोरपत्यमागारधेनवो वत्स इ-
त्याहुः । Yajñ, probably right He does
not notice our author's reading

७ श्रीभोज° D, भोजस्वस्यहशब्द F
Yajñ has both, Bō, Kās V ed α
°हत्य, β हत्या

८ अभिहत्य° F, om D, cf n ३

९ Thus MSS here and *śilvādi* sl
204 The other works read अनुरहत्
Cf अनुराहति *taulvalyādi*, sl 173

आनुराहति ॥ ० ॥ अनुशील शकटविशेष । तेन चरति । आनुशी
 डिक ॥ ० ॥ अख्यहेति प्रहरणमख्य । आख्यहेतिक । गणपाठयामर्था
 त्यदधमुदायादपि ठष् विभक्त्यासुक^१ ॥ अख्यहेमेति केचित्^२ ॥ ० ॥
 इहसोके भवम् । ऐहसौखिकम् ॥ अथ सौक ३ । इहसोक । प्रथ
 मात्मादपि इप्रत्ययो ऽस्मादेव गणपाठाद् अधिकरणसमासो वा^४ ॥ ० ॥
 अभिगममर्हति । आभिगामिक^५ ॥ ० ॥ परसोके भवम् । पारसौखि
 कम् ॥ ० ॥ सर्वभूत्यां विदित । सार्वभौम ॥ ० ॥ प्रथोममर्हति प्रथोमे
 भव वा । प्रायोगिकम्^६ । वामनस्तु सयोग प्रायोगिकमित्याह^७ ॥ १९ ॥

सुखशयनसर्वपुरुषायनुसंवत्सरयुतानुसंवरणम्^८ ।

सृष्टनडचतुर्विद्याकुरूपश्चालाधिदेवाश्च ॥ १६५ ॥

सुखशयनं प्रच्छन्ति । सौख्यशयनिका । यथा ।

शुभादीननुपूरुन्तं सौख्यशयनिकानुपीन्^९ ॥

सर्वपुरुषाणामिदम् । सार्वभौम्यम् ॥ ० ॥ अनुसंवरणं शीयते । आनु
 सांवरणिकम् ॥ कात्याकार्यं च भववदित्यतिदेमात् कथाकात्याह
 मिति उअ^{१०} ॥ ० ॥ अनुसंवरणेन शीयते । आनुसांवरणम्^{११} । युष्टा

१ पि। विभ D ; *अ सुक* C.
 २ / The B. C. F ; D om. from अख्य
 हेति Not mentioned by J. & either
 ३ अथसौख D.
 ४ इप्रत्यये *वामनोऽभीह* । F
 ५ अर्हति वा D ; आभिगामिक C.
 ६ प्रायोगिक D F
 ७ प्रायोगिकमित्याह D ; मयो
 वाप्रायोगिक D ; प्रायोगिकमित्याह
 F - K. १ ha सर्वभूमिनिमित्तं (सर्व
 भूमे) a) मपीव कथाती वा सार्वभौम ।

प्रथोम । तत्र मन प्रायोगिक (प्रायो
 मिकः) ed.).
 ८ *संवरणं E. F. ; *युतासंवरणं
 D ; *वरणो C. ; A. om. pl. & comment.
 ९ Nagler 10, 14.
 १० कात्याकार्यं कथाकात्याहमिति
 उअ D ; कथाकात्या F ; कथाकात्या
 इमिति उअ F
 ११ अनुसंवरणं शीयते आनुसांवरणं
 C D (also see 10th Ed.); not men-
 tioned in the gap 10th/11th pl. 101.

दित्वाद्ण् ॥ * ॥ सूत्रप्रधानो नडः । सूत्रनडः । तस्यापत्यं मौत्रनाडिः ॥
 कश्चित् सूत्रनट^१ इत्याह ॥ * ॥ चतस्र एव विद्याः । चातुर्वैद्यम् ॥ * ॥
 कुरवश्च पञ्चालाश्च तेषु भवः । कौरुपाञ्चालः । वज्रत्वं इत्यनेनाकञ्
 न भवति तत्र देशव्यक्तेर्विवक्षितत्वात् । अत्र तु देशसमुदायः ॥ * ॥
 देवमधिकृत्य भवम् । आधिदैविक दुःखम् ॥ १६५ ॥

बध्योगोदकशुद्धौ^२ पुष्करसत्संक्रमाधिभूताः स्युः ।

प्रतिभूरजातशत्रुः परिमण्डलराजपुरुषौ च ॥ १६६ ॥

बध्योगस्य^३ च्छेपरपत्यं विदादित्वादणि । बाध्योगः ॥ * ॥ उदक-
 शुद्धस्यापत्यम् । श्रीदकशौद्धिः ॥ * ॥ पुष्करसदोऽपत्यम् । पौष्कर-
 सादिः ॥ * ॥ सक्रममर्हन्ति । सांक्रामिकाः ।

तिलाञ्चम्यकसंपर्कात्प्राप्नुवन्त्वधिवासताम् ।

रसो न भक्ष्यस्तद्गन्धः सर्वे सांक्रामिका गुणाः^४ ॥

यथा वाऽनर्घ्यराघवे ।^५ कश्चित्सांक्रामिकोऽपि विशेषो नैसर्गिकमतिशेते
 ॥ * ॥ अधिभूते भवम् । आधिभौतिकं सुखम् ॥ * ॥ प्रतिभुवो भावः कर्म
 वा । प्रातिभाव्यम् ॥ * ॥ अजातशत्रोरियम् । अजातशात्रवी । यथा ।

उपेक्षिवासि कर्तारः पुरमाजातशात्रवीम्^६ ॥ * ॥

परिमण्डलस्य भावः कर्म वा । पारिमाण्डल्यम् ॥ * ॥ राजपुरुषस्य भावः
 कर्म वा । राजपौरुष्यम् ॥ १६६ ॥

१ Thus D F , सूत्रनेट B C , cf
 p 198, l. 18

२ सुद्धी E , A om sL & comment.

३ उं शंभुं गच्छत्यभियाति उग. कं-
 दर्पः । बध्यो निग्राह्य उगो येन स
 बध्योगो नामर्षि. Yājñ

४ Kām Nit 5, 7, B5 Spr 2562

(°चम्यकसंक्षेपात्°), लसो मुमक्ष° D

५ D omit from यथा — Anargh,
 Calc § 1782, p 36 (कश्चित्सां° ed.)

६ § 2, 114 (पुरीमाजात° ed.)

एषोऽपि स्यात्सर्ववेद सहृण्यो

द्वारस्वभ्रोव्यत्कस्तस्वस्तय स्व ।

स्वयामभ्रस्वादुमृद्वारपाला

भ्रादंष्ट्रा स्वाध्याययुक्त स्वरथ १ ॥ १६७ ॥

एषोऽपीति न केवत्त प्रतिभूपरिमण्णराजपुहपशब्दा खडना
एवाच गणे द्रष्टव्या । सर्ववेदशब्दोऽपीति । महम्न इति खटा खेन
च^१ सव वर्तत इत्यर्थ ॥ सर्ववेदा एव । सार्वविद्यम ॥ अ इति किम् ।
प्रातिभवम् । पारिमण्डलम् । राजपुहवाद्यणि । सार्ववेदिकम्^२ ॥ ० ॥
आहतिगणद्यायम् । तेन धेतुषोक्तं^३ मानेपादिरित्यादयो भवन्ति^४
॥ ० ॥ इत्यनुश्रुतिकारि ॥

द्वार इति द्वारादेरित्यनेन द्वारादीनां शब्दानां चकारवकारा
भ्रामुत्तरस्वाध्यामादेरथ^५ स्नान चारीज न भवति^६ । तयोस्तु स्तोष्ट्रज
भवति^७ ॥ ॥ द्वारे निपुक्त । द्वौवारिक ॥ ॥ स्रभंय । सौव ॥ ० ॥
यो भवम् । श्रौवस्तिकम् ॥ + ॥ व्यक्तसेऽत्यन्ताधमभ्रथो^८ भव । विद्य
स्वसो ध्याधि^९ । यद्वा । अस्वसो नाम देशो धामादिवा^{१०} ॥ ॥
स्वसोत्याह । सौवस्तिक ॥ + ॥ स्रथेदम् । सौवम् ॥ ॥ खयाने भव ।

१ A. om. text and comment

२ खना खेन A D ; D orr खेन
वा ; C om सर्ववेदशब्दो to सर्ववेदा
एव and अ इति वि

३ राजपुहवाद्यणि D । सार्ववेदिक
C. D ; सार्ववेदिक F

४ Thus C Γ ; धेतुषोक्तं B ; धेतु
षोक्तमाधिरादि^५ D [धेतुषोक्तम् or
धेतुषोक्तम्]

५ Cf. pl. 318 comma. here स्रथेदम्

and स्रथेदम् are mentioned as being
referred to this gape by some.

६ चकारवकाराभ्यां^७ B ; चकारव-
कारां C ; धामुत्तरस्वाध्यामादेरथ^८ D

७ चारीज भवति B ; चारी ईड म^८
C ; चारी भवति D ; F om न

८ श्रौवस्तिकम् C ; श्रौवस्तिकम् B

९ चक्रता B Γ भवे D ; चक्र C ;
चक्रताऽधमभ्रथो F

१० ध्याधि F

११ विद्यस्वसो धामादिश्च D.

सौवग्रामिकः ॥ * ॥ शुनो विकारः । शौवनं मांसम् । शौवः^१ सकोचः
 ॥ * ॥ खादुमृद इदम्^२ । सौवादुमृदम् । कच्छादिदर्शनादण् ॥
 खाद्वी चासौ मृच्च सास्मिन्देशेऽस्तीति । सौवादुमृदो देशः ॥ पाणि-
 न्यादयस्तु सौवादुमृदवमित्याहुः ॥ * ॥ द्वारपालस्थापत्यम् । दौवा-
 रपालिः ॥ केचिद् द्वारपालशब्द रेवत्यादिष्वधीयाना दौवारपा-
 लिक^३ इत्युदाहरन्ति ॥ * ॥ यादप्रायां भवः । शौवादप्रो मणिः ।
 शुनो दन्तादाविति^४ दीर्घत्वम् ॥ * ॥ स्वाध्यायेन चरति । सौवाध्या-
 यिकः ॥ * ॥ स्वरमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः । सौवरः ॥ - ॥ द्वारपालादी-
 नामुपादान सुखार्थम् । यतो द्वारादेः केवलस्य तदादेश्च परिग्रहः^५ ॥
 आकृतिगणोऽयम् । तेन स्फ्यो यज्ञायुध तेन कृत । स्फ्यकृतो नाम-
 र्षिः । स्फ्यकृदित्यपि संगृहीतः^६ ॥ १६७ ॥ इति द्वारादिः ॥

स्वागतस्वध्वरव्यङ्गा व्यवहारो व्यडस्तथा० ।

व्यायामस्वपतिस्वङ्गस्वजनाश्चात्र कीर्तिताः ॥ १६८ ॥

पदान्तव्योः स्वागतादेश्चैच^७ इत्यनेन स्वागतादिशब्दानां तैजा-
 गमो न भवति^८ ॥ * ॥ स्वागतमित्याह । स्वागतिकः ॥ * ॥ शोभनो

१ शुन इदं शौवनम्० । शुनो वि-
 कारो मांसं सौवम् Kās V, शुन इदं
 शौवनं पुच्छं शौवनं सकोच । Yajū

२ खादुमृदु इदं C, not in *hach-
 chhūdi* sl 327-8 —The other works
 have खादुमृदु, Yajūśv also mentions
 Vardhamāna's reading

३ दौवारपालक B

४ दन्तादाविति B C F, cf Kās
 V vi 3, 137

५ तदादेश्च C, परिग्रहात् D

६ स्फ्यो० स्फ्यकृतो० स्फ्यकृदं B C,
 स्फ्यकृतो नाम० F, D om from आ-
 कृतिगणो —Bo has both readings,
 Yajū, Kās V only स्फ्यकृत

७ स्वागत स्वध्वरो व्यंगव्यवहारौ
 [रो C] B C F, A om text and comm

८ स्वागतोदेश्चैच C, स्वागता
 देर्घ्यैच F, स्वागतादेर्घ्यैर्जित्य० D

९ जागमो D, शब्दानां तैजागता
 दिशब्दानां तैजागमो० C

ऽध्वर भध्वर । सध्वरेण चरति । साध्वरिक ॥०॥ यत्नान्यङ्गानि^१
 यस्यामी यङ्ग । यङ्गस्थापत्य व्याङ्गि ॥०॥ व्यवहारेण चरति । वा
 वह्यरिक ॥०॥ यङ्गे नामर्षि । तस्यापत्यं व्याङ्गि ॥०॥ व्यायाम
 प्रयोजनमस्य । व्यायामिक ॥०॥ स्रपतो वापु । सापतेय ॥०॥
 सङ्गस्थापत्य साङ्गि ॥०॥ सजनाप्रयोजनमस्य^२ । साजनिक् ॥०॥
 येषां टैजागमो न दृश्यते तेऽत्र द्रष्टव्या ३ ॥ १६८ ॥ इति सागतारिः ॥

पैलौदशी राहवी रावणिश्च

द्वैवस्थानी राणिराहश्चिती च ४ ।

शौदभृज्जि^१ सात्यकिशौदमेधि

सात्यकामि^२ पैङ्गलोदामनिश्च ६ ॥ १६९ ॥

पैलाद्यभिप्रतौल्लभ्यादिरित्यनेन^३ पैलादेर्बिहितस्थापत्यप्रत्ययश्च
 पुग्भवति^४ ॥०॥ पीलाद्या अपत्यं पैल । पीलामप्युकादेत्यप्^५ । पैल
 थापत्यमिति द्वयोऽश्च इति फिम् तस्य पुक्^{१०} । पैल पिता । पैल
 पुत्र ॥०॥ उदधो^{११}ऽपत्यम् । वाङ्गादिमादिभ्य । शौदधि पिता ।
 शौदधि पुत्र^{१२} ॥०॥ राहोरपत्यम् । राहवि पिता । राहवि
 पुत्र ॥०॥ रावश्चापत्यम् । राववि पिता । राववि पुत्र ॥०॥

१ भिजताब्ज्याधि D

२ सजना प्रयोजन F

३ येषां टैजागमो F ; D om. from

स्रपतो वापु

४ पैलीदशी B. C. ; पाहवी D.

५ Note the metrical irregularity in
 the second syllable ; शौदधिय

६ पैवनीहापयिश्च B. C. ; A. om.

text and numeral.

७ पैलाद्यधि F ; तीलजादेरि^७
 D.

८ *पल्लवाभुग्भवति D

९ पीलामाङ्गुवा B. C. D. ; cf. P IV
 1 118-9.

१० फिम् B. C. ; सुम् D. ; cf. P in
 1 138.

११ उदधो D. ; उदधो C. ; उदध
 1. 204.

१२ C. twice शौदधि ; शौदधि D.

देवस्थानस्थापत्यम् । देवस्थानिः पिता । देवस्थानिः पुत्रः ॥ * ॥ रण-
स्थापत्यम् । राणिः पिता । राणिः पुत्रः ॥ * ॥ रहेण चितो^१ हिं-
षितो रहचितः । तस्यापत्यम् । राहचितिः पिता । राहचितिः पुत्रः
॥ * ॥ उदके भृञ्जतीति मूलविभुजादित्वात्के^२ । उदभृञ्जः । तस्या-
पत्यम् श्रीदभृञ्जिः पिता । श्रीदभृञ्जिः पुत्रः ॥ * ॥ सत्य एव सत्यकः ।
तस्यापत्यं सात्यकिः पिता । सात्यकिः पुत्रः ॥ * ॥ उदमेघस्थापत्यम् ।
श्रीदमेघिः पिता । श्रीदमेघिः पुत्रः ॥ * ॥ सत्ये कामोऽस्य । सत्यं-
कामः । अत एव निपातनान्मुक् । सत्यमिति निपातो वा शपथप-
र्यायः^३ । तस्यापत्यं सात्यंकामिः पिता । सात्यंकामिः पुत्रः ॥ * ॥ पिङ्ग-
लोदायनस्थापत्य^४ पैङ्गलोदायनिः पिता । पैङ्गलोदायनिः पुत्रः^५ ॥
शाकटायनस्तु पैङ्गलोदायनिरित्याह^६ ॥ १६६ ॥

शालङ्क्यौदकपुञ्जी भौलिङ्ग्यौदवजी तथौदन्यिः^७ ।

श्रीज्ञाहमानियुक्तीदमज्जिरपि चौज्जिहानिः स्यात्^८ ॥१७०॥

शालङ्कोरपत्यम्^९ । शालङ्किः पिता । शालङ्किः पुत्रः ॥ * ॥ उद-
कशुद्धस्थापत्यम् । श्रीदकशुद्धिः पिता । श्रीदकशुद्धिः पुत्रः ॥ श्रीद-
शुद्धिरिति भोजः^{१०} ॥ * ॥ भूलिङ्गस्थापत्यम्^{११} । भौलिङ्गिः पिता ।

१ रहचितो° B C, रहे चितो° F

२ Not in that *gana*, sl 460

३ सयथपर्यायः D and om to सा-
त्यकामि. पुत्रः

४ पिङ्गलोदायिनस्था° B, पिङ्गलो-
दायि तस्याऽपत्यं I, पिङ्गलोदायन.
तस्यापत्य° D, om C

५ पैङ्गलोदायिनि° twice B

६ पैङ्गलोदायनि° C, D corr पैङ्ग-
लोदायगिरि°, B^o reads पैङ्गलोदा-
यनि

७ तथौदन्यिः C, तसौदन्यि. D,
सथौदन्यिः I

८ युक्ती श्रीद° B, युतेदमज्जि°
corr D, अपि वोज्जिहानि° E, A
om text and comment

९ शालङ्कोरपत्यं C, शालङ्कोर° D,
शालङ्कोर° I

१० Thus also B^o, Yajñ, K^h V MSS
(श्रीदशुद्धि ed), चौदशुद्धिरिति श्री-
भोज. D [cf श्रीदशुद्धि sl 166]

११ भुलिङ्गस्थ° MSS and Yajñ
see sl 50 comm

भौलिति पुत्र ॥ ॥ उदमजसापत्यम् । शौदमनि पिता । शौद
 मनि पुत्र ॥ ॥ उदम्यसापत्यम् । शौदम्यि पिता । शौदम्यि पुत्र ॥
 तिकादिषु पद्यमानसापत्यम्^१ एव पाठात् फिन्^२ विज्ञायते तेन
 रूपदधम् । शौदम्यि । शौदन्याधनि ॥ ० ॥ उद्गाहमानसापत्यम् ।
 शौद्गाहमानि पिता । शौद्गाहमानि पुत्र ॥ ० ॥ उदमव्यसापत्यम् ।
 शौदमव्यि पिता । शौदमव्यि पुत्र ॥ ॥ उव्यिज्ञानसापत्यम्^३ ।
 शौव्यिज्ञानि पिता । शौव्यिज्ञानि पुत्र ॥ कश्चिद् शौव्यज्ञानिरिति^४
 मय्यते ॥ ० ॥ एभ्य रत्नमेभ्य फक्^५ शुक् ॥ १०० ॥ इति पैलादि ॥

तौल्लिलिवैरकिधारसिपीष्य ६

वैल्लिकियाम्भिकिरावसिषि ७ ।

आसुरिनेमिथिनेवकियुक्तं ८

देवतियार्कलिवैहितिभिष्य ९ ॥ १७१ ॥

तौल्लिवादे पर्युदासादपत्यसापत्यादित्यनेन प्राप्ता शुद्ध भवति
 ॥ ० ॥ तूल्लिलो नामर्थि । तस्यापत्य तौल्ललि । तदपत्यं तौल्लला
 यन ॥ तौल्ललिरित्यम्^{१०} ॥ ० ॥ वीरकसापत्यम् । वीरकि पिता ।
 वीरकायन पुत्र^{११} ॥ वैषकिरिति शकटासन ॥ ० ॥ धरकसापत्यम् ।

१ See p. 220; विकारादिषु पद्य-
 मानसापत्यं G. and omits thence to
 उव्यिज्ञानसापत्यं

२ इतिपि B.; इतिपि F.; इतिपि D.

३ See note १

४ शौव्यज्ञानिरिति B. G.

५ पाप B.; एभ्य आ पापे G.; एभ्य D.;

एभ्य एव शुक् । F.; cL P G. 4 00; Ir

1 10L

६ वैरकि G.; धारसिपीष्य F

७ शौधिरावसिषि G.; शिषि F

८ वैषिकियुक्तं B. G. F

९ वाक्यदि B.; वैहितिभिष्य D.; A.

om. text and comment.

१० तौल्ललिरित्यं F; om. D.—तौ-
 ल्ललिरित्यम् ।

११ धिरकस्य वैरकि; धिरकायन

—The other work have वैरकि

धारणः पिता । धारणायनः^१ पुत्रः ॥ * ॥ पुष्पो नाम कश्चित् तस्या-
पत्यम् । पौष्धि. पिता । पौष्पायणः^२ पुत्रः ॥ * ॥ विल्वकस्यापत्यम् ।
वैल्वकिः पिता । वैल्वकायन. पुत्रः ॥ * ॥ वन्धकस्यापत्यम् । वान्धकिः
पिता । वान्धकायनः पुत्रः ॥ * ॥ रवणस्यापत्यम् । रावणिः पिता ।
रावणायनः पुत्रः । शाकटायनस्तु रावणिरित्याह ॥ * ॥ विद्धस्या-
पत्यम् । वैद्धिः पिता । वैद्धायनः पुत्रः^३ ॥ * ॥ न सुरोऽसुरः । तस्या-
पत्यम् । आसुरिः पिता । आसुरायणः पुत्रः ॥ * ॥ निमिषस्यापत्यम् ।
नैमिषिः पिता । नैमिषायण. पुत्रः ॥ नैमिशिरिति शाकटायनः ॥ * ॥
निवकस्यापत्यम् । नैवकिः पिता । नैवकायन ४ पुत्रः ॥ * ॥ दैवतस्या-
पत्यम् । दैवतिः पिता । दैवतायनः पुत्रः ॥ दैवोतिरिति^५ शाकटायनः
॥ * ॥ वृकलाया अपत्यम् । वार्कलिः पिता । वार्कलायनः पुत्रः^६ ॥
दोधक छन्द । भौ तु भगौ गिति दोधकमेतत् ॥ १७१ ॥

पौष्करसादिवैकार्याहिंसिकारेणुपालयः^७ ।

आसिवन्धकिवैशीतिदैवयज्ञ्यासिनासयः^८ ॥ १७२ ॥

पुष्करसदोऽपत्यम् । पौष्करसादिः पिता । पौष्करसादायनः
पुत्रः ॥ * ॥ विभ्रुषितौ कर्णौ यस्य । विकर्णः । तस्यापत्यम् । वैकर्णिः
पिता । वैकर्णायनः पुत्रः ॥ * ॥ न विद्यते हिंसाऽस्य । अहिंसः । तस्या-

१ धारणायनि B C

२ पौष्पायन MSS

३ विकस्यापत्य वैकि० वैकायन०
F, Kus V n 4, 61 वैकि ed, वैकि Ms
a, Yajñ, वैद्धि (var l वैकि) Bō

४ निचकस्य० नैचकि० नैच० B C F,
नैवकि (var l नैवति) Bō, नैवकि Yajñ,
wanting in Kās. V

५ Thus MSS ? दैवति. (पुत्र) इति
शाकटायन. ।

६ None of the MSS explain वैहति
Yajñ has विहतस्य वैहतिर्वैहतायन ।

७ पुष्करसादि० B C F

८ वैशीति० B C, वैकर्णा० दैवय-
ज्ञ्यासिनासय D, A omits text and
comment

पत्यम् । आहिसि पिता । आहिसायन पुत्र ॥०॥ करेषु पाशयतीति
 करेषुपास । तस्यापत्यम् । कारेषुपासि पिता । कारेषुपासायन
 पुत्र ॥०॥ असिना युक्तो बन्ध । असिबन्ध । असिबन्ध एवासिबन्धक ।
 तस्यापत्यम् । असिबन्धकि पिता । असिबन्धकायन पुत्र १ । असि
 तीति । असि । तस्यापत्यम् । असि पिता । आसायन पुत्र ॥ बन्धते
 स । बद्ध । बद्ध एव बद्धक । तस्यापत्यम् । बाहुकि पिता । बाहु
 कायन पुत्र २ इति शकटायन ॥०॥ विशीतस्यापत्यम् । विशीति
 पिता । विशीतायन पुत्र ॥०॥ देवानां बहो देवयज्ञ । तस्यापत्यम् ।
 देवयज्ञि पिता । देवयज्ञायन पुत्र ॥०॥ असिरिव नावाऽश्वेति ।
 असिनास । तस्यापत्यम् । आसिनासि पिता । आसिनासायन
 पुत्र ॥ १०२ ॥

दालीपिरानुतिश्च प्रादोहन्यानुग्रहती चापि ३ ।

आफट्टकिनेमिथिप्रादाहतिद्वैवमतयोऽपि ४ ॥ १०३ ॥

दक्षीपस्यापत्यम् । दक्षीपि पिता । दक्षीपायन पुत्र । निपा
 तनादात्म ५ ॥ अपरे दक्षीप इति प्रकृत्यकारमाज्ज । चन्द्रादपठ
 दक्षीपिरित्याज्ज ६ ॥०॥ आनुति पिता । आनुतायन ७ पुत्र ॥
 प्रादोहनस्यापत्यम् । प्रादोहनि पिता । प्रादोहनायन पुत्र ॥ ॥

१ असिबन्धपचासिबन्धकस्य C. असिबन्ध एवासिबन्ध आसिबांधकि आसिबांधायन D ; D om from आ-
 रिजुपानि १० असि तस्यापत्यम्

२ बद्ध एव बद्धक बांधकि बांध
 कायन D

३ आनुति आनुतायनी C ; अनु
 रोहती चापि E.

४ आफट्टकिने द्वैवमतयोपि G. धि
 मि F ; निमित्री D. ; A. om. last
 ad comment.

५ निपातनादीत्वं D and omits अ-
 परे प्रकृत्यकारमाज्जः ।

६ Thus also B., Y. M., K. 1., V. १ अपरे
 दक्षीपा इति F om. from चन्द्रादप-

७ आनुति आनुतायन G.

अनुरहतोऽपत्यम् । आनुराहतिः^१ पिता । आनुराहतायनः पुत्रः ।
 ॥ * ॥ चफट्टकशब्दोऽनुकरणम् । तदुच्चारणात्पुरुषोऽपि चफट्टकः ।
 तस्यापत्यम् । चाफट्टकिः पिता । चाफट्टकायनः पुत्रः^२ ॥ कुर्वादावस्य
 चत्रियस्य ग्रहणम् । इह तु ब्राह्मणवाचिनस्तेनेज् सिद्धः^३ ॥ * ॥ निश्चयेन
 मिश्रो निमिश्रः । तस्यापत्यम् । नैमिश्रिः पिता । नैमिश्रायणः पुत्रः ॥ * ॥
 पृच्छत्याहन्ति च । प्राडाहतः^४ । तस्यापत्यम् । प्राडाहतिः पिता ।
 प्राडाहतायनः पुत्रः ॥ प्राटाहतिरित्यपि वामनः^५ ॥ * ॥ देवमतस्या-
 पत्यम् । दैवमतिः पिता । दैवमतायनः पुत्रः ॥ १७३ ॥ इति तौल्य-
 व्यादिः ॥

प्रज्ञश्चोत्रपिशाचचोरमरुतो रक्षश्चरिचोशिजः

प्रत्यक्षासुरशत्रुसंतपनसत्साधारणानुष्टुभः ।

चगडालाशनिगोरजेतृजगतीसत्वद्वितादेवताश्^६

चक्षुर्थाकृतबन्धुयोधमधवो विद्यामनोजुह्वतः ॥ १७४ ॥

प्रज्ञादेरणित्यनेन प्रज्ञादेः शब्दगणादण् वा भवति स्वार्थे^७ ॥ * ॥
 प्रज्ञ एव प्राज्ञः । प्राज्ञी स्त्री ॥ प्रज्ञाञ्चोत्क्षेप्यादिना णप्रत्यये^८ सिद्धम् ।

१ Kās. V ii 4, 61 आनुहारति (1) ed ,
 ०राहति MSS , Bō , Yajñ आनुराहति
 (Bō var 1 आनुहारति), and besides
 आनुरोहति

२ Thus also Bō , Yajñ (?श्चाफट्टिक
 Kās V ed), वफडक० वफडक० वा-
 फडकि० वाफडकायन० C

३ B C om from कुर्वादावस्य

४ ? Thus D , प्राडाहति B C F

५ ? प्राडाहति० B , प्राडाहति० C ,

om D—Bō , Yajñ have only प्राडा-
 हति, Kās V ed प्रावाहणि (प्राणाहति
 MS α and var 1 ed , om MS β ,
 Prof Kielhorn's MS , perhaps right,
 प्राडाहनि)

६ शश्वद् for सत्वद् F , A om text
 and comment

७ प्रज्ञादिशब्दगणात् D

८ प्रज्ञायोत्क्षे० B C , ०ञ्चोत्क्षेप्या-
 दिनाणप्रत्यये D , ऽणप्रत्यये F , cf P ६
 2, 101 प्रज्ञाशब्दार्थाभ्यो ण ।

प्राज्ञ । प्राज्ञी तु न सिध्यति । अमत्यये चि प्राज्ञा स्यात् । अर्धभेदश्च ।
 तथा च । इडा पश्चिमी प्राज्ञी तु प्रज्ञा प्राज्ञा तु धीमती^१ ॥ • ॥
 ओषमेव ओषम् । तं कूजत्सोऽसहस्रस्यसाधुषमीषमागम^२ ॥
 वामनाद्यास्त ओष शरीर चेदित्यर्थनियममाहु^३ ॥ • ॥ पित्राच एव
 पिशाच ॥ • ॥ एवं चौर ॥ • ॥ मावतो देवो वायुश्च^४ ॥ • ॥ राक्षस
 ॥ • ॥ अरिचमेव चारिचम् ॥ • ॥ उमिक् काल । स एव । औमिक्^५ ।
 यथा । श्रीर्लघांतपनेर्द्वैद्यवैदतेर्जोऽङ्गतिर्लतम^६ ।

कार्पाञ्जिनीमिजैर्वित्री प्रात्यक्षमिव देवतम्^७ ॥

प्रत्यक्षा एव प्रात्यक्षा । पदार्था^८ ॥ • ॥ असुर एव । आसुर ॥ • ॥
 अचुरेव प्राचव ॥ • ॥ सतपनमेव धांतपनम् ॥ • ॥ सश्रेय सान्त ।
 अष्टप्रत्यक्षमिचोमेम निपातमानुगागम^९ ॥ • ॥ साधारणी साधा
 रणा वा भूमि ॥ • ॥ अनुद्युवेव । आनुद्युमम् ॥ केचिद् आनुद्युमा
 दीनां^{१०} इन्द्रोनाम्नां पुंसिङ्गतामाहु ॥ • ॥ अष्टम् अष्टकर्म अस्तति^{११}
 पर्याप्नोति । अष्टाष्ट । स एव अष्टाष्ट । तथा च ।

अष्टाष्टमवमातङ्गदिवाकीर्तिजनगमा ।

निपाद्यपधावन्तीवाधिचाष्टाष्टपुङ्गवा^{१२} ॥

१ Am. K. २, 6, 1 12

२ These D F; कूजात्सोऽसहस्र
 साधुष D G; साधुषं श्रीप^० B; या
 धुषं श्रीप^० C.

३ इत्यर्थं विचम^० B C; K. १
 4, 38.

४ मावता देवा वायुष B. C.

५ उमिक् काल B C; उमिक्^०
 औमिक् D.

६ ? विद्यविदातेर्जोऽङ्गतिर्लतम B; दिव्य
 विदातेर्जोऽङ्गतिर्लतम C विद्यविदातेर्जोऽङ्ग

तिर्लतम F; अस्तापविद्यविदेतेर्जोऽङ्गतिर्लतम
 D

७ कार्पाञ्जिनी D; अञ्जिनीवित्री^०
 B. C. D; जिनीमिजैर्वित्री F; प्रक्ष-
 प^० D

८ प्रत्यक्षी एव प्रक्षेपा^० C; D. ७७-
 एव प्रात्यक्षा

९ अष्टप्रत्यक्ष पुत्रावम B. C.

१० अनुद्युमादीनां MSB.

११ अष्टकर्म अस्तति F

१२ पुङ्गवा B D; पुङ्गवा^० C; पुङ्ग-
 वा F; the verse is Am. K. २, 10, 30.

अशनिरेव । आशनः । वज्रम् ॥ * ॥ गौर एव गौरः । सितः पीतो
 ऽरुणश्च वर्णः ॥ * ॥ जेत्रेव^१ । जैत्र धनुः । जैत्री शरश्रेणिः^१ ॥ * ॥ जग-
 त्येव जागतम् ॥ * ॥ सत्वानेव सात्वतः^२ । चन्द्रस्तु सत्वन्निति नान्त कृत
 तलोपं^३ पठन् सत्वानेव सात्वत इत्याह ॥ * ॥ द्वयोर्भावो द्विता । द्वितैव
 द्वैतम् । यथा ।

निदानं निर्देत प्रियजनसदृच व्यवसितिः^४ ॥

देवतैव दैवतम् ॥ * ॥ चक्षुरेव चाक्षुषम् ॥ * ॥ व्याहृतमेव वैद्याहृतम्
 ॥ * ॥ वन्धुरेव बान्धवः । स्त्रियामणन्त्यासामर्थ्यान्न वृत्तिः^५ । शुद्ध-
 प्रकृतिस्तु वर्तत एव । यथा । वन्धुरियं ब्राह्मणी^६ । एवं सर्वत्र ॥ * ॥ योध
 एव योधः ॥ * ॥ मधुरेव माधवः ॥ * ॥ विद्यैव वैद्यस्^७ । नपुंसकत्वमेव ॥
 कश्चिद् विद्यासवन्भात्युत्सोऽपि विद्या । स एव वैद्य इत्याह ॥ * ॥ मन
 एव मानसम् ॥ * ॥ जुह्वदेव जौह्वतः ॥ १०४ ॥

निगमवणिजौ गन्धर्वश्चायहायणषोडशौ

प्रकृतविदतौ क्रुङ् रक्षोघ्नो विघातचिकीर्षितौ^८ ।

ततवसुकरामीधं विश्वानरो वरिवस्कृतौ^९

ऽनुषूकविकृते विद्वानुष्णिक् चरश्च कुतूहलम्^{१०} ॥ १०५ ॥

नितरा गम्यन्ते पदार्था अनेनेति निगमः । निगम एव नैगमः ।
 नयः ॥ * ॥ वणिगेव वाणिजः । वाणिजी स्त्री ।

१ जैतैव० शरश्रेणी F

२ शश्वदेव शाश्वत F

३ सत्विति तात० F, कृत्वा तलोप C

४ ०जनसुहृक्कृष्यवसिति D, ०सदृ-
 क्षव्य० F., ०सदृक्कृष्यवसिति B C

५ ०अणतस्य सामर्थ्यान्न० D, न प्र-
 वृत्ति F

६ वर्तमान एव यथा० D, ब्राह्मणी
 C D

७ विद्यं B

८ प्रकृतविदितौ E and a. m D,
 प्रकृतविदक्नुंच रक्षो० C

९ वरिवष्कृतौ B C D F

१० नूषूकवि० C, वरश्च० F, A om
 text and comment

वयेते व्याधवार्षेष्मसकुसे विसवन्तमा ।

राजावपि महारथे वधं वधन्ति वापिजा १ ।

मन्तव्यं गच्छन्तीत्यर्थं ॥०॥ गन्धर्व एव मान्धर्व ॥०॥ अथहावध
एव । आथहावधप्य । सार्धशीर्ष ॥०॥ योऽन्नेव योऽन्न ॥०॥ प्रकृतमेव
प्राकृतम् ॥०॥ विद्वेद वैद्वत् । विद्वान् ॥०॥ क्रुडुव^२ क्रीड ॥०॥
रथांसि हन्तीति रथोन्न । रथोन्न एव राथोन्न ॥०॥ विहननं^३ वि
घात । विघात एव वैघात ॥०॥ चिकीपितमेव चैकीर्वितम् । चिकी
पंन्नेव चैकीर्वत इति भोज ४ ॥

इष्टपीडतमीभावसाधुषाधारवदये ५ ।

अष्टेऽपीधा ये चासौ हितायैकीर्वितक्रिया ६ ॥

तनोति कुञ्जम । तत । तत एव तात । जगक ॥०॥ वसुरेव वाधव ।
सुरपति ॥ ॥ कर एव कार । रावदेधो भाग ॥०॥ अग्रिमिन्ने ।
अग्नीत् । तस्य शरवन् आग्नीत्रम् । ततो ऽपि प्रत्यये । आग्नीभी प्राणा ।
आग्नीभा वा प्राणा^७ ॥०॥ विद्यानर एव वैद्यानर ॥०॥ वरिवञ्जत
एव वारिवञ्जत^८ ॥ ॥ अनुपुवतीत्यनुपु । तं कायतीत्यनुपुक । ये
ऽन्नेति ब्रह्मणे^९ । अनुपुक एव । आनुपुक ॥०॥ विकृतमेव वैकृतम् ।
विकृतिरेव वैकृतमिति गन्दी ॥

१ जानीति महारथे वधन्ति वा^० C.;

वधं वधन्ति B.; *रथे वधन्ति^० F

२ वैद्वत् विद्वान् । क्रुडुव C.

३ विहननं D. and orig. D

४ चैकीर्व इति^० B. C. F.; चैकीर्वत
इति श्रीभीष D

५ *मेघाव D F; साधारण^० D

६ वीधावैवाकी^० F वीधावैवाकी
हितचैकीर्विती क्रिया D; वासि^० C.

७ आपोन्न^० अपीधी^० आपोभा^०

B. F; अपीन्ना^० अपीन्ना C.

८ वरिवञ्जत वारिवञ्जत MB. ;
Vaj. 8. 10, 18.

९ ऽपि अन्ना इति^० D; ऽपि रथे इति^०
B. C.; ऽपि व इति इत्थं F (P. P. vol. 4,

13); cf. vārt. P. 4, 20, where ed.
and ed. Kā. V read आनुपुव (MB. β
आनुपुव a. आनुपुवप-)

पच्छो वैयाकृतैः सूक्तैर्जागतानुष्टुभौष्णिहैः^१ ।

राक्षसासुरपैशाचवैकृतानां निवर्तकम्^२ ॥

विद्वानेव वैदुषः ॥ * ॥ उष्णिगेव । औष्णिहम् ॥ * ॥ चर एव चारः^३ ॥ * ॥

कुत्तहलमेव कौत्तहलम् ॥ १७५ ॥

नन्दामात्यडहालसंप्रतिवजाः कर्षापणत्रिष्टुभौ

गायत्रीरवणोपचेयककुदैकाग्याटरूषास्तथा^४ ।

संनाय्याग्रयणौ विधेयकुतुकागारद्विदत्पङ्कयः^५

सत्बन्तुप्रतिभावियातसहसा वार्त्ता विदन्तोऽपि च ॥१७६॥

नन्दति वृद्धिं यातीति नन्दा । नन्दैव नान्दी^६ ॥ * ॥ अमात्य एव ।

आमात्यः ॥ * ॥ डहाल एव डाहालः ॥ * ॥ संप्रत्येव संप्रतम् ॥ * ॥

वजतीति वजः । स एव वाजः ॥ * ॥ कर्षापण एव कार्षापणः ॥ * ॥

त्रिष्टुबेव त्रैष्टुभम् ॥ * ॥ गायत्र्येव गायत्रम् । कन्दसां पूर्वम्^७ ॥ * ॥

रवण एव रावणः ॥ * ॥ उपचेय एव । औपचेयः^८ ॥ * ॥ ककुदमेव

काकुदम् । शब्दशक्तिस्वाभाव्यात्स्वार्थिकाण्प्रत्ययान्तस्यापि, काकुद-

शब्दस्यार्थभेदो द्रष्टव्यः ॥ * ॥ एकमग्र्यं पुरोगतं धेयमस्य^९ । एकाग्र्यः ।

स एव । ऐकाग्र्यः । अनन्यवृत्तिः ॥ * ॥ अटन् रूषतीति^{१०} । अटरूषः ।

स एव । आटरूषः सिहास्यः । यथा ।

१ प्रस्थो वैया^० D , पच्छी वैयाकृतैः
रूक्तैः, र्जा^० C , यच वैयाकृतैः^० भौष्णि-
है F

२ निवर्तकः D —Yajñi makes this
kṛtikā end thus ०वैकृतानि भवन्ति
नो ॥

३ चर एव वारः F

४ उपवेय MSS , ०अथरूषास्तथा E

५ ०द्विदत्, पङ्कयः F , A om text
and comment

६ नन्द. । नद एव^० B C F , नन्दा
एव^० D , नाद. F

७ पूर्वे D

८ उपवेय एव औपवेयः C D

९ धेयमस्य B C

१० अटती रूषतीति F

वाचक सिंहपर्षी च वृषो वासाद्य सिंहका १ ।

आटक्ष्य सिंहमुखी भिवन्नाताटक्ष्यक २ ॥

संनाप्यमेव सांनाप्यम् ॥ ० ॥ अययय एव ३ । आययय ॥ चक्रसु । अये
 ऽधनस्य । अयययम् ४ । राजदन्तादित्वाप्राप्तिपाते एकन्वाहित्वाद्
 कारलोपे च । अयययमेव आयययमित्याह ॥ आयायसीत्यम् ५ ॥ ० ॥
 विधेय एव वैधेयो मूर्ख ६ ॥ विधाया भोजनस्यापत्यमिव वैधेय इत्यन्ते ७
 ॥ ० ॥ सुतुल्यमेव कौतुकम् ८ ॥ अगारमेव । आगारम् ९ ॥ इौ दन्ता
 बस्य । दिदन् । वयसि दन्तस्य ददन् १० । दन्तादेमे । दिदन्नेव दैदतो ११ वाच
 ॥ ० ॥ पत्तिरेव पात्तिम् १० ॥ ० ॥ सलजुरेव सालगतव ११ ॥ ० ॥ प्रतिभेव
 प्रातिमम् ।

प्रातिभं चिचरकेष्य गतानां वल्लवाक्षरचकारमणीय १२ ।

मूढसूचितरहस्यसहास्य १३ सुभुवां प्रवृत्ते परिहास ॥

विघात एव वैघात । इष्ट ॥ ० ॥ सहसैव साहसम् । अविचारकृतं कर्म ॥
 अम्बसु । साहसं तु दमो ददन् १४ । सहसि बले भवं साहसमित्याह
 ॥ ० ॥ वार्त्तैव वार्त्तम् । यथा ।

१ वाचिक M88; सिंहपर्षी च वृषो
 वसी च० G; वृषा वासा च० B; वा
 सीय० D; वृषावसो च सिंहिवा F

२ आटक्ष्य० G; सिंहमुखी० D;
 भिवन्नाताटक्ष्य । B. C.

३ अयययमेव D; आययय एव G.

४ अयययं C; अयाययं F—Eda.
 Ptn., Ed. V 4 30 vārit read आया
 यय

५ अयययमेवेति यीमोच । D

६ विधेयमेव वै D [om. धेयो मूर्ख].

७ विधेयं भोजनं तस्यापत्यं भिव० G;
 D om. विधाया; इवे वैधेयमित्य० D.
 ८ Pkt. v 4, 141

९ दैदतो F

१० पात्तं F; पत्तिरेव पात्ती D.

११ सलजुरेव सालगतव D.

१२ शि-pp. 10, 12; चक्रवाक्षरचमा०
 B. C.

१३ "सहास" M88; see same passage
 on p. 179.

१४ Il. C. om. from अम्बसु [Am. K.
 II. 8, 1 21]; F om. from साहसं

हरिराकुमारमखिलाभिधानवित्

स्वजनस्य वार्त्तमयमन्वयुङ्क्त सः^१ ॥ * ॥

विगता दन्ता अस्य । विदन्तः । विदन्त एव वैदन्तः । बालादिः
॥ १७६ ॥

वयश्चतुष्प्राश्यदशार्हयुक्तः

परिस्रवः पुष्पकसंयुतश्च ।

कृष्णः कुरङ्गेऽनिमिषे^२ विसारी

स्यादौषधं भेषज एव कामम्^३ ॥ १७७ ॥

वय एव वायसः । काकः । वयःशब्दः सामान्येन पक्षिवाच्यपि विशेषे
वर्तते शब्दशक्तिस्वाभाव्यात् ॥ एवं वसुशब्दोऽपि द्रष्टव्यः ॥ * ॥ प्राश्नन्ति
प्राश्नुवते वा तदिति प्राश्यम् । चतुर्भिः प्राश्य चतुष्प्राश्यम्^४ । तदेव
चातुष्प्राश्यम् ॥ * ॥ दश नामान्यर्हति । दशार्हः । स एव दशार्हः ।
केशवः ॥ * ॥ परिस्रवते । परिस्रवः । स एव पारिस्रवः । चञ्चलः ॥ * ॥
पुष्पप्रकृतिः^५ । पुष्पकम् । पौष्पकम् । कुसुमाञ्जनम्^६ ॥ * ॥ कृष्ण एव
कार्ण्यः । कुरङ्गः । अन्यो गवादिः कृष्णः ॥ * ॥ वैसारिणः । मत्स्यः ।
अन्यो विसारी^७ । देवदत्तादिः ॥ * ॥ औषधिरेव । औषधम् । त्रिफ-
लादि । अन्यत्रौषधयः क्षेत्ररूढाः शङ्खपुष्पीप्रभृतयः ॥ * ॥ आकृतिग-
णस्वायम् । तेनान्येऽपि प्रयोगा द्रष्टव्याः^८ ॥ १७७ ॥ इति प्रश्नादिः ॥

१ §1sup 13, 68

२ कुरंगेनिमिषे B C D E

३ °औषधेर्भेषज° D, औषधेर्भेषज°

E, A om text and comment.

४ C om चतुर्भिः प्राश्य

५ पुष्पप्रतिकृति. F, C om चञ्चलः

६ स एव पौष्पक° C, तदेव पौष्पक°

कुसुम F

७ वैसारिणो° विसारी D

८ D om from आकृतिगण°

अनन्तसोमेतिहसर्ववेदा*

सुखैकभावी मणिकान्यभावी ।

समीपसेनावसथविभावा

मालोपमाभेयजसर्वविद्या* १ ॥ ११६ ॥

खोऽनन्तादेरित्यनेनानन्तादे २ भ्रष्टगणास्त्वार्ये अमत्ययो भवति
 ॥ • ॥ न अनन्तोऽनन्त । अनन्त एव । आनन्तम् ॥ न विद्यतेऽन्तो षष्ठ ।
 अनन्त षष्ठ । अनन्ता षष्ठी । अनन्तं खोम । आनन्त षष्ठ इत्या
 दि ॥ • ॥ खोम एव खोम्य । यथा ।

तेनाथ नाथदुर्दाहरणात्पेन

खोम्बापि नाम पद्वत्तमपि प्रपन्ना ३ ।

खम्बाख तीक्ष्णविभ्रदा सखसोद्विरन्ती

वामर्षिवक्ष्यपनकान्तश्चिखेव सीता ४ ॥

खोम्यम् । खोम इवाङ्गादङ्गनात् खोम्य ५ इत्यपि शाखादेराङ्गतिनख
 मात् । यथा ।

अपेतदुर्दाभिनिवेशखोम्बो

हरिर्हरिप्रक्षमथ प्रतखे ६ ॥ • ॥

इति खेखेव । इति खम् । इति खेति निपातसमुदाय अपदेशपरंपर्ये
 वर्तते । इति ख खोपाध्याय खचयति । इति ख खटे यथ प्रतिवसति
 ॥ • ॥ सर्ववेदा एव पार्ववेद्यम् ॥ • ॥ सुखमेव खोम्यम् ॥ • ॥ एखो भावो

१ सुखैकभावी* B; सुखैकभावा-
 वी* D; A. om. text and comment.

२ आनन्तादेरित्यनेनानन्तादि* C.

३ विद्याय नाथदुर्* नाम पद्वत्तममि
 प्रपन्ना D.; दुर्दाहरणात्प* C.

४ विद्यायतीक्ष्ण* विरन्ती D.; खी-

वा D F; खम्बाखतीक्ष्णविभ्रदा यथा
 खोद्विरन्ता वाच* G. — According to
 Prof. Asfrache this stanza occurs twice
 in the Sarasvatikanthabharana.

५ खोम्य D F; pakkat, p. 100.

६ खे ३, 1; खमि for यथ D

यस्य । एकभावः । एकस्य वा भावः । एकभात्रः । स एव । ऐकभाव्यम्
 ॥ * ॥ मणिप्रकारो मणिकः । मणिक एव माणिक्यम् । रत्नविशेषः ॥ * ॥
 अन्यो भावो यस्यासावन्यभावः । अन्यस्य वा भावोऽन्यभावः । अन्यभाव
 एव । आन्यभाव्यम् । यथा । आन्यभावं तु कालशब्दव्यवायात्^१ ॥ * ॥
 समीपमेव सामीप्यम् ॥ * ॥ सहेनेन वर्तते । सेना । सेनैव सैन्यम् ॥ * ॥
 एत्य वसन्त्यस्मिन्निति । आवसथो गृहम्^२ । आवसथ एव । आवस-
 थ्यम् ॥ * ॥ द्वयोर्भावो द्विभावः । द्विभाव एव द्वैभाव्यम् ॥ * ॥ मालैव
 माल्यम् । सक् ॥ * ॥ उपमैव । औपम्यम् ॥ * ॥ भिषज इदम् । भेष-
 जम्^३ । यदा भिषज्यतीति भेषजः^४ । करणस्यापि कर्तृत्वे पचाद्यचि
 यलोपे च निपातनादेत्^५ । भेषजमेव भेषज्यम् ॥ * ॥ सर्वविद्या एव
 सार्वविद्यम्^६ । यथा ।

सार्वविद्यविद्यथाधृत चातुर्-

विद्यविद्य इव तं विरहार्तम्^७ ॥ १७८ ॥

सर्वलोकचतुर्विद्याचतुराश्रमषड्गुणाः ।

भावशब्दस्वरा विद्यालोककालास्त्रितः परे^८ ॥ १७९ ॥

सर्वलोका एव सार्वलोक्यम्^९ ॥ * ॥ चतस्र एव विद्याः । चातुर्विद्यम् ।

१ Vārttika, Kielhorn's Mbh p 18
 २ एत्यवसत्यस्मिन्नित्य° C , समञ्ज-
 तवसत्य° D , F om एत्य, अवसथो
 गृहं C F , अवसथ एव F

३ भेषज्यं F

४ भिषज. B C F

५ कर्तृत्वमेवाचि यलोपे वा निपात-
 नादेऽD , निपातनादेते C , [पचाद्यच्
 P iii 1, 134]

६ ? सर्ववेदा एव° B ; सार्वविद्यं F —

सर्वे वेदा. सर्ववेदाः° । तानधीते सर्व-
 वेद° । स एव सार्ववेदः ॥ सर्वविद्या
 अधीते सर्वविद्यः । स एव सार्वविद्यः ॥
 Yājñesv , सर्वविद्या is not mentioned
 among the *anuṣatikādi* §1 164-7, but
 cf. चतुर्विद्या §1 165 and next śloka.

७ सर्वविद्यविद्यथो B C , सर्वविद्यवि
 द्यथो° F , धृतचातुर्विद्य इव C D ,

८ A om text and comment

९ सर्वे लोका° B , सार्वलोक्यं C

अथवा । अतार एव वेदा । चातुर्वैद्यम् । उभयवाप्यनुव्रतिकादिदर्श
नाद्युभयपदादावैत्^१ ॥ • ॥ अतार एवात्मना ब्रह्मचारिण्युपलक्षणम्
स्यपतिष्यत्तथा । चातुरात्म्यम् ॥ • ॥ पद् मुखा एव सन्निविषत्तथा
नायनद्विधीभावसम्पत्तथा । पापुष्यम् । यथा ।

अथउशीषपापुष्यमन्त्री मकरकेतन^२ ॥ • ॥

अथो भावा । अथावा वा भावा । विभावा । विभावा एव विभा
यम् ॥ • ॥ अथ एव शब्दा । शैश्वर्यम्^३ ॥ तथा हि । पञ्चसु कपासेषु
संस्कृत इत्येक । पञ्चकपास इत्यपर । पञ्चकपासां संस्कृतस्युतीष^४ ।
पाञ्चकपासमित्यवधानात्सास्त्रि^५ चतुर्थं शब्द इति ॥ • ॥ अथ एव खरा
उदात्तागुदात्तस्वरितस्यचषा । शैश्वर्यम् ॥ • ॥ तिस्र एव विद्या या
न्वीचिकीअधीवासांश्चषा । शैश्वर्यम् ॥ द्विविध इत्यप्यम्^६ ॥ कश्चित्
तिस्र एव विद्या । अथ एव वेदा इति वा । शैश्वर्यमित्याह^७ ॥ • ॥ अथ
एव खोला । शैश्वर्यम् ॥ • ॥ अथ एव काष्ठा वर्तमानभूतमविश्व-
चषा । शैश्वर्यम् ॥ चित इति विश्व्यादित्यर्थं ॥ १०८ ॥

हासप्रधानकवयः समानसंनिधितदर्थसमयुक्ता ।

अथ चतुरो वर्णयुगौ शीलं शकटाङ्गजं प्राह^८ ॥ ५८० ॥

हाथ एव हाथम् । यथा ।

गूढसूचितरहस्यसहास्यं सुभुवां प्रबद्धते परिहास^९ ॥

१ Cf. *anantakāśhā*, p. 105.—चतुरो
विद्वानधीते चतुर्वैद्यं अथ एव चातुर्वैद्यम् ।
चतुर्विद्वदिति पाठांतरम् । तथापि च
तस्यै विद्या अधीते चतुर्विद्यम् । चतु-
र्विद्य इव चातुर्वैद्यम् ॥ १०८ ॥

२ *Anarghyarāgh*, 2, 6.

३ शैश्वर्यम् D

४ B. C. etc. *fraca* पञ्चकपासां

५ पञ्चकपासमित्यत्र B. C.; *अथवा
भास सास्त्रि O.

६ द्विविद्यमित्यत्र P

७ शैश्वर्यम् B. and corr. C.

८ प्रधानं कवयः B. C.; वरार्थं
यौ E.; A. om. text and comment.

९ See same passage, p. 178.

प्रधानमेव प्राधान्यम् ॥ * ॥ कविरेव काव्यः । दैत्यगुरुः । कुर्वादिभ्यो
 ष्णे सति काव्य इति च^१ ॥ * ॥ समानत्वेव सामान्यम् ॥ * ॥ सनिधिरेव
 सांनिध्यम् ॥ * ॥ सोऽर्थाऽस्येति तदर्थः । तदर्थ एव () र्थम् । तच्छ-
 ब्देन प्रकृत्यर्थो निर्दिश्यते ॥ * ॥ सममेव साम्यम् ॥ * ॥ चत्वार एव
 वर्णाः । चातुर्वर्ण्यम् । विप्रचत्रियविट्पूहूद्राः ॥ * ॥ चातुर्युग्यम् ॥ * ॥
 शाकटायनस्तु षण्प्रत्ययमानयञ्शीलमेव शैलीयमाचार्यस्येत्याह^२ ॥ * ॥
 जिनेन्द्रबुद्धिरनन्तरशब्दमप्यत्राधीते^३ । तथा च तेन । अनृष्यानन्तर्ये
 विदादिभ्योऽजित्यत्र^४ न ह्यय भावे यञ् विहितः किं तर्हि स्वार्थ एव
 चातुर्वर्ण्यवदिति दर्शितम्^५ ॥ * ॥ आकृतिगणश्चायम् । तेनान्येऽपि
 वेदितव्याः ॥ १८० ॥ इत्यनन्तादिः^६ ॥

आदिमध्यमुखान्तायप्रमाणपार्श्वयत्नदः ।

सर्वविश्वोभयैकान्यवक्षःपूर्वेदमः स्वरः^७ ॥ १८१ ॥

आद्यादेरित्यनेनाद्यादिभ्यः सभवद्विभक्त्यन्तेभ्यो यथासभवं तम्प्र-
 त्ययो भवति ॥ * ॥ आदौ । आदितः ॥ * ॥ मध्ये मथादा । मध्यतः
 ॥ * ॥ एव मुखे । मुखतः ॥ * ॥ अन्ततः ॥ * ॥ अग्रतः ॥ * ॥ प्रमाणेन
 प्रमाणाद्वा । प्रमाणतः ॥ * ॥ पार्श्वेन । पार्श्वतोऽर्कं निषेवेत^८ ॥ * ॥ येन
 यस्मिन्वा । यतः ॥ * ॥ एवं ततः ॥ सर्वतः ॥ विश्वतः ॥ उभयतः ॥

१ Cf *kuroddi*, §1 209

२ The other works do not give शील

३ भवतरश्च^० D , अनतर श^० C—
 B^० and Yajñ also give अनन्तर in this
 gana.

४ Pāṇ iv 1, 104

५ इत्यत्र न ह्ययं भावे^० D , °दर्शनं

C F , इत्यनन्त्य यभावेष्य विहितः C ,

C F om किं तर्हि

६ This gana corresponds to the
 gana चतुर्वर्ण्योदि P v I, 124, v I.

७ स्वरा. E , A om text and comm

= पार्श्वे पार्श्वतो वा^० F , निषेवेत

C D F

एकत ॥ अन्यत ॥ वक्षस्त ॥ पूर्वत ॥ • ॥ इत । यथा । प्रयुक्तमप्यस्य
मितो ह्यथा स्यात्^१ ॥ • ॥ स्मरेण । स्मरत ॥ • ॥

आहृतिगणस्यायम । तेन वर्णत । शब्दत । अर्थत । अमिधाना
इत्यादयो द्रष्टव्या ॥ का पुनरत्र समबन्तो विभक्ति । तथा हि । चापि
पाश्र्वित्यत्र प्रयुक्तम्^१ । शरीरत छय । शरीरेष छय इत्ययं तच्चापि ।
तेन हतोयान्नादनेन तसि^२ । तथा दुष्ट शब्द स्मरतो वर्णतो^३ वेद्यत्र
विवरणे भर्षहरि^४ । आद्यादित्नात्तसि स्मरवर्षाभ्यां दुष्ट इति तच्चापि
हतोयान्नादेव । एवभूतविवयमेवैतन्नचप्यमिष्युपसम्मानार्ता^५ निवत
विवयत्वात् । न च सर्वविवयोऽयमिति स्मृतिरक्षि नापि सर्वविवयने
प्राक्तूत्रप्रपञ्चस्मानेकलक्षणापादानादिपदव्यञ्जना^६ फलमस्ति सुप्त
न्नात्तदित्युच्यमाने सर्वत्र समहात्^७ । तस्मादाद्यादिभ्य इत्येतच्च वा
मान्यलक्षणासंभवाद् यावदुदाहृतमिह शास्त्रे प्रमायतपोपगतै
द्यष्टैस्तावानेष विषयो नापर । एवं च य एते तद्व्यञ्जेषु चेतपद्यमर्ष
क्सर्वनामवक्तृभ्योऽप्यत्र^८ तसन्ता प्रयोगा । तेषु चचापादानपद्यमी
संभवति तत्र साधुत्वम् । येषु तु न संभवति ते काकदृष्टा^९ एवापद्यन्ता ।
न च तच्चाहृतं वाङ्मयेन तद्व्यञ्जेषु शब्दानां लक्षणाविकटानामेव दर्श
नात् । यस्तथ वेदविदामसंस्कारभूतो वेदाङ्गत्वात्प्रमायितशब्दशक्त
सर्वज्ञमव्य^{१०} अपनीयते तेन कथमेतत्प्रयुक्तम् । न हि स्मरयतो चत्प्राक्

१ Ragner 2, 24.

२ चापि पाश्र्वत् B. C.; चापि पाश्र्व
इत्यत्र चापि प्रयुक्तं D.—CL. Mh. on P r
2, 47 'चच वीचाकरय' शरीरेष [Kā-
mir MA. acc. 1 Prof. Kielhorn, इति
La. शरीरतः] छय

३ दुष्टः शब्दतो वर्णतो वेद्यं G.

दुष्टशब्दा स्मरतो (corr दुष्टा श्) D

४ नृहरि D

५ 'चचपमित्युप' G. F

६ 'अविकटलक्षणात् G.; 'चचच-
चापानादिपदव्यञ्ज' च D.

७ सर्वसंयहात् G.

८ अन्ते च F

९ साधुत्वात्तदु तु काकदृष्टा G.

१० सर्वज्ञमव्य G.; सर्वमव्य (cor
माव्य) D.

तत्रत्यक्षमितीरित वचनं^१ राजकीय वा वैदिक वापि विद्यत इति तत्र हि दिग्योगलक्षणा दिक्शब्द इत्यनेनोपपदविभक्तिः पञ्चमी केन तस्यास्तसिः स्यात् । अन्ये तु हेतुपञ्चम्यन्तादपि तसमिच्छन्ति । यथा । प्रमाणाद्धेतोः । प्रमाणतः । तथा च सार्वविभक्तिकस्तसिति तार्किकाः शतशो व्यवहरन्ति^२ ॥ १८१ ॥ इत्याद्यादिः ॥

स्थूलश्चञ्चत्पत्रमूलाणुमाषाश्

चञ्चश्चित्रं गन्धहस्तेषुचूर्णाः^३ ।

पानं वर्णो मूलमुद्रार्धपादाः

पिष्टः शूलं पल्लवः सूत्रपत्रे^४ ॥ १८२ ॥

स्थूलादेरित्यनेन स्थूलादिभ्यः शब्देभ्यः प्रकारवत्यर्थे को भवति । जातीयरोऽपवादः ॥ * ॥ स्थूलत्वविशेषयुक्तः पटः । स्थूलकः । तत्र स्थूलसदृशः स्थूलकः । स्थूलसामान्यस्य वाच्य भेदः स्थूलकः ॥ * ॥ चञ्चतीति चञ्चन् । चञ्चत्प्रकारः । चञ्चत्कः । चञ्चता गत्वरेण सदृश^५ । चञ्चत्क ॥ वृहता सदृशः^६ । वृहत्कः । मणिर्मण्डूकः खद्योतो वा । खद्योतस्तावदुन्मेषनिमेषाभ्यां चञ्चन्निवेत्युपमीयते । मण्डूकोऽपि श्वासप्रवन्धेन गत्वर इति^७ मणिः । स्यन्दमानप्रभवत्वात्तथोत्प्रेक्ष्यते^८ । तथाऽप्योऽपि प्रविकाशिप्रभवत्वाद्गहानिव य उपलक्ष्यते तत्र मणौ वृहत्कशब्दो लोके प्रयुज्यते । तदाह ।

१ यत्तत्प्राक्प्रत्ययं F, °तं च वचन C, इतीदृशं । वचनं D

२ शतसो व्याहरन्ति D

३ स्थूलं चंचत्पत्रं चञ्चित्रं D E, वचश्चित्रं F, °वर्णा । E

४ C om पान वर्णो, मूलमुद्रार्धपादा ° E, शूला D E, पल्लवसूत्रपत्र C, A om text and comment

५ चंचता गत्वरेण सदृश C, D corrupt

६ See next page, note ३

७ मस्तकोपिश्वासप्रवन्धेन ° C., सस्वर इति D

८ स्यन्दमानप्रभवत्वात् ° B C °तथोत्प्रेक्षते B C D

चक्षुस्कारचक्षुस्को दृष्टक इति चापरे ।
 मणिमण्डूकस्योताम्भादृग्नेन प्रचक्षते ॥
 तत्रोन्नेपमिमेवाभ्यां^१ खद्योत उपमीयते ।
 यामप्रबन्धैर्मण्डूक स्पन्दमानप्रभो मणि ॥
 प्रविकाशिप्रभो^२ ऽस्यो ऽपि महान्य उपलभ्यते ।
 दृष्टक इति तत्रैव मणौ शब्द प्रयुज्यते^३ ॥ • ॥

पञ्चमूले प्रकारो^४ ऽस्य । पञ्चमूलक ॥ • ॥ अणु प्रकारो^५ ऽस्य । अणु
 पट । अणुकादि पदाद्या मवाचाद्यन्तरप्रविष्टरविकिरणप्रकाशिते
 रेणुर्वेत्यन्य ॥ • ॥ सुत्रर्षण्य योऽज्ञांशो माप । य प्रकारो ऽस्य । म
 पकम् । हिरण्यम् ॥ भोज्यम् । असोर्भाषेपु । मावात्परिमाण इ
 सूत्रइये । अणुका मापा^७ । मापक सुवर्षपरिमाणमित्याह ॥ •
 चक्षुतीति चक्ष । चक्ष प्रकारो ऽस्य चक्षक^८ ॥ • चिचप्रकार^९
 चिचक । दीपो ॥ • गन्धप्रधान^{१०} पापाणो गन्ध । गन्ध प्रकार
 ऽस्य । गन्धक^{११} ॥ • दृष्टप्रकार । दृष्टक । पताकचिपताकादि

१ प्रचक्षते तत्रोन्नेपमिमे B
 २ प्रविकाशिप्रभो C.; प्रतिभासिप्र
 भो D
 ३ बृहता सकृद्य । बृहत्क^३ is perhaps
 an interjection; cf. §1. 124 — चक्षतीति
 चक्षन् नक्षर । चक्षप्रकारो ऽस्य चक्षुस्को
 मण्डूक खद्योतो मणिर्वा । मण्डूकखावत्
 यामप्रतिबन्धेन प्रयमानो यन्तर इवेणुप-
 मीयते । खद्योतो ऽपि तत्रोन्नेपमिमेवाभ्यां
 चक्षस्त्रिभ भवपि । मणिकु स्पन्दमानप्र
 मन्नातत्रोन्निजति ॥ बृहता सकृद्यो बृ
 हत्क^३ । अस्यो ऽपि प्रविकाशिप्रभत्वाद्
 यो महानिधोपलभ्यते तत्र मणौ बृह
 त्क^३स्यो लोके प्रयुज्यते । तथा चोक्तं

गणरत्नमहोदधि । follows the the
Udraka चक्षुस्कारचक्षुस्को Yajū.
 ४ पञ्चमूलप्रकारी B
 ५ अणुप्रकारी B. C.
 ६ *प्रविष्टं वि० C.; प्रविष्टरवि० D
 ७ योर्भाषेपु असोर्भाषेपु मावात्
 D; भोज्यसु यावत्प्रभाषेपु मावात्परि
 C.; असोर्भाषे मावा० B.
 ८ चक्षप्रकारी ख० B C.; इति चक्ष
 प्रकारी ऽस्य चक्षुस्को F
 ९ चिच प्रकारी ऽस्य F
 १० बन्धप्रकार; B. C.
 ११ बन्धप्रकारी ख० C.; बन्धप्रकारी
 बन्धक; D

नृत्ताभिनयविषयप्रसिद्धः^१ ॥ * ॥ इषुप्रकारः । इषुकः । वाणविशेषः ।
 इषुप्रकारोऽस्याः । इषुका । गोलिका ॥ * ॥ चूर्णप्रकारः । चूर्णकः ।
 तालीशादिस्ताम्बूलाङ्ग वा^२ ॥ * ॥ पानप्रकारः । पानकम् । द्राक्षा-
 शर्करादिनिर्मापितम्^३ ॥ * ॥ वर्णप्रकारः । वर्णिका । गैरिकादिः^४ ।
 परीक्षार्थं सुवर्णादिमात्रा वा ॥ * ॥ मूलप्रकारः । मूलकः । शाकविशेषः ॥
 स्त्रीत्वविवक्षायां मूलिका । शङ्खपुष्पादिः ॥ * ॥ मुद्राप्रकारः । मुद्रिका ।
 अङ्गुल्याभरणम् ॥ * ॥ अर्धप्रकारः । अर्धिका ॥ * ॥ पादप्रकारः ।
 पादिका ॥ * ॥ पिष्टप्रकारः । पिष्टिका । माषादिदिदलधान्यचूर्णः ॥ * ॥
 शूलप्रकारः । शूलिका ॥ * ॥ पल्लवप्रकारः । पल्लविका । चणकादिपत्र
 सस्कारयोग्य भक्ष्यम् ॥ * ॥ सूत्रप्रकारः । सूत्रिका ॥ * ॥ पत्रप्रकारः ।
 पत्रकम् । तमालपत्रमेव । लिखितलघुभूर्जखण्डवाचि^५ तु ह्रस्वान्पवि-
 वक्षाया कप्रत्यये सिद्धम् ॥ यथासंभव सर्वत्र प्रकारे विवक्षिते शब्दशक्ति-
 स्वाभाव्यात्स्त्रीत्वमेव ॥ १८२ ॥

हरितध्रुववाट्येक्षुमठमण्डपसंकलाः^६ ।

वाट्यकालावदातास्तु^७ सुरायामूदितास्त्रयः ॥ १८३ ॥

हरितप्रकारः । हरितकम् । अत्र्यादीना यवादिघास ॥ * ॥ ध्रुव
 प्रकारः । ध्रुवक । तिथ्यादिगणनेऽविचलितोऽङ्कसघातः^८ ॥ * ॥ वा-

१ पताका त्रिप० C, पताकत्रिण-
 नादिवृत्ता० D, विषय प्रसिद्ध D

२ तालीसादि० B C, ताबूलांगहा
 B, तासलांगं वा D, F om from
 इषुप्रकारोऽस्या

३ शर्करादिभिर्निर्मित F

४ गिरिकादि B

५ लिखितं लघु भूरिअखंडवाचि ।
 -पत्रप्रकार पत्रकस् तमालपत्रं लिखि
 तभूर्जपत्रखंड वा ॥ Yajñ.

६ वाह्येचु० D, वाघेचु० C E

७ वायाकाल० C E, वाघा० D,
 cf n ७, p २२४, A om text and comm

८ इत्यादिगणने०ऽकसघात C F

स्वप्रकार । वाचक १ । चवदातात् सुरार्था २ वाचकात्ताम्भा ३ या
 मास्येन कप्रत्यय इति घञ्जत तदपि ४ स्त्रीकृतम् ॥ • ॥ इषुप्रकार ।
 इषुक ५ ॥ • मठप्रकार । मठिका । जामादेशागतानां द्रव्यरथा
 स्नानम् ॥ • • मच्छपप्रकार । मच्छपिका । शुक्लाहायपृथीतया
 नम् ६ ॥ • • सकलाप्रकार । सकलिका ॥ • • वाटप्रभ्येन विशिष्टं भा
 जनमुच्यते । तत्र साधु । वाचा । तत्रकारवती । वाचा सुरा भाजन
 पतिता वर्धात्कर्षवती । वाटिका ७ ॥ एवं काशिकावदातिवाची १
 श्लेष ॥ १८२ ॥

तिलकालधान्यकालास्तिलमणिपुण्ड्रं बृहन्महश्चन्द्रा ९ ।

एरण्डमधु कुमार्या पुष्यश्रुतौ ९ च संज्ञायाम् ॥ १८४ ॥

तिलकाक्षयो प्रकार । तिलकाक्षक ॥ • • धान्यप्रकार । धा
 न्यकम् ॥ • • काष्ठप्रकार । काष्ठक ॥ • • तिष्ठप्रकार । तिष्ठक ॥ • •

१ वाच* वाचक C. D

२ ? चवदातम् D. ; चवदातम् सु*
 B. ; चवदाताम् सु C. ; चवदात* सु F

३ ? वाचाकात्ताम्भा B. ; वाचाका*
 C. D — *Rad., Yajñ., Kā. V. ed. ha*
 पाचकात्तावदाता) सुरार्था; Kā. V.
 ३९ α वाचाका om. β; *Yardh.*
seems to do; the two readings वाच
 कात्तावदाता and वाचाका* cf. n. ७.

४ मञ्जत B. C घञ्जतदपि D

५ इषुक एरंड Y १६

६ शुक्लाहायपृथीतया F. इषु
 स्वाहायम् D

७ पादार्थमुद्दकं पादं तत्रकारा पा
 यिका सुरा । यथा प्रियातिथिं वाचा

राय पादं प्रदीयति तथा वदातिष्वि
 भित्तिसुरापि । ततः सा पाचयद्ग्री
 पाचिकाशब्देन चपदिभ्ये ॥ गणरत्न
 महोदधी तु वाचाकात्तावदाताम्
 सुरायांमुचितास्य इति पठित्वा वा-
 चशब्देन विशिष्टं भाजनमुच्यते । तत्र
 साधुर्वाची द्रवद्रव्यविशेषः । तत्रकारा
 वाशिका सुरा भाजनपतिनी वर्धा
 त्कर्षवतीत्युक्तम् । १ *Jāy. ; cf. note ७.*
printed p. 182.

८ काम* कामका प्रकारोऽस्या इति
 कामिका । चवदातो घञन् प्रकारो
 ऽस्या इत्यवदातिका सुरीव । १ *Jā.*

९ पुण्ड्रक* F

मणिप्रकारः मणिकः । मणिः प्रकारोऽस्येति^१ मणिकः । मणिरिव यो
रत्नभूतः प्रधान मनोज्ञश्च स मणिक इत्यन्ये ॥ * ॥ पुण्ड्रकः । इक्षु-
विशेषः^२ ॥ * ॥ वृहत्कः । ग्राम्यसमाजे श्रेष्ठः ॥ * ॥ महत्कः^३ ॥ * ॥
चन्द्रकः ॥ * ॥ एरण्डकः । इक्षुविशेषः ॥ * ॥ मधुकः^४ ॥ * ॥ कुमारी-
पुत्रकः ॥ कुमारीश्वशुरकः ॥ यथा^५ ।

प्रतिवसति कुमारीपुत्रका वा कुमारी-

श्वशुरकसदृशी वा ग्राम्यदेशे समृद्धिः^६ ।

मणिकमधुकभास पुण्ड्रकैरण्डकेक्षु-

स्तवकितककुभस्ता^७ तद्भुवोऽस्मै शशसुः ॥

कुमारीपुत्रः प्रकारोऽस्य । कुमारीपुत्रकः । यथा कुमारीपुत्र' कश्चि-
त्सभायां प्रविशंश्चञ्जते तथान्योऽपि च एवविधः स कुमारीपुत्रकः ॥
कुमारीश्वशुर' प्रकारोऽस्य । कुमारीश्वशुरकः । यस्य पुत्रः कुमार्या
सह दृष्टः स कुमारीश्वशुरः । यथा पुत्रदोषेण स लज्जते तथान्योऽपि
लज्जमानः कुमारीश्वशुरक इत्यन्यो व्याचष्टे^८ ॥ * ॥

१ मणिप्रकारो स्वेति B C

२ पुद्रक इक्षु^० F , on वृहत्क s p
222, note 3

३ इत्यपि महत्क B C

४ यत्तु एरण्डमधुकमार्या पुत्र श्वशु-
रश्च सञ्जायामिति पठित्वा वर्द्धमाने-
नोक्तम् । एरण्डक इक्षुविशेष । मधुक
नालिकेरासवम् । सञ्जायामिति गण-
सूत्रं तस्यायमर्थः । स्वप्रकृत्यर्थस्य etc as
above to कुभिका स्तभोपधानी इत्या-
दि^० Yaju

५ D om यथा (f next note

६ ग्राम्यदेशे समृद्धि B C F , ग्र-

म्यदेशे^० D —This stanza, apparently
taken from some grammatical poem,
is also found in the text MS E

७ ०भाषां पुण्ड्रकैरण्डकेक्षु सचकितक^०
E , ०भास पुद्रकै^० F , मधुक मणिक
भास पुण्ड्रकैरण्डकेक्षु स च किल ककु-
भस्ता D

८ कुमारीश्वशुरक । यस्य पुत्र कु-
मार्या सगत स यथा शिष्टसभा प्रवेष्टु
लज्जते तथा यो लज्जमान स एव व्य-
पदिशते । Yaju —Kaṣ V 1ā has कु-
मार । श्वशुरक, MS a कुमारीश्वशु-
रक

संज्ञाधामिति गणसूत्रम् । तच्छार्थं । संप्रकृत्यर्थकं प्रवृत्तिनिमित्तं
मनपेक्ष्य यं शब्दं संज्ञारूपतया ऽर्थान्तरे वर्तते तस्मान्नेन कप्रत्ययः ।
पञ्चमं चामस्यवादि । पञ्चकं तु काष्ठादिमथम् ॥ शूद्रशब्दो जातीयो
प्रसिद्धः । शूद्रको नाम वीरः ॥ सतान् समानजातीयप्रवाच १ ।
संतानकं सुरतदं ॥ कुर्वं वक्तुं काष्ठादिवस्तु । कुर्वकस्तद्विशेषः ॥
कुरव कुर्वितो ध्वनिः । कुरवकस्तद्विशेषः २ ॥ कदम्बस्तदं । कदम्बकं
सजातं भ्रमरं पदपदं । भ्रमरकं कीचोपकरचम् ॥ करमं कमे
चकं । करमको धनुष्कोटिर्धुविकदेयो वा कटकुर्यास्यच ३ ॥ नेपथ्यं
चक्षि । नेपथ्यकं मन्थानाकर्षकम् ४ ॥ कषो मावादिधान्यव्यक्तिरूपः ।
कषको सोपकोपकरचम् ॥ दखो घटि । दखकश्चन्द्रोविशेषः कश्च
मार्गो वा ५ ॥ जम्बुकस्तद्विशेषः ६ । जम्बुकं शूमाकं ॥ खीलमपि केवा
चित् । कुम्भो ऋतो मानविशेषो वा । कुम्भिका सञ्ज्ञाभानी ॥ गौरव्या ।
गौका ऽचितारका ॥ ये तु कप्रत्ययमावाच्यं सार्थत्वान्नेन चात्यन्तरे
किंपिदाकारणाम्नाद् यथाशास्त्रेण प्रतिच्छन्दे ऽनर्थादेरिति ७ कप्रत्य
यो न पुनरनेन यवको ग्रीहि ८ । न यवप्रकार एव जात्यन्तरत्वात् ।
एवमस्यात् । गोमूषम् ९ । तद्वर्षमाच्छादनं ९ गोमूषिका ॥ चम्या

१ संतानं समानजातीयं D

२ कुरवकं B. C.; कुरवकं F;
*कः यद्विशेषः D.३ कदम्बकं D.; कदम्बकं C.; क-
दम्बु कुम्भ B.; कदं कुम्भकचकं क-
दको वक्तुं F; see Yajñ. cf. last
p. 225 = B

४ मन्थानाकर्षका D.

५ दखकः । पयविशेषः । तनुभामो
वा D

६ जम्बुकं F; जम्बु तदं D.

७ प्रतिच्छन्दे न चर्थादेरिति B. C.;
cf. next p. 10.८ B., Yajñ. Ed. V include यव
(ग्रीहिषु), गोमूष (आच्छादने), कुरा
(चही), also कश्च (तिथेषु), कीचं (का
चित्) in this sense [सुराप्रकारं सुरा
वर्षां ऽपि सुराकं] गोमूषिका गोमू-
षवर्षा षाटी । etc. Yajñ.]

९ गोमूषवर्षं D

सुरा । अन्यस्तद्वर्णः सुराको हि ॥ * ॥ प्रकारः सादृश्यमिति ब्रह्मसं-
मतम् । सामान्यस्य भेदको विशेषः प्रकार इत्यन्येषामभिनिवेशः ।
यदाह ।

सादृश्यमेव सर्वत्र प्रकारः कैश्चिदिष्यते ।

भेदेऽपि तु प्रकाराख्या कैश्चिदभ्युपगम्यते ॥

आकृतिगणोऽयम्^१ ॥ १८४ ॥ इति स्थूलादिः ॥

अर्चासु पूजनार्थासु चित्रकर्मनटध्वजे ।

चञ्चाखरकुटीदासीवधिका नरि काश्यपः^२ ॥ १८५ ॥

प्रतिच्छन्देऽनर्चादेरित्यत्रार्चादेर्वर्जनात् को न भवति ॥ * ॥ अर्चासु ।
शिवाकारः । शिवः । अर्हन्^३ । स्कन्दः । आदित्यः ॥ * ॥ चित्रकर्मणि ।
दुर्योधनः । भीम ॥ * ॥ नटे । रामः ॥ * ॥ ध्वजे । गरुडः ॥ * ॥ मनुष्ये
ऽभिधेये । क्षेत्रे सख्यरक्षणार्थं^४ तणमयः पुरुषश्चञ्चा । चञ्चेव चञ्चा
मनुष्यः ॥ खरकुटी नापितमुण्डनशाला । खरकुटीव खरकुटी ॥ दा-
सीव दासी ॥ वधिका चर्ममयी वरत्रा । वधिकेव वधिका ॥ मुख्यवस्त्रिङ्ग-
सख्ये इति^५ वचनात् पुलिङ्गेऽप्यर्थे स्त्रीलिङ्गतैव ॥ * ॥ काश्यप इव का-
श्यपः ॥ १८५ ॥

देवराजाजशङ्कुभ्यः करिसिन्धुशतात् पथः ।

सिद्धोष्ट्राभ्यां गतियीवे वामाद्रज्जुः स्थलात्पथः^६ ॥ १८६ ॥

१ D om from प्रकार सादृश्यमिति
२ °वर्द्धिका F, चारिकाश्यप D,
काश्यप B, A om text and comment
—On this *gana* of Pan v 3, 96 ff
Yājñ defends the *gana* देवपथादि by
the side of Pan v 3, 99, and adds
तदुक्तमभियुक्तैः । अर्चासु पूजनार्थासु

चित्रकर्मध्वजेषु च । इवे प्रतिकृती लोप-
कनो देवपथादिष्विति ॥

३ शिव अर्हन् D, अर्ह B C

४ क्षेत्रशस्य° D

५ मुख्यावस्त्रिङ्ग° C, °सख्येति D
and corr युक्तवत् लिंग°

६ गतियीवा E, वामा रज्जुः C;
वामरज्जु D E. A. B. C. D. E. F. G. H. I. J. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. U. V. W. X. Y. Z.

देवानां पन्था । देवपथ । अथावृश सकृषोपेतसद्वनिकरणा
 याकसित समतल सजलो^१ निरुपद्रव्य तावृशोऽम्योऽपि देवपथ
 ॥ • ॥ एव राजपथ^२ ॥ • ॥ अजपथ ॥ • ॥ शकुपथ^३ ॥ • ॥ करिपथ
 ॥ • ॥ सिन्धु समुद्रो मदी वा । तत्पन्था इव । सिन्धुपथ^४ ॥ • ॥ अत
 पन्थानो यथ । शतपथ । तत्पुत्र्य अतपथ ॥ • ॥ सिद्धानां गति ।
 सिद्धगति । तत्पुत्र्य सिद्धगति ॥ • ॥ उद्वृष पीवा । उद्वृषोवा । तत्पुत्र्य
 उद्वृषीवा ॥ • ॥ वामा कुटिळा^५ रज्जु । वामरज्जु । तत्पुत्र्यो वाम
 रज्जु^६ ॥ • ॥ अक्षरूप पन्था अक्षपथ । तत्पुत्र्य अक्षपथ ॥ • ॥
 इह पठितानामप्यन्यै शब्दिकैर्यस्यपुत्र्यमस्यशब्दानां^७ न पुत्र पा
 ठ । तथा हि । इत्याकारकाठलोहाद्युपकरण इत्यक^८ । पुत्र्यो वि
 मानं भाजन वा पुत्र्यम् ॥ मत्स्याकारद्यर्मचोवरादिच्छेदो मत्स्यक ॥
 भोकोऽपि न इत्यद्वयपुत्र्यादिभ्य इत्यनेन कप्रत्ययस्थितिमाह^९ ॥
 आकृतिमद्यथायम् । तेनेत्रमस्यतयो इत्यस्या ॥ १८६ ॥ इत्यर्थादि ।
 अन्येषां तु मते देवपथादि ॥

१ 'शाब्दचित' मत्स्यो D

२ राजपथसदृशस्य सजलवारादे सं-
 ज्ञा राजपथ । Y jf

३ शकुसहित संबट पथा शकुपथ
 चासकृशक कुराचारादे संज्ञा शकु-
 पथ । Y jf Besides the compounds
 here given Y jf. includes रजपथ इंस
 पथ and वारिपथ

४ समुद्रो मदी वा सिन्धुपथ B. C. ;

D om f om शकुपथ

५ B C D om कुटिळा

६ तत्सदृशस्य सजादे संज्ञा वाम-
 रज्जु । Y jf

७ इह इव इह । इवमित् । पुत्र्य
 पुत्र्यतुका प्रतिमा ॥ इह इव इह ।
 मत्स्य इव मत्स्य । कुंडविद्यादिर्पथेन
 कुंडविनीयविद्यायां मत्स्याकारा रे
 खा पठति ता मत्स्यपदेन व्यवह्रियते ॥
 Yajf.

८ उपकरणइत्याक D

९ Bhatti Y jf. quotes and criti-
 lises the passage from इह पठितानां

यावाभिन्नतराविवत्समणयो लान्द्रप्रवालौ वट-

ज्ञाताज्ञातपटा घटो बहुतरः स्तम्बोऽथ पूलः पुटः १ ।

पीतप्रष्टकुटाश्च नित्यवयसी सत्वद्दशार्हाविमौ

भिष्णुस्तब्धपिटास्थिपुण्यबधिरा दोलाभृती जानु च ॥ १८७ ॥

यावादेरित्यनेन यावादेः शब्दगणात्कार्ये कप्रत्ययो भवति वा ॥ * ॥

यवानां विकारो याव । याव एव यावक ।

गोमूत्रयावकाहारोदस्थिकोज्जानुकद्विजे ३ ।

क्ष्मापतिः क्षौणिमाणिक्ये स वसिष्ठाश्रमेऽगमत् ॥

अलक्तक इत्यन्यः ४ ॥ * ॥ अतिशयेनाभिन्नम् अभिन्नतरम् । अभिन्नतरमेव । अभिन्नतरकम् । यथा ।

अभिन्नतरके नाकाद्दानकेभ्यः पराङ्मुखे ५ ।

ज्ञातके सर्वलोकानामज्ञातकविकर्मणि ॥ * ॥

अविरेव । अविक । यथा ।

लूनकाविकलामोत्याञ्ज्रेयस्कान्कन्दुकान् करे ६ ।

कुचान्द्विदिवहन्तीभिः ७ स कुमारीभिराकुले ॥ * ॥

वत्स एव वत्सकः ॥ * ॥ मणिरेव मणिकः ॥ * ॥ लान्द्रमेव लान्द्रकम् ।

१ ०मनयो० पटा पटो D , लान्द्र० घटाघटौ C

२ पीत० B, om C , प्रष्ट for प्रष्ट MSS , भिष्णुस्तब्ध० D , पटास्थि० B C F , A om text and comment

३ ०द्विज F , ०द्विजो D

४ अलक्त इत्यम्य D , इत्यन C— याव एव यावक । स्तोत्रपक्ता यवा

यावकशब्देन व्यवह्रियते । अलक्तकरसो यावक इत्यन्ये । Yajñ

५ अभिन्नतरकमेके ना० D

६ लूनकाविकलामोक्षात् श्रे० D , ०कन्दुकान्करे B C D

७ कुचाद्विदिवहन्तीभि C , कुचात् दिवन्तीभि D , Yajñ as above

विरस जलम् ॥ • ॥ प्रवालमेव प्रवालकम् । विद्रुम पद्मवय ॥ • ॥
 घटमेव घटकम् । भक्ष्यविशेष ॥ • ॥ शात एव । शातक ॥ • ॥ अज्ञात
 एव । अज्ञातक ॥ • ॥ पट एव पटक १ ॥ • ॥ घट एव घटक ॥ • ॥
 बज्जतर एव बज्जतरक । अभिन्नतरबज्जतरशब्दी तरबन्नामुपलक्ष
 लम् । तेन सुकरतररोपपन्नतरादयो २ द्रष्टव्या ॥ • ॥ सन्न एव स
 न्नक । शाब्दादिकस्ताप ३ ॥ • ॥ पूल एव पूलक । हृष्यवात ॥ • ॥
 पुट एव पुटक । पत्रनिर्मित ४ ॥ • ॥ पीत एव पीतक । पटादि ।

इते विघातकैषानुघट्टवायुकनुक्तिभि १ ।

तनुकापीतकत्रयसूत्रै रात्रर्विसूनुभि ॥ • ॥

प्रह एव प्रहक ६ ॥ • ॥ कुट एव कुटक । घट ॥ • ॥ नित्यमेव नि
 त्यकम् ॥ • ॥ वय एव वयस्क । प्रज्ञाद्यधि वायसय ॥ • ॥ सन्नामेव
 सन्नक ॥ द्यार्ह एव द्यार्हक ॥ सानतो ७ द्यार्हय ॥ • ॥ भिक्षुरेव
 भिक्षुक ॥ • ॥ शम्भ एव शम्भक ।

शीतके वोष्णके धर्ती समाधि शम्भके रश् ८ ।

मञ्जी हृत्तिकाश्विन्मैश्वरीपालो मञ्जर्विभि ९ ॥ • ॥

पिटो बंधद्व्यादिमय १० भाष्यम् । स एव पिटक ॥ • ॥ अस्थेव । अस्थि
 कम् । पञ्चमधातु ॥ • ॥ पुष्पमेव पुष्पकम् ॥ • ॥ बधिर एव बधिरक

१ C. om. from पट

२ सुवर D ; सुवरतररीदयो B.

३ Y jñ. adds पुषीदरादिनाइनु
 सारण्योपि सन्नकोऽपि स एव

४ •निर्मित B F ; पतिर्मित C.

५ तथा हि वयस्य प्रयुजते । इति
 Y jñ. — विघातकैषीतुग्य B ; वि-
 वातुग्य C इति कैशीतुग्य D ;
 विघातकैषीतुग्यद्वयाऽनुष F

६ प्रह एव प्रहकः । M&S ; wanting
 in the other work

७ सानतो C ; सानतो D

८ शीतके B ; शीतकी वाश्वे धर्ती
 समा C

९ मञ्जुशक्ति (•श्वी D.) श्वी
 D F

१० बंधद्व्यादिमय F

॥ * ॥ दोलैव दोलकः ॥ * ॥ भृत एव भृतकः । कर्मकरः ॥ * ॥ जान्वेव जानुकम् ॥ १८७ ॥

दानस्नातौ कुत्सितवेदसमाप्त्योरणुर्मतो निपुणे ।

लूनवियातौ च पशौ शीतोष्णमृतावनौरसे पुत्रः^१ ॥ १८८ ॥

अनौरस इति कृत्रिम इत्यर्थः ॥ * ॥ कुत्सित दानम् । दानकम् । दानमन्यत् ॥ * ॥ स्नात एव स्नातकः । वेद व्रतानि वा समाप्य यो वर्तते^२ स एवमुच्यते । यत्सृतिः ।

गुरवे तु वर दत्त्वा स्नायाद्वा^३ तदनुज्ञया ।

वेदं व्रतानि वा पारं नीत्वा ह्युभयमेव वा ॥

केचित् पुण्यस्नात वेदसमाप्ताविति पठन्ति । तत्तु न हृदयहारि ॥ * ॥

अणुको निपुणः । अन्यत्र । अणुर्ब्रीहिः ॥ * ॥ लूनकः पशुः ॥ वियातकः

पशुः । विहानात्पशावित्यन्यः ॥ अन्यत्र लूनो घवः । वियातो वटुः^४

॥ * ॥ शीतकः । उष्णक चतुः ॥ अन्यत्र शीतो वायुः । उष्णः स्पर्शः ॥ * ॥

कृत्रिमः पुत्रः । पुत्रकः । पुत्र एवान्यः ॥ १८८ ॥

आच्छादने च बृहती शून्यं रिक्ते तनुश्च सूत्रे स्यात् ।

क्रीडनकं च कुमार्याः संज्ञाशब्दस्तथेयश्च^५ ॥ १८९ ॥

वृहतिका । आच्छादनविशेषः । नित्यं कः । अन्यत्र वृहती । ओषधिश्चन्दस्य ॥ * ॥ शून्यकम् । रिक्तम् । अन्यत्र शून्ये हितम् ।

१ लूनवियातौ^० E, ऋतावनौरसे^० C, अनौरसपुत्र D E

२ समावर्तते Yājñeś

३ Yājñeś i 51 (स्नायीत तद^० ed),

घन दद्यात्स्नायाद्वा B C, अरदे लुधं

दत्त्वा स्नायाद्वा D, Yājñeś quotes the sloka as above

४ लूनक पशु । विहासात्प^० वय D

५ आच्छादनेऽथ D E, शब्दस्य अ-यस्य C, A om text and comment

शून्यम् ॥ * ॥ तनु सूचम् । तनुकम् । अथ च तनुवत् ॥ * ॥ कन्दुक ।
 भ्रमरक । गिरिक । शृङ्गकम् । देवदत्तक १ ॥ * ॥
 गुणमेव गुणिका । अथा ।

इदं परिषयस्यैवै वक्तुर्गुणिकैव वा २ ॥

तद्येयस्येति । ईयम्प्रत्ययान्त शब्द कप्रत्ययभाक् । अथानेव अथ
 स्क । आथानेव आथस्क । भूथानेव भूथस्क । अथ एव अथस्कम् ।
 भूथस्कम् । आथस्कमित्यादि ॥ * ॥

आकृतिमणोऽयम् । तेन पिष्टातकारणो ३ द्रष्टव्या ॥ १८८ ॥
 इति यावदि ॥

शास्त्रा स्कन्दमुखायासि शरणां चरणीरसी ।

अधनं शृङ्गमेघाभद्रुशिष्टस्कन्धमेय च ४ ॥ १९० ॥

शास्त्रार्थरारिभां याथावित्यनेन शास्त्रादे शर्करादेयेवार्थे वा
 षी ५ भवत ॥ * ॥ पुरुषस्कन्धश्च वृक्षस्कन्धश्च वा तिर्यक्प्रसृतमङ्गं वा
 खेत्युच्यते । अथा शास्त्रा पार्श्वायता तथा कुक्षश्च च पार्श्वायतो
 ऽङ्गभूत स शास्त्रेव शास्त्र ॥ अन्वे त । शास्त्रायास्तस्य शास्त्र । अथा
 शास्त्रा वृक्षश्च शोभाकरी तथा कुक्षश्च शोभाकर पुरुष शास्त्र इति
 तुल्यत्वमाह ॥ * ॥ स्कन्द खामी । तन्मुख स्कन्ध ६ ॥ * ॥ मुखमिव
 मुख । अथा मुखं वृक्षपादादिभ्यो ऽवयवेभ्य ७ प्रथममवसोक्ताने तथा

१ षीरोपकरणवापवाणि अथा
 धानभोज्येव शास्त्रभ्रिका । अथ गिरि
 कम् Y JA

२ ४५४७-२-७०

३ तेन पिष्टातकारणो अथ द्रष्टव्या
 इति शर्करानामूरिराह । पिष्टातं मुन
 धिपूर्व स एव पिष्टातकः । १ JAs

४ A sec. text and comment.

५ याथावित्यनेन शास्त्रादेः * D । * च
 एवार्थयार्थी C.

६ स्कन्द एव च शत्रुशोषक स खंघ
 १ JA

७ मुखं वृक्ष D । ऽवयवेभ्य C.

ऽन्योऽप्येवमुच्यते ॥ कश्चिन्मुख्य नालिकेरमित्याह ॥ * ॥ अग्रमिव ।
 अग्र्यः । प्रधानभूतः ॥ * ॥ शीर्यते भयमस्मादिति शरणम्^१ । आर्त-
 त्राणम् । तत्तुल्यः शरण्यः । परित्राता ॥ * ॥ चरणविव चरण्यः ।
 यथा चरणौ शरीरस्य प्रकर्षकौ तद्वत् कुलस्य प्रकर्षक एवमुच्यते ॥ * ॥
 उर इव । उरस्यः । यः कार्येषूपगतेषु ससत्त्व उरः प्रयच्छति^२ स एव-
 मुच्यते ॥ * ॥ जघनमिव निहृष्टो यः स जघन्यः ॥ * ॥ शृङ्गमिव यः सर्व-
 स्थाप्युपरिवर्ती स शृङ्गः ॥ * ॥ मेघ इव यः सतापापनेता^३ स मेघ्यः
 ॥ * ॥ अभ्रमिव यः आच्छादकः सोऽम्यः ॥ * ॥ द्रुरिव द्रव्यम् अथ
 राजपुत्रः । यथा द्रुमः फलपुष्पपल्लवादिभिरर्थिनः कृतार्थयति स हि
 भवनमर्हतीति भव्यो भवत्यात्मवानिति द्रव्यमुच्यते^४ । क्रिया हि द्रव्यं
 विनयति^५ नाद्रव्यमिति । पुरुषार्थसाधकत्वाद्धिरण्यादिकमपि द्रव्यम् ।

निर्द्रव्यो ह्रियमेति ह्रीपरिगतः प्रभ्रश्यते^६ तेजसः ।

निस्तेजाः परिभ्रूयते परिभवान्निर्वेदमापत्यते^७ ॥

शकटाङ्गजस्तु द्रुणस्तुल्य द्रव्यं द्रुशब्द नपुसकमाह ॥ * ॥ शिर इव शी-
 र्षण्यः । प्रधानभूतः । शिरसः शीर्षन्नादावित्यनेन^८ शीर्षन्नादेशः ॥ * ॥
 स्कन्ध इव यो बलस्याश्रयः स स्कन्ध्यः ॥ १६० ॥ इति शाखादिः ॥

१ इति शरणं गृह तद्गयापहारक
 शरण्यं Yajñ

२ सत्त्वर उरः F, ससर्व उरः प्र-
 भृति C—उर इवोरस्यः कार्यनिर्वाहकः ।
 Yajñ

३ सतापापनोदनेन सुखयति F,
 यः सयः । तापापिनता D

४ कृतार्थयति तथा स इत्यर्थः । भव-
 मर्हति भव्यः । F—यथा द्रुमः फलपु-
 ष्पपल्लवादिभिः स्वाश्रिताः कृतार्थयति

एवमर्थिनः स्वसपदा कृतार्थयन्नात्म-
 वान् पुरुषो द्रव्यमित्युच्यते । Yajñ, who
 rejects द्रु because of P v 3, 104

५ नयति D, Kshīrasv quotes the
 line क्रिया° on A K 3, 4, 24, 156,
 cf P v 3, 104

६ प्रभ्रश्यते° B C F

७ Mr̥chehh p 8, Böhtl Spr 2781

८ शीर्षन्नादा° F, शीर्षणादा-
 धित्यनेन D

शर्करा लोमगोपुच्छगोलोमानि कपालिका १ ।

नराची गतपथं च पुण्डरीककपाटिके २ ॥ १९१ ॥

शकरेव । शकर इधि मधुरत्वात् । शर्करी सृष्टिका कठिनत्वात् ॥
 शर्करागश्च द्रव्यविकारे सिकतास्यपि वर्तते ॥ • ॥ लोमेव लोमसख
 र्शत्वात् । लोमनं वस्तम् ॥ • ॥ गोपुच्छमिव । गोपुच्छो द्रव्यं ॥ •
 गोलोमेव गौलोमनम् । ब्रह्मादीनामित्यनेन नियमितत्वाद्ब्रह्माद्या
 दिक्षोपाभाव ३ ॥ भोजेन गौलोममित्युदाहृतम् ४ । तत्तु न यगच्छते ।
 नक्षोपश्च नियमेन ५ आहर्तितत्वात् ॥ • ॥ कुक्षितम् अज्ञात वा कपासम् ।
 कपालिका । कपालिकेव । कपालिकं कसादिपात्रम् ॥ • ॥ नरागद्य
 ति । नराची । तत्तुस्य नारात्रम् ॥ • ॥ गतपथमिव गतपथम् ॥ • ॥
 • ॥ पुण्डरीकमिव पुण्डरीकम् ॥ • ॥ इत्थं कपाट कपाटिका ।
 कपाटिकेव कपाटिकम् ॥ वामन कपिटिकेत्याह ६ । कपाटिकेति ७
 शकटाङ्गण ॥ • ॥

आहतिगणोऽयम् । तेन सिक्तानकुञ्जाद्यो ८ घातव्याः ॥ १९१ ॥
 इति शर्करादि ॥

१ शर्कराशर्करौ लोमबीजोमानि
 C.; लोमानामि B.; बीजोमानि क-
 पालिका D

२ गतपथं C.; श्रपथं कपाटिके
 D; A. om. text and comment.

३ ब्रह्माद्यादिक्षोपाभाव D.; cf.
 op. p. 163; P. vl. 4, 167; 171.

४ श्रीभोजेन D.; लोमोममित्यु F
 —लोमोमेव लोमोममम् अथि अत्रिति
 प्रकृतिमावाट्टिचौपो न । Y. jil.

५ तत्तु संवहते नेत्रापथभिधमेन D

६ कपिटिकेत्वाह B. C.; कपिटिके
 D. a. m.—MS. Kā. V 3, 107 have
 कपिटिका (ed. पिटिका bat a. var L);
 कपिटिका (var L. कपिटिका) B.;
 कपिटिका Yajñ.

७ कपाटिकेति F; कपाटिकेति D
 a. m.

८ B., Y. jil. Kā. V have both
 सिक्ता and नकुञ्ज (नकुञ्जा ed. Kā. V
 not MS. a.).

अङ्गुली रुरुहरी कपिवभू
कर्कमराडरतरोमुनयश्च ।

शष्कुली कुलिशलोहितगोणी-

वल्गुमराडलखला भरुजश्च १ ॥ १९२ ॥

अङ्गुल्यादेष्टणित्यनेनाङ्गुल्यादिगणादिवार्ये^२ ठण् भवति । वामनस्य तु तदादेष्टगिति^३ सूत्रम् ॥ * ॥ अङ्गुलिरिव दीर्घायते । आङ्गुलिक^४ । आङ्गुलिकी मणिश्लाका ॥ * ॥ रुरुरिव रौरुक^५ ॥ - ॥ हरिरिव हारिकः ॥ * ॥ कपिरिव कापिक^६ ॥ * ॥ वभ्रुरिव वाभ्रुकः^६ ॥ * ॥ कर्क इव । कार्किको गीर्गवयो वा । कार्किक यश्च^७ । यथा ममैव सिद्धराजवर्णने ।

प्रत्युप्तमुक्ताफलपद्मराग-

प्रस्यर्धिभिस्तोषितविश्वलोकैः ।

यशोऽनुरागैस्तव सिद्धनाथ

चक्रे जगत्कार्किकलौहितिकम् ॥

पक्षे कर्कलोहितशब्दयोष्ठीकणपि । कर्कलोहिताद्वीकण वेति^८ शक-
टाङ्गजमत स्वीकृतम् ॥ * ॥ मण्डर इव माण्डरिकः ॥ * ॥ तर इव तार-

१ कुलीश^० D E , वल्गु^० D , A om text and comment

२ अङ्गुल्यादिषु णित्यनेन^० C , अङ्गुल्यादेष्टणित्य^० D

३ ? तदादेष्टणिति B F , तदादिष्टणिति C , तदादेष्टणिति D —Cf Pān v 3, 108, but here Vāmana's own grammar (see the comm on sl 2 above) is evidently referred to

४ दीर्घायतं आङ्गुलिक । F

५ रौरविक F —Yajñesvara reads रुरु(रौरुक^०), B^० रुरु, om Kās V ed (but भरु MS β , तनु MS a)

६ वाभ्रविक^० F

७ B C F om कार्किको गीर्गवयो वा, D om from कार्किकं यश्च to the end of the quoted stanza —The other works omit कर्क

८ F twice टीकण, C ठाकण^०, Pān v 3, 110 ईकक्

सिक १ ॥ • ॥ मुनिरिव मौनिक ॥ • ॥ शम्भुकीव शम्भुसिक ॥ • ॥
 कुलिशमिव कौलिशिक ॥ • ॥ लोहितमिव । लोहितिक स्रष्टिक २ ।
 स्वयमलोहित ३ उपाभयवशात्तथावभासते ॥ • ॥ गोपीव गोपिक ४
 ॥ • ॥ वसुरिव वासुक ५ ॥ • ॥ मण्डलमिव माण्डलिक ॥ • ॥ स्रष्ट
 इव सासिक ॥ • ॥ भद्रज इव भाद्रजिक । विद्वान् ॥ • ॥

आकृतिगणोऽथम । तेन । उदयिङ्गमपद्मादयो ६ इहवा
 ॥ १८२ ॥ इत्यङ्गुणादि ॥

विनयविशेषसमूहाः समयात्ययसंप्रदानसंगतयः ।

व्यवहारसमुत्कर्षोक्तस्मादनुगादिसंख्यामा ७ ॥ १९३ ॥

विनयादेरित्यनेन विनयादे शब्दगणाङ्गु भवति स्वार्थे ८ ॥ • ॥
 विनय एव विनयिक ॥ • ॥ विग्रेय एव विग्रेयिक ॥ • ॥ समूह एव सा
 मूहिक ॥ • ॥ समय एव यामयिक ॥ • ॥ एवम् आत्ययिक ॥ • ॥
 सांप्रदानिक ॥ • ॥ सांगतिक ॥ समतमेव ९ सांगतिकम् । सांगतिक
 आवाप । सांगतिको व्यनश्चेति वामन ॥ • ॥ आवाचारिक ॥ • ॥
 सामुत्कर्षिक ॥ • ॥ आकषिक ॥ • ॥ आनुगादिक ॥ • ॥ सांया
 मिक १० ॥ १८३ ॥

१ उरस् for तरस् } १० (चौरसिक).
 B. E. Y. v. 2 (2185 तरस् तहस्).

२ लोहित इव लोहितिक D. सा-
 टिक G.

३ स्वयमेव लोहित D.

४ गोपी B. E. Y. v. 1 ; गोपी (गो-
 पिक) } १०.

५ वासुविक F ; वसुरिव वासु-
 व D.

६ ? भद्रमंज्ञादयो (; तदमं [दा

suppl.] इयो D.—Of these words the
 other ones include only उदयित् (चौ-
 इयित्); for भद्र cf. M. E. Y. last
 page not 4.

७ A. om. text and comment.

८ ब्रह्मात् चर्च* स्वार्थे विनयवान
 C. cf. n. 8; P. 4 34 उक्त्

९ Thus D ; सांगतमेव B F. (om. C).

१० G. om. from विनय एव विनयिक ;
 D om. from सांगतिक आवाप

सपदातिसमाचाराः समायमुक्ताकथंचिदुपचाराः ।

निर्मितह्रस्वादेशो बुधैरुपायध्वनिः कथितः^१ ॥ १९४ ॥

पदातिरेव पादातिक. ॥ • ॥ समाचार एव सामाचारिकः ॥ • ॥

समाय एव सामायिकः^२ ॥ * ॥ मुच्यते शुक्तिभिः । मुक्ता । मुक्तैव मौ-
क्तिकम् ॥ * ॥ कथचिदेव काथचित्कम् ॥ * ॥ उपचार एव । औपचा-
रिकः ॥ * ॥ उपाय एव । औपयिकम्^३ ॥ * ॥

स वैनयिकवान् सामयिकस्यात्यधिक त्यजन् ।

तमौपयिकवान्सेना^४ निवेश्य बहिराविशत् ॥ १ ॥

स सामूहिकमुत्सृज्य मुनिभागतिकाय यान् ।

पिप्रिये पादयोः पृष्टव्याः पतिः प्रेम्णेव पीडितः^५ ॥ २ ॥

अनौपचारिकैः सामाचारिकव्यावहारिकैः ।

यान्ति वैशेषिकैः सामुत्कर्षिक सत्सु साधवः^६ ॥ ३ ॥

काथचित्केन कतिचित्सोऽनुमेने तु संचरान् ।

नृवीरो वीरसेनादीन्मनोमुत्साप्रदानिकान् ॥ ४ ॥

अथाकस्मिकमाहानुगादिको^७ वाचिकस्य तम् ।

१ A C D om this sloka, A om the whole of the comment, C to मुनि-
सागतिकाय यान्, D to ऽनुमेने तु
संचरान्

२ For समाय Yajñ, kAs V, Bū
have समयाचार (but Bū gives समाय
as var lect), cf also the *kāruka* quoted
by Yajñ, note ६ below

३ औपयिक B

४ तमौपयिकवत्सेनां F

५ प्रेम्णेव० F

६ Yajñ gives the following two
kārukas अत्र केचिदुदाह्रियते । साम-
याचारिकैरोपयिकैर्द्राक्साप्रदानिकै ।
नश्यति पाप्मना सामूहिका आत्यधिका
अपि ॥ अनौपचारिकै सामाचारिकै-
र्यावहारिकै । यान्ति वैशेषिकै सामु-
त्कर्षिक सत्सु साधवः ॥ एवमन्येऽप्युदा-
हार्था ॥

७ अथाकस्मिन्नहानुमादिको० C,
D om from दिको वा० to द्रष्टव्या

आह्वतिमहोऽयम् । तेन चिबर्णप्रभृतयो^१ द्रष्टव्या ॥ १८-४ ॥ इति
विनयादि ॥

काकतालं च खल्वाटविल्वे चान्यकवर्तकम्^२ ।

अर्धाच्च जरती श्येनात्कपोतो घुणतोऽक्षरम्^३ ॥ १९५ ॥

काकताल इत्येवंप्रकारेभ्य शब्देभ्य काकतालीयादय इत्यनेने
वाच्ये कप्रत्ययो^४ निपात्यते ॥ • ॥ काकस्य तास च काकतालमिति
इन्द्रे सधपाया पतत^५ काकस्य निपतता तास्येन चिबोयमाप यथोम
उच्यते । तत्पुञ्ज काकतालीय^६ ॥ • ॥ खल्वाटविल्वयोरिप खल्वाटवि
ल्वोय । यथा खल्वाट पर्यटवतर्कित^७ श्रीफलतरोरधस्तादागतो^८
द्वैवपशाच्च विनयमपरि पतित तद्वदन्योऽप्युभयवस्तुसयोग एवमुच्यते
॥ • ॥ अन्यकस्य वर्तका च । अन्यकवर्तकम् । अन्यकस्य वर्तकाया उपर्य
तकित पादत्वाम उच्यते । तत्पुञ्जम् अन्यकवर्तकीयम्^९ ॥ • ॥ अर्धञ

१ The other words do not give
चिबर्णः they also mean the words चनु
वाहिनः । पदाति । मुक्ता । संवाम given
also

२ इति ॥ १८

३ विनाकपोतो C. D. E. A con-
text and comment

४ ? उप्रत्ययो D उप्रत्ययो F. 18. F
3. 109

५ पतत C. पतत वाच्य निप
तोभ्यो चिबो ॥

६ काकतालीयम् । अत्राहपावी
यम् । अन्यकवर्तकीयम् ॥ चतर्कित
पतत चिबोकरमुच्यते । तत्पुञ्जम् ।
अन्यकवर्तकीयम् वाच्ये विनाकपोतो

च । तेन तानेन पतता वाच्यम् यथा
ह्यत । एवमेव देवदत्तास्त तत्राममर्ण
दक्षुणां चोपनिपात । तेन तस्य यथा
ह्यत । तत्र चो देवदत्तास्त दक्षुणां च
ममायम् म वाच्यतामसमायमनद्वय
इत्येव उपमार्थ । यद्य देवदत्तास्त यथा
त वाच्यतामवधकद्वय इति द्वितीय
उपमार्थ । तत्र प्रथम-समामार्थ । द्वि
तीये प्रथम- ॥ K. V. 3. 109

७ पर-चतर्कित C. D. comment

८ अधस्तादागती D

९ वर्तिका च । अधकवर्तिका वर्तिका
याया अधकवर्तिकायाः । उपर्यत
पादत्वाम D

रतीशब्दो ऽर्धजरतीकामने^१ वर्तते । तदिव यत्तद् अर्धजरतीयं कार्थम्^२ । यथा स्त्री न तरुणी स्रगस्तनत्वात् कृशकेशत्वान्न जरती वक्तुं शक्यते तद्वत्सिद्धासिद्ध प्रयोजनम् ॥ * ॥ श्येनकपोतयोरिव श्येनकपोतीयो दुर्योगः । यथा कपोतो ऽतर्कितमागतेन^३ श्येनेन गृहीतस्तथाकस्त्रिको यो दुर्योगः स एवमुच्यते ॥ * ॥ घुणोत्किरणत्कथचिन्निष्पन्नमचरम्^४ । घुणाचरम् । तदिव यदकुशलेन दैवान्निष्पद्यते तद् घुणाचरीयम्^५ ॥ १६५ ॥

पुरुषः शरतो ज्ञेयो गोमयात्पायसं मतम् ।

कृपाणः स्यादजातश्च शर्करोन्मज्जनं तथा^६ ॥ १६६ ॥

शरश्च चिप्तः प्राकाराच्च पुरुष उत्यितः स तेन हतः^७ । तत्तुल्यं शरपुरुषीयम् ॥ * ॥ गोमयपायसयोरिव गोमयपायसीयम्^८ ॥ * ॥ यथा ऽजया भूमिं खनन्यात्मवधाय कृपाणो दर्शितस्तत्तुल्यं वृत्त केनचिदात्मविनाशाय कृतम् । अजाकृपाणीयम् ॥ * ॥ शर्करा च चिप्ता^९ पुरुषस्य चोन्मज्जनं तत्तुल्यं शर्करोन्मज्जनीयम् ॥ * ॥

आकृतिगणश्चायम् । तेन तिन्दुकज्योतिषीयमित्यादयो^{१०} द्रष्टव्या ॥ १६६ ॥ इति काकतालादिः^{११} ॥

१ ऽर्धजरतीयकामने C

२ यत्तदार्धजरतीय । यद्वा । अर्धजरतीवार्धजरतीयं कार्यं D F

३ कपोततर्कितं C , कपोते तर्कितमागतेन D

४ घुणारणात् कं D

५ यदकुशले दै० C , निष्पाद्यते० F , यदकुले दैवावनिष्पद्यते तद् घुणाचरीयं D

६ शर्करो मज्जनं D E , A. om text and comment

७ तेनेह C and om to दर्शितस

८ शरपुरुषीय । यथा भूमि खन० D

९ D om च, शर्करावचिप्ता B C

१० तिङ्गकं B F , तिङ्गकं C , तिन्दुकाज्योतिषिकीयमित्यादयो D

११ Yajñesv , Bū om this gāna , for Kāṣ V see last page, note ६, where MS β adds शर्करार्जनीय (ie शर्करोन्मज्जनीयं?) to the three words given by ed and MS. c

विदन्तीव^१ ॥०॥ शीद्वीय^२ । शीदकिरित्यम् ॥०॥ शीदवापीव^३ ॥०॥
 विन्दयः प्रसज्यविषय । विन्दवीय । विन्दवीची^३ । विन्दव^४ ॥०॥
 अच्युतोऽन्तो यथासौ । अच्युतन्त^५ । इषोदरादिनात्पररूपे । अच्यु
 तन्तीव^६ ॥०॥ शीदवापनग्रन्थो नडादिफयन्त^७ । तुल्यमविन्दुग्रन्था
 यमत्यस्यान्तो । श्रेयास्त्रिभन्ता^८ ॥ १८८ ॥

श्रीरक्षोपरपन्नानकी^९ ।

दाण्डकिर्जालमानिष यद् स्यात्क्रीडुकिस्तथा^{१०} ॥ २०० ॥

श्रीरक्षोपरपन्नानकी^{१०} इति यामन ॥०॥ श्रीरक्षोपरवीच ॥
 कुञ्जोऽतीक्ष्ण^{११} उपरय यमीपवर्ती रघो यस्त्र स कुञ्जोपरव^{१२} ।
 तस्यापत्यं शिवाद्यधि । श्रीरक्षोपरय^{१३} इति शाकटायन ॥०॥ शान
 कीव ॥०॥ दाण्डकीय ॥०॥ शान्तमानीय ॥०॥ श्रीरक्षुकीय ॥०॥
 एषां प्रथमदितीथी शिवाद्यधन्ती । अन्ते त्रिभन्ता^{१४} ॥ शिगर्तेष्विति
 किम् । श्रीरक्षोपरय । श्रीरक्षोपरवी^{१५} ॥ २ ॥ इति दाम्ब्यादि ॥

१ अविद्वन्तीव G.—आविद्वन्ति B.,
 Yajñ.; आविद्वन्ती K&V ed. om. MBH.

२ शीद्वीच^२ D.—BB., Yajñ. have
 both शीद्वि and शीद्विः; K&V
 v 2, 118 MBH. शीद्विः (ed. wanting
 but see I. शीतवी).

३ शीद्वीच । शीद्वीची G. F

४ अच्युतन्तीव D ; cf. last page,
 note १२

५ अच्युतन्त B.; अच्युतन्त F; अच्यु-
 तन्तसु G.; D. corr. अच्युत (F iv 1
 88); see also, pl. 232.

६ त्रिभन्ता F

७ शान्तमानीयवर्तेषु F

८ कुञ्जोपरव F ; श्रीरक्षोपरव G.

९ दाण्डकिः D ; दाण्डकिः F ; श्री-
 रक्षुकिः B. F ; A. om. text and comm.

१० शान्तमानीय MBH.; but शान्तमानीय K&V
 v 2, 118 ed. & MBH.; Ham. includes
 both शान्तमानीय & शान्तमानीय in this group;
 om. B., Yajñ.

११ कुञ्जोऽतीक्ष्ण G.; कुञ्जोऽतीक्ष्ण D.

१२ कुञ्जोपरव श्रीरक्षोपरव G. D.—
 श्रीरक्षोपरव K&V ; श्रीरक्षोपरव ।
 श्रीरक्षोपरव । श्रीरक्षोपरव Ham.; om.
 B., Yajñ.

१३ शिः श्रीरक्षोपरवी G.; श्रीरक्षो-
 परव । श्रीरक्षोपरवी B.

कम्बोजो जवनश्लो लो मुरलः केरलः शकः ।

खसो जर्तो व्युपापेभ्यो धारयश्च^१ मतो बुधैः ॥ २०१ ॥

कम्बोजादेः झुगित्यनेन कम्बोजादेर्गणाद्राप्राख्यात् चत्रियवाचि-
नस्तस्यापत्यं राजा वेत्यर्थे जातस्याजादेः झुग्भवति^२ ॥ * ॥ कम्बोज-
स्यापत्य राजा वा । कम्बोजः ॥ * ॥ एवं जवनः^३ ॥ * ॥ चोलः ॥ * ॥
मुरलः ॥ * ॥ केरलः ॥ * ॥ शकः ॥ * ॥ खसः ॥ * ॥ जर्तः ॥ * ॥ चो-
लशकखसजर्तानां द्व्यचां पुरुद्व्यञ्मगधेत्यादिना^४ कृतस्याणः झुक् शेषे-
भ्यस्त्वञ्चः^५ । चोलकेरलनाथं तमापतन्तं विलोक्य सः ।

शकं मशकवन्नेने कम्बोजमजवनृपः ॥

भयोत्सृष्टविभ्रूषाणा तेन केरलयोषिताम् ।

अलकेषु चमूरेणुशूर्णप्रतिनिधीकृतः^६ ॥

विधारयः । उपधारयः । आधारयः । अपधारयः^७ ॥ २०१ । इति
कम्बोजादिः ॥

भर्गः करुषमुस्थालकशमीराः^८ केकयोरसौ^९ ।

त्रिगर्तशाल्वकौरव्या भरतोशीनरौ क्वचित्^{१०} ॥ २०२ ॥

१ व्युपापेभ्यः^० D E , धारयश्च all
MSS and Hem (शकादि vi 1, 120)
A om text and comment—Yajñ has
the *gana* thus कम्बोजश्लो लयवनी मु-
रल केरलः शकः । खसो जर्तो व्युपा-
पेभ्यो राधयश्च⁽¹⁾ मतो बुधैरिति कम्बो-
जादिसग्रहपद्य गणरत्नमहोदधौ प-
द्यते ॥^० cf note ७

२ C twice लुक्, झुग्भवति D

३ यवन Bō, Yajñ, Kāṣ V, Hem

४ चोलशकशब्दोषोर्द्ध्वो. पुरुद्व्यञ्म-
गधेत्या^० D , पुरुषद्व्य^० C , पुरुद्व्यञ्मग^०
B , cf p 77, l 13

५ लुक्^० C , झुक्. श्रे^० D , शेषेभ्य-
स्त्वन्वञ. B

६ Raghuv 4, 54

७ Thus all MSS and Hem ! om
Bō, Kāṣ V—Cf *gana* ब्राह्मणादि sl
395-404 where विराधय etc. as Yajñ
here (cf n 9)

८ ^०सुस्थलकशमीराः^० D , करुषमु-
स्थालं करमीरः B C E. F

९ केकयोरसे । B C F

१० भरतोशीनरौ^० D , A om text
and comment

पर्वसुरभरतरद्योवल्हीकवयपिशाचवसुमस्त ।

मन्तदुशीनरकर्यापणास्त्रिगर्ताशनिदशाहा १ ॥ १९७ ॥

पर्वुभ्यो ऽप्य ग्रस्तजीविमघादित्यनेन पर्व्यादेर्गणादस्त्रिधा सार्धे ऽप्य
भवति ॥ * ॥ पशारपत्यं पार्श्वं ग्रस्तजीविमघ । पाशवी । पश्व ॥ * ॥
आसुर । आसुरो । असुरा ॥ * ॥ भारत । भारती । भरता* ॥
भोजस्तु भात । भाता । भता^१ इत्याह । यथा ।

पार्श्वभाग्नवाल्होकपिशाचासुरराक्षसान् ।

त्रिव्या सभार्तपैगर्तांसकार्यापणवायसान् ॥

राक्षस । राक्षसी । राक्षस^२ । रक्षासीत्यन्य ॥ * ॥ वाल्हीक* । वा
ल्होकी । वल्हीका^३ ॥ वल्हिक इत्यन्य ॥ * ॥ वायस । वायवी ।
वयस^४ ॥ * ॥ पैशाच । पैशाची । पिशाचा* ॥ * ॥ एव मासत ॥ * ॥
सावत ॥ * ॥ श्रीशोभर^५ ॥ * ॥ कार्यापण^६ ॥ * ॥ शिमर्त ॥ * ॥
आश्वन ॥ * ॥ दाशार्ह^७ ॥

अस्त्रियामिति किम् । पर्वु स्त्री^८ । अहपुतो ऽरज्ज्वादेऽेत्युक्^९ ।
रक्षा ॥ ग्रस्तजीविसंघादिति किम् । असुर^{११} ॥ १८० ॥ इति
पर्व्यादि ॥

१ A. om text and comment.

२ आसुरा B ; भारता । श्रीशोभ*
मार्ता D

३ ? राक्षसा B, C, F ; राक्षसा D

४ वल्होका C ; वाल्हीका D—

The other works have वाल्हीका

५ वायस B ; वायसा D

६ सावत श्रीशोभर D ; श्रीशो
भर C

७ The other works have कार्यापण

८ Yajñ. has दाशार्ह ; Bt., Kñ. V

दाशार्ह

९ पर्वं स्त्री B, C, F ; पर्वु स्त्री D

१० अहपुतो* B ; अहपुतो रज्ज्वादे

इति अह F ; अहपुतो इति अह D ;

अहपुतो इति अह C ; see P I, 1, 100 ;

17 edit.

११ आसुर B, C.

दामनिवैन्दवितुलभाः शात्रुंतपिसार्वसेनिकाकन्दि^१ ।

सावित्रीपुत्रौडविमौञ्जायनकाकदन्तकयः^२ ॥ १९८ ॥

दामनिभ्यश्च इत्यनेनैभ्य आयुधजीविसंघवाचिभ्यश्चो भवति ॥ * ॥

दामनयः शस्त्रजीविसंघः । दामनीयः । दामनीयौ । दामनयः ॥ * ॥

वैन्दवीयः । वैन्दवीयौ । वैन्दवयः ॥ * ॥ तुलया भान्तीति^३ तुलभाः

शस्त्रजीविसंघः । पृषोदरादिः । तुलभीयः^४ ॥ * ॥ शात्रुतपीयः^५ ॥ * ॥

सार्वसेनीयः ॥ * ॥ काकन्दीयः । काकन्दकिरिति भोजः^६ ॥ * ॥ सावि-

त्रीपुत्रीयः ॥ * ॥ औडवीयः ॥ * ॥ मौञ्जायनीयः^७ ॥ * ॥ काकदन्त-

कीयः^८ ॥ १९८ ॥

श्रीलपिराच्युतदन्तिः^९ शाकुन्तकिराविदन्तिरौदङ्किः^{१०} ।

ज्ञेयश्च वैजवापिर्विन्दुश्चात्राच्युतन्तिश्च^{११} ॥ १९९ ॥

श्रीलपीयः ॥ * ॥ आच्युतदन्तीयः^{१२} ॥ * ॥ शाकुन्तकीयः ॥ * ॥ आ-

१ सार्वसैनिकाकन्दी F

२ मौञ्जायन C D E, काकवचकयः
B C F and D a m, A. om text and
comment

३ भातीति C D, not given in the
(*ākṛitigaṇa*) *prishodarūdi* §1 144-9

४ तूलभीय. F

५ Bō, Yajñ have शात्रुंतपि, Kās
V ed & MSS शत्रुंतपि

६ B C om काकन्दीय. —काकन्दि
Bō, Yajñ, om Kās V ed MSS,
Hem has both words,

७ मौञ्जायनीय. D, मौञ्जायः C

८ काकवचकीय. B C F, काक-
रंवकीयः D —काकदन्तकि Bō, Yajñ,

and Kās V MS a [ed काकदन्ति ।
काकरन्ति], काकुदकि । कुकंदकि ।
Hem, काकदंतकिस्थाने काकवचकी-
ति केचित्पठति Yajñ

९ °अच्युतदन्तिः C F, cf note १२
१० साकुंतकि° D, आविदन्ति° E
and corr C, °दतिरोदकि. F, श्री-
दकि C D (against metre)

११ चियस° D, चात्राच्युतन्तिश्च E,
A. om text and comment.

१२ अच्युतदन्तीयः B C —Bō, Yajñ
have आच्युतन्ति । आच्युतदन्ति (Bō
var., II अच्युतन्ति, अच्युतदन्ति), Hem
only अच्युतन्ति (also *var.* 1 Kās V ed,
MS a आच्यतन्ति)

विदन्तीय^१ ॥०॥ श्रीदहीय^२। श्रीदकिरित्यन्य ॥०॥ वैजवापीय^३ ॥०॥
 विन्दुवः। मन्त्रमीविबंध । विन्दुवीय । विन्दुवीपी^४ । विन्दुव ॥०॥
 अच्युतोऽन्तो यथाधी । अच्युतक । प्रयोदरादितात्पररूपे । अच्यु
 तनीय^५ ॥०॥ मौञ्जायनमन्त्रो महादिफणता^६ । तुलामविन्दुमन्त्रा
 वप्रव्ययान्तो । शेषास्त्रिभन्ता^६ ॥ १८८ ॥

प्राद्यगुप्तस्त्रिगतेषु^७ कौण्डोपरथजानकी^८ ।

दारुडकिर्जालमानिष्य यष्ट^९ स्यात्कौण्डुकिस्तथा^{१०} ॥ २०० ॥

प्राद्यगुप्तीय । प्राद्यगुप्त^{१०} इति वामन ॥०॥ कौण्डोपरथीय ।
 कुण्डोऽतीक्ष्ण^{११} उपरथ ममीपवर्ती रथी यथा म कुण्डोपरथ ।
 तस्यापत्यं शिवाद्यधि । कौण्डोपरथ^{१२} इति शाकटायन ॥ ॥ जान
 कीय ॥०॥ दारुडकीय ॥ ॥ जास्रमानीय ॥ ॥ कौण्डुकीय ॥ ॥
 एषां प्रथमद्वितीयौ शिवाद्यधन्तौ । अन्ये त्रिभन्ता^६ ॥ त्रिगतेष्विति
 त्रिम् । कौण्डोपरथ^{१३} । कौण्डोपरथी^{१४} ॥ २० ॥ इति दामन्यादि ॥

१ आदिदहीय D—आदिदहीय B,
 T. 9. 1. आदिदहीय K. 4. V. ed. om. M. 9. 2.

२ श्रीदहीय D—B. Y. J. have
 both श्रीदहि and श्रीदहिः। K. 4. V.
 १ 2. 118 3159. श्रीदहि (ed. reading
 but om. L. श्रीदही).

३ वैदहीय । विन्दुवीपी C. F.

४ अच्युतनीय D । ed. but om.
 om. 92

५ एषंत B. अचंत F । महा
 अचंत C । D. om. अचंत (F. 10. 1
 80. and 11. 272)

६ त्रिभन्ता F

७ प्राद्यगुप्तस्त्रिगतेषु

८ कुण्डोप^{१०} F । कौण्डोपरथ^{१०} E.

९ दारुडि D । दारुडि F । कौ
 ण्डुकि^{१०} B. F । A. om. but not om. om.

१० प्राद्यगुप्त M. 9. 2. but प्राद्यगुप्त K. 4.
 V. 2. 118 ed. & M. 9. 2. 11. om. but not
 both प्राद्यगुप्त & प्राद्यगुप्त in the same
 om. B. Y. J.

११ कुण्डोऽतीक्ष्ण C । कुण्डोऽतीक्ष्ण D.

१२ कुण्डोपरथ कौण्डोपरथ C. D.—
 कौण्डोपरथ K. 4. V. । कौण्डोपरथ ।
 कौण्डोपरथ । कौण्डोपरथ B. om. 1. om.
 B. Y. J.

१३ वि । कौण्डोपरथी C । कौण्डो
 रथ । कौण्डोपरथी B.

कम्बोजो जवनश्रीलो मुरलः केरलः शकः ।

खसो जर्तो व्युपापेभ्यो धारयश्च^१ मतो बुधैः ॥ २०१ ॥

कम्बोजादेः सुगित्यनेन कम्बोजादेर्गणाद्राद्राख्यात् चत्रिवदाचि-
नस्तस्यापत्यं राजा वेत्यर्थे जातस्याजादेः सुगभवति^२ ॥ * ॥ कम्बोज-
स्यापत्यं राजा वा । कम्बोजः ॥ * ॥ एवं जवनः^३ ॥ * ॥ चोलः ॥ * ॥
मुरलः ॥ * ॥ केरलः ॥ * ॥ शकः ॥ * ॥ खसः ॥ * ॥ जर्तः ॥ * ॥ चो-
लशकखसजर्तानां द्व्युपां पुरुद्व्यञ्जमगधेत्यादिना^४ कृतस्याणः सुक् शेषे-
भ्यस्त्वञः^५ । चोलकेरलनाथ तमापतन्तं विलोक्य सः ।

शक मशकवन्नेने कम्बोजमजवनृपः ॥

भयोत्सृष्टविभूषाणां तेन केरलयोषिताम् ।

अलकेषु चमूरेणुश्चूर्णप्रतिनिधीकृतः^६ ॥

विधारयः । उपधारयः । आधारयः । अपधारयः^७ ॥ २०१ ॥ इति
कम्बोजादिः ॥

भर्गः करुषसुस्थालकश्मीराः^८ केकयोरसौ^९ ।

त्रिगर्तशाल्वकौरव्या भरतोशीनरौ क्वचित्^{१०} ॥ २०२ ॥

१ व्युपापेभ्यः^० D E, धारयश्च all
MSS and Hem (शकादि vi 1, 120)

A om text and comment—Yajñ has
the *gana* thus कम्बोजश्रीलयवनी मु-
रलः केरलः शकः । खसो जर्तो व्युपा-
पेभ्यो राधयश्च (!) मतो बुधैरिति कम्बो-
जादिसंग्रहपद्य गणरत्नमहोदधौ प-
द्यते ॥^० cf note ७

२ C twice सुक्, सुगभवति D

३ जवन Bō, Yajñ, Kāṣ V, Hem

४ चोलशकशब्दीषोर्द्व्युपां पुरुद्व्यञ्ज-
मवेत्या^० D, पुरुद्व्यञ्ज^० C, पुरुद्व्यञ्जग^०
B, cf p 77, l 13

५ लुक्^० C, शुक श्रे^० D, शेषेभ्य-
स्त्वन्वञ. B

६ Raghuv 4, 54

७ Thus all MSS and Hem ! om
Bō, Kāṣ V—Cf *gana* ब्राह्मणादि sl
395-404 where विराधय etc. as Yajñ.
here (cf n १)

८ सुस्थालकश्मीरा^० D, करुषसु
स्थालं कश्मीरः B C E F

९ केकयोरसौ । B C F

१० भरतोशीनरौ^० D, A om text
and comment

अतोऽप्राच्यभर्गादेरित्यनेन^१ प्राच्यभर्गादिबर्जिताद्वाङ्माद्वा
अवाचिनः स्त्रियामत युग्^२ भवति ॥ शूरसेनश्चापत्य शूरसेनानां वा
राष्ट्री । शूरसेनी । उशीनरी^३ ॥ ० ॥

भर्गादिभ्य ॥ भार्गी ॥ ० ॥ काक्षी । काक्ष^४ इत्यम् ॥ ।
शोखाक्षी । सुखाक्ष इति भोज^५ ॥ ० ॥ कश्मीरकक्ष्यपनचतीति
कक्षीर^६ । ततोऽम् । काक्षीरी^६ । यथा ।

काक्षीरीकुचकुम्भविधमथर श्रीतांशूरभुङ्गत^७ ॥ ० ॥
केकवशापत्यं केकवानां वा राष्ट्री । मिथयुप्रकयकेकवशेष् चारे
स्त्रिति^८ । चारैविद्यादेरिति^९ च । कैकेयी ।

तं कर्षनूचमानत्य रामे श्रीर्न्यस्ततामिति ।

कैकेयीयक्षयेवाह पक्षितश्चक्षुना चरा^{१०} ॥ ० ॥

चरयशापत्यम् । चौरशी । चरस् इत्यत्य^{११} ॥ ० ॥ चिनर्तश्चापत्यं चि
नर्तानां वा राष्ट्री । चैनर्ती ॥ ० ॥ शाण्वशापत्यं शाण्वानां वा राष्ट्री ।

१ अक्षी० D ; cf. p. 77 L 14.

२ युग् D ; *ययु* सुक् D.

३ शूरसेना (यू० throughout) उशी-
नवा D

४ काक्षी । काक्ष्य B. C. ; काक्षी ।
काक्ष्य F ; काक्षी । D (om. काक्ष्य
इत्यम्) — Kāp. V iv 1 178 काक्ष्य
ed., कुक्ष्य MB. a. ; काक्ष्य Bb., Yajñ. ;
काक्ष्य । काक्ष्य । Hom.

५ शोखाक्षी सुखाक्ष इति० C. ; शी-
रक्षी । सुखा इति श्रीभोज D — The
other works have सुखाक्ष

६ कश्मीरकक्ष्यपति० कक्षीर० का-
क्षीरी D

७ यथा चारमीकुचविधमथर० D ;

*ययुषतः C. D

८ कैकवशेष्यादेस्त्रिति C. ; कैकव-
शेष्यादे० D ; *काक्षिस्त्रिति F — C
Plp. vii 2, 2.

९ चारैविद्यादेस्त्रिति चारैविष-
देरिषिय C. ; चारैविद्यादेरिषि च D. ;
चारैविष्यादेरिषि च B. F

१० Raghav 12, 2.

११ चरसीत्यम् C. ; चरसीऽपञ्चनी-
रशी । (om. चरस्) D. — चरस् Yajñ
and (near L. चरस्) Bb. ; चरस् Hom.
Kāp. V ed., MB. (near L. ed. चरस्)

द्वत्त्वादणि नेत्रप्रत्यये शाल्वाद्धि स^१ उच्यते । शाल्वी ॥ * ॥ कौरवी^२ ।
 कौरव्यशब्दः त्रिभयसमानवचनोऽस्ति तस्मादञ् कचिदिति शाकटा-
 यनेन ॥ * ॥ भरतोशीनरशब्दावुत्सादिषु पद्येते^३ । तयोरिहोपादा-
 नात्सत्यणपवादे चेत्यस्मिन्नुत्साद्यञं बाधित्वाऽनेव^४ भवतीति ज्ञा-
 यते । तेन भरतानां राजानो भरताः । उशीनराणाम् उशीनरा
 इति राञ्चि झुक् सिद्धा । उत्साद्यञ्चि त्वगोत्रत्वान्न स्यात्^५ ॥ स्त्रीणां
 राज्येऽनधिकाराद्राजनि प्रत्ययो न भवतीति भोजः ॥ २०२ ॥ इति
 भर्गादिः ॥

बाहुः स्यात्खरनादिपुष्करसदौ प्राकारमर्द्यर्जुनौ

जङ्गाशृङ्खलतोदिविन्दुशिरसः संकर्षणोदश्रितौ ।

चूडा रामसुधामलोमवृकलाजीगर्तकृष्णानडुद्

विज्ञेयाश्च वचाकुसुमजलडाः साञ्चोपवाकू पणी^६ ॥ २०३ ॥

अद्वाङ्गादेरिजित्यनेन^७ बाङ्गशब्दप्रभृतिभ्यस्तस्यापत्यमित्यर्थं इञ्
 भवति ॥ * ॥ बाधते परबलमिति बाङ्गनाम कश्चिदाद्यपुरुषः^८ । तस्या-
 पत्य बाह्वविः ॥ * ॥ खरवन्नदतीति खरनादी^९ । तस्यापत्यं खरना-

१ द्वत्त्वादणि° शाल्वादिस B , द्व-
 चोदणि° C , द्वाभ्त्वादणि° शाल्वाशा-
 द्विस D , °णिने अत्यायशाल्वादिस F ,
 cf Pān iv 1, 170-3 — Hem reads सल्ल,
 the other works साल्ल

२ कौरवी Yajñesv

३ Cf §1 254

४ सत्यणपवादे चेत्यस्मिन्नुद्यय वा-
 धित्वाद्येव °यवैव F , बाधित्वाद्येव
 B C , D om from भरतोशीनर° to
 चेत्यस्मिन् , नत्यादष्टाबाधित्वारेव D

५ उत्साद्यमित्व गोचलंन स्यात् C ,
 D corrupt

६ °लाजागर्तकृष्णा° C F , °अन-
 डुक्त्वा स्यु सवाकुसुमजलप्र. डा° D ,
 वचाकुसुम° C (B ?), साञ्चोपवाकू° F ,
 °चाकु पणी E , A om text and comm

७ अर्द्धात् बाङ्गा° C , बाङ्गादिष्य
 इत्य° D , P iv 1, 95-6

८ °कश्चिद्राजा Yajñesv

९ खरनादीस B , खरवमञ्चोणद-
 तीत्येवशील खरनादी D

दिर्नृप ॥ ० ॥ पीष्करादिर्मुनि ॥ ० ॥ प्राकार मर्दयतीति १ प्राकार
 मर्दि । तस्यापत्य प्राकारमर्दिर्नृप ॥ ० ॥ अर्जुमथ । अर्जुनि ॥ ० ॥
 जहाया । जाहिर्नृप ॥ ० ॥ शृङ्खलानि दृढति मोचयतीति शृङ्ख
 लतोदी नृप । तस्य शार्ङ्गलतोदि । शृङ्खलतोदीति २ मोञ्ज ॥ ० ॥
 विन्दी । विन्द्विर्चि ॥ ० ॥ शिरस्त्रस्यसदना केवलस्यापत्यप्रत्य
 पासमवात ३ । वसिष्ठिरसोऽपत्यं वासिष्ठीर्वि । यथा कादमधाम् ४ ।
 द्यूते वि । पुरा किल द्यूतशिरा नाम महातपा भुनिरखितभिभुव
 नस्यसामभूतामसरसं रक्षाभिधानां शशाप ॥ तस्यापत्यं द्यूतश्रीर्वि
 ॥ ॥ संकर्षणस्य संकर्षणिर्नृप ५ । संकर्षणस्यादन्तनादिभि विद्धे पा
 ठ ६ । शिवाद्युविद्युष्विस्तुसंभवादिभि विशेषवचसा प्राप्तस्यासो वा
 धनार्थ । एवमदन्तोषु सर्वेष्वपि द्रष्टव्यम् ॥ ० ॥ उदयित । औदयि
 तिर्चि ॥ ० ॥ पूडेव पूडा काचित् । तस्यायौदिर्मुनि ॥ ० ॥ रामथ ।
 रामि ॥ ० ॥ सुभाद ७ । सौधामिर्मुनि ॥ ० ॥ सोमन्त्रस्यसदना ।
 औदुसोमि । ८ शारकोमि ॥ ॥ दृक्छाया । दार्कसि ॥ ० ॥ चञ्जी-
 गर्तथ । चाञ्जोर्गति १० ॥ एत चयय ॥ ० ॥ छप्यस्य कार्प्यि । यथा ।
 कार्प्यि प्रत्यघटीदेक सरस्त्रानिव निश्चया ११ ॥ ० ॥

१ प्राकारमर्दयतीति C. D.

२ ? The F; शृङ्खलतोदीति B.;
 तस्य शार्ङ्गलतोदीति C.; शृङ्खलतोदी
 नृप । तस्य शार्ङ्गलतोदि । शृङ्खलतो
 दीति सौभोज D — K. V. iv. 1. 03
 शृङ्खलतोदिम् २५, शृङ्खलतोदिम् M. ५.
 ३ शृङ्खलतोदिम् B., १ J. ५; शृङ्ख
 लतोदिम् H. om.

४ विपलकापत्यया । सं B.; केवल
 तस्याप्रत्ययाई C.

५ Ed. Calc. 1852, p. 71 26.

६ C. F. om. from संकर्षणस्य

७ इति B. C.; cf P. 1 1 23.

८ Cf P. 4. iv. 1 112 114.

९ Om. by all; (शुभादत् ५. 203).

१० औदुसोमि' U. D; C om. शार
 कोमि.

११ चत्रार्थस्य F., om. C; चत्र
 र्गति C. F.

१२ ४५५. 12, 10.

अनडुहः । आगडुहिर्द्विः ॥ * ॥ वचाकोः । वाचाकविः^१ ॥ * ॥ सभा-
नाम् । सप्तिः ॥ * ॥ जलडायाः । जालडिः ॥ * ॥ सधाम्बया वर्तते ।
साम्बः । तस्यापत्य साम्बिः ॥ * ॥ उपवाकोः । औपवाकविः^२ ॥ * ॥
पणिनः । पाणिनिः ॥ एत चषयः^३ ॥ २०३ ॥

दुर्मिचानुरहत्सुनामकृकालोदङ्गासुरा मूषिका

पञ्चोदञ्चुकुनामसत्यकगदाः^४ स्युः क्षेमधृत्वी^५ सखा ।

प्रद्युम्नध्रुवकानिवाकुलहवासंसेविमध्यदिना^६

वल्मीकस्तृणविन्दुशूरध्रुवका उहालवाष्टात्तणाः ॥ २०४ ॥

दुर्मित्राचाः । दौर्मित्रिः^७ ॥ * ॥ अनुरहतः । अनुराहतिः^८ ॥ * ॥

सुनाम्नः । सीनासि । सुदामन्नित्यन्यः^९ ॥ * ॥ छकलायाः^{१०} । कार्क-

लिः ॥ * ॥ उदङ्गस्य । औदङ्गिः ॥ * ॥ असुरस्य । आसुरिः ॥ * ॥ मूषि-

केव मूषिका । तस्या मूषिकिः ॥ एत चषयः ॥ * ॥ पञ्चानाम् । पाञ्चिः

॥ * ॥ उदञ्चोऽपत्यम् औदञ्चिः । गणपाठान्नलोपाभावः । अर्था

वाच गम्यते^{११} ॥ अपर उदञ्चिति धातुभाच निर्दिशन्ति । तन्मते

१ ? ववाकोर्वावाकवि C (? B), not in Bō, Yajñ, Hem, Kās V (ed विवाकु read मिवाकु, var l अवाकु), cf वटाकु sl 206—Prof's Aufrecht and Weber suggest that this may be an old corruption for वचको । वाचकविः ॥

२ उपवाकोरीपचाकविः B, उपकोरीपचाकवि D (cf निवाकु sl 204)—Yajñ has उपवाकु, Bu, Hem उपचाकु, om Kās V

३ F om एत चषय

४ पंचादंशिकुभामसत्वको D

५ ? Thus B, क्षेमधृत्वा C; क्षेमधृत्वी D, क्षेमधन्वी E F, see note ३, next page

६ निचाकुलहका° B, निचावाकु° D, A om text and comment.

७ दौर्मित्रिः चुचिय Yajñ

८ अनुहरत्° Bō, Yajñ, Kās V ed (अभ्यहत् MS a), अनुरहत Hem, cf sl 164 and 173

९ Om D—सुदामर् Hem, om by others

१० Thus also Hem, om by the other works (? कुशला Bō, Yajñ.)

११ Cf Pân vi. 4, 30 (= Hem चक्षोऽनर्वायाम्)—D om from उदञ्चो to धातुरूपात्मत्वय

प्रातिपदिकाह्लात्कारुपात्प्रत्यय । यथा । उदीचोऽपत्यम् औदीचि ।
 वेचिद् उदञ्चित्यचोकारमुच्चारणार्थं न मन्यन्ते । तन्मत औदञ्चवि १
 १० ॥ हुनाय । लीनामिर्नृप ॥ १० ॥ सत्यकश्य १ । सात्यकिर्नृप ॥ १० ॥
 ११ ॥ गार्दिर्नृप ॥ १० ॥ सेमध्वनि । सेमध्वनि १ ॥ १० ॥ सस्यु ।
 सासि ॥ १० ॥ प्रद्युष्य । प्राद्युषि ॥ १० ॥ भुवकाया । भीवकि ॥ १० ॥
 निवाको । निवाकवि ४ ॥ १० ॥ सवकाया । सावकि । सगञ्ज्यम् ११
 एत सवय ॥ १० ॥ संवेविन ११ । सांसेविर्षवि ॥ १० ॥ मध्वंदिमखर्वे ।
 माध्वदिनि ॥ १० ॥ वस्त्रोक्खर्वे । वास्त्रोकि । यथा ।

इति राज्ञा ख्य प्रहो तो वास्त्रोकिमग्रंयताम् १० ॥ १० ॥

इवविन्दोर्मुने । तार्बविन्दति ॥ १० ॥ शूरस्य यदुविशेष । शीरि
 ॥ १० ॥ भुवकाया । भीवकिर्नृप ॥ १० ॥ उहासकखर्वे । औहासकि ॥ १० ॥
 अष्टानाम् । आष्टि ॥ १० ॥ अर्यखर्वे । आर्यि ॥ १० ॥

शर्मा देवापिमद्रेन्द्राद् उपविन्दुसुधावती ।

अमधेनुर्बलाका स्यादुपवाहुयुधिष्ठिरौ १० ॥ १०५ ॥

१ Hem. has both उदञ्च and उदञ्चु ।
 Bo., Kā. V उदञ्चु

२ Thus also Y jā. Hem.; सत्यक
 (सात्यकि) Bo.; सत्यक ed. Kā. V (acc.
 M.B.).—सात्यकि । पुष्पिपञ्च १ jā

३ ? Thus B. C.; सेमध्वनि । सेम
 ध्वनि F; सेमध्वनि । सेमध्वनि
 सवय ।—D—G. *prāddi* (cl. 330)
 where M.B. सेमध्वनि or पुष्पिपञ्च;
 and *rasatikhādi* (cl. 356), where सेम
 ध्वनि—Bo Kā V सेमध्वनि (M.B.
 & ० ध्वनि); १ jā सेमध्वनि; Hem धि
 मध्वनि (var. L. M.B. ध्वनि)

४ निवाकोर्निवाकवि B.; cf. last p.
 n. ३—निवाकु Hem., निवाकु others.

५ ? उहासकखर्वे F—अवहा Hem.;
 the others have neither; for अवहा cf.
prāddi, pl. G.

६ संवेविन् Hem., om others.

७ Nagrav 16, G.

८ शर्मा देवापिमद्रेन्द्राद् L.; शर्मा
 देवापिमद्रेन्द्राद् F; माद्रेन्द्राद् B. C.

९ धेनु वला B. C. E.; D om
 from शर्मा to अहाद्; A. acc. text and
 comment.

दैवशर्मिः । आग्निशर्मिः । माद्रशर्मिः^१ । ऐन्द्रशर्मिः ॥ * ॥ औप-
विन्द्रविः ॥ * ॥ सौधावतिः । स्वधावदित्यन्यः^२ ॥ * ॥ आजधेनविः ।
शकटाङ्गजस्वजादिभ्यो धेनोर्ब्राह्मणादेति सूत्रद्वयमाह^३ ॥ * ॥ वा-
लाकिः ॥ * ॥ औपवाहविः ॥ एत ऋषयः ॥ * ॥ यौधिष्ठिरिः ॥ २०५ ॥

उत्तानपादकश्यपविदाः सुमित्राथ नगरतो मदीं ।

माषशराविच्छगलावटाकुभगलाशिवाकवो गलडा ४ ॥ २०६ ॥

उत्तानपादस्वर्षेः । औत्तानपादिः । भ्रुवः ।

औत्तानपाद भद्र ते तपसा परितोषितः ॥

इत्यपि दृश्यते^५ ॥ * ॥ कश्यपस्वर्षेः । काश्यपिः^६ । गरुडाग्रजः ॥ काश्यप
इत्यन्ये ॥ * ॥ विदस्वर्षेः । वैदिः ॥ * ॥ शोभनानि मित्राणि यस्याः ।
सुमित्रा । तस्याः सौमित्रिः । लक्षण । यथा ।

सौमित्रिणा तदनु ससृजसे मुहूर्तम्^७ ॥ * ॥

नगरमर्दिनः । नागरमर्दिर्नृप ॥ * ॥ माषशराविण ऋषेः । माषश-
राविः^८ ॥ * ॥ कुगलायाः । कुगलिर्ऋषिः ॥ * ॥ वटाकोर्ऋषेः । वाटा-

१ माद्रशर्मि F, माहेन्द्रशर्मि. B
C—Hem has मद्रशर्मन्, the others
भद्रशर्मन् (cf Burnell, Vamsabr p 11)

२ ? Thus B C, सूधावदित्यन्य. F,
om D—Bo has सुधावत् (var / सुधा-
वत), Hem सुधावन् and स्वधावन्,
Kās V only var / सुधावन्, om Yajñ

३ आज्ञादिभ्यो धेनोर्ब्रा० C, D om
from शकटाङ्गज०

४ माषसरावि० MSS, चटाकु B
D, सिवाकवो गलडा D, लगडा C,
A om text and comment.

५ D om from औत्तानपाद
६ कश्यपस्व० C, कस्य ऋषे B,
काश्यपिः B D—Om by other works

७ पदा सौ० संसृजते० D, ०ससृजे०
F, ? cf Ragh 13, 73 ०ससृजे स चनं

८ माषशिरविण (०शिर०?) ०मा-
षसरावि. B, माषसरावीण० माष-
सारविः D, माषशारावि C—Bo,
MS Kās V have माष । शराविन्,
ed Kās V शराविन् (var / माष),
Yajñ. माष । शराविन्, Hem माषशि-
रोविन् (शिराविन्)

कवि १ । वाटाकुरित्यम् २ ॥ ० ॥ भगवाया अपत्यम् । भागतिर्चवि
॥ ० ॥ मिवाकोर्षपे । शैवाकवि ॥ ० ॥ गच्छवाया । गच्छति ३ ॥ २०६ ॥

इत्वे पाठिः पयो भूयसंभूयोऽम्भोऽमितौजसाम् ।

सलोप उदकस्योद कृताकार शलङ्कु च ४ ॥ २०७ ॥

पषाम् । पाठि ॥ ० ॥ भूयस संभूयसोऽम्भोऽमितौजस उद
कस्य शलङ्कोय चये । भीयि । संभूयि । चाम्नि । चामितौजि ।
शौदि । शलङ्कि ॥ भूय शब्दो भोजमतेन । केचिदुचोदकभूयस
संभूयमिति सामान्येन पठन्ति । तस्मिन् शौदकि । भीयसि* । संभूय
निरिति भवति ॥ अथ गोचादिभूता अगोचादिभूताश्च प्रत्येतस्या
साधारण्येनोपादानात् ॥

आकृतिगणोऽयम् । तेन नृनामनृचमिवाप्रभतयो रूय्या १
॥ २० ॥ इति याज्ञादि ॥

प्यास सुधातृयस्ती ६ निपादचण्डालविद्ययुक्तौ च ।

प्यामादीनामकक्षेत्यनेन प्यामादे शब्दमणादिभू भवति । तस्यनि
धोगे चाकम्नादिषु ० ॥ ० ॥ प्यामसापत्यभ । वैपासकि ॥ ॥ एव मौ
धातकि ॥ ॥ वास्तकि ८ ॥ ॥ निपादकि ९ ॥ ॥ चाण्डालकि ॥ ॥

१ अथेवाटाकवि B. D. ; वाटाको
वाटाकवि चपि ।

२ This C. ; वाटाकुरित्यम् B. F. ;
om D. — Here the वाटाकुरित्यम् & वाटाकुरिः
B. Ka. १ वाटाकुरिः om. १ ja.

३ महलाया महलनि D. ; see in the
first work.

४ A om. text and comment.

५ नृनामन् C. ; D om. here जो
भवतेन

६ The B. C. F. (Here.) ; एवद
नि E. ; वरुणी निपाद* D. ; et. a. ८
— १. om. text and comment.

७ तत्रेतिधोवे वा° C. ; एयोवेन च
मा D. ; वासना F.

८ This B. C. F. and Here. ; वा
स्तकि D. Plg. 1 1 ० १ १ १ १ ; Ka.
१ ed. (M. a. वस्त वास्तकि) C. 1 1
2 2 where D. also वस्त E. वस्त

९ निपादकि D.

वैश्वकिः ॥ * ॥ व्याससुधात्रोरणोऽपवादः^१ । कारुलक्षणस्येच्च विधेयः
शेषाणामिन्नस्येव^२ ॥ केचिदत्र व्याघ्रकर्मारग्निशर्मणोऽपि पठन्ति ।

वैयाघ्रकिः । कार्मारकिः^३ । आग्निशर्मकिः । यथा ।

यद्वन्न वैयासकिवैश्वकी वा^४ सौघातकिं चेह परिसृशन्ति ।

चाण्डालकिर्वारुटकिश्च^५ नैषादकिश्च तद्दहुरितानि मा वः ॥

इति व्यासादिः ॥

कुरुशूर्पणायबृहतीकाराः^६ कारो वडभ्याश्च^७ ॥ २०८ ॥

कुर्वादिभ्य इत्यनेन कुर्वादेः शब्दगणाङ् ण्यप्रत्ययो भवति ॥ * ॥
कुरोर्ब्राह्मणस्यापत्यम् । कौरव्यः । यथा ।

कौरव्याः पशवः प्रियापरिभवक्लेशोपशान्तिः फलम् ॥

तिकादित्वात्किञ्चपि^८ । कौरवायणिः ॥ उत्सादेश्चाजित्यञ् पुनरा-
भ्या^९ बाधितोऽपत्ये न भवति ॥ कौरव्यशब्दस्य चत्रियवचनस्य तिका-
दिपाठात् । कौरव्यायणिः ॥ * ॥ शूर्पणायो^{१०} मुनिः ॥ * ॥ बार्हती-
कार्यः ॥ * ॥ वाडभीकार्यं^{११} ॥ २०८ ॥

१ जणोपवाद. B, उणोपवाद C

२ °लक्षणस्येच्च शेषस्यास्येवा । D, लक्षणस्येच्च वि० F, लक्षणस्येच्च (In-cuna to सन्धिलेखो in §1 213) C

३ कर्मारकि F, D om from के-
चिदत्र

४ वैयासकि. वैव कीवा B, वैया-
सकिरैव कीवा D

५ वारुडकिश्च D, cf last page n ८

६ °शूर्पणाय० D (Hem), शूर्पणाय
B, सूपणाय F

७ वडभ्याश्च B, A C om text and
comment.

८ °पिञ्चपि B D, ८ कुरु and कौ-
रव्य in *tihādi*, §1 229-30

९ उत्सादेश्चाजित्यताभ्यां D, cf P
iv 1, 86, *utsādi*, §1 254

१० शूर्पणायो० B, सौपणायो F,
कौरव्याणि --- र्पणायो D

११ वाडभीकार्यं B F; वाडनी-
कार्यं F—Hem has वलभीकार, the
others as above

ज्ञेया वायथकारगगरमुरा^१ कैशोरिचप्पट्टकौ

सत्यकारचफट्टकौ^२ च इदिका कापिञ्जलादि कवि ।

दामोष्णीपिकुटार्द्रवृक्षविमतिशयापचहन्नेरकाम्^३

तस्या शुभशकन्धुशङ्कुपितृमच्छाकीनपिराडीपुरा^४ ॥ २०९ ॥

वाच । वाच्य ॥ • ॥ रचकारख । राचकार्य ॥ वैवर्चिभेभ

किचिच्च्युमा रचकारजाति^५ । तदचमोऽथ पृच्छते । चसु कारवाची

तस्मादिभ्यपि^६ ॥ • ॥ मर्गरख । मार्गर्य ॥ • ॥ मुरख राख । मीर्च^७

॥ • ॥ किशोरखापत्य कैशोरि । तस्यापत्य शुवा । कैशोर्च । मीवख

किशोरख कैशोर्यो रावेत्याह ॥ • ॥ चप्पट्टकख्ये । चाप्पट्टक^८

॥ • ॥ चत्यकारख । चात्यकार्य ॥ • ॥ चफट्टकख मृपख । चाफट्टक^९

॥ • ॥ शार्दिख । मुच्च शार्दिख शङ्काम् ॥ इच्छित्तचवेऽधि ॥ • ॥

कापिञ्जलादेरपत्यं मुर्वावत्तम्^{१०} । कापिञ्जलाय । वेदकवृवि ॥ • ॥

काय । इडक ॥ • ॥ दामोष्णीयेरपत्यं^{११} शुवा । दामोष्णीयो मुनि

॥ • ॥ कुटख । कौय ॥ • ॥ शार्द्रहचख । शार्द्रहच्छो मुनि ॥ ।

विमते । वैमत्य ॥ मतिरित्यन्य । मतिमदित्यप्यम्^{१२} ॥ • ॥ म्यापुच्य ।

१ वाथर E; मुरा D; मुरा P

२ कैशोरिचाफट्टकौ चपट्टकौ E

३ अट्टा B; कुटार्द्रवृष E; कुटार्द्रवृष^० D

४ A C. om. 1 rt and comment.

५ K1 V 1 151

६ तस्मादिभ्यपि F; D om अपि
-C P 1 153.

७ मरम्य मीर्च^० P; मुरख रा
मीर्च D

८ चप्पट्टक^० ॥ not in other works.

९ चपट्टक^० चापट्टक^० D — चपट्टक^०
Hem.; om. others.

१० मुच्चपित्त D; मुर्वावेवत्त B — 1 aJ
reads कपिञ्जलादिन्; B3., Hem., K1-

११ कापिञ्जलादि

११ 1 J1 has दामोष्णीयिन्; B3.
Hem. K1. V as here.

१२ D om. from मतिरित्यम् — K1-

१३ मति ed.; विमति MB. a.; विमति
Y J1; विमति (ear / मति) B1; मति
and विमति Hem.

श्यावपुत्र इति भोजः ॥ * ॥ हन्तुः । हाच्यः ॥ हन्तिय^१ इति वामनः ।
 हनस् तिप्रत्यये हन्तिरित्यन्यः^२ ॥ * ॥ एरकायाः । ऐरक्यः ॥ एडके-
 त्यन्यः^३ ॥ * ॥ तच्छणः । ताच्छणः^४ । पाठसामर्थ्यात्कारुलचणमिजं वा-
 धते । शिवादिपाठाच्च । ताच्छणः^५ ॥ * ॥ शुभ्रस्य । शौभ्र्यो राजा । शु-
 भ्रादिवाङ्मणपि समानविषयत्वात् ॥ * ॥ शकन्धोः । शाकन्धव्यः । शा-
 कंभूरित्यन्यः^६ ॥ * ॥ शाङ्गव्यः । वज्रषु शाङ्गव्याः । शाङ्गव्या स्त्री ।
 गर्गादिपाठात्पीत्रादौ यञ् । शाङ्गव्यः । वज्रषु झुक् । शङ्गवः । स्त्रियां
 शाङ्गव्यायनी^७ ॥ * ॥ पितृमतः । पैटृमत्यः ॥ पितृमन्तुरित्यन्यः । तन्मते
 पैटृमन्तव्यः^८ ॥ * ॥ शाकिनः । शाक्यः ॥ * ॥ इनस्य । ऐन्यः ॥ * ॥ पिण्ड्याः ।
 पैण्ड्यः ॥ * ॥ पुरस्य । पौर्यः ॥ २०७ ॥

शाकः शलाकागणकारदभ्राः^९

पीलाभ्रवैवाकविभर्तृमूढाः^{१०} ॥

शालीनकर्त्रेजनिदान्तवृक्षा-^{११}

ऽजमारकश्यावरथाश्च वेनः^{१२} ॥ २१० ॥

शाकं शाकमिति य आह स शाकः । तस्य शाक्यः ॥ * ॥ शला-

१ ? हन्तिय D — हत, हति, हंतृ Hem ,
 हर्तृ Kās V ed MS , Bö , Yajñ (? c'
 P vii 4, 27)

२ ह्रस्वप्र० B , °हत्तिरि० D

३ एरका Bö , Yajñ , एरक Kās V ,
 एदका Hem

४ ताच्छण. F (thus also wrongly ed.
 Kās V iv 1, 153)

५ Cf §l. 213

६ शाकंधूरि० F , om D — Hem has
 शकंधु and शाकंभू , the others शकंधु

७ Cf §l 247 , 60

८ D om from पितृमन्तुर — Hem
 has both forms , the others पितृमत्
 only

९ पैलावैवाक० E , पीलाववै० D ,
 पैलाभ्र० B , ऐलाभ्र० F

१० °दर्भा E , cf next page , n २

११ कर्त्रेज्यनिदान्तवृक्षा E ; कर्त्रेक-
 मि० D

१२ श्यावरथेहवेनाः B F , वेण. D ,
 A C om text and comment.

काया । प्राप्ताद्य ॥ • ॥ गणकारश्च । गाणकार्थं ॥ गणकारिरि
 त्यस्य १ ॥ • ॥ दास्यो नृप । दभं इति वामन २ ॥ • ॥ पीलायाः ३ ॥
 येस्य ॥ • ॥ आस्य ॥ • ॥ विवाकोरपत्यं वैवाकवि । तस्मापत्यं युवा ।
 वैवाक्य ॥ वैवाभविरित्यस्य ४ ॥ • ॥ मास्य ॥ • ॥ मौस्य ॥ • ॥ प्रा
 सीन्य ॥ • ॥ कार्थ्य ॥ • ॥ ऐस्य ५ ॥ • ॥ नैतान्तदृश्य ॥ • ॥ आन
 मारस्य । अजमार इत्यस्य ६ ॥ • ॥ आवरस्य ७ ॥ • ॥ वैस्य ८ ॥
 एते राजान ॥ वामनादयस्तु ऋद्धंसि वैस्यो मावाधां तु वैनिरि
 त्याञ्च ९ ॥ २१० ॥

वानुजि कर्षकारश्च केशिनीपधिकारिणी ।

श्याम्यो १० वान्तवृक्षश्च श्यावनायश्च मञ्जुष ११ ॥ २११ ॥

वमोजात १२ । वजुज । तस्मापत्यं वानुजि । तस्मापत्यं युवा ।
 वानुस्य ॥ वातकिरिति १३ भोज ॥ • ॥ कार्थकार्यं । कार्थकारिरि
 त्यस्य १४ । राजा ॥ • ॥ केशिन्या । केशिन्य ॥ अन्तपाठसामर्थ्यादेव
 स्त्रीत्वमिदंति । स्त्रीत्वमिदंती हि नोऽनङ्गो व्ये शित्यसादावित्यनेन

१ गणकारि B., Kā. V ed. (MS. a. कार); गणकारिण Yajū; गाणकारि Hem.

२ दभं Kā. V Bā.; दध Yajū; दध om. MS. Hem., corr. दभं

३ पीलायाः P; पीलायाः B; cf. 1. 109 (where पीलायाः पैलः).

४ वैवाभविरित्यस्य D.—Hem. has only वैवाभवि; the others neither

५ ऐस्य D.—एसि B., Yajū; om. Hem., K. V

६ आजामार D. P.—Kā. V ed.,

Hem. has अजमारश्च MS. a. and Bā. अजमार; Yajū. अजमार

७ B. P. add ऐस्यः.

८ वैस्य D.

९ वैस्यो वैनिरि D

१० श्याम्यो E.; श्याम्यो B.

११ वानुवृक्षं मञ्जुष D; श्यावनायश्च P; A. C. om. text and comment.

१२ वमो जाती P

१३ वातवि Bā., Yajū; वानुजि MS. Hem.; om. Kā. V; *मीमीज D.

१४ Om. D.—कार्यकार Hem.; not given by the others.

न लोपः^१ स्यात् ॥ * ॥ पाथिकार्यः । पथिकार^२ इति भोजः ॥ * ॥
 श्याप्रथ्यः । श्यावप्रथ^३ इति कश्चित् ॥ * ॥ वान्तवृत्त्यः ॥ * ॥ श्यावनाय्यः^४
 ॥ * ॥ माङ्गुष्यो राजा । मङ्गूष^५ इत्यन्यः ॥ * ॥ कविविमतिपीलाशला-
 कैरकाकेशिनीप्रभृतीनां ढणि^६ प्राप्ते । हृदिकाहृष्णिलक्षणे ऽणि^७ ।
 अन्येषां त्रिजि प्राप्ते ण्यविधिः ॥

आकृतिगणो ऽयम् । तेन । अविमारकषडाकैन्द्रजालिकूटप्रभृ-
 तयो^८ द्रष्टव्याः ॥ २११ ॥ इति कुर्वादिः ॥

शिवः प्रोष्ठश्चण्डो जटिलकवतराडौ बधिरकः^९

पिटाकस्तृष्णाकः पिटकपरिलौ प्रौष्टिकमुनी^{१०} ।

ककुत्स्थः खञ्जारस्तृणमसुरकणौ जलहृदो

विरूपाक्षः पिष्टः कहयवडबाभूमिककुभाः^{११} ॥ २१२ ॥

शिवाद्यृषिवृष्णिकुर्वन्धकादित्यनेनापत्यमात्रे ऽण् भवाते ॥ * ॥ शि-
 वस्यापत्यम् । शैवः ॥ * ॥ एवं प्रौष्ठः ॥ * ॥ चाण्डः ॥ * ॥ जाटिलकः ।

१ नोनङ्गोभेशित्पणा^० F, नोनङ्गो-
 भेशि^० B, नोनङ्गोभेशित्पणादावि-
 त्यनेन लोपः D, cf P vi 4, 144-5,
 167 ff, see same sūtra under §1 257

२ Thus B^०, Yajñ, पथिकारिन्
 ed. Kās V, Hem has both words

३ ? श्याप्रथ B, श्याप्रत्यय D, शाप्रथ
 F—Hem has श्याप्रथ, श्यावप्रथ and
 श्याषत्र (besides श्यापुत्र, cf §1 209),
 not in the other works

४ वोतवृत्त्यु^० D, श्यावनाय्यः B F

५ माङ्गूष F—Hem orig मङ्गूष, corr
 मङ्गूष, the others मङ्गूष (Kās V MS
 a मङ्गूष)

६ कविविमति^० ढणि D, ढणि F

७ D om fr हृदिका, °हृडि प्राप्ते D
 ८ ? अविमारकषडा^० B, अविमारक-
 षडाकैन्द्रजालिकूट^० F, अधिमाकर-
 षडाककूप्रभृतयो D—Of these words
 B^०, Yajñ only इन्द्रजाली, Kās V ed
 इन्द्रजालि (MS a °जाल), Hem has
 अविमारक (cf अविमारक §1 210), ख-
 दाका and ऐन्द्रजालि

९ शिवः प्राञ्चडो जटिलाक^० D,
 °प्रोष्ठश्चण्डो^० F

१० °प्रौष्टिकमुनी F

११ ककुत्स्थ^० B E, A C om text
 and comment.

अट्टिकेति भोज १ ॥ • ॥ वातघ्न ॥ • ॥ वाधिरक । अधिरिकेति
 भोज २ ॥ • ॥ पेटक ॥ • ॥ तार्काक ॥ • ॥ पेटक ॥ • ॥ पारिष ॥ • ॥
 प्रोष्ठिक ॥ • ॥ मौन ॥ • ॥ ककुदि^३ तिष्ठति । ककुत्स्य । तस्य का
 सुत्स्य ॥ • ॥ छाश्चर । खञ्जेर इति भोज ४ ॥ • ॥ तार्क । गडा
 दिपाठात् तार्कायन ५ ॥ • ॥ मासुरकर्ष ६ ॥ • ॥ अक्षद्द इव जस
 द्द । तस्य जासद्द । सकृते द्विर्बचनाभावे संयोगपरोऽपि न
 गुरु । यथा । स्पृष्टं न जेत्यपत्रिय खसु कीर्तयन्ति^७ ॥ • ॥
 वैरूपास ॥ • ॥ पेट ॥ • ॥ काश्य । कञ्ज इत्यन्य ८ ॥ • ॥ वडवेव
 वडवा । तस्या वाडव । विदियुते वाडवजातवेदस ९ ॥ • ॥ भीम ।
 मङ्गल ॥ • ॥ काकुभ ॥ २११ ॥

गङ्गाकुम्भाकोकिलायस्कलह्या^{१०}

दुष्प पर्ये कर्णमञ्जीरकौ च ।

रेखस्तथा वर्तनाक्ष कहोड

संधिलेखो भूरिजम्भोर्येनाभा^{११} ॥ २१३ ॥

१ वाटनिक । अट्टिकेति^० B ; अ-
 ट्टिकेति F ; भीभोज D — B., 1 a/6.
 have अट्टिकेति; Kā. V ed. अट्टिकेति
 (MS. a. अट्टिकेति); Hem. अट्टिकेति

२ वाधिरिक B ; अधिरिकेति^० F ;
 अधिरिकेति भीभोज D — B., 1 a/6.
 Kā. V ed. have अधिरिका (MS. a.
 अधिरिक); Hem. अधिरिक

३ ककुदि B. D

४ भीभोज D. — The other work
 have खञ्जर

५ Cf. p. 231.

६ B., 1 a. मासुरकर्ष; Kā. V ed.
 मासुरकर्ष; Hem. both. — B., 1 a.

K. V have मासुरकर्ष besides (cf. Ad-
 rick on p. 216).

७ यथा । मवेत्तपत्रिय खसु कीर्त-
 ति । D.

८ Thus B.; कञ्ज इत्यन्य F ; see
 D (A. C.) — B. has कश्य and कञ्ज ।
 1 a. कश्य and कुञ्ज (कञ्जय । इति
 विहित); Hem., Kā. V MS. a., ed. cor-
 lect कञ्जय (cf. कञ्जय p. 217).

९ The MS. write वडवा वाडव;
 but cf. p. 148 case.

१० मंभाकुम्भा^० D. E.; भीभोज^० D.

११ वर्तनाक्ष B.; A. con. text and
 comment; C. con. to संधिलेखी (see p.
 231 note 2).

गाङ्गः । षुभ्रादिषु तिकादिषु च पाठात्^१ । गाङ्गेयः । गाङ्गा-
यनिः ॥ * ॥ क्रीञ्चः ॥ * ॥ कौकिलः । यथा ।

स कौकिलश्यामवनेन कूजक्तौञ्चेन सिप्रोपतटेन गच्छन्^२ ॥

यास्कः ॥ * ॥ लाह्यः ॥ * ॥ द्रौह्यः ॥ * ॥ पार्णः ॥ * ॥ कार्णः ॥ * ॥
माञ्जीरकः । मजिरक^३ इत्यन्यः ॥ * ॥ रैखः ॥ * ॥ ताक्ष्णः^४ । कुर्वा-
दित्वात् ताक्ष्ण्यः ॥ * ॥ वार्तनाक्षः ॥ अन्यस्तु वर्तनश्चासौ चक्षश्च । वार्त-
नर्क्ष^५ इत्याह ॥ * ॥ काहोडः ॥ * ॥ सांधः ॥ * ॥ लैखः ॥ * ॥ भीरः
॥ * ॥ जाम्भः । जम्ब इत्यन्ये^६ ॥ * ॥ श्रीर्णनाभः ॥ २१३ ॥

दण्डो रोधः कोहितेलासपत्न्य^७

आर्यश्चेतापार्षिकागोपिकाः^८ स्युः ।

खञ्जालश्चालेखनो ब्रह्मगुप्तश्

चायःस्थूणः^९ स्यान्नभागो विपाद् च^{१०} ॥ २१४ ॥

दाण्डः ॥ * ॥ रौधः ॥ * ॥ कौहितः ॥ * ॥ ऐलः ॥ * ॥ सापत्नः ॥ * ॥

१ Cf sl 219, 229

२ कूजक्तौं B , °कूज. क्तौवेन° C , °श्यामवनेनक्तजक्तौचेन सिप्रोपतटेन गच्छता D

३ मंजरीक C , मजिरक D , मजीरक F—Bö, Yajñ have मञ्जीरक and मजिरक [मजरीक (मांजरीक) इत्यन्ये Yajñ], Hem मजिरक, Kās. V ed मञ्जीरक, MS a मजिरक

४ ताक्ष. B C F , ताक्षु D , cf P lv 1, 153 varrt., vi. 4, 135—कुर्वादि cf page 253, line 3

५ वार्त्तनश्चासौ° D F , वार्त्तनाक्ष

D—Hem has वर्तन । चक्ष । वर्तनर्क्ष ।, the other works वर्तनाक्ष, Yajñ also वर्त्तनश्चासौ चक्षश्च वर्त्तनर्क्षस्य वार्त्तनर्क्ष इति कश्चित्

६ D om fr जम्ब—Hem has जंब, the others जम्भ (Kās V ed var l भण्ड)

७ कोहितेलासपत्न्य B F , °पत्न्य-रार्यश्चेता° C

८ आर्यश्चेता° C D , cf next page, n १, °पार्षिका° E, cf next page n २

९ °लेखनब्रह्मगुप्तावाय ° C E F १० °नभोगो° D , विपक्ष C—A. om text and comm

आर्ययेत १ ॥ • ॥ पार्विक २ ॥ • ॥ मौपिक ३ ॥ • ॥ साध्यास ४ ॥ • ॥
 आलेखन ५ ॥ सुलेखन इति भोज ६ ॥ • ॥ ब्राह्मगुप्त । वामनस्य
 नास्य पाठमङ्गीकुरुते ७ ॥ • ॥ आय-स्युष ८ ॥ • ॥ नाभाज । नामाक ९
 इत्यम् १० ॥ • ॥ वैपात्र । कुम्भारिपाठाद् वैपात्रायन्य ११ ॥ २१४ ॥

भलन्दनानभिज्ञानतृणकर्षकलापिन ।

जरत्कारः ० सुपिष्टश्च कुठारश्च सादूरकः ० ॥ २१५ ॥

भासन्दन । भसन्द इत्यन्य ९ । कसन्दन इति भोज १० ॥ • ॥
 आनभिज्ञान ११ ॥ • ॥ तार्क्ष्य १२ ॥ • ॥ कासाप १३ ॥ • ॥ कारत्कारव १४ ॥
 जरत्कारशब्दात् एव प्रापकात् सिधामूक । यस्तु मुनिवचनस्य
 जीवचनय जरत्कारशब्दस्यसादौर्गमिकोऽङ् ११ ॥ • ॥ सूपिष्ट १२ ॥ • ॥
 कौठार १३ । कुयामियर्ति कुयार इत्यम् १४ ॥ • ॥ सादूरक १५ ॥ २१५ ॥

विषयवणरवणसञ्जनकुपिञ्जलपृथोत्क्षिपापुरोहितिका १६ ॥

कुरुपाण्डुहस्तिपादा वृष्णिकसर्जूरकणौ १७ च ॥ २१६ ॥

१ B. has आर्ययेत (ear l. आर्य
 येत); Y Jā, Hem Kā. V आर्ययेत
 २ B. has पार्विका; Y Jā. पार्विका;
 and पविषा (I); see. Kā. V Hem.; l.
 परिवच) 17

३ B. Kā. V. Hem read आनिरान;
 Y Jā. आनिरानस्य आनिरान

४ Yot. to B. Y Jā. Hem. l.iber
 ५ वामास B. Hem., Kā. V. वामा
 सस्य नामाक । नामाय इत्यने 1 a Jā.
 ६ Cf. 1 212.

७ जरत्कार B. 1 K. 1; • K. Hem
 ८ There also B., 1 a Jā, Hem.; यदू
 रक १ यदूरक Kā. V. and यदूरक
 119 a. cf. यदूर l. 22. — A. om. text
 and comment.

९ भासन्द इत्यन्य C. १'

१० भसन्दन इति श्रीभोज D.—Hem
 ka. भसन्द & भसन्दन; the others only
 भसन्दन (Mā. a. Kā. V. धर्षयन । इ-
 नन्दन).

११ जरत्कारशब्दः D. ; cf. note 1
 and 31 Note 1 1032.

१२ कौठार B. ; कितार D. ; कीपर
 C.—Hem. ka. कुयार (the others कडार
 १३ सादूरक १ ; सादूरक B. ;
 l. note E

१४ पृथोत्क्षिपा B. D. 1 ; पुरोहित-
 का C

१५ सर्जूरकणौ (galast the surter)
 B. (& B.); A. om. text and comment.

वैश्रवणः ॥ रावणः ।

रावणावग्रहक्लान्तमिति वागमृतेन सः^१ ॥

विश्रवसोऽपत्य वाक्यमेव । विश्रवणरवणाभ्यां तु नित्यं वृत्तिविषयाभ्यां प्रत्ययः^२ । अन्ये तु एञ्च विश्रवसो विश्रलोपञ्च^३ वेत्यनेन सूत्रेण वैश्रवणरावणशब्दौ साधयन्ति ॥ * ॥ खाञ्जनः ॥ * ॥ कौपिञ्जलः ॥ * ॥ पार्थः ।

पार्थाननं वक्त्रिकणावदाता दीप्तिः स्फुरत्यद्गमिवाभिपेदे^४ ॥

औत्क्षिपः^५ ॥ * ॥ पौरोहितिकः । रोहितिकेति भोजः^६ ॥ * ॥ कौरवः ॥ कुर्वादिपाठाद् एणः । कौरव्यः ॥ चत्रियवचनात्तु कुरूकोसलेत्यादिना ष्यः^७ । तस्य वङ्गु ङुक् । कुरवः ॥ * ॥ पाण्डवः । पाण्डवा यस्य दासाः ॥ शुभ्रादिपाठात् पाण्डवेयः ॥ अत्र कुरवो जनपदस्तस्य राजा पाण्डुः^८ । यस्तु राणाख्यस्ततः पाण्डोर्द्याणि^९ । पाण्डुः । वङ्गु ङुक्^{१०} । पाण्डवः ।

तस्यामेव रघोः पाण्ड्याः प्रतापं न विषेहिरे ।

इति तु चिन्त्यम्^{११} ॥ * ॥ हस्तिपादस्य । हास्तिपदः । अत एव गणपाठात्पादस्याणि पङ्गावः ॥

कौपिञ्जलः पिञ्जलवाजिनां तं त हस्तिना हास्तिपदः प्रपेदे^{१२} ।

स ब्राह्मगुप्तो भुजवीर्यगुप्त रथेन कौण्डोपरथोऽन्वयासीत्^{१३} ॥

१ Raghuv 10, 49

२ ऽपत्यं वाक्कमेव^० भुनित्यं वृ-विष^० D, ऽवृत्ति. विष^० B

३ विमूलुक् च F, त्रिविसलीपञ्च D

४ Kirāt. 3, 25

५ उत्क्षिपा Kās V ed., उत्क्षेप MS a, Bū, उत्क्षिप Yajñ, ? उक्षया Hem

६ श्रीभोज D—रोहितिक Kās V ed (MS a रोहितिका), पुरोहितिका and सुरोहितिका (besides सुरोहिका) Bū, Yajñ, om Hem

७ °कौशलेत्या^० C, कौशले^० D, cf Pān iv 1, 171-2

८ D om from शुभ्रादि^०

९ पाण्डोर्द्याणि D—Cf P iv 1, 168 vārtt, Kās V iv 1, 171

१० शुका D, लुक् C

११ C om चिन्त्यं, D om from तस्यामेव—Raghv iv 49

१२ B D om कौपिञ्जल, कौपिञ्जलवाजिं हास्तिना^० C

१३ °गुप्तो रथेन^० F, °गुप्तरथेन कौण्डो^० D, कौण्डोपरथात्वयासीत् C

वृषिरेव वृषिष्ठ । तत्र वार्षिक ॥ ० ॥ शार्ङ्गुरकर्ष १ ।
 शार्ङ्गुरकर्षेन हृतातपसो माधुरकर्षोद्भूतचामरीय २ ।
 सापन्नद्युग्मानुगतोऽश्वघोष्य स राववारातिरिवावभासे ३ ॥ २१६ ॥
 उरल कद्रुषकोहहहेहयगोपालिकाश्च गोफिलकः ४ ।
 परिषककुण्डोपरथी विव्यादेशे ५ सति विवेखी च ॥ २१७ ॥
 शीरस ॥ ० ॥ काङ्कप ॥ ० ॥ कीचड ६ ।
 तमन्वयु साञ्जनमाञ्जरीकषीपिष्टयोषेखनतार्षपार्षा ७ ।
 काहोडकाञ्जद्वारतनाञ्जरीरद्वमोष्ठिकतार्षकर्षा ८ ॥
 शेष ॥ ० ॥ गोपासिक ॥ ० ॥
 काङ्कपपैटीरसधास्वसाञ्जरीज्ञानमिञ्जानकभीरमीना ९ ।
 तार्षाकगोपासिकमीपिकार्षयेतादयस्तं परित प्रसप्तु १० ॥
 गोफिलक ११ ॥ ० ॥ पारिषक १२ ॥ ० ॥ कीचोपरस ॥ ॥ विवेखी
 नदी तथा । शेष १३ ॥ ० ॥ २१७ ॥

१ शार्ङ्गुरकर्ष । D; cf. p. 258, n. 15.
 २ माधुरकर्षोद्भूतचामरीय D; मा
 दारवसोद्भूत F — On माधुरकर्ष (मधु
 र्कर्ष) cf. p. 250, n. 6.—The *śāṅkura*
d not at tally with Varāha's text.
 ३ 'द्युग्मानुगतो' B. C.; वभासे
 D; भासे C 'वभासे' B
 ४ कीचडहेहय E; कीचडहेहय
 B; काहोडहिहय D; गोफिलक F
 ५ विव्यादेशे D D E F; विवि
 प्यादेशे C A was text and comment.
 ६ काहोड D [cf. al. 212]. Yājñ. has
 काहोडय काहोड (1) । काहोडय का-
 हाड (1)

७ 'स तमन्वयु' संजन' पार्षा' B. C.;
 शीपिष्ठ D; 'तार्षकर्षा' F
 ८ काहोडकाञ्जद्वार' शीरस' C;
 शीपिष्ठ B. C. F
 ९ 'भीरमीना' F; 'चारीमीना'
 C; 'चारीरमीना' B.
 १० तार्षाकः गोपासिकः । शीपिष्ठ'
 पठित' प्रसप्तु D
 ११ On MSS.—Kā. V ed. has गो-
 पिष्ठ (see L. गोमिष्ठ); गोफिल
 & गोहिल Hem.; see B., 1 a/6
 १२ परिषक Hem.; K. V ed., MSS.;
 see B., 1 j/6; cf. परिषा p. 258, n. 2
 १३ विवेख B. C.; विवेख F; शेष
 D; cf. n. 4

उत्कारुक्षीरहृदौ १ सुरोहिकाकपिलिकर्षिषेणाः स्युः ।

औत्कारवः । उत्कारुशब्दस्यात एव पाठादूङ् भवति २ ॥ * ॥ चैरद्भदः
॥ * ॥ सुष्ठु रोहति । सुरोहिका । तस्याः सौरोहिकः ॥ * ॥ कापिलिकः
॥ * ॥ आर्षिषेणः । सेनान्तष्यवाधनार्थो ३ ऽस्य पाठः ॥ * ॥ केषांचिद् अत
इत्ति प्राप्ते ४ केषांचिद् द्व्यच इतो ढणि च ५ प्राप्ते पाठः ॥

एते शिवादयो ऽण्प्रत्ययान्ता ऋषिवाचकाः काकुत्स्थादयस्तु रा-
जवाचकाः प्रतीता एव । क्रीञ्चादीनां त्वर्थो व्याख्यात एव ॥ * ॥
आकृतिगणो ऽयम् । तेन मिलिन्दप्रभृतयो ६ द्रष्टव्याः ॥ * ॥ इति
शिवादिः ॥

शुभ्रशलाकाशुकविशदेवतरा गन्धपिङ्गलाशकुनी ७ ॥ २१८ ॥

द्व्यञ्शुभ्राभ्यश्च ढणित्यनेन ८ शुभ्रादेर्गणाङ्गुण भवति ॥ * ॥ शुभ्र-
स्थापत्यम् । शौभ्रेयः ॥ * ॥ शालाकेयः ॥ * ॥ शौकेयः ॥ * ॥ वैश्रेयः
॥ * ॥ दैवतरेयः ॥ * ॥ गान्धपिङ्गलेयः । नदीनाम्यणि ९ ॥ * ॥ शाकु-
नेयः ॥ २१८ ॥

१ उत्कार० E , उत्कारु० F , A
om text and comm

२ उत्कारु० पाठान्नवति C , ऊङ्
वति B C

३ सेनांगवाध० C , सेनांतरभावाध०
B , सेनांतरञ्यवा० F ; सेनीत्तष्य-
वाध० D , cf Pân iv 1, 152

४ इति प्राप्ते B C , इत्ति प्राप्ते D

५ केषांचित्तघड इतो० F , केषां-
चिद्धिद्रदतो दणि च D , घड् इतो०
B , इतो णि च C , cf P iv 1, 122
(f inst भूरि, संधि २ 213)

६ मिलिन्दप्रभृतयो D — Hem has
मिलिन्द, Yajû आकृतिगणो ऽयम् ।

तेन० सिंदलस्य सिंदल इत्यादि द्रष्टव्यम्

७ ० विशादेवतरा० C , A om text
and comment.

८ ? द्व्यञ्शुभ्रा० B C F , द्व्यञ्जु-
आदिश्च ढणित्यनेन D , cf Pân iv 1,
121-3

९ Cf Pân iv 1, 113 — KAs V ed
has शुभ्रपिङ्गला, MS a गडुपिगला,
the others as above

कर्पो विष्टपुरः शकंधिविधवाशालूकगोधासिका १

लेखाभूदिकसाजवस्तिशकलाशोकाश्ववीजाशमन २ ।

गङ्गा पाण्डवभारताजिरदिश ३ शुक्रोपविषेतरा-

ऽशीवालीढमुदन्तभाणशतला कर्पूरकटू तुद ४ ॥२१९॥

कार्पेय ॥०॥ वैष्टपुरेय । विष्टपर इत्यन्य १ ॥०॥ शकंधेय ॥०॥

विधवेय । बुद्राभ्यो वा खेर इति ६ पक्षे खेरप्रत्ययबाधनाय ॥०॥ या
सूक्तेय ७ ॥०॥ गौधेय ॥ गोधाया इगपि ८ । गौधेर ॥ शारमुदीया
मित्यारगपि ९ । गौधार ॥ अर्धश्वपथा तु श्लोकत १० । तेन योऽहिना
गोधायां अन्यते स गौधेरो गौधारय ११ भवति । वाममष्ट इयमपि न
मथ्यते । कारण न विद्य ॥०॥ आम्बिकेय । मानुषीनाम्ब्यणि १२ ॥०॥
सेखाभ्येय १३ ॥०॥ वैकमेय १४ ॥ चतुष्पाष्वातिवाचिनी शकामेति
भोज १५ । किमपि कसतीति विक्रमेत्यम्ब १६ ॥ मानुषीनाम्ब्यणि ॥०॥

१ कर्पेयि D L. ; कर्पुं वि B F ;
कविभि C ; विष्टपुरं D E F. शकंधु
सकंधि L. ; शास्त्रिभिमोदावि B.

२ लेखाध विद्यां गोधार्यवीजा
रम च D विद्याश्रवणं F. गो
धायां C

३ पांडवा विद्य B ; दिया F

४ शमतया F ; शवता D C. ;
कटुतुद (कटुतुद F ; A. om tr t
and com.

५ D om from विष्टपुर - H. om. ka
both form) ja also विष्टपर इति
विष्टितु B विष्टपुर (om L. विष्ट।
पुर

६ F P 10 1 111 (इष
७ शार्कीयय B (

८ इरोपि D ; इगपि F ; F 1 1
122.

९ (Y P 29 tr 1 130.

१० अर्धश्वपथमुजोकिः D

११ गौधेरो गौधारय B. C.

१२ (Y P 29. 1 1 113.

१३ लेखाधय B. C. F - 1 ja. om
लेखाधवेय ; cf. however F L 4, 117 ;
also p. 28 not 15.

१४ वैकमेय B. C. D F

१५ शकामेति B C. ; सीभोज D

१६ कसतीति विक्रमेत्यम्ब D - H.
L. विद्याम (om L. विद्या) ; 10) L.
विद्याम & विद्याय ; H. om. विद्या & वि
द्याय ; K 1 1 and शकामेति (om B & 112.
L. विद्या) ; cf. also शकामेति L 271.

आजवस्तेयः । गृध्रादिपाठाद्भुजपि^१ ॥ * ॥ शकलस्य । शाकलेयः^२ ॥ * ॥
 आशोकेयः । मानुषीनाम्यणि ॥ * ॥ आश्वेयः ॥ वैजेयः ॥ बीजाश्व
 इत्यन्य^३ ॥ * ॥ आश्वमेयः ॥ अश्वदिपाठाद् आश्वमायनः ॥ * ॥ गाङ्गेयः
 ॥ * ॥ पाण्डवेयः । भोजस्तु पाण्डुशब्दाद्भुकि । अकद्रुपाण्डोर्ढ उलोप^४
 इत्युकारलोपाभाव मन्वते । अत्र वामनमतानुसारेण पाण्डवशब्दः
 पठितः ॥ * ॥ भरतस्यापत्यम् उत्साद्यन्नि । भारतः । तस्यापत्य युवा ।
 भारतेयः ॥ भरत इति भोजः^५ ॥ * ॥ आजिरेयः ॥ * ॥ दैशेयः ॥ * ॥
 शौक्रेयः ॥ * ॥ श्रौयेयः ॥ * ॥ वैश्वेयः ॥ * ॥ इतरस्य । इतराया वा ।
 ऐतरेयः ॥ * ॥ आणीवेयः । आणीविरित्यपरः^६ ॥ * ॥ आलीढेयः ॥ * ॥
 औदन्तेयः ॥ * ॥ भाणेयः ॥ * ॥ शातलेयः । श्वल इत्यथन्यः^७ ॥ * ॥
 कार्पूरेय ॥ * ॥ कद्रुर्नाम दिव्या गौः । तस्याः काद्रवेयः ॥ यस्तु संज्ञा-
 यामूढन्तः कद्रूशब्दस्तस्य ढण् अस्त्येव^८ ॥ * ॥ तौदेयः ॥ २१६ ॥

कुबेरिकान्यतरविमातृबन्धकी-

कुमारिकाः परिधिमृकराडुविश्रयः ।

किशोरिकाजरतिखदूररोहिणी-

कुठारिकास्त्वन्तिथिसुदक्षवादनाः ९ ॥ २२० ॥

१ See sloka 226

२ सकलस्य^० B, om C, साकलेय
 B C F, कलेय D—शकल Bū, श-
 कला Yajñ, Hem doubtful, Kās V
 wrongly ककल (var 1 & MS a शकल)

३ बीजाश्वेय इत्यन्य । D—Hem बीजा
 अश्व । बीजाश्व ।, Yajñ also बीजा
 अश्व । बीजाश्वस्य बीजाश्वेय इत्यन्ये

४ °पांडोर्ढोर्लोप B, °पांडोर्ढोर्लोपो
 E, (श्रीभोज^०) अकद्रुपांडोर्ढोर्लोपो D,
 अकद्रुपांडोर्ढोर् लोप. F—Cf P 11 4,
 147, Vop 7, 6

५ Bū has भारत (var 1 भरत);
 Yajñ, Hem भारत, Kās V भरत

६ आणीवेय. आणीवि^० C, D om
 from आणीवि^०—Hem has आणीवि,
 the others अणीव

७ शावलेय । श्वल^० B C, इत्यन्यः
 C, D om from श्वल^०—Bū has
 शतल (var 1 छातल), Yajñ शतल,
 Hem शतल and श्वल, Kās V ed
 var 1 श्वल

८ Viz. by Pān iv 1, 120-1

९ A om text and comment

कीबेरिकेय । मानुषीनाख्यधि ॥०॥ शान्यतरेष ॥०॥ विषह्राषा
मात् । वैमाचेय । असोदर्यो भ्राता ॥०॥ मान्धवेय । मान्धवि
नेय इत्यपि^१ । बुद्धाभ्यो वा षेर इति षेरप्रत्यये ॥०॥ कौमारिकेय^२ ।
मानुषीनाख्यधि^३ ॥०॥ पारिषेय ॥०॥ मार्कण्डेय । सूकण्डुरि
त्यपि^४ वामन । कथं मार्कण्ड^५ । सूकण्ड इति प्रकृत्यन्तरम् । तेन^६
अखण्ड भविष्यति ॥०॥ वैश्वेय । पृष्ठादिपाठाङ्गपि^७ ॥०॥ वैश्वी
रिकेय । मानुषीनाख्यधि ॥०॥ जरतिग । चारतेय^८ ॥०॥ चादू
रेय^९ ॥०॥ रौद्रिकेय । रौद्रिणी मानुषी नीरपि ॥०॥ कौटारि
केय । मानुषीनाख्यधि ॥०॥ चातिषेय ॥०॥ शीदकेय ॥०॥ वा
दनेय ॥ २२ ॥

बलीवर्द्धिततद्धारणलाकाभूषलापला^८ ।

अकशायो ७५नुष्ठष्टिश्च कूकलासप्रवाहणौ^{१०} ॥ २२१ ॥

शाधीवर्द्धेय^{११} ॥०॥ यातदारेय ॥०॥ शास्ताकाधेय ॥०॥ शा

१ Yajñ. has only; बंधनी क्षीरिणी
तस्या अपत्यं बांधविनेय

२ G. D. om from चात्यतरेष

३ मुकंडु^३ G. D. F; मुकंडु^३ B.—D.,
Hom. मुकण्डु & मुकण्डु; Y Jñ. मुकंड &
मुकंडु Kā. V ed. मुकण्डु om H. मु
कण्डु & मुकण्डु MS. a. मुकंडु। मुकंडु

४ कथं मार्कण्डेः । मुकण्ड इत्यपि प्रक-
ृत्यन्तरं तत D.

५ Cf. pl. ३३६.—विधि B., Pāp. eda.;
विधि Yajñ.; om. Hom.

६ 'जरति' । चारतेय D.—जरतिम्
Kā. V B.; जरति Y Jñ (जरतिर्ज
रता तस्या चारतेय) om Hom.

७ चादूरेय F; चादूरेय D.—च-
दूर B., Hom.; चदूर Yajñ.; चदूर
Kā. V ed., चदूर MS. a.—Cf. चदूरव
pl. ३१६; page ३३८, note B.

८ बलीवर्द्धित F; यथाभूषला-
पला D.; यथाभाभयलापला C.।
'शलापला' F

९ Thus D E. & B., Yajñ.; अक-
शायी B. F & Kā. V ed. (अकशाय
MS. a.); अकशायी G.; अकशाय Hom.
१० A. om. text and comment. Y Jñ
has the same stem.

११ Kā. V has शधिपर्द्धिन्; B.,
Yajñ. as above; om. Hom.

लाघलेयः^१ ॥ * ॥ आकशाचेयः^२ ॥ * ॥ आनुदृष्टेयः ॥ * ॥ कार्कला-
सेयः^३ । एष चतुष्पाज्जातिः ॥ * ॥ प्रात्राहणेयः ॥ २२१ ॥

जीवभारमरुक्मिण्यो वायुदत्तसुवक्षसौ ।

मृदुमृदौ सुदामा च वासिष्ठे श्यामलक्ष्मणौ^४ ॥ २२२ ॥

जैवेयः ॥ * ॥ भरमस्यापत्यं भारमः । तदपत्य युवा भारमेय^५ ।
भरम इति भोजः^५ ॥ * ॥ रुक्मो वर्णः । सोऽस्या अस्तीति रुक्मिणी ।
तस्या रौक्मिणेयः^६ । मानुषीनाम्यणि ॥ * ॥ वायुदत्तेयः ॥ * ॥ सौ-
वक्षसेयः ॥ * ॥ मार्देयः । उर्द^७ इत्यनेनोलोपे ॥ * ॥ मार्देयः ॥ * ॥
सौदामेयः ॥ * ॥ श्यामेयः । लाक्षणेयः । वासिष्ठश्चेत् ॥ अन्यत्र श्या-
मायनः । अश्यादिपाठात् । श्यामिणिति वामनः^८ । लाक्षणिः^९ ॥ २२२ ॥

गोदन्तकुशाम्बानिधिमकष्टुजिह्वाशिनः^{१०} खडोन्मत्ताः^{११} ।

श्वब्रह्मकृतशताहरयमष्टवष्टिकसुनामधर्मिण्यः^{१२} ॥ २२३ ॥

१ शालाप्यलेय. C, शालाघलेय F
—शलाथलBö, Yajñ, शालाथलHem,
शालाचल (!) Kās V ed, शालस्थल
MS a

२ आकशापेयः B C F, p 264, n 9

३ कार्कलासेय. D, कार्कालासेयः C

४ A. om text and comment.

५ श्रीभोज. C D —Bö, Yajñ have
only भरम, Hem, K V ed only भारम

६ सोऽस्यास्तीति^० MSS. रुक्मणी^०
D, रौक्मणेय C

७ ऊढ F, ? ओर्दे^० cf P vi 4, 146-7,
p 263, n. 4

८ ? Kās V lns श्याम in the *avoddi*,
iv 1, 110, cf sl 239

९ ? Thus also Yajñ, लाक्षणि^० D
(Hem, Kās V), लाक्षण. B C F

१० कुशावानिधि.^० D, कुशावामिध^०
C, जिह्वासिन. D E

११ खडोन्मत्ताश्च E, खडोन्मडोन्मछ-
श्चखरोन्मत्ता च D

१२ D E om श्व (च preceding), शु-
खब्रह्म^० C, श्वन्नब्रह्म^० B F, श्वाता-
हर^० E, शतोहर^० F (copied from
शाताहर?), cf n 5, next page, यम-
ष्टिक^० B C F, यमष्टिक D, यव-
ष्टिक E, cf n 6, next page

मौदस्नेय १००॥ कौशाम्बेय १००॥ आनिधेय १००॥ माकष्टेय
 १००॥ शैल्लाशिनेय २। दाक्षिणायनेत्यादिनाऽन्धायादिसुगभाय ॥
 खाडोक्मत्सेय । एवा नदी ॥ खर इवोक्मत्ता खरोक्मत्तेत्यभयनम्बी १
 १००॥ शौवेय ४ ॥ १००॥ ब्राह्मकृतेय १००॥ प्राताहरेय ५ ॥ १००॥ धामष्टेय ।
 मघधुरित्यन्व ६ ॥ १००॥ टिकेय १००॥ सुनाय । धीनामेय । वाङ्मा
 दिस्वात् सीनामि ७ ॥ १००॥ धार्मिसेय । मानुषीनाख्यदि ॥ २९२ ॥

कुशीतकविकर्षी च काश्यपे परिकीर्तितौ ८ ।

कौशीतकेय । वैकश्येय । काश्यपयेत् ॥ अन्वच कौशीतकि । वैक
 र्षि १००॥ एते प्रायेषर्विवाचका । बह्वनामिभि प्राप्ते केषांदिदधि
 हभि च प्राप्ते पाठ ॥

आहतिगङ्गीऽधम् । तेन कुङ्कमानुहस्तप्रतप्तप्रभृतयो ९ द्रष्टव्या
 १००॥ इति श्रुभादि ॥

कत्याखी सुभगा मध्या ज्येष्ठानुहट्टिवन्धकी १० ॥ २०४ ॥

१ आनिधेय C, D—This word is not given by the other works.

२ शैल्लाशिनेय D; cf. P. L. 4, 174.

३ *अमघर्षिणी B.; *अमघर्षिणी F;

अमघर्षिणी D—B. Here Kā. V ka ०
 खाडोक्मत्ता YaJl. खाडोक्मत्ता

४ शौवेय C.

५ प्राताहरेय F; प्राताहरेय D
 —B., YaJl. प्राताहर (as E.; cf. nos
 12, preceding page); Kā. V ed., MS.

प्राताहर; Here प्रताहार

६ Thus F; मघधुरित्यन्व B.; य
 मधुरित्यन्व (as D—Kā. V ed. has
 मघधु & sur / यमघ B., यमधुरित्यन्व;

YaJl. यमधुरित्यन्व; Here मघधु मधुधु
 (? मधुधु), and (for मघधु above) मघधु

(? मधु); also मघघ

७ (C. pl. 304)

८ कुशीतकविकर्षी B.; all MSS.
 read कुशीतक शौशी etc.; A con-
 text and comment.

९ कुङ्कमानुहस्त B.; कुङ्कतीतस्त
 C.; मुङ्कमानुहस्तप्रतप्त D—Of these
 Here has कुङ्कत; YaJl. ०७१

आहति-
 गङ्गीयं तेन कुङ्कतिप्रतप्तप्रभृतयोऽथ
 द्रष्टव्या इति वर्धमान

१० शिष्टा D; ज्येष्ठानुबंधकी तथा ।
 C.; A. con. text and comment.

कल्याण्यादेर्दिन् चेत्यनेनैतस्मादपत्ये ढण् तद्योगे ङिनादेशश्च^१
 ॥ * ॥ कल्याण्या अपत्यम् । काल्याणनेय. ॥ * ॥ सौभागिनेयः^२ ॥ * ॥
 माध्विनेय. ॥ * ॥ ज्यैष्ठिनेय^३ ॥

कृते कानिष्ठिनेयस्य ज्यैष्ठिनेय विवासितन् ।

को नग्नमुषितप्रख्य वज्र मन्येत राघवम्^४ ॥

भरतस्य राममित्यर्थ. ॥ * ॥ आनुदृष्टिनेयः ॥ * ॥ वान्धकिनेय^५ ॥ २२४ ॥

मध्यमा च परस्त्री च प्रोक्ताऽनुसृष्टिदुर्भगे^५ ॥

वलीवर्दी^६ कनिष्ठा च जारस्त्री जरती तथा ॥ २२५ ॥

माध्विनेयः ॥ * ॥ परस्य स्त्री । परस्त्री । तस्याः पारस्त्रैण्यः ।

यथा । पारस्त्रैण्यपुत्रव्ययशिथिलशुच शक्रमाराधयाव^७ ॥

यदा तु परा चासौ स्त्री च । परस्त्री । तस्याः कर्मधारये परस्त्रियाः

परशुश्चेत्यनेन पारश्व^८ इति भवति ॥ अन्ये त्वभयथापि पारस्त्रैण्य

इति मन्यन्ते ॥ * ॥ आनुसृष्टिनेय. ॥ * ॥ दौर्भागिनेय^२ ॥

कृते सौभागिनेयस्य भरतस्य विवासितौ ।

पित्रा दौर्भागिनेयौ यौ पश्यत चेष्टित तयोः^९ ॥ * ॥

वलीवर्द्याः । वलीवर्दिनेयः^{१०} ॥ * ॥ कानिष्ठिनेयः ॥ * ॥ जारस्त्रै-

१ °डिश्चेत्यनेन° ङिनादेशश्च C D F
 (Pāṇ ३.४.३)

२ Thus all MSS, Yajñ makes सौ-
 भगिनेय (of दुर्भगा the metron is not
 given), cf however Pāṇ vi 3, 119

३ माध्विनेय ° B, ज्यैष्ठिनेय B D

४ Bhaṭṭik 5, 84

५ प्रोक्तानुसृष्टि दुर्भगा B C E F

६ वलीवर्दी F—वलीवर्दिन् (2-ब-

लिवर्दि कनिष्ठे°) Yajñ, वलीवर्दी Bo,
 वलीवर्दी Hem, चलवती Kāṣ V a—
 A om text and comment

७ °आराधयाव. D F

८ पारश्व D, cf विदादि (हरिता-
 दि) P iv 1, 104, sl 238

९ Bhaṭṭ. 4, 35—च यौ B C D,

पश्यतश्च° B C F, पश्यता चेष्टितं° D

१० वलीवर्दिनेय. C and Yajñ

येय ॥ ० ॥ जारतिनेय १ ॥ ० ॥ कस्यास्यादीनां शुभाद्यन्तमाहुः^१
मिहे द्विमर्ष^२ वचन उपयोद्भवयाद्यम ॥ २२५ ॥ इति कस्यास्यादि ।

गृष्टिर्द्विष्टिस्तथा यिथिर्वालिकुद्री^३ च मिषयु ।

हत्या युक्तोऽजवस्तिश्च गृष्ट्यादौ विदुषां मतः^४ ॥ २२६ ॥

शुभ्यादेर्द्विष्टिनेनास्माहुः ॥ ० ॥ गृष्टेरपत्यम् । गार्ष्टेय^५ । अथ
चतुष्यास्माहुः मिहे^६ लक्षणया मनुष्यादिवृत्तेर्पंचमम् ॥ ० ॥ शवर्ष्टे^७
॥ ० ॥ वैश्वेय ॥ ० ॥ वासेय ॥ ० ॥ कौट्टेय ॥ ० ॥ मिषयुप्रलयबोव-
यस्येय चादेरित्यनेनारैषि चादेरियच्^८ । मैश्वेय ॥ ० ॥ इले । श-
सेय ॥ ० ॥ आजवस्येय^९ ॥ ० ॥

विश्वजवसिर्भां शुभादिमाहुःपि ॥ गार्ष्टेयस्मापत्यं पूषमिष्ट्या
दिविवशाधामत इति^{१०} विहितस्येभ्यो अिष्ण्यार्ष्टेभ्योऽपिभोरिति^{११}
अिष्ण्यार्ष्टे परस्येभ्यः शुग्भवति । तेन गार्ष्टेयः पिता । गार्ष्टेयः पुत्र^{१२}
इत्यादि । उप परस्य मिष्यः श्रुतिरेव । शौश्वेयः पिता । शौश्वेयि-
पुत्र ॥ २२६ ॥ इति शुभ्यादिः ॥

रेवती कुक्कुटाक्षश्च याह कर्णवृक्षादिकः ।

मयिद्वाराभ्यतः पाली स्याद्^{१३} वृक्षाश्चन्धुवञ्चिनौ ॥ २२७ ॥

रेवत्यादेर्द्विष्टिनेनास्माहुः ॥ ० ॥ रेवत्या अपत्यम् । रेवतिश्च^{१४}

१ जारतिनेय C. जारतिनिषय D
—Y jñ. has जवती जावतिनेय; K. V
a. जवती; the others जरती

२ आद्यंतलात् B.; आद्यंतलात्
F.; अद्यंतलाहुः C.; द्विमर्ष C. F

३ ? Thus (वाणि) B.C.D.F & Hen.;
वाणि E. वणि B.; Y jñ., Kñ., V—
A. con. text and comment.

४ Cf. Pñ. iv 1, 125

५ Yajñ. reads इति (गार्ष्टेय).

६ Cf. Pñ. vi. 3, 2

७ अथवस्येय B. (अ F; Yajñ-
Karmadim.; व Bo., Kñ. V Hen.)

८ युवामिष्ट्यादि C.; अणि B.C.F
—P iv 1 26.

९ अिष्णोरिति B. C. F—C.F B.
4, 22.

१० गार्ष्टेयः पिता गार्ष्टेयः पुत्र B.C.F

११ अर्षिती F—A. con. text and
comment.

। * ॥ कौकुटाक्षिकः^१ । ढञ्जिञोरपवादः ॥ * ॥ ग्राहः कर्णवृकादिक इति कर्णवृकावादी यस्य स कर्णवृकादिकः^२ । कार्णग्राहिकः । वार्क-
ग्राहिकः ॥ दाण्डग्राहिक इत्यन्ये ॥ * ॥ माणिपालिक. ॥ दौवारपा-
लिकः ॥ आश्वपालिकः ॥ ढणो^३ ऽपवादः ॥ * ॥ वार्कवन्धुकः^४ ॥
वार्कवञ्चिकः ॥ च्ययणि प्राप्ते ॥ २२७ ॥ इति रेवत्यादि. ॥

वाकिनः काकलङ्के च गाधेरश्चर्मवर्मिणी ।

तथा कृतनलोपे स्तः कार्कट्यश्च निगद्यते^५ ॥ २२८ ॥

वाकिनादेरित्यनेनास्मात् फिञ्^६ भवति वा । कग् यथाप्राप्तं च^७
॥ * ॥ वाकिनस्यापत्यम् । वाकिनकायनिः । वाकिनिः ॥ * ॥ काकका-
यनिः । काकिः ॥ * ॥ लाङ्काकायनिः । लाङ्केयः ॥ लाङ्कायनिर्ला-
ङ्किरिति भोजः^८ ॥ * ॥ गाधेरकायणिः । गाधेरिः ॥ गारेट इति
भोजः^९ ॥ * ॥ चर्मिणश्चर्मिण्या वा । चार्मिकायणिः । चार्मिणः ॥ वा-
र्मिकायणिः । वार्मिणः ॥ पचे चार्म. । वार्म इति भोजः ॥ * ॥ कार्कव्य-
कायनिः । कार्कव्यिः^{१०} ॥ २२८ ॥ इति वाकिनादिः ॥

१ Yajñ has ककुदाक्षस्य कौकुदा-
क्षिक. (1), Bū ककुदाक्ष (var 1 ककुद-
टाक्ष!), Kaumudīm and Kās V ed
कुक्कुटाक्ष and var 1 ककुदाक्ष, MS a
and Hem कुक्कुटाक्ष

२ F adds एवभूतो ग्राहशब्द ।

३ ढणो B C, दर्णो D (ढण = Pān
ऽक् iv 1, 120-1)

४ Yajñ. forms वार्कवधविक, om
Hem.

५ कार्कव्यश्च^० D E, कार्कव्यश्च^० C,
A om text and comment

६ पिञ् B D, इञ् C

७ यथाप्राप्तं^० B C, D om कग्
(Pān. कुग्)

८ लाङ्काकायनि. ० श्रीभोज D —
Yajñ makes लाङ्काकायनि., Hem
says लका । लाङ्काकायनि ॥ लंकशब्दं
केचिदिच्छति । तन्मते लाङ्काकायनि ॥

९ ? गारेटि इति^० B, गारेटिरिति^०
C, गाढेर^० F, गाटेट दात आमाज.
D — Bū, Yajñ have गाँधेर, Kās V ed
गारेध, MS a गोरेध, Hem गारेट
१० कार्कव्यकायनि । कार्कव्यि D,
कार्कव्यि. B, F om कार्कव्यि — Bū
has कार्कव्य, Yajñ ककिष, Kās V ed
कार्कव्य (MS a. कार्कव्या), Hem. कार्-
कव्य (कर्कटस्यापत्य)

तिको यमुन्दौरससैन्ययोरसा

संज्ञा शिक्षा देवरथोऽथ शल्यका १ ।

शुभ सुयामा कुरुशीतलोमका २

गङ्गा वरेण्य कितवश्च तैतल ॥ २२९ ॥

तिकादेरित्यनेनेतस्मात् फिञ भवति ॥ • ॥ तिकस्थापत्यम् । तिका
यनि ॥ • ॥ यामुन्दायनि ॥ • ॥ उरमश्च रुचियस्सापत्यम चौरस
तस्य । चौरसायनि ॥ • ॥ सैन्यवायनि ॥ • ॥ चौरसायनि । उ
रति भोज ३ ॥ • ॥ सांज्ञायनि ४ ॥ • ॥ श्रेष्ठायनि ५ ॥ • ॥ देवर
थायनि । देवर ६ इत्यन्व ॥ • ॥ प्राण्यवायनि ७ ॥ • ॥ शीमायनि
शुभेत्यन्व ८ ॥ • ॥ सुयाव । सुयामायनि ९ ॥ • ॥ कौरवायनि ॥ ।
शैतायनि । शैतायनिरित्यपि १० ॥ • ॥ शीमवायनि ११ ॥ • ॥ गङ्गा

१ शिक्षा° E; °रथो य इ° F; MS. apparently शल्यका cf. note ७

२ कुमुदीतलोमका E; शुभः °शीतलोमका D—A. om. text and comm.

३ चौर इति F, om. D—MS. has उरस (sur / उरय) & चौरस (or / चौरय); Hem. उरस चौरस & उरस; Kja. V ed. उरस (su a.); चौरस (चौरय MS. a.) & sur / रय; Yajñ. उरस & रस—cf. also उरसा (?) in L. 231.

४ संज्ञायनि B. (also 1 jñ.); सांज्ञायनि D

५ शैमायनि D; शीमायनि D

६ Thus also hāp. V MS. a. (ed. शैवरथ); शैवरथ F; Hem. शैवर । शैवरथ । शैवर । शैवरथ ।

७ प्राण्यवायनि (?) B. D.; प्राण्यवायनि F—Hem. has शल्यका (° शल्य); see the others (for शल्यका next pl.).

८ शुभेत्यन्व D—Hem. has शुभ and शुमा; the other works only शुभ

९ Cf. सुयामन् pl. 231.—MS., Yajñ., Hem. ha. only सुयामन्; Kja. V ed. सुयामन् and sur / सुयामन्; MS. a. सुयामा & सुयामन्

१० चौरवायनि । शैतायनि । शैतायनि D; B. C. om. शैतायनिरित्यपि.—Hem. (and Kja. V ed. sur /) शैत only; the other works have neither word.

११ शीमवायनि D

यनि । चत्रियवृत्तिर्गङ्ग इत्यन्ये^१ ॥ ॥ वारेण्यायनि. ॥ - ॥ कैतवा-
यनि. ॥ * ॥ तितलस्यापत्य तैतल । तस्य तैतलायनिः^२ ॥ २२६ ॥

ग्राम्यामित्रोदन्यकौरव्यरूप्या

वालानीलौ^३ वह्यकाखल्वके च^४ ।

शाट्यो यज्ञश्चन्द्रमा लङ्कवश्च

दक्षश्चीखा रूक्षगोकक्ष्यबन्धाः^५ ॥ २३० ॥

ग्राम्यायणि ॥ * ॥ आमित्रायणि ॥ ॥ औदन्यायनिः^६ ॥ * ॥
कौरव्यस्य चत्रियस्य । कौरव्यायणि ॥ ब्राह्मणवाचिनस्त्रिजेव तन्मुचि
च । कौरव्यः पुत्रः ॥ * ॥ रौष्यायणि^७ ॥ * ॥ बालायनिः ॥ बाल इति
भोजः ।^८ बालशिख इत्यन्यः ॥ * ॥ नैलायनिः ॥ * ॥ वाह्यकायनिः^९
॥ * ॥ खाल्वकायनिः^{१०} । खल्वेत्यन्यः ॥ * ॥ शटस्यापत्य शाट्यः । तस्य
शाट्यायनिः ॥ * ॥ याज्ञायनिः ॥ * ॥ चान्द्रमसायनिः ॥ * ॥ लाङ्क-
वायनिः । लाङ्कटम् अणन्तमित्यन्यः^{११} ॥ * ॥ दाचायणिः ॥ * ॥ औ-

१ गंगा । गंग । Hem , D om from
चत्रियं

२ ? Thus B F , तितिल° तैतिल°
तैतिलायनि B F , तितल° तैतिल°
तैतिलायनि C — तैतल B_o , Hem ,
तैतिल K¹ V ed (तैतल MS a) , ति-
तिलस्य तैतिलस्य तैतिलायनि. Yajñ
—^३ Cf sl 163 तैतलिन

३ °रूपा° F , वालानीलौ MSS

४ वाह्यका° D L , खल्वका च E,
cf note 90

५ दक्षाखा° L , दक्षशीषारूक्ष-
गोकच° B C I , रूक्षगोक° D E ;
A om text and comment

६ उदन्य K¹ V , Hem , उदञ्च B_o ,
Yajñ

७ रूप्य also B_o , Hem , K¹ V ea
(MS a रूप्य) , रूप्य Yajñ , cf रूप्य

८ इति च भोज. B F , बाल इति
श्रीभोज (om बालशिख इत्यन्य) D —
वाल । शिखा । बालशिखा । Hem

९ All works read वह्यका (not वा°)

१० साल्वकायनि I° — खल्वका Yajñ
& (var I खल्वका) B_o , खल्वका & खल्व
Hem , खल्व K¹ V ed , खल्वका (as
E) MS a

११ लांकावायनि° C , लांकटमण°
F — Hem has लकव , om the others

साधनि १ । * । रीषायनि २ । * । नौकष्यायनि ३ । * । नन्दा
या । मान्वायनि । विम्ब इत्यन्व ४ । २११ ॥

ध्वजवदुतप्यारध्या ५ सुपामधैवरवसूरसारदा ६ ।

भीरिक्किभौलिकिजाजलचैटयताध्यापि ७ सैक्यत ॥ २३१ ॥

ध्वाजवतायनि । ध्वाजवत इत्यन्व ८ । * । शीतध्यायनि । * ।
धारध्यायनि ९ । * । सुपाय । धीपामायनि । * । धैवरायनि । * ।
वासवायनि । * । शीरसायनि । * । धारदायनि १० । * । भरि
कष्यापत्यं भीरिक्कि । तस्य भीरिकायनि । * । भीरिकायनि ११
। * । जावसिगोऽपत्यं जावस । तदपत्यं जावसायनि १२ । * ।
चैटयतायनि । * । सैक्यतायनि १३ । * ।

१ शीषायनि B. C. F ; उवा Hem.;
wanting in the otherorks.

२ रीषायनि B. D.—Kā. V ed.
ror L शृष (MS. a. पुष and षष for
शृष cf. note ७, last page); om. B.,
Y jī, Hem. (cf. शृष same note).

३ नौकष्यायनि F

४ नन्दीयादाधायनि । (om. विम्ब*)
D ; इत्यन्वे Γ—Hem. has नन्दा & विम्ब,
the others neither [Kā. V ed. has
ror // नन्दा & मान्वायनि].

५ उततधीरध्या D F ; उतवा
रधा E

६ सुपामधीवर* D ; सुपामधीव
रवासनोरधारदा F ; धैरव B ; धै
वरवसूरसारदा E मूच्छा B ; *सू
रसारदा C.

७ *जावसि* B. C. F—A. om. text
and comment.

८ ध्वाजवतायनि B. C. F ; जाव-

वत इत्यन्व D ; इति पुत्रवन्व B. C.—
Kā. V ed. has ध्वाजवत (ror L ध्वज-
वत) MS. a. ध्वाजवत; B., Yajñ. वा
जवत; Hem. ध्वाजवत & ध्वाजवत (7).

९ धैरवायनि D F ; om. B.—
धारव Hem.; wanting in the other
orks; cf. धारव (धारव) next note.

१० धारदायनि MS.—धारदा B.
Yajñ, Kā. V ed. (MS. a. धारदा);
B., ror L धारदा; Hem. धारदा ।
धारदा । धारदा । धारदा । (or *ध* for
ध)—Cl. pL 83 notes.

११ Y jī has ; मुषिकष्यापत्यं भीरि-
क्किष्य भीरिकायनि

१२ Hem & ror L Kā. V ed. जावस
MS. a. जावसि; om. B., Yajñ.

१३ सैक्यतायनि B ; सैक्यतायनि
F ; सैक्ययनि D—B., Yajñ. have धै
वत; Kā. V., Hem. धैवत; but cf.
lokas 27 and 287

अदन्तानामिञ्जि हलन्तानामणि यञ्जिञ्जन्तानां फणि^१ । आद-
न्तानां ढणि^२ च प्राप्ते वचनम् ॥ एते प्रायेणर्षिवाचकाः ॥ * ॥ आकृति-
गणोऽयम् । तेन चैजयतचीपयतशैलालप्रभृतयो द्रष्टव्याः^३ ॥ २३१ ॥
इति तिकादिः ॥

नडश्वरो वको मुञ्ज^४ उपको लसको नरः ।

दासमित्रैतिकप्राणा द्वीपकिंकरकातराः ॥ २३२ ॥

नडाञ्हरितादीञ्चञ्जन्तात् फणित्यनेन^५ नडादेर्गणान्त्यौत्रादा-
वपत्ये फण्^६ भवति ॥ * ॥ नडस्यापत्यं पौत्रादिः । नाडायनः ॥ * ॥
चारायणः ॥ * ॥ वाकायनः ॥ * ॥ मौञ्जायनः ॥ * ॥ श्रीपकायनः ॥ * ॥
लामकायनः ॥ * ॥ नारायणः ॥ * ॥ दासायनः ॥ मैत्रायणः ॥ दासा
मित्राण्यस्य । दासमित्रः । तस्य दासमित्रायण इत्यन्यः^७ ॥ * ॥ ऐति-
कायनः ॥ * ॥ प्राणायनः ॥ * ॥ उपचाराद् द्वीपस्यो मुनिर्द्वीपः । तस्य
द्वैपायनः ॥ द्वीपे जातो भवो वा । तदपत्यतया विवक्षित इत्येके ।
द्वीपेत्येवनामः स्त्रीत्यन्ये^८ ॥ * ॥ कैकरायणः ॥ * ॥ कातरायणः ॥ २३२ ॥

१ पणि B C K , यञ्जि Γ (P iv 1, 101 फक्)

२ ढणि B , टणि C (P iv 1, 120 ढक्)

३ चैजयतचीपवोपपतवौपपतशैलाल B , चैवदवौययतशीलप्र° D —Bü, Yajñ, Kās V ed have चीपयत । चै-
तयत (MS a चैजयत)

४ युज E , चरो पको मुञ्ज C —A
om text and comment

५ ? नडात् हरि° B C F , नडान्
हरितादीञ्चञ्जडस्यत्पणि° K , यञ्
यडसूत्पणि (ie यडस्यत्पणि) B C ,
°दीञ्चञ् यद्रसूत्पनेन F , पणित्व° D ,
cf P iv 1, 99-101

६ पण् or यण् MSS [फक् Pān]

७ दासायनः । मैत्रायण । दासा
मित्राणि यस्य स दासमित्रस्य गोत्रा-
पत्य दासमित्रायण इति केचित् Yajñ

८ Hem has both द्वीप and द्वीपा

षट्क्षरपशीया लक्ष्मसकृन्वनाट्या १
 मिमत्सुमत्तदुर्गमद्वदज्ञाजलोहा ।
 तृष्ववदरकुमारस्तस्यचिन्मायकाश्याश्
 चमसिद्यकटदयिडन्निन्धजालंधराश्च २ ॥ २३३ ॥

षट्कायन । षट्केत्यम् १ ॥ • ॥ सारपायन ॥ • ॥ श्रीवा
 यन ४ ॥ • ॥ साहायन ॥ • ॥ सांख्यायन । सुख्य इति भोज ५
 ॥ • ॥ गट्खापयं नाम् । तस्य नाम्नायन ६ ॥ • ॥ मैमतायन । मित
 इत्यम् ७ ॥ • ॥ सीमतायन ॥ • ॥ दीर्गायन ॥ • ॥ ब्राह्मदत्तायन ॥ • ॥
 भावायन ॥ • ॥ सीहायन । असोह इत्यम् ८ ॥ • ॥ तार्क्षायन ॥ • ॥
 वादरायन ॥ • ॥ कीमारायन ॥ • ॥ छात्रायन ९ ॥ • ॥ शिवा
 यन ॥ • ॥ आषायन ॥ • ॥ काश्यायन १० ॥ • ॥ चमसिन । चा
 मसायन ॥ • ॥ शकटमित भारचम ११ । तस्य शाकटायन ॥ • ॥
 इच्छिन । दाच्छिनायन ॥ • ॥ इन्धस्य । इन्धायन ॥ • ॥ जालंधरा
 यन ॥ जलंधर इति भोज । जलंधर इत्यम् १२ ॥ २३३ ॥

१ अर्द्धज्ञनाया B. C. K.; *ग्राह्य-
 नायामिमुत् D.

२ इदि लिपि D.; साहाय्यं वा
 संधराय B. C. K.; A. om. text & comm.

३ षट्केत्यम् B. C. K.

४ श्रीवायन D

५ सांख्यनायन । सुख्य इति F;
 श्रीभोजः D → ग्रहण्य or संख्यः; Bz.
 Hem., Kā. V ed. have सुख्य (MB. a.
 शक्यत); om. 1 J.

६ गट्खापयं F; काश्यां वा
 यं नाम्नायन B. C. K.—? नायं var. L.
 Kā. V ed. also MB. a. (besides भाय
 & वाय) Hem twice वाय; om. Bz. 1

७ मैमतायन । (om. मित) D—
 Hem. has both; the others om. मित

८ असोहयम् विहित्वदिति तस्य
 असोहायन Yajñ.; Bz., Hem., Kā. V
 both; Hem. also असोह

९ Hem. has both संघ & शंभ; the
 others संघ; सांवायन इत्यम्; 1 J.

१० काश्यायन B. C. K.

११ F adds शाकट (?)

१२ जलंधर इति श्रीभोज D.; जल-
 थंधर इति भोज । जालंधर इत्यम् F;
 जालंधरायन । जालंधर इति भोजः ।
 जालंधर इत्यम् B. C. K.—Hem. has
 जलंधर and जलंधर; 1 J. जालंधर
 (comm. जालंधरायन । जालंधरायन
 इति भोज); Bz. जलंधर; om. Kā. V
 ed. MB. a.

कामुकोदुम्बरौ सायकः किंकलस्
 त्यासको^१ वालिशः पिङ्गरः पिङ्गलः ।
 हंसकः कातलः काथलः काश्यपो
 दाडपाश्राध्वराः शिंशपाहस्तिनौ^२ ॥ २३४ ॥

कामुकायनः । कामक इत्यन्यः^३ ॥ * ॥ औदुम्बरायणः । राट्टा-
 ख्यराजट्टौ^४ औदुम्बरिरिति स्यात् ॥ * ॥ सायकायनः ॥ * ॥ किंक-
 लायनः ॥ * ॥ त्यासकायनः^५ ॥ * ॥ वालिशायनः ॥ * ॥ पिङ्गरायणः
 ॥ * ॥ पिङ्गलायनः ॥ * ॥ हंसकायनः ॥ * ॥ कातलायनः ॥ * ॥ काथ-
 लायनः^६ ॥ * ॥ काश्यपायनः ॥ * ॥ दाण्डपायनः । दण्डम इत्यन्यः^७
 ॥ * ॥ आश्रायणः^८ ॥ * ॥ आध्वरायणः ॥ * ॥ शिंशपायनः^९ ॥ * ॥ हा-
 स्तिनायनः ॥ * ॥

कीर्तितैषा चद्वरेफिका सम्बिणोति वृत्तम् ॥ २३४ ॥

लिगुर्युगंधरामिचौ^{१०} ब्राह्मणस्थिरकाश्रलाः ।
 अग्निशर्मेतिशामुष्यपञ्चालाः सप्तलस्तिकः^{११} ॥ २३५ ॥

१ ? Thus K , त्यात्मको B , त्या-
 क्षाको C , त्यत्यको E , त्यस्यो F ,
 किंकलस्यको D

२ दण्डपशाध्वर. B K , दंदापाश्रा-
 ध्वरा E , शिंशपा B C K , शिंशिया
 E , शिंशिया D , A om text & com

३ D om from कामक —Hem has
 कामक, the others कामुक (कामकायन
 इति केचित् Yajñ.)

४ राट्टाख्या राज C ; राट्टाख्यं
 रा F , °राजान्वतः D

५ Om by the other works.

६ Thus also Hem , Yajñ , om Bō,
 Kāṣ V , Hem om कातल

७ D om दण्डम° —Hem has both
 words, Bō , Kāṣ V om दण्डम; दं
 पातीति दंदापस्य दाडपायनः । दं-
 मशब्दं केचित्पठति Yajñ

८ अस Bō , अस्र Yajñ., om Hem.,
 Kāṣ V

९ All MSS & Y make शिंशपायनः;
 but cf comm on ṣl 286, P vii. 3, 1.

१० लिगु° C D F ; युगधरा° D.

११ °शर्मेतिसामुष्य° B. D. E. ; A.
 om text and comm

सैमवाचन १ ॥ • ॥ यौनंधरायण ॥ • ॥ आमिनायण ॥ • ॥ ब्राह्मणायण ॥ • ॥ खैरकायण ॥ • ॥ आन्यसायण ॥ • ॥ आग्निशर्मनायण । आग्निशर्मन् सुवगण इति नामन २ ॥ • ॥ इतिशायण ३ ॥ • ॥ आमुखायण । मणपाठात् पठ्यसुक् ॥ • ॥ पञ्चासो ब्राह्मणमोचवाची ४ । तस्य पाञ्चासायण ॥ अचियवाचिनसु पाञ्चास ५ ॥ • ॥ साप्तसायण । सत्वस इत्यस्य ६ ॥ • ॥ तैकायण ॥ २२५ ॥

सुग्जनवृषगणकाव्या ७ केकरसुमनशशास्य वाजस्य ८ ।
 क्रोष्टृशलङ्क लोपे ब्राह्मणवाशिष्ठयोश्च कृष्णरस्यौ ९ ॥ २३६ ॥
 आर्गायण १० ॥ अमित्य इत्यस्य । अग इत्यपरे ११ ॥ • ॥ जानाचन १२ ॥ • ॥ वार्यगसायण ॥ ॥ काव्यायण १३ ॥ • ॥ वैकरायण १४ ॥ • ॥

१ खैरवायण C. F.—All the other works have खिगु

२ Yaşıl has पुनबधे अचियवे वर्तमानोऽपिधर्मनस्यो नडादी वीच । अचियर्मन अवेर्वापायणम् आग्निशर्मनायण इति पुक्तिमतम् । गणरत्नमहोदधी तु पुनबधस्यो नडादिरिति क्विप्तं तदनुरोधापुनबध इति प्रयमात् वीचम् ।

३ इतिशायण D

४ ब्राह्मणो मोच C. ; पंचासो मोचवाची ब्राह्मण १ J.

५ पंचास B. C. E. ; पाचासास D

६ साप्तसायण (con सत्वस) D ;

साप्तसायणसु सप्तस इत्यस्य C.—Hem. has both ord B. Kā V सप्तस ;

१ J स्वप्न (स्वाप्नसायण)

७ काव्या E काव्या B. C. E. ; काव्या ।

८ सवाच B. C. F. K. ; ब्रावाच D ; सवाच पावम् E

९ कौष्ठयचक्र D ; वाशिष्ठ B. C. F. K. (cf. pl. 23) ; A. con. text and con.

१० आर्गायण (1) B. C. F. K. ; आर्गायण D — अवेदाभाषकः अवेदाचार्योऽपुनपारावृत्त तस्य वीचापणम् आर्गायण । आर्गायण इति तु वर्तमान । तत्र पदसंज्ञा मुम्बा १ J.

११ D con fr अमित्य ; Hem. has all three ord ; the other only अग (अग)

१२ Hem. has अग ; Kā. V ed. अत् (1) MS a. अत् ; con. B. १ J.

१३ काव्यायण B. C. F. K. (pl. 23).—B. Yaşıl Kā. V ed. काव्य and काव (MS. a. काव्य । काव्य । काव्य । काव । B. re L. काव्य) ; Hem. only काव

१४ वैकरायण C. ; वैकरायण F — Not gi. as in the other works, etc. Hem.

सौमनसायनः ॥ * ॥ शाणायनः^१ ॥ * ॥ वाजव्यायनः^२ ॥ * ॥ क्रौष्टृश-
लङ्गु लोप इत्यन्यवर्णस्येति शेषः । क्रौष्टायनः । शालङ्कायनः ॥ * ॥
कार्ष्णायनो ब्राह्मणः । कार्ष्णिरन्यः ॥ * ॥ राणायनो वाशिष्ठः । रा-
णिरन्यः ॥ * ॥ अस्योदाहरणानि ।

नाडायनि व्रीड जडेह मा भृश्वारायणि स्फारय चारुचक्षुः ।
विलोक्य वाकायनि^३ मुञ्जकुञ्जान्मौञ्जायनी मालवराजमेति^४ ॥१॥
किमेतिशायन्यसि^५ नीरसा त्वं सख्यैतिकायन्यतिकौतुक मे ।
लघ्वीपकायन्युपयाम लामकायन्यय लोकललाम भूपः ॥ २ ॥
स्वाक्याप्रलायन्युपसर्प^६ शालङ्कायन्यलं कालविलम्बनेन ।
प्रतीचते त्वां पथि लैगवायन्येह्याग्निशर्मण्यणि शर्मणे न.^७ ॥ ३ ॥
उत्तिष्ठ काश्यायनि^८ काश्यापायन्यागच्छ काव्यायनि को विलम्बः ।
वलाश्वलायन्यनु कातलायन्याः^९ कातरायण्यतिकातरासि ॥ ४ ॥
वीचस्व तैकायनि शसकोऽयं शाणायनि कायुधबाणशाणः^{१०} ।
प्राणायनि प्राणसमस्त्रिलोक्यास्त्रिलोकनारायणभूमिपालः ॥ ५ ॥

१ साणायन B C F K —Hem also
क्षण, wanting in the other works

२ Bū, Kās V ed वाजप्य (cf वाजम्य
E (in text), Hem, K V MS a वा-
जव्य, om Yajñ

३ काव्यायनि^० B C F K (cf kār
4), विलोक^० राज एति F

४ ०राज एति F, मुंजकुर्जानर्धौजा-
यनी यलव^० D

५ ०एतिसायन्यसि D —Yajñ has
only one kārīkā आकृतिगणोयमिति
वर्द्धमान. । दिङ्मात्रमुदाह्रियते । ना-

डायनो व्रीड जडां स्वपत्नीं चारायणीं
चित्रकथां ब्रवीति । किमेतिशायन्यसि
नीरसा त्वं सख्यैतिकायन्यतिकौतुक मे ॥
६ आक्^० B C F, आं साप्त^० D .
अपसर्प^० C

७ लैगवायने ह्याग्नि^० B C K, लैग-
वायन्येह्या^० F, शर्मणे न B C D

८ काश्यायनि काश्यापा^० B C K

९ वलाश्वलायन्यनु^० D, वलाश्वय-
न्यप्यलु^० C, वलाश्वलायन्यलु^० F

१० सकको यं साणायनी^० साण. D,
शाणायनी^० B C K, कायुध^० C

निचायसायाचयवाहरायसाभायसाजावनजामघो व १ ।
 जुवेऽकरोद्वाचने यदीत्र २ कर्ता तद्द्वयायमिचावनीत्र ३ ॥ १ ॥
 दास्यसि दासायनकिंकरेव तां कैकरायस्यभिराधयिष्ये ३ ।
 सां कैकसायन्यनुयायिनी ते मार्चायनीव ब्रज मां विहाय ४ ॥ ७ ॥
 वार्त्तधरामिनपराय ५ वृष्टेर्वाजस्यपाद्मालपराय भूप ।
 वीरुत्थकीमारपराय ६ भूयादायन् एयोऽद्य रसाधन व ॥ ८ ॥
 द्विपायनीतो भव सायकायन्युपेहि दौर्गायसि देहि मार्गम् ।
 तरस्य वैचायसि चाटकायन्बुध्मरायस्ययमेति भोज ॥ ८ ॥
 च याकटाचवटसि सनाभ्याम ७ क्वर्षीयि तार्षायनि किं बुध्मो न ।
 सौहायनीमाह्वय यनुधासि सान्नायनि स्यास्यति तन्धितम् ॥ ९ ॥
 ऐ कार्ष्णिकार्ष्यायनिराचिराचायनादयो विप्रनृपर्वषष्ठान ८ ।
 मा ब्राह्मणायन्बहेसयेहामुव्यायन्ने ९ रावनि बिन्दमाने ॥ ११ ॥
 किं ब्राह्मदत्तायनि ऋषिमाद्ये किं मैमतायन्मित १० ब्रवीषि ।
 किं वीमतायन्समुक्मनास्त किं खीरकायन्सवस्त्रितासि ११ ॥ १२ ॥

१ *सायननामघो न* B.; वाहरा
 यसायायनजामायनि च प्रयाच* G.;
 K. ०० सायसा; वाहरायसायाय*
 D; वाहरायसा यसा F

२ जुवे तद्भाय* D; द्वाचने
 यदीय* F

३ दासासि प्रसायन *सा D; किं-
 करे च C; कैकराय* C. D

४ विचलाय* मा विहाय C.; विच-
 लायिन् B. K.; विचलान् मार्चायनी
 यनुवना वि* D; विचलायिन्यनुया
 यिषा* F; cf also note ६

५ ? वातवरामिच* B. D. E. F (? वा
 नधर*); प्रजावराना* G.

६ साहस्य F (as in the text, but cf.
 p. 200, n. 2; and चार्षायनी for चार्षी-
 यनी *cf.* 7).

७ किं सनाभ्यां D; सनाभ्यां B.

८ *रारायना B. G. K.; रावाय-
 नादयो* F; D corrupt.

९ चयदीन D

१० षोपमासो* B. C. K.; *वीचनावु-
 धमत D.

११ खीरिवायन्* B. C. F. K.

दृशा किमाचामति चामसायन्यधेति किं वार्षगणायनीत्यम्^१ ।
 किमाध्वरायण्यनुबध बुद्ध्या न कामुकायन्यवबुधतेऽस्मान् ॥ १३ ॥
 मा हांसकायन्यनुधाव हंसान् मा श्रांशपायन्युपशिंशपे^२ स्थाः ।
 मा पैङ्गरायण्यनु पैङ्गलायन्युपैहि दृष्टो नृपतिर्त्रजामः ॥ १४ ॥
 क्रौष्टायनि ग्रावघनोऽयमध्वा शोणे न शौणायनि तेऽद्विकोणः^३ ।
 यौगंधरायण्यपथेन मा गाः किं बालिशायन्यसि बालिशेव ॥ १५ ॥
 मा हास्तिनायन्यपहस्तयास्मान् मा दाण्डिनायन्यतिपण्डिता भूः ।
 मा दाण्डपायन्यवमुच्च धैर्यं धिक्खारपायण्यतिनिस्त्रपासि ॥ १६ ॥
 आकृतिगणोऽयम् । तेन च्छागप्रभृतयो ज्ञेयाः^४ ॥ २३६ ॥ इति
 नडादिः ॥

हरितगविष्ठिरमठराः^५ किंदासो मित्रयुः सृदाकुश्च ।

वह्यस्कप्रतिबोधौ निषादशबरौ पृदाकुश्च^६ ॥ २३७ ॥

अञ्जन्ताद्धरितादेः फण्^७ । अञ्ज विदादिपाठात्^८ । अत उभय-
 मपि दर्शते ॥ * ॥ हारितः । हारितौ । हरिताः । तदपत्यं प्रशख्यं
 हारितायनः ॥ * ॥ एवं गाविष्ठिरः । गाविष्ठिरायणः^९ ॥ * ॥ माठरः ।
 कश्चिद् गोपवनादिपाठ मन्यमानो माठरा इत्याह । माठरायणः^{१०}
 ॥ * ॥ कैदासः । कैदासायनः ॥ * ॥ मित्रयुर्मनिः । तदपत्य मैत्रेयः ।

१ दृशां किमाचामसि चा० F , ० नी
 त्व D

२ शिशपायन्युप० MSS

३ तेद्विकोण B , ते न्हिकोण. C ,
 ते द्विकोण D , तेऽद्विकोण. F

४ D om from आकृतिगणो Several
 words are not exemplified in the *hārikās*

५ ०यतरा.० D

६ वच्यस्क० B , वयस्क० सवरौ० E ,

A om text and comment

७ पण B D K , ०हरितादिर्यण०

C F

८ अञ्च विदादि० B K , अञ्ज वि० F

९ गाविष्ठर. गाविष्ठरायण. B C.

१० मतिर । कश्चिद् मातरा इत्याह ।

मातरायण D

मैत्रेयायण १ । वामनमतेनाथ पाठ ॥ ० ॥ शार्दाकव । शार्दाकवा
 यन २ ॥ ० ॥ वाद्यस्तु । वाद्यस्तायन ॥ वक्षस्तु ३ इत्यम् ॥ ० ॥
 प्रातिबोध ४ । प्रातिबोधायन ॥ ० ॥ मैवाद । मैवादायन ॥ अपत्य
 माचे मैवादकि ॥ ० ॥ शायर । शायरायण ॥ ० ॥ पार्दाकव । पा
 र्दाकवायन ॥ एकटाङ्गवस्तुव सुदासपुदाङ्ग न मन्वते ४ ॥ २१० ॥

बध्योगविष्णुवृद्धौ रथीतरयन्तराकलूषा स्यु ।

दुहिता न्नान्दपुत्रौ गविष्ठिलो भूस्त्रियौ पुन परत १ ॥ २३६ ॥

बाध्योग । बाध्योगायन ६ ॥ ० ॥ वैष्णुवृद्ध । वैष्णुवृद्धायन ॥
 वृष्णिवृष्टिरित्यम् ७ ॥ ० ॥ राधीतर । राधीतरायण ॥ ० ॥ रा
 धन्तर । राधन्तरायण ॥ ० ॥ शार्कसूय । शार्कसूयायण ८ ॥ शर्क
 सुय ९ इत्यम् । शर्कसुय १० इति वचित् ॥ ० ॥ एते गविष्ठिसम्बन्ध
 युग्वरितादिफलभाषो नाम्ने एकटाङ्गवस्तुमभूतिमतेन ११ ॥ ० ॥ दौ

१ शैवायण F—? not Kā. V fr /
 Bā. nor Bā., Yajñ., Hem.

२ Thus all MSS.—For सुदासु and
 पुदासु Bā. has मुदासु । सुपासु । Yajñ.
 मुदासु । पुदासु; ed. Kā. V om both;
 सुदासु । सुपासु MS. a—मुदासु । पुदासु ।
 विपिदिती हरितादे प्राक् (in old text)
 पठति । तस्यते हरितादेरित् इत्यायनश्च
 च मयति ॥ Hem. [cf. शार्दाकव Bā.—B.]

३ ? वाद्यास्तु B. C.; वक्षस्तु D—
 Bā., Yajñ., ed. Kā. V give only वाद्यास्तु;
 Hem. only वक्षस्तु

४ D om. from एकटाङ्गव — On
 पुदासु see note २

५ शर्कसूया स्यु C.; गविष्ठिरो
 D; A. om. text and compare

६ Thus C. D F K.; बाध्योग वा
 ध्योगायण B.—? बाध्योग cf. pl. 102
 —Kā. V ed. has बाध्योग (MS. a. व
 ध्योग); Yajñ. वध्योगश्च बाध्योग वा
 ध्योगायण; Bā. बाध्योग; Hem. बाध्योग-

७ इत्यम् C.; D om. from वृष्णिवृष्टि
 —Hem. has both; Bā. reads वृष्णिवृष्टि । वृष्टि ।

८ शार्कसूय । शार्कसूयायण B. C.
 ९ शार्कसूय D; शार्कसूय इ F.;
 शर्कवचित् B. C.; शर्कसूय corr *B
 K; cf. pl. 231

१० शर्कसूय F—Hem. only शर्कसूय;
 the others शर्कसूय (Bā. var / शर्कसूय)

११ एकटाङ्गवस्तुमभूतिमतेन F; वस्तु-
 टाङ्गव[वामनमतेन suppl.]मभूतिमतेन
 K.

द्वित्रः । दुहितरः । दौहित्रायणः ॥ * ॥ नानान्द्रः । ननान्द्रः । नानान्द्रायणः ॥ * ॥ पौत्रः । पुत्राः । पौत्रायणः ॥ * ॥ गाविष्ठिलः । गविष्ठिलाः । गाविष्ठिलायनः ॥ * ॥ पौनर्भवः । पुनर्भवः । पौनर्भवायणः ॥ * ॥ परा चासौ स्त्री च । परस्त्री । तदस्या विदादित्वादज्जित्स्मनियोगेन । परस्त्रियाः परशुश्चेत्यनेन परश्चादेशे च । पारश्वः । वज्रषु परस्त्रियः । तदपत्य युवा पारश्ववाचनः ॥ * ॥ चन्द्राचार्येण यज्ञोर्बद्धस्त्रियामित्यत्र^१ सूत्रेऽपत्यमात्र इत्येव बाह्या उत्सा^२ इत्युदाहृतम् । रत्नमतिना तु हरितादयो गणसमाप्ति यावदिति व्याख्यातम् । तन्मतानुसारिणा मयायेते किल निवद्धाः ॥ २३८ ॥ इति हरितादिः ॥

अश्वयीवाचपलसुमनोयीषधूम्राः पवित्रा^३

धर्म्यो बैल्यार्जुनगिरिवनाः^४ सान्तकाणौ विशालः ।

गोमी वाग्मिप्रहृतकितवाश्वक्रामोदपादाः^५

खर्जूरार्कस्वनशिवविदाः श्यामगोलाङ्ककाशाः^६ ॥ २३९ ॥

अश्वविदकुञ्जगर्गादिभ्यो ञ्फाञ्फञ्यञ^७ इत्यनेन चतुर्भ्यो गणेष्वप्यौत्रादावर्थे चत्वारः प्रत्ययाः क्रमेण भवन्ति ॥ * ॥ अश्वस्थापत्य पौत्रादिः । आश्वायनः । आश्वायनाः ॥ विदादित्वादञ्जपि^८ । आश्व ॥ * ॥

१ ? यञिञोर्व० F, यञिञो व० B C D K, but cf P ii 4, 64 (where औत्सा. । औत्सा., because अगोत्रे), ? P iv 1, 85 vārtt 4, 86

२ ? बाह्या उत्सा F K, बाह्य उत्साह B, बाह्य उत्सा C, वज्रया उत्सा D

३ Thus B C D E, पवित्रो F (the other works have पवित्र)

४ धाम्यो E, धाम्यो B C F K, बैल्यार्जुन० D E

५ ०वाग्मी प्र० MSS, ०प्रहृतकित० E

६ खर्जूरार्कस्वन० B F K, ०सिख० E, खर्जूरार्काश्चानशिव० C, A on text and comment

७ ज्याञ्यञ्यञ B C F, ज्याञ्यञ K, ज्याञ्यञ्ङ D

८ ०इजपि B C K, विदादिजपि D, not in vidāi, 243-4 (cf अश्वायतान, page २८८, note २)

मैत्रेयायन^१ । बामनमतेनास्त्र पाठ ॥ • ॥ सार्दाकव । सार्दाकवा
यन^२ ॥ • ॥ बाह्यस्क । बाह्यस्त्रायन ॥ वस्त्रस्क^३ इत्यन्व^४ ॥ • ॥
प्रातिबोध । प्रातिबोधायन ॥ • ॥ मैवाद । मैवादायन ॥ अपत्य
भाचे मैवादि^५ ॥ • ॥ शावर । शावरायन ॥ • ॥ पार्दाकव । पा
र्दाकवायन ॥ शकटाङ्गजस्य च छदाकपुदाकू न मन्वते^६ ॥ २१० ॥

अध्योगविष्णुवृक्षी रथीतरथन्तरार्कलूपा^७ स्यु ।

दुहिता ननान्ठपुत्री गविष्ठिलो भूस्त्रियौ पुन^८ परत^९ ॥ २३६ ॥

बाधोग । बाधोमायन^{१०} ॥ • ॥ वैष्णुवृक्ष । वैष्णुवृक्षायन ॥
दृष्टिदृष्टिरित्यम्^{११} ॥ • ॥ राधीतर । राधीतराथन ॥ • ॥ रा
थन्तर । राथन्तराथन ॥ • ॥ आर्कसूप । आर्कसूपाथन^{१२} ॥ आर्क
सुप^{१३} इत्यम् । आर्कसुप^{१४} इति कथित^{१५} ॥ • ॥ एते गविष्ठिसम्बन्ध
पुत्ररितादिफसभावो नाम्ने शकटाङ्गजप्रभृतिमतेन^{१६} ॥ • ॥ दी

१ मैत्रेयायन F — ? not Kts. V in 1
104, nor Bā., Yajñ., Hem.

२ Then all MSs. — For सुदाकू and
पुदाकू Bā. has मुदाकू । सुपाकू; Yajñ.
मुदाकू । पुदाकू; ed. Kts. V om. both;
मुदाकू । सुपाकू MS. a. — मुदाकू । पुदाकू ।
विधिद्विती हरितादि^१ भाक् (to viddati)
पठति । वधति हरितादिरित् इत्यायनश्च
व मवति । Hem. [cf. सार्दाकव Bā. — B.]

३ ? बाह्यास्त्र B. C.; वस्त्रस्क D —
Bā., Yajñ., ed. Kts. V give only बाह्यास्त्र;
Hem. only वस्त्रस्क

४ D om from शकटाङ्गज* — On
पुदाकू see note २

५ * आर्कसूपा सु* C.; गविष्ठिरी*
D.; A. om. text and comment

६ Then O. D F K.; बाधोव वा
धोवायन B — ? बाधोव* cf. p. 108.
— Kts. V ed. has बाधोव (MS. a. व
धोव); Yajñ. बाधोवश्च बाधोव वा
धोवायन; Bā. बाधोव; Hem. बाधोव-
७ इत्यम् C.; D om. from वृक्षि
— Hem. has both; Bā. reads वृक्षि । वृक्षि ।
८ आर्कसूप । आर्कसूपायन B. C.
९ आर्कसूप D.; आर्कसूप १* F;
आर्कसूपिति B. C.; आर्कसूपु corr * B
K; cf. p. 281

१० आर्कसूप F — Hem. only आर्कसूप;
the others आर्कसूप (Bā. var L आर्कसूप)

११ शकटाङ्गजवामनमतेन F; शक-
टाङ्गज[वामनमतेन suppl.] प्रभृतिमतेन
K.

हितः । दुहितरः । दौहित्रायणः ॥ * ॥ नानान्द्रः । ननान्द्रः । नानान्द्रायणः ॥ * ॥ पौत्रः । पुत्राः । पौत्रायणः ॥ * ॥ गाविष्ठिलः । गविष्ठिलाः । गाविष्ठिलायनः ॥ * ॥ पौनर्भवः । पुनर्भवः । पौनर्भवायणः ॥ * ॥ परा चासौ स्त्री च । परस्त्री । तदस्या विदादित्वादञ्जित्वंनियोगेन । परस्त्रियाः परशुश्चेत्यनेन परश्चादेशे च । पारश्वः । बङ्गेषु परस्त्रियः । तदपत्य युवा पारश्वायनः ॥ * ॥ चन्द्राचार्येण यज्ञत्रोर्बङ्गस्त्रियामित्यत्र^१ सूत्रेऽपत्यमात्र इत्येव बाह्या उत्सा^२ इत्युदाहृतम् । रत्नमतिना तु हरितादयो गणसमाप्ति यावदिति व्याख्यातम् । तन्मतानुसारिणा मयाप्येते किल निबद्धाः ॥ २३८ ॥ इति हरितादिः ॥

अश्वयीवाचपलसुमनोयीष्मधूमाः पवित्राः^३

धर्म्यो बैल्यार्जुनगिरिवनाः^४ क्षान्तकाणौ विशालः ।

गोमी वाग्मिप्रहृतकितवाश्वक्ररामोदपादाः^५

खर्जूरार्कस्वनशिवविदाः श्यामगोलाङ्ककाशाः^६ ॥ २३९ ॥

अश्वविदकुञ्जगर्गादिभ्यो ञ्फाञ्फञ्यञ्^७ इत्यनेन चतुर्भ्यो गणेभ्यः पौत्रादावर्थे चत्वारः प्रत्ययाः क्रमेण भवन्ति ॥ * ॥ अश्वस्यापत्य पौत्रादिः । आश्वायनः । आश्वायनाः ॥ विदादित्वादञ्जपि^८ । आश्व ॥ * ॥

१ ? यज्ञत्रोर्व० F, यज्ञत्रो व० B C D K, but cf P ii 4, 64 (where औत्स । औत्सा, because अगोत्रे), ? P iv 1, 85 vārtt 4, 86

२ ? बाह्या उत्सा F K, बाह्य उत्साह B, बाह्य उत्सा C, बह्या उत्सा D

३ Thus B C D E, पवित्रो F (the other works have पवित्र)

४ धर्म्यो E, धर्म्यो B C F K, वैष्णार्जुन० D E

५ ० वारमो प्र० MSS, ० प्रहृतकित० E

६ खर्जूरार्कस्वन० B F K, ० शिव० E, खर्जूरार्कस्वानशिव० C, A om text and comment

७ ज्याञ्यञ्यञ् B C F, ज्याञ्यञ् B K, ज्याञ्यञ्छ D

८ ० ङ्जपि B C K, विदादिञ्जपि D, not in vidādi, 243-4 (cf अश्वायनान, page २८८, note २)

येवायण ॥ ४ ॥ चापसायन ॥ ५ ॥ सीमनसायन ॥ ६ ॥ पद्मायण
 अस्योत्सादी पाठोऽनन्तराद्या १५ नपत्यार्थय ॥ एवमुत्सम्बोऽपि ॥
 धोसायण २ ॥ ७ ॥ पावित्र्यायण ॥ ८ ॥ धार्म्यायण ३ । धाम्येत्यन् ॥
 विष्णीना ४ चविद्याणामपत्य पौत्रादि सुखकोमलेत्यादिना चवि
 शेष ५ । तदपत्य युवा । वैश्यायन ६ ॥ ७ ॥ आर्जुनायन । अथ वा
 झादावनन्तरार्थ पाठ ७ ॥ ८ ॥ गैरायण । गिरिचपल इत्यपरे ८ ॥
 वानायन । वत इत्यप्यस्य ९ ॥ १० ॥ शान्तायन ॥ ११ ॥ शाखायन ॥
 वैश्राज्यायन ॥ १२ ॥ गोमिन । गीमायन ॥ १३ ॥ वाग्मिन । वाग्मायन
 ॥ १४ ॥ प्राज्ञतायन ॥ १५ ॥ कितवायन ॥ १६ ॥ चाक्रायण ॥ १७ ॥ रामोदा
 यन ॥ १८ ॥ पादायन ॥ १९ ॥ शार्ङ्गुरायण । शूर्जुत इत्यस्य १० ॥ २० ॥ आ
 र्कायण । अर्कस्नेत्यस्ये ॥ स्नानायन ११ ॥ २१ ॥ शैवायन ॥ २२ ॥ धैरावन
 ॥ २३ ॥ श्मामायन ॥ २४ ॥ गोवाहायन ॥ अपरे गोत । अह । इति
 च्छिन्दन्ति १२ ॥ २५ ॥ कामायन । आकाश इति चक्र ॥ २६ ॥

१ अनन्तरापञ्चाशो Yajñ.

२ Besides धूय the other works have also धूम which is also given in *śākhā* 7 on p. 212.

३ धाम्यायन B. C. F. K.; D om. धामित्वाय — धर्म्य B.; Yajñ.; धर्म्य & धाम्या Hem.; धर्म od. Kā. V (धाञ् MB. a.).

४ विष्णीना D

५ अ । F; D om. from कुह

६ BB Yajñ. have शेष; Hem. Kā. V od. शेष

७ Cf. *śākhā* 203.

८ गैरायण B. D. K.; D om. from गिरि

९ C. om. from विष्णीना चविद्या;

D from यह — Hem. has both words the others neither

१० F om. from शूर्जुत — B.; has शूर्जुत (= L. शूर्जुत); Yajñ. शूर्जुत; Kā. V शूर्जुत & शूर्जुत; Hem. शूर्जुत शूर्जुत & शूर्जुत (B.; Yajñ. have also शूर्जुत)

११ शैवायन B. K. शैवस्नेत्यस्ये आशानायन G.; F om. शैवस्नेत्यस्ये — Hem. has शैव । स्नान । शैवस्नान ।; the others स्नान (Kā. V MB. a. स्नान).

१२ गोवाहायन B.; गोवा शैवयन C.; D om. from अपरे. — B.; Yajñ. have गोवाहा; Kā. V od. गोवाहा MB. a. गोवाहा; Hem. गोवा । आह । गोवाहा ।

विश्वानरः पिङ्गलशूद्रकोत्सा-

तवस्फुटा धन्यगदप्रविष्टाः ।

जनाग्मवीक्ष्याः^१ खदिरो नमार्ह-

पिङ्गूरवस्ताः^२ सनखः पविन्दा^३ ॥ २४० ॥

विश्वानरायणः । विश्वतर इति कश्चित्^४ ॥ * ॥ पैङ्गलायन^५ ॥ * ॥
शौद्रकायण^६ ॥ * ॥ औत्सायन ॥ आतवायन^७ ॥ उत्सातवेति भोज^८
॥ * ॥ स्फोटायन^९ ॥ * ॥ धान्यायन^{१०} ॥ * ॥ गादायन^{११} ॥ * ॥ अवि-
ष्टायाः^{१२} । आविष्टायनः ॥ * ॥ जानायन^{१३} । अस्य नडादित्वात्फणि^{१४} ।
अस्मिन्नञ् च यूनि विशेषः^{१५} ॥ * ॥ आग्मायनः ॥ * ॥ वैच्यायणः^{१६} ॥ * ॥
खादिरायण^{१७} ॥ * ॥ नामायन ॥ * ॥ आर्हायण^{१८} ॥ * ॥ पैङ्गूरायणः^{१९}
॥ * ॥ वास्तायनः ॥ * ॥ सानखायनः^{२०} ॥ * ॥ पविन्दायाः^{२१} । पा-
विन्दायनः ॥ २४० ॥

१ 'वीष्मा' (or वीष्मा.) C F K
२ 'वास्ता B (व MSS, व Yajñ) * Bō, Yajñ doubtful
३ पविद् B C K, पविदाः L, पवि-
दा । D, cf note १४ —A om text
and comment

४ विश्वतर इति^४ C, om D —Hem
has both, the others विश्वानर only

५ उत्सातवेति श्रीभोज. D —Hem
has all three

६ On the स्फोटायन P vi 1, 123,
Yajñ remarks स्फोटोऽयन यस्येत्यर्थे
स्फोटायन शब्दान्तरम्

७ वादायन. D (not in text), Bō,
Yajñ have likewise वद (cf वन, वत,
p २८२, n ९), Hem गद om Kâs V

८ Thus also Hem, Kâs V, अविष्ट
Bō, Yajñ doubtful

९ पणि B C D K

१० अस्मिन् एति भिविशेष. D, अ-
स्मिन्नञ् च^{१५} B K., अस्मिन् यच्च^{१६} F

११ वैष्णायण. (or ष्य) B C F K,
तैच्यायण D —Hem has वीच, Kâs
V ed. वीच्य, om MS a, Bō, Yajñ

१२ पैङ्गूरायण B, पैजरायण. D —
Bō has पिङ्गूल, Yajñ पिङ्गूल, Hem,
Kâs V ed पिङ्गूर, om MS a

१३ मानखायन. C — सनख Hem,
the other works om this word

१४ Thus Hem, Kâs V ed, पविन्द
Bō, Yajñ

रोहिण्यभयिडतभडिला^१ पुनभयिडलदासकानदुह्यं^२ च ।

पुटकुटकुलखडभडिता^३ प्राहतचुपकितविशंपदुर्मेनस^४ ॥ २४१ ॥

रोहिण्यायन ॥ ० ॥ भाषितायन ॥ ० ॥ भाषितायन^१ ॥ ॥
 शोनायन^२ ॥ ० ॥ भाषितायन ॥ ० ॥ दासकायन^३ ॥ ० ॥ पुपदायन
 इत्यन्य^४ ॥ ० ॥ अमदुह्योऽपत्यं पौत्रादि । अमदुह्यम् । तदपत्यं
 पुत्रा । अमदुह्यायन ॥ स्त्रियामत इति । अमदुह्योऽपत्यं^५ ॥ ॥
 पौत्रायन ॥ ० ॥ कौटायन ॥ ० ॥ कौशायन^६ ॥ ० ॥ साहायन ॥ ॥
 भाषितायन ॥ ० ॥ प्राकृतायन^७ ॥ ० ॥ शोपायन ॥ ० ॥ केतायन ।
 स्त्रिय इत्यप्यन्य^८ ॥ ० ॥ विविधं यं सुख पातीति विग्रह^९ । तत्र^{१०}
 शेषायन ॥ ० ॥ दीमनसायन ॥ २४१ ॥

जडलतशङ्खप्राच्या ध्वनयहमन्दा भवेच्चरे जात^१ ।

अथ भर्गस्त्रीगते स्यादाशेये शपो भरह्राज^{१४} ॥ २४२ ॥

१ मुनमंडितभडिता E.; मुन-द्विष-
 डित-विता D.; *मडिता B. F. K.;
 कडिता C.; cf. note ५

२ मुनमंडित B.C.F.K.; मुनमंडि-
 त E.; मुनमडित D.; *दासका B.C.K.

३ पुटकाकुट C.; पुटकुटकुल* B.;
 खडभडिता B. K.

४ प्रहतपुप E.; प्राह ॥ पुप* D.;
 विष for वित B. C. K.; विष F.; A.
 sm. text and comment.

५ ? भाषितायन B.F. K.; भाषिता-
 यन C.; भाषितायन D.—The other
 sarks and *adhikā* 14 have मडित (be-
 sides मडितल मडित and मडितल).

६ ? Item. ha मुन; the others omit
 this word (Kā १ ed. row II मुन पुप)

७ दासकायन C. K.

८ D om from पुप—It em. appa-
 rently पुपदासका; the others पुप (Kā-
 V ed. has पुपम्) । दासका

९ अमदुह्यो च* C.; अमदुह्यो च*
 K.—अमदुह्येति यर्वादिचमताशोचे च-
 ह्योऽसंभवेन सामर्थायुष्यपरम् । अम-
 दुह्यो पुत्रायनमानदुह्यायन । ३ ॥

१० कौटायन* D.

११ ? प्राकृतायन* D.; cf. प्रहत at 239.
 —Ed., १ अह. ha प्रहत and प्रहत;
 It em. only प्राकृत; Kā. V only प्रहत

१२ शोपायन । विष F.; शोपायन*
 B. C.; D om. from विष—It em. has
 विष विष & शिष; the others शिष

१३ D om. from विविध

१४ A. sm. text and comment.

जाडायनः ॥ * ॥ लातायनः ॥ * ॥ शाङ्खायनः ॥ विदादित्वाद्यजि
शाङ्खः । गर्गादित्वाद्यजि^१ शाङ्खः । कुञ्जादित्वात्फजि^२ शाङ्ख-
यन्यः ॥ * ॥ प्राच्यायनः ॥ * ॥ ध्वानायनः ॥ * ॥ वाहायनः ॥ * ॥
मान्दायनः^३ ॥ * ॥ जातायनः । पुमाश्चेत् ॥ अन्यत्र जाताया जातेयः
॥ * ॥ भार्गायणः । त्रैगर्तश्चेत् । भार्गिरन्यः ॥ * ॥ शापायनः । भारद्वा-
जायनः^४ । आत्रेयश्चेत् ॥ शापिर्भारद्वाजश्चान्यः ॥ * ॥ एतच्छेषिवा-
चकाः ॥ अस्योदाहरणानि ।

अथैष वातण्डवतण्डभीकवातण्डवातण्डभिकप्रियाणि^५ ।

आय्यायनाश्लायनसेवितानि शुचीनि सिप्रापुलिनान्यगच्छत् ॥ १ ॥

पौटायनास्तेषु पुटान्मृजन्तो वैदायना वेदमुदीरयन्तः^६ ।

चान्तायनाः चान्तिभृतोऽस्य चेतः शाङ्खायनाः शङ्खभृतश्च जहुः^७ ॥ २ ॥

यैवायणार्हायणरौहिणायनार्कायणन्यस्तसमित्कुशेषु ।

पादायनासन्नदृषन्निषणः^८ चाक्रायणेष्वेषु पद स चक्रे ॥ ३ ॥

श्रीत्सायनैरुत्थमिहोत्पतद्भिः काशायनैः^९ काशकुश लुनद्भिः ।

खानायनैः खानमनुदृणद्भिर्^{१०} ग्रैमायणैर्ब्रह्ममुद स लेभे ॥ ४ ॥

१ ०द्यणि F

२ ०पजि B C D K

३ मादायन C D , om B — Not in the other works

४ The other works have also आत्रेय भारद्वाजे (cf also आत्रेयायण in *hārīkī* 13)

५ अथैष वातण्डवतण्डमेव पाराश-
रेय व्यभिकप्रियाणि C , ०भीका वा-
तण्डवातण्डतिवाप्रियाणि F , D om
the first stanza, but numbers २ to १४
The first half-couplet appears to refer

to गर्गादि , on वतण्डी , वातण्डी of
sl 60 comm

६ अथौर्ध्वजनो वैदायना चेदनुदी-
रयन्त्यः । D

७ शङ्खभृतश्च B C K , शङ्खभृतश्च^०
F , ०शाखायना शङ्खभृतश्च कुञ्जः D

८ वादायनासन्न^० D

९ धात्सायनैरुत्थ^० C , कत्सायनै-
भक्तामिहोत्पतद्भिः D , ०कासायनैः BC

१० खानायनखानमनुदृण^० B C K ,
०अनुदृणद्भिः F , अनूदृण^० D

धार्म्यायसं धमरुषो अपन्न वाग्मायन वाग्मितम यजुषि ।
 गौमायन गौमिनमेप माम धान्वायन धप्यमघावमेने^१ ॥ ५ ॥
 वैश्यायण वोष्य विशाम्बधसा ननाम नामायनमायताय ।
 चदुर्मता दीमममायन म महाममा सौमममायनं च ॥ ६ ॥
 धौमायन^२ सोऽध्वरधूमशुभ्र धौसायण ब्रह्मपरायण च ।
 ग्यामायन ग्यामसकण्ठभक्त काषायन काषभुज च भेजे ॥ ७ ॥
 शैवायने शैवमतानुकुले कौसायने कृत्तिकुटीरभाजि ।
 कौटायने धान्यकुट्टकवृत्तौ वासायने वाह्यत वासनं च^३ ॥ ८ ॥
 गीर्षद्व गैरायणमुद्दिरत्तं जातायनं जाततदयबोधम्^४ ।
 ध्वानायन^५ सध्वनिदत्तचित्त जाडायन ध्वानजड प्रपेदे ॥ ९ ॥
 भक्ताननुद्यायनमेप नत्कार्जुनायन बाजुनदृश्यकीर्त्ति^६ ।
 वैश्यायन चोपजगाम वैश्यामरायण विश्वजगोनवृत्ति ॥ १० ॥
 आविष्टवैशाखपरी कराम्भां पावित्रपाविन्दपरी मिराच ।
 सार्जूरपैश्वूरपरी तु शय्यमूर्धाभिविक्तोऽनमदायनौ च ॥ ११ ॥
 वैशंपगौसाखपरी च तौ ताम् खाडातवप्राचतदायकेभ्य^७ ।
 रामोदत कैतवष्ठादिराम्भां च चापसाहाचपली ववन्दे^८ ॥ १२ ॥
 विद्यामुदं को^९ न बभार भारद्वाजायन राजनि बन्दमाने ।
 चाचेय नीमीत्यभिधाय तचाचेयायनं^{१०} वाक् विपर्ययेष ॥ १३ ॥

१ धान्यमघावमेने D F

२ Cf. page २८२, note २

३ वासनं स^० O.; वासनी स^० D

[वास or वस does not occur in the text; we should probably read वासायने here].

४ वीर्षाद्या^० B.; वीर्षाद्या^० D.; वी
 रायण^० B. C. F. K.; जातवद्वर्ष^० B. C.

५ ध्वानायनं B. C. F.; ध्वानायनं D.

६ सध्वनिदत्तचित्तं B. C. D

७ प्राचृत D.; प्राचृत^० B. C.;

हायसिन्ध B. C. F. K.

८ स चापली विद्वतनु चर्चि O.; स

चापसाहाचपली D.; चापसाहाच

पली^० F

९ विद्यामुदं B. C.; विद्यामुदको D.

१० Cf. page २८२, note ४

स भाङ्गिताङ्गाण्डितभाङ्गिलाभ्या नवायनान्भाण्डिलतश्च भूपः ।

शापायन शापिमथेह भार्गि भार्गायण चैव नमश्चकार^१ ॥ २४ ॥

२४२ ॥ इत्यश्वादि ॥

विदोर्वकिंदर्भकिलातधेनु-

विश्वानरा भाजनकण्यपौ च^२ ।

अश्रावतानः प्रियकोपमन्यू

हर्यश्वबिन्दू कुशिकर्तभागौ^३ ॥ २४३ ॥

अश्वविदेत्यादिना पौत्रादावपत्येऽञ्भवति ॥ * ॥ विदस्थापत्यम् ।

वैदः । वैदौ । विदाः ॥ * ॥ और्वः ॥ * ॥ कैदर्भः । कीदर्भ इति शक-

टाङ्गजः^४ । विदर्भ इति भोजः ॥ * ॥ कैलातः^५ ॥ * ॥ धैनव । अयमृ-

षित्रचनः । उत्सादौ तु प्रत्यग्रप्रवसवगव्यादिवाचकः^६ ॥ * ॥ विश्वानर^७

॥ * ॥ भाजनः । ताजम इत्यन्य^८ ॥ * ॥ काश्यपः ॥ अथ । इन्द्रहः

सप्तमः काश्यपानाम्^९ इत्यजः । सुक् कस्मान्न भवति । सामान्येनापत्या-

१ A number of words in the text
re not exemplified in these *kārikās*

२ °काश्यपौ च B C F, भाजेनक-
शापौ च D

३ °कर्तुभागौ D E, A om text
and comment.

४ ? कीदर्भ इति शा° B C K, ककी-
दर्भ° F, om D — °किदभ इति श्री-
भोज. D — किदर्भस्य किदर्भ. किदर्भौ कि-
दर्भा । किदर्भ इति शाकटायनः । वि-
दर्भ इति भोज. Yajñeṣṭi, Bū has
किदर्भ (var 1 कन्दर्प), Hem कीदर्भ,
Kāṣ V ed MS a किदर्भ

५ Bū, Hem, have किलात, Yajñ

किरात (किलात इति केचित्), Kāṣ Y

MS a किरात, ed किलालप (!) and
var 1 किलात

६ प्रत्यग्रप्रवस° B — उत्सादौ तु गव-
प्रसूतिकावचनः Yajñi, cf §1 254

७ विश्वानरः B, D om from कै-
लात.

८ ? भाजनः । भजना° ॥ D, °इति
कश्चित् F k (? भाजम° B C — Hem
om both, the other works have भाजन,
Bū, Yajñi also भोगक, Kāṣ V MS a
भोजन (om ed)

९ अथेदू सप्तमका° D, अथेदू
स° F, Kāṣ V iv 1, 104, where इन्द्रभूः°

रोहियाभण्डितभडिला १ सुनभण्डिलदासकानहुष्णं २ च ।
पुटकुटकुलखडभडिता ३ प्राहतचुपकितविशंपदुर्मनस ४ २४१ ॥

रोहिषायन ० • ॥ भाषितायन ॥ • ॥ भाडिषायन ५ • • ॥
श्रीनायन ६ • • ॥ भाषिषायन ॥ • ॥ दासकायन ० । चुपदायन
इत्यम् ८ • • ॥ अण्डुहोऽपत्यं पौषादि । अण्डुहाम् । तदपत्यं
युवा । अण्डुह्यायन ० स्त्रियामत इभि । अण्डुहोत्यम् ९ • • ॥
पौटायन ॥ • ॥ कीटायन ० • ॥ कीषायन १० • • ॥ साडायन ॥ • ॥
भाडितायन ॥ • ॥ प्राहृतायन ११ • • ॥ शोषायन ॥ • ॥ कृतायन ।
शिव इत्यप्यन्य १२ • • ॥ विविधं य सुष्ठ पातीति विशंप । तच्च १३
वैशंपायन ॥ • ॥ दीर्मनसायन ॥ २४१ ॥

अडलतशङ्खप्राप्या ध्वनवह्मन्दा भवेक्षरे जात ।

अथ भर्गस्त्रैर्गते स्यादाचेये शपो भरह्राज १४ ॥ २४२ ॥

१ सुनभण्डितभण्डिता E; सुनभण्डि-
डितभण्डिता D; *भण्डिता B. F. K.;
*भण्डिता C; cf. note १

२ सुनभण्डित B.C.F.K.; सुनभण्डि-
त*E; सुनभण्डित D; हाशका* B.C.K.

३ पुटकाकुट C; पुटकुडकुल* B;
*खडभण्डिता B. K.

४ प्राहतचुप* E; प्राह ॥ चुप* D;
शिव for कित B. C. K.; शिव F; A.
see text and comment.

५ १ भाषितायन B.F.K.; भाषिता-
यन C; भाषितायन D—The other
works and *kārikā* 14 have मण्डित (*ho-*
ndite मण्डित्वा मण्डित and मण्डित).

६ १ Here. has चुप; the others omit
this word (Kā. V ed. or ॥ सुनु चुप?)

७ हाशकायन C. K.

८ D see. from चुप—Here. app-
arently चुपदासक; the others चुप (Kā.
V ed. has चुप). हासक

९ अण्डुहो अ* C; अण्डुहो अ*
K.—अण्डुहोति नर्वादिभण्डिताहोरे प-
होऽसंभवेन सामर्थ्याबुद्धयम् । अण-
डुहो युवापत्यभावमुदायन । Yājñ.

१० कीषायन D.

११ १ प्राहृतायन* D; cf. प्राहृत at 232.
—Bā, Yājñ. ha प्राहृत ad प्राहृत;
Here. only प्राहृत; Kā. V only प्राहृत

१२ शोषायन । शिव F; शोषायन*
B. C.; D see. from शिव—Here. has
शिव शिव & शिव; the others शिव

१३ D see. from विविधं

१४ A. see text and comment.

जाडायनः ॥ * ॥ लातायनः ॥ * ॥ शाङ्खायनः ॥ विदादित्वादञ्जि
शाङ्खः । गर्गादित्वाद्यञि^१ शाङ्खः । कुञ्जादित्वात्फञि^२ शाङ्खा-
यन्यः ॥ * ॥ प्राच्यायनः ॥ ॥ ध्वानायनः ॥ * ॥ वाहायनः ॥ * ॥
मान्दायनः^३ ॥ * ॥ जातायन । पुमाश्चेत् ॥ अन्यत्र जाताया जातेयः
॥ * ॥ भार्गायणः । त्रैगर्तश्चेत् । भार्गिरन्यः ॥ * ॥ शापायनः । भारद्वा-
जायनः^४ । आत्रेयश्चेत् ॥ शापिर्भारद्वाजश्चान्यः ॥ * ॥ एत ऋषिवा-
चकाः ॥ अस्योदाहरणानि ।

अथैष वातण्डवतण्डभीकवातण्डवातण्डभिकप्रियाणि^५ ।
आश्वायनाश्वायनसेवितानि शुचीनि सिप्रापुलिनान्यगच्छत् ॥ १ ॥
पौटायनास्त्रेषु पुटान्मृजन्तो वैदायना वेदमुदीरयन्तः^६ ।
चान्तायनाः चान्तिभृतोऽस्य चेतः शाङ्खायनाः शङ्खभृतश्च जहुः^७ ॥ २ ॥
त्रैवायणार्हायणरौहिणायनार्कायणन्यस्तसमित्कुशेषु ।
पादायनासन्नदृघन्निषणः^८ चाक्रायणेष्वेषु पद स चक्रे ॥ ३ ॥
श्रीत्सायनैरुत्यमिहोत्पतद्भिः काशायनैः^९ काशकुश लुनद्भिः ।
खानायनैः खानमनुदृणद्भिर्^{१०} त्रैप्रायणैर्ब्रह्ममुद स लेभे ॥ ४ ॥

१ °यणि F
२ °पञि B C D K
३ मादायनः C D , om B —Not
in the other works
४ The other works have also आत्रेय
भारद्वाजे (cf also आत्रेयायण in *kdrik*
13)
५ अथैष वातंढवतंढमेव पाराश्र-
रेय व्यभिकप्रियाणि C , °भीका वा-
तंढवतंढवतिवाप्रियाणि F , D om
the first stanza, but numbers २ to १४
The first half-couplet appears to refer

to गर्गादि , on वतण्डी , वातण्डी cf
sl 60 comm

६ अथौर्व्यजनो वैदायना चेदनुदी-
रयत्यः । D

७ शङ्खभृतश्च B C K , शङ्खभृतश्च
F , °शाखायना शङ्खभृतश्च जुहुः D

८ वादायनासन्न° D

९ धात्सायनैरुत्य° C , उत्सायनै-
भक्षांमिहोत्पतद्भिः D , °कासायने B C

१० खानायनखानमनुदृ° B C K ,
°अनुदृणद्भिः F , अनूदृण° D

धाम्नायस्य धमस्यो जपन्त वाग्मायन वाग्मितम धञ्जुवि ।
 गोमायन गोमिनमेय माम धाम्नायन धम्यमथावमेने^१ ॥ ५ ॥
 वैश्यायसं वीक्ष्य विशामवशा नमाम मामायनमायतास ।
 अर्दुमा दोमनमायन स महामना सौमनमायन च ॥ ६ ॥
 धौमायन^२ सोऽध्वरधूमशुभ्र धौमायण ब्रह्मपरायण च ।
 श्यामायन श्यामसकण्ठभक्त काषायन काशभुज च भेजे ॥ ७ ॥
 श्रेवायने श्रेवमतानुकुले कौलायने क्लृप्तकुटीरभाजि ।
 कौटायने धानकुटेकहृत्ती वासायने वाहृत वासन स^३ ॥ ८ ॥
 गीर्वाण गीरायणमुद्गिरन्त आतायनं आततदर्थबोधम्^४ ।
 धामायन^५ सध्वनिदत्तचित्त आडायन ध्यानजड प्रपेदे ॥ ८ ॥
 भक्तानकुष्ठायनमेव नत्तार्कुनायन वार्कुनतुष्यकीर्त्ति ।
 वैश्यायन चोपजगाम वैश्यामरायण विश्वजनीनहृत्ति ॥ ९ ॥
 आविष्ठशैशासपरी कराभां पाविषपाविन्दपरी गिराच ।
 खार्जूरपैशूरपरी तु यश्चमूर्धाभिधिक्षोऽनमदायनौ स ॥ ११ ॥
 शैशपगीशाहपरी च ती तान् खाडातवप्राहृतदासकेभ^६ ।
 रामोदत कैतवसादिराभां स चापसाहाचपली ववन्दे^७ ॥ ११ ॥
 क्षिप्तान्मुहं को^८ न बभार भारद्वाजायन राजनि वन्दमाने ।
 चापेय गौमीत्यभिधाय तचापेयायण^९ बाण विपर्ययेण ॥ १२ ॥

१ धाम्नायस्य D F

२ Cf. page २८२, note २

३ वातनं स C; वासनां स D
 [वास or वास does not occur in the text;
 we should probably read वासायने
 here].

४ गीर्वाणां B; गीर्वाणां D; गी
 रायणं B. C. F. K; वातवर्धं B. C.

५ धामायनं B. C. F; धामायनं D;
 सध्वनिदत्तचित्त B. C. D

६ *प्राहृत* D; *प्राहृत* B. C. I
 हाहृतेभ्य B. C. F. K.

७ स चापसाहाचपली ववन्दे C; स
 चापसाहाचपली B. D; चापसाहाच
 पली F

८ विहोमुहं B. C. I; विहोमुहं D.
 ९ Cf. page २८५, note ४

स भाडिताङ्गाण्डितभाडिलाभ्यां नत्वायनान्भाण्डिलतश्च भूप. ।
 शापायन शापिमथेह भार्गि भार्गायण चैव नमश्चकार^१ ॥ २४ ॥
 २४२ ॥ इत्यथादिः ॥

विदोर्वकिंदर्भकिलातधेनु-

विश्वानरा भाजनकश्यपौ च^२ ।

अश्ववतानः प्रियकोपमन्यू

हर्यश्वबिन्दू कुशिकर्तभागौ^३ ॥ २४३ ॥

अश्वविदेत्यादिना पौत्रादावपत्ये ऽञ्भवति ॥ * ॥ विदस्यापत्यम् ।
 वैदः । वैदौ । विदाः ॥ * ॥ और्व. ॥ * ॥ किंदर्भ. । कीदर्भ इति शक-
 टाङ्गजः^४ । विदर्भ इति भोजः ॥ * ॥ कैलातः^५ ॥ * ॥ धैनवः । अयमृ-
 षिवचनः । उत्सादौ तु प्रत्ययप्रसवगव्यादिवाचकः^६ ॥ * ॥ वैश्वानरः^७
 ॥ * ॥ भाजनः । ताजम इत्यन्य^८ ॥ * ॥ काश्यपः ॥ अथ । इन्द्रहः
 सप्तमः काश्यपानाम्^९ इत्यजः सुक् कस्मान्न भवति । सामान्येनापत्या-

१ A number of words in the text
 are not exemplified in these *hārīhās*

२ °काश्यपौ च B C F, भाजेनक-
 षापौ च D

३ °कर्तुभागौ D E, A om text
 and comment

४ ? कीदर्भ इति शा° B C K, कची-
 र्भ° F, om D—किंदर्भ इति श्री-
 भोज D—किंदर्भस्य किंदर्भ. किंदर्भो कि-
 र्भो. । किदर्भ इति शाकटायन । वि-
 दर्भ इति भोज. Yājñesv, Bū has
 किदर्भ (var 1 कन्दर्प), Hem कीदर्भ,
 Kās V ed MS α किदर्भ

५ Bū, Hem, have किलात, Yājñ

किरात (किलात इति केचित्), Kās Y
 MS α किरात, ed किलालप (1) and
 var 1 किलात

६ प्रत्ययप्रवस° B—उत्सादौ तु ऽव-
 प्रसूतिकावचन° Yājñ, cf sl 254

७ विश्वानर. B, D om from कै-
 लात

८ ? भाजन. । भजना ॥ D, °इति
 कश्चित् F K (? भाजम° B C—Hem
 om both, the other works have भाजन,
 Bū, Yājñ also भोगक, Kās V MS α
 भोजन (om ed)

९ अथेदू. सप्तमका° D, अथेदू
 स° F, Kās V iv 1, 104, where इन्द्रभू°

भिधान चम्पया सिद्धिर्भविष्यति । तस्येद विवक्षावामया वा सर्वेषा
मपि हि पितर काश्रपा अभेदोपचारात् । यथा बहु । मद्यु ।
सामक इति १० ॥ आद्यावतान । आद्यावताना १ ॥ ० ॥ प्रियव । पि
यकेत्यन्व २ ॥ ० ॥ औपमन्वव ३ ॥ ० ॥ शार्प्य ४ ॥ ० ॥ वैन्व ५ ॥ ० ॥ कौ
त्रिक । यथा ।

कौत्रिकेन च किञ्च चितीश्वरो राममध्वरविघातज्ञानाये ?

आर्तभाम ॥ २४३ ॥

शुष्टिवेणभरहाजापस्तखा ४ शुनकस्तथा ।

शरहास्तखकौ शियु ५ कुचवारख ६ कीर्तिता ॥ २४४ ॥

शुष्टिवे १ ॥ ० ॥ भारदाव २ ॥ ० ॥ आपस्तख ३ ॥ ० ॥ शोनक ४ ॥

भारदाव ५ ॥ ० ॥ सामक । सामका ६ ॥ ० ॥ ध्रुवक इति ७ सामन ८ ॥

शियव । शियवा ९ ॥ ० ॥ कौचवार १० ॥ कुचवार ११ इति सामन

कुचावर १२ इत्यन्व १३ ॥ गोपवनश्यामाकशापर्यश्यामकाश्च १४ गो

पवनादेर्विदायन्तर्गणनाडुष्टया ॥

१ Kā. V MB. a. reads चम् । चम्-
तान cf. p. १८५ note c

२ Om. D—Hem. has मिषव and
पियव; the others मिषव only

३ Hagitar II L.

४ अपिषिख E.; A. om. text & com.

५ शियु B. C.; शियु E.; शिय D.

६ Thus B. D F; कुचवारख C.;

कुचवारख E.; cf. १० and pl. 332.

७ सावकः । सवका । शिवक इति
D; cf. paper-codex 433—Kā V. ed. b

श्यामक श्यामाव श्यापर्य and so ll
सवक श्यामक V4 a. only श्यामका

and श्यापर्य ll om. श्यापर्य and to

श्यामाव; Bb Y Jd. श्यापर्य श्यावि
श्यामाव श्यामिष and श्यामाव [श्यामि
(श्यामाव इत्यसि) Yajd.].

c शीषवा D; शियव F; cf. p.
paradell pl. 33.

d ? Thus Kā. V ed MB.; and
Bb., Yajd.; also eda. Pāy. IV 2, 111

कुचावर F; कुचावर B.; कुचावर K
and Hem.; कुचाव C.; D. om. & om.

कुचवार; इत्यन्व

१० Thus K.; कुचावर B.; कुचावर
F; कुचावर C.; D. cf. n. 2 [? कुचावर

ll m. 2]

११ C om. श्यामाव (111 by K.)

अषिवाचिभ्य ऋष्यणि प्राप्ते । ऋषिषेणाच्छिवाद्यणि । अनृषिवा-
चिभ्यो ऽदन्तेभ्यो ऽत इञि । तदन्तेभ्यो^१ ऽणि ॥ परस्त्रिया ज्यङो ढणि^२
च पाठः ॥ २४४ ॥ इति विदादिः ॥

कुञ्जब्रह्मशुभस्कन्दलोमस्कम्भाः शटो गणः ।

भस्मशङ्खविपाशश्च श्रुण्डा शाकश्च कीर्तिताः^३ ॥ २४५ ॥

अश्वविदेत्यादिना पौत्रादावपत्य एभ्यः फञ्^४ भवति । तत्संनि-
योगेन फञ्त्रातादस्त्रियामित्यनेन^५ स्वार्थे ज्यञ्च ॥ * ॥ कुञ्जस्थापत्यं
पौत्रादिः । कौञ्जायन्यः । कौञ्जायन्यौ । कौञ्जायनाः ॥ * ॥ ब्राह्मा-
यन्यः ॥ * ॥ शौभायन्यः । शुभ इति भोजः^६ ॥ * ॥ स्कान्दायन्यः ।
स्कन्ध इत्यन्ये^७ ॥ * ॥ लौमायन्यः । केचिल्लोमान्तस्यैव मन्यन्ते न लोमः ।
तन्मत श्रीडुलोमायन्य इत्यादि^८ ॥ * ॥ स्काम्भायन्यः । स्कम्भ इत्यपरे^९
॥ * ॥ शाटायन्यः^{१०} ॥ * ॥ गाणायन्यः ॥ * ॥ भास्मायन्यः । भस्तेत्यन्यः^{११}
॥ * ॥ शाङ्खायन्यः ॥ * ॥ वेपाशायन्यः ॥ * ॥ शौण्डायन्यः ॥ * ॥ शा-
कायन्यः ॥ * ॥ अस्योदाहरणानि ।

१ अदन्तेभ्यो C, cf P iv 2, 112

२ ? ज्याहो ढणि B, °स्त्रियाभ्यां हो
ढणि C, ज्याडा ढणि° F [? cf P iv
1, 120 (स्त्रीभ्यो ढक्) & sl 225, (hari-
tādi, sl 238)]

३ A om text and comment

४ ? पन् B, यन् F, पत् C, यञ्°
D, ? फन् K [Pān च्फञ्]

५ पञ्° B C (K), यञ्तादस्त्रिया-
मित्य° F, पप्पातादस्त्रियामि° D —
Cf P v 3, 113

६ ? Thus D, शुभ इति° B C F,
श्रीभोज D — Bō, Yajū have शुभ,

Hem शुभा, Kās V ed शुभ (var l
शुभा), MS a & var l ed शुभया

७ स्कन्द Bō, Kās V ed, स्कंध Hem,
Kās V a, स्कद (स्कंध इत्यन्ये) Yajū:

८ श्रीडुलोमायन्य° B, D om fr.
केचिल्लोमान्त°, Yajū same as here.

९ ? Thus B C F K, D om from
स्कम्भ — The other works have स्कम्भ
(Vardham स्कम्भा?)

१० शाकटायन्य F — Hem शट, the
others शठ, Kās V ed, MS a have
शाकट besides शाक and शठ — Cf
kārīkā 3

११ Om D (& the other works)

भिधानं च्यवणां सिद्धिर्भविष्यति । तस्येदं विवक्षाधामना वा सर्वेषां
मपि हि पितरः काम्यपा अभेदोपचारात् । यथा बभुः । मभुः ।
ममक इति ॥ ० ॥ आन्यावतान । आन्यावताना १ ॥ ० ॥ प्रियक । पि
यकेत्यन्व २ ॥ ० ॥ श्रीपमन्वव ॥ ० ॥ शार्प्य ॥ ० ॥ वैन्व ॥ ० ॥ कौ
शिकः । यथा ।

कौशिकेन स किञ्च वितीत्यरो राममध्वरविघातब्रान्तये ॥
शार्तभाम ॥ २४२ ॥

ऋष्टियेशभरत्ताजापस्तम्बाः ४ शुनकस्तम्बा ।

शरदास्तम्बकौ शिशुः ५ कुचवारश्च ६ कीर्तिता ॥ २४४ ॥

ऋष्टियेश ॥ ० ॥ भारदाज ॥ ० ॥ आपस्तम्ब ॥ ० ॥ शूनकः ॥
शारदत ॥ ० ॥ साम्बक । साम्बकाः ॥ म्बक इति ० वामन ॥
शेषव । शेषवा ८ ॥ ० ॥ कौचवारः ॥ कूचवार ९ इति वामन
कूचवार १० इत्यन्व ॥ ॥ गोपवनम्बामाक्यापर्वम्बामकास्तु ११ गो
पवनादेर्विदाचलागलताद्गृह्या ॥

१ Kā. V M 9 a. read च्यव । च्यव
तान cf. p. २८९ note c

२ Om. D—Item. ka प्रियक and
पियक; the others प्रियक only

३ Raghu II 1

४ ऋष्टियेश 1; A om. text & com.

५ शिशु B C; शिशु F; शिषु D

६ Th B D F कूचवारय C;
कूचवारय; cf. n. 90 and pl. 352.

७ मावक । मवकाः । शिषक इति

१ (superscribe 133) Kā V ed ka
मामाक्य मामाक्य मामाक्य and om II

मवक मामाक्य II only शिशिका
मामाक्य II मामाक्य II

मामाक्य; D3 3aJL मामाक्य मामाक्य
मामाक्य मामाक्य and मामाक्य [मामाक्य
(मामाक्य इत्यर्थे) 1 J.].

c शीषवा D; शिषव F; cf. n.
preceding pl. 33.

e 1 Thee Kā. V ed M. 1 and
D3 3 J. 1; also ed. Pā. II 2. 911

कूचवार F; कूचवार B; कूचवार K
and II m; कूचवा C; D. om. Lom

कूचवार; इत्यन्व

१० Thee K; कूचवार B; कूचवार
1; कूचवार C; D. Lom. e [कूचवार

II m c

११ c om मामाक्य; D3 1 J. 1

अषिवाचिभ्य ऋष्यणि प्राप्ते । ऋषिषेणाच्छिवाद्यणि । अनृषिवा-
चिभ्योऽदन्तेभ्योऽत इञि । तदन्तेभ्यो^१ ऽणि ॥ परस्त्रिया ज्यङो ढणि^२
च पाठः ॥ २४४ ॥ इति विदादिः ॥

कुञ्जब्रह्मशुभस्कन्दलोमस्कम्भाः शटो गणः ।

भस्मशङ्खविपाशश्च शुगडा शाकश्च कीर्तिताः^३ ॥ २४५ ॥

अश्वविदेत्यादिना पौत्रादावपत्य एभ्यः फञ्^४ भवति । तत्संनि-
योगेन फञ्ब्रातादस्त्रियामित्यनेन^५ स्वार्थे ज्यश्च ॥ * ॥ कुञ्जस्यापत्यं
पौत्रादिः । कौञ्जायन्यः । कौञ्जायन्यौ । कौञ्जायनाः ॥ * ॥ ब्राह्मा-
यन्यः ॥ * ॥ शौभायन्यः । शुभ इति भोजः^६ ॥ * ॥ स्कान्दायन्यः ।
स्कन्ध इत्यन्ये^७ ॥ * ॥ लौमायन्यः । केचिल्लोमान्तस्यैव मन्यन्ते न लोमः ।
तन्मत औडुलोमायन्य इत्यादि^८ ॥ * ॥ स्काम्भायन्यः । स्कम्भ इत्यपरे^९
॥ * ॥ शाटायन्यः^{१०} ॥ * ॥ गाणायन्यः ॥ * ॥ भास्मायन्यः । भस्तेत्यन्यः^{११}
॥ * ॥ शाङ्खायन्यः ॥ * ॥ वेपाशायन्यः ॥ * ॥ शौण्डायन्यः ॥ * ॥ शा-
कायन्यः ॥ * ॥ अस्योदाहरणानि ।

१ अदन्तेभ्यो C , cf P iv 2, 112

२ ऋष्याहो ढणि B , °स्त्रियाभ्या हो
ठणि C , ज्याडा ढणि° F [? cf P iv
1, 120 (स्त्रीभ्यो ढक्) & sl 225, (haru-
tādi, sl 238)]

३ A om text and comment

४ ? पन् B , यन् F , पत् C , यञ्°
D , ? फन् K [Pān च्फञ्]

५ पञ्° B C (K) , यत्रतादस्त्रिया-
मित्य° F , पप्पातादस्त्रियामि° D —
Cf P v 3, 113

६ ? Thus D , शुभ इति° B C F ,
श्रीभोज D — Bō , Yajñ have शुभ ,

Hem शुभा , Kas V ed शुभ (var I
शुभा) , MS a & var I ed शुभंया

७ स्कन्द Bō , Kās V ed , स्कंध Hem ,
Kās V a , स्कद (स्कंध इत्यन्ये) Yajñ.

८ औडुलोमायन्य° B , D om fr
केचिल्लोमान्त° , Yajñ same as here

९ ? Thus B C F K , D om from
स्कम्भ — The other works have स्कम्भ
(Vardham स्कम्भा?)

१० शाकटायन्य F — Hem श्ट , the
others श्ट , Kās V ed , MS a have
शाकट besides शाक and श्ट — Cf
hārīkā 3

११ Om D (& the other works)

ऐवञ्च कृष्णानुपसृत्य^१ कीर्त्त्यायस्मादयोऽघर्षिवधुवधुय^२ ।
 कीर्त्त्यायना पार्थिवकुम्भरं तत्राधायनायातिकुट्टवसेन^३ ॥ १ ॥
 श्राद्धायना शङ्खकशोभिदृष्टा^४ भास्त्रायना भास्त्ररश्मिभाव ।
 गाढायना गाढपतत्रतस्या श्राद्धायना शङ्करभक्तिभाव ॥ २ ॥
 शीघ्रायना मार्जनकर्मशीघ्रा श्राद्धायना श्राद्धविहीनवाच ।
 स्वाभ्यायना स्वस्मितमक्षयास्या शीभायना शोभनवस्तुवाच ॥ ३ ॥
 स्वान्द्रायना स्कन्दमहोत्सव वैपाश्रायना^५ पाशश्रुतीपमेयम् ।
 प्रियौदुसोमायनमौदुसोमायन्यं^६ तमासोक्त्य न तस्मिन्मायु ॥ ४ ॥
 २४५ ॥ इति कृष्णादि ।

गर्गी वत्सविरोहितौ शटशकप्राचीनयोगावटा

धूर्ते शङ्खधनंजयाम्बुचमसा विश्वावसु संकृति ।

वृक्षागस्त्यपुलस्तियल्युकलिता मन्तुर्मनाथी लिगु

सूनुर्लोहितकन्यकौ ध्रुवलतू मण्डुर्जिगीपुस्तनु ॥ २४६ ॥

गर्गादेरश्विरेव्यादिना यम् ॥ • ॥ गर्मस्त्रापत्य पीचादि । मार्ग
 ॥ • ॥ वास्य ॥ • ॥ वैरोहित्य ॥ • ॥ श्राव्य ॥ • ॥ श्राव्य ॥ • ॥ प्रा
 चीनचोय्य^५ ॥ • ॥ श्राव्य ॥ • ॥ धीर्त्य ॥ • ॥ श्राव्य ॥ • ॥ धामे
 ज्य ॥ • ॥ श्राव्य ॥ • ॥ चामस्य ॥ • ॥ वैशावस्य ॥ • ॥ सांख्य ॥ • ॥

१ पश्चात्कुम्भा F; पश्चात्कुम्भानु
पमेय D

२ एघर्षि B C; *वधुवनाथ C;
*वधु वधुय । D

३ कुम्भरत F; श्राद्धयनायाति D

४ श्राद्धाय B. C. K.; श्राद्धिक F;

५ D; *भास्त्रायना B F

५ *महोत्सव F; G. शिरोपायना
B. C. F. K.

६ प्रियौदुसोमा F; प्रियौदुसो
मा D; B. om. the last two & ३४६

७ पंडुर्जि E; A. B. om. text and
comment.

८ प्राचीनचोय्य C. D. K.

९ श्राद्धाय D

वाच्यः ॥ * ॥ आगस्यः ॥ * ॥ पुलस्तेः । पौलस्यः ॥ पुलस्त्य इत्यपि प्रकृतिरस्ति । तस्याप्यृष्यणि पौलस्त्यः स्यात् । परं^१ पुलस्तिशब्दस्य यज्ञभावे रूपान्तरमनिष्टं स्यात् । आदौ च विशेषः । यज्ञन्तात्स्त्रियां पौलस्ती । पौलस्त्यायनी । अणन्तस्य पौलस्त्वेव स्यात् । वङ्गपु यज्ञन्तस्य पुलस्तयः । अणन्तस्य पौलस्त्याः^२ ॥ * ॥ वाल्वाव्यः ॥ * ॥ मान्तव्यः ॥ * ॥ मानाय्यः । पाठसामर्थ्यान्न स्त्रीत्वनिवृत्तिः ॥ * ॥ लौगव्यः^३ ॥ * ॥ सौनव्यः ॥ * ॥ लौहित्यः ॥ * ॥ कान्यक्यः । कथक^४ इत्यन्वः ॥ * ॥ श्रौव्यः^५ ॥ * ॥ लातव्यः ॥ * ॥ माण्डव्यः ॥ * ॥ जैगीषव्यः ॥ * ॥ तानव्यः ॥ २४६ ॥

तरडोलूकवतराडधूमशकलाः कण्ठस्तथा^६ कुशिडनी

गोकक्षैकरहूगणा^७ वृषगणः स्थूरारराकाकताः^८ ।

गोलन्दानडुहौ^९ तरुक्षभिषजौ कृष्णोऽलिगुः पिङ्गला^{१०}

पूतीमाषसुलाभिनी कुरुकतः शङ्कुस्त्रितिक्षैकलूः^{११} ॥ २४७ ॥

१ पुरं C K

२ पुलस्त्य इत्यपि प्रकृत्यतरमास्त । तस्यापि गर्गादिले पुलस्तिशब्दस्य पाठ एवोपलक्षणम् । अत एव रामायणादौ रावणे पौलस्त्यपद् प्रयुज्यमानमुपपद्यते न च पुलस्तिपदेन तस्योपपत्तिरिति वाच्यम् । पुलस्त्योऽजयत्पत्न्यासगस्य च हविर्भुवि ।^० (Bhāg P 4, 1, 36) यद्यपि पुलस्त्यस्य ऋषित्वाद्णि पौलस्त्य इत्येव स्थातथापि यज्ञभावे रूपांतरमनिष्टमापद्येत । तथा हि यज्ञन्तस्य स्त्रियां पौलस्त्यायनी । अज्ञन्तस्य तु पौलस्तीत्येव । वङ्गष्वपत्येषु यज्ञो लुकि पुलस्त्याः । ऋष्यणस्तु लुगभावात्पौलस्त्या इति विभावनीयम् । Yajñ

३ लौगव्य D , लालिगव्य. C

४ ? कथ C, orig K (corr कथुक or कथुक), कथ F, om D, कन्थक and कथक Bō, Yajñ, कथक, कच्छक Hem, कथक Kās V ed (कच्छप । कन्थर a)

५ ? श्रौव्यः C — Hem सुव, the other works omit this word and लतु

६ कंवस्तथा C D, कठस्तथा E F K

७ वृहगणा F K, वङ्गगणा C

८ स्थीरा^० C, रराकाकत. D, वृषगणास्थूरा रराकाः कता. E

९ गोलुदानडुहौ षरुच^० C F K

१० पिंगल D, पिंगला E — Bō, Yajñ, Hem, Kās V ed have पिङ्गल, MS a. पिंगला

११ A B om text and comment.

ताण्ड्य । तण्डिमिति^१ कथित् ॥ • ॥ शौक्य ॥ • ॥ वातक्य ।
 शिवादिपाठादपि । वातक्य ॥ • ॥ धीम्य । पुषिष्ठिरमन्नी । यथा
 कादन्मर्षाम^२ । धीम्य इवाजातशची ॥ • ॥ शाक्य ॥ • ॥ वा
 प्य ३ ॥ • ॥ शीघ्रिन्म्य ॥ • ॥ गोक्य ॥ • ॥ ऐक्य ॥ • ॥ राहम्य ४ ।
 रहोम्य इत्यम्य ॥ • ॥ वार्यंग्य ॥ • ॥ स्त्रीर्य^५ ॥ • ॥ राराक्य ।
 चरराकेत्यम्य^६ ॥ • ॥ कात्य ॥ कात्यशब्दाहोहितादिनाडावनि
 कात्यावनी । मीरी । अविपम्बाकारमादर्धदृष्टा नार्थपि ॥ • ॥ शी
 ल्य^७ ॥ • ॥ शानुद्य ॥ • ॥ तादक्य^८ ॥ • ॥ भैव्य ॥ • ॥ काभ्य
 ॥ • ॥ शालिम्य ॥ • ॥ पैङ्ग्य ॥ • ॥ पीतीमाय्य । पूतिमाय इति
 मोज^९ ॥ • ॥ शीषाम्य । सुशोभिमिति^{१०} शामन ॥ • ॥ शौर
 कात्य^{११} ॥ • ॥ शाक्य ॥ • ॥ तैतिव्य ॥ • ॥ ऐक्य ॥ २४० ।

चुलुकचयकमद्यु शर्कराद्याभिवेशौ

चिकितकुटिलदल्भा पिप्यलूतृक्षकक्षी^{१२} ।

१ / तण्डिमिति C; तण्डिमिति D—
 Heno र टिन्; the others तण्ड

२ / s. (1849) p. 49 22.

३ / तय C; काय K; शीघ्र (।
 काय ?) D; कात्य P—Hem. शंठ;
 the other s. काय

४ / वाहम्य C. P & corr K; शरी
 हग्य इत्य D—Bo K V ed., Yajñ.
 ka रहम्य; Heno रहोम्य

५ / शीघ्र C—शूर D., Yajñ.; शूर
 K. V ed. शूला M. s.; शूर। Hem.

६ / Do has चरराक्य (par 1. चदरक्य);
 Yajñ. चरराक्य (or चरा) । [राराक्य
 इति विहित]। K. V ed. चरराक्य
 M. s. चरका; Hem. चरराका

७ / The D; शीघ्र C. P & —D.

१ / शौक्य; Hem., K. V ed. शी
 कुय M. s. शीकुय; cf. K. V ed. 13
 p. 232.

८ / वादक्य C. K.; वादक्य P

९ / पूति इति C; शीमोम्य D—
 The other s. (and K. V ed. 13) sh
 पूतिमाय पूतीमाय इत्ये 1 1/2

१० / सुशोभिमिति D; सुशोभिमि
 ति C. P K.—K. V ed. has सुशोभिर
 M. s. सुशोभित; Bo., Yajñ. सुशो
 भिर (सुशोभिन(1) Y. M.) & सुशोभिर
 Heno. in the सुशोभिर

११ / शौरक्य D; cf. p. 164

१२ / चिकितकुटल C. K.; चिकीभि
 प्यु C; इक्षमापि B; कक्षी C. E.;
 पिप्यनृगु K.; पिप्यनृगु P; गुणकषा
 D

महितमुसलरेभाः^१ शशिडलोकथौ च गण्डु^२
विदभृद्भयजाताविन्द्रहूतित्रिरी च^३ ॥ २४६ ॥

चुलुकचणकाभ्यां युक्तो मङ्गुः । चुलुकचणकमङ्गुः ॥ चौलुक्यः^४ ॥ * ॥
चाणक्यः ॥ * ॥ माङ्गुव्यः^५ ॥ * ॥ शार्कराज्यः ॥ * ॥ आग्निवेश्यः ॥ * ॥
चैकित्यः^६ ॥ * ॥ कौटिल्यः^७ ॥ * ॥ दाल्भ्यः ॥ * ॥ पैप्पलव्यः^८ ॥ * ॥
तार्क्ष्यः । गरुडः ॥ * ॥ काच्यः^९ ॥ * ॥ माहित्यः ॥ * ॥ मौसल्यः ॥ * ॥
रैभ्यः^{१०} ॥ * ॥ शाण्डिल्यः ॥ * ॥ औक्यः^{११} ॥ * ॥ गाण्डव्यः^{१२} ॥ * ॥
वैदभृत्यः । अस्य पौत्रादौ यञ् तस्य झुचि । विदभृतः । अभिजिदा-
दावधीतस्य^{१३} विदभृच्छब्दस्यापत्यमात्रे यञ् तस्याणि । वैदभृताः ॥
वितृन् साहसिकान् वभ्रातीति विदभृत् तस्य वैदवध्य इत्यन्यः^{१४} ॥ * ॥
आभयजात्यः ॥ आभय्यः । जात्य इत्यन्ये^{१५} ॥ * ॥ ऐन्द्रहव्यः ॥ * ॥ तै-
त्तिर्यः ॥ २४८ ॥

बृहदभिसवर्णक्षैजमदभिपराशराः ।

जतूकर्णः^{१६} कुटीगुश्च कर्कटाश्मरथौ मनुः ॥ २४९ ॥

१ ०मुश्ल० F K, ०मुश्लसोभो ० C

२ शशिडलोक्ये ० C, शशिडलोक्यौ ० E,
शशिडलोक्यैवितडोर्वि ० D, वतंडो for
च गण्डु E F, च तंडो C K (sl 247)

३ A B om text and comment.

४ चौलुक्यः ० D — Bō has चुलुक,
Yajñ चुलुक, Kāṣ V ed कचुलुक (1),
MS a चुकित

५ मङ्गु Bō, Yajñ, Hem, Kāṣ V
MS a, मञ्चु Kāṣ V ed

६ Bō, Yajñ read चैकित, Hem,
Kāṣ V ed चिकित (om a)

७ ? कौटिल्य C D K.—Hem कुटल,
not given by the other works

८ पैप्पलव्यः C, पीप्पलव्य. D

९ Kāṣ V ed कष, om MS a, Bō,
Yajñ, Hem

१० मौश्ल्यः ० C F K, ०रैभ्यः K,
०सौभ्य. C

११ औत्थ्य C, औः D — उक्य Bō,
Yajñ, Kāṣ V MS a (उकत्य ed), उत्य
(? उच्छ) Hem

१२ ? वार्तड्यः F, तांड्यः C K, om
D — गण्डु Bō, Yajñ, om others

१३ Cf śloka 252

१४ वितृभद्रस्तस्य ० C K, K orig वितृ-
त्रध्य, D om from वितृन् — वितृ from
वा गन्धने (हिंसायां) Dhātup 24, 42, as
पितृ from पा (Weber) [Hem पितृवध्]

१५ D om आभय्य. ० — Bō, Yajñ,
Hem अभयजात, Hem also divided,
K V ed उभय । जात, a उभयजात

१६ जतूकर्ण. ० C, जर्तूकर्ण K, A
B om text and comment

वार्धदम्ब ॥ ० ॥ पावर्ध १ ॥ ० ॥ वार्ध ॥ रूप २ इत्यम् ॥ ० ॥
 जामदम्ब ॥ पाराशर्य ॥ कर्ध पुनरनन्तरो रामो जामदम्ब ॥ याव
 पाराशर्य इति । पुत्रोऽपि पौत्रादिकार्धकरणात्तथा अपदिश्यते । वन-
 नारापत्यविवक्षायां नृबन्धि जामदम्ब २ पाराशर इति । अन्वे तु वभु
 कौशिक ४ इति कौशिकधर्षणं गर्गादियत्रोऽनित्यत्वख्यापनार्धमन्वजे १ ।
 तेन पाराशर्यो व्यास । जामदम्बो राम इत्यनन्तरापत्येऽपि वभु
 सिद्ध । वैविध्यार्धमित्यपरे ६ ॥ भोजस्वनन्तरापत्ये पाराशरि । तत्रे
 र्द्विविधायां तु पाराशर इत्याह ७ ॥ ० ॥ जाद्वर्ध ८ ॥ ० ॥ बीरी
 मय ९ ॥ ० ॥ वार्धम्ब ॥ ० ॥ चाश्वर्य ॥ ० ॥ मानय ॥ कर्ध मानवी
 प्रजा । लोहितादिमातृपुत्राभ्यां १० स्त्रियां नित्यं भवितव्यम् । वन-
 नारापत्यविवक्षायाश्चयम् भविष्यति ॥ १४८ ॥

पर्यावत्कस्तुलुक्षश्च यस्तवत्कश्च मन्दित ११ ।

व्याघ्रपादिपा १२ देवहूस्तन्तुभयिडतमुत्तला ॥ २५० ॥

पार्धवल्ध ॥ ० ॥ तानुध ॥ ० ॥ याश्ववल्ध ॥

१ भाववर्ध D
 २ रूप C; रूप D F.—Ba. has
 रूप K; V 219 a. रूप (om. ed.);
 ३ J. रूप । अप इत्यपि पाठः । Hca.
 रूप रूप & रूप
 ४ जामदम्ब D
 ५ Cf P. I. 1 104; also pl. 23 com.
 ६ यत्रोऽनित्यत्वख्यापनार्धं न
 मन्वे D गर्गादिवचनं नित्यत्वख्याप-
 नार्धं ।
 ७ विविध्यार्धमित्यपरे C. K.
 ८ D om. Dem भीमवृ

८ वार्धवर्ध C. K.—Ba. has वार्ध-
 वर्ध (J. वार्धवर्ध); १ J. वार्धवर्ध (Ba.
 makes वार्धवर्ध); Hca. K. Y ed.
 वार्धवर्ध; 219 a. वार्धवर्ध
 ९ बीरीयव C. K.
 १० Cf. pl. 23.
 ११ तुलुधयं मन्दित E.
 १२ The P. ed. note ३ next page
 व्याघ्रपादिपादिव D; भिवदेवद्वय
 K; भिवदेवहूतानु C; भिवदेव
 E.—A. B. om. 231 ed comment.

स योगी याज्ञवल्क्यस्त्वा वेदान्तानधजीगपत्^१ ॥

मन्द्र सजातमस्य । मन्द्रितः । तदपत्यं मान्द्रित्यः । मन्त्रित^२ इति वा-
मनः ॥ * ॥ वैयाघ्रपद्यः ॥ * ॥ भैष्यः^३ ॥ * ॥ दैवह्वयः । यज्ञहरित्य-
प्यन्यः^४ ॥ * ॥ तान्तव्यः ॥ * ॥ भाण्डित्यः ॥ * ॥ मुदं मदं वा गलतीति
मुद्गलः । तदपत्यं^५ मौद्गल्यः ।

मौद्गल्यस्य कवेर्गभीरमधुरोद्गारा गिरां सूक्तयः^६ ॥ २५० ॥

आङ्गिरसे वोधकपी ब्राह्मणकुशिकाङ्गजे च मधुवभू ।

वाजोऽसे जरमाणो भडितासंकृतितितिम्भवामरथाः^७ ॥ २५१ ॥

वौध । काप्यः । आङ्गिरसश्चेत्^८ ॥ अन्यत्र वौधिः । कापेयः ॥ * ॥
माधव्य । ब्राह्मणश्चेत् । अन्यत्र माधवः ॥ * ॥ वाभ्रव्यः । कौशिकश्चेत् ।
अन्यत्र वाभ्रवः ॥ अन्ये तु लोहितादिपठितादेव वभ्रोः कौशिके यज्ञं
मन्यन्ते । स्त्रिया वाभ्रव्यायण्येव तन्मते स्यात्^९ ॥ * ॥ वाजोऽस इति
वाजशब्दोऽसमासे यज्ञमुत्पादयति । वाज्यः ॥ अस इति किम् । सौ-
वाजि । ॥ अस इत्यस्योपलक्षणत्वादन्येषामपि गणपठितानामसमास
एव^{१०} प्रत्ययः । पारमविदिः । पारमगार्गिरित्यादि^{११} ॥ * ॥ जार-

१ Anarghyar 3, 13

२ Thus Kas V, Bo, Yajñ, मद्रित
Hem

३ ? Thus MSS — Hem has भिषज्
(cf sl 247) & भिष 1, Bo भिषज् (var 1
भिषज), Yajñ, Kās V ed भिषज्,
MS a भिषज — The *kārikās* on sl 252
give only भैषज्य (k 12) [? भिषज in sl
247, and here भिषज् with E]

४ D om from यज्ञह्र°, Hem has
यज्ञह्र, om the others

५ मुद नुदं वा° C, D om etymology
and quotation — Cf Nir 9, 24

६ Anarghyar 1, 8 [गिरा व्युत्प.
(= राशय समूहा comm) ed Calc
s 1782]

७ °सकृतितंभवामरथा C K, A
B om text and comment

८ Cf P iv 1, 107

९ Cf sl 59 comm, P iv 1, 106

१० °अस एव C, असस एव D

११ पारत्षवेदि. पारमगार्गिरित्यादि
D, पारमवेदि ° F

माद्यः ॥ • ॥ भावित्यः ॥ • ॥ आसक्त्यः १ ॥ • ॥ तिम्यन्तं भवतीति
तितिम्ब । तद्य तैतिम्ब २ ॥ • ॥ वामरथ्यः ॥ २५१ ॥

गुहलुर्मनसो महुः पिङ्गभिष्णजसम्बवः ३ ।

शालापी कृतवीरषाभिजिदादिस्तथा गणः ॥ २५२ ॥

गौडस्य । गूडसुरित्यन्व ४ ॥ • ॥ भाग्यः ॥ • ॥ माहुः ॥ • ॥
पेभ्यः ॥ • ॥ भेष्यः ॥ • ॥ साम्यः १ ॥ • ॥ आहायः ॥ • ॥ कर्त
वीर्यः ॥ •

अभिजिदादि पुनरयम् । अभिमित् विदभूत् शालावत् शिखा
वत् मुमत् ५ चर्खावत् भीमत शमीवतशब्दा ७ । तेषामभिजिदादेर्घञो
ऽचित्यनेन घञो ऽच् भवति ८ । अभिहितो ऽपत्यानि । अभिजिता
वेदभूता ९ इत्यादि ॥ • ॥ अष्टोदाहरणानि १० । यथा ।

राज्यभाषाकाशबने ऽच गार्ग्यो वात्सात्मजावत्सलवासवसम् ।

वाच्याव्यसोवाजिबटुप्रियेषु विद्योक्ततामाश्रममष्टम व ११ ॥ २ ॥

१ The others only संज्ञति (sl. 240).

२ तितिम्ब C; तितिमकस्य तितिम्ब

F Only Here. has this word.

३ F संवत् D E; संवत् K; संव
ऽच् C.—A. B. our. text and comment.

४ K. १ म्हा. मुहनु; Here मुहनु;
K4. V. ed. मुनु; M. a. मुगुनु; (A.
r. 148 मुहनु?).

५ प्रावत् F; प्रावत् D K.—संयु
Here our. the others; cf. sl. 2.

६ सामत् C; समत् P K; मुमत्
r. 13 K1 V; मुमत् Mahābh. ed.
Dev.

७ C F om शमीवत; K. suppl.;
D om Gram अभिजिदादिभूत्; cf. P
2. 11

८ आदिर्घो ख इत्यनेन यमच् ० C.
om. D (Plp. चर्खी यच्).

९ अभिमित् ० C. K.; सादभूत् C.
विदभूत् K.; ऽपत्यान्वातो वेदभूत् D

१० The word अभिजु इव यच् इ
तवीर यच् तनु तितिम्ब तितर
घूर्त पिङ्ग भिवा महु मश्रित (म
मित). ननु वामरथ युष शब्. घम्
(संवत्), मुनु though given in the text
is not exemplified in the *Abhihi*
twice occur अचट (sl. 4b. 7), यधि
(2a, 16b), यधु (3b, 16a), इवम् (3b
14a).—संज्ञित 1 given in *Abhihi*
but not in the text (but cf. *Abhihi*
sl. 80).

११ वात्स्यपत्रां यत्तम ० व D

तथेति गौरोपतये प्रणम्य सांख्यपत्रीकृतपादपं स ।

आसक्ततीनर्तितमत्तवर्हि^१ मुनेः पद राजमुनिर्जगाम ॥ २ ॥

वैयाघ्रपद्योपहितार्धपाद्यः^२ प्राचीनयोग्योदितमङ्गलाशीः ।

स तत्र रैभ्यायणपृष्टवार्त्तः पौलस्त्यहाऽत्रेरिव धाम्न्यभासीत्^३ ॥ ३ ॥

साग्न्याग्निवेश्ये स्तुतसांख्यशांख्ये धौम्यापधौम्ये धुतशाख्यसाध्ये^४ ।

आवय्यचामस्यनमस्यधानजय्यानडुह्ये^५ स जहर्ष तस्मिन् ॥ ४ ॥

क्ष्मा तार्क्ष्यलक्ष्मेर्ह^६ सकौरुकात्यवैश्यावसव्यायनजारमाण्यान् ।

लौहित्यसाशित्यवतोऽभिवाद्य वाभ्रव्यमाण्डव्यमुखानुपेये ॥ ५ ॥

स मङ्ग माङ्गव्यमनस्यमाङ्गीत् स वल्लुवालाव्यवचस्यवालोत्^७ ।

मानव्य शाङ्गव्य मनोश्च शङ्कुर्मानायमानायमिवैष भेजे^८ ॥ ६ ॥

सावय्यकार्कव्यकुटीगकौटिगव्यान्तिषङ्गिर्विदभृङ्गिरीद्यान्^९ ।

स वैदभृत्यायनवैदभृत्यसौलाभ्यदाहभ्यान् वज्र तत्र मेने ॥ ७ ॥

जिगीषवेऽस्मै निजुगोप जैगीषव्यो न्यगूहद्यदु गौहलव्यः^{१०} ।

तच्छ्रौव्यलैगव्यकथासु तत्त्व गीर्त्रह्मणो^{११}ऽस्य स्वयमावभासे ॥ ८ ॥

१ °नत्तो नमंतवर्हि C, °नर्त्तितम-
तवर्हि K, °नर्त्तितत्यत्तवर्हि D

२ वैयाघ्रपाद्यो C F K

३ रैत्यायन° अभासीत् D, पौल-
स्त्यदात्रेरिव° F

४ साग्न्याग्निवेश्येस्तुत° C, साग्न्याग्नि-
वेश्ये स्तुतसांख्यशांख्ये° D, सात्यग्निदे-
श्यस्तुत° F, °सांख्यसांख्ये C F K, धु-
तसाद्यसाध्ये D, °साध्यौ C

५ आवय्यवामस्यमस्यधामजय्यान°
O, °धानंजह्यानडुह्ये C F K

६ क्षोताक्ष्य° F

७ °धवस्य बालान् C, वचस्यवलात्
F K, °धरस्य वलात् D

८ °सांकव्य° C D F, °मतोश्च C,
°शनुर्मा° D, °आनाव्यमिवैष MSS

९ °विदभिन्नरीयान् F, विदभित्
गरायान् C, विदभित् गरीद्यान् K,
विदभृहिरीर्धा D

१० जिगीषवोऽस्मै° C F, निगूह-
त्य° गौहलव्य D, °गौहलव्य C

११ तद्व्रौव्यलैगव्यकथासुतत्रं° C,
गीर्त्रह्मणो C K, तच्छ्रौव्यलैगव्यकथास-
तत्वगीर्त्रह्मणो D, तच्छ्रौव्यलैगव्य° F

बाभएवताएव्यायनकाप्यकात्यमानयतान्तवदमे स तस्मिन् ।
 तारुच्यतानुधृतपोभिरार्च्य कान्यक्यशाकञ्जपैसु १ अङ्गे ८ ।
 स काएषगोकच्यममचमस्मिन्नागस्त्यकाङ्गिन्यहतातिथेव २ ।
 मुभापिताम्यादित पार्ष्ववस्त्वो यञ्जुपि सूर्यारिन् घाञ्जवस्त्व ३ ॥ १ ॥
 माहित्यमाहित्यविदेय जातुकर्ष्यस्य भावर्ष्यसवर्षमोज ४ ।
 भाण्डित्यपाण्डित्यमिहैव राहृगष्ठादयो वीक्ष्य तमित्वमूष ॥ ११ ॥
 भाण्डित्यभेदव्यवसो विचिन्वन्नाम्नाप्यपैकित्यमतिं मिमान ५ ।
 मौमन्वपैङ्गुस्वहृती स पाराशयाप्रमाखी मनसासुखीके ६ ॥ १२ ॥
 सबाहृदम्यायनजामदम्य स्त्रीयौक्यतेतिच्यजिघृषिताभि ७ ।
 कौटिल्यशास्त्रार्थवपारदृष्टा ननन्द गौलस्यमुनीश्वरिभि ८ ॥ १३ ॥
 कार्ष्णिकसथायनपेषस्यदालभ्येभ्रह्मसायनईवस्यान् ९ ।
 राराश्वशापकवदाररक्षमौज्जुक्षवानुक्षजुप सिधेवे १० ॥ १४ ॥
 स भाजयन्नाभयजात्यवेरोहित्याग्नेरध्यायनवार्पणप्यान ।
 सपौतिमाय्याथप्यार्कराध्यागण्डिकासौद्रकाथजो विरेजे ॥ १५ ॥

१ काचक C F K ; *भाचक D
 * स काच्य* C K स काच्य F ; स
 सावर्षी कृतातिथेय D
 ३ मुभापिता पार्ष्ववस्था साधव
 स्त्वा C K पाषवकस्याग्नेयि D
 ४ मातृवर्षाण F मातृवर्षाण*
 D
 ५ विचिन्वन्नाम्नाप्यपैकित्य* F ; वि
 कित्य* D ; कालोपपैकित्य C K ;
 मतिमिमान* L
 ६ मौमन्वपिण्डकृती* स पारा
 शयाप्रमाखी मनसा* D *कृता स पा
 राशयाप्रमाखी मनसासुखीके C ; क-

ती स पाराशयाप्रमाखी मनसा सुखीके
 F K
 ७ *सबाहृदम्या* शिरसीप्रजापि
 स्त्रीयौक्य* C साधो* तैतिह्यजिघृ
 षिताभि D
 ८ कौटिल्यशास्त्रा K ; कौटिल्य*
 वाग्नि D ; दृष्टा ननन्द गौलस्यमुनी* C
 ९ कार्ष्णिकसथायन D ; कार्ष्णिक ही
 जिह्व* L
 १० राराश्वशापकवदार स तस्मिन्नी
 मुक्षवानुक्षजुप सिधेवे D ; वदार
 कर्मीमुक्षवानुक्षजुप* F

माधव्यतो धाम स माधवश्रीर्वाभव्यधीर्वाभवतः प्रभावम्^१ ।

कापेयतः काप्यरुचिः प्रताप^२ वौध्याच्च वौधेश्च स बोधमाप^३ ॥ १६ ॥

प्रथमवृत्ते विरोहितागस्त्यशब्दौ^४ । द्वितीयवृत्ते तण्डवतण्डधूमैक-
कुस्कतानडुहलिगुशङ्कुकततरुचवर्जिताः^५ शब्दाः । तृतीयवृत्ते मङ्गुशि-
वेशत्तचकचरेभवर्जिताः^६ । चतुर्थश्लोक ऋचमनुवर्जिताः^७ । पञ्चमश्लोके
तल्लुचव्याघ्रपत्तन्तुवर्जिताः^८ । षष्ठार्यायां भडिततितिम्भवामरयश-
ब्दाः^९ । सप्तमश्लोके भिष्णजालापिपहतवीरशब्दा^{१०} अभिजिदादिश्च
शकलादिगणयोग्या^{११} भवन्ति ॥ आकृतिगणोऽयम् । तेन यज्ञह्रप्रभृ-
तयो^{१२} द्रष्टव्याः ॥ २५२ ॥ इति गर्गादिः ॥

इति

श्रीगोविन्दसूरिशिष्यपण्डितश्रीवर्धमानविरचितस्त्रीयगणरत्नमहो-
दधिवृत्तौ तद्धितप्रक्रियास्वार्थिकापत्यप्रत्ययगणनिर्णयो^{१३}

नाम तृतीयोऽध्यायः समाप्तः ॥

१ वा भवत प्रभाव F , °र्वाभुवत
भाव K , °र्वा भुवनप्रभाव C

२ कोपेटात् ° प्रभापं D , प्रतापा C

३ वाध्यास्ववोधस्वस बोधमाप C ,
तीध्यास्व वौधेश्च स वाधागपा । D ,
तीध्यास्व वौधेश्च स बोधनाय F , वी-
यास्ववोधेस्व स° K

४ ? विरोहिताशब्दास्तृतीय° D ,
विरोहितागस्त्यशब्दौ C F K , sl 246
has अगस्त्य which in the other works is
kanvādi (अगस्ति being gargādi only)

५ लिंगुशङ्कुकतरुच° F , शङ्कुकत
रुच° C K , D om from द्वितीय

६ °वृत्तकक्ष° MsS , B° also has
वृत्त twice in the gargādi, but not in
the kanvādi, cf lohutādi, sl 60

७ ऋचमनु° D , °मनुववर्जिता C

८ °तनुवर्जिता C

९ षष्ठीर्यायाततितिभ° D , षष्ट-
श्लोके भडिततितिभ° C , भडिततिति-
भ° F

१० भिष्णजापिपहत° D

११ सकलादि° D — sakalādi = kan-
vādi, P II 2, 111

१२ यज्ञह्रप्रभृतयो D

१३ तद्धितप्रक्रियानिरूपण E

अथ चतुर्थोऽध्यायः ॥

धनं सेना पशुश्वेजे धान्यप्राणसभागृहा ।

गताम्बधन्वराष्ट्राधिकुलधर्मगणास्तथा १ ॥ २५३ ॥

धनादेरपत्ये वाण् पत्युरित्यनेन धनादिपूर्वपदात्पतिशब्दादथा
पधिकारे चेऽद्यास्तथापत्ये^२ वाण् भवति । अस्त्रापवाद^३ २ ॥ ० ॥ धन
पतेरपत्यं धनपतिर्वा देवताऽस्य । धानपत ॥ ० ॥ सेनापतेरिदम् ।
सेनापतम्^४ ॥ ० ॥ एव पाण्डुपतम् ॥ ० ॥ शैबपतम् ॥ ० ॥ धान्यपतम्
॥ ० ॥ प्राणपतम् ॥ ० ॥ माभापतम् ॥ ० ॥ गार्हपतम् ॥ ० ॥ यातपतम्
॥ ० ॥ आश्वपतम् ॥ ० ॥ धान्यपतम् ॥ ० ॥ रात्रपतम् ॥ ० ॥ आधिप
तम् ॥ ० ॥ कौस्तपतम् ॥ ० ॥ धर्मपतम् ॥ ० ॥ गाणपतम् ॥ १११ ॥
इति धनादि^५ ॥

उत्सीशीनरभक्षकीयविक्रय धेनूदमानोष्णिह^६

पञ्चालापयदौ महानदपृषे इन्द्रावसानं कुरुः ।

सत्त्वश्रीम्बरधन्तरं जनपदो मध्यंदिनानुष्टुभौ

शिष्टुष्पङ्क्तिभहानसाश्व भरतो ज्ञेयं सुवर्णं ऋक्पु ॥ २५४ ॥

उत्सादेऽयमित्यनेनोत्सादेर्देवपृषिबीशब्दाभ्यां^७ वाच्ये तस्मात्पूर्वेऽपत्ये

१ ० धान्यराष्ट्रादिकुल E; A. om.
text and comment; D. om. to धनपते-
रपत्यं धनपतिर्

२ चेऽर्धसेनापति D

३ वास्यापवाद C; अस्त्रापवाद
D अस्त्रापवाद K

४ Thus in item; D. & Y J. & K.

५ & var 1 ed have धानपति instead.

६ — *anapadyati*, P iv 1 81 item

(*skandhā* vl. 1 14) reads also वज्र (वा-
जपत) and adds क्षितिपु बृहसेनामश्री
न पठति । तथाते गार्हपत्यं सेनापत्यमि-
त्युत्तरैक इत्य एव (P iv 4, 20).

७ उत्सीशीनर^० D. P; विष्टु
धिष्टुपदो^० D; धेनूदपातो C; A.
om. text and comment.

८ The other works include इव and
पृषिबी in the gaps.

वार्थेऽञ् भवति । अणस्तदपवादानां च वाधकः ॥ * ॥ उत्सस्यापत्यम्
 उत्सो वा देवताऽस्येति । औत्सः ॥ * ॥ औशीनरः ॥ * ॥ भाक्तकीयः
 ॥ * ॥ वैकरः । अस्य पथ्यादिपाठाच्चातुरर्थिको^१ एष एव ॥ * ॥ धैनव. २
 ॥ * ॥ औदपानः ॥ * ॥ औष्णिह' ॥ * ॥ एवं पञ्चालेषु भव. । पा-
 ञ्चालः । अके प्राप्ते^३ ॥ * ॥ आपवदः । वामनमतेन^४ ॥ * ॥ माहा-
 नदः ॥ * ॥ पृथाया अपत्यम् । पार्थः ।

धियच्चमाणेनाहृतः पार्थेनाथ मुर द्विषन्^५ ॥ * ॥

इन्द्रावसानो नाम वाहीकयामस्तस्य^६ । ऐन्द्रावसानः ॥ * ॥ करुषु भव. ।
 कौरव. ॥ * ॥ सत्वतोऽपत्यम् । सात्वत. । यथा ।

समरेषु रिपून्निजघ्नता^७ शिशुपालेन समेत्य संप्रति ।

सुचिरं सह सर्वसात्वतैर्भवविश्वस्तविलासिनोजनः ॥

यादवैरित्यर्थ. ॥ * ॥ ग्रीष्मे भवम् । ग्रीष्म महः^८ ॥ * ॥ रथतरो नाम
 राजा साम वा । तदपत्य तत्र भव वा । रथतरम् ॥ * ॥ जानपदः
 ॥ * ॥ माध्यदिन. ॥ * ॥ आनुष्टुभः ॥ * ॥ त्रैष्टुभम् ॥ * ॥ पाङ्कम् ॥ * ॥
 माहानसोऽग्नि' ॥ * ॥ भारत ॥ * ॥ सौवर्ण कटकादि ॥ * ॥ का-
 कुभम् ॥ २५४ ॥

बृहतीजगतीमहिमतुरुणास्तलुनो महन्वहाप्राणौ ।

विन्दबृहत्पीलुकुणा वृषदंशो वष्कयश्चासे ॥ २५५ ॥

१ This must refer to the *samhāṣṍḍi* (Hem vi 2, 82 *supanthyāḍi*), sl 274-6 (in which Vardh includes the *pragadyāḍi*, P iv 2, 80)

२ Cf p 287, 1 11

३ आकप्राप्ते B C (P iv 2. 124)

० अपवाद्. B C K

४ The MSS apparently refer this to the following 'माहानद' which is given

by all the works, whilst अपवद् is given by none of them

५ S15 2, 1 [द्विषन्मुरम् eds]

६ वाहिक° D, वाहाकायाम° C, वाहीक B F K, Yajñ

७ S15 16, 14, रिपून्विनिघ्नता eds

८ ग्रीष्ममह D, cf p 304, 1 1

९ °महिमतुरुणा° B, पीलुकुणापृ-
 षदशो° E, °पीलुकुणावृषदशो वष्क-
 यश्चासि D, A om text and comment

वातपृथताएद्यायनकाप्यकात्यमानवतान्तव्यदमै स तस्मिन् ।
 तावत्पृथतामुच्यतपोभिराद्य कान्यक्यमाकञ्जपैद्य १ अत्रे ॥ ८ ॥
 स काव्यगोकल्पमममममिन्नागस्त्यकौण्डिन्यहतातिघेय २ ।
 मुभापिताम्यादित पार्ष्ववस्को यजुषि सूर्यादिब धान्नवस्व ३ ॥ ९ ॥
 माहित्यसाहित्यविदेय जादृकर्ष्यसावस्वमवर्षमोज ४ ।
 भाषित्यपाषित्यमिहेव राजगव्यादयो बोध्य तमित्यमुष ॥ ११ ॥
 भाषित्यमैवअवचो विचिन्वन्नामाप्यसैकित्यमति मिमान ५ ।
 मोमन्वपैङ्गव्यहती स पाराशयाप्रमाषो मनसाकुलोके ६ ॥ १२ ॥
 सबाहृदम्यायनजामदम्य स्यौर्धौक्यतैतिष्यजिभृशिताभि ७ ।
 कौटिल्यमाश्वार्णवपारपृष्ठा नमन्द गौकान्दमुनीश्वरिभ ८ ॥ १३ ॥
 काप्यैकम्यायनपैष्यमवदाभ्यैङ्गहम्यायनदैबहव्यान् ९ ।
 राराश्वचापव्यवदाररक्षमौसूक्ष्मचीमुक्षुजुष सिधेवे १० ॥ १४ ॥
 स भाजयश्चाभयजात्यवैरोहित्याग्गरव्यायनवार्पगव्यान् ।
 सपौतिमाख्यायणमार्कराश्वमाण्डिकमौडुक्षुजुषो विरेजे ॥ १५ ॥

१ काव्य C P K ; *साव्य D
 २ स काव्य C K ; स काव्य F ; स
 सावर्मी* हतातिघेय D
 ३ मुभापिता पार्ष्ववस्व धान्नव
 स्वा C K पार्ष्ववस्वाम्यपि D
 ४ जातुर्धौक्य F ; जातुर्धमर्पाष्य*
 D
 ५ विचिन्वन्नामाप्यसैकित्य F
 कित्य D ; प्यमोप्यसैकित्य C K ;
 मतिमिमान ।
 ६ मीयक्य पिनकाहती स पारा
 र्यापमावी ममसा D *हता स पा
 र्यापमावी ममसकुलोके C ; ह-

ती स पारासर्वापमावी मुमसा कुशीवे
 F K
 ७ सबाहृदम्या शिरर्धीशनापि
 खीर्यौक्य* C खीर्यौ* तैतिष्यजिभृ
 शिताभि D
 ८ कौटिल्यमाश्वार्ण* K ; नानावर्षी
 वाग्नि D ; कृष्या नर्मा अयवेप्रमुषी* C
 ९ काव्यकम्या* D ; काव्यैक* ही
 त्तिङ्ग* ।
 १० राराश्वचापव्यवदार स तस्मिन्ती
 मुक्षुर्चीमुक्षुजुष सिधेवे D ; बदर
 र्धमौसूक्ष्मचीमुक्षुजुष F

माधव्यतो धाम स माधवश्रीर्वाभ्रव्यधीर्वाभ्रवत. प्रभावम्^१ ।

कापेयतः काप्यरुचिः प्रताप^२ वीध्याच्च वीधेश्च स बोधमाप^३ ॥ १६ ॥

प्रथमवृत्ते विरोहितागस्त्यशब्दौ^४ । द्वितीयवृत्ते तण्डवतण्डधूमैक-
कुरुकतानडुहलिगुशङ्कुकततरुचवर्जिताः^५ शब्दाः । तृतीयवृत्ते मङ्गुमि-
वेशत्तकचकरेभवर्जिताः^६ । चतुर्थश्लोक ऋचमनुवर्जिताः^७ । पञ्चमश्लोके
तलुचव्याघ्रपत्तन्तुवर्जिताः^८ । षष्ठार्याया भडिततितिम्भवामरयश-
ब्दाः^९ । सप्तमश्लोके भिष्णजालापिपहतवीरशब्दा^{१०} अभिजिदादिश्च
शकलादिगणयोग्या^{११} भवन्ति ॥ आकृतिगणोऽयम् । तेन यज्ञह्रप्रभृ-
तयो^{१२} द्रष्टव्याः ॥ २५२ ॥ इति गर्गादिः ॥

इति

श्रीगोविन्दसूरिशिष्यपण्डितश्रीवर्धमानविरचितस्त्रीयगणरत्नमहो-
दधिवृत्तौ तद्धितप्रक्रियास्वार्थिकापत्यप्रत्ययगणनिर्णयो^{१३}
नाम तृतीयोऽध्यायः समाप्तः ॥

१ वा भवत प्रभाव F , °वाभुवत
प्रभाव K , °वा भुवनप्रभाव C
२ कोपेटात ° प्रभापं D , प्रतापा C
३ वाध्यास्त्रबोधस्त्रस बोधमाप C ,
वीध्यास्त्र वीधिश्च स वाधागपा । D ,
वीध्यास्त्र वीधेश्च स बोधनाय F , वी-
ध्यास्त्रबोधेस्त्र स° K
४ ? विरोहिताशब्दासृतीय° D ,
विरोहितागस्त्यशब्दौ C F K , sl 246
has अगस्त्य which in the other works is
kanvādi (अगस्त्य being gargādi only)
५ लिङ्गुशङ्कुकतरुच° F , शङ्कुकत
रुच° C K , D om from द्वितीय

६ °वृचकच° MsS , B° also has
वृच twice in the gargādi, but not in
the kanvādi, cf lohītādi, sl 60
७ ऋचमनु° D , °मनुवर्जिता C
८ °तनुवर्जिता C
९ षष्ठीर्यायातितिभ° D , षट्-
श्लोके भडिततितिभ° C , भडिततिति-
भ° F
१० भिष्णजापिपहत° D
११ सकलादि° D —śakalādi = kan-
vādi, P is 2, 111
१२ यज्ञह्रप्रभृतयो D
१३ तद्धितप्रक्रियानिरूपण E

अथ चतुर्थोऽध्यायः ॥

धनं सेना पशुद्येभे धान्यप्राणसभागृहा ।

गताम्बधन्वराष्ट्राधिकुलधर्मगणास्तथा १ ॥ २५३ ॥

धनादेरपत्ये वाच पत्युरित्यनेन धनादिपूर्वपदात्पतिब्रह्मादवा
सधिकारे घेऽर्थास्तत्रापत्ये २ वाच् भवति । अत्रापवाद ३ ॥ • ॥ धन
पतेरपत्यं धनपतिर्वा देवताऽस्य । धनपत ॥ • ॥ सेनापतेरिदम् ।
सेनापतम् ४ ॥ • ॥ एव पाशुपतम् ॥ • ॥ शिवपतम् ॥ • ॥ धान्यपतम्
॥ • ॥ प्राणपतम् ॥ • ॥ साभापतम् ॥ • ॥ गार्हपतम् ॥ • ॥ शातपतम्
॥ • ॥ आश्वपतम् ॥ • ॥ धान्यपतम् ॥ • ॥ राश्वपतम् ॥ • ॥ आधिप
तम् ॥ • ॥ कौशपतम् ॥ • ॥ धर्मपतम् ॥ • ॥ माचपतम् ॥ २३२ ॥
इति धनादि ५ ॥

उत्तोषीनरभस्सकीयविकरा घेनूदपानोष्णह ६

पञ्चालापवदौ महानदपृथे इन्द्रावसानं कुरु ।

सत्वह्रीष्मरथन्तरं जनपदो मध्यंदिनानुष्टुभौ

विष्टुप्पङ्क्तिमहानसाच्च भर्जो ज्ञेयं सुवर्षे ककुप् ॥ २५४ ॥

उत्सादेऽभित्यनेनोत्सादेर्देवपृथिवीब्रह्माभा ७ वाच्ये तस्मात्पूर्वेऽपत्ये

१ • धान्यराष्ट्रादिकुलः E; A. om. text and comment; B. om. to धनपति-
रपत्यं धनपतिदु

२ घेऽर्थासेनापत्ये D

३ अत्रापवादः G; अत्रापवादः
D; अत्रापवादः E.

४ Thus also Hem.; Bo., Y. J., K. &
V. G. & our L. ed. have अत्रापति (astand.)

५ = *apasyadā*, P. iv 1 81; Hem.

(*dhanda*, vl. 1 14) reads also वाच (वा-
चपतं) and adds विष्टुषु नृहसेनायन्त्री
न पठति । तत्रते गार्हपत्यं सेनापत्यमि-
त्युत्तरं च अथ एव (P. iv 4, 20).

६ उत्तोषीनर D. E.; विष्टुरा
विनूरपादो D; • धेनूदपाती G; A.
om. text and comment.

७ The other works include ईश and
पृथिवी in the group.

पार्थेऽञ् भवति । अणस्तदपवादानां च वाधकः ॥ ५ ॥ उत्सस्यापत्यम्
 उत्सो वा देवताऽस्येति । औत्स ॥ ५ ॥ औशीनरः ॥ * ॥ भात्मकीयः
 ॥ * ॥ वैकरः । अस्य पथ्यादिपाठाच्चातुरर्थिको^१ ण्य एव ॥ * ॥ धैनव^२
 ॥ * ॥ औदपानः ॥ * ॥ औष्णिहः ॥ * ॥ एवं पञ्चालेषु भव । पा-
 च्चाल । अके प्राप्ते^३ ॥ * ॥ आपवदः । वामनमतेन^४ ॥ ५ ॥ माहा-
 नदः ॥ * ॥ पृथाया अपत्यम् । पार्थः ।

यियत्तमाणेनाङ्गतः पार्थेनाथ मुर द्विषन्^५ ॥ * ॥

इन्द्रावसानो नाम वाहीकग्रामस्तस्य^६ । ऐन्द्रावसानः ॥ * ॥ करुपु भव ।
 कौरव ॥ * ॥ सत्वतोऽपत्यम् । सात्वतः । यथा ।

समरेषु रिपून्निजघ्नता^७ शिशुपालेन समेत्य सप्रति ।

सुचिर सह सर्वसात्वतैर्भवविश्वस्तविलासिनीजन ॥

यादवैरित्यर्थः ॥ * ॥ ग्रीष्मे भवम् । ग्रीष्म महः^८ ॥ * ॥ रघतरो नाम
 राजा साम वा । तदपत्य तत्र भव वा । राघतरम् ॥ * ॥ जानपदः
 ॥ * ॥ माध्यदिन ॥ * ॥ आनुष्टुभ ॥ * ॥ वैष्टुभम् ॥ * ॥ पाङ्कम् ॥ * ॥
 माहानसोऽग्निः ॥ * ॥ भारतः ॥ * ॥ सौवर्ण कटकादि ॥ * ॥ का-
 कुभम् ॥ २५४ ॥

बृहतीजगतीमहिमतुरुणास्तलुनो महन्पहाप्राणौ ।

विनद्बृहत्पीलुकुणा वृषदंशो वष्कयश्चासे^९ ॥ २५५ ॥

१ This must refer to the *samkūṣādi* (Hem vi 2, 82 *supanthyādi*), §1 274-6 (in which Vardh includes the *pragadyādi*, P iv 2, 80)

२ Cf p 287, 1 11

३ आकप्राप्ते B C (P iv 2 124)

४ अपवाद B C K

५ The MSS apparently refer this to the following माहानद, which is given

by all the works, whilst अपवद is given by none of them

५ S15 2, 1 [द्विषन्पुरम् eds]

६ वाहिक^० D, वाहाकायाम^० C, वाहीक B F K, Yajñ

७ S15 16, 14, रिपून्निजघ्नता eds

८ ग्रीष्ममह D, cf p 304, 1 1

९ ०महिमतुरुणा^० B, पीलुकुणपृ-
 षदशो^० E, ०पीलुकुणवृहपदशो वष्क-
 यश्चासि D, A om text and comment

यार्हतम ॥ १ ॥ जागतम् ॥ १ ॥ महिमतो^१ भावो महिमा । तत्र
 नाहिम ॥ महोमदित्यन्य ॥ १ ॥ तारुष । तालुन ॥ तरुषाऽपत्रं
 तारुष । तालुन । ङषि प्राप्ते^२ ॥ १ ॥ माहत ॥ १ ॥ माहाप्राब ।
 महाप्रायाण^३ इत्यन्य ॥ १ ॥ धेनद ॥ १ ॥ यार्हत ॥ १ ॥ पीसुर्गा पाब
 पीसुकुच । ततोऽभि । पैसुकुष ४ ॥ १ ॥ ह्यं मूविकं धर्मं वा दध
 तीति ह्यदभ्यो मार्जार पापवाप्त्वा । ततोऽभि^५ । यार्हदं ॥ मि
 नेत्रमुद्दिस्त ह्यदभ्ये^६ इति ह्यच्छब्दादंभेऽम् । ह्यद भयो यार्हद^७ ।
 अंश इति किम् । यार्हदोऽस्य । अथेव भवति ॥ १ ॥ यच्छब्दभ्योऽपे
 ऽसमासेऽभ्युत्पादयति । यच्छब्द ॥ अथश्च सुबन्धयस्त्रापत्य बीब
 क्यधि ॥ अथ समासप्रतिषेधाद् उत्साद्यन्तस्यापि प्रत्यय । गोधेनुश्च
 आगत मौधेनवम् । मयश्चरुषौ न भवत इति प्रवटाङ्गव । अथश्चते
 त् तदन्तानां यमश्चेद^८ ॥ १५५ ॥

देशे तूदस्थानो हंसपर्यं वर्धमानमहिती च ७ ।

देशं कुरुक्षत्रकुण्डपावुस्तादिगणो षठन्त्येके^९ ॥ १५६ ॥

उदस्थानभ्यो देशे षठमानोऽभ्युत्पादयति । देशेऽभिधेय इ
 त्यन्य । औदस्थान ॥ अथश्च । उदस्थानो नाम कथित् तत्र । औद

१ महतो D—महिमत् Hens., rom
 libra.

२ Acc. to Pāp. iv 1 180.

३ Thus D.; माहाप्रायाण^३ F.; महा
 प्राय G. K.; महोप्राय (? = माहाप्राय)
 B—Hens. has माहाप्राय & महाप्राय;
 the others माहाप्राय only

४ पीसुकुच D.—Bu., Yajñ. पीसु-
 कुच; Kāp. V ed. पीसु । कुल (1); Mā
 n. पीसुकुच

५ D om. from ततोऽभि to the end
 of Kāp. V ed. reads पुष इति; Mā. n.
 पुष इति; Bu. पुष इति; Y. M. पुष इति
 मार्जारस्य यार्हदं; Hens. पुष इ
 ति । पुष इति इत्यभि

६ देशे पुदं वर्धमानमहिती च G.
 ७ E. om. this śloka; A. D. om. text
 and comment; उदस्थान alone is given
 by Dō., Y. M. K. V and exemplified in
 the śloka; Hens. has उदस्थान इव-
 पथ वर्धमान महित्

स्यानिः ॥ * ॥ हांसपथः ॥ * ॥ वार्धमानः ॥ * ॥ महितस्व^१ । माहितः
॥ * ॥ दांशः ॥ * ॥ कौरुकातः ॥ * ॥ कौणपः ॥ * ॥ एतेषा यथासभ-
वमुदाहरणानि^२ ।

दृष्टोडुलोमेपु मयौडुलोमे^३ श्रीवैरमिहादिपु रुद्रभक्तिः ।
अपार्थिवा मा त्वयि पार्थिवी या नौत्स्यौदपान्यो ऽपि न वर्णयन्ति^४ ॥ १ ॥
आनुष्टुभत्रैष्टुभकाकुभैर्य पाङ्गाष्णिहैर्वाहृतजागतैश्च^५ ।
सुवन्ति राथंतरभाक्तकीयसाध्यदिना मो ऽर्हणयादृतस्ते^६ ॥ २ ॥
कस्तारुणस्तालुनवाष्क्यौ वा मौवष्क्यिर्वा ऋद्धये करोति ।
विलासिनोर्वापतिना कलौ यद्यल्लोकि लोके ऽत्र मृगाङ्गमौलि^७ ॥ ३ ॥
न भारतेनैचि न कौरवेण नैन्द्रावसानेन न सात्वतेन ।
पाञ्चालमाहानद्वैनदैर्नो नौशीनरेणाद्य यथा त्वयेश^८ ॥ ४ ॥
सौवर्णमुर्वादि तथा न दत्त्वा^९ न धैनव जानपद् द्विजेभ्यः ।
न वैकर रत्नचय विकीर्य त्वमीशमालोक्य यथाङ्गतो ऽभूः ॥ ५ ॥
न माहतीमृद्धिमवैमि माहाप्राणी न को जन्यति वार्हतोयम्^{१०} ।
भक्त्येह यो ऽभ्यर्चति रुद्रमौदस्थान तमभ्येति जन^{११} जयश्री ॥ ६ ॥

१ Hem omits महित, but remarks
on महिसत् महिदित्यपि केचित्

२ D om to यथासभवमुदा, cf
last page, note 4

३ मयोडुलोमे C F, भयीडुलोमे D

४ ? या नानीस्वौद° दर्शयति D,
नीस्वौदीपान्यो° B, नीस्वौद° पि
वर्णयति C, नास्वौदपान्यो° F

५ आनुष्टुभ काकुलधैर्य पाङ्गा म-
नोष्णि° C, पाङ्गोष्णि° F, °य पां-
क्ती° D

६ °याहृतस्ते F & corr D, °याह-
तास्ते C, °याहृतस्ती K

७ विलासिनोर्वापतिन° B C K,
विसेलाशिनोर्वा° नृमृगांक° D, °प्रमृ-
गांक° C F K

८ यथो त्वयेश B C K, यथान्व-
येश° D

९ तथानर्हेत्वा° D

१० न साहती वृतद्धिमषवैमि° नाह-
तीय D, माहप्राणी° B C K

११ जने B D K, सुदं C

माह्वामसोऽद्यि पचनेऽस्रजातं धीमं मह पैकुकुष घृषन्ति^१ ।
 घृषाहभक्तोऽहति वार्यदंशान् भेत्^२ विभिन्ना हि पदार्थशक्ति ॥ ३ ॥
 ॥ २३६ ॥ इत्युक्त्वादि ॥

भिन्नाखण्डिकदक्षिणायुवतयो धर्मी^३ सहस्रो युगं
 श्रेष्ठं म्वा हलबन्धभिद्युक्कणुकोलूका पदाति पुन^४ ।
 अङ्गारो वडवाऽथ महतिरहोऽथर्वा करीषं तथा
 चर्मी चर्म च^४ गर्भिणी युगवरणा स्यात्वरणा तथा ॥ २५७ ॥
 भिन्नाहेरित्यनेन वक्ष्यन्मास्रमूत्रेऽपमत्ययो भवति ॥ * ॥ भिन्नावा
 समूह । भिन्नम् । यथा श्रीसागरचन्द्र^५ ।

अकल्पितप्रापसमासमागमा

मधीमसाङ्गा धृतमैचदन्तय ।

निर्धन्वता तत्परिपन्थिनो गता

जगत्यते किंलविनाबधमिन^६ ॥ * ॥

अच्छिकानां^७ कसायानाम् । साच्छिकम् ॥ * ॥ दक्षिणानाम् । रा
 शिणम् ॥ ॥ यौवनम् । पुबतिपाठ पुबङ्गाववाधनार्थं । अत्राप्य पा
 ठयन्त्राचार्याद्यभिप्रायेण^८ । वस्तुतस्तु तद्धितोत्पत्ते प्राप्तेषु पुबङ्गावेन
 भवितव्यम् । ततो पुबतीनां समूहो यौवनम् । यथा ।

१ पचने च आतपिष्यं मह पैकुकुषति

D दीप्यमहं galast metre B C.

२ वार्यदंशात् D F ; भीत्तु D

३ धर्मी F

४ धर्मी चर्म च C D ; A. om. text

of comment

५ यथा सगराचन्द्रस्य D

६ किंतु जनाबधमिन D.

७ Y J & K & V ed. read चच्छि

या । Bu., Hen K V a. चच्छि

८ *पाठं चंडचार्याच* D

सरूपमतिनेपथ्यं^१ कलाकुशलयौवनम् ।

यस्य पुण्यकृतः प्रैष्यं सफलं तस्य यौवनम्^२ ॥

यत उक्तं भाष्यकृता^३ । भिच्चादिषु युवतिग्रहणानर्थक्यं पुंवद्भावस्य सिद्धत्वात्प्रत्ययविधाविति ॥ * ॥ धार्मिणम्^४ ॥ ब्रह्मादिपाठान्नोऽनङ्गो ये सित्यणादावित्यनेन शुद्ध^५ ॥ * ॥ साहस्रम् ॥ * ॥ योगम् ॥ * ॥ चैत्रम् ॥ * ॥ शौवनम् । शकटाङ्गजस्तु श्वखलादिभ्योऽजिनित्यत्र श्वादेरञ्चचनम्^६ । शुनां समूहः शौवम् । दण्डिनां दाण्डम् । चक्रिणां चाक्रमित्यादिषु नो पदस्येति लोपार्थमिति मन्यते ॥ * ॥ हालम् । पाशादिपाठाद्^७ हल्या ॥ * ॥ वान्धम् ॥ हलवन्ध इत्यन्यः^८ ॥ * ॥ भैचुकम् ॥ * ॥ शौकम् ॥ * ॥ औलूकम् । यजन्तो^९ वक्त्रपत्यवाचोऽनुका निर्दिश्यते । तस्येह पाठादपत्यलक्षणोऽकञ्^{१०} न भवति ॥ * ॥ पादातम् ॥ * ॥ आङ्गारम् । पाशादिपाठाद्^{११} अङ्गार्या ॥ * ॥ वाडवम् ॥ * ॥ पाद्वतम् ॥ * ॥ अङ्गाम् । अङ्गम् ॥ * ॥ अथर्वा नामर्षिः । तत्रयुक्ता मन्त्रा अथर्वाण उपचारात्तेषाम् आथर्वणम् ॥ * ॥ कारी-

१ Thus Hem on vi 2, 10 where the sloka is quoted, सरूपमतिनेपथ्यं B C F K, स्वरूपमपि नोपथ्यं^० D

२ पुण्यवत. ० B C F K, जीवितं । F

३ Mbh. on P iv 2, 36

४ धार्मिण B C F K, Hem has वर्मन् । वर्मिन् instead, Kāś V ed धर्मिन् var 1 धर्मन् (MS a वर्मन्), om Bō, Yajñ.

५ ? ० ये सित्यणादावि. ० B C K, सित्यणा^० शुक् । F, वे सित्यणादा^० शुक् D — Cf Pān vi 4, 144-8 (ये = 146-8), 107, above p 254, l 14

६ Hem vi 2, 26 also has a special *gana* श्वादि, in which श्वन् । अहन् । दण्डिन् । वर्मिन् (1) are enumerated [शुनां समूहः शौवम् । etc]

७ See śloka 260

८ Hem has them both separate and combined, the others only combined.

९ Cf *gargūdi*, § 247

१० ० सक्षणाकञ् B, ऽकञ् D, ऽनकञ् F, B C D om न — औलूक्यशब्दस्य (1) गोत्राकञो बाधनार्थः पाठः । Hem cf P iv 2, 39

११ Cf § 259

वम् ॥ • ॥ चार्मिषम् । चार्मिषम् । चार्मिषम् १ ॥ • ॥ नभिष
 चेषमन्त्रय । तासां नार्मिषम् ॥ • ॥ यौगवरचम् ॥ • ॥ वारचम् ॥ • ॥

शुद्धकाषां चविषाणां मासवानां चापत्यानि । राज्ञाख्याद्राघो
 ऽभेवेत्यम् तस्य शुचि । शुद्धकाय मासवाय शुद्धकमासवा^२ । ततो
 ऽपत्याकम्पो बाधनार्थं सेनाचक्षार्था भिषादिपाठादस्तिधि^३ । शीद्र
 कमासवी सेना । अथ च शीद्रकमासवकम् ॥ • ॥ भिक्षुवदवाशुव
 पदातिप्रभृतचक्षिकाडादिप्रतिमाहृतयो गणपाठ प्रयोजयन्ति ॥
 २५० ॥ इति भिषादि २ ॥

केदाराज्ञौ राजराजन्यवास्ता उष्टोरध्वौ वृद्धयुक्तौ मनुष्य^१ ।
 उक्षा ज्ञेयो राजपुत्रस्तपेह केदारादौ वामनाचार्येष्टे ४ ॥ २५१ ॥

अपत्यकेदारेभ्योऽकमित्यनेनापत्यान्नात केदारादेशाकम् भवति
 ॥ • ॥ केदारारणां समूह । केदारकम् ॥ केदार्यमित्यपि ॥ • ॥ राजकम्
 ॥ • ॥ राजकम् ॥ • ॥ राजकम् ॥ • ॥ वासकम् । यथा धनजयस ।

समं द्विपन्न शुक्सारिकाभिर्
 विपाशिता वस्तुशिष्टं ययसु^२ ।
 निर्मोचमाहं सह धेनुकेन
 एहे एहे वासकमभ्यनन्दत् ॥

१ 6 thrice पा ; F K. चा ; D. 1) doubt L.—Bu Item K 6 V ed both वमम् & (L Bu, K. 1) चर्मिन् ; Y) वमम् only

२ शुद्धिकाय F K ; शीद्रकमास वा D—(L K 6 V 1 2, 43.

३ This gap includes both & (K 6 V 1)

to Pān. iv 2, 38, and Abhidhāna iv 2, 45.

४ A. om text and comment.—CC Pān. 1 2, 30-40; Hem. vi 2, 1-12.

५ शुक्सारिकाभिर् D.C.F.K. शुक्सारिकाभिर् विपाशिता ता वस्तु शिष्टं ययसु D.

श्रीष्टकम् । लोलौष्टमौष्टकमुदग्रमुख तरुणाम्
अभ्रलिहानि लिलिहे नवपद्मवानि^१ ॥

श्रीरभ्रकम् । क्रीत्वोरभ्रकमिदमाजक च वीथ्याम् ॥
वार्द्धकम् ॥ * ॥ मानुष्यकम् ॥ * ॥ श्रीचकम् ।

रोमन्यमन्यरचलङ्गुरुमान्नमासा-
चक्रे निमीलदलमेक्षणमौक्तकेण^२ ॥ * ॥

राजपुत्रकम् ॥ २५८ ॥ इति केदारादिः ॥

पाशधूमतृणाङ्गाराः पिटाकः पिटको वनम्^३ ।

गोरथौ शकटं वातः खलपोतौ गलो नडः ॥ २५९ ॥

खलपाशादिभ्या लिनन्वावित्यनेन खलादे पाशादेश्च लिनन्वौ^४
क्रमेण भवतः ॥ * ॥ पाशाना समूहः । पाश्या ॥ * ॥ धूम्या ॥ * ॥ तृण्या
॥ * ॥ अङ्गार्या । भिन्नादिपाठादणपि । आङ्गारम् ॥ * ॥ पिटाकपि-
टकौ वशदलादिमये भाण्डे । पिटाक्या पिटक्याः ॥ * ॥ वन्या^५ ॥ * ॥
गन्या । स्त्रीलिङ्गार्थमस्य पाठः । यप्रत्ययस्तु गीर्षोऽजादेरित्यनेनैव^६
सिद्ध ॥ * ॥ रथ्या ।

स्नेहादहन्ती चणमुत्कटाञ्च

वेश्येव शल्य हृदये दधाना ।

उच्चान्यमाना तुरगै परैश्च

स्यानाहिरोधेन चचाल रथ्या^७ ॥

१ §4sup 5, 65

२ §4sup 5, 62

३ धन D F, °तृणाङ्गारथौ शकट°

B C (the missing words are supplied by K in the margin), A om text and comment

४ The two corresponding sūtras of Hem are vi 2, 25 पाशादेश्च ख्यः ॥

27 खलादिभ्यो लिन ॥ (लकार' स्त्री-
त्वार्थ)

५ धन्या D (cf n ३)—The other
works have वन

६ Cf P iv 1, 85, vārtt 9

७ उच्चान्यमानस्तुर° B C K, D.
om from [स्निहाद्विहती] चणमु° to तद्य
सैन्य [संनिवेश] in the com on §1 260

गोचारयकस्येत्यनेन^१ गोचा । रक्षकस्या ॥ • ॥ प्रकस्या ॥ • ॥ वात्सा
 ॥ • ॥ सुखानां पिशाकानां धान्यमर्दनभूमीनां दुर्जनानां च समूह^२ ।
 सखा ॥ • ॥ पोत्या । प्रवहणसंघात ॥ • ॥ मन्मो मत्स्यवन्धनविशेष^३ ।
 गन्धा ॥ • ॥ नद्या । वृषसंघात^४ ॥ २५८ ॥

हलं जनं पटाकश्च ज्ञेयं पोटगली ऽपेर ।

खलोकी कुन्दुमोऽन्येऽपि स्युः खलादौ प्रयोगतः ॥ २६० ॥

इत्या । भिषादिपाठाद् हासम ॥ • ॥ जन्त्या । घामादिसूत्रेषु^५
 जनतेति च । प्रयोगइय धामनमतेन ॥ • ॥ पटाक्या । वैजयन्तीसमूह
 ॥ • ॥ पोटेन संघेपेष मरुति । पोटमरु । कात्रो नडय । पोटगन्धा ।
 अपरैरिति याकटाद्यनप्रभृतिभिः ॥ • ॥ इति पात्रादि ॥

सुखानां समूह^६ । खलिनी । सखाऽपि ॥ • ॥ ऊककुन्दुमो नि
 यार्थो^७ । ऊकिनी^८ । कुन्दुमिनी ॥

यथेतास्त्रिसखलिनीशखोकिनीभिः^९

त्रिप्रायास्तमनु शसिकुन्दुमिभ्यः ।

१ गोचारय^१ B. C. K.; cf. Pāp. iv
 २, ५१.

२ नद्या^२ B.; C. K. om. from नद्या;
 D see note ७ last page.—Hem. has
 नद्य B. १ J. षट

३ कुन्दुमो B. C. K.—A om. text and
 comment; E. om. this plek (but see
 इत्या p. ३०३, L ९) D see note ७ last
 page

४ (P iv २, ५३.

५ निद्यपार्थो F; C. & orig. h. om.

from ऊककुन्दुम; K. supplies खोच
 इमी (?) निद्यपार्थो

६ K. corr खोकिनी (?).—Hem. h
 likewise ऊक & कुन्दुम; Bz., Kā. १ च
 खिनी (Bz., or L. खिनी) & कुन्दुमि
 नी । कुपडिनी ।

७ 'त्रिसखलिनीभिः' B. C. & om
 K.; after Uch K. supplies त्रिप्राया
 नी; पखिनीमुखोकिनी त्रिप्राय
 षटमनु F; (? 'तुखोकिनी'); see
 see last page n. ७.

गोत्रावानिह^१ तव सैन्यसंनिवेशः

सार्धं ग्रामतय च्छतीयते^२ ऽत्र देशे ॥

अन्येऽपीति कुलटाप्रभृतयो द्रष्टव्याः ॥ * ॥ इति खलादिः ॥ २६० ॥

तालो धनुषि पीयूषा कण्टकारी^३ विकण्टकः ।

श्यामाकपाटलाकाराडा^४ गोधूमेन्द्राविशाविमौ^५ ॥ २६१ ॥

तालादेरित्यनेन तालादेर्गणात्षष्ठ्यन्ताद्विकारावयवयोरर्थयोरण
एव भवति ॥ * ॥ तालस्य विकारः । तालं धनुः । तालमयमन्यत् ॥ * ॥

पीलुवाची पीयूषन्निति^६ चपणकः । पीयूषाद्याः पैयूषम् ॥ * ॥ काण्ट-
कारम् ॥ * ॥ त्रैकण्टकम् ॥ * ॥ श्यामाकस्यौषधिविशेषस्य । श्यामाकी

यवागू ॥ * ॥ पाटला वृक्षः । तस्याः पाटलम् ॥ पाटलिरिति भोजः ।
पाटलीत्यन्यः^७ ॥ * ॥ काण्डं भस्म ॥ * ॥ गौधूमः ॥ * ॥ इन्द्राविशस्य

वनस्पतिविशेषस्य । ऐन्द्राविशः^८ ॥ २६१ ॥

वर्हिणेन्द्रालिशौ मुञ्जो विल्ववेणुगवेधुकाः ।

कुटीरघ्नीहिकर्पासीकर्कन्धूशिशपेक्षवः^९ ॥ २६२ ॥

१ ? गोत्राव्यानिह F, गोत्रावानिह
B—? गोत्रावानिव

२ ? Suggested by Prof Stenzler,
सार्धंग्रामतया° B C F K, कतीयते
K, सार्धं ग्रामतया च्छतीयते D—Prof
Aufrecht prop सार्धंग्रामगतय ईच्छते

३ Thus all MSS, the other works
have कण्टकार

४ श्यामक° B C F K (not in comm),
यमाक पाटला कांडी D, श्यामाक-
पाटलीकाडा E

५ ०मेन्द्रादृशा° E, ०मेन्द्रादिशा° D

६ पीयूषन्निति D—Bü, Yajñ have

पीयूषा, Kās V ed, पीयूषा—पी-
यूषा पीलुद्रुम' तद्विकार. पैयूषमिति
वर्द्धमान. ॥ चापपीयूषेत्येक. शब्द इति
तत्त्वबोधिनीस्वारस्यम् ॥ Yajñ

७ पाटली वृक्षस्तस्या पाटली (om
the rest) D—Bo, Kās V, Hem पा-
टली, Yajñ पाटलि

८ इन्द्रादिशस्य° ऐन्द्रादिश. D—Bü,
Kās V have इन्द्रादृश and इन्द्रालिश
(Bo var I इन्द्रासिश), Yajñ इन्द्रादृश
and इन्द्राविश

९ ०कर्कधु° D, कर्कधुशिशपेक्षव E,
०शिशपेक्षव. Γ—Λ om text & comm

यावासः ॥ * ॥ औदुम्बरः ॥ * ॥ तैत्रदारवः^१ । श्लेष्मातकवृक्षविशेषवाचा
नीत्रदारुरित्यन्यः^२ ॥ २६३ ॥

विकङ्कतश्च पूलासो^३ रोहीतकविभीतकौ ।

व्याघ्रकाञ्चनमर्थे स्याद्विकारेऽवयवे तथा ॥ २६४ ॥

वैकङ्कतः ॥ * ॥ पौलासः^४ ॥ * ॥ रौहीतकः ॥ * ॥ वैभीतकः ॥ * ॥

वैघ्राघ्नं चर्म ॥ * ॥ काञ्चनस्य विकारः । काञ्चनम् । यथा ।

स काञ्चने यत्र मुनेरनुज्ञया
नवाम्बुदश्यामतनुर्न्यविचत^५ ।

यथा वा । काञ्चनेन किमिवास्य पत्रिणा
केवलं न सहते विलह्वनम्^६ ।

ये तु नाधीयते तेऽभेदोपचारादेवात्र काञ्चनशब्दः काञ्चनविकारे
प्रयुक्त इति समर्थयन्ति ॥ * ॥ तालादीनामादिवृद्धिमता नित्यं मयटि
प्राप्ते तदन्येषां तु विकल्पितेऽण्वचनम् । अन्यमते स्वरश्च प्रयोजनम् ॥
तालादिषु हेमशब्दो^७ द्रष्टव्य इति केषाचिन्मतम् । तथा च । तदण्ड-

१ ? Thus F , वैत्रदारव. B C D K

२ ? नात्रदारु° C , तीत्रदारु° F ,
श्लेष्मातक । वृक्ष° तीत्रदारव इत्यन्य
D —Bō., Yajñi , K V तीत्रदारु, MS
Hem नीवुदार [cf नीव Gobh i 5, 15]

३ पूलाशो B C D Γ K —A om
text and comment

४ पौलाश B C D F K —पूलाक
Bō , पूलाकस्तुच्छधान्यम् पौलाकम् ।

पूलाक इत्यन्ये । पूलास इति पाठे पूला-
सो ग्रामविशेषस्तस्मैकदेश° पौलास ।
Yajñi , om K V , Hem

५ Siṣup 1, 19 (श्यामवपुर्न्यविचत ed
Calc S 1769 , °वपुर्न्यवीचत ed Calc
1815)

६ Kirīt 13, 55

७ हेमन् Hem , cf next page, n ११
—The others do not give the word

ममबहुममिति^१ पुराणादौ । पादेन चैवं विच्छिन्नेषु पीठमिति^२ वा
 सिदासश्च । समुद्रोपत्यका चैमीति भट्टे^३ । अत्रि हि प्रकृतिभावे गति
 चैममिति स्थात् । न च वाच्यम अकारान्त एवायमिति । हेच^४ सप्त
 ऋते आग्राविति^५ कास्त्रिदासश्च ॥

येषामशेषभुवनाभरणश्च हेचश्च

तत्र विवेकमुपजा परमं प्रमाद्यम ।

इति च भद्रूटश्च^६ प्रयोमे नकारान्तस्यैवोपसन्धे । न च मुनिचयेषु
 साक्षादननुमतमित्येतावतोपेसापेक्षमेतदिति सुवचं बहतरस्यश्च इति
 प्रसङ्गात्^७ । तथा हि । चिफलेत्यत्रादिषु मुनिचयेषु साक्षादननुमत
 मित्यप्यभ्युपगतमेव^८ । अङ्गमाचकष्टेभ्यश्चेत्येतदपि मुनिचयाप्रदर्शित
 मपि त्रिष्टैरिष्टमेव ॥ आकटाद्यनोऽपि हेमादिभ्योऽभित्यनेनाभिव्या
 नमन्वावादिषुगर्धमाश्च^९ । तेन चैवं सारसन^{१०} चैमी चष्टिरिति सिद्धम् ।
 सप्तदशकवर्तिना वामनेन तु हेच इति सूत्रेण विकारेऽर्धेऽन्वावा
 देर्लुक् कृत एव । अण् हेमाद्यैदित्यत्र मान्यां इत्ती चैमी चैममपी
 रमनेत्युदाहृतं च^{११} ॥ २६४ ॥ इति ताश्चादि^{१२} ॥

१ Manu 1 2.

२ Raghu vl. 18.

३ Bhaṭṭik. 5, 80

४ Raghu 1 10

५ Thos B. C. F. K. ; मद्रूट D ;

(? मद्रूट).

६ मुनिचयबहतरस्यप्रसंया D

७ साक्षादननुमत^० D

८ हेमादिभ्यो विधानमन्वावादि (.)

हेमादिभ्यो विधान K ; हेमादिभ्यो

वर्द्धयनेना D

९ हेममासर्ज D

१० मान्यां बुर्ती^० B. C. K. ; रसने
 B. C. F. K. ; D om. f [वि]कारेऽर्धे^०

११ Yāgyavalkya *śāhī* includes (1-
 16) to P iv 2, 153; rejected H. 130;
paṭipāl H. 141; and *śāhī* H. 130 —
 Here. (vl. 2, 41) has only *gana* An-
 nant, corresponding on the whole to
 rejected, the other *ganas* being re-
 garded unnecessary by general rules (vl.
 2, 20-23).

शरदर्भकुटीसोमा भवेतां तृणवल्जौ १ ।

स्तो राजन्यात्मकामेयौ विकर्णश्च वसातिना ॥ २६५ ॥

शराद्येकाजप्राणित्येवेत्यनेन २ मयट् ॥ * ॥ शराणां विकारो ऽवय-
वो वा । शरमयम् ॥ * ॥ दर्भमयम् ॥ * ॥ कुटीमयम् ॥ * ॥ सोमम-
यम् ॥ * ॥ तृणमयम् ॥ * ॥ वल्जमयम् ३ ॥ * ॥

येषा शरमयीर्दर्भमयीस्तृणमयीः कुटीः ४ ।

कुटीमयीः सोममयीस्ता वल्जमयीः स्तुमः ५ ॥

इति शरादिः ॥ * ॥

राजन्यभौरिक्येषुकार्यादिभ्यो ऽकञ्चिधभक्ता इत्यनेन तस्य राष्ट्र-
मित्यर्थे राजन्यादेरकञ् भौरिक्यादेर्विध ऐषुकार्यादेर्भक्त एते प्रत्य-
याः क्रमेण भवन्ति ॥ * ॥ राजन्यानां जनपदः । राजन्यक. ॥ पीठमर्द-
राजवयस्त्रेषु रूढो राजन्यशब्द इत्यन्य ॥ * ॥ आत्मकामेयक. ॥ * ॥
विकर्णक. । विकर्ण इत्यन्यः ६ ॥ * ॥ वासातकः । अत्रास्य पाठानङ्गीका-
राद्वासातमित्यन्यः ७ ॥ २६५ ॥

१ °विल्जौ B C , D om from
शर° to राजन्या, A om text and
comment.

२ °काजजप्राणित्यच इत्यनेन D ,
°प्राणित्यवयव इत्यनेन F , °प्राणित्यव
इत्यनेन K

३ D om from शराणां to येषां

४ येषां शरमयी दर्भमयी तृणमयी
कुटी. F K , ॥ शरारमयीर्दर्भमयी
हुदी. D , तृणमयी° B C , C om
कुटी.

५ कुटीमयी सोममयीस्ता वल्ज-
मयी (वि° C) स्तुम. B C F K , कुटी-
मयी । सोममयी । स्ता वल्जमयी.
स्तुम D

६ The other works have neither
word

७ Hem has a special sūtra (vi 2,
G1) for this word वसातिर्वा ॥° वासा-
तक । वासात ॥ The other works in-
clude it in the gana rājanīdi

वाध्वानृतदेवयातवयुतो दाक्षायणो वातवस्

तीम्रीदुम्बरमालयार्जुनफण १ पुत्रो ऽम्बरीषात्मर ।

शालङ्कायनदाक्षितेलुकलितौ वैराटशैलूपकी २

भेगतश्च वसानवैत्ववनकौ स्यात्संप्रियस्त्वैत्वल ३ ॥ २६६ ॥

वाध्वकम् ॥ ४ आगतस्य ४ । आगतक । आगत ५ इत्यन्व ॥ ० ॥

देवयातवक । देवयातव ६ इत्यन्वे । देवयात ७ इत्यपरे ॥ ० ॥ दाषा

यश्चक ॥ ० ॥ वतीरपत्य वातव । तस्य वातवक ८ । वाचव इत्यन्व ९

॥ ० ॥ तीम्रस्य तीम्रक । अस्य पाठो वामनमतेन १० ॥ ॥ श्रीदुम्बरक ।

श्रीदुम्बर इत्यन्व ११ ॥ ० ॥ माम्बवस्य राक्ष । माम्बवक ॥ ० ॥ अर्जु

नफण १२ इति । अर्जुनायन इत्यर्थ । तस्य । अर्जुनायनक ॥ ।

आम्बरीषपुत्रक ॥ ० ॥ शालङ्कायनक ॥ ० ॥ दाषक ॥ ० ॥ तेषो ।

तिस्रवक । अस्य पाठो वामनमतेन १३ ॥ ० ॥ वैराटको राजा । वि

१ तीम्रीदुम्बर D E.; *वार्जुनफण'
B. C. D; *चषा' F

२ विराट' C.; शलूपकी D

३ संप्रियक्षीप्सव B. K.; संप्रिय
क्षीप्सव C.; संप्रिया क्षीप्सव E.; सं
प्रियाक्षीप्सव D.; संप्रियक्षीप्सव F—
A. om. text and comment.

४ आगतस्य B. C. K.—आगत B.;
अगतस्य आगतक । आगतमस्य स्य
ति वर्तते नपक्षया ॥ १ ॥ आगत ।
आगत (अगत) / आगत) Hem.; om.
A. १ (/ आगत) —B (J), K)
ed. also आगीड (१ ॥ श्रीदुम्बर)

५ आगत C. K.; आगतस्य D.; आ-
गत ।

६ देवयातव C.; देवयातव B.; दे
वयायातवस्य D.

७ देवयात' O. D. F.—B., १ ॥
K. V have देवयात (B., L देवया
तव); Hem. देवयात & देवयातव
= ? वातीरपत्य B. F. K.; वातक
D.; वातीर वातव वातवक C.
(? वतु = वतु).

८ वाचत' K.; दाष इत्यन्व C.;
om. D.—Hem. has वाचव; K. V ed.
om. L वाचव; om. B., १ ॥

१० आम्बपाठी' B.—तीम्र B., Y ॥
om. K & १ Hem.

११ Hem. has both forms; the others
उदुम्बर only —C. om. from तीम्रक

१२ अर्जुनफण B. C. D.; *चषा' F

१३ तिस्र B., १ ॥ D.; om. K. V Hem.

राट्^१ इत्यन्य. ॥ * ॥ शैलूषक^२ । शैलूषज इति दिग्वासा^२ ॥ * ॥ त्रैग-
 र्तकः । त्रिगर्त^३ इत्यन्यः ॥ * ॥ वासानक. ॥ * ॥ विल्ववने भवो जातो
 वा । वैल्ववनः । तस्य वैल्ववनकः ॥ शैलूषवैल्ववनशब्दौ सूत्रे कप्रत्य-
 यान्तौ निर्दिष्टौ ॥ * ॥ साप्रियक. ४ ॥ सप्रिया दाची च नाम्ना^५ स्त्री
 पुरुषो वा राजा । तस्य साप्रियकः । दाचक इति तु वामनः ॥ * ॥
 तैल्वलक. । वैल्वल^६ इत्यन्यः ॥

आकृतिगणोऽयम् । तेन जालंधरायण. । श्रीर्णनाभः । जाल-
 धरः । कौत्तालप्रभृतयो^७ द्रष्टव्या. ॥ २६६ ॥ इति राजन्यादि^८ ॥

भौरिकिसैक्यतावथ चैक्यतो^९ भौलिकिश्च काणेयः ।

चौपयतश्चैटयतो^{१०} वाणिजकी वालिकाज्यश्च ॥ २६७ ॥

भौरिकीणा राज्ञां जनपदः । भौरिकिविधम् ॥ विधभक्तप्रत्य-
 यान्ताना स्वभावान्नपुंसकलिङ्गतैव । चन्द्राद्याः पुस्त्वमपि दर्शयन्ति
 ॥ * ॥ सैक्यतविधम् ॥ * ॥ चैक्यतविधम्^{१०} । चैजयतचौदयतावित्यपि
 कश्चित्^{११} ॥ * ॥ भौलिकिविधम् ॥ * ॥ काणेयविधम् ॥ * ॥ चौपय-

१ विराट् D , the other works have
neither word

२ MS Hem has शैलूषज, the others
शैलूष

३ Thus Hem , om by the others

४ ? साप्रिय. C F K , om B—The
other works have सप्रिय

५ सप्रियादाचीनाम्नो D , °दाचा-
वनाम्ना C

६ वैल्व C , वैल्वलक । वैल्वत D ,
तैल्वजक । वैल्वल Γ—Bö has वैल्वज,
Yajü वैल्वज, Kās V ed वैल्वल, om
a , Hem तैल्व

७ जालाधर कौत्ताल° F , कौ-
त्तालाप्रभृतयो D —कौत्ताल° Hem ,
om others

८ वैक्यतो B C E , वैक्यतो D

९ °चैटीयतो B C K , °चैटयि-
तो (!) Γ , A om text and comment

१० वैक्यत° B C —The other works
have वैक्यत , but see sl 36

११ चैजयित° C Γ K , °वीदयिता°
B C , चीदयिता° Γ K , °वीदयता°
D —MS Hem जेतयत and वीदयत
(also वीपयत & वैटयत for चौ° चै°),
cf sl 231 and 36

तविधम्^१ ॥ • ॥ शिटयतविधम् ॥ • ॥ वलिजोऽपत्यं वाविज । के वा
 थिजक । तस्य वासिज^२ विधम् ॥ • ॥ वासिकाजसापत्य कुदकोमसे
 त्यादिना खसि^३ । वासिकाज्य । तस्य वासिकाज्यविधम् ॥ २१० ॥
 इति भौरिष्यादि ॥

ऐषुकारिः शयणउष्य सौवीरो वैश्वमानवः^४ ।

दासमिषिर्नहः शीराडः शायारुडो वैश्वधेनवः^४ ॥ २११ ॥

इषुकारस्तापत्यानि । ऐषुकारयो राजान । तेषां जनपद । ऐषु
 कारिभक्तम् ॥ • ॥ शयणभक्तम् । शयाम् इत्यपि भोज^५ ॥ • ॥ शी
 वीरभक्तम् ॥ • ॥ वैश्वमानवभक्तम् । वैश्वमाणव इत्यन्य^६ ॥ • ॥ दास
 मिषिभक्तम् । दासमिष इत्यन्य^७ ॥ • ॥ नहभक्तम् ॥ • ॥ शीराडभक्तम्
 ॥ • ॥ शायारुडभक्तम् । शायारुडिरित्यन्य^८ ॥ • ॥ वैश्वधेनवभक्तम्^९ ।
 अन्ये तु वैश्वभक्तं धेनवभक्तमिति^{१०} पृथगाह ॥ २१८ ॥

१ शीपथित^० B. C.; शी ? D

२ खसि B. C.; खसि F and orig K.

(corr खसि)

३ ऐषुकारि C.; विश्वमानव B. C.
 K.; वैश्वमाणव F

४ शीराड E.; शीराड D.; विश्वधि
 नव C.; वैश्वधेनव F; A. om. text
 and comment.

५ इत्यपि यीभीज D.; इत्यपि F—
 B; K & V ed Hec. have शयण are
 also not ७

६ विश्वमाणव इ D—विश्वमानव

B.; विश्वमाणव K. V ed.; विश्वमानव
 Yajñ., om. Hec.

७ The other works have दासमिष
 only (besides दासमिषावयः)

८ शयारुड and ४, शयारुड B.;
 शयारुड and शय. शंड Yajñ.; शयारुड
 (शयारुड a.) and n.l. शयारुड K V ed.;
 शयारुड शयारुड and शयारुड Hec.

९ विश्वधेनवभक्तं F

१० MS Hec. विश्व. विश्व. धेनव २।
 (Le both separate and combined?)

द्व्यक्षत्रक्षौ दासमित्रौडचान्द्राः^१

खाडः शौद्रो दाक्षिसारस्यजौलाः^२ ।

शायणो ऽथो तार्क्ष्यशौभ्रौ फणन्ता^३

एते ज्ञेया विश्वतुराडाच्च देवः ॥ २६९ ॥

द्व्यचायणभक्तम् । अचायणभक्तम् । गणपाठाद्द्व्यभाव' ॥ द्वाचा-
यणः । अचायण इत्यन्वः^४ ॥ * ॥ दासमित्राचयणभक्तम् ॥ औडाचन-
भक्तम्^५ ॥ * ॥ चान्द्रायणभक्तम् ॥ * ॥ खाडाचनभक्तम् । खादाचन^६
इत्यन्वः ॥ * ॥ शौद्रायणभक्तम् । शौद्रकायण^७ इत्यन्वे ॥ * ॥ दाचा-
यणभक्तम् । राजन्वादिपाठाद् दाचायणकम् ॥ * ॥ सारस्वाचनभ-
क्तम्^८ ॥ * ॥ जौलाचनभक्तम् ॥ * ॥ शायण्डायनभक्तम् ॥ * ॥ तार्क्ष्या-
यणभक्तम्^९ । शकटाङ्गमतेन ॥ * ॥ शौभ्रायणभक्तम्^{१०} । चन्द्रमतेन
॥ * ॥ वैश्वदेवभक्तम्^{११} ॥ * ॥ तुण्डदेवभक्तम् । अन्ये तु विश्वभक्त तुण्ड-
भक्त देवभक्तमित्याहुः^{१२} ॥ २६९ ॥ इत्यैषुकार्यादिः ॥

१ दासमित्रौड° B C K , मित्रौ-
दुवाद्रा D

२ सौद्रो° B F K , दक्षि E , सौ-
रस्यजौला B C K , सारी च जौला. F

३ शायणो E F K , शुभ्रौ° B
C D K , फणन्ता B C D , यणन्ता E ,
A om text and comment

४ द्वाचायण । अचायण (अचायण
K V ed) Bū, Yajñ, K V , द्व्यच्चा-
यण, द्वाच्चायण, अच्चायण, अच्चा-
यण MS Hem

५ औडाचन° B C K (Kñs V a),

D see ६ — औडाचन Bū, Yajñ, K V
ed , औलाचन Hem

६ Thus Hem , the others खाडा-
चन —D om from द्व्यचायणभक्त

७ Thus Hem , the others शौद्रा-
यण —B C I K read सौ° both times

८ सारस्वाचनभक्त B C K , सा-
रायणभक्त F

९ Thus all works, तार्क्ष्यायणभक्त D

१० Thus Bū, Yajñ, K V , om Hem

११ Thus MSS

१२ वैश्वदेव । तुण्ड । देव २ । Hem

नडमक्षकपोतेक्षुकाष्टविवेचयेतसा

कृतह्रस्वन्लुचौ कुञ्जातक्षाणौ विल्वयेणु च १ ॥ २७० ॥

नडादे कुक् छ^१ इत्यनेन नडादेयात्तरचिकञ्छो^२ भवति ॥ • ॥
 नडा अत्र देशे भवति । नडाकीय । नडास इति च ॥ • ॥ प्रसकीय ॥ • ॥
 कपोतकीय ॥ • ॥ इक्षुकीय ॥ • ॥ काष्ठकीय ॥ • ॥ त्रिभिश्चविभि
 मिष्टन्त नगरम् ४ । त्रिकीयम् ॥ • ॥ वेचकीय ॥ ॥ वेतमकीय ॥ ॥
 कुक्षकीय ॥ ॥ तक्षणा निर्घृन्तस्तक्षणा निवास । तक्षकीय ॥ ॥ वि
 षकीय ॥ ॥ वेणुकीय ॥ • ॥ शान्त केचित्पुम्पुदाहरति । अपरे
 स्त्रियाम्^५ ॥ • ॥ इति नडादि ॥

अश्वमयूषनददर्भेगिस्त्रीया वृन्दकन्दगुदकाराडकुलानि ।

मीनगह्वगुडकुण्डलखण्डा पीनपामनगकोटगुहाश्च^६ ॥ २७१ ॥

रादयोऽम्मादिभ्य इत्यनेनाम्मादिभ्यो^७ ऽष्टादशभ्यो गणेश्वयात्
 रचिका यथायथ र^८ इत्यादयोऽष्टादश प्रत्यया भवन्ति ॥ ॥ अम्माना
 ऽत्र देशे भवति । अम्भरम् ॥ • ॥ एष पुषरम् । यूप^९ इत्यम् ॥ ॥ नद
 रम् ॥ ॥ रभरम् ॥ ॥ शिखरम् । आदत्ते ह्रस्वस्य वज्रक्षमित्यनेन^{१०}

१ A om at nd omam ।

२ That D अक्षर B K ; अक्षर

C ; अक्षर T at P ३ B)

३ नडादेशवासीत्यथ देशनाम्नि हो

D

४ विभुत्त B C । विभुत्तनगर

D ॥ It reads वि H., Y, ५ at

K. ५ यूप

५ D om from शान्त

६ *गुहगुहखण्डा F ; A. om text

and comment

७ रादयोऽम्मादिभ्यनेनाम्मादि

भ्यो D ; ऽम्माद्यादिभ्य

८ तर B C I K ; om D)

९ ? यूप B C. K ; पुषर F ; एवं

पुषरा पुषर H. D — यूप Do Y. १० ;

यूप (/ यच) K Y J ; यूप om यूप

H. 10

१० ? Cf p 106, 1 3 — आदत्ते ह्र

B K आदत्ते ह्र C ; आदत्ते F ;

आदत्तेभ्यश्च D

ह्रस्वत्वे सति । ह्रस्वत्वं नेत्यन्यः ॥ ~ ॥ ऊपरम्^१ ॥ ~ ॥ वृन्दरम् ॥ ~ ॥
 कन्दरम् ॥ * ॥ गुडरम् ॥ ~ ॥ काण्डरम् ॥ ~ ॥ कुलरम् ॥ ~ ॥ मीन-
 रम् ॥ ~ ॥ गङ्गरम् ॥ ~ ॥ गुडरम् ॥ ~ ॥ कुण्डलरम्^२ । वामनमतेन
 ॥ ~ ॥ खण्डरम् ॥ ~ ॥ पीनरम्^३ । वामनमतेन ॥ ~ ॥ पामरम् ॥ ~ ॥
 नगरम् ॥ ~ ॥ कोटरम् ॥ ~ ॥ गुहरम् । ह्रस्वत्वं नेत्यन्यः^४ ॥ २७१ ॥
 इत्यश्मादि ॥

सखिकरवीराशोका वासवसख्यग्निवायुतो दत्तः ।

छगलो गोफिलदत्तौ भल्लः पुरपालवज्राश्च^५ ॥ २७२ ॥

सख्यादेर्ढण् ॥ ~ ॥ सख्या पुरुषविशेषेण निर्वृत्तम्^६ । साखेय नगर
 मण्डलं वा ॥ ~ ॥ कारवीरेयम् । वैरेयमित्यन्ये^७ ॥ ~ ॥ आशोकेयम् ॥ ~ ॥
 वासवदत्तेयम् ॥ ~ ॥ साखिदत्तेयम् ॥ ~ ॥ आग्निदत्तेयम् ॥ ~ ॥ वा-
 युदत्तेयम् ॥ ~ ॥ छगलो मुनिश्चागलश्च । छागलेयम् ॥ ~ ॥ गोफिले-
 यम् । गोभिल इति भोज^८ ॥ ~ ॥ दात्तेयम् ॥ ~ ॥ भाक्षेयम् । अन्व-
 जातिर्भिल्ल इत्यन्य । भल्लपाल इति समस्त भोज^९ ॥ ~ ॥ पौरेयम्
 ॥ ~ ॥ पालेयम् ॥ ~ ॥ वाज्रेयम् ॥ २७२ ॥

१ ऊपरं B C K , D om ह्रस्वत्वं
 नेत्यन्य

२ गुडलरं Γ—कुण्डल B₀, Yajñ ,
 om Hem , K₄- V

३ पीन also B₀, Yajñ , om Hem ,
 K₄- V

४ D I om from ह्रस्वत्वं

५ A om text and comment

६ निर्वृत्त B C F k throughout.

७ Cf next page, note ६

~ श्रीभोज D—गोपिल B₀ , गो-
 फिल । गोपिलेत्यन्ये । गोभिलेति भोज
 Yajñ , गोभिल MS Hem , गोहित
 (v l गोहिल) K V ed , गोभिल MS a

९ इत्यन्य । उल्लपाल इत्यन्य समस्त
 श्रीभोज —D—भल्ल । पाल B₀, Yajñ ,
 k V (भल्लपाल v l B₀) , भल्ल & भल्लि-
 पाल Hem

कदलस्तमालयेही सप्रलचक्री कुशीरकं सरकः ।

मुरस सीकरसमली१ सरमसरसचीरचक्रवाकाष ॥ २७३ ॥

कादमेयम् ॥ ० ॥ तामालेयम् ॥ ० ॥ रौद्रेयम् ॥ ० ॥ पात्रलेयम्
॥ ० ॥ चाफेयम् ॥ - ॥ कौशीरकेयम् । श्रीरक इत्यम् २ ॥ ॥ मारके
यम् ॥ ० ॥ मौरमेयम् ॥ ॥ मैकरेयम् ३ । वामनमतेन ॥ ॥ माम
मेयम् ४ ॥ ० ॥ मारमेयम् ५ ॥ ० ॥ मारमेयम् ॥ ० ॥ वैरेयम् । शी
इत्यम् ६ ॥ ० ॥ चाक्रवाकेयम् ॥

एते मस्त्रादय प्राच पुंविशेषतय । ततस्तत्रिवामेऽपि ङण वि
धेय ॥ करवीरवीकरचक्रङ्गस्रप्रधतय स्वार्यङ्गणय । तेषां च तर
वासीत्यर्थे प्रत्यय ॥ २०२ ॥ इति मस्त्रादि ॥

संकाशकश्मीरपचारनासाभूडारयूपौ ० पलितानुनाशी ।

मन्दारकूटौ दशकोविदारशीर्षाशमतीर्षाशमडारकुम्भा ॥ २७४ ॥

मकात्रादेशं ॥ ० ॥ संकाशेन राज्ञा निर्दन्तम् ७ । शंकाशम् ॥ ।
काशमीर्षम् ॥ ० ॥ पाशार्थम् ८ । वामनमतेन ॥ ० ॥ नाशम् १० ॥ ।
शौशार्थम् ॥ ॥ घूपा अस्मिन्वन्ति । शौषम् ॥ ० ॥ पाशित्यम् ॥ ।

१ सीकरसमली B. K.; श्रीरकसम-
ली P; सुरसमली G.; E. om. this
shloka; A. om. text and comment.

२ कौशीरकेयं B. G. F. K.; मारक-
इत्यं G.; कुशीरक इत्यं P—कुशीरक
B. Y. J. K.; कुशीरक & श्रीरक (for
श्रीरक) Hem.; श्रीर L. K. V. ed.

३ शैरकेयं B. G. F. K.—श्रीरक Hem.;
श्रीर B. Y. J. K. (श्रीर over L. B.);
श्रीर K. V. ed. (श्रीर a.).

४ चाकलेयं B. G. F. K.—समस all
orks.

५ समर B. Y. J. K.; सरम Hem.;
om. K. V.

६ शैरकेयं M. B. K.; D. om. from श्रीर
—Hem. has श्रीर and श्रीर; B. Y. J. K.
श्रीर; om. K. V.; cf. preceding page
L. 10.

७ शंकाशम् B. G. F. K.; A. om.
text and comment.

८ Cf. preceding page, note ६

९ Not in the other works.

१० नाश B. G. F. K.

अनुनाश्वम् । वामनमतेन ॥ * ॥ मन्दाराणामदूरभवम् । मन्दा-
र्यम् ॥ * ॥ कौच्यम् । कुट इत्यन्यः^१ ॥ * ॥ दशस्य । दाश्वम् ॥ * ॥
कौविदार्यम् ॥ * ॥ शैर्यम् ॥ * ॥ आश्वमन्यम् ॥ * ॥ तैर्यम् ॥ * ॥ आं-
श्वम्^२ ॥ * ॥ माडार्यम् । मजार इत्यन्यः^३ ॥ * ॥ कौम्यम् ॥ २७४ ॥

नाशिकासरकसूरचिरन्ताः^४ कम्पिलः समलखण्डितसीराः^५ ।
पञ्जरप्रगदिनाथनलाङ्गा रोमलोमपुलिना मगदी च ॥ २७५ ॥

नाशिका नाम राक्षसी । तस्या निवासस्तथा निर्दृत्तं वा । नाशि-
क्यम्^६ ॥ * ॥ सारक्यम् ॥ * ॥ सौर्यम्^७ ॥ * ॥ चैरन्त्यम्^८ ॥ * ॥ का-
म्पिल्यम् । कम्पिल^९ इत्यन्यः ॥ * ॥ समलेन निर्दृत्तम् । सामल्यम् ॥ * ॥
खाण्डित्यम्^{१०} ॥ * ॥ शैर्यम् ॥ * ॥ पाञ्जर्यम् ॥ * ॥ प्रागद्यम् । नगरं
देशो वा ॥ * ॥ नाथ्यम् ॥ * ॥ नाल्यम् ॥ * ॥ आङ्ग्यम् ॥ * ॥ रोमण्यम्
॥ * ॥ लोमन्यम् ॥ * ॥ पौलिन्यम् ॥ * ॥ मागद्यम् । नगरं देशो
वा ॥ २७५ ॥

१ Hem has both, the others कूट
२ B C om from वामनमतेन ॥
मन्दाराणा

३ मजार Bū, Yajñ, मजार and
मदार Hem, मार्जार Kās V ed मा-
गार a

४ नासिका° B C F K, शूर° D,
सूरचिरत्य F K, °विरत्य B C

५ कपिल (against metre) B E,
°खण्डिमसीरा B C K, खण्डिमासी-
रा D, खण्डिलसीरा D, A om text
and comment

६ नासिका नाम° नासिक्यं B C F K

७ शौर्य D—शूर Hem, सूर Bū, Y
८ चैरत्य B C D K—विरत K V,
Yajñ and (v/ चिरन्त) Bū, विरत (or
°ल) Hem, ? चिरत्

९ Thus Hem, कम्पिल Yajñ, क-
पिल Bū, काम्पिल्य Kās V ed (कं-
पिल्य a)

१० ? खण्डिल्य F, खण्डिल्यं B C &
orig K (corr °त्य or °ल्य), खण्डिल्यं
D—खण्डित Bū, Yajñ, खण्डिव Hem,
Kās V ed (खाचिर a), these works
also have गदित Bū, Yajñ, गदिव
Hem, Kās V ed

वल्गादेर्यः ॥ * ॥ वस्त्रेण निर्दृत्ता । वल्गा नाम नगरी ॥ * ॥ एवं
 चुल्गा ॥ * ॥ पुल्गा । वामनमतेन । तुल इति^१ शाकटायनः ॥ * ॥
 उल्गा ॥ * ॥ नल्गा ॥ * ॥ दुल्गा ॥ * ॥ दल्गा ॥ * ॥ वल्गा ॥ * ॥ वल्गा^२ ।
 वामनमतेन ॥ * ॥ कुल्गा ॥ * ॥ मूल्गा । मुल इत्यन्ये^३ ॥ * ॥ लकुल्गा
 ॥ * ॥ उरल्गा ॥ * ॥ एते चप्रत्ययान्ताः स्त्रीलिङ्गाः । अन्ये तु वल्गा-
 दीनां नपुंसकतामाहुः^४ ॥ २७७ ॥ इति वल्गादिः ॥

पक्षतुषचिचकुम्भाः कुराडो मकराण्डहंसका रोम ।

लोमसुवर्णकसमलाः कम्बलिकाकुत्सकलाश्च^५ ॥ २७८ ॥

पक्षादेः फण्^६ ॥ * ॥ पक्षेण निर्दृत्तं पक्षस्य निवासो वा । पाचायणं
 नगरं राष्ट्रं वा ॥ * ॥ तीषायणम् । तुष^७ इति वामनः ॥ * ॥ चैत्राय-
 णम् । चित्रेत्यन्यः^८ ॥ * ॥ कौम्भायनम् ॥ * ॥ कौण्डायनम् ॥ * ॥ मा-
 कारायणम् । वामनमतेन^९ ॥ * ॥ आण्डायनम् ॥ * ॥ हंसकायनम्
 ॥ * ॥ रोमायणः ॥ * ॥ लोमायनः ॥ * ॥ सौवर्णकायनः । वामनम-
 तेन^९ ॥ * ॥ सामलायनः ॥ * ॥ कम्बलिकायनः ॥ * ॥ कौत्सायनः ।
 वामनमतेन^{१०} ॥ * ॥ साकलायनः ॥ २७८ ॥

१ मुल इति B C and orig K (corr तुल), उल इति F—पुल Yajñ & (v l पुल) Bō, तुल Kās V ed, तल a., om Hem

२ वल्गा K—वट Bō, Yajñ, om Kās V, Hem

३ मुल इत्यन्ये D F—मूल Bō, Yajñ, Kās V a., मुल Hem

४ Kās V and Hem take the neuter forms, also Yajñ (except वल्गा नगरी)

५ कुम्भकलाश्च D, A om text and comment.

६ Thus F, फण् B C K, छण् D

७ लुष D, तुष B C F. K.—तुष and तुप Bō, Yajñ, तुष Kās V., Hem
 C Hem has both forms

९ मकर, सुवर्णक, कुत्स, खिल, नि-
 वात given by Bo., Yajñ, om Kās. V., Hem

१० D adds कुम्भ इत्यन्यः ।

सुपरि कटिप कलिवो मलिनागस्त्री सकर्षको^१ वृष्टि ।

पन्थादेश सुपथी मादित्तयिकरौ च सूरसेनच^२ ॥ २७६ ॥

सुपरि कथिद्राजा । तेन निर्हन्तम् । यौपर्यम् ॥ • ॥ कटिपम्^३
 ॥ • ॥ काशियम्^४ । कथित इत्यन्ते ॥ • ॥ माशिवम् ॥ • ॥ चमसि
 ष्चिन्मोरगसिष्ठुषिनी^५ वेति सुपि । चमसिना निवाच । चमसम् ।
 चम्ये नगस्यखापत्यम् चागस्य^६ । चमसि । तस्यागस्यम् ॥ • ॥ वा
 कर्षकम् ॥ • ॥ इष्टिना निर्हन्तम् । वार्धम् ॥ इष्टिनाम काशिसी^७
 तस्या निवासो मार्धमित्यपरे ॥ • ॥ सुपथो ऽसूरमवं सुपथं वाचा
 सीति । यौपर्यम् ॥ • ॥ मादिता स्त्री काशिरित्यम्^८ ॥ • ॥ वैकर्ष
 ॥ • ॥ यौरसेनम् ॥ • ॥ मोभिस्यकचक्रवाकाशोकचमसकुशीरच
 मसमुक्तमकाचक्रानमयनन्दी मणे ऽस्मिन्दर्भ ॥ २७७ ॥ इति वंका
 शदि ॥

वलङ्गुलः पुलोली च नलो दुलदली वनम्^९ ।

वठक्ष्ण्ड कुलं मूलं लकुलोस्त्रसंयुतम्^{१०} ॥ २७७ ॥

१ 'कटिप' कथिने मलिनागस्त्री^१
 D ; सकर्षको D E.

२ 'सुपथिवदित्तयिकरौ' E ; A.
 om. text and comment.

३ काशियं B. ; कटिपं C.—कटिप
 Ds. Yajñ. ; कटिप कटिप कटिद्
 Hom. ; om. Ktr. V

४ काशियम् । D — कथिय Hom.,
 Ktr. V and (कथिय कथिय अ.); कथिय
 B. ; कथिय Yajñ.

५ चाशिसिष्ठिनी^५ B. C. F. E. ;

चाशिसिष्ठिनी C. ; चमसकुशीर^५ कु
 शिनी D.

६ चमि तु चावस्यका^६ C. F.—चम
 सि and चावस्य Hom. ; the others
 चमसि

७ वृष्टि Bs. Yajñ. ; वृष्टि (?) Hom.
 ८ मादित्त Hom. ; om. the others.

९ वतं F ; वतं G.
 १० रकुलीरम् E. ; मूळकुलीरम्
 D ; कुलीरम् II. C. K. ; A. om.
 text and comment.

स्फिगर्कलूषाकनपाञ्चजन्याः

कुन्ती वशिष्ठः कुलिशश्च जित्वा^१ ॥ २८१ ॥

कर्णादेः फिञ्^२ ॥ * ॥ कर्णेन निर्दत्तः कर्णस्य निवासो वा । कार्णायनिः ॥ * ॥ अर्को गुल्मः स्फटिकश्च । आर्कायणिः ॥ * ॥ जीवन्त
 ष्टिः । जैवन्तायनिः ॥ * ॥ जावायनिः । वामनमतेन^३ ॥ * ॥ आनलु-
 दायनिः ॥ * ॥ आण्डीवतायनिः ॥ आण्डीवदित्यन्यः^४ ॥ * ॥ द्रौप-
 दायनिः^५ ॥ * ॥ जैत्रायणिः ॥ * ॥ स्त्रैजायनिः । स्फिगेत्यन्यः^६ ॥ * ॥
 अर्कलूष ष्टिः । आर्कलूषायणिः^७ ॥ अन्ये त्वर्कलूष इति^८ ॥ * ॥ आक-
 मायनिः । आकिनी^९ स्त्रीत्यन्यः ॥ * ॥ पाञ्चजन्यायनिः ॥ * ॥ कौन्ता-
 यनिः । कुम्भी कुम्भो वेत्यपरे^{१०} ॥ * ॥ वाशिष्ठायनिः^{११} ॥ * ॥ कौलि-
 शायनिः ॥ * ॥ जित्वा धर्मः । जैत्वायनिः । जित्येत्यन्यः^{१२} ॥ २८१ ॥
 इति कर्णादिः ॥

१ स्फिगर्कलूखा^० B , °लूकाः कन^०
 C , °लूखाकणपाञ्चजन्या कुन्ती^० D ,
 °कतपाञ्चजन्या. कुन्ती वशिष्ठः^० F , A
 om text and comment.

२ Thus F [Pān iv 2, 80], पिञ्
 B C D K

३ B C orig K om वामनमतेन —
 आव Bō., Yajñ

४ आण्डीवत Bō, Yajñ , आण्डी-
 वत् K. V, Hem, Bō var 1

५ द्रौपदायनि B C K

६ स्फिगित्यन्य F , om D — Bō,
 Yajñ, Hem have both स्फिग् and (v l
 Bō, Yajñ) स्फिग

७ आर्कलूषायनि. B C K , आर्क-
 लू-यनिः D ('ख)

८ तु अर्कलूख इति C F , cf §1 281,
 notes — अर्कलूष Bō, Yajñ , अर्कलूस २
 (? i.e combined and separate अर्क। लूस)
 Hem , अलुश (v l अर्क। लूप) Kās V
 ed , अर्क। लूस a.

९ Thus Hem , आनक Bō, Yajñ
 (आकनेत्यन्ये Y)

१० कौम्भी वेत्यपरे C कु-
 म्भी D , कुम्भी । कुन्ती Bō , कुन्ती (कुम्भी
 कुम्भो वेत्यन्ये) Yajñ , कुम्भी Kās V ed ,
 कुम्भ a., Hem

११ वाशिष्ठायनिः F (श cf p 54, 1 7)

१२ जित्वन् Bō, Yajñ (जित्वान् नि-
 वासो जैत्वायनि.), जित्व Kās. V ed
 (जित MS a.), जित्वत् (?), जित्वा
 (? corr °त्य) Hem

पन्थादेशे विहिते पन्थिन्शब्दो निगद्यते कृतिभिः ।
यमलबिलहस्तिहस्ता सिंहकसुरकी खिलास्वतिमान् ॥ २७९ ॥

पान्थायन ॥ • ॥ यामसायन ॥ • ॥ वैशाखन ॥ • ॥ शशिन
यन ॥ • ॥ शशायन ॥ • ॥ सैन्धवायन ॥ • ॥ शारदायन ॥ • ॥
श्लेषायन २ । आशायन । इय वामनमतेन ॥ • ॥ शतियायन ।
शतिय २ इत्यम् ॥ २७८ ॥

सीरको लोमकः शीर्षनिवाती च सकर्षकः ।

अंशुकः सरसः पाकः सहस्रोऽवलिकः कला ॥ २८० ॥

शिरकायन ५ ॥ • ॥ सौमकायन ॥ • ॥ शिवायन ॥ • ॥ शिवा
यन । वामनमतेन २ ॥ • ॥ साकर्सकायन ॥ • ॥ शार्ङ्गायन ६ ॥ •
शारसायन ॥ • ॥ पाकायन ॥ • ॥ साहकायन ॥ • ॥ शशिकायन
॥ • ॥ कासायन ॥ २८० ॥ इति पञ्चादि ० ॥

कर्षार्कजीवन्तजवानुद्धा ८

आयडीवतोऽप्यद्रुपदस्य जैत्र ९ ।

१ A. om. text and comment.

२ See note ९, preceding page.

३ Thus Hem., K. V &. the others

शतियम्

४ शीरको जी० MSS.; •अंशुक

•सहस्रो B. C. K; यहावा E; A.

om. text and comment.

५ शिरकायन MSS; cf. last note.

६ शार्ङ्गायन D; शार्ङ्गायन B.

K; आशकायन C.—अंशुक Hem.

शुद्ध Bo Y Jd.

७ पञ्चादि B. C.

८ कर्षार्कजीवन्तजवानुद्धा K; क

र्षार्कवन्तजवानुद्धा D; कर्षार्कजी

वन्त F; कर्षार्क C.

९ आयडीवतो च द्रुपदस्य जैत्र B;

आयडीवतोऽप्यद्रुपदस्य D; आयडीवतो च द्रुप

दस्य C.

स्फिगर्कलूषाकनपाञ्चजन्याः

कुन्ती वशिष्ठः कुलिशश्च जित्वा^१ ॥ २८१ ॥

कर्णादेः फिञ्^२ ॥ * ॥ कर्णेन निर्वृत्तः कर्णस्य निवासो वा । का-
 र्णायनिः ॥ * ॥ अर्को गुल्मः स्फटिकश्च । आर्कायणिः ॥ * ॥ जीवन्त
 ष्टिः । जैवन्तायनिः ॥ * ॥ जावायनिः । वामनमतेन^३ ॥ * ॥ आनडु-
 द्दायनिः ॥ * ॥ आण्डीवतायनिः ॥ आण्डीवदित्यन्यः^४ ॥ * ॥ द्रौप-
 दायनिः^५ ॥ * ॥ जैत्रायणिः ॥ * ॥ स्कैजायनिः । स्फिगेत्यन्यः^६ ॥ * ॥
 अर्कलूष ष्टिः । आर्कलूषायणिः^७ ॥ अन्ये त्वर्कलूष इति^८ ॥ * ॥ आक-
 मायनिः । आकिनी^९ स्त्रीत्यन्यः ॥ * ॥ पाञ्चजन्यायनिः ॥ * ॥ कौन्ता-
 यनिः । कुम्भी कुम्भो वेत्यपरे^{१०} ॥ * ॥ वाशिष्ठायनिः^{११} ॥ * ॥ कौलि-
 शायनिः ॥ * ॥ जित्वा धर्मः । जैत्वायनिः । जित्येत्यन्यः^{१२} ॥ २८१ ॥
 इति कर्णादिः ॥

१ स्फिगर्कलूषा^० B , °लूषाः कन^०
 °लूषाकणपाञ्चजन्या. कुती^० D ,
 तपाञ्चजन्या कुतो वशिष्ठः^० F , A
 text and comment.

२ Thus F [Pān iv 2, 80], पिञ्
 C D K

३ B C orig K om वामनमतेन —
 ख Bō, Yajñ

४ आण्डीवत Bō, Yajñ , आण्डी-
 त् K V., Hem, Bō var l

५ द्रौपदायनि B C K

६ स्फिगित्यन्य F , om D — Bō ,
 ajñ, Hem have both स्फिञ् and (v l
 ö, Yajñ) स्फिग

७ आर्कलूषायनि. B C K , आर्क-
 त्-नि D (! ख)

८ तु अर्कलूष इति C F , cf sl 281,
 notes — अर्कलूष Bō, Yajñ , अर्कलूस २
 (i.e combined and separate अर्कं । लूस)
 Hem , अलुष (v l अर्कं । लुप) Kāṣ V
 ed , अर्कं । लूस a.

९ Thus Hem , आनक Bō, Yajñ.
 (आकनेत्यन्ये Y)

१० कौम्भी वेत्यपरे C कुम्भो वेत्य-
 परे D , कुम्भी । कुन्ती Bō , कुती (कुम्भी
 कुम्भो वेत्यन्ये) Yajñ , कुम्भी Kāṣ V ed ,
 कुम्भ a., Hem

११ वाशिष्ठायनि F (श cf p 54, l 7)

१२ जित्वन् Bō, Yajñ (जित्वानां नि-
 वासो जैत्वायनिः), जित्व Kāṣ. V ed
 (जित MS a.), जित्वत् (P), जित्या
 (? corr °त्य) Hem

श्रेया सुतंगमाजिरजीवार्जुनविप्रश्चित्तमुनिचिह्ना १ ।

अनपुक्रमहापुषा स्वयिडक्कणौ २ महाश्चित्त ॥ २८२ ॥

सुतंगमादेरिम् ॥ • ॥ सुतंगमेन निर्दन्तं सुतंगमस्य निवासो वा ।
 शीतंगमि ॥ • ॥ आशिरि ॥ • ॥ शैति ॥ • ॥ अर्जुन वृषम् अर्जुनव
 पार्थ ॥ आर्जुनि ॥ • ॥ वैप्रश्चित्ति ॥ • ॥ मौनिश्चित्ति ॥ • ॥ शीवमि
 ॥ • ॥ शीवि ॥ • ॥ माहापुषि ॥ • ॥ स्वाश्चित्ति । वामनमतेन २ ।
 स्वश्चित्ति इत्यम् ॥ • ॥ कार्ष्णि ॥ • ॥ माहाश्चित्ति ॥ २८२ ॥

शीशवापिस्वनश्वेतगठिका ४ विप्रविप्रही ।

एषा सुतंगमादित्वादिजुचे चातुरर्षिकः ॥ २८३ ॥

शेषवापि । अन्वे तु शीश इति वापिशिति पृथगाह ५ ॥ • ॥ स्वा
 मि ६ । वामनमतेन ॥ • ॥ शैति ॥ • ॥ गाश्चित्ति । गदिक ७ इत्यम् ॥ • ॥
 शैयि ॥ • ॥ शैयि ॥ • ॥ चातुरर्षिक इति निवासोऽदूरमवो नाशि
 देवे तेन निर्दन्तच्छदश्चित्ति ८ ॥ २८३ ॥ इति सुतंगमादि १

१ विप्रश्चित्तमुनिचिह्ना E. (& B3.);
 *विप्रश्चित्तमुनिचि D.

२ शंडीवर्षी E. equisest mare;
 शंदिवर्षी B. K; शंदिवर्षी C.;
 शंदिः वर्षी F; शंदिवर्षी D; A.
 con. text and comment.

३ स्वाश्चित्ति । स्वाश्चित्तिर्वामनमतेन
 F—स्वश्चित्ति and स्वश्चित्त B3.; शंदि
 Y Jd.; con. K4. V Hem.

४ शीशवापस्व B.; वपश्चित्ति
 ताश्चित्तिका C.; *स्वतश्चित्ति F; वी

शवापिस्वश्चित्ति E.; *स्वतश्चित्ति D.;
 A. con. text and comment.

५ शीशवापिन् (s. l. शीश । वापिन्)
 B3.; शीशवापिन् YJd., K4. V; शी-
 शवाप । शीश । वाप । Hem.
 ६ स्वाति B. C. F K; स्वति D—
 B3. and Yajd. read स्तन; con. K4. V
 Hem.

७ Thus Hem.; गदिक B3., K. V;
 con. Yajd.

८ वा D.

वराहवाहू अथ शर्करा नि-

मग्नः शिरीषश्च तथा विदग्धः^१ ।

ज्ञेयो वलाहः खदिरो विभग्नः

स्थूलः पलाशः पिनिनद्धवद्धौ ॥ २८४ ॥

वराहादेः कञ् ॥ * ॥ वराहा अत्र देशे सन्ति । वाराहकम् ॥ * ॥
वाङ्कम् ॥ * ॥ शार्करकम् ॥ वल्लजादिपाठादुः । शर्करिकम्^२ ॥
शर्करायाष्टण्कौ^३ वेत्यनेन शार्करिकम् । शर्करीयम् । शार्करम् ॥
शर्करा इति देशसंज्ञा स्वभावादभेदोपचाराद्वा ॥ * ॥ नैमग्नकम् ॥ * ॥
शैरीषकम् ॥ * ॥ वैदग्धकम् ।^४ विजग्ध इत्यप्यन्यः ॥ * ॥ वालाहकम्^५
॥ * ॥ खादिरकम् ॥ * ॥ वैभग्नकम् । विभक्त इत्यन्ये^६ ॥ * ॥ स्थूल-
कम् ॥ * ॥ पालाशकम् ॥ * ॥ पिनिनद्धवद्धाविति पिनिभ्यां नद्धवद्धौ
क्रमेण ज्ञेयावित्यर्थः । पैनद्धकम् । नैवद्धकम् ॥ २८४ ॥ इति वरा-
हादिः ॥

कुमुद कुण्डलकूटौ मुनिस्थलाश्वत्थघासकुन्दाश्च ।

मधुकर्णदश्यामी शाल्मलिरथकारगोमठशिरीषाः^७ ॥ २८५ ॥

कुमुदादेष्टञ् ॥ * ॥ कुमुदान्यत्र देशे सन्ति । कौमुदिकम् ॥ * ॥

१ शर्करा E , A. omits text and comment.

२ Cf § 1 295 (where affix इकं!)

३ शर्करायाष्टण्कौ C , शर्करायाष्व-
ण्कौ D , *क्वण्छावित्यनेन F , cf
Pān iv 2, 83-4.

४ The other works have both words

५ इत्यन्य.° F , वालहक D (व° cf.
वलाहक § 1 146 comm)

६ इत्यन्य D F—Hem has both,
the others विभग्न only

७ °गोमवशिरीषा' D , A. om. text
and comment

कीर्तिकम् ॥ * ॥ कीटिकम् । कूर्च^१ इत्यम् ॥ * ॥ मीनखलिकम्^२ । मुनि खलयेत्यम्^३ ॥ * ॥ चाण्डालिकम् ॥ * ॥ चाण्डालिकम् ॥ * ॥ माधुकर्षिकम् । मधुकर्ष^४ इति शकटाङ्गम् । शुकिकर्ष^५ इत्यमयनन्दी ॥ विष्टपीतादपीक्यते । माधुकम् । कार्षिकम् ॥ * ॥ रात्र्यामिकम् ॥ * ॥ शास्त्रखिकम् ॥ * ॥ रथकारेषु निर्हृत्तं तस्य निवासी वा । रात्र्यकारिकम् ॥ * ॥ मीमठिकम्^६ । पर्वतो ब्रह्मो वा मोमेध^७ इत्यन्ये ॥ * ॥ शैरीषिकम् । शरीषादिपाठात् शैरीषिकम् । शिरीषा इति बहुवचनान्तं संज्ञावाची सभावात् सोऽधमिति सबन्धाद्^८ ॥ शार्करिकशब्दं मृगशूषेण सिद्ध इति नात्र पाठः ॥ १८५ ॥ इति छमुदादि ॥

शरीहयोद्गद्विपाशशिशया ९

भलन्दनोदम्बनस्त्रायडवीरणा १

सुयज्ञजम्बूकशकृत्स्नरेवता

शिरीषवित्स्वी चधिरोऽथ जास्रयान् ॥ १८६ ॥

१ / कूर्चं C; कूर्चं F — The other works have कूर्च only

२ मीनखलिकं B. C. K.

३ / मुनिखल्य B; मुनिखल्य (बन्ध) C; मुनिखल्य D F & (?) corr K. — B. K. add मीनिकं कथाशान्ताशान्ताविकं; C. मीनिकं कथाशान्ताशान्ताविकं — B. १, १६ मुनिखल्य; K. V ed. मुनिखल्य = मुनि । खल्य; Item. मुनि । खल्य । मुनिखल्य ।

४ The D मधुकर्ष B. C. F K — Item has मधुकर्ष । मधुकर्षि K&.

ed. मधुकर्ष s.l. मधुकर्ष; Bk, Y&L मधुकर्ष

५ इत्यमयनन्दी D. — Thus also Bk. Item. K& V ed. J.

६ मीमठिका B. C. K — मोमेध Item.; मोमेध Bk, Y & L, K& V ed., मोमेध ६

७ / Thus B. C. K.; मोमेध D F (मोमेध = ब्रह्मो वा मोमेध इत्यभि B.)

८ मो चममिसंबंधाद् B. C. K.

९ प्रसया B K; प्रसया C; शिरीषया F A. om. text and comment.

अरीहणादेरकञ्^१ ॥ * ॥ अरीहणेन निर्दत्तम् । आरीहणकम्
 ॥ * ॥ श्रीदण्डकम् ॥ * ॥ वैपाशकम् ॥ * ॥ शिशपाना वृक्षविशेषा-
 णामदूरभवं शिशपा अत्र सन्तीति वा । शांशपकम्^२ । देविकाशिश-
 पाश्रेयोदीर्घसत्रस्यादित्यनेनैकारस्याकारः^३ ॥ * ॥ भालन्दनकम् ॥ * ॥
 श्रीदञ्चनकम् ॥ * ॥ खाण्डवैरणकम्^४ ॥ * ॥ सौयञ्जकम् ॥ * ॥ जाम्ब-
 वकम् ॥ * ॥ काशकृत्स्नकम् । काशकृत्स्न^५ इति भोजः ॥ * ॥ राया-
 वतो रैवतः । रेवत इत्यन्ये^६ । रैवतकः पर्वतः ॥ * ॥ शैरोषकम् ॥ * ॥
 वैल्वकम् ॥ * ॥ वाधिरकम् ॥ * ॥ जाम्बवता निर्दत्तम् । जाम्बवतकम् ।
 अन्ये जाम्बवतो ऽपत्य जाम्बवत इत्याहुः^७ ॥ २८६ ॥

खाडगौमतमैत्रोष्ट्रत्रैर्गता वैमतस्तथा ।

शाण्डिल्यसांपरौ भास्त्र^८ आयनान्ता अमी मताः ॥ २८७ ॥

खाडायनकम् ॥ * ॥ गौमतायनकम् ॥ * ॥ मैत्रायणकम् । श्वैत्रा-
 यणक इत्यपरः^९ ॥ * ॥ श्रीद्रायणकम् ॥ * ॥ त्रैर्गतायनकम् ॥ * ॥

१ Om D F

Bū, Yajū, Hem, काशकृत्स्न Kās V,

२ शिशपानां शिशपां F, °शां-
 शपं D

Bō, v l

३ C F K. om रेवत — Bū रैवत,
 v l रेवत, the others रैवत

३ °दीर्घसत्रस्यां B C K, दीर्घ-
 सूत्रस्यां D, देविकाशिशपेति सूत्रेण°
 F, cf Pān vii 3, 1

७ Bō, Yajū and twice Hem जाम्ब-
 वत् (जाम्बवत इति केचित् Yajū), जा-
 म्बवन्त Kās V ed, जाम्बवत a

४ Thus B C D K, खाण्डवीरणक
 F—खाण्डवीरण Bū, Yajū [खाण्डवी-
 रणकम् । खाण्डवैरणकमिति केचित्
 अनुश्रुतिकादेराकृतिगणत्वात्° Yajū],
 om K V, Hem

८ भास्त्रा E, भास्त्रा D, A om
 text and comment

५ ? Thus F, कशकृत्स् B C K,
 कसकृत्स् इति श्रीभोज D — कशकृत्स्

९ ? Thus B C K, चित्रायणक D F
 — श्वैत्रायणि (or श्वि°) Hem, मैत्रायण
 Bū, Yajū, Kās V ed (चित्रायण a)

कौण्डलिकम् ॥ • ॥ कीटिकम् । कूर्प^१ इत्यन्व^२ ॥ • ॥ मीनस्रसि
कम्^३ । मुनि स्रस्रयेत्यन्वे^४ ॥ • ॥ आयत्तिकम् ॥ • ॥ घासकुन्दिकम्
॥ • ॥ माधुकर्षिकम् । मुचुकर्ष^५ इति शकटाङ्गज । इडिकर्ष^६ इत्य
भयनन्दी । विष्टृतीतादपीत्यते । माधुकम् । कार्षिकम् ॥ • ॥ दात्र
यामिकम् ॥ • ॥ शास्त्रस्रिकम् ॥ • ॥ रथकारेश निर्दुक्त तस्य निवापी
वा । राथकारिकम् ॥ • ॥ गौमठिकम्^७ । पर्वती इदो वा नोमेध^८
इत्यन्वे ॥ • ॥ शैरोपिकम् । शरीरपादिपाठाच् शैरोपिकम् । शिरीषा
इति बडवचनान्त संज्ञावाची सभावात् सोऽधमिति सबन्धाद्^९ ॥
शार्करिकग्रन्थ पृथक्पृथक् सिद्ध इति नाम पाठ ॥ १८५ ॥ इति
ह्रमुदादि ॥

शरीरहस्योद्द्वयविद्याशशिंशपा ९

भलन्दनोद्वनस्त्रायडवीरखा ।

सुयज्ञजसूक्तशकृत्तरेयता

थिरीपनिस्वी नधिरोऽथ जास्रवान् ॥ १८६ ॥

१ ? कूर्प C.; कूर्प F.—The other
works have कूर्प only

२ मीनस्रसिकं D. C. K.

३ ? मुनिस्रस्र D.; मुनिस्रस्र^३ (स =
स्र) C.; मुनिस्रस्र D. F. & (?) corr. K.
—B. K. add मीनिकं कथाधामाया
विकं; C. मीनिकं कथाधामायाविकं—
Do. Yajñ मुनिस्रस्र; K. V. ed. मुनि
स्रस्र & मुनि । स्रस्र; H. em. मुनि ।
स्रस्र । मुनिस्रस्र ।

४ Thus D. मचुकर्ष D. C. F. K.—
H. em. has मुचुकर्ष । मुचुकर्ष; K. V.

ed. मुचुकर्ष & L. मचुकर्ष; B., Y. Jñ
मचुकर्ष

५ इडुमवचन्दी D.—Thus also H. em.,
K. V. ed. & L.

६ मीमठिका D. C. K. — मीमठ
H. m.; मीमठ D., Yajñ, K. V. ed.,
मीमठ C.

७ ? Thus B. C. K.; मीमठ D. F.
(? मीमठ = इदो वा ? मीमेध इत्यन्वे)
C. नो धमिसंबंधाद्वा H. C. K.

८ संसपा D. K.; संसपा C.; शि
श्रिया F.; A. em. text and comment.

अरीहणादेरकञ्^१ ॥ * ॥ अरीहणेन निर्वृत्तम् । आरोहणकम्
 ॥ * ॥ श्रीहण्डकम् ॥ * ॥ वैपाशकम् ॥ * ॥ शिंशपाना वृचविशेषा-
 णामदूरभवं शिंशपा अत्र सन्तीति वा । शांशपकम्^२ । देविकाशिंश-
 पाश्रेयोदीर्घसत्रस्यादित्यनेनैकारस्याकारः^३ ॥ * ॥ भालन्दनकम् ॥ * ॥
 श्रीदञ्चनकम् ॥ * ॥ खाण्डवैरणकम्^४ ॥ * ॥ सौयज्ञकम् ॥ * ॥ जाम्ब-
 वकम् ॥ * ॥ काशकृत्स्नकम् । काशकृत्स्न^५ इति भोजः ॥ * ॥ राया-
 वतो रैवतः । रेवत इत्यन्ये^६ । रैवतकः पर्वतः ॥ * ॥ शैरोषकम् ॥ * ॥
 बैल्वकम् ॥ * ॥ बाधिरकम् ॥ * ॥ जाम्बवता निर्वृत्तम् । जाम्बवतकम् ।
 अन्ये जाम्बवतोऽपत्य जाम्बवत इत्याहुः^७ ॥ २८६ ॥

खाडगौमतमैत्रोष्ट्रत्रैगर्ता वैमतस्तथा ।

शाण्डिल्यसांपरौ भास्त्र^८ आयनान्ता अमी मताः ॥ २८७ ॥

खाडायनकम् ॥ * ॥ गौमतायनकम् ॥ * ॥ मैत्रायणकम् । श्वैत्रा-
 यणक इत्यपरः^९ ॥ * ॥ श्रीघ्रायणकम् ॥ * ॥ त्रैगर्तायनकम् ॥ * ॥

१ Om D F

२ शिंशपानां शिंशपां F , °शां-
 शपं D

३ °दीर्घसत्रस्यां B C K , दीर्घ-
 सूत्रस्यां D , देविकाशिंशपेति सूत्रेण°
 F , cf Pân vii 3, 1

४ Thus B C D K , खाण्डवीरणकं
 F—खाण्डवीरण Bo, Yajñ [खाण्डवी-
 रणकम् । खाण्डवैरणकमिति केचित्
 अनुश्रुतिकादेराकृतिगणत्वात्°Yajñ] ,
 om K V, Hem

५ ? Thus F , कशकृत्स् B C K ,
 कसकृत्स् इति श्रीभोज D—कशकृत्स्

Bö, Yajñ, Hem , काशकृत्स् Kâs V,
 Bo, v l

६ C F K. om रेवत—Bö रैवत,
 v l रेवत, the others रैवत

७ Bö, Yajñ. and twice Hem जाम्ब-
 वत् (जांबवत इति केचित् Yajñ), जा-
 म्बवन्त Kâs V ed, जांबवत a

८ भास्त्रा E , भास्त्रा. D , A om
 text and comment

९ ? Thus B C K , चित्रायणक D F
 —श्वैत्रायणि (or श्वि°) Hem , मैत्रायण
 Bo, Yajñ, Kâs V ed (चित्रायण a)

धैर्यतायनकम् ॥ ० ॥ शास्त्रिस्त्रायनकम् ॥ ० ॥ शंकरायनकम् ॥ ० ॥
भास्त्रायनकम् ॥ १८० ॥

खदिये विपथ खण्डुर्भंगलो दुषणस्तथा १ ।

मुशर्मकनलोलन्दा २ रायस्योपथ वीरथा ॥ १८६ ॥

सादिरकम् ॥ ० ॥ विपथकम् ॥ ० ॥ खण्डुना निर्दन्तम् । सास्त्र
कम् ॥ खण्डुरित्यम् ३ ॥ ० ॥ भागलकम् ॥ ० ॥ दुषणा चप यमि ।
द्रीपथकमिति वामन । दुषण इति भोज ४ ॥ ० ॥ शौशर्मकम् ५ ॥ ० ॥
कानलकम् ६ ॥ ० ॥ शौलन्दकम् ॥ ० ॥ राय पोष । रायस्योप ।
अत एव निपातनादिमन्त्रेरधुमिसर्मक सकार । रायस्योपकम् ॥ ० ॥
धैर्यकम् ॥ १८८ ॥

किरणो यद्यदक्ष दलता सोमतायन ७ ।

क्रौष्टधीमतसोमैन्द्रसोसकीद्रा ८ फणन्तका ९ ॥ १८९ ॥

धैर्यकम् ॥ ० ॥ पाद्यदन्तकम् ॥ ० ॥ दक्षणा निर्दन्त दक्षत पर्यत
वाकुरभवम् । दक्षकम् ॥ ० ॥ धौमतायनकम् ॥ ० ॥ क्रौष्टायनकम्
॥ ० ॥ धूमतस्यापथ्यं धीमति । तस्यापथ्यं युवा धौमतायन । तत्र १०

१ मानसो E; दुषण D E.

२ मुशर्मकतो B. C. E.; *कात-
को F; A. con. text and comment.

३ सादकं । खण्डुरित्यम् D—Hem
has both; DL, Y M. खण्डु K. V खण्ड

४ B. has both; Hem., E&F. V. ed.

दुषण; M8. = दुषण; Yajñ. दुषिष

५ शौशर्मिक B. C. F. K.

६ ? कातकम् B. C. G; K. doubtful.

—Ba. कानल (K. L. कानल); Yajñ. कानल;
con. K&F. V., Hem.

७ यद्यो इत्यय E; यद्य D;
दक्षतुसीमतायनो D. E.

८ *सोमैन्द्रसोसकीद्रा E; सोमैद्र
B. C. D; सोमैन्द्रसोसकीद्रा F; सो
मैद्र K.

९ पर्यतका B. C. D; पर्यतका E.
१० B. C. K. con. धौमतायन । तत्र

धौमतायनकम् ॥ * ॥ सोमस्य । सौमायनकम् ॥ * ॥ इन्द्रस्य ।
 ऐन्द्रायणकम्^१ ॥ * ॥ सुष्टु स्यतीति सुसः । तस्य सौमायनकम् ॥ * ॥
 कुद्रस्य । कौद्रायणकम्^२ ॥ एतेषां धौमतायनवत्प्रक्रिया ॥ २८६ ॥
 इत्यरीहणादिः ॥

कृशाश्वकूटाजिनवेश्मलोमशा

विशालधूमौ सुकरश्च वर्चलः^३ ।

अरिष्टमौद्गल्यपराशरारुषः

सुवर्चलारिश्मपुरारसूकराः^४ ॥ २९० ॥

कृशाश्वदेऽङ्कण ॥ * ॥ कृशाश्वेन निर्वृत्तम् । कार्शाश्वीयम् ॥ * ॥
 कौटीयम् ॥ * ॥ आजिनीयम् ॥ * ॥ वैश्वीयम् ॥ * ॥ लौमशीयम् ॥ * ॥
 वैशालीयम् ॥ * ॥ धौमीयम् ॥ * ॥ सौकरीयम्^५ ॥ * ॥ वार्चलीयम् ॥
 वर्तुल^६ इत्यन्ये ॥ * ॥ आरिष्टीयम् ॥ * ॥ मौद्गलीयम् ॥ * ॥ पाराश-
 रीयम् ॥ * ॥ आरुषीयम् ॥ * ॥ सौवर्चलीयम् ॥ * ॥ आरिश्मीयम् ।
 आरिष्य^७ इत्यन्यः ॥ * ॥ पीरारीयम् । वामनमतेन^८ ॥ * ॥ सौक-
 रीयम्^९ ॥ २९० ॥

१ ? इन्द्रस्यैदायनकं B C F K , इन्द्र-
 स्यैन्द्रायनकं D (!) — Bō, Yajñ have
 ऐन्द्रायण, Hem ऐन्द्रायन

२ कौद्रायनकं (!) B C K — Bō कौ-
 द्रायण, Hem, Yajñ, Bō v l कौद्रा-
 यण, om K V

३ कृशाश्वकूटा^० B , °कूटानिन^० व-
 र्चनः । E , °वर्चुलः । D F

४ °परासरा^० E , °शूकरा. B F ,
 अकराः C , A om text and comm

५ शौकरीयं B C D K

६ वर्चलीयं^० B C & (or वर्चलीयं) K ,

वार्चुलीयं । वर्चल F , वार्चुलीयं । वर्च-
 लीयं । वर्चल D — वर्चल Bō, Yajñ.
 (वर्चुलशब्दं केचित्पेठुः Y), वर्चुल corr.
 Hem , वर्वर Kāś V ed (चरमन a.)

७ आरिष्य C , आरिष्य B , आ-
 रिष्य K. (? corr ङ) — Hem has आ-
 रिष्य, Bō, Yajñ, K V MS a अरिश्म
 (K V ed अरीश्च,

८ पीरारीय तेन D — ? Bō, Yajñ
 have पुराग (besides पुरग, next śloka ,
 पुरार इत्यन्ये Y), om K V, Hem

९ शौकरीयं B C F K , सौकरीयं D

अवनतसहशायोरोमका लोमकश्च

प्रतरमुखविविक्तासायसा पूतरश्च ।

विनतपुरगदासीपूकरा पूगरश्चा-१

ऽजिनतसतुलवेप्येरोऽरसा २ धूकरश्च ॥ २९१ ॥

आवनतीयम् ॥ • ॥ भावृशीयम् ॥ • ॥ आयसीयम् ॥ • ॥ रीम
 शीयम् ॥ • ॥ लोमकीयम् ॥ • ॥ प्रातरीयम् ॥ • ॥ शीखीयम् । वि
 पन्न २ इत्यन्ये ॥ • ॥ वैशिकीयम् ४ ॥ आषायसीयम् । आषय ५ इत्यम् ॥
 पूतरो ६ जलजन्तु । पीतरीयम् ॥ अथ वामनमतेन ॥ • ॥ विनतीयम्
 ॥ • ॥ पौरगीयम् । पुरगा नाम काचिद्राक्षसी तथा भक्षितं पाटवि
 पुत्र ७ तस्या निवास पौरगीयमित्यम् ॥ • ॥ दाक्षीयम् ॥ • ॥ पुत्र
 करोति । पूकर ८ । तस्य पीकरीयम् ॥ • ॥ पूगाम्यश्च सक्ति । पूनर ९ ।
 तस्य पौगरीयम् ॥ • ॥ आजिनतीयम् १० ॥ • ॥ सातुसीयम् १० । वाम
 नमतेन ॥ • ॥ वैखीयम् ११ ॥ • ॥ ऐरसीयम् १२ ॥ • ॥ आरसीयम् १३ ॥ •
 भीकरीयम् ॥ • ॥ केचित्पुलिङ्गमपरे तु स्त्रीलिङ्गमुदाहरन्ति १४ ॥ २८१ ॥

१ 'पूकरा' (om E.) पूकरश्च D E.

२ अविनतसतुलवेप्येरोरसा D ; वि
 नतसुखलवेसा आरसी E. ; • वैशिकीय
 सो B. K. ; वैशिकीयसी C. ; • वैशिक
 सा F ; A. om. text and comment.

३ ? द्विपक्ष D — Hem. ha द्विपक्ष
 the others सुख

४ वैपक्षीयं C. ; वैपक्षीयं F — विनत
 १ jñ., om. the others.

५ ? आषयस् Hem. ; अषयसास (L. अ
 षयसास) K. V ed ; अषयसासि a. ; om.
 Bo १ jñ.

६ Tri ikram on Hem. (Prāk) 170
 (Pachel) explains पूतर bal अधम ।
 जलजन्तुर्वा ।

७ Thus D F & corr K. ; पाटवि
 B. C. & orig K. ; पीरगा नाम D.

८ पूकर । पूकर Hem. ; पूकर B.
 १ jñ.

९ ? अविनतीयं D — अविनत (also
 अवनत) Hem. ; others अवनत only.

१० सातुसीयं D ; not gñ ea by others

११ ? Thus (or वैखीयं) B. C. F. K.
 वैखीयं D — वैख Hem. ; om. others.

१२ हरस् & हर Hem. ; not gñ ea by
 the other orks.

१३ आरसीयं B. ; आर-यं D. ; पी
 रसीयमिति अक्षित् F ; om. C. K. —

१४ ? gñ ea by the other orks.
 १४ D om from वैशिक

विकुट्यासामुरावेतौ^१ शबलश्चाभितो जनः ।

रोमशश्च^२ कृशाश्चादौ ज्ञेयाश्छरणप्रत्ययान्विते ॥ २९२ ॥

वैकुट्यासीयम्^३ । विकुच्य इत्यन्ये ॥ * ॥ आसुरीयम् ॥ * ॥ शाव-
लीयम् ॥ * ॥ आभिजनीयम् ॥ * ॥ रौमशीयम्^४ ॥ २९२ ॥ इति कृ-
शाश्चादिः ॥

ऋश्यस्थूलनिलीनकर्दमशरा बाहुर्निधानाशनि-^५

न्यग्रोधाः परिगूढखण्डखदिरा वेणुः सितः शर्करा^६ ।

अश्रमांशू परिवंशवीरणमता वेश्मोपगूढाविमौ

दण्डश्चानडुहोत्तराश्रम परितो वृत्तो निबन्धारडू^७ ॥ २९३ ॥

ऋश्यादेः कः ॥ * ॥ ऋश्या अत्र देशे रन्ति । ऋश्यैर्निर्वृत्तं वा ।
ऋश्यकम्^८ ॥ * ॥ स्थूलकम् ॥ * ॥ निलीनकम् ॥ * ॥ कर्दमकम् ॥ * ॥
शरकम् ॥ * ॥ बाहुकम् ॥ * ॥ निधानकम्^९ ॥ * ॥ अश्रनिकम्^{१०} ॥ * ॥
न्यग्रोधकम् ॥ * ॥ परिगूढकम् ॥ * ॥ खण्डकम् ॥ * ॥ खदिरकम् ॥ * ॥
वेणुकम् ॥ * ॥ सितकम् ॥ * ॥ शर्करकम् ॥ * ॥ अश्रमकम् ॥ * ॥ अंशु-

१ विकुट्या^० (?) C E K , दिकुट्या-
शा^० D , विकुट्याशा^० F

२ रोमसञ्च E , A om text & comm

३ वैकुट्याशीयं (F some द्य, घ D)
MSS — विकुट्यास Bō, Yajñ (कुविद्यास
v l Bō), विकुट्यास K V ed (विकु-
पुसा a), विकुट्याश्च (or ०व्याश्च) and
विकुच्य Hem

४ रौमसीयं D

५ ०निधानासनि^० D E , ऋश्य cf
note ८

६ वैणुः शिता शर्करा D , शितिः^०
शर्कर. B F K , शकार. C

७ वृत्तो^० B F , परितो निबन्धोरडू.
C K , निबन्धारडू F , A om text and
comment

८ The MSS waver between ऋश्य
and ऋश्य

९ Thus Bō, Yajñ, K. V [विधान
इत्यन्ये Yajñ], om Hem

१० असनि^० D — अश्रनि Yajñ , अस
नि Bō , न्यश्रनि MS Hem , om K V

वेमतायनकम् ॥ १ ॥ शाखिस्रावनकम् ॥ २ ॥ बांपराचकम् ॥ ३ ॥
भास्तावकम् ॥ २८० ॥

खदिये विपथं खण्डुर्भगलो दुप्रशस्तथा १ ।

मुशर्मकनलोलन्दा २ रायस्योषध वीरणा ॥ २८१ ॥

सादिरकम् ॥ ४ ॥ विपथकम् ॥ ५ ॥ खण्डुना निर्धत्तम् । साय्य
कम् ॥ खण्डुरित्यम् ३ ॥ ४ ॥ भागतकम् ॥ ६ ॥ क्रुपया चप यति ।
द्रीपचकमिति वामन । क्रुपय इति भोव ४ ॥ ५ ॥ वीशर्मकम् ५ ॥
कानककम् ६ ॥ ६ ॥ वीशन्दकम् ॥ ७ ॥ राय पोष । रावखीव ।
अत एव निपातनादिमन्त्रेरुत्त्रियर्मण्य सकार । रावखीवकम् ॥ ८ ॥
वीरकम् ॥ २८२ ॥

किरणो यज्ञदत्तश्च दलता सौमतायन ० ।

क्रीष्टधीमतसौमिन्द्रसौसकीद्रा ८ फणन्तका ९ ॥ २८२ ॥

वीरकम् ॥ ९ ॥ याज्ञदत्तकम् ॥ १० ॥ दत्तया निर्धत्तं दत्तद पर्वतश्च
वाकुरभवम् । दासकम् ॥ ११ ॥ सौमतायनकम् ॥ १२ ॥ क्रीडापकम्
॥ १३ ॥ धूमतस्यापत्यं धीमति । तस्यापत्यं पुत्रा धीमतायन । तस्य १०

१ भागलो E; क्रुपय D. E.

२ मुशर्मकतवी B. C. K.; *वात-
वी F; A. om. text and comment.

३ खडकं । खण्डुरित्यम् D—Hem

has both; B., Y Jā. खण्डु K. V खण्ड

४ Du. has both; Hem., Kā. V ed.

क्रुपय; M.S. = क्रुपय; Y Jā. क्रुपिय

५ वीशर्मिक B. C. F. K.

६ ? वातकम् B. C. F.; K. doubtful

—B., वामन (x. L. वामन); Yā. वामन;
om. Kā. V., Hem.

७ यज्ञो दत्तश्च E; यज्ञश्च D;
दत्तनुसीमतायनी D. E.

८ सौमिन्द्रसौसकीद्रा E; सौमिन्द्र
B. C. D.; सौमिन्द्रसौसकीद्रा F; वी
मिन्द्र K.

९ पर्वतका B. C. D.; पर्वतका E.

१० B. C. K. om. धीमतायन । तस्य

धौमतायनकम् ॥ * ॥ सोमस्य । सौमायनकम् ॥ * ॥ इन्द्रस्य ।
 ऐन्द्रायणकम्^१ ॥ * ॥ सुष्टु स्यतीति सुसः । तस्य सौमायनकम् ॥ * ॥
 कुद्रस्य । कौद्रायणकम्^२ ॥ एतेषां धौमतायनवत्प्रक्रिया ॥ २८६ ॥
 इत्यरीहणादिः ॥

कृशाश्वकूटाजिनवेशमलोमशा

विशालधूमौ सुकरश्च वर्चलः^३ ।

अरिष्टमौद्गल्यपराशरारुषः

सुवर्चलारिष्टमपुरारसूकराः^४ ॥ २९० ॥

हृशाश्वदेष्कण् ॥ * ॥ हृशाश्वेन निर्दन्तम् । कार्शाश्वीयम् ॥ * ॥
 कौटीयम् ॥ * ॥ आजिनीयम् ॥ * ॥ वैष्णीयम् ॥ * ॥ लौमशीयम् ॥ * ॥
 वैशालीयम् ॥ * ॥ धौमीयम् ॥ * ॥ सौकरीयम्^५ ॥ * ॥ वार्चलीयम् ॥
 वर्तुल^६ इत्यन्ये ॥ * ॥ आरिष्टीयम् ॥ * ॥ मौद्गलीयम् ॥ * ॥ पाराश-
 रीयम् ॥ * ॥ आरुषीयम् ॥ * ॥ सौवर्चलीयम् ॥ * ॥ आरिष्ठीयम् ।
 आरिष्य^७ इत्यन्यः ॥ * ॥ पौरारीयम् । वामनमतेन^८ ॥ * ॥ सौक-
 रीयम्^९ ॥ २९० ॥

१ ? इन्द्रस्येदायनकं B C F K , इन्द्र-
 स्यैन्द्रायणकं D (!) — Bō, Yajñ have
 ऐन्द्रायण, Hem ऐन्द्रायन

२ कौद्रायणकं (!) B C K — Bō कौ-
 द्रायण, Hem, Yajñ, Bō *v l* कौद्रा-
 यण, om K V

३ हृशाश्वकूटा^० B , °कूटानिन^० व-
 र्चनः । E , °वर्चल । D F

४ °पराशरा^० E , °शूकरा. B F ,
 शूकरा. C , A om text and comm

५ शौकरीय B C D K

६ वर्चलीय^० B C & (or वर्चलीय) K ,

वार्चलीयं । वर्चल F , वार्चलीयं । वर्च-
 लीयं । वर्चल D — वर्चल Bō , Yajñ
 (वर्चलशब्दं केचित्पेठुः Y) , वर्चल corr
 Hem , वर्वर Kās V ed (चरमन a)

७ आरिष्य C , आरिष्य B , आ-
 रिष्य K (F corr डा) — Hem has आ-
 रिष्य, Bō, Yajñ, K V MS a आरिष्टम
 (K. V ed अरिष्य,

८ पौरारीय तेन D — ? Bō, Yajñ
 have पुराग (besides पुरग, next śloka ,
 पुरार इत्यन्ये Y) , om K.V, Hem

९ शौकरीय B C F K , सौष्करीयं D

अवनतसहयायोरोमका लोमकश्च

प्रतरसुखधिविक्लासायसा' पूतरश्च ।

क्वित्तपुरगदासीपूकरा' पूगरश्चा-१

ऽजिनतसतुलवेप्येरोऽस्ता २ घूकरश्च ॥ २९१ ॥

आवनतीयम् ॥ • ॥ साकृञ्चीयम् ॥ • ॥ आचसीयम् ॥ • ॥ रोम-
कीयम् ॥ • ॥ लोमकीयम् ॥ • ॥ प्रातरीयम् ॥ • ॥ सौखीयम् । वि-
पक्ष ३ इत्यस्ये ॥ • ॥ वैविकीयम् ४ ॥ आसाधसीयम् । सायस ५ इत्यस्य ॥
पूतरो ६ अस्तजन्तु । पौतरीयम् ॥ अथ वामनमतेन ॥ • ॥ वैनतीयम्
॥ • ॥ पौरगीयम् । पुरगा नाम काचिद्राक्षसी तथा मन्वितं पाठसि
पुत्रं ७ तथा निवास पौरगीयमित्यस्य ॥ • ॥ दासीयम् ॥ • ॥ पुत्रं
करोति । पूकर ८ । तस्य पीकरीयम् ॥ • ॥ पूमान्बस्य चक्ति । पूवर ९ ।
तस्य पौगरीयम् ॥ • ॥ आजिनतीयम् १० ॥ • ॥ सातुसीयम् १० । वाम-
नमतेन ॥ • ॥ वैखीयम् ११ ॥ • ॥ ऐरसीयम् १२ ॥ • ॥ आरसीयम् १३ ॥ • ॥
धीकरीयम् ॥ • ॥ केचित्पुत्रिङ्गमपरे तु स्त्रीसिङ्गमुदाहरति १४ ॥ २८.१ ॥

१ पूकरा (om. E.) पूकरश्च D E.

२ अजिनतसुखवेधिरोरसा D ; क्वि-
नतसुखवेधा आरसी E ; वेधिरोर
सो B. K. ; वेधिरोरसी C. ; वेधिर
सा F ; A. om. text and comment.

३ ? शिष्य D — Hem. has शिष्य
the others सुख

४ वैविकीयं C. ; वैविकीयं F — विवक्त
Yajñ om the others.

५ ? सायस Hem ; सायसास (L. अ-
यासस) K V ed ; सायसासि a. ; om
B. Yajñ

६ Trh. Dras om Hem (Prak) 1170
(Puchel) explains पूतर bei अधम' ।
अवनतगुर्वा ।

७ Thus D F & corr K. ; पाठसि
B. C. & orig E. ; पौरगा नाम D.

८ पूकर । पूवर Hem. ; पूकर B.
1 ja.

९ ? अजिनतीयं D — अजिनत (also
अवनत) Hem ; others अवनत only

१० सातुसीयं D ; not gl. on by others

११ ? Thus (or वैखीयं) B. C. F. K.
वैखीयं D — वैख Hem ; om. others.

१२ इरस् & इर Hem. ; not gl. on by
the other ssk.

१३ ? औरसीयं B. ; आर-चं D. ; औ-
रसीयमिति कश्चित् F ; om C. K. —

Not gl. on by the other ssk.

१४ D om. from केचित्

विकुट्यासासुरावेतौ^१ शबलश्चाभिती जनः ।

रोमशश्च^२ कृशाश्चादौ ज्ञेयाष्टरणप्रत्ययान्विते ॥ २९२ ॥

वैकुट्यासीयम्^३ । विकुट्य इत्यन्ये ॥ * ॥ आसुरीयम् ॥ * ॥ शाव-
लीयम् ॥ * ॥ आभिजनीयम् ॥ * ॥ रौमशीयम्^४ ॥ २९२ ॥ इति छ-
शाश्चादिः ॥

ऋश्यस्थूलनिलीनकर्दमशरा बाहुर्निधानाशनि-^५

न्यग्रोधाः परिगूढखण्डखदिरा वेणुः सितः शर्करा^६ ।

अशमांशू परिवंशवीरणमता वेश्मोपगूढाविमौ

दराडश्चानडुहोत्तराशम परितो वृत्तो निवन्धारू^७ ॥ २९३ ॥

ऋश्यादेः कः ॥ * ॥ ऋश्या अत्र देशे रन्ति । ऋशैर्निर्वृत्तं वा ।
ऋष्यकम्^८ ॥ * ॥ स्थूलकम् ॥ * ॥ निलीनकम् ॥ * ॥ कर्दमकम् ॥ * ॥
शरकम् ॥ * ॥ बाहुकम् ॥ * ॥ निधानकम्^९ ॥ * ॥ अशनिकम्^{१०} ॥ * ॥
न्यग्रोधकम् ॥ * ॥ परिगूढकम् ॥ * ॥ खण्डकम् ॥ * ॥ खदिरकम् ॥ * ॥
वेणुकम् ॥ * ॥ सितकम् ॥ * ॥ शर्करकम् ॥ * ॥ अशमकम् ॥ * ॥ अंशु-

१ विकुट्या^० (?) C E K, विकुट्या-
शा^० D, विकुट्याशा^० F

२ रोमसश्च E, A om text & comm

३ वैकुट्याशीय (? some द्य, घ D)
MSS — विकुट्यास Bō, Yajñ (कुविद्यास
v l Bō), विकुट्यास K V ed (विह-
पुसा a), विकुट्यास (or °व्यास) and
विकुट्य Hem

४ रौमसीय D

५ °निधानासनि^० D E, ऋस्य of
note ८

६ वैणु. शिता सर्करा D, शिति.^०
शर्कर. B F K, शकार^० C

७ वृत्तो^० B F, परितो निवन्धारू.
C K, निवन्धारू F, A om text and
comment.

८ The MSS waver between ऋष्य
and ऋश्य

९ Thus Bō, Yajñ, K. V [विधान
इत्यन्ये Yajñ], om Hem

१० असनि^० D — अशनि Yajñ, अस
नि Bō, न्यशनि MS Hem, om K V

कम् ॥ ० ॥ परिवर्णकम् ॥ ० ॥ वीरणकम् ॥ ० ॥ मतकम् ॥ ० ॥ वैश्वकम्
 ॥ ० ॥ उपगूढकम् ॥ ० ॥ हृष्यकम् ॥ ० ॥ अननुहोत्तराग्नेति वनावा
 रदम् ॥ अननुहकम्^१ ॥ ० ॥ उत्तराग्नेकम् ॥ ० ॥ परितो वृत्त इति
 परिवृत्त इत्यर्थं । तस्य परिवृत्तकम्^२ ॥ ० ॥ निवन्धकम् ॥ ० ॥ अर
 दुस्यविशेष । तस्य । अरदुकम्^३ ॥ १८३ ॥ इत्युभ्यादि^४ ॥

मत्स्यजं कूपबीजे च यवासेकटककूटा^५ ॥

शिरीषं शकटाभ्यपरिवापविककूतम् ॥ १८४ ॥

मत्स्यजादेरिक ॥ ० ॥ मत्स्यजा अथ देशे यन्ति । मत्स्यविकम् ॥ ० ॥
 कूपिकम् ॥ ० ॥ बीजिकम् ॥ ० ॥ यवासिकम् । यवाय^६ इत्यम् ॥ ० ॥
 इकटिकम्^७ ॥ ० ॥ ककूट संज्ञाय योमा च । ककूटिकम् ॥ ० ॥ शि
 रीविकम् ॥ ० ॥ शकटिकम् ॥ ० ॥ अमृतिकम् ॥ ० ॥ परिवापिकम्
 ॥ ० ॥ विककूतिकम् ॥ १८४ ॥

शर्कराऽथ दशयामो न्ययोधं कुमुदं कच^८ ॥

मध्यम्यसंकटा गर्तेनिर्योसौ गदिताविह ॥ १८५ ॥

शर्करिकम् ॥ ० ॥ दशयामिकम् ॥ ० ॥ न्ययोधिकम् ॥ ० ॥ कुमुदि

१ अननुहोत्तर अननुहकं D —
 अननुह B; Kā. V; अननुह Hec
 L. B.; (अननुहोत्तरमात्रानुह) अ
 ननुहोत्तराग्नेति Yajñ.

२ वृत्त *परिवृत्त *परिवृत्तकं B. F.
 K (C)—The other orks ba परि
 वृत्त (K V * परिवर्ण)

३ अरदु* अरदुकं B C F K — अरदु
 B. Yajñ (अरदुदिकमि Y jñ); अ
 रदु। अरदु Hec; om Kā. V

४ Cf note c preceding page

५ यवासिककूट* B. G. K.; यवासे
 कूट D E; A. om. text & comment
 ६ यवासिकं C.; यवाय B. C. F.
 K.; यवाय D — यवाय Bā, Kā. V
 Hec.; यवाय Yajñ.

७ इकटिकं B. C. F. K.; *इकटिकं
 D — इकट Bā, Y jñ; इकट Kā. V
 Hec.

८ कच B. G. K.; कची D; कवि
 I [कच B. Y jñ; कच *L. Kā. V ed];
 om Hec]; A. om. text and comment.

कम् ॥ * ॥ कचिकम् ॥ * ॥ मधुकम् ॥ अश्विकम् ॥ द्वयं वामनमतेन^१
॥ * ॥ संकटिकम् ॥ * ॥ गतिकम् ॥ * ॥ निर्यासिकम् ॥ * ॥ केचिद्वल्-
जिका कुमुदिवेत्यादि स्त्रीलिङ्गमुदाहरन्ति । तत्र लोकः प्रमाणम् ॥
२६५ ॥ इति वल्जजादिः^२ ॥

काशपाशतृणाश्रुत्याः पलाशवनकङ्कटाः^३ ।

वासकर्दमपीयूक्षा^४ गुहाकर्पूरवर्वराः ॥ २६६ ॥

काशादेरिल. ॥ * ॥ काशस्तृणविशेषः । काशा अत्र सन्ति । काशि-
लम् ॥ * ॥ पाशिलम् ॥ * ॥ तणिलम् ॥ * ॥ अश्वत्थिलम् ॥ * ॥ पला-
शिलम् ॥ * ॥ वनिलम् ॥ * ॥ कङ्कटिलम्^५ ॥ * ॥ वासो गुल्मविशेषः ।
वास्यन्ते रुवन्तीति वासाः पक्षिण इत्यन्यः^६ । वासिलम् ॥ * ॥ कर्दमि-
लम् ॥ * ॥ पीयूषिलम् ॥ * ॥ गुहिलम् ॥ * ॥ कर्पूरिलम् ॥ * ॥ वर्वरो
स्त्रेच्छजातिः । वर्वरिलम् ॥ २६६ ॥

मधुरयहवच्छूलाः^७ कपित्थश्वरणो विसः ।

नडोऽथ जतुसीपालौ^८ गणे काशादिसंज्ञिते ॥ २६७ ॥

मधुरिलम् ॥ * ॥ ग्रहिलम् ॥ * ॥ वच्छूलिलम्^९ ॥ * ॥ कपित्थि-

१ दुर्गवामनमतेन D

२ This *gaṇa* corresponds to कुमु-
मादि to P iv 2, 80, no 4, Hem vi
2, 96

३ °कटका. B F

४ °पीयूषण E, A om text and
comment

५ कंटकिल F—कङ्कट B_v, Yajñ,
कण्टक Kās V ed, MS a, Hem, cf
prekshādi, sl. 299

६ वास्यात ह° वासा पक्षिण° C,

om D [वाशन्ते°?]—वाश Kās V ed,
Hem, वास B_v, Yajñ

७ °ग्रहवत्शूला. F K, °वच्छूला E,
°वहला: D, ग्रहदस्थूला. C

८ जतुशापालो C, A B om text
and comment

९ ? वत्थूलिलं Γ K (त्य often written
like च्छ), वच्छूलिल B, वञ्चूलिले D (cf
वच्छूल E, note ७)—वच्छूल B_v, Yajñ,
वर्तुल Hem, वधूल z l Kās V ed
om MS a

कम् ॥ ० ॥ परिवर्णकम् ॥ ० ॥ वीरथकम् ॥ ० ॥ मतकम् ॥ ० ॥ वैश्वकम्
 ॥ ० ॥ उपगूढकम् ॥ ० ॥ दण्डकम् ॥ ० ॥ अत्रतुहीत्तराशमेति वमावा
 रदम् । अत्रतुहकम्^१ ॥ ० ॥ उत्तराशमकम् ॥ ० ॥ परितो वृत्त इति
 परिच्युत इत्यर्थं । तस्य परिच्युतकम्^२ ॥ ० ॥ निबन्धकम् ॥ ० ॥ अत्र
 तुह्यविशेष । तस्य । अत्रतुहकम्^३ ॥ १८९ ॥ इत्युच्चारि^४ ॥

वत्वजं कूपबीजे च यवासेकटककूटा ५ ।

शिरीषं शकटाभ्युपरिवापविककूतम् ॥ २०४ ॥

बल्लजादेरिह ॥ ० ॥ बल्लजा अत्र द्वेये सन्ति । बल्लविकम् ॥ ० ॥
 कूपिकम् ॥ ० ॥ बीजिकम् ॥ ० ॥ यवासिकम् । यवाय^५ इत्यम् ॥ ० ॥
 इक्षतिकम्^७ ॥ ० ॥ कट्ट संनाह सोमा च । कट्टिकम् ॥ ० ॥ वि
 रीपिकम् ॥ ० ॥ शकटिकम् ॥ ० ॥ अश्रुतिकम् ॥ ० ॥ परिवापिकम्
 ॥ ० ॥ विकटिकम् ॥ १८४ ॥

शर्कराऽथ दश्यामो न्ययोषं कुमुदं कच ८ ।

मध्वम्वसंकटा गर्तनिर्योमौ गदिताविह ॥ २०५ ॥

शर्करिकम् ॥ ० ॥ दश्यामिकम् ॥ ० ॥ न्ययोषिकम् ॥ ० ॥ कुमुदि

१ अत्रतुहीत्तर अत्रतुहकं D —
 अत्रतुह D. ka. १ ; अत्रतुह H. m.
 / B. ; (अत्रतुहीऽपत्रमात्रतुहः) अत्र
 त्तुहीत्तराशमेति १ अ

२ वृत्त परिवृत्त परिवृत्तकं D F
 K. ; The loc. with ka परि
 वृत्त K. १ परिच्युत

३ अत्रतु अत्रतुहं D (F K — अत्रतु
 D. १) अत्रतुहिल्ल १) ॥ अ
 रतु । अत्रतु H. m. om ka. १

M. f. m. C. preceding page

५ यवासिकं D. C. K. ; यवाये
 कट्ट^७ D F ; A. om. text & comment.
 ६ यवासिकं C. ; यवाय D. C. F
 K. ; यवाय D — यवाय D. K. १ F
 H. m. ; यवाय १ M.

७ इक्षतिकं D. C. F K. ; इक्षिकं
 D — इक्षट D. १ a. १ ; इक्षट K. १ Y
 H. m.

८ कचि D. C. K. ; कचि D. ; कचि
 १ [अथ B. १] ॥ अत्र D. K. १ V. १
 om. H. m.] ; A. om. text and comment.

कम् ॥ * ॥ कचिकम् ॥ * ॥ मधुकम् ॥ अश्विकम् ॥ द्वयं वामनमतेन^१
॥ * ॥ संकटिकम् ॥ * ॥ गर्तिकम् ॥ * ॥ निर्यासिकम् ॥ * ॥ केचिद्वल्-
जिका कुमुदिकेत्यादि स्त्रीलिङ्गमुदाहरन्ति । तत्र लोकः प्रमाणम् ॥
२६५ ॥ इति बल्लजादिः^२ ॥

काशपाशतृणाश्वत्थाः पलाशवनकङ्कटाः^३ ।

वासकर्दमपीयूक्षा^४ गुहाकर्पूरवर्वराः ॥ २६६ ॥

काशादेरिलः ॥ * ॥ काशस्तृणविशेषः । काशा अत्र यन्ति । काशि-
लम् ॥ * ॥ पाशिलम् ॥ * ॥ तणिलम् ॥ * ॥ अश्वत्थिलम् ॥ * ॥ पला-
शिलम् ॥ * ॥ वनिलम् ॥ * ॥ कङ्कटिलम्^५ ॥ * ॥ वासो गुल्मविशेषः ।
वास्यन्ते रुवन्तीति वासाः पक्षिण इत्यन्यः^६ । वासिलम् ॥ * ॥ कर्दमि-
लम् ॥ * ॥ पीयूचिलम् ॥ * ॥ गुहिलम् ॥ * ॥ कर्पूरिलम् ॥ * ॥ वर्वरो
स्त्रेच्छजातिः । वर्वरिलम् ॥ २६६ ॥

मधुरग्रहवच्छूलाः^७ कपित्थश्वरणो विसः ।

नडोऽथ जतुसीपालौ^८ गणो काशादिसंज्ञिते ॥ २६७ ॥

मधुरिलम् ॥ * ॥ ग्रहिलम् ॥ * ॥ वच्छूलिलम्^९ ॥ * ॥ कपित्थि-

१ दुर्गवामनमतेन D

२ This *gapa* corresponds to कुसु-
मादि to P 11 2, 80, no 4, Hem vi
2, 96

३ °कटकाः B F

४ °पीयूष्ण E, A om text and
comment

५ कटकिल F—कङ्कट Bū, Yajñi,
कण्टक Kās V ed, MS a, Hem, cf
prekshādi, sl. 299

६ वासात ६° वासा पक्षिण° C,

om D [वाश्यन्ते°?]—वाश Kās V ed,
Hem, वास Bū, Yajñi

७ °ग्रहवत्थूला. F K, °वच्छूला E,
°वक्लाः D, ग्रहदस्थूलाः C

८ जतुशापालो C, A B om text
and comment

९ ? वत्थूलिल F K (त्य often written
like च्छ), वच्छूलिल B, वद्धूलिले D (cf
वच्छूल E, note ७)—वच्छूल Bū, Yajñi,
वत्तूल Hem, वधूल २/ Kās V ed
om MS a

सप्त ॥ • ॥ चरचित्तम् ॥ • ॥ विचिप्तम्^१ ॥ • ॥ नडित्तम् ॥ • ॥ अत
चित्तम् ॥ • ॥ सीपासित्तम्^२ ॥ २८७ ॥ इति काश्यादिः ॥

तृणमूलसुवर्णार्णो वराणवर्षोऽ वनार्जुनौ पर्यम् ।

नडनलनिलपुलचरणा मुस^३ ४ फलं चाच विज्ञेयम् ॥ २८८ ॥

वृषादेः स^४ ॥ • ॥ वृषाम्यस्मिन्देवे धन्ति । वृषसा नदी नमरी
चरसी^५ पर्वतिष्ठा ॥ • ॥ मूलसा ॥ • ॥ सुवर्षसा ॥ • ॥ अर्षो वसम् ।
तद्वशास्तीति । अर्षसा नदी । पाठयामर्षास्यसोप ॥ अर्ष । इत्यका
रात्ता प्रकृतिरित्यम्बे^६ ॥ • ॥ वराच इति वीरण्याभिधानम्^७ । तद
शिलाद् वराचसी^८ नदी । तथा अदूरमवा वाराचसी नमरी ।
वराचसी देवस्यचमवा वाराचसी नमरोत्यम्बे ॥ • ॥ वर्ष इति वीर
ण्या^९ । वर्षसा ॥ • ॥ वनसा ॥ • ॥ अर्जुनसा दिम्वस्यमतेन ॥ अ
इति शकटाश्रुज^{११} ॥ • ॥ पर्यसा ॥ • ॥ नडसा ॥ • ॥ वससा ॥ ।
विषसा ॥ • ॥ पुससा ॥ • ॥ चरससा ॥ • ॥ मुससा^{१२} ॥ • ॥ फलसा ।
दिम्वस्यमतेन ॥ २८८ ॥ इति वृषादिः ॥

१ विचिप्तं D

२ शापासित्तं D—सीपास B.; श्री
पास Hem; सीपासो नाम कश्चित्तेव
निर्भूतं सीपासित्तम् १ J.A.; om. K.V

३ मयर्षासोवराणवर्षो F; सुवर्षो
सि विराणव C

४ मुस D मुसपसं F; A. om
to t and come t.

५ व D throughboot (मुसय मून
शा etc)

६ मारसी H (K; मरमि D

७ The oil work h अण [अवे

मुसयचारसीपादानास्तवारनिपुति
अदेत एवापमित्यम्बे १ J.A.]

८ ? Thus B. D. F K.; वारपासि
धानं C.

९ वराणसा F; D om. from सर
शिलाद् to अर्जुनसा

१० This also १ J.A. etc.

११ B. C. om from वन to end of
cosam. (K. suppl. in margi)—अर्जुन
Bh. १ J.A.; वन Hem K.V. Y. ed.
'अश्रुज m.)

१२ पुससा t

प्रेक्षा स्यात्परिवापसंक्रटकटाः^१ कूपो यवासः पुटः
संलक्ष्या ध्रुवका महश्च ध्रुवका कैश्चित्कपिः कोविटैः ।

ज्ञेयः कङ्कटवन्धुकापुकबुका गर्तेकटौ^२ कूपको

न्यग्रोधक्षिपकाहिरण्यफलकाः प्रेक्षादिरेवं गणः ॥२९९॥

प्रेचादेरिन् ॥ * ॥ प्रेचा वृद्धिः । तथा हेतुना निर्दृत्तः । प्रेची
यामः ॥ अथवा प्रेचा अत्र सन्ति । प्रेची देशः ॥ प्रेचाशब्दो यद्यपि
प्रेचणवाची^३ तथाप्यत्र पचे रूढितो नदीसरसीस्यत्यादिवृत्तिर्द्रष्टव्यः
॥ * ॥ परिवापो वीजनित्पेपः । परिवापी ॥ * ॥ संकटं संकीर्णता ।
सकटी ॥ * ॥ कटः पर्यन्तः । कटो ॥ * ॥ कूपी ॥ * ॥ यवासो दु.स्यर्शः ।
यवासी^४ ॥ * ॥ पुटो ॥ * ॥ ध्रुवका । आवपनविशेषः । ध्रुवकी ॥ * ॥ मह
उसवः । मही ॥ * ॥ ध्रुवका । आवपनविशेषः । ध्रुवकी ॥ * ॥ कैश्चि-
दिति दिग्बस्त्रप्रभृतिभिः कपिशब्दः संलक्ष्यः । कपी ॥ * ॥ कङ्कटः
सनाह । कङ्कटी ॥ * ॥ वन्धुरेव वन्धुका । वन्धुको ॥ * ॥ पुको दानम् ।
पुको ॥ * ॥ बुको हास्यम् । बुकी^५ ॥ * ॥ गर्तोऽवटः । गर्ती ॥ * ॥ इकटं
चषकः । इकटो^६ ॥ * ॥ कूपको गुणवृत्तः । कूपकी ॥ * ॥ न्यग्रोधी
वटः । न्यग्रोधी ॥ * ॥ क्षिपका । आयुधम् । क्षिपकी ॥ * ॥ हिरण्यं
सुवर्णम् । हिरण्यी^७ ॥ * ॥ फलकम् आकाङ्क्षितसिद्धिरावरण वा^८ ।

१ परिवापकटका ° D E

२ गर्तेकटौ ° D , गर्तेकटी E , °पु
कचुका ° Γ , A om text and comm

३ यद्यपि प्रेचिशब्द प्रेचकवाची
तथाप्यत्र ° Yajū

४ Thus also Yajū (यवाप इति क्ल-
चित्पाठ) , यवाष Bō , Hem , om K V

५ चुको ° चुकी C F , बुको ° बुकी
B D K — [पुको दानम् ° । बुकी हा-
स्यम् ° । Yajū]

६ इकटं चषक . इकटो D , इकट-
इकटो F K — इकट Bō , Yajū , इकट
Hem , इकुट K V ed , कर्कट α , cf. sl 294

७ हिरिणी B C K , हिरिणी D
— हिरण्य Bō , Yajū , हरिण्य Hem ,
om Kās V

८ °सिद्धि . वरण वा D — हलका
Bō , Yajū , फलका Hem , v l Bō ,
om Kās V [हलका पुरविशेषकस्या-
दूरभवी हलकी याम . । Yajū .]

फसको ॥ ० ॥ कृपमर्तपरिवापयवामहिरच्छशब्दा १ प्रकटाङ्गमतेनो
पाप्ता ॥ २८८ ॥ इति प्रेक्षादि ॥

मध्विष्णु शरोमवेणुमरुतं गङ्गीष्टकारिष्टयो २

वार्दालीशकलाकरीरकिशरासन्दीशलाकाहिमा ३ ।

स्याणुस्तक्षशिलायिसासुतिशमीमर्याणपार्दामिधी ४

कर्कन्धुवटवेटक्षुप्यरुमणो वल्मीकपीडाखडा ५ ॥ ३०० ॥

मध्वादेर्मत् ६ ॥ ० ॥ मधु पुष्परसादि । तदत्र देवेऽसि । मधु
मान्देय ॥ ० ॥ इक्षु रसात् । इक्षुमान् ॥ ० ॥ शरो मुष्ण । शरावान् ।
शरादीत्यादिना हीर्षणे ॥ शरित्यम् ७ ॥ ० ॥ रोम तनूद्वयम् । रो
मवान् ॥ ० ॥ वेणुमान् ॥ ० ॥ मरुतो देवा वायुय । मरुवान् ॥ ।
शक्ति महरवम् । शक्तिमान् ॥ इन्द्रित्यम् ८ ॥ ० ॥ इष्टका शक्ति
कार । इष्टकावान् ॥ ० ॥ रिष्टियन्त्रहाय । रिष्टिमान् । मरिवा
वातीय संधानविशेषो रिष्टिग्रह इति वामन ९ ॥ ० ॥ वार्दाली ।
शोषधिविशेष । वार्दालीवान् ॥ पार्दालीकोत्येके १० ॥ ॥ प्रकसो मन्त्र ।
प्रकसावान् । छतदीर्घोऽय पठित । प्रकलीवानित्यन्ते ११ ॥ ० ॥ करोरी

१ *द्विरिच्छशब्दा D

२ शशीशकाद्यशब्दो E.

३ किररा* B. C. F. K.; कषरा* D ;
शलाकीहिमा C

४ *मनो D ; शर्पाह* E.

५ वज्रधू वेदशब्दमन्थो* E.; *म-
मनो* B. C. F. K. ; वेदशब्दमन्थो* D

६ *मत्तु D

७ इष्टरित्यम् F ; om. D—Hem.
has इष्ट of next page, n. १; others शर
= Hem. शक्ति the others इति

e D. om. from मरिवाविशेष—
मरिवावातीय संधानविशेषो रिष्टिः ।
शङ्खायो रिष्टिरित्यम् । रिष्टिमात्र
Yajñ.; B. इष्टि; K. V ed. सुष्टि ()
इष्टि; M. = रिष्टि; Hem. शक्ति
१० वार्दालीशिवे D ; om. F—वा-
र्दाली B., Yajñ.; पार्दाली Hem.;
शर्पाघाट K. V ed., शर्पाह = ; cf. next
page note १
११ प्रकली Hem.; प्रकस (प्रकसो)
B., Yajñ.; om. K. V

वृक्षविशेषः । करीरवान् ॥ * ॥ किशरो गन्धद्रव्यम् । किशरावान् ।
 दणजातिः ॥ किशरुरित्यन्यः^१ ॥ * ॥ आमन्दी वेवासनम् । आमन्दी-
 वान् ॥ * ॥ शलाका । एषणी पूरणरेखा^२ द्यूतोपकरणं च । शलाका-
 वान् ॥ * ॥ हिमं तुहिनम् । हिमवान् ॥ * ॥ स्थाणुमान् । यवादेरा-
 कृतिगणत्वादत्त्वाभावः^३ ॥ * ॥ तक्षशिला नगरी । तक्षशिलावान् ॥
 अक्षशिलेत्यन्यः । अक्षवान् । शिलावानित्येके^४ ॥ * ॥ विषवान् ॥ * ॥
 आसुतिः सोमरसः । आसुतिमान् ॥ आसुतीवानिति वामनाद्याः । ते
 आसुतीशब्दं पठन्ति ॥ सुत्येत्यन्यः^५ ॥ * ॥ शमी वृक्षः । शमीवान्^६ ॥ * ॥
 सर्पाणः पर्वतः । सर्पाणावान् ॥ सार्याण^७ इत्यन्ये ॥ * ॥ पार्दा वृक्षः ।
 पार्दावान् ॥ पार्दा नाम काचित्स्त्रीत्यन्ये^८ ॥ * ॥ आमिषी । ओषधिः ।
 आमिषीवान्^९ ॥ * ॥ कर्कन्धूः चुद्रवदरी । कर्कन्धूवान् । कर्कन्धुरि-
 त्यन्यः^{१०} ॥ * ॥ वटो न्ययोधः । वटावान् ॥ * ॥ वेटः पीलुवृक्षः । वेटा-
 वान् ॥ * ॥ च्छयो मृगविशेषः । च्छयावान्^{११} ॥ * ॥ रुमाँस्रवणविशे-

१ किररो० किररावान्० किररु०
 B C F K—किशर (०रा) Bō, K.V,
 किरर (०रा) Yajū, Hem—Hem has
 also कीशर [orig a misreading, MS
 Hem has पार्दा । कीशर । इष्टका । पा
 र्दाकीशर । (i.e. पार्दाकी । शर ।)]

२ रेखा B C D K, एषणी D,
 m C

३ गणत्वाभावः C K, om D, cf
 I 414

४ शलावानित्येके B C K—Hem
 has तक्षशिला & अक्षशिला, the others
 तक्षशिला only

५ सुत्येत्यन्यः B F and orig K, om
 D—Hem has आसुति and सुत्या, the
 others आसुति only

६ समी० समीवान् D

७ सर्पाण इत्यन्ये B C K, सार्यापा
 दत्यन्ये D, (r सर्पाणावान् । सर्पाण इ-
 त्यन्ये^१)—शर्याण Bō, Yajū, सार्याण
 Hem, शर्याणा Kās V ed, शर्याणा a
 [शर्याण पर्वत । शर्याणावान् Yajū].
 For the correct forms see the St
 Petersburg Diet s.v. शर्याण, शर्याणावन्

८ पार्दा Hem, om others, cf n 9

९ B K add वर्त्ततेत्यन्यः, C वर्त्ती-
 तत्यन्य, F वर्त्ततेत्यन्य ।

१० Hem both, कर्कन्धू Bō, Yajū,
 कर्कन्धु K V

११ च्छय Yajū, Kās V a, च्छय
 Kās V ed, रुय Bō, च्छय Hem

वस्तुविशेषो^१ वा । इमस्तान्^२ । इवदित्यम्^३ ॥०॥ वल्लीको नाडु^४ ।
 वल्लीकावान् । अयं दिम्बस्तमतेन ॥०॥ पीडावान् ॥०॥ उच्यते
 वाति । उडावान् ॥०॥ अणुचर्चमारक्ष^५ ॥२॥ इति मध्यादि^६ ।

उत्तराधमसदिरास्तुखवृक्षाविन्द्रवृक्षतिकपिप्पलशाका ।
 आर्द्रवृक्षकपलाशसुवर्णश्यावनामसहिता विजिगीषा ॥३०॥

उत्तरादेम्ह ॥०॥ उत्तरो वृषत्पासुमचच । सोऽष्टाशीमुत्त
 रीषं ननरम् ॥०॥ अष्ठीयम् ॥०॥ उद्विरो वृष । उद्विरीयम् ।
 वृषीयम् ॥०॥ वृषीयम् ॥०॥ इन्द्रवृषीयम् ॥०॥ तिको राजा
 तिकीयम् ॥०॥ पिप्पलोऽयत्य^७ । पिप्पलीयम् ॥०॥ शार्कं मच्छति
 श्रेष । शार्कीयम् ॥०॥ शार्द्रवृषीयम्^८ ॥०॥ पञ्चाशीयम् ॥०॥ सुव
 र्णीयम् ॥०॥ श्यावनायो मुनि । श्यावनायीयम् ॥०॥ विजिगीषी
 यम् ॥ २१ ॥

शालानेकखलाजिनातपफला जन्याजिन पिप्पली ६

मूलं संपरशूर्पणायपिचुका भस्त्रा च नैवाकव^९ ।
 उम्कोशार्कनितामृतवृक्षशफरा गर्तापिवैराकणा^{१०}

काणारण्यनिशान्तपर्षोक्तित्वा^{११} धुद्राणकद्यान्तय^{१२} ॥३०॥

१ इमस्तान् B C. F. K. ; इमास्त
 उच्यतेविशेषोऽपि विशेषो D

२ इमस्तान् MS. (1) ; D om. इव-
 दित्यम् — Hem. has इवत् om others.

३ अनुचर्चमारक्ष D ; cf. P. 1. 2. 63.

४ A. om. text and comment.

५ शार्द्रवृषीयम् B. ; शार्द्रवृषीयम् the
 others and H. s. L. [P. has here ad-
 jectively]

६ *वलाजिनातप* B. ; वलाजिनातप
 B. F. ; पञ्चाजिनातपपली* वलाजिनातप
 पि* C. ; *वाज्याजिन* D.

७ निवाकव F

८ *वृषशफरा B. ; वृषशफरा
 गर्ता D

९ धुद्राणकद्यान्तय B. ; धुद्राणक
 E. ; A. om. text and comment.

शालीयम् ॥ * ॥ अनेकीयम् ॥ * ॥ खलाजिनीयम् ॥ खण्डाजिन^१
 इत्यन्यः ॥ * ॥ आतपीयम् ॥ * ॥ फलीयम् ॥ * ॥ जन्या वधूस्तदाहिका^२
 वा । जन्यीयम् ॥ * ॥ अजिनीयम्^३ ॥ * ॥ पिप्पलीमूलीयम् ॥ * ॥ संपरो
 मुनिः । संपरीयम् ॥ * ॥ भूर्पणायो मुनी राक्षसी वा । भूर्पणायी-
 यम्^४ ॥ * ॥ पिचुकस्त्रलकम्^५ । पिचुकीयम् ॥ * ॥ अस्त्रीयम् ॥ * ॥
 निवाकुर्निर्गुणः । तस्य निवासो नैवाकवः । तस्यादूरभवं नैवाकवी-
 यम्^६ ॥ * ॥ उत्कोशः कुररः^७ । उत्कोशीयम् ॥ * ॥ अर्को गुल्मः
 सूर्यश्च । अर्कीयम् ॥ * ॥ नितान्ता वृक्षा यत्र सन्ति स नितान्तवृक्षो
 देशः । तस्यादूरभव नितान्तवृक्षीयम् ॥ * ॥ शफरो सत्स्यः । शफरी-
 यम्^८ ॥ * ॥ गर्तीयम् ॥ * ॥ अग्नीयम् ॥ * ॥ वैराकणो नामर्षिः ।
 वैराकणीयम्^९ ॥ * ॥ काशीयम् ॥ * ॥ अरणीयम् ॥ * ॥ निशान्तम्
 अन्तःपुरम् । निशान्तीयम् ॥ * ॥ पर्णीयम् ॥ * ॥ कितवो धूर्तो गन्ध-
 द्रव्यं च । कितवीयम् ॥ * ॥ चुट्टीयम् ॥ चुट्टा राक्षसी तन्निवासः चुट्टी-
 यमित्यन्ये^{१०} ॥ * ॥ अणकम् अधमम् । अणकीयम् ॥ * ॥ चान्तीयम् ॥
 चान्त इति भोजः^{११} ॥ ३०२ ॥

१ Hem both, the others खला-
जिन -

२ °तदाहिका B C F K

३ [अ suppl K.] जनीयं B F K ;
om C

४ सूर्पणायो° सूर्प° B C F K

५ पिचकस्त्रूरकं B K., पिचकस्त्रूरकं
C, पिचुक. स्त्रूलकं D

६ निचाकु° नैवाकव° नैचाकवीयं
K, °चा° F throughout — नैचाकव
Hem, नैचाकव Bō, Yajñ, नैव । वक
Kās V ed, a, cf §1 204

७ कुररः B C D K

८ सफरो° सफरीयं D — Hem स-
फर, the others शफर

९ वैराकाणीयं B, वैराक । णीयं
D — वैराकण Yajñ, वैराक Bō,
Hem, om Kās V

१० Yajñ notices both readings, Hem
काश । चुट्टा २ । (२ generally indicates
that the two preceding words are to
be taken both combined and separate)

११ चान्त Bō, शान्त Kās V ed,
चांति Yajñ, Kās V a., om Hem

अभ्यन्थनीचापकशंकरेडावरोहितक्षारविशालवेषा ।

अरीहृष्यवैवशाचर्मखण्डवातागरा संपलमन्त्राहो १ ॥ ३०३ ॥

अभ्यन्थनीचम् ॥ • ॥ नीचानाम्प्रोतीति । नीचापक । नीचापकीचम्
 ॥ • ॥ शंकरोपम् ॥ • ॥ इडा स्त्रिय । इडीचम् १ ॥ • ॥ अवरोहितो
 नामपि । अवरोहितीयम् ॥ • ॥ शारीचम् ॥ शोध १ इत्यन्व ॥ •
 विशाखो नामपि । विशाखीचम् ॥ • ॥ वैशीचम् ॥ चारवेचो वामनमतेन
 ॥ • ॥ अरीहृष्य मुविश्रेव । अरीहृषीचम् ॥ • ॥ त्रिवेखा अपत्यं वैवश ।
 तस्य निवाससैवकीचम् ॥ • ॥ चर्मोपम् । श्राय्याभिधानवाचि वक्षसि
 त्वम् ० ॥ • ॥ खण्डोपम् ॥ • ॥ वातागरीचम् ॥ • ॥ सपल १ मुनि ।
 संपलीचम् ॥ • ॥ मन्त्रार्थीचम् ॥ • ॥ उत्करादीन्प्रत्ययान्ताम्
 केचित्पुच्छिङ्गान् अपरे स्त्रीलिङ्गानाञ्च १ ॥

एतेऽष्टादशकृतिमद्या वेदितव्या । तेनान्तेऽपि शब्दा यथादर्शने
 द्रष्टव्या । अन्यैस्तु नियत्यमेवा प्रतिपादितम् । एतदीवशब्दानां यथा
 रोऽप्यर्थो यथासंभवं द्रष्टव्या ॥ १ २ ॥ इत्युत्करादि ॥

घौनकीऽथ तलवाज्वसनेयी रज्जुकण्ठकठशाठकपाया ।

स्कन्धसाङ्गरयतुषुरुतायुष्मा ० रज्जुभारकमलारुणायस्य ॥ ३०४ ॥

श्रीमकादिभ्यो षिन् इत्यनेन तेन मोक्षं वेदं विद्वन्मधीयते वेत्सर्ष-

१ सपल C ; सरानमंशलाहो D ;
 A. om. text and comm.

२ इडा इडीचं all MSS.; the other
 works have इडा

३ १ The B F and १ वाध K ;
 पीड C वात D—वाध MK. Hcm.;
 चार B. Y. M. [वैशीचं इत्यसि Y. M.]
 om. h. V

४ The B F K १ चर्मम्, अथ चर्म
 *वाधिवक्षसि D ; वाधिवर्गसि C

५ सपल C.—संपल B. Y. M. K.
 V ed. (संपल a.); संपल । संपर ।

६ D om. from उत्करादीन्

७ *तुषुरुताया D ; *तुषुर् E ;
 मयतुषु D ; A. om. text and comm.

योर्णिन्भवति ॥ * ॥ शौनकेन प्रोक्तं वेदं विदन्त्यधीयते वा । शौनकिनः
 ॥ * ॥ तालिनः ॥ * ॥ वाजसनाया अपत्यं वाजसनेयः । वाजसनेयिनः
 ॥ * ॥ राज्जुकण्ठिनः ॥ * ॥ काठशाठिनः । कठशाठाभ्यां प्रोक्तवेदवे-
 दकाः ॥ * ॥ काषायिणः ॥ कषय^१ इति वामनः ॥ * ॥ स्कान्धिनः ।
 स्कन्द^२ इति चन्द्रः ॥ * ॥ साङ्गरविणः^३ ॥ * ॥ तौम्वुरविणः ॥ * ॥
 ताण्डिनः^४ । शकटाङ्गजभोजमतेन ॥ * ॥ राज्जुभारिणः ॥ * ॥ का-
 मलिनः ॥ * ॥ आरुणिनः ॥ ३०४ ॥

हरिद्रुशाष्येयपलिङ्गयुक्ताः

शापेयखाडायनदेवदर्शाः ।

श्यामायनालम्बिञ्चचाभदसडाः

स्तम्भोलपी स्तः परुषांसकश्च^५ ॥ ३०५ ॥

हारिद्रविणः ॥ * ॥ शष्यमिव शष्यः । तस्यापत्यं शाष्येयः । शा-
 ष्येयिणः ॥ * ॥ पालिङ्गिनः । पुलिङ्ग^६ इति वामनः ॥ * ॥ शपस्यापत्य
 शापेयः । शापेयिनः ॥ शाफेय^७ इत्यन्ये ॥ * ॥ खडस्यापत्यं नडादि-
 फोण^८ । खाडायनः । खाडाचनिनः ॥ * ॥ देवदर्शिनः । वेददर्श इति
 वामनः^९ ॥ * ॥ श्यामायनिनः ॥ * ॥ अलम्बस्यापत्यम् आलम्बिः ।

१ ? काषाया C — कषाय Bū, Yajñ, कशा K V ed, om a, कखाय Hem

२ स्कंध C F K — स्कन्ध Bū, Yajñ, K. V ed, Hem, स्कन्द K V ed, a

३ सागरविणः D — साङ्गरव Bū, Yajñ, Kāś V ed, साङ्गरव Hem, also Kāś V ed, सगर a

४ ताण्डिन B C K

५ श्यामायिनालम्बिञ्चचाभ^० B C K, ०रचाभदडा^० E, च्चवदंडा^० D, ०तंडा() स्तम्भोलपी^० B D F K, पुरुषा शकस्य D E, A om text and comm

६ ? Thus B D K, पुलिङ्ग C F — पलिङ्ग Hem, पलङ्ग (पालिङ्गिनः) Pān iv 3, 104 scholl, a^१, Kāś V ed 1b (फलिङ्ग MS a)

७ Thus Hem, शापेय Bū Yajñ, सापेय K V ed, कापेय a

८ खडस्यापत्यं^० पञ्चि B C K, पावे D, not in (ākṛiti) gann nadādi, 232-6

९ ? देवदर्शन Bū, Yajñ, देवदर्श Hem, देवदत्तशठ (!) Kāś V ed, शमुदेव । दश । a

धीते वा । औक्थिकः । औक्थिक्यशब्दाच्च प्रत्ययो न भवत्यनभि-
धानात् ॥ शकटाङ्गजस्तु याञ्जिकौक्थिकलौकायतिकान्^१ ब्रह्मणीत्ये-
तत्सूत्रमाह । यञ्जोक्थाभ्यां ठण् । याञ्जिक्यौक्थिक्यशब्दाभ्या च ठण्
इक्यलोपश्च निपात्यते । यञ्ज याञ्जिक्यं वा वेत्त्यधीते वा । याञ्जिकः ।
एवम् औक्थिकः । लोकायतशब्दाद्वृणीकारः । लौकायतिकः । लौ-
कायतिक इति^२ न्यायादिपाठात्सिद्धम् ॥ * ॥ न्यासः पञ्जिका । नैया-
सिकः ॥ * ॥ वसन्तशब्दः कालसहचरिताध्ययने वर्तमानः प्रत्ययं लभते ।
एवं शिशिरहेमन्तवर्षाशरद्वीशशब्दा द्रष्टव्याः । वासन्तिकः ॥ * ॥
यज्ञार्थो ग्रन्थो यज्ञः^३ । याञ्जिकः ॥ * ॥ चर्चा विचारणा^४ । चा-
र्चिकः । चर्चाक इति वामनः ॥ * ॥

सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च ।

वंशानुवंशचरितं^५ पुराणं पञ्चलक्षणम् ॥

पुरापि न नवं पुराणमिति निरुक्तम् । पौराणिकः ॥ * ॥ गणिकः ॥ * ॥
साञ्जिकः ॥ * ॥ तार्किकः ॥ * ॥ पादक्रमिकः ॥ अन्यस्तु पदक्रमावित्याह ।
तन्मते क्रमादिपाठादुनपि^६ ॥ * ॥ गाणितिकः । गाणित इति वाम-
नादयः ॥ * ॥ लाञ्छिकः ॥ * ॥ लोकायत बृहस्पतिमतानुसारि चार्वा-
कशास्त्रम् । लौकायतिकः ॥ * ॥ आयुर्वेदिकः ॥ * ॥ गौणिकः ॥ * ॥
इत्येवं हासस्त्रित्तविकाशो^७ यस्मिन्स इतिहासः ॥ अथवा । इति । ह ।

१ लोकायतिकान् B C K

२ ? B F K apparently twice लौ-
कायतिक (& no | before, ? once | लौ),
० इत्यन्ये C — Śākañāyana (like Hem vi
2, 119) evidently has a gana *nyāyādi*
corresp to our *ukthādi* (? and *vasan-
tādi*), cf p 350, note 1

३ ग्रन्थः । याज्ञः MSS (B C F K.)

४ ० यद्वांगरागश्चर्चा तत्प्रकारख्या-
पको ग्रन्थोऽपि चर्चा *Yññ*

५ The usual reading is वंशानुच-
रितं चैव, cf Wilson, *Vishṇu P* (Hall)
vol. i p vii

६ Cf P iv 2, 61, and §l 311

७ ० चित्तविकासो MSS (B C F K)

अथस्थनीषापकर्णकरेडावरोहितस्यारविशालबेषा ।
अरीहयैवय्यचर्मखण्डवातागरा संपलमन्त्रणाहो १ ॥ ३०३ ॥

अथस्थीयम् ॥ • ॥ नीषानाम्रोतीति । नीषापक । नीषापकीयम्
॥ • ॥ शंकरीयम् ॥ • ॥ इडा स्थिय' । इडीयम् १ ॥ • ॥ अवरोहितो
नामरि । अवरोहितीयम् ॥ • ॥ चारीयम् ॥ शोध २ इत्यन् ॥ • ॥
विशालो नामरि । विशालीयम् ॥ • ॥ बेषीयम् ॥ चारवेचो वामनमतेन
॥ • ॥ अरीहय पुंवियेप । अरीहयीयम् ॥ • ॥ चिबेष्ठा अपत्यं चैवव ।
तस्य निवासस्त्रीयम् ॥ • ॥ चर्मिचम् । शास्त्राभिधानवापि वक्ष्यति
त्यन्व ४ ॥ • ॥ खण्डीयम् ॥ • ॥ वातागरीयम् ॥ • ॥ संपलो ५ मुवि ।
संपलीयम् ॥ • ॥ मन्त्रचार्थीयम् ॥ • ॥ उत्करादीभ्यप्रत्ययानाम्
केचित्पुच्छिङ्गान् अपरे स्त्रीच्छिङ्गानाञ् ६ ॥

एतेऽष्टादशाकृतिमेषा वेदितव्या । तेनाम्बेऽपि शब्दा यथादर्शनं
द्रष्टव्या । अन्येषु नियत्यमेषां प्रतिपादितम् । एतदीयशब्दानां चत्वारोऽप्यर्था यथासम्भवं द्रष्टव्या ॥ १ २ ॥ इत्युत्करादि ॥

शीनकोऽथ तलवाजसनेयौ रञ्जुकस्तकठशाठकपाया ।
स्कन्धसाङ्गरयमुसुस्ताण्डपा ० रञ्जुभारकमलारुणयस्य ॥ ३०४ ॥

श्रीमहादिभ्यो षिन् इत्यनेन तेन प्रोक्तं वेद विद्वन्पथीयते वेत्यर्थं

१ सपत्र C ; मरानमचलार्हो D ;
A. see text and comm.
२ इडा इडीयं all MSS.; the other
work have इडा
३ ? The B F and (? चाध) K ;
शोध (चात D -- चाध M 4. Item ;
चार II 1 16 [शोध इत्यन्वि 1 16]
see h. v

४ The B F K, ? चर्मम्, see text and
वाधिवक्ष्यति D ; वाधिवर्षति C
५ सपत्र C. -- संपल II. 1 16. K 1
V ed. (संइल ८.) ; संपल । संपर । सं
पल । संपुल । Item. (cf. संपर)
६ D om. from उत्करादीभ्य
७ तुपुरतांश्या II ; 'तुपुर' E ;
संपपुर D ; A. see text and comm.

योर्णिन्भवति ॥ * ॥ शौनकेन प्रोक्तं वेद विदन्त्यधीयते वा । शौनकिनः
 ॥ * ॥ तालिनः ॥ * ॥ वाजसनाया अपत्यं वाजसनेयः । वाजसनेयिनः
 ॥ * ॥ राज्जुकण्डिनः ॥ * ॥ काठशाठिनः । काठशाठाभ्यां प्रोक्तवेदवे-
 दकाः ॥ * ॥ काषायिणः ॥ कषय^१ इति वामनः ॥ * ॥ स्कान्विनः ।
 स्कन्द^२ इति चन्द्रः ॥ * ॥ साङ्गरविणः^३ ॥ * ॥ तौम्बुरविणः ॥ * ॥
 ताण्डिनः^४ । शकटाङ्गजभोजमतेन ॥ * ॥ राज्जुभारिणः ॥ * ॥ का-
 मलिनः ॥ * ॥ आरुणिनः ॥ ३०४ ॥

हरिद्रुशाष्येयपलिङ्गयुक्ताः

शापेयखाडायनदेवदर्शाः ।

श्यामायनालम्बिञ्चामदराडाः

स्तम्भोलपौ स्तः परुषांसकश्च^५ ॥ ३०५ ॥

हारिद्रविण^१ ॥ * ॥ शष्यमिव शष्यः । तस्यापत्यं शाप्येयः । शा-
 प्येयिणः ॥ * ॥ पालिङ्गिनः । पुलिङ्ग^२ इति वामनः ॥ * ॥ शपस्यापत्यं
 शापेयः । शापेयिनः ॥ शाप्येय^३ इत्यन्ये ॥ * ॥ खडस्यापत्यं नडादि-
 फाण^४ । खाडायनः । खाडाचनिनः ॥ * ॥ दैवदर्शिनः । वेददर्श इति
 वामन^५ ॥ * ॥ श्यामायनिनः ॥ * ॥ अलम्बस्यापत्यम् अलम्बिः ।

१ ? काषाया C — कषाय Bū, Yajñ, कशा K V ed, om a, कषाय Hem

२ स्कंध C F K — स्कन्ध Bū, Yajñ, K. V ed, Hem, स्कन्द K V ed, a

३ सागरविण. D — साङ्गरव Bū, Ya,ñ, Kāṣ V ed, साङ्गरव Hem, also Kāṣ V ed, संगर a

४ ताण्डिन B C K

५ श्यामायिनालम्बिञ्चाम B C K, रचामदडा° E, ऋवदडा° D, °त-डा() स्तम्भोलपौ B D F K, पुरुषा शक्य D E, A om text and comm

६ ? Thus B D K, पुंलिंग C F — पलिंग Hem, पलङ्ग (पालगिनः) Pāṅ iv 3, 104 scholl, a¹, Kāṣ V ed ab (फलिंग MS a)

७ Thus Hem, शापेय Bū, Yajñ, सापेय K V ed, कापेय a

८ खडस्यापत्यं पत्रि B C K, पावे D, not in (ākṛti) gana nadādi, 232 6

९ ? दैवदर्शन Bū, Yajñ, देवदर्श Han देवदत्तशठ (!) Kāṣ V ed, शमुदेव । दश । a

आसामिन ॥ ० ॥ आर्षामिन ॥ अथमान इत्यमबनन्दी १ ॥ ० ॥
 दाशिन २ । चन्द्रवामनमतेन ॥ ० ॥ साशिन । स्वयं ३ इति प्रथ
 डाशुव ॥ ० ॥ शौचपिन ४ ॥ ० ॥ पदवे चचे अथ । पदवाचक । वा
 दवाशिन ५ ॥

सर्वेऽप्येते सोपशवेद्वाद्यानां ६ प्रचेतार प्रसिद्धा । तदभिधा
 यिनश्च प्रोक्तप्रत्ययान्ता यस्या अन्वेषादिविषयनात्स्वातन्त्र्यमुक्तं
 प्रयोगभाषो न स्यु ७ । भोजमतमाश्रित्य वामनोक्तं असापिबन्धमा
 आदिविशेषो ८ नाश्रित ॥ आश्रितिनश्चोऽयम् । तेन तदवकारात्
 पञ्चमदाशकस्यैतरेषमाश्रितिश्राप्याचनप्रथतयो ब्रह्म्या ॥ १ ॥ इति
 शीनकादि ॥

उक्तन्यासवसन्तयज्ञशिथिरं चर्षा पुराणं गद्य

संज्ञातर्कपदक्रमाद्य गणितं लक्ष्यं च लोकायतम् ९ ।

आयुर्वेदगुण्येतिहासचरमं हेमन्तहेतू यजुर्

वर्षान्योतिवसंहिता भरदयो संघाटवृक्षीतरम् ॥ ३०६ ॥

अद्वय्यादेवश्च इत्यनेन अद्वयानि उक्त्यादेव उक् ॥ ० ॥ उक्त-

यस्य चामसत्तत्त्वो चस्य शौचिकस्ये वर्तमानो पृच्छते । उक्तं १० वेत्त

१ आर्षामिनः B. C. F. K.; आश्रि-
 तिनः इत्यमबनन्दी D.

२ साशिन B. C. F. K.—इत्य B. C.,
 Yajñ.; see. Hem., Kā. V

३ Hem. has both; the others उक्त

४ अशेपिन C.; अशुपिन D; P H
 2, 184 schall.

५ पदवे चचे अथ पदवाचक; पिर
 वाश्रितिन D—पुरवाचक B.; पुरवा-

सक Kā. V ed.; पदवाचक (आश्रितिन
 वाचक इति पाठः) Yajñ.; Hem. both

६ सोमचवेद् D; वेदतामावा B.
 C. K.; वेदतामावा F

७ 'प्रथीन' । शीमोच 'सु' । D.

८ असापिबन्धः F.; D. om. fr शी-
 वमतमाश्रित्य to शीम शीव in pl. 334

९ शीमवाचक F. K.—H. om. the
 pl. 334; A. D. om. text and comment.

१० उक्तं B. C. K.

धीते वा । औक्थिकः । औक्थिक्यशब्दाच्च प्रत्ययो न भवत्यनभि-
 धानात् ॥ शकटाङ्गजस्तु याञ्जिकौक्थिकलौकायतिकान्^१ ब्रह्मणीत्ये-
 तत्सूत्रमाह । यञ्जोक्थाभ्यां ठण् । याञ्जिक्यौक्थिक्यशब्दाभ्या च ठण्
 इक्यलोपश्च निपात्यते । यञ्ज याञ्जिक्य वा वेत्त्यधीते वा । याञ्जिक' ।
 एवम् औक्थिकः । लोकायतशब्दाद्वृणीकारः । लौकायतिकः । लौ-
 कायतिक इति^२ न्यायादिपाठात्सिद्धम् ॥ * ॥ न्यासः पञ्जिका । नैया-
 सिकः ॥ * ॥ वसन्तशब्दः कालसहचरिताध्ययने वर्तमानः प्रत्ययं लभते ।
 एवं शिशिरहेमन्तवर्षाशरद्धीशशब्दा द्रष्टव्याः । वसन्तिकः ॥ * ॥
 यज्ञार्थो ग्रन्थो यज्ञः^३ । याञ्जिकः ॥ * ॥ चर्चा विचारणा^४ । चा-
 र्चिकः । चर्चाक इति वामनः ॥ * ॥

सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च ।

वंशानुवंशचरितं^५ पुराणं पञ्चलक्षणम् ॥

पुरापि न नवं पुराणमिति निरुक्तम् । पौराणिकः ॥ * ॥ गणिकः ॥ * ॥
 साञ्जिकः ॥ * ॥ तार्किकः ॥ * ॥ पादक्रमिकः ॥ अन्यस्तु पदक्रमावित्याह ।
 तन्मते क्रमादिपाठादुनपि^६ ॥ * ॥ गाणितिकः । गाणित इति वाम-
 नादयः ॥ * ॥ लाञ्छिकः ॥ * ॥ लोपेकायत दृहस्यतिमतानुसारि चार्वा-
 कशास्त्रम् । लौकायतिकः ॥ * ॥ आयुर्वेदिकः ॥ * ॥ गौणिकः ॥ * ॥
 दत्येवं ह्यसञ्चित्तविकाशो^७ यस्मिन्स इतिहासः ॥ अथवा । इति । ह ।

१ लोकायतिकान् B C K

२ ? B F K apparently twice लौ-
 कायतिक (& no | before, ? once | लो),
 °इत्यन्ये C — Śākaṣṭāyana (like Hem vi
 2, 119) evidently has a gana *nyāyādi*
 corresp to our *ukthādi* (? and *vasan-*
tādi), cf p 350, note 1

३ ग्रंथः । याञ्जः MSS (B C F K.)

४ °यद्वांगरागश्चर्चा तत्प्रकारख्या-

पको ग्रथोऽपि चर्चा Yājñ

५ The usual reading is वंशानुच-
 रितं चैव, cf Wilson, Vishṇu P (Hall)
 vol. 1 p vii

६ Cf P iv 2, 61, and śl 311

७ °चित्तविकासो MSS (B C F K)

आमीदिति यथेति । इत्येवमर्थे । ३ किञ्चार्थे पूर्वचरितम् ॥ इति वा
 सिक ॥ ० ॥ चारमिक । चरमप्रथमशब्दौ विशेषणरूपौ विशेषणत्वे च
 यन्वत् प्रक्रमात्मनीति । यद्वा क्रियाविशेषणरूपौ । चरममधीते ।
 चारमिक ॥ चरमो गुणचरमगुण । तस्य चारमगुणिक इत्यन्ते ॥ ० ॥
 चैमनिक ॥ ० ॥ चैतन्य ॥ ० ॥ चाञ्जुम् । वामनमतेन ॥ ॥ वार्षिक १
 ॥ ० ॥ ज्योतीन्मधिकृत्य कृतो यन्व । ज्योतिषम् । संज्ञापूर्वको विधिर
 नित्य इति ॥ अथवा । अनुबन्धकृतमनित्यमित्यीर्णं भवति । ज्योतिषिक ।
 मणनिपातनादेवभाव । ज्योतींषि यद्गणनादीनि वेत्ति ज्योतिषिक २
 इति वामनश्रीरस्वामिनी ॥ ० ॥ सांख्यिक ॥ संज्ञिता पदे विषयभूते
 प्रत्ययं क्तमते ३ । पदविषयां संज्ञितामधीवान् सांख्यिकः । अथवा ४ ।
 सांख्यित इत्यन्व ॥ ० ॥ शारदिक ॥ ० ॥ शंभाटिक ॥ सगता घटा
 सघटेत्यस्य ५ । अथ घटया सघटेत्यस्य ६ । संघट इत्यपर ७ ॥ ॥ वा
 षिक ॥ ० ॥ ऐतरिक । वामनमतेन ॥ २ ६ ॥

स्रष्ट्वानुसूलक्षयसंयहाः स्युर

यीधो निरुक्तं पुनरुक्तमथ ।

आथर्वेखोऽथ प्रथमानुकल्पौ

क्रमेतरन्यायकृतान्तात्मन् ५ ॥ ३०७ ॥

१ Or- MBH.

२ ज्योतिषिक MBH.—MS. Kshtr
 on A. K. II 8, 1, 14 has ज्योतीषि
 यद्वादीनभिज्ञान् कृतो संज्ञो ज्योतिषः ।
 ज्योतिषं वेद् ज्योतिषिकः

३ प्रथमं B. C. and orig. K. ; अर्था
 B. C. K.

४ अद्वैतस्य ५ घट इत्यपरः । B. C. K.

—Ba. संघट्ट (L संघट) ; Yajñ संघट्टो
 रचना । वा सांख्यीविद्भीष्मादिपरै
 रसंख्यारथासौ अथत्रियसौ तत्रचरपरी
 संघोऽपि अथचथा संघट्टसमधीति विद्
 वा सांघट्टिकः । विधिसंघाटं पठतिः
 Kāy. V ed. संघात & संघतः । Han-
 संघट & संघटा

५ A. D. om. text and comment.

स्त्राच्छ्रिणकः । केचिच्छ्रिणशब्दात्स्त्रीलिङ्गात्प्रत्ययं मन्यन्ते^१ ॥ * ॥
 अनुसूर्यन्यविशेषः । आनुसुकः । केऽणश्च^२ इति ह्रस्वत्वे ॥ * ॥ लाच-
 णिकः ॥ * ॥ सांग्रहिकः ॥ * ॥ ग्रैष्मिकः । चन्द्रमतेन ॥ * ॥ नैरुक्तिकः ॥ * ॥
 पौनरुक्तिकः ॥ * ॥ अथर्वर्षिः । तेन प्रोक्तो वेद आथर्वणः । तं वेत्त्यधीते
 वा । आथर्वणिकः । पाठसामर्थ्याच्छुभ्र भवति^३ ॥ * ॥ प्राथमिकः ।
 प्रथमो गुणः प्रथमगुण इत्यन्यः^४ ॥ * ॥ प्रथमकल्यादन्योऽनुकल्पः ।
 आनुकल्पिकः ॥ * ॥ क्रमादितरः क्रमेतरः^५ । अक्रम इत्यर्थः । क्रामेत-
 रिकः ॥ * ॥ नैयायिकः ॥ * ॥ कृतान्तं वेत्ति । कार्तान्तिको मौहूर्तः ।
 कृतान्तमाह पृच्छति वा^६ । कार्तान्तिक इत्यन्यः ॥ * ॥ तन्यते तच्च्यते
 वानेन । तन्त्रं वैदिक ज्योतिषादि । तान्तिक । ज्ञातविद्वान्तः ॥ ३०७ ॥

अनुगुणवर्षाशरद्विपदा^७ भारतपदेपदानुपदम् ।

अनूलक्ष्याख्यानं^८ स्याद्विशेषपरिषन्नुहूर्तस्येके ॥ ३०८ ॥

गुणस्य सदृशं गुणमनुगतं वा । अनुगुणम् । आनुगुणिकः^९ ॥ * ॥
 वर्षाश्च शरच्च^{१०} । वर्षाशरदम् । वर्षाशरदिकः ॥ * ॥ द्वैपदिकः^{११} ।
 विपदेति वामनः ॥ * ॥ भारतिकः ॥ * ॥ पद पदमध्येता । वीष्पायां

१ पुनरुक्तं श्रुणम् अनुपदमिति त्रि-
 तयं संघविशेषवाचि Yajñ

२ ? MSS apparently के गड्य, cf
 Pān vii 4, 13

३ Bo, Yajñ, Hem both आथर्वण
 and अथर्वन्, Kās V only अथर्वन् (ed
 also अपर्वन् !)

४ Hem has प्रथमगुण and गुण (not
 प्रथम), the others प्रथम and गुण

५ क्रमेतरेति संघविशेषस्य सञ्जा Y

६ कृतान्तमापृच्छति वा B C K.

७ अनुगुणवर्षाशरद्विपदा E

८ अनूलक्ष्याख्यातं^० E, A D om
 text and comment.

९ Om B C

१० वर्षा शरच्च B C K— वर्षाशरद
 Hem, om others

११ द्वैपदिक B, त्रि--C, om K—
 The other works have द्विपदा (K V cd
 द्विपदी)

दिव्ये चने निपातनात्पुत्रपदस्त्विति । पादेपदिक १ ॥ ० ॥ पदमनुगतम्
अनुपदम् । आनुपदिक ॥ ० ॥ सप्तमनुगतम् अनुसप्तम् । आनुस
प्तिक २ ॥ ० ॥ आस्थानिक ॥ ० ॥ अत्यन्तव्याप्तनुद्धिदेवविशेषः ।
तं तच्छास्त्रं वा वेत्ति । वैशेषिक ॥ ० ॥ पारिवदिक ॥ पवच्छब्दोऽपि ।
परिपकपादभाविति ३ वामम ॥ ० ॥ मौहूर्तिक । वामममतेन तु
मौहूर्त ४ मुहूर्तमित्युपसङ्गम् । तेन भूमितिक । अस्मिन्मते
भूमित ॥ ३ ८ ॥

सुलक्षणाद्व्याख्यायती पदोत्तरपदादिका ।

असंसर्गाङ्गधर्मविश्वधाविद्या परा मता ४ ॥ ३०९ ॥

शौचशिक ५ ॥ ० ॥ ब्राह्मणिक ॥ ० ॥ पदोत्तरपदं वेत्तधीते वा ।
पादोत्तरपदिक ॥ शकटाङ्गवद्यु पदोत्तरपदेभ्यश्च इति सूत्रमाह ।
अस्मार्थं । पदत्रय उत्तरपदं यच्च तत् पदत्रयात्पदोत्तरत्रयाच्च
ठ । पूर्वपदिक । उत्तरपदिक । आधादिपदकथञ्चवान्नाकनाका
नास्त्राधिकारुष् इत्यनेन ६ तु पूर्वपदिक । शौचशिक । पदा
त्पदिक । पदोत्तरपदात्पदोत्तरपदिक । ब्रह्मवचनं सर्वभङ्गपरिहा
रार्थम् ७ ॥ ० ॥ संसर्गादिवर्जितात्परो विद्याशब्दश्च अमते ८ । वाच
सविधिक । पार्वविधिक ॥ असंसर्गाहेरिति किम् । संसर्गविष ॥

१ *पदस्त्विति B. G. K.—Hanc. has
likewise पदेपद; see others.

२ आनुसप्तिकः B. G. K. (cf. P. iv
2, 60, 7).

३ परिपद* (P. right) F; cf. pl. 217;
परिपद Ham.; परिपद Bo. Yajñ.

४ A. D. on. text ad ornament.

५ Ham. has सुचश; see others.

६ अस्मार्थान्तरिसाक्षा* B. G. K.;
न्तरिसाक्षा F—Oz. Ham. vi. 2, 119;
आधादेरिकम् ॥ 190 पदत्रयाच्च
शौचकनाकानास्त्राधिकार ॥ see Plz-
1 2, 60 with v. 119. 1 5.

७ परिपदार्थं K. F

८ Oz. Plz. iv 2, 60 v. 119. 2 and
Ka V 44.

शकटाङ्गजमतेन ॥ आङ्गविद्यः ॥ धार्मविद्यः ॥ त्रैविद्यः । अथवा वि-
द्या त्रिविद्येति कर्मधारयात्प्रत्ययश्रुतिः । तिसृणा विद्याना बोद्धेत्यर्थे
द्विगोः श्लुचि त्रिविद्यः ॥ छात्रविद्यः ॥ ३०६ ॥

कल्पलक्षणसूत्रान्तमकल्पादि मतं बुधैः ।

आख्यानाख्यायिकावाची^१ श्रुतिद्विगोः सर्वसादितः ॥ ३१० ॥

मातृणा ब्राह्म्यादीनां कल्पः पूजाद्यर्थ^२ शास्त्रम् । मातृकल्पिकः ।
रासायनकल्पिकः ॥ * ॥ गौलक्षणिकः ॥ * ॥ वार्त्तिकसूत्रिकः^३ । साय-
हसूत्रिकः ॥ अकल्पादीति सूत्रस्यैव विशेषणं तेन कल्पसूत्रं ॥ * ॥
आख्यानवाचिभ्य आख्यायिकावाचिभ्यश्च ठण् इत्यर्थः । यवक्रीतमा-
ख्यानमधीते । यावक्रीतिकः । एव प्रियंगवाविमानप्रभृतय^४ उदाहा-
र्याः ॥ वासवदत्तामाख्यायिकामधीते । वासवदत्तिकः । एव सुमनो-
हरानर्मदासुन्दरीतरङ्गवतीविलासवतीप्रभृतय^५ आख्यायिकाशब्दा-
दृष्टि द्रष्टव्याः । वासवदत्तादिसाहचर्याद्ग्रन्थोऽपि तथोच्यते । यथा
ऽग्निहृत्चरितो ग्रन्थोऽग्निः ॥ द्विगोः समासात्सर्वशब्दादेः सादेश्च
शब्दादृष्णं तस्य च श्लुक् । शकटाङ्गजस्वण्ठणोः । पञ्चकल्पः^६ । त्रिल-
क्षणः । त्रिसूत्रः ॥ असमर्गेत्यादिना ठण् तस्य श्लुक्^७ । तथा द्वितन्त्रः ।
पञ्चव्याकरणः ॥ सद् वार्त्तिकेन यो ग्रन्थः स सवार्त्तिकः । त वेत्ति ठणो

१ आख्यानाख्यायिकावाची च B K
(C), A D om text and comment

२ कल्पपूजाद्यर्थं B C K

३ Thus B C K, Hem, वार्त्तिक-
सूत्रिक F

४ Hem has यावक्रीतिक । याव-
क्रिक । प्रियंगविक । प्रियंगुः । आधि-

मारविक ॥ (P of अविमारक page
255, line 6)

५ सुमनोत्तरा^० B D F, सुमनो-
हरा^० C, B C om विलासवती (K
suppl)

६ °त्वण्ठणो^० B, °यवकल्पः । C

७ ठणुक्तस्य^० B C K, श्लुक् न । C

लोपे । सवार्त्तिके ॥ एवं वधयद् । सर्वविद् । सर्वतन्म ॥०॥ चाकृति-
गणोऽयम् । अन्तेऽपि यथादर्शनं श्रेया ॥ २१ ॥ इत्युक्तवार्त्तिके १ ॥

क्रमं शिक्षा पदं चैव मीमांसा सामसयुता २ ।

उपनिषत्तथा श्रेया गणो क्रमादिसंज्ञिते ॥ ३११ ॥

क्रमादिभ्य इत्यनेन क्रमादेशदेभ्यधीतेऽर्थे षो भवति ॥०॥ वय-
वेत्यधीते । क्रमकं ॥०॥ शिक्षा ण्वविशेष । शिष्यक ॥ ॥ पदकं ॥०॥
मीमांसा ण्वविशेष । मीमांसक ॥०॥ सामक ॥०॥ उपनिष-
वेदान्तो रदृष्टं च २ । उपनिषदक । एतदर्थमेवाकारोकारकम् । श्रे-
याणां क्रमत्ययेऽपि यथार्थं सिद्धम् । अक्रमत्ययक इत्यप्रज्ञानं ३ कुतम् ।
तेन शिष्यकी मीमांसकीत्याद्युपपन्नं शिष्यां सच्यते न ताडीति ॥ २११ ॥
इति क्रमादि ॥

इति

मीमोविन्दसूरशिश्यपण्डितमीवर्धमानविरचितायां श्रीवमशरत्न

महोदधिद्वयौ समूहविकारावयवचतुर्थवेत्यधीतेविहिततद्वित-

प्रत्ययगणनिर्णयो ४ नाम चतुर्थोऽध्याय समाप्तः ॥

१ Hem L 2, 119 व्याधादि in-
cluding here उक्त्वादि ad वद
वार्त्तिके La P iv 2, 80, 81.

२ मीमांसाय नाम च L—A. D
om. text ad comment.

३ रदृष्टं च । D. C. K — उपनिषद्
not given by the other works; but

Hem who enumerates these words in
sūtra (rl. 2, 127), remarks in the
comment. : उपनिषत्तद्व्याधीति च-
यित् ।

४ इत्यप्रज्ञानं K.; इति ० B. C.;
इत्यप्रतिज्ञानं P.; cf. P. I. 1, 15.

५ ययनिरूपणी E.

अथ पञ्चमोऽध्यायः ॥

अध्यात्ममुक्तीहपरत्रशेषाकस्मादमुत्रोर्ध्वदमाधिदेवाः ।

ऊर्ध्वदमश्चोर्ध्वमुहूर्तसर्वलोकावमुष्मिन्नधिभूतनिष्ठाः^१ ॥ ३१२ ॥

अध्यात्मादेरित्यनेनाध्यात्मादेः शेषे ठञ् भवति^२ ॥ * ॥ अध्यात्मै
भवम् । आध्यात्मिकम् ॥ * ॥ मुक्तौ भवम् । मौक्तिकम् ॥ * ॥ ऐहि-
कम् । आगमिकोऽयं शब्दः । यथा पञ्चायतनमैहिकम् । किमस्य
गणपाठेन । लोके चेद्व्यमित्येव भवतीति कश्चित्चेताः ॥ * ॥ परत्रा-
मुष्मिन्नमुत्रशब्दाः परस्य लोकस्य वाचकाः । परत्र लोके भवम् ।
पारत्रिकम् ॥ * ॥ शेषे भवाः । शैषिकाः ॥ * ॥ अकस्मादित्यनेन हेतु-
शून्यः कालो लक्ष्यते । तत्र भवम् । आकस्मिकम् ॥ * ॥ अमुत्र लोके
भवम् । आमुत्रिकम् ॥ * ॥ और्ध्वदमिकः । ऊर्ध्वं भव इत्यर्थः ॥ केचिद्
ऊर्ध्वदमोर्ध्वदेहशब्दावनुशतिकादिषु मन्यमाना और्ध्वदामिकम् औ-
र्ध्वदैहिकमित्युदाहरन्ति^३ ॥ * ॥ अधिदेवे भवम् । आधिदैविकम् ॥ * ॥
और्ध्वदमिकम् । ऊर्ध्वशब्दसमानार्थो^४ ऽव्ययमनव्ययमूर्ध्वशब्दोऽप्यस्ति ।
मुगागमोऽन्येषाम् ॥ * ॥ और्ध्वमौहूर्तिकः । तत्रोर्ध्वमौहूर्तिक^५ इति
ज्ञापकादुत्तरपदस्यैव ॥ * ॥ सार्वलौकिकम् ॥ * ॥ अमुष्मिन्नलोके भवम् ।

१ ० अधिभूतनिष्ठा E , A D om
text and comment

२ C om from अध्यात्मादेरि०

३ Similarly Hem vi 3, (79) केचि-
दूर्ध्वदमोर्ध्वदेहावनुशतिकादिषु पठ-
न्ति । उभयपदवृद्धिमिच्छन्ति

४ ? और्ध्वशब्द० F K , और्ध्वशब्द०
B , ऊर्ध्वशब्द० C

५ तत्रोर्ध्व० B , om C K—और्ध्व-
मौहूर्तिक । अत्र सप्तमी चोर्ध्वमौहूर्-
तिक इति ज्ञापकादुत्तरस्यैव वृद्धि ।
Hem

धामुद्रिकम् ॥ • ॥ आधिभौतिकम् ॥ • ॥ निडावा भवम् । भेडि
कम् । यथा ।

मृतदेहविमर्जनं पितृचिरमश्रुषि विस्मय्य राघव ।

विदधे विधिमस्य भेडिकं चतिभि सार्धमनघ्निसाघ्नित् १ ॥ २१२ ॥

स्यात्समानस्तदादिषु तथा लोकः परेहत ॥

ऊर्ध्वोर्ध्वम परी देहोऽध्यात्मादिराकृतिगण २ ॥ ३१३ ॥

सामानिक ॥ • ॥ सामान्यामिक । सामानदेधिक ॥ • ॥ पार
सौक्तिकम् ॥ • ॥ ऐहसौक्तिकम् ॥ • ॥ शीर्षदेहिकम् ३ । यथा ।

अकरोत् तदौर्ध्वदेहिकं पितृभक्त्या पितृकार्यकल्पित् ४ ॥

शीर्षदेहिकम् ॥ २१२ ॥ इत्यध्यात्मादि ५ ॥

नदीपावापुरे माया आवस्ती धातकी मही ६ ।

वनावासी च कौशासी शास्त्राथो वडवा वृषे ७ ॥ ३१४ ॥

नदाकन्यादेहंमडकमित्यनेन नद्यादिकन्यादिभ्यां त्रेवेऽर्चे डम
डकपी क्रमेष भवत ॥ • ॥ नद्यां जातो भवो वा । नारेष ॥ • ॥ पावा
नगरी । पावेय ॥ पामेति वामन । पाठेति ८ भोज ॥ • ॥ पौरेष
० ॥ मावा नगरी । मावेय । मायेति भोज । वामेति वामन ९ ॥

१ B. 8. 23 [विमुच्य राघव ।
ed.]

२ A. D. con. text. ed. comment.

३ ऊर्ध्वदेहिकं B. ६ शीर्षदेहिकं C.

४ Ragbar. 8, 25.

५ G. K. V. ed. P. 1, 3, 60

६ नदी पावा E. (?); आवाधा
धातवा मही C.

७ कौशासी E. A. D. con. text
and comment.

८ पाठेति B.; पठेति C. E. — पावा
B., 3. 1. 1.; पावा H. con., K. V. ed.
(पावा a.).

९ मावा B., 3. 1. 1.; मावा H. con.
K. V. ed. (मामा a.).

आवस्ती नगरी । आवस्तेयः ॥ * ॥ धातकेयः ॥ * ॥ माहेयः ॥ * ॥ वन-
वासी नगरी । वानवासेयः ॥ * ॥ वानकौशाम्बेयः ॥ * ॥ शाल्वेयः ।
माल्वा नगरीत्यन्यः^१ ॥ * ॥ वाडवेयः । वृषः । वाडवोऽन्यः ॥ २१४ ॥

कौशाम्बी वनसेतकी गिरिगरी वाराणसी खादिरी

दावा काशफरी च पूर्वनगरी नद्यादिरेवं गणः ।

कच्चिः कुरिडनपुष्करौ च नगरीकुम्भ्युम्भिमाहिष्मती-

वर्मत्योऽथ च पौदनो^२ निगदितो ग्रामस्तथा पुष्कलः ॥ ३१५ ॥

कौशाम्बी नगरी । कौशाम्बेयः ॥ कौशाम्बीयेन वणिजेति^३ चिन्त्यम् ॥

कौशम्बीत्यन्यः^४ ॥ * ॥ वानेयः ॥ * ॥ सेतकी पुरी । सेतकेयः ॥ * ॥

गिरेरिदम् । गैरेयम् । शिलाजतु ॥ * ॥ गारेयः ॥ * ॥ वाराणसी

नदी^५ । तस्या अदूरभवा वाराणसी । वाराणसेयः ॥ * ॥ खदिराणा-

नदूरभवा । खादिरी नगरी । खादिरेयः ॥ * ॥ दावा पुरी । दार्वेयः

॥ * ॥ काशफरी नगरी । काशफरेयः ॥ अन्यस्तु शफरीत्याह । काश-

स्थलीति^६ वामनः ॥ * ॥ पौर्वनगरेयः । अन्यस्तु निपातनादित्वे ह्रस्वत्वे

च पूर्वनगरेय^७ इत्याह ॥ * ॥ आदौजाद्यग्भ्यो ङे^८ प्राप्ते । आवस्था-

१ ? माल्वनगरीत्यन्य. B C K—शा-
ल्वा Bō, Yajñ., K V a, साल्वा K V
ed, साल्वा or Hem., corrects माल्वा
२ चर्मत्यो C F K, पौदनो C F,
A. D om text and comment.

३ Ratnāv, ed Cappeller in Bōht-
lingk s Chrest p 291, 15

४ ? कौशांबी MSS (? को°), Hem
has कौशांबी & (added in margin) कौ-
शांबी, the others कौशाम्बी only

५ वाराणसा नदी B C K, वारा-
णसी F, cf p 336, 1 9

६ काशस्थालाति C—K V ed, Hem

काशफरी, Bō., Yajñ. काशफरी । का-
शफरी (Bō v l काशफारी), K V a
काशकरी । केशपरी । काशहरी

७ केचित्तु पूर्वनगरीति पठन्ति ।
विच्छिद्य च प्रत्ययं कुर्वन्ति । पीरेयम् ।
वानेयम् । गैरेयमिति । तदुभयमपि
दर्शन प्रमाणम् ॥ K. V iv 2, 97—MS
Hem has पूर्वनगर । पूर्वनगरी । पूर्व-
नागरी । पूर्वनगिरि । पुर । वन । गिरि ।
वनगिरि

८ ? आदौजाद्यग्भ्य' ङे F, °ग्भ्यः ।
ङे (or ङे) K, [? °द्वाग्भ्यो ङे cf P iv
1, 121]

हिम्न ईरोपात्वाडकम् इत्यनेनाकम् १ । जेवेभ्योऽपि प्राप्ते वचनम् ॥०॥ इति गद्यादि ॥

कुम्भितास्य कञ्जय । बञ्जरीविर्था कञ्जि । अञ्जारेव निपात
 प्रात् सुम्भ्यश्च किञ्चम्भ्यश्च वा कदादेश । कञ्जयाका कनेर्वा नर्दन्वा
 इदम् । काञ्जेयकम् ॥०॥ कुम्भिनं पुरम् । कौम्भिनेयकम् । कुम्भिनेति १
 वामन ॥०॥ पौम्भरेयकम् ॥०॥ नागरेयकम् । नगरम्भ २ अञ्जारा
 भी अद्यते ॥०॥ कुम्भिर्नाम ४ घाम । कौम्भेयकम् ॥०॥ कौम्भेयकम् ।
 कौम्भिरित्यन्वे ५ । उम्भिरित्यम् ॥०॥ माहिष्मती नाम नदी पुरी वा ।
 माहिष्मतेयकम् ॥०॥ वर्मती नदी । वार्मतेयकम् । वर्मन्ततीति ६ वामन
 ॥०॥ पुदना नाम नदी । तस्या अदूरभव पीडन नाम नगरं घामो
 वा । पीदनेयकम् ॥ मोदन इति भोज । मोदन ७ इति वामन ॥०॥
 घामेयकम् । घामाद्यञ्चभावित्यनेन ८ घाम्यो घामीय इत्यपि ॥०॥
 पुम्भुतो वाहीकघाम । पौम्भुसेयकम् ॥ २१५ ॥

कुण्ड्याकुञ्जे यामात्कुण्ड्या कुण्ड्यायत्ये ९ यन्वामुत्ये ।

उर्यानुण्ये भाव्यानुत्ये प्राप्ति प्रोक्ते यज्ञोपे च १० ॥ ३१६ ॥

१ ईरोपात्वा C.; इति कञ्जि B. C. K.; cf. P. iv 2, 127 (अञ्ज = कुम्भ).

2, 91); K. V वर्मन्तती (P. III. 2. 117) and L. वर्मती; Hem. वर्मती & वर्मन्तती (P. 70).

२ / कुम्भिवा Hem. (that here P.); the three कुम्भिनम्

३ / नगरी; the other work have नगर

४ The other works have वर्धी

५ कौम्भिरित्यपि । कौम्भेयकम् P; उम्भेयम् । उम्भिरित्यपि C Hem. has वर्मि कौम्भि & कञ्जि; the others उम्भि

६ वर्मती वार्मतेयकम्; B. P. K.; वर्मन्तती C.—D., Y&H. वर्मती (P. I

७ / मोदन P; मोदन B. C.; B. Hem. मोदन इति भोज—Hem. has पीदन (P. पीदन); the others मोदन

८ घामाद्यञ्चभावित्यनेन P; ए अर्यावित्यनेन B. C. D.; cf. P. iv. 1, 2, 91.

७ / मोदन P; मोदन B. C.; B. Hem. मोदन इति भोज—Hem. has पीदन (P. पीदन); the others मोदन

८ घामाद्यञ्चभावित्यनेन P; ए अर्यावित्यनेन B. C. D.; cf. P. iv. 1, 2, 91.

९ कुम्भ्यायत्ये P

१० उर्यानुत्ये B. C. K.; उर्यानुत्ये च्युत्ये P; भाव्यानुत्ये प्रोक्ता E. A. D. see text and comment.

कुण्ड्या अन्नदेशे नदी । कौण्डेयकः ॥ * ॥ कौण्डेयकः ॥ * ॥ यामस्य
कुण्ड्या । यामकुण्ड्या यामो नगरं वा । यामकुण्डेयकः ॥ * ॥ कौण्डे-
यकः^१ ॥ * ॥ वालेयकः^२ ॥ * ॥ वानेयकः ॥ * ॥ मौलेयकः ॥ * ॥ श्री-
खेयकः^३ ॥ * ॥ तार्णेयकः ॥ * ॥ भाण्डेयकः ॥ * ॥ वीलेयकः^४ ॥ * ॥
यज्ञोपे चेति यस्य लोप इत्यर्थः । कुड्याया^५ यलोपश्चेति गणसूत्रं
वामनोक्तमुपलक्षणं द्रष्टव्यम् ॥

विद्युन्माला छन्दः । मौ गी चेत्सा विद्युन्माला ॥ ३१६ ॥ इति
कथादिः^६ ॥

गहानृशंसी समश्रुक्लपक्षी

खाडायनानन्तरपार्श्वतोऽन्याः^७ ।

इष्वयसाङ्गन्तरभीजिवैज्या-

ध्यभीष्वनीकैकपलाशिकाङ्गाः^८ ॥ ३१७ ॥

गहादित्यदाद्यादैजाद्यचो जिङ्गाकात्यहरितकात्याञ्च^९ इत्यनेन
।हादेः शेषेऽर्थे ह्यो भवति ॥ * ॥ गहे यामे भवो जातो वा । गह्नीयः
। * ॥ नृञ्शसति द्रुह्यतीति नृशसः । द्रोहार्ये शसतिर्द्रष्टव्यः । न नृशंसो
। नृशसः । तस्यापत्यम् आनृशसिः । आनृशंसोयः ॥ * ॥ समीयः ।

१ कौलेयक. F — कुण्ड्या Hem , om
by the others

२ Hem has मख्या instead , the
others have neither

३ पीपेयकः B F K , उले० C —
उब्ज्या Hem , उख्या others [श्रीखे-
यक Yajñ]

४ पुख्या Hem , om others

५ कुड्याया B C K , cf Kās V iv
95

६ Hem has a special *gana* कुण्ड्या-
दि comprising the words ending in *ya*
(sl 316), of which the other works have
only टख्या & कुड्या

७ गह्नीनृषसी० पार्श्वतोय । E

८ ०शाङ्गतर० F , ०पलाशिकांगा.
B E , ०पलाशकांगाः C , A D om
text and comment

९ Thus F , cf P i 1, 73-4 , ०द्विजा-
यवो हरितकात्या छ B, C, K

असाहायतं यमीयम् ॥ नृशेतीर्मन्त्ररूपी^१ वा । यमरूपं यमत-
मपि ॥ • ॥ इन्द्रपथीयम् ॥ • ॥ साहायनी सुनि । साहायनीय^२ ।
साहायनिरिति भोज^३ ॥ • ॥ अन्तरीय^३ ॥ • ॥ पार्श्वत आमत^४ ।
पार्श्वतीय । मुखपार्श्वकान्तसो^४ सोपयेति गच्छन्माह^५ नामन ।
अस्मान्निस्सम्बदीयमतमाश्रित्य यथाही सामान्येन पाठ इत^६ ॥ • ॥
अम्बदीय । तथा च ।

अम्बदीयविमित्ते न वेदवत्

निःसृष्टस्य भवितव्यमाहते^६ ॥ • ॥

इवोरपम् इम्बयम् । इम्बयीय^७ ॥ • ॥ यादृक्षापत्यं यादि^८ । या-
यीय^८ ॥ • ॥ अन्तरीय । तथा च ।

पर्यन्तपुत्रमश्विमेष्टसांशुवाकं

संयज्ञे धृतकमिवान्तरीयमूर्धे^९ ॥ • ॥

भोज्यापत्यं भोजि । भोजीय^{१०} ॥ भोजिरित्यन्व^{१०} ॥ • ॥ वैकीय^{१०} ।
अश्वमधितिष्ठति । अश्वय । तस्यापत्यम् आश्वयि । आश्वयीय^{११} ।
इन्द्रुषामनीकम् इश्वनीकम् । इश्वनीकीयम् ॥ • ॥ एका याही पञ्चा-
शिका च । एकपञ्चाशिका । एकपञ्चाशिकीय ॥ एकपञ्चाश^{११} इति
नामन ॥ • ॥ अष्टीय ॥ २१० ॥

१ See Pāp. I, 3, 81 2.

२ New Kā, V ed. साहायनि;
D. Y 16 साहायन

३ आन्तरीय MSS (D. C. P. K.)
all other works read यमनाह

४ १ मुखपार्श्वकान्तसो MSS.—Of the
others only H m. has एकतमः; cf Kā,
V I, 2, 127 — Kṛtsnādīyars also
questing the (1) & drak. form एकतीय
५ नवे नृचमाह D. K.

६ K1-26 13, 48.

७ इम्बयीयो वयः । इम्बयीयं नाम
याम इति केचित् । १ 16

८ यादृक्षं यादि यादीय D. C. P.
K. (Slo text).—यादि New, see above

९ K1-26 7 14

१० P भोजि । भोजी (or भोजी)
Hem; the other भोजि only

११ Thus all other works.

अन्तस्थोत्तमदैवशर्मिविषमव्याड्यासुरिश्रौतयः

शौङ्गिः शैशिरिपूर्वपक्षमगधा दन्तायकाठेरणी^१ ।

मत्वर्थापरपक्षमुत्तरकतौ वाल्मीकिवाराटकी

कामप्रस्थसमानशाखमुखतोऽवस्यन्दनामित्रयः ॥ ३१८ ॥

अन्ते तिष्ठतीत्यन्तस्थः । अन्तस्थीयः ॥ अन्तस्था नगरात्यन्त. ॥ * ॥
उत्तमीयः ॥ * ॥ देवशर्मणोऽपत्य दैवशर्मिः । दैवशर्मिः ॥ * ॥ ।वषमे
देशे भवो विषमीयः । विषमादागतं विषमीयम् । विषमरूप्यम् । वि-
षममयम् ॥ समविषमौ नाम ग्रामावित्यन्ये ॥ * ॥ व्यडस्यापत्यं व्याडिः ।
व्याडीयः ॥ * ॥ असुरस्य श्रुतस्य शृङ्गस्य शिशिरस्यापत्यं तत्र भवः ।
आसुरीयः^२ ॥ श्रीतीयः ॥ शौङ्गीयः ॥ शैशिरीयः ॥ * ॥ पूर्वपचीयः ॥
केचित्पूर्वपचापरपक्षभव इति पठन्ति । तन्मते पूर्वपचापरपचाभ्यां तत्र
भव इत्यर्थे क्वोऽन्यत्र ठण्णव । पूर्वपक्षिकः । आपरपक्षिकः ॥ * ॥ मग-
धीयः ॥ * ॥ दन्तयोरग्र दन्ताग्रम् । अन्य द्वेष्यदन्ताद्यौ ग्रामावि-
द्याह । दन्ताग्रियः ॥ * ॥ कठस्त्रेरणः कठेरणः । तस्यापत्यं काठेरणिः ।
काठेरणीयः^३ ॥ काठेरिणिरित्यन्यः^४ ॥ * ॥ मत्वर्थीयः । मत्वर्थ इति
दृष्टः ॥ * ॥ अपरपचीयः ॥ * ॥ उत्तरीयं वस्तं । तथा च ।

सरिदुत्तरीयमिव संहतिमत्

स तरङ्गरङ्गि कलहंसकुलम्^५ ॥

१ काठेरणा C, काठेरिणी F —
A D om text and comment.

२ आसुरि Hem, Kāṣ V ed (वसुरि
a), आसुत् Bō, आसुनोतीत्यासुत्
क्लिबन्तमेतत् आसुतीयम् Yajñ

३ कठस्त्रेरिण कठेरिण. °काठेरि-
णि. काठेरिणीय. B C F K., cf §1
29 comm

४ काठेरिणिरित्यन्य. B C K — का-
ठेरणि Bō, Yajñ, कावेरिणि (° का-
मवेरिणि) K V ed, कावेरिणि MS a,
काठेरणि । काठेरिणि Hem [कठेरि-
णस्य काठेरणि. ° Yajñ]

५ Kirātārj 6, 6, स तरङ्गभङ्गि°
eds

कतीय ॥ ० ॥ वास्वीकीच* । यथा ।

रघस्रनोत्कर्षस्रगे वास्वीकीये तपोवने १ ॥

वराटकच्छ वाराटकि* । वाराटकीच ॥ वाराटिकिरित्यम् ॥ ० ॥

वामप्रक्षीय । इति वामन २ ॥ ० ॥ समाना ग्राह्या वखावी समान

ग्राह्य । समानग्राक्षीय ॥ ० ॥ मुखतीय ॥ ० ॥ चवस्रन्दनीय । च

स्रन्द इत्यने ॥ ० ॥ अमिषखापत्यम् अमिषि । अमिषीच ॥ ११८ ॥

एकाधमोत्तमाच्छासो यामशैकस्तमानत* ।

लावेरययमिशर्माणावाहिंस्येकतसी तथा ३ ॥ ३१९ ॥

ग्राह्य इति छतङ्गस्य इत्यर्थ* । एकग्राक्षीच* ॥ अथमग्राक्षीच* ॥

० तमग्राक्षीच ॥ ० ॥ एकग्रामीच ॥ समानग्रामीच ॥ ० ॥ चावेरे

रचो चावेरच । तस्यापत्य चावेरचि । चावेरक्षीय ॥ चावेरकिरि

त्यम् ४ ॥ ० ॥ अग्निशर्मिच* । अग्निशर्मिरित्यम् ५ ॥ ॥ अहिंस्या

पत्यम् अचिषि । अचिषीच ॥ ० ॥ एकतीय ॥ ११८ ॥

क्षीमपृत्तिच ६ सौमिषिरेकवृक्षीपविन्द्वी ७ ।

हंसवङ्गौ तथाश्वत्थितन्वयीन्नाह्रमानय* ८ ॥ ३२० ॥

१ Raghav 15, 11; [रघस्रनोत्कर्षस्रमुने ed.]

२ वामप्रक्षीय* । वामप्रक्षीय इति वामन । B. C.—All other works have वामप्रक्ष

३ चावेरिच* F; A. D. om. text and comment.

४ F. These MSS. (B. C. F. K.); चावेरचि B.; Y. J.; चावेरचि । चावेरिचि । चावीरचि । Here; om. K.; V. (सीचि । पारचि । ed. 1).

५ अग्निशर्मि* B.; Y. J. Here; अग्निशर्मन् K.; V. ed.; अग्निशर्मि MS. a.

६ क्षीमपृत्तिच E. F.; क्षीमपृत्तिच C. ७ वृषीचविन्द्वि । E.; वृषीचविन्द्वी F.; वृषी चोपविन्द्वी om. K.; वृषी चविन्द्वी C.

८ *तन्वयीन्नाह्रमानय* B.; C. and om. K. om. from तन्वयी to तन्वयन् अश्वत्थि —A. D. om. text and comment.

चैमष्ट्विनोऽपत्यं चैमष्ट्विः । चैमष्ट्वीयः^१ ॥ * ॥ सौमिचीयः ॥ * ॥
 एकवृत्तीयः ॥ * ॥ श्रीपविन्द्वीयः^२ ॥ * ॥ हंसीयः ॥ * ॥ वङ्गोयः ॥ * ॥
 अश्वत्यो नाम कश्चिद्गोत्रकारी । तस्यापत्यम् आश्वत्यिः । आश्वत्यीयः
 ॥ * ॥ तन्वयीयः^६ ॥ * ॥ श्रीद्वाहमीनीयः ॥ ३२० ॥

कुट् च४ स्वराजपरजनदेवानां णिच्छ वेणुकादिभ्यः ।
 प्रस्थोत्तरपदवेचकमध्येत्तरकाश्च मध्यमिका^५ ॥ ३२१ ॥

खकीयः ॥ पाणिन्यादयस्तु स्वदेवशब्दौ न पठन्ति । तन्नते सौवं
 दैवमित्येव भवति^६ ॥ वामनमतेन गणकृतमनित्यमिति न्यायात् कुट्-
 क्ताभावे^७ ऽण्प्रत्यये सौवम् । उत्सादेश्चाजित्यनेनाजि दैवमित्यपि
 संभाव्यते । महाकविप्रणीतप्रयोगदर्शनं चेत्स्वीक्रियते तदा गहादिपाठः
 समाश्रयणीयः । तथा हि रुद्रस्य ।

विद्वोकः^८ सहजः पयोधरतटः कान्तोऽङ्गजो विश्वसः

कण्ठाश्लेषसुहृच्च पञ्चमरवः स्नाद्यो गुरुर्मन्त्रयः ।

संवन्धो विनयस्त्रिरं सहचरी लीलेति पण्याङ्गना

यस्यां स्त्रीयपरिग्रह न रहयन्त्येकान्तयाता अपि ॥

यथा वा । एभिर्निदर्शनैः स्त्रीयैः परकीयैश्च पुष्कलैः^९ ॥

१ चैमवृत्तिनो० चैमवृत्तिः । चैम
 वृत्तीयः F—चैमवृत्ति Bō., Yājñ., चैम
 धन्वि Hem, चैमवृत्तिन् Kāṣ V ed.,
 चैमवृत्ति a, cf. §1 204

२ श्रीपविन्द्वि Hem, एक। विन्द्वि
 Bō, एक। विन्द्वि Yājñ.; om Kāṣ V

३ तत्वयीयः B C

४ कुट् B K; कुहस्य C; कुण्डः E.
 (कुट् = कुक् Kāṣ V iv 2, 138; cf P
 iv 2, 91 vārtt.).

५ ? Thus E.; मध्यमका B. F. K.;
 मेघकाः । C; cf. next page, note ३—
 A. D om text and comment.

६ See the *gopasūtra* कुगजस्य प-
 रस्य च to which the *vārtt* of Kāṣ. V.
 देवस्य चेति वक्तव्यं (iv 2, 138).

७ कुट्क्ताभावे B K.; कुट्ठासदि
 C, कुट्क्ताभावे F.

८ Thus F, विद्वोकः B. C. K.

९ Vām Kāvya. 4, 3, 33, comm

राजकीय* । राज इदं राजकीयमित्यपि ॥ * ॥ परकीय* ॥ * ॥ जन
कीय* ॥ * ॥ देवकीय ॥ * ॥

पिच्छेति षोऽनुबन्धश्चप्रत्यय इत्यर्थः ॥ वेबुभिर्निर्दन्तो वेबुक्* ।
तत्र भवो जातो वा । वैपुकीय ॥ * ॥ प्राञ्चीयम् । प्रञ्चके भव* । प्रा
ञ्चकीय इत्यस्य १ ॥ * ॥ श्रीनरपदीय ॥ * ॥ वैचकीय* ॥ * ॥ मा
ञ्चीय २ ॥ श्रीनरकीय ॥ मञ्चे भवा मञ्चमिका नाम नगरी । तत्रा
भवो माञ्चमिकीय ३ । मञ्चमक इत्यस्य ॥ एते च यो वामनमतेन १ ॥ * ॥
निपुणके भवो ४ निपुणकीय ५ इति खेचिदुदाहरति ॥ * ॥ वेबुवादि
र्निहादावाक्यतिमय । तेनामयमन्दिस्तीक्ष्णती पित्रकमात्रकश्चावपि
संप्रसीतो ॥ अङ्गममधश्चयो राजात्कभि ६ । पूर्वपञ्चइकपचापर
पञ्चशब्दानां कासाङ्कभि ७ । कामप्रश्नश्चात्प्रक्षेत्यादिनाकभि । इम
नानामासात्पीचादीम इत्यादिनाभि ६ । श्रेवेभश्चपि प्राप्ते वचनम्
॥ २२१ ॥ इति गद्यादि* ॥

१ प्रञ्च । प्रञ्चक Hem. ; प्राञ्चकीय
Kāp. V ed. s.l. and M.S. a. प्राञ्चीय ;
Bh. and Yājñ. do not specify the gaps
separately.

२ माञ्चीय* G. K.—For the gaps
address मञ्चमध्वमं चाद्य परञ्चे (Kāp. V
iv 2, 138)—acc. to which मञ्चमीय
माञ्चम from मञ्च—the grammar to
which our work refers, probably had
separate rules, as Hem. vi. 2, 65 पुषि
पीमघ्वाध्वनघाथ । 00 निवासाद्य
रथेऽथ ॥

३ ? मञ्चमका नाम* माञ्चमकीय
MSS (B. G. F. K.); cf. Kiehlhorn, *Ind.
Ant.* vii. p. 208.—Hem., on vi. 2, 67
(वेबुवादिभ्य ईचय) reads माञ्चम-
कीय* । माञ्चमिकीय* । Kāp. V ed. a.
माञ्चमकीयम्

४ निपुणकमवो B. G. K.

५ ? Thus MSS.; निपुणकीय Hem.

६ ? राजात्कभि cf. Pāp. iv 2, 121
(राङ्ग = जनपदावधि); cf. page 205,
note q.

0 See Pāp. iv 2, 11; 2, 123; 2, 112.

काश्यच्युतौ मोदनमोदमानौ

गोवासनारिंदमदेवदत्ताः ।

संवाहसांयाति च हस्तिकर्षूः

कुनामचेदी करणं हिरण्यम् १ ॥ ३२२ ॥

काश्यादिवाहीकग्रामाच्छेदुञ्जिठावित्यनेन काश्यादिभ्यो देश
वाचिभ्यो वाहीकग्रामेभ्यश्च ठञ्जिठौ प्रत्येकं भवतः ॥ * ॥ काश्यो
जनपदाः । तेषु भवा जाता वा । काशिकी । काशिका ॥ * ॥ अच्युतो
ग्रामः । आच्युतिकी । आच्युतिका ॥ * ॥ मोदनाना^२ निवासो ग्रामो
मोदनः । मौदनिकी । मौदनिका ॥ * ॥ मोदमानो ग्रामः । मौद-
मानिकी । मौदमानिका ॥ * ॥ गवां वासनो गोवासनः । तन्निवासो
ग्रामो गोवासनः । गौवासनिकी । गौवासनिका^३ ॥ गौवासन^४ इत्यन्ये ॥
एषा देशादेवेडाद्यचेति^५ छे प्राप्ते ॥ * ॥ अरीन्दमयति । अरिंदमो
ग्रामः । अरिंदमिकी । अरिंदमिका ॥ * ॥ देवदत्तः प्राग्ग्रामः ।
दैवदत्तिकी । दैवदत्तिका । अस्य काश्यादिषु पाठः प्राग्देशार्थः ।
यस्य वाहीकेषु ग्रामस्तस्मादण्वे^६ । दैवदत्ती ॥ * ॥ संवाहयतीति
संवाहः । तस्य निवासो ऽपि संवाहः । सावाहिकी । सावाहिका ॥ सां-
वाह^७ इत्यन्ये ॥ * ॥ स्यात्स्थापत्यं सांयातिरादिराजः । तस्यापत्य

१ करणा हिरण्य. B C K , कर-
णाहिरण्य. F , करणो हिरण्य. E ,
A. D om text and comment

२ ? मोदनाया B K , मोदनी ।
या C

३ गोवासनिकी । गोवासनिका B
C K

४ ? गोवासन MSS (B C F K)—
Hem has गोवाशन and (suppl in

margin) गोवासन, Bū, Yajū गोवा-
सन, Kās V ed गोधाशन, a गोधा-
सर

५ ? °द्यवेति B K , °डाद्यचेति F ,
देशादेवेडाद्यचेति C

६ देवदत्तं नाम वाहीकग्राम. । तत्र
ज्ञातो दैवदत्त' । Hem

७ संवाह B C—सांवाह Hem , स-
वाह Bū, Yajū, K V ed. (सांवाहि a)

धुवा सांघात्य । कुडकोषोत्थादिना^१ खधि तस्य वडपु धुपि । सां
घातय । तत्रिवाधोऽपि जनपदघाहर्षयोऽप्युच्यते^२ । घघातो घाम
कथित् तस्यापत्य सांघाति । तस्य निवाधो घाम सांघातिरिज्जेवे ।
सांघातिकी । सांघातिका ॥ • ॥ शाशिकर्तुकी । शाशिकर्तुका ॥ • ॥
कुम्भितं नाम यस्य स कुनामा । तत्रिवाधोऽपि घाम कुनामा । की
नामिकी । कौनामिका ॥ कुनाधोऽपत्य कौनाम^३ इत्यन्वे । कुसनाम
इति घामन ॥ • ॥ चेदयो जनपद^४ । वेदिकी । वेदिका^४ ॥ • ॥ करं
हेमविशेष । कारषिकी । कारषिका ॥ • ॥ वैरषिकी । वैरषि-
का ॥ ३२२ ॥

शकुलाददश्यामी हिरण्यकरणस्तथा ।

सिन्धुदाससुधासीमञ्जागान्मिषस्तथा सघात्^५ ॥ ३२३ ॥

शकुलात्सामन्तीति शकुलाद्^६ । अघवा । शकुनां कुलान्तीति
निपातनादसोपे^६ । शकुलाद् । तत्रिवाधोऽपि घाम^७ । शकुलादि
की । शकुलादिका ॥ शकुलाद् इति घामन । शकुलात्^८ इत्यन्व
॥ • ॥ दाश्यामिकी । दाश्यामिका ॥ दाश्याम^८ इत्यन्वे ॥ । वैर
ष्यकरषिकी । वैरष्यकरषिका ॥ अन्येषां वैरष्य इति प्रकृति^९ । करष

१ पुत्रकोषजे^० B. C. K. ; L. P. H.
I. 171-2.

२ तत्रिवाध अत्रिजनपद^० साह^० P. ;
तत्रिवाधोर्जनपदसा C. K.

३ कौनाम B. P. K. ; see C.—Hem.
कौनाम B. L. Yaj. K. P. a. L. ed.
कुनामन्

४ वेदयो^० वेदिका वेदिकी C.—B. ;
वेदि L. वेदि; Hem. doubtful K. ;
ed वेदि / वेदि; M. a. वेदि and
ed वेदि ३ J. वेदि। वेदीति विविद

५ A. D. see text and comment.

६ निपातनाद्य जीवे B. C.

७ This F. ; सघना B. C. K.—Hem.

has शकुलाद् & शकुलात्; the other
शकुलाद्

८ दश्याम C.—Hem. K. P. Y इ-

मयाम। B. L. Y J. दश्याम

९ M. a. Hem. has हि(रण्यमन्त)

रयः । ई हिरण्य करसे ।। the other
have only हिरण्य & करष

इति प्रत्ययार्थविशेषणम् । हैरिणिकः । परश्चादि करणमुच्यते^१ ॥
अन्ये ग्रामवाची हैरिण्य^२ इति पठन्ति । तन्मते हैरिण्यकी । कुठारी
कुहाली वा^३ करणम् ॥ * ॥ सिन्धुवो मित्राण्यस्य सिन्धुमित्रो देशः ।
सैन्धुमित्रिकी । सैन्धुमित्रिका ॥ * ॥ एवं दासमित्रः । दासमित्रिकी ॥
सौधामित्रिकी ॥ सौममित्रिकी ॥ छागमित्रिकी ॥ * ॥ सह मित्राण्यस्य ।
सधमित्रः^४ । निपातनाद् हस्य धकारे । साधमित्रिकी ॥ ३२३ ॥

युवदेवोपतो राजः कालात्कोपादिपूर्वतः ।

शौवावतानभारङ्गी अरिचो भोजसंसतः^५ ॥ ३२४ ॥

युवराजस्य निवासोऽपि युवराजः । यौवराजिकी ॥ * ॥ एव देव-
राजोपराजौ ग्रामौ । दैवराजिकी ॥ श्रीपराजिकी ॥ * ॥ कालात्को-
पादिपूर्वत इति कोपादयः पूर्वे यस्यासौ कोपादिपूर्वः । कौपकालिकी ।
कौपकालिका ॥ आपत्कालिकी ॥ पौर्णकालिकी ॥ श्रीध्वकालिकी^६ ॥
प्राक्कालीनोत्तरकालीनार्वाक्कालीनप्रभृतिप्रयोगेषु खप्रत्ययो दृश्यते
स चानुक्तोऽप्यवगन्तव्यः । अन्यथा बद्धतरलद्व्यचतिप्रसङ्गः स्यात् ॥ * ॥
शूनोऽवतानः श्वावतानो मणिः । तेन निर्दृत्तो ग्रामः । शौवावतानः ।
शौवावतानिकी ॥ * ॥ भारङ्गेर्निवासोऽपि भारङ्गिः । भारङ्गिकी ।
तारङ्गिरित्यन्ये^७ ॥ * ॥ अरिचस्य निवासोऽप्यरिचः । अरिचिकी ॥ * ॥

१ कारणमुच्यते B F K

२ हैरिण्य B K., cf. p 337, n ७,
and p 362, n ९

३ हैरिण्यकी° B K, हिरिण्यकी° C,
कुहाली वा K F, कुहाला वा B C

४ साधमित्रः B C K

५ शौवावतान° B C, भारिगा अ°
C; A D om text and comment.

६ Bō, Yajñ, Kāṣ V ed (not MS
a) add तत् (तात्कालिकी °का), for
Hem see व्यादि in list of gaṇas

७ Thus F, भारंगिरित्यन्ये B K,
सारंगिरित्यन्ये C—Hem has भारिगं
& तारिगि, Bō भारङ्गी, Yajñ, Kāṣ
V a भारङ्गि, Kāṣ. V ed भौरिकि ।
भौरिकि । (!)

राजकीय । राज इदं राजकीयमित्यपि ॥ ० ॥ परकीय ॥ ० ॥ जन-
कीय ॥ ० ॥ देवकीय ॥ ० ॥

विष्णवेति षोऽनुबन्धश्चप्रत्यय इत्यर्थः ॥ वेणुभिर्निर्दिष्टो वेणुः ।
तत्र भवो जातो वा । वेणुकीय ॥ ० ॥ प्राञ्चीयम् । प्रञ्चणे भवः । प्रा-
ञ्चकीय इत्यन्व १ ॥ ० ॥ शौत्तरपदीय ॥ ० ॥ वैशकीय ॥ ० ॥ ना-
ञ्चीय २ ॥ शौत्तरकीय ॥ मध्ये भवा मध्यमिका नाम नगरी । तथा
भवो माध्यमिकीय ३ । मध्यमक इत्यन्व ॥ एते षडो वामनमतेन ४ ॥
निपुण्ये भवो ५ निपुण्यकीय ६ इति केचिदुदाहरन्ति ॥ ० ॥ वेणुवादि-
र्निशादावाकृतिगणः । नेगामघनन्दिशीकृतो पिङ्गवमाहकप्रभ्यादिपि
संघृष्टीतो ॥ अष्टमगणप्रभ्यो राजात्कृमि ६ । पूर्वपञ्चमपञ्चपर-
पञ्चमद्वानां कात्ताडमि ७ । कामप्रज्ञशब्दात्पञ्चेत्यादिनाकमि । राम-
नागामाद्यात्पौषादीन् इत्यादिनामि ६ । श्रेवेभ्यश्चि प्राप्ते वचनम्
॥ २२१ ॥ इति महादिः ॥

१ प्रञ्च । प्रञ्चणं *Hecc.*; प्राञ्चकीयं
Kāp. V ed. a.L. and MS. a. प्राञ्चीयं;
MS. and Y. jh. do not specify the gaps
or added.

२ माञ्चीयः G. K.—For the gene-
alogy मध्यमघनं चाह चरणे (Kāp. V
lv 2, 129)—acc. to which मध्यमीय
माध्यम from मध्य—the grammar to
which our work refers, probably had
separate rules. *Hecc.* vl. 2, 10 पुषि-
षीमथापञ्चमघात् । 00 निषाघात्
रचेऽङ् १

३ मध्यमका वाम माध्यमकीय
MSB. (H. C. P. K.); cf. *Kalhana. Ind.*
Anal. vl. p. 200.—*Hecc.*, on vl. 2, 10
(वेणुवादिभ्य ईयश्) reads माध्यम-
कीयः । माध्यमिकीयः ॥ Kāp. V ed. a.
माध्यमकीयम्

४ निपुण्यवमवो H. C. K.
५ ? Thus MSB.; निपुण्यकीय *Hecc.*
६ ? राजाद्वामि cf. *Pāp.* lv 2, 121
(राज = जनपदादिभिः); cf. page 251
note 9

0 See *Pāp.* lv 2, 11; 2, 122; 2, 112

काश्यच्युतौ मोदनमोदमानौ

गोवासनारिंदमदेवदत्ताः ।

संवाहसांयाति च हस्तिकर्षूः

कुनामचेदी करणं हिरण्यम्^१ ॥ ३२२ ॥

काश्यादिवाहीकग्रामाच्छेदुञ्जिठावित्यनेन काश्यादिभ्यो देश
वाचिभ्यो वाहीकग्रामेभ्यश्च ठञ्जिठौ प्रत्येक भवतः ॥ * ॥ काश्यो
जनपदाः । तेषु भवा जाता वा । काशिकी । काशिका ॥ * ॥ अच्युतो
ग्रामः । आच्युतिकी । आच्युतिका ॥ * ॥ मोदनानां^२ निवासो ग्रामो
मोदनः । मौदनिकी । मौदनिका ॥ * ॥ मोदमानो ग्रामः । मौद-
मानिकी । मौदमानिका ॥ * ॥ गवां वासनो गोवासनः । तन्निवासो
ग्रामो गोवासनः । गौवासनिकी । गौवासनिका^३ ॥ गौवासन^४ इत्यन्ये ॥
एषां देशादेवेडाश्चेति^५ क्के प्राप्ते ॥ * ॥ अरीन्दमयति । अरिंदमो
ग्रामः । आरिंदमिकी । आरिंदमिका ॥ * ॥ देवदत्त. प्राग्ग्रामः ।
दैवदत्तिकी । दैवदत्तिका । अस्य काश्यादिषु पाठ. प्राग्देशार्थः ।
यस्य वाहीकेषु ग्रामस्तस्मादण्वेव^६ । दैवदत्तो ॥ * ॥ संवाहयतीति
संवाहः । तस्य निवासोऽपि संवाहः । सांवाहिकी । सांवाहिका ॥ सा-
वाह^७ इत्यन्ये ॥ * ॥ सयातस्यापत्यं सांयातिरादिराजः । तस्यापत्य

१ करणा हिरण्य. B C K , कर-
णाहिरण्या. F , करणो हिरण्य. E ,
A D om text and comment

२ ? मोदनाया B K , मोदनी ।
या C

३ गोवासानिकी । गोवासनिका B
C K

४ ? गोवासन MSS (B C F K)—
Hem. has गौवाशन and (suppl. in

margin) गौवासन, Bū, Yajñ गोवा-
सन, Kās V ed गोधाशन, a गोधा-
सर

५ ? ऽव्येति B K , ऽडाश्चेति F ,
देशादेवेडाश्चेति C

६ देवदत्तं नाम वाहीकग्रामः । तत्र
ज्ञातो दैवदत्त । Hem

७ संवाह B C—सांवाह Hem , सं-
वाह Bū, Yajñ, K V ed. (सांवाहि a)

पुत्रा सांघात्य । कुबकोससेत्यादिना^१ खधि तस्य यज्जु सुधि । सां
घातय । तन्निवासोऽपि जनपदसाहचर्यादुच्यते^२ ॥ यघातो नाम
कश्चित् तस्मात्पत्यं सांघाति । तस्य निवासो ग्रामं सांघातिरित्येके ।
सांघातिकी । सांघातिका ॥ • ॥ शक्तिर्बुकी । शक्तिर्बुका ॥ • ॥
कुम्भितं नाम यस्य स कुनामा । तन्निवासोऽपि ग्रामं कुनामा । कौ
नामिकी । कौनामिका ॥ कुनाचोऽपत्यं कौनाम^३ इत्यम्ये ॥ कुसनाम
इति वामन ॥ • ॥ सेदयो जनपद । सेदिकी । सेदिका^४ ॥ • ॥ करवं
रेत्रविशेष । कारषिकी । कारषिका ॥ • ॥ शैरषिकी । शैरषि
का ॥ १२२ ॥

शकुलाददशग्रामौ हिरण्यकरणस्तथा ।

सिन्धुदासमुधासोमच्छागाग्निषस्तथा सधात्^५ ॥ ३२३ ॥

शकुलान्नाम्नान्तीति शकुलाद् । अथवा । श्कुनां कुलान्तीति
निपातनादस्तीपे^६ । शकुलाद् । तन्निवासोऽपि ग्रामं । शकुलादि
की । शकुलादिका ॥ शकुलाद् इति वामन । शकुलात्^७ इत्यम्यं
॥ • ॥ दामपामिकी । दामपामिका ॥ दामपाम^८ इत्यम्ये ॥ • ॥ शैर
षकरषिकी । शैरषकरषिका ॥ अन्वेषां शैरष इति प्रकृति^९ । करष

१ पुत्रकोससे^० B. G. K.; cf. P. 171 2.

२ तन्निवास अथिवनपद् साह^० F.; तन्निवासोर्विवनपद्सा^० G. K.

३ कौनाम B. F. K.; om. G.—Hem. कौनाम; Bb., Yajñ., K. V. a., J. cd. कुनामम्

४ सेदयो वेदिका वेदिकी G.—Bb. वेदि L वेदि; Hem. doubtful; K. V. cd. वेदि L वेदि; M.B. a. वेदि and adds वेदि; Yajñ. वेदि। वेदीति वेदि।

५ A. D. om. text and comment.

६ निपातनाद्य बोधि B. G.

७ Thus F.; शकुला B. G. K.—Hem. has शकुलाद् & शकुलात्; the others शकुलाद्

८ दामपाम G.—Hem., Kdp. V दामपाम; Bb., Yajñ. दामपाम

९ M.B. Hem. has हि[रण्यकरण] रष । शैरष करषे ॥ the others have only शैरष & करष

इति प्रत्ययार्थविशेषणम् । हैरण्यिकः । परश्चादि करणमुच्यते^१ ॥
 अन्ये ग्रामवाची हैरण्य^२ इति पठन्ति । तन्मते हैरण्यकी । कुठारी
 कुहालो वा^३ करणम् ॥ * ॥ सिन्धुवो मित्राण्यस्य सिन्धुमित्रो देशः ।
 सिन्धुमित्रिकी । सिन्धुमित्रिका ॥ * ॥ एवं दासमित्रः । दासमित्रिकी ॥
 सौधामित्रिकी ॥ सौममित्रिकी ॥ छागमित्रिकी ॥ * ॥ सह मित्राण्यस्य ।
 सधमित्रः^४ । निपातनाद् हस्य धकारे । साधमित्रिकी ॥ ३२३ ॥

युवदेवोपतो राजः कालात्कोपादिपूर्वतः ।

श्रीवावतानभारङ्गी अरिचो भोजसंमतः^५ ॥ ३२४ ॥

युवराजस्य निवासोऽपि युवराजः । यौवराजिकी ॥ * ॥ एव देव-
 राजोपराजौ ग्रामौ । दैवराजिकी ॥ औपराजिकी ॥ * ॥ कालात्को-
 पादिपूर्वत इति कोपादयः पूर्वं यस्यासौ कोपादिपूर्वः । कौपकालिकी ।
 कौपकालिका ॥ आपत्कालिकी ॥ पौर्णकालिकी ॥ और्ध्वकालिकी^६ ॥
 प्राक्कालीनोत्तरकालीनार्वाक्कालीनप्रभृतिप्रयोगेषु खप्रत्ययो दृश्यते
 स चानुक्तोऽप्यवगन्तव्यः । अन्यथा वज्रतरलक्ष्यक्षतिप्रसङ्गः स्यात् ॥ * ॥
 षड्गुणोऽवतानः श्वावतानो मणिः । तेन निर्वृत्तो ग्रामः । श्रीवावतानः ।
 श्रीवावतानिकी ॥ * ॥ भारङ्गेर्निवासोऽपि भारङ्गिः । भारङ्गिकी ।
 तारङ्गिरित्यन्ये^७ ॥ * ॥ अरिचस्य निवासोऽप्यरिचः । आरिचिकी ॥ * ॥

१ कारणमुच्यते B F K

२ ? हैरण्य B K., cf. p 337, n ७,
and p 362, n ९

३ हैरण्यकी° B K, हिरण्यकी° C,
कुहाली वा K F, कुहाला वा B C

४ साधमित्र. B C K

५ श्रीवावतान° B C, भारिगा अ°
C, A D om text and comment.

६ B_o, Yajñ, Kās V ed (not MS
a) add तत् (तात्कालिकी °का), for
Hem see व्यादि in list of *ganas*

७ Thus F, भारंगिरित्यन्ये B K,
सारंगिरित्यन्ये C — Hem has भारिग
& तारंगि, B_o भारङ्गी, Yajñ, Kās
V a भारङ्गि, Kās. V ed भौरिकि ।
भौरिकि । (!)

देशादिति किम् । काशीनां चविद्याणां ज्ञाना । काशीया ॥
 देवदत्तो नाम कथित् । तस्य प्लाघा । देवदत्तोया । देवदत्ता ॥
 अच्युतादीनां प्रविषयाभावेऽपि काशादिपाठसामर्थ्याद्ब्रह्मिणी भ
 वत । काशिचेदिभ्यां^१ प्रम्पपुरेत्यादिना बद्धने मित्यादिना^२ वा
 ऽकञ्चि ॥ सांघातिभारङ्गिभ्याम् प्राघात्पीचादीभ्योऽश्चभ्राचभर
 ताभ्यामित्यनेनादि^३ । आदेजाघचं हे ॥ हलिकर्पूमद्वात् प्राच्योड
 मीत्यनेन^४ ठञ्चि ॥ मिन्धुमिचादिभ्य ईरोपान्नादकम् इत्यनेनाक
 ङि^५ ॥ श्रेयेभ्योऽसि प्राप्ते वचनम् ॥ २९४ ॥ इति काश्मादि ॥

पलदी गोमती गोष्ठी परिस्ता परियसथा ।

वाहीक' गूरसेनश्च नैकती च पटञ्चरः ६ ॥ ३२५ ॥

कोपान्तपलदीभ्यो ऽष् इत्यनेन कोपान्तात्पलद्यादय देयवाचिन
 श्रेये ऽर्च्येऽश्चप्रत्ययो भवति ॥ ॥ पलघां देयविशेषे जातो भवो वा ।
 पालद । पालदी । वाहीकयामलचणयोऽष्टमिठयो प्राप्तयो ॥ ॥
 गोमती नदी । तत्तद्वचरितो देशो गोमती । गोमत । ईरोपान्ता
 दकञ्चि प्राप्ते^६ ॥ ० ॥ गौड ९ । वाहीकयामलचणयोऽष्टमिठयो ॥ ॥
 पारिष ॥ पारिषद पापदो वा । अनयोन्देऽस्य वाहीकलचणयो
 ष्टमिठयोर्वा ॥ ॥ वाहीकेषु भवो वाहीक । गहादोत्यादिना

१ काशिचेदिभ्यां () काशिचेदि

भा () (P. 12. 122

२ P. 12. 122

३ ब्रह्मलवादिना P. (P. 12. 1

2. 122

४ प्राच्योडमिष P. (P. 12. 1. 2

112. 22

५ P. 12. 122

६ गूरसेनश्च P. A. D. om. text
ad. rowmanal.

७ P. 12. 122

८ P. 12. 122

९ P. 12. 122

१० P. 12. 122

हे ॥ * ॥ शौरसेनः । प्रस्थपुरेत्यादिना^१ ॥ * ॥ नैकतः ॥ नैकीति^२ वा-
मनः ॥ * ॥ पाटञ्चरः । ईरोपान्तादकञि प्राप्ते ॥ ३२५ ॥

बहोः कमलजालाभ्यां कालात्कीटोऽथ रोमकः ।

सकृल्लोमोदपानौ च कमलात्कीकरो भिदा^३ ॥ ३२६ ॥

बाङ्गकीटः ॥ * ॥ कामलकीटः ॥ * ॥ जालकीटः ॥ * ॥ कालकीटः ॥
कलकूट इति वामनः^४ ॥ * ॥ रोमकः । देशादेवैराद्यच^५ इत्यनेन
हे ॥ * ॥ सकृल्लोमि भवः । सकृल्लोमः । निपातनान्नलोपः । अयं भो-
जमतेन ॥ यकृल्लोमन् इति वामनः^६ ॥ यकृल्लोमन्ख चेत्यन्येऽपि^७ ॥
शकटाङ्गजखदग्यामाद् यकृल्लोमन्^८ इति विशेषसूत्रमाह । उदग्याम-
वाची याकृल्लोमो^९ऽञि । अन्यो याकृल्लोमनः^{१०} ॥ * ॥ श्रीदपानः ॥ * ॥
कामलकीकरः ॥ * ॥ कामलभिदः ॥ अनुक्तानां तु वाध्यबाधकाभावः
खयं द्रष्टव्यः^{११} ॥ ३२६ ॥ इति पलद्यादिः ॥

१ The complete rule apparently in-
cludes P 11, 2, 122 (121) & 124 (where
it seems to have राष्ट्र for वनपदावधि)
Hem has the two rules vi 3, 44 प्रस्थ-
पुरबहान्तयोपान्दधन्वार्थात् ॥ 45. रा-
ट्ट्रेभ्यः ॥ cf p 360, ५ ६

२ नैकाति C, कैकीति B. — नैकती
Bö, Yajñ, नैकती (v ॥ नैधकी ।
नैकेती) Kāṣ V ed, नैरीकी MS a,
नैकेती । तैकी । अन्ये तु नैकीं नैवीं च
पठन्ति । Hem

३ कमलाचीकरो भिदा. C K, A
D om text and comment

४ कलकीट Bö, Yajñ, K V ed a.,
Kāṣ V ed also कालकूट, om Hem

५ ? देशादेः वैराद्यच C, देशादेचे-
रा° F

६ यकृल्लोम इति° B, om C K —
The other works have यकृल्लोमन् (K,
V ed v 1 सू°)

७ ? यकृल्लोमन्खडित्यन्येऽपि F

८ Hem has the same rule, vi 3, 28

उदग्यामाद् यकृल्लोमन्ः ॥

९ ? यकृल्लोमो MSS (B C F K.)

१० ? अन्ये याकृल्लोमानः B C K

११ °वाध्यकावो द्रष्टव्यः B C K.

कच्छं कुलूतं परसिन्धुसाल्वौ गन्धारसिन्धु स्थलसिन्धुवर्णौ ।
 क्षरमीररङ्गु कुल्लसिन्धुसिन्धु विजापकधीपकुलानुषण्डा २ ॥ ३२७ ॥

कच्छादेरित्यनेन कच्छादे मध्यनपाद्देववाचिन श्रेवेऽर्चेऽक्ष म
 वति ॥ ० ॥ कच्छे भव । कच्छ ॥ ० ॥ कीकृत ॥ उच्यते इत्यन्ते ॥ ० ॥
 परसिन्धुषु भव । पारसिन्धव । वङ्गसिन्धुनामित्यनेनोभयपदारैश्च
 ॥ ० ॥ साण ॥ ० ॥ गान्धार ॥ ० ॥ सिन्धुषु भव । सिन्धव । कच्छ
 ॥ ० ॥ साणसिन्धव १ ॥ ० ॥ वर्षुर्नाम इद । तच्छादुरभवो देवो वर्षु ।
 तत्र भवो वार्षव ॥ ० ॥ कश्मीरेषु भव । काश्मीर कुङ्कुम ॥ ० ॥
 राङ्गव । यदा रङ्गुर्नामत्रियेष । राङ्गव स्रगरीमजम् ॥ ० ॥ कीरवम् ॥
 कुङ्कुमधरादेत्यनेनाकश्मपि । कीरवकोऽसादि १ ॥ ० ॥ शानुषेन्धव
 ॥ ० ॥ विजापक । विजापक इति भोज ॥ ० ॥ द्विप ॥ ० ॥ कील ।
 अथ वामनमतेन ॥ कुल्ल इत्यन्व ० ॥ ॥ शानुषच्छ । शनुषच्छ
 इत्यन्ते १ ॥ २९० ॥

अङ्गारानुपकषोजा रञ्जुकर्णविरूपका २ ।

मधुमानन्तरीपक्ष वापवाहायजापरो १० ॥ ३२८ ॥

१ 'सिन्धुशाली' B.; सिन्धुशर्षी D.
 G. K.

२ 'कुलानुषण्डा' B. C. P

३ कुलूत Here; कुलूत K. & V ed.;
 कुलूत a.; कलूतर D., Y jd. | Y jd.
 add वर्षमानसु कलूतशब्द (1) पयाठ ।
 उच्यते इति ॥

४ वङ्गसिन्धुसिन्धुना F; cf. sup. vii.
 2, 19

५ The other works omit परसिन्धु
 वङ्गसिन्धु & साणसिन्धु; but Here has
 वङ्गसिन्धु । सिन्धव ।

६ 'सादि' B. C. K.; कीरव ।
 कीरसादि F; cf. P fr 2, 120.

७ Neither word is given by the
 other eds.

८ Here, has both forms; B. कलू
 वच्छ; Y jd. कलूवच्छ [कलूवच्छ इति
 विहित comm.]; यदु । कलू । (1) K. &
 V ed.; om. MB. a.

९ 'अङ्गारानुपक' अङ्गुतिरूपका; B;
 रञ्जुकर्ण C.

१० पादवाहाय K. (A. of next note);
 A D om. text and comment.

आङ्गारः । चन्द्रमतेन ॥ * ॥ आनूपः ॥ * ॥ काम्बोजः ॥ * ॥
 राख्ववः ॥ कार्णवः ॥ वैरूपकः ॥ त्रयं वामनमतेन ॥ * ॥ मधुमान्य-
 वतः । तत्र भवो माधुमतः ॥ * ॥ आन्तरीपः ॥ आजवापः^१ ॥ द्वयं
 चन्द्रमतेन ॥ * ॥ आजवाहः ॥

एतेषां शब्दानां नृतत्स्येऽकञ् इत्यनेनाकञि^२ ॥ काच्छको मनुष्यः ।
 काच्छकमस्य हसितम् । काच्छिका चूडा ॥ सैन्धवको मनुष्यः । सैन्धव-
 कस्य जल्पितम् । एवं सर्वत्र ॥ तथा अपदातौ शाल्वात् । गोयवा-
 म्बोरित्याभ्यामकञ् भवति^३ । शाल्वको मनुष्यः । अपदाताविति किम् ।
 शाल्वः पदातिः । शाल्वमस्य हसितम् । शाल्वको गौः । शाल्विका
 यवागूः । द्वैषान्वर्षीति^४ वचनात् । यमुनाद्वीपे जातो भवो वा ।
 द्वैपको व्यासः । राष्ट्रार्थादकञि^५ प्राप्ते । वज्रत्वे त्वित्यनेन वा वच-
 नम् ॥ अत्र प्रायेण कच्छादयः शब्दा जनपदवाचिनः ॥ ३२८ ॥ इति
 कच्छादिः ॥

धूमार्जुनावावयगर्तघोषाः

षडण्डसाकेतशशादनाश्च ।

संस्तीयतीर्थारुणमिचवर्चा

द्वीपान्तरीपोज्जयनीविदेहाः^६ ॥ ३२९ ॥

१ In A the following passage is in-
 serted in the comm on §1 128 आन्त-
 रीपः । आजवापः (cf. last note) । द्वयं
 चन्द्रमतेन आजवाहः । एतेषां पदानां
 नृतत्स्येऽकञित्यनेनाकञि कात्सको म-
 नुष्यः । काच्छकमस्य हसितम् ।

२ Cf Pāp iv 2, 134

३ See Pāp iv 2, 135-6

४ ? द्वैष्याऽन्वर्षीति B K , द्वैष्या-
 लषीति C , द्वैष्यादलषीति F [? cf

P iv 3, 10, Hem on vi 3, 69 (द्वीपा-
 दनुसमुद्र ष्यः ।) remarks द्वैष्यो मनु-
 ष्यः । द्वैष्यमस्य हसितम् । अनुसमुद्रमिति
 किम् । अनुनदि यो द्वीपस्तस्माद् द्वैपको
 व्यासः । द्वैपकमस्य हसितम्]

५ राष्ट्रार्थादकञि B C K , cf Pāp
 v 2, 124-5

६ °मिचवर्चा द्वीपांतरीपो° E ,
 मिचवर्चा° C F , °पोज्जयनी° B C
 F , A D om text and comment

धूमादिदेयमाह्वारप्रतिबन्धवर्तमानादित्यनेन^१ धूमादे शब्दगणा
 दकम् भवति ॥ • ॥ धूमो याम । तत्र भवो धीमक^२ ॥ • ॥ अण्वो
 नावोऽस्त्र । अणुगौ^३ । तत्र निवासस्त्रिहृत्तो^४ वा । आर्जुनाव^५ ।
 तत्र भव आर्जुनावक । हे प्राप्ते^६ । अचार्य बाहीकपामसूरा हाप-
 वादधोठम्भिठयोरकम् ॥ • ॥ आवये भव आवयक । आवयो
 मदीयाम इत्यन्वे^७ ॥ आवयान्तीर्थे । आवयकं तीर्थम् । आवयमन्वदि
 त्यन्व ॥ • ॥ गार्तक^८ ॥ • ॥ धीपक^९ ॥ • ॥ पादयक^{१०} । पदाय^{११}
 इत्यन्व^{१२} ॥ • ॥ बाकेतक^{१३} ॥ • ॥ श्यादानक । माबादन^{१४} इति वा
 मम ॥ • ॥ पांसीयक । पंसीय^{१५} इत्यन्वे ॥ • ॥ तीर्थक ॥ • ॥ चरवो
 याम । आरवक ॥ • ॥ मीचक ॥ • ॥ वार्चक^{१६} ॥ • ॥ दीपक^{१७} ॥ • ॥
 आन्तरीपक^{१८} ॥ • ॥ शीञ्जयमक ॥ • ॥ विदेशक ॥ २२८ ॥

सचासाहानर्तपाठेयपद्य

शय्याराज्यौ धार्तराज्ञी च कुक्षि^१ ।

द्याहायत्राहावपाधेयवर्ज्या

आञ्जीकूलो माठये चवरश्च^{१०} ॥ ३३० ॥

१ धूमादिग ५४९; C. P. ५५५ ५२.

२ निवृत्तो D. C. F. E. ५५५.

३ वृदाये प्राप्ते १ ५६; P. १, ११६.

४ The ५५९ (७ मदी । याम इत्य

५ आवय बाहीकपाम । आवयो

मदीयाम इत्यन्वे । आवयान्तीर्थे १ ५६.

६ आवय ५५५ आवय; K. १ ed.

आवयान्तीर्थे • अवाट । तीर्थे ।

७ पदाय F पदाय । पदाय ५५५.

८ पादय D. १ ५६ पादय । पादय

K. १ ed. पादय •

९ माषोद्वम C.—All the other work
 have श्यादान

१० The D., ५५६, Hem. १ धीपक
 K. १ ed. om. •

११ P. वार्चक F; पार्चक । वार्चक ।

C.—मिचवर्ध L. मिचवर्ध ५५५, मिच
 वर्ध [वर्धभावनु मिच । वर्ध १] १ ५६.

om. Hem. १ मिच । (यम १) K. १ ed.
 om. ५५५ •

१२ आन्तरीपक F

१३ आञ्जीकूलो F । पादय E. K.
 पादय D. पादय C.—A. D. om. ५५५
 ed. om. ५५५.

सत्रासाहो^१ राजा । तन्निवासोऽपि सः । सात्रासाहकः ॥ * ॥
 आनर्ताः चत्रियाः । तन्निवासोऽपि सः । आनर्तकः ॥ * ॥ पाठेयस्य
 निवासोऽपि सः । पाठेयकः ॥ * ॥ पल्लिभिन्ननिवासः^२ । पालकः ॥ * ॥
 शष्पाणां बालदणानां स्थानं शष्पम् । शष्पकः ॥ * ॥ अराज्ञी^३ नाम
 काचित्स्त्री । तस्या निवास आराज्ञी नगरी । आराज्ञकः ॥ अराज्ञी-
 त्यन्यः^४ ॥ * ॥ धृता राजानो येन स धृतराजो नृपः । तन्निर्वृत्ता धार्त-
 राज्ञी नगरी । धार्तराज्ञकः ॥ धार्तराष्ट्रीत्यप्यन्ये पठन्ति^५ । तत्र धृतं
 राष्ट्रमनेन । धृतराष्ट्रो राजा । तन्निर्वृत्ता धार्तराष्ट्री नगरी । धार्त-
 राष्ट्रकः ॥ * ॥ कुचिर्नगकुचौ ग्रामः । कौचकः ॥ समुद्रकुचिरित्यन्ये
 पठन्ति । तन्मते सामुद्रकुचकः^६ ॥ * ॥ द्वावाहावौ यस्मिन्^७ । द्वाहावो
 ग्रामः । एव आहावः । द्वैयाहावकः । त्रैयाहावकः ॥ * ॥ पाथेयो
 ग्रामः । पाथेयकः ॥ * ॥ वर्ज्यो ग्रामः । वार्ज्यकः^८ ॥ * ॥ आञ्जीकूलो
 नाम ग्रामः । आञ्जीकूलकः^९ ॥ अञ्जिकूल^९ इति भोजः ॥ * ॥ माठरो
 ग्रामः । माठरकः ॥ * ॥ बर्बरौ देशविशेषः । वार्बरकः ॥ बर्वड^{१०}
 इत्यन्यः ॥ ३३० ॥

१ Thus Kās V, सात्रासाह Bō, Yajū, Hem both

२ पल्ली Bō, Yajū, Hem, वल्ली v l K V ed, वल्लि a

३ C om from अराज्ञी to द्वावाहावौ यस्मिन् । द्वा

४ आराज्ञीत्यन्य MSS (B F K), cf page 372, note 2 — आराज्ञी Bō, Yajū, Kās V, अराज्ञी and आराज्ञी Hem

५ Hem has these two & धार्तराष्ट्र, the others धार्तराज्ञी only

६ सामुद्रकुचिक् F — Hem has कुचि and समुद्रकुचि, the others कुचि only

७ वर्ज्यो वार्ज्यक B C K

८ आञ्जीमूलो आञ्जीमूलक B K, आज्यमूलो आञ्जामूलक C, शाण्डीकूल cf page 368, note 10

९ आञ्जिकूल F — आञ्जीकूल Bō, Yajū, आञ्जीकूल K V ed., शाण्डीकूल a, अञ्जीकूल Hem

१० कर्वड F — बर्वड Hem, the others बर्वर

दाक्षिणापथपट्टारौ समुद्रो नीमनुषयो^१ ।

मद्रकूलं च भक्षाली राजशब्दास्थलीगृहे^२ ॥ ३३१ ॥

दक्षिण पन्था दक्षिणापथ । आदत्ते द्रक्ष्य वज्रमिति^३ वज्र
वधवनादत्त पाठाद्वा दीर्घ । दक्षिणापथक ॥०॥ पट्टारो^४ घाम ।
पाट्टारक ॥०॥ सामुद्रिका नी । सामुद्रिको मनुष्य । चम्प्य च सामुद्रं
सर्वथं वर्त्त वा ॥०॥ मद्राणां कूलं मद्रकूलम् । तन्ममीपे घामो मद्र
कूल । मद्रकूलक ॥०॥ भक्षाली घाम । भाषासक^५ ॥ भक्षारो
व्यम्^६ ॥०॥ राजश्लोक ॥०॥ राजघृष्टं नगरम् । राजघृष्टक ॥२२१॥

माहकादानकान्माधाहोषमानाट्टमद्रकात्^६ ।

दायशायनसमुद्राभ्यां स्थलीशब्द^७ परो मत^८ ॥ ३३२ ॥

माहकाणां शस्त्री । माहकशस्त्री । माहकश्लोक ॥०॥ शानक
श्लोक^९ ॥०॥ मावश्लोक ॥०॥ यौषश्लोक^{१०} ॥०॥ मानश्लोक^{११} ।
मानकशस्त्रीव्यम्^{१२} ॥०॥ ग्राहश्लोक^{१३} ॥०॥ मद्रकश्लोक^{१४} ॥०॥
दक्षिणापथं दाक्षि । तस्यापथं शुवा दक्षिणापथ । तस्य शस्त्री

१ *पाट्टारौ B. C. F. K.; पट्टारौ E.

२ शब्दगुहे F; A. D. om. text and comment.

३ / आदत्ते द्रक्ष्य B. K. (perhaps right); आदत्ते C.; आदत्ते F; cf. p. 61, L. 5; p. 196, L. 2; p. 318, L. 15; F. vl. 2, 63-4.

४ / पाट्टारौ B. F. K.; पाट्टारौ C.—
पट्टार B., Yajñ; om. Hem., K. V.

५ भक्षाली B., Yajñ; भक्षाली ।
भक्षाली । भक्षाली । Hem.; भक्षाली
K. V. ed., तथापी ॥

६ मानाद्रिमद्रकात् B. C. F. K.
(see note 2); *मद्रुवात् E.; A. D. om.
text and comment.

७ मावशस्त्रीव्यम् B. — Hem. has
both; B., Y. Jñ. मानशस्त्री; K. V. ed.
= J. मवशस्त्री & मानवशस्त्री

८ Thus acc. to E.; श्दुशस्त्री also
B., Yajñ Hem.; om. K. V.; आद्रि
श्लोक: MSS. (B. C. F. K.); आद्रि
perhaps from miscoding श्दु for श्दु

९ B., मद्रकशस्त्री (? E. cl. 2. ६);
मद्रक Y. ed., Hem.; om. K. V.

दाण्डायनस्थली । दाण्डाचनस्थलकः ॥ * ॥ सामुद्रस्थलकः । अयं
दिग्वस्त्रमतेन^१ ॥ ३२२ ॥

अर्जुनवातराडायनविनादवणियावसायवाटूराः^२ ।

कूलात्सौवीरिध्विमकान्तशकुन्तीकाषायाश्च^३ ॥ ३३३ ॥

अर्जुनः पार्थोऽन्यो वा । तन्निवासोऽपि ग्रामोऽर्जुनः । अर्जुनकः
॥ * ॥ वातण्डायनकः^४ । अयं वामनमतेन ॥ अवतण्ड च्छिग्राम^५
इत्यन्यः । वतण्ड इत्यपरः ॥ * ॥ विनादो ग्रामः । विनादकः ॥ * ॥ अनु-
कम्पितो वणदत्तो वणियः^६ । वाणियकः ॥ * ॥ अवसायो ग्रामः ।
आवसायकः । अयं वामनमतेन^७ ॥ * ॥ वाटयतीति वाटूरो ग्रामः ।
वाटूरकः^८ ॥ खाटूर इत्यन्त^९ ॥ * ॥ कौलको भवति सौवीरसेत् ।
कौलोऽन्यः ॥ कुलादित्यन्ये पठन्ति ॥ * ॥ इमः कश्चित् । तस्य कान्त
इमकान्तः । ऐमकान्तकः ॥ * ॥ शाकुन्तकः^{१०} ॥ * ॥ काषायकः । अयं वा-
मनमतेन ॥ * ॥ छविष्येश्वरः प्राप्ते बाहीकग्रामेभ्यश्छविष्योः परिशिष्टे-
भ्योऽपि । विदेहानर्तपाठेयपाथेयानां प्रसङ्गपुरेत्यादिनाऽकञ्जि^{११} सिद्ध
आदेशार्थः पाठः । तेन विदेहानामानर्तानां च चत्रियाणां स्वं वैदेह-

^१ Also Bō, Yajñ., K V a, om
Kāy V ed, Hem

^२ वणियाव E, वाटूराः C E,
वाटूरा. B

^३ अर्जुनी^० B C E., A D om
text and comment

^४ वातंदाडायनक. C K, वातंदा-
यन. F

^५ अवतंग^० B, च्छिग्राम B C K.
—Hem has अवतंग । तंडक । वतडव ।
omitted by the others

^६ अनुकंपितो^० F, cf Pāṇ v 3, 76
—वणिय Hem, om by the others

^७ Not given by the other works.

^८ वाटूरो वाटूरकः B K., वाटू-
यतीति वाटूरो ग्रामो वाटूरक C

^९ Thus F K, खाटूर B C—Hem
वाटूर । खाटूर, om by the others [cf
खटूर §1.220, खटूरक §1.215, v 1 ०टू०]

^{१०} शाकुन्तक B K.—शकुन्ति Hem,
not given by the other works

^{११} See page 365, note 1

कम्^१ धानर्तकम् । पाठेषु स पाठेषु कम् । एवं पहारमाठराराशी
धातेराशीनामीरोपात्तात्तादकमि^२ इष्टवम् ॥ ३३३ ॥ इति भूमादिः ॥

संध्या पञ्चदशी शम्भदमावास्या^३ त्रयोदशी ।

प्रतिपत्संधिवेलाऽथ पौर्णमासी चतुर्दशी ॥ ३३४ ॥

संध्यादिमावर्तुभो^४ऽथ इत्यनेन संध्यादिभ्यः कासवाचिभ्यः त्रयेऽथे
ऽप्यु भवति ॥ ० ॥ संध्याऽस्यमपकाच्च । तत्र भव संधि कर्म । यथा
ममैव सिद्धराजवर्धने ।

जाते यत्र प्रयागे तुरमक्षुरपुटोऽस्वातरेषुप्रपद्ये

तीर्थं ध्वान्तायमाने प्रसरति बह्वे सर्वतोदिक्कमभिन् ।

भास्यश्चार्कबिम्बपद्मपरचित शोभ वीक्ष्य प्रमुग्धा^५

धांशं कर्मारभन्ते शिशुमुनिवटवो जातयथाभिप्रह्वा^६ ॥

पञ्चदशानां पूरणीय पञ्चदशी । पाञ्चदश ॥ ० ॥ अथद्भव शान्ततम ॥
अशान्त इत्यत^७ ऽ शान्तिक इति ठणपि^८ । शकटाङ्गजमतमेतत् ॥
संप्रति वामन ॥ ० ॥ अमावास्या^९ । एकदेशविहितस्थानन्वसाद्
मावस्याशब्दादपि भवति । अमावास्या^{१०} ॥ ० ॥ त्रयोदशानां पूरणी

१ विहितं B. C. K.

२ पाठार B. C. K.; माठर अराशी
D. K. ; *माठर अराशी C.; cf. P 1
2, 123

३ शम्भदमावस्या B. C. K.; A. see
text and comment (but see note ५ for
A and D).

४ संध्यादिमावर्तुभो B. C. K.—
It is a rule in मर्गसंध्यादेरेण cf. P
1 3 16 (see also text).

५ D see to शोभ वीक्ष्य see page
211 note c.—The passage from ध्या

भिमग्ना; भास्य* to विषयव* in
gl. 333 is inserted by A. Is the com-
ment on gl. 131 see p. 171 n. 2.

६ ? अशान्त इत्यत^७ । C. K.; अश-
ान्त इत्यत । A. B; अशान्त इत्यत^७ ।
F; अश अशान्त इत्यत^७ D

७ शान्तिक A. B. C. K.; धास्य
सिक् D; ठणपिति A. D.—It is, but
शान्त; see. by the others.

८ अमावास्या B. K.

९ *अमावास्याशब्दाद् B. C.; अ-
मावास्या A. B. C.

त्रयोदशी । त्रयोदशः ॥ * ॥ प्रतिपद्यन्तेऽहान्यस्याः । प्रतिपत्
पक्षतिः ।

संध्या प्रातिपदेनेव व्यतिभिन्ना^१ हिमांशुना ॥ * ॥

संधिवेला संधिकालः । सांधिवेलः ॥ * ॥ पूर्णो मासश्चो मासो वा
ऽस्यां तिथौ । पौर्णमासी^२ । अत एव गणपाठादणि । तत्र भवः पौर्ण-
मासः ॥ * ॥ चातुर्दशः । कन्याकालादृज्^३ इत्यनेन ठञ्जि प्राप्तेऽखि-
पानम् ॥ ३३४ ॥ इति संध्यादिः ॥

अश्रमपादाशनिह्लादपिशाचाः शकुनिर्जयः ।

त्सर्वाकर्षपिचण्डाश्च निचयश्च नयो ह्रदः ॥ ३३५ ॥

कोऽश्मादेरित्यनेनाश्मादेः^४ सप्तम्यन्तान्तत्र साधुरित्यर्थे को भवति
॥ * ॥ अश्रमन्यश्रमकर्मणि कुशलः । अश्रकः ॥ * ॥ पादप्रचालनादौ
कुशलः । पादकः ॥ * ॥ अशनिनिपातने साधुः । अशनिकः ॥ * ॥ ह्लादे
प्रह्लादने साधुः । ह्लादकः ॥ * ॥ पिशाचापनयने साधुः । पिशाचकः
॥ * ॥ शकुनिरुत्तयहणादौ साधुः । शकुनिकः ॥ * ॥ जयकः ॥ * ॥ त्सरु-
करणे साधुः । त्सरुकः ॥ * ॥ आकर्षणम् आकृष्यते आकर्षण्यस्मिन्निति
वा । आकर्षो द्यूतम् अक्षः शारिफलक^५ च । तत्करणे साधुः । आक-
र्षकः ॥ * ॥ पिचण्डापनयने साधुः । पिचण्डकः^६ ॥ * ॥ निचयकः । चय
इत्यन्यः ॥ * ॥ नयकः ॥ * ॥ ह्रदकः । ह्राद इत्यन्ये^७ ॥

१ प्रतिभिन्ना F, perhaps right

२ पूर्णामासी B C F & orig K

३ कथाकाल° D, cf P iv 2, 102,

3, 11 — [? Hem has rule वर्षाकालेभ्य.

cf P iv 3, 11, 18]

४ कोशमादिरित्य° A, काशमादे°

B C, K. doubtful, अतसादरित्य° D

—Hem's rule is काशमादेः ।

५ शारिफलक A — आकृष्यते सुवर्णा-
दिकमस्मिन्नित्याकर्षो निकषोपलः । तत्र
कुशल आकर्षकः । आकषेति रेफरहितो
मुख्यः पाठ इति दीक्षिताः । तत्राप्या-
कर्षति सुवर्णादिकमस्मिन्नित्येव विग्रहः ।
Yajñ.

६ See page 372, note 4

७ Hem ह्राद, the others have both

तत्र धाम्पुरित्यर्थयोगादस्मादस्य १ अस्मात्प्रतिववाधां क्रियाणां
वर्तमानां पत्यपमुत्पादयन्ति ॥ ३३५ ॥ इत्यस्मादि २ ॥

कथेषुमांसौदनवृत्तिसंयहा ३

प्रवाससंघातनिवाससक्तव ॥

गुठी वित्तगडाजनयाद्वेणवो

गणोपवासी विक्रपागुणाविमौ ॥ ३३६ ॥

कथाप्रतिवनादिभ्या उभ्र्खन्नावित्यनेन कथादे प्रतिवनादेव
उभ्र्खन्नी कमेव भवत ॥ ० ॥ कथायां साधु । काथिक ॥ ० ॥ ऐपुक
॥ ० ॥ मांसोदन इति अस्तसमस्तस्य पद्यम् । मासिक । शौदनिक ।
मांसोदनिकायेदव ४ ॥ ० ॥ वार्त्तिक । धर्मदेशनामिपुषो वार्त्ता
खानमिपुषो वा ॥ ० ॥ यांपद्यिक ॥ ० ॥ प्रावासिक ॥ ० ॥ सांघातिक
॥ ० ॥ निवासिक ॥ ० ॥ धातुका चवा ॥ ० ॥ गौडिका इत्यव ॥ ० ॥
वैतथिक ॥ ० ॥ वनवाद कौलीनम् । ज्ञानवादिक ॥ ० ॥ श्रेयुका
गिरय ॥ ० ॥ गाथिक ॥ ० ॥ शौपवासिक ॥ ० ॥ स्त्रीभिषादिविषया
कथा विकथा । विकथिक ॥ ० ॥ गौथिक ॥ ३३६ ॥

स्नायुर्वेदजनेवादौ संयामापूपसंकथा ॥

विष्वात्कथा च कुत्मापो ५ जनोवादोऽय कुष्ठवित् ॥ ३३७ ॥

आयुर्वेदिक ६ ॥ ननु इतिप्रपद्यगुणगणायुर्वेदानां पाठो निरर्थक ॥

१ धाम्पुरित्यर्थं यो C. K. । इत्यस्य
यो D । इत्येवं योमाद D

२ आसवादि ॥ १ ॥ २. ८१ । अस्मा
दि ॥ १ ॥

३ मांसोदन E. । A. om. text and
omitted.

४ वेदव C. । मांसोदनिकविज्ञा
इय P

५ कुत्मापो F. । कुत्मापो D. । A.
om. text and corrected.

६ The F १५६. । आयुर्वेदिक
B. C. D. E.

उक्थादिपाठाद्गुणं सिद्धः । यो हि वृत्त्यादिषु साधुः स वृत्त्यादीनां
 बोद्धा भवत्येव । सत्यम् । अत्र पाठो द्विग्वर्थः । द्वयोर्वृत्त्योः साधुः ।
 द्वैवृत्तिकः । त्रैवृत्तिक इत्यादि सिद्धम् ॥ * ॥ जने वादो जनेवादः ।
 सप्तम्या अलुग् अत्र एव निपातनात् षष्ठ्या वैत्वम् । जानेवादिकः ॥ * ।
 सामाजिकः ॥ * ॥ आपूपिका गोधूमाः ॥ * ॥ सकथाऽन्योन्यसंलापः ।
 साकथिकः ॥ * ॥ विश्वस्य कथा विश्वकथा । वैश्वकथिकः ॥ * ॥ कौत्सा-
 षिकाः कलायाः^१ ॥ * ॥ जनेषु निष्ठुरो वादो जनोवादः । उकारो
 निपातो मध्यभूतो नैष्ठुर्ये द्रष्टव्यः । अथवा षष्ठीसप्तम्योः स्थान उकारे
 ऽत एव निपातनात् । जानोवादिकः^२ ॥ * ॥ कुष्ठस्य श्वित्रस्य विज्जा-
 नम् । तत्र साधुः कौष्ठवित्कः^३ । अयं वामनमतेन ॥ ३३७ ॥ इति
 ऋथादिः^४ ॥

जनः प्रतिमहद्विश्वपञ्चसर्वानुतः कुलम् ।

परामुद्यपरस्येभ्यः समेदंसंपराद्युगः^५ ॥ ३३८ ॥

जमं जमं प्रति प्रतिजनम् । तत्र साधुः प्रातिजनीनः । जमे जने
 साधुरित्यर्थः ॥ * ॥ माहाजनीनः^६ ॥ * ॥ विश्वो जनो विश्वजनः ।
 वैश्वजनीनः ॥ * ॥ पञ्चसु जनेषु साधुः । पाञ्चजनीनः । तद्धितद्विगोः
 खञ्^७ ॥ अथवा पञ्चानां जनः पञ्चजनः । पाञ्चजनीनः ॥ * ॥ सर्वो

१ Hem has कुत्सास and गुत्सास

२ Hem has besides भृशोवाद and
 षणभृशोवाद

३ कौष्ठविष्कः B K, कौष्ठविष्कः
 C F, कौष्ठविकाः D —Yajñ has कुष्ठ-
 विद् कौष्ठविदिकः

४ This gāṇa includes कथादि and
 गुहादि to P iv 4, 102-3, but Hem
 also has कथादि only

५ ०शर्वागुतः^० E ; ०परस्व स्यात्स-
 मेदं^० E, ०परस्वात्स्यात्^० D, A. om
 text and comment.

६ महाजनीनः B C F K., माह-
 नीनः D

७ तद्धित द्विगोः^० B. K. F, तद्धि-
 तार्थात् द्विगोः खञ् Yajñ

जन सर्वजन । सर्वजनीन ॥ शकटाङ्गजसु सर्वजनात्सर्वेभ्योऽनेन सूत्रेण
 सर्वजन् सर्वजनीन इत्याह^१ ॥ • ॥ अनुगतो जनम् अनुजन । जनं
 जनमनु । अनुजन । आनुजनीन । अयं शकटाङ्गजदिम्बसमतेन^२ ॥ • ॥
 कुक्षमिति परामुखपरखेभ्यः पर इष्टव्यम् । परं कुक्षं परकुक्षम् ।
 परथ वा कुक्षं परकुक्षम् । पारकुक्षीन ॥ आमुखकुक्षीन । नक्षपा
 ठात्वष्टसुक् ॥ पादखकुक्षीन । नक्षपाठात्वष्टसुक् ॥ वाक्कोत्र इत्य
 नेन^३ वा यदा परकुक्षसवन्धेनाकुक्षते ॥ • ॥ समो युगोऽस्मिन् । सम
 युगो वक्षावर्द । समो युग समयुग । सममविवर्म वा युगं काववि
 श्रेव । सामयुगीन ॥ • ॥ ऐहयुगीन । अश्लिष्कात्ते साधुरित्यर्थः ॥ • ॥
 सयुगं संयाम । सांयुगीनो भट ।

संयगे सांयुगीन तमुद्यन्त प्रपञ्चेत क ४ ॥ • ॥

परमिष्टमनवरम् अन्यदा^४ युग परयुगम् । पारयुगीय ॥ ॥

अथ साधुर्योम्य प्रवीषो वा पृच्छते । अथकारकवाची तु चितमि
 त्यनेन^५ सपृच्छते । अथ हि सूत्रकदन्तके सप्तम्बन्तात्प्रत्यय । अथे तु
 चितार्थे चतुर्थ्यन्तात्प्रत्यय । अतो न वाच्यबाधकभाव ॥ ३३८ ॥ इति
 प्रतिबन्नादि ॥

दिग्बर्गपूगा गणपक्षमेधा

वंशानुर्वशी वनमिषमेधा ।

धाम्यादिसाह्यन्तरवेशकाशा

सन्न्युषकालान्तरहोमुखाश्च ० ॥ ३३९ ॥

१ How also does not include this word, but has special rule सर्वजनात्सर्वेभ्योऽनेन । (i) अ + इवच् ।

२ Also How.; om. by others.

३ Cf Pāp vi 2, 81

४ Kamāra. II. 57

५ परिपिष्टमनवरतमन्वाहा D

६ Cf Pāp 1 D and varrts.

७ अनुवाची B. C. F. K.; A om-
 text and comment.

दिगादिदेहांशाद्य इत्यनेन^१ तत्र भव इत्यर्थे दिगादेर्यप्रत्ययो
भवति ॥ * ॥ दिशि भवम् । दिश्यम् । यथा ।

विक्रीय दिश्यानि धनान्युरुणि

द्वैषानमावुत्तमलाभभाजः ।

तरोषु तत्रत्यमफल्गु भाण्डं

सांयात्रिकानावपतोऽभ्यनन्दत्^२ ॥ * ॥

वर्ग्यः ॥ * ॥ पूग्यः ॥ * ॥ गण्यः ॥ * ॥ पच्यः ॥ * ॥ मेध्यः ॥ * ॥ वश्यः

॥ * ॥ अनुवश्यः ॥ * ॥ वन्यः करी ॥ * ॥ मित्र्यः ॥ * ॥ मेध्यः ॥ * ॥ धाय्या

सामिधेनी । धाय्यः ॥ धाय्या मित्रमस्येति ह्रस्वत्वे धाय्यमित्र इति के-

चित्^३ ॥ * ॥ आद्यः ॥ * ॥ साच्यः ॥ * ॥ अन्तरे भवः । अन्तर्यः ॥ अन्त-

रित्यन्ये । तन्मतेऽन्यः^४ ॥ * ॥ वेशे^५ प्रतिकर्मणि पुरे वा भवा । वेश्या ।

यथा । स्वास्तीर्णतल्परचितावसथः^६ चणेन

वेश्याजनः कृतनवप्रतिकर्मकाम्यः ।

खिन्नानखिन्नमतिरापततो मनुष्यान्

प्रत्यग्रहीच्चिरनिविष्ट इवोपचारैः ॥ * ॥

काश्यः^७ ॥ * ॥ अप्पु भवः । अप्पव्यः^८ ॥ * ॥ यूय्यः ॥ * ॥ कात्यः ॥ * ॥

अन्यः ॥ * ॥ रहस्यम् ॥ * ॥ मुख्यम्^९ ॥ ३३६ ॥

१ Hem has the same sūtra

२ Śiṣupālab 3, 76.

३ D om from धाय्या मित्रमस्येति

—Hem both combined and separate,
the others separate only (धाय्य Bō)

४ ? ! Thus B C F K , D om from
तन्मते —Hem both अन्तर and अन्तर,
the others अन्तर

५ वेशे C K , विधे D —वेश Bō ,

वेश्या Hem , विश K V ed, om a ,

वेशो नेपथ्यं वेश्या गृहं च तत्रभवा वेश्या
Yajñ

६ Śiṣup 5, 27 [आस्तीर्ण° eds]

७ कास्यः C K , कास्यु. B —Not
given by the other works.

८ अप्पव्य. F , cf P vi 3, 1, v 6

९ C F K add दिव्यं which is not
given by the other works

अभिषजघनालीका आकाशाकालपथ्युक्ता ।

माघन्यायकशा देश संज्ञायामुदकं तथा १ ॥ ३४० ॥

अभिष ॥ ॥ जघन्य ॥ • ॥ अलीका ॥ • ॥ आकाश ॥ • ॥
 अकाश । अथ चन्द्रवाममतेन ॥ • ॥ पथ्यम् ॥ • ॥ उक्थम् । आकारा
 तादपुष्पाशब्दात्^१ पिठरादिवाचकात् । कर्णपार्श्ववाचकात्^२ देशां
 शब्दारेषैव विद्म इति केचित् ॥ • ॥ माघ्य कुन्दकुसुमम् ॥ • ॥ म्यायम
 ॥ • ॥ कश्चि देशे^३ भवम् । कथं मघम् ॥ • ॥ देश ॥ • ॥ संज्ञायाम्
 उदक्या राजस्रष्टा स्त्री ॥ सञ्ज्ञाया अम्यत् । श्रीरुको मत्सी ॥ • ॥ मुख
 जघनवर्षानुवर्षानामदेशांशार्थं पाठ । यथा शरीरस्य मुखं प्रधान
 मपभागो वा जघनं निहृष्टं पद्याङ्गानो वा तथाऽम्बस्त्रिष्वर्षे मुखजघ
 नसदृशे पदेतावुपचारेण वर्तते तदापि अप्रत्यय स्यात् । तद्यथा ।
 मुखे प्रधाने पदेऽपि वा भवो मुखः । येनाजघने निहृष्टे पद्याङ्गाने वा
 भवो जघन्य ॥ १४ ॥ इति दिगादि ॥

मुखोलूखलसीरीषहनुषीलरथा पदे ।

उपास्फूलाकलापी च स्थानसीरादिः संमतम् ॥ ३४१ ॥

परिमुखादेरश्वीभावाद्दत्तमेन परिमुखादिभ्योऽश्वीभावेभ्य
 स्य भव इत्यर्थे अप्रत्ययो भवति ॥ • ॥ परिमुखं भव । पारिमुख
 सेवक^१ । य हि जतो यत आभिगो मुखं तत्र धनिहितो भवत्येवमु

१ A. om. text and comment.

२ यशो इति D ; यशो इति भव जगत्

३ अकारात्ताद् O ; *उपशब्दात्

Kabirav to Amarak. II. 10. 40

B. C. K. ; *उपशब्दात् F ; D om. text

४ *श्रीरादि II. D. B. F ; श्रादि

अकारात्ताद्^१ १० विहित

C. ; A. om. text and comment.

यते ॥ * ॥ पार्युलूखल्यः ॥ * ॥ पारिसीर्यः । परिसिरमित्यप्यन्यः^१ ॥ * ॥
 पार्योध्यः ॥ * ॥ पारिहनव्यः^२ ॥ * ॥ पारिशील्यः ॥ पारिरथ्यः ॥ एतौ
 दिग्वस्त्रमतेन । स च परिशालशब्दमप्याह ॥ परेरिति परिशब्दादि-
 त्यर्थः ॥ * ॥ उपस्थूले भवम् श्रीपस्थूल्यम् । स्थूलाशब्देन^३ हलिरुच्यते ॥
 स्थूलेत्यन्यः ॥ * ॥ श्रीपकलाप्यः ॥ * ॥ श्रीपस्थान्यः । अथ वामन-
 मतेन ॥ * ॥ श्रीपसीर्यः^४ ॥ * ॥ आदिशब्दात्कपालशालशब्दौ^५ संगृ-
 हीतौ ॥ ३४१ ॥

पदयूपवंशसीताः^६ पश्चितिलभाषाः समातयवभङ्गाः ।

गङ्गासीरे^७ सरथे सर्वेऽप्येतेऽनुतो लक्ष्याः ॥ ३४२ ॥

आनुपथ्यः ॥ * ॥ आनुयूष्यः^८ ॥ आनुसूष्य^९ इति वामनमतेन ॥ * ॥
 अनुवंशः ॥ अनुवंशेति दिगादावपि पथ्यते तत्राव्ययीभावादन्यत्र यः ।
 चित्तु तत्राप्यव्ययीभाव एवेति सन्यन्ते^{१०} ॥ * ॥ आनुसीत्यः^{११} ॥ * ॥
 अनुपथ्यः ॥ * ॥ आनुतिल्यः ॥ * ॥ आनुमाय्यः ॥ * ॥ समातेति सप्त-
 तयवभङ्गाभिर्वर्तन्ते । समातयवभङ्गाः । स्यति दुःखमिति सातं स्र-

१ ॥ पारिसीर्यः ॥ D—परिसीर Bō, Ks V, परिशीर (पारिसीर्यमित्यन्ये) Yajñ, परिसीर & परिशर Hem

२ पारिहानव्यः B C K

३ भवमौपस्थूलाशब्देन^३ D—उप-
 शूल (= स्थूलस्य समीपे comm) Yajñ,
 उपस्थूला Bō, Ks V a, both Hem,
 उपस्थूल K V ed

४ श्रीपसीर्यः MSS

५ कलापशालिशब्दौ D, कला-
 पशालि^५ F—Hem. also has उप-
 शाल, the others only उपकलाप

६ पदयूप^६ B E F K., यूपदयूपश
 C, पदाप्तपवश^६ D, ०शीताः B F K.

७ ०शीरे B D F K, ०शारे C,
 A om text and comment.

८ आनुयूष्य B F K, आनुतय्यः C
 अनुयूप Bō, Ks V, Hem, om Yajñ

९ आनुसूष्य F; अनुसूष्य B K,
 अनुसूष्य C—अनुसूर्प Yajñ, om by
 the others

१० D om from अनुवंशेति

११ आनुसीत्यः B F K, आनुशात्यः
 C—अनुसीत Bō, Ks V a, अनुशीत
 Hem., K V ed, om Yajñ.

सम । मातमनु । अनुयातम । आनुधात्य । अथ दिम्बसमतेन
 आनुयथ ॥ ० ॥ आनुमज्ज । अथ भोज्यमतेन ॥ ० ॥ आनुमज्ज ।
 वामनादिमतेन ॥ ० ॥ आनुशीर्ष १ ॥ ० ॥ आनुरथ । अथ दिम्ब-
 तेन ॥ ० ॥ ननु मुखं परित इत्यर्थे कथमभ्यधीभाव । इत्यम अथ
 निपातनात् । अथवा परेर्बर्जनाद्यन्तिभे सति बहिर्धर्षपाश्चाभि-
 नाभ्यधीभाव २ । अनुशीरादीनां ३ तु सामीप्यवृत्तित्वात्क्षत्ररूपेणैव
 धीभाव ॥ अभ्यधीभावादित्यत्र । परिगतं मुखं परिमुखम् । तत्र
 पारिमुख ॥ २४२ ॥ इति परिमुखादि ॥

अङ्गयनपुनरुक्तन्यायशिक्षानिमित्ता

उपनियहपियज्ञद्वेषणचर्चामुहूर्ता ४ ।

अपि निगमनिरुक्तोत्पातसंवास्तरा व्या-

कर्यामथ पदव्याख्यानविद्याभिविद्या ॥ ३४३ ॥

अङ्गयनेभ्योऽप् इत्यनेन अङ्गयनादेशेऽस्य व्याख्याभो यन्वस्य
 इति वार्त्तेऽप्रत्ययो भवति ॥ ० ॥ अङ्गयनम् अङ्गयनम् । न पु-
 देरित्यनेन एताभावात् ५ । तस्य व्याख्यानस्य भवो वा । आर्ग्यय-
 नमिति तत्तु अर्थ ६ भवत्येव ॥ आर्ग्ययन इत्यन्व । अङ्गयने तु
 रिन्धादिनाडुभयम् ७ ॥ ० ॥ पीनरक्त ॥ ० ॥ मैद्याय ॥ ० ॥ शैश ॥

१ आनुशीर्ष B. R.

२ धर्षपाश्चाभि B. C. K. ; *ध-
 र्षपाश्चाभि D ; धर्षपाश्चाभि P ;
 cf. P. 6. 1. 1. 13.

३ अनुशीरादीनां B. D. K. ; अनु-
 शीरादीनां C.

४ *शिक्षानिमित्ता D E. ; *उप-
 न. ; A om. text and comment.

५ शीलामात्र *शीलं B. C. K. ;
 page 105, note ६ (शी probably
 gested by शीमाद्य.)

६ उपनिमित्तं तु D ; इतिमि-
 B. C. ; शीलं B. C. K.

७ D om. from अङ्गयने All
 work read अङ्गयन in the gaps
 रिन्धादिः cf. p. 100.

नेमित्तः ॥ * ॥ औपनिषदः ॥ * ॥ आर्षः ॥ * ॥ याज्ञः ॥ * ॥ श्लाच्छः
 । * ॥ चार्चः ॥ * ॥ मौहूर्तः ॥ * ॥ निगच्छन्त्यनेन निश्चयमिति निगमो
 ग्रन्थविशेषः । नैगमः ॥ * ॥ नैरुक्तः ॥ * ॥ उत्पातः प्रतिपादकशा-
 स्त्रम्^१ । औत्पातः ॥ * ॥ सावत्सरः ॥ * ॥ वैयाकरणः ॥ * ॥ पदानां
 व्याख्यानं पदव्याख्यानम् । पादव्याख्यानः ॥ अन्ये तु पदं व्याख्यान-
 मिति च्छिन्दन्ति^२ । तन्मते पाद वैयाख्यानम् ॥ * ॥ वैद्यः ॥ * ॥
 त्रैविद्यः ॥ ३४३ ॥

छन्दसो विजितिर्भाषामानं^३ विचितिनामनी ।

क्षत्राङ्गवास्तुतो विद्या स्यादुत्पादः क्रमेतरः ॥ ३४४ ॥

छान्दोविजितः^४ ॥ * ॥ छान्दोभाषः ॥ * ॥ छान्दोमानः ॥ * ॥
 छान्दोविचितः ॥ छान्दोव्याख्यान इत्ययन्यः^५ ॥ * ॥ छान्दोनामः ।
 अयं वामनमतेन ॥ * ॥ चात्रविद्यः ॥ * ॥ आङ्गविद्यः ॥ * ॥ वास्तुविद्यः^६
 ॥ * ॥ औत्पादः ॥ * ॥ क्रामेतरः ॥ * ॥ ऋद्यज्ञज्ञगृगादिभ्यष्टञ्^७
 इत्यनेन ठञि प्राप्ते वचनम् । आदैजाद्यतस्यौ^८ ॥ ३४४ ॥ इति
 ऋग्यनादिः ॥

ऋग्ब्राह्मणाध्वराख्यातनाभाख्यातानि नाम च ।

आद्यन्तप्रथमावेतौ षत्वणत्वन्तानतौ^९ ॥ ३४५ ॥

१ उत्पातप्रतिपादक° B Γ, उत्पा-
 दप्रति° C

२ पदव्याख्यानमिति° B C D, छि-
 दति B C

३ °विजितार्भाषा° E, A om text
 and comment

४ छन्दोविजित Hem, छन्दोवि-
 जितौ v l Kū V ed, om Bō, Yajū

५ छन्दोव्याख्यान Hem, om others

६ वास्तव्यविद्य D

७ See P iv 3, 68, 72 —The MSS
 are all more or less corrupt

८ Thus C F, °द्यतीस्या D, °द्य-
 नस्यो B, °द्यतस्यो k, ? °श्छ 1,
 [? P in iv 2, 114 — व्याकरणशब्दानु
 वृद्धाच्छ प्राप्त इति ठञादेरपवादोऽय-
 मण् Yajū]

९ षत्वन्त्व° F, A om text and
 comment

अथशङ्खशृङ्गादिभ्यश्च इत्यनेन अकारान्ताद् चञ्चवाचिनो द्वय
 अगादेश्च तस्य व्याख्यानस्य भव इत्यर्थे ठञ् भवति ॥०॥ अर्था
 व्याख्यानस्य भवो वा । आचिक ॥०॥ प्राञ्जलिक ॥०॥ आभरिक
 ॥०॥ आख्यातिक ॥०॥ नामाख्यातिक ॥०॥ नामिक । नामत्रयस्य
 शृङ्गारेण ठञ् सिद्ध ॥ परं वामनपाणिनिचन्द्रादिमते न बभे
 पठित ॥०॥ आद्यनिक ॥०॥ प्राद्यनिक ॥०॥ बालनिक ॥०॥
 नातानतिक ॥०॥ आस्तुतिगणयायम् । तेन पुरय्यरपप्रथतयो रू
 था ॥ ३३५ ॥ इति अगादिः ॥

शुण्डिकोलपतीर्थान्युदपानतृणभूमयः ।

कृकणस्यशुण्डिकौ पणोपतीर्थोदकपिप्पला २ ॥ ३३६ ॥

आपस्त्रानाद् शुण्डिकादेशे रित्यनेन शुण्डिकादिष्विजात्तत आगत
 इत्यर्थे ठञ् भवति । शुण्डिकाशाखा आगत । शीस्त्यासिक ।
 आचरिक ॥०॥ शुण्डिकादे । शुण्डिक शुण्डिका वा सुरापब ॥०॥
 तत आगत शीष्टिक ॥०॥ शीष्टप । उपस ५ इति शकटाङ्ग ॥
 तैर्ध ॥ शीष्टपान ॥०॥ तार्ष ॥०॥ मीम ॥०॥ कार्क ॥०॥
 काश्चिक ॥०॥ पार्ष ॥०॥ शीपतीर्थ ६ । अयं चन्द्रवामनमतेन ॥
 शीष्टक ॥ पेप्पल ॥ एतो शकटाङ्गमतेन ७ ॥ ३३६ ॥ इति शुण्डि
 कादिः ॥

१ मते बभे D.—See Pta. iv 3, 72,
 where, however मभम is given. Hem.
 also has no special guess अगादि

२ अर्थाप D E.

३ अर्थवात्त B. O. K.

४ शुण्डा शुण्डा वा सुरा । ततो
 मत्तर्थादि । शुण्डिकः शुण्डिका वा ।

सुरापब सुरापिष्टयो बोधति । Hem ।
 शुण्डिक शुण्डिका वा सुरापब Y ५

५ Hem. has both words; the others
 उपस only

६ Not given by the other works.

७ M.B. Hem. has उह्व । पिप्पल ॥
 both are omitted by the others.

कुलालसेनोपनिषन्निषादा
मधुश्वपाकौ रुरुदेवराजौ ।
रुद्रो वधूत्राह्मणकुम्भकाराः
कर्मारचराडालयुतः सिरिन्ध्रः^१ ॥ ३४७ ॥

कुलालेभ्योऽकञ् इत्यनेन कुलालादेः शब्दगणात्कृत इत्यर्थे संज्ञा-
विषयेऽकञ् भवति ॥ * ॥ कुलालेन कृत कौलालकम् । घटघटीशरा-
वोदञ्चनादि भाण्डम् ॥ * ॥ सैनक नगरोपरोधादि ॥ * ॥ श्रीपनिषद-
कम् । अयं वामनमतेन ॥ * ॥ नैषादकम् ॥ * ॥ माधवको मध्वासवः ।
अयं चन्द्रमतेन ॥ * ॥ शौत्रपाककम् ॥ * ॥ रौरवकम् ॥ * ॥ देवरा-
जकम् ॥ देव राजन्निति केचित्पठन्ति । तत्र देवकम् । राजकम् ॥ * ॥
रौद्रकम् । शकटाङ्गजदिग्वस्त्रमतेन ॥ * ॥ वाधवकम् ॥ * ॥ ब्राह्मण-
कम् ॥ ब्रह्मन्निति^२ शकटाङ्गजादयः ॥ * ॥ कौम्भकारकम् ॥ * ॥ कार्मा-
रकम् ॥ * ॥ चाण्डालकम् । उपानदादिकम् ॥ * ॥

अदासो टामृत्तिर्यः स सिरिन्ध्र इति स्थितः ।

सैरिन्ध्रकम्^३ ॥ ३४७ ॥

अनङ्गान्परिषच्चैव सैरिन्ध्री^४ वरुटस्तथा^५ ।

अकप्रत्यययुजो^६ ज्ञेयाः संज्ञायां बुधपुङ्गवैः ॥ ३४८ ॥

१ सिरिन्ध्र. E, सिरिन्ध्र. B, सि-
रिन्ध्रः C D K; A om text & com

२ Thus all works, ब्राह्मन्निति D

३ सिरिन्ध्र Bō, Yajñ, Kās V ed
(Bō. १०१ सिरिन्ध्र), सिरिन्ध्र Hem, शि-
रिन्ध्र Kās V a [सीर हलमेव सैरम् ।
तद्वरतीति सैरिन्ध्र सैरिन्ध्र. सिरिन्ध्रोऽपि
स एव । सैरिन्ध्रकम् Yajñ]

४ ? Thus D E, परिषद्देवसिरि-
न्ध्री K, पस्विद्देवसिरिन्ध्री B, परिष-
द्देवसिरिन्ध्री F, -- वसिरिन्ध्री C

५ वरुटस्तथा E

६ ? अस्कृत्ययुजो E (? F), अप्रस्कृ-
त्ययुजो D, B C K omit this half-
gloka, A omits text and commentary

आनङ्गकम् ॥ ० ॥ पारिवर्कम् । पथच्छब्दोऽपि द्रष्टव्यः १ ॥ ० ॥
 वैरिभक्त २ । अयं श्रीमोक्षराजमतेन ॥ ० ॥ वादकम् ३ । शूर्पपिड
 कादि ॥ ० ॥ मन्नाया चन्वय । कौञ्जात् शोक इत्यादि ॥ ३४८ ॥
 इति छुसात्तादि ॥

[असुरो देवरक्षोभ्यां गुणाम्मुख्यं परे मता ४ ॥] ३४९ ॥

देवासुर ॥ ० ॥ राशोऽसुरः ॥ ० ॥ शौचमुख्य ॥ ॥ अथ शि
 शुकन्दाद्यदेवासुरादिदन्दाच्छ इति को न भवति ॥ ३४८ ॥ इति
 देवासुरादि ५ ॥

शिणुप्रद्युम्नसीतेन्द्रयमाद् यथाक्रमं मता ॥

क्रन्दोऽभिगमनं चैवान्वेषणं जननं सभ ६ ॥ ३५० ॥

शिशुकन्दाद्यदेवासुरादिदन्दाच्छ इत्यनेन शिशुकन्दादेः शब्द
 गणाद् देवासुरादिबर्जिताद्य इत्याद् द्वितीयास्तादृशित्य कृतो पन्व
 इत्येतस्मिन्नर्थे छप्रत्ययो भवति ॥ ॥ शिशवो बालान्शेषां क्रन्दशमधि
 कृत्य कृतो पन्व । शिशुकन्दोय । बालपुस्तक ॥ शिशुकन्द इत्यम् ७
 ॥ ॥ प्रद्युम्नाभिगमनं प्रद्युम्नाभिगमनीयम् । प्रद्युम्नाभिगमनीय ॥ ॥
 शीतान्वेषणीय ॥ ० ॥ इन्द्रजननीय ॥ ० ॥ यमस्य सभा यमसभम् ।

१ B C F dd द्विवचः

२ वैरिभक्तः D वैरिभक्तः C.—B
 ba सतिभक्तः Y ja वैरिभक्तः; h V ed.
 सिद्धिच ॥ ० ॥

३ वादकः H K V ed.; वादकः Y JH;
 वादकः H K V ed.; cf. १) 2) p
 250 w h notes 6 and 8

४ रक्षाभ्यां B C K D I (A)
 om th. १

५ Cf. P. 1. 3, 83 —Here to be
 extra of 3 (163). अदेवासुरादिभ्यो षी
 दन्दात् । enumerates देवासुरं । राशो
 सुरं ।

६ भिममर्षिणां सभः E. 1. A. om
 text and occurred.

७ D om. from शिशुकन्द —Here re-
 marks शिशुकन्दग्रन्थात्पितृशक्तिः
 शिशुकन्दः ।

यमसभीयः ॥ * ॥ आकृतिगणो ऽयम् । तेन प्रद्युम्नप्रत्यागमनप्रद्युम्नो-
दयनसीताहरणप्रभृतयो द्रष्टव्याः^१ ॥ ३५० ॥ इति शिशुकन्दादिः ॥

सिन्धुस्तक्षशिलावसानदरदो गान्धारशाल्वोरसाः^२

कर्णः सामलकारडधारच्छगलाः कैर्मेदुरो यामणीः^३ ।

कंसार्धासनसिंहकर्णमधुमत्कश्मीरसिंहा इमे

स्याद्वत्सोद्धरणोऽथ बर्बरयुतो वर्णुस्तथा किंनरः ॥ ३५१ ॥

सिन्धुशृङ्गिकादिभ्यो ऽण्ण्यावित्यनेन सिन्ध्वादेः शृङ्गिकादेश्च^४
सो ऽस्याभिजन इत्यर्थे ऽण्ण्यौ क्रमेण भवतः ॥ * ॥ सिन्धुः समुद्रो नदी
वा । सिन्धवो जनपदः । सो ऽभिजनो ऽस्य । सैन्धवः ॥ * ॥ ताक्षशिलः
॥ * ॥ आवसानः ॥ * ॥ दरदो जनपदः । दारदः ॥ * ॥ गान्धारः^५ ॥ * ॥
शाल्वः ॥ * ॥ उरसा^६ जनपदः । औरसः ॥ * ॥ कर्णः ॥ सामलः ॥ द्वयं
वामनमतेन ॥ * ॥ काण्डधारः । काण्डवरक^७ इति शकटाङ्गजः ॥ * ॥
छगलो याम. । कागलः ॥ * ॥ कैर्मेदुरः^८ ॥ * ॥ यामणः ॥ * ॥ कांसः
॥ * ॥ आर्धामनः । अथ वामनमतेन ॥ * ॥ सिंहकर्णः ॥ सिंह कर्ण^९

१ °प्रत्यागमनप्रमाणागमनसीता°
D, lac from सीता C—Hem has all
three forms—Yajñ gives also किरा-
तार्जुनी and विरुद्धभोजन ।

२ °शाल्वोरसाः D E F, शाल्वा-
रसा C

३ °वगला कीमे -- यामणी C,
कौमदुरो° D, कौर्मदुरो° E, कौम-
दुरी F—A om text and comm [B
might also be read कौर्मदुरी]

४ सिन्ध्वादेश्च B C K

५ All MSS read गाधार in text,
the other works गन्धार

६ औरसा B C, औरसो F—
उरसा Bō, Yajñ., उरस K. V, Hem
७ ? काण्डचरक F, काण्डधारक D,
काण्डधारक suppl. K, see note ९—
काण्डधार Bō, Yajñ, काण्डवरक
Hem, K V a, काण्डवारण K V. ed
८ कैर्मेदुक D, कौमुदुर F., om.
B C—कैर्मेदुर Bō, Yajñ, कौमेदुर
K V ed, कौशेदुर a, [? Hem].

९ ॥ सिंहकर्ण इति° B C, —? Bhoja
only singly & Vāmān (cf सिंह & कर्ण)
singly and combined—सिंहकर्ण Bō,
Yajñ, सिंहकोष्ठ K. V ed a [Hem
next page n 6]

इति भोज ॥०॥ मधुमान्पर्वत । माधुमत ॥०॥ काश्मीर* ॥०॥
 सैव* । अयं वामनमतेन ॥०॥ वासोसुरस्य ॥०॥ वार्षर* ॥
 वार्षव ॥०॥ दिनर ॥ २५१ ॥

गण्डिकावासकक्षीजक्रोष्टुकर्षसुमङ्गला* १ ।

संकुचितोऽथ किष्किन्धा पर्वतोऽपि निगद्यते ॥ ३५२ ॥

गण्डिका* खनपद । गण्डिक* ॥०॥ आवास । अयं वामनमतेन
 ॥०॥ आम्बोज ॥०॥ क्रीष्टुकर्ष* ॥ क्रीष्टुकर्षक* इति भोज ॥ क्री
 ष्टुकर्षो* वामनमतेन ॥०॥ सीमङ्गल । अयं वामनमतेन ॥०॥ धी
 क्तुचित ॥०॥ किष्किन्ध ॥०॥ पार्वत ॥ ३ येऽथ कच्छादिषु*
 पथने तेषां तत एवापि सिद्धे नृतत्सप्तसप्तयेऽवधि । अन्वेषां च रात्र
 सप्तयेऽवधि प्राप्ते हृद्भ्रमन्द् वाधीकपामेभ्यश्चिन्मठसो* श्रेयोभ्यो
 ऽपि प्राप्ते वचनम्* ॥ २५२ ॥ इति चिन्धादि* ६ ॥

गुण्डिका कुचवारो*ऽथ सर्वसेनशटी शकः ।

सर्वकेशरी* बोधस्यक* शङ्खगंकरो ॥ ३५३ ॥

गुण्डिका याम । अभिजनोऽथ योषिका ॥ अथ वामनमताभि-

* गण्डिका* K.—A. om. text and
 occur.

* This Ham., K. V ed.; गण्डिका
 B., Yajñ.

* क्रीष्टुकर्षः । क्रीष्टु B. C.; *क्रीष्टु
 कश्चुष F

* क्रीष्टुकर्षो B. C. K.

* *उत्तिष्ठधीर्षवम् ॥ B. C. F. K.—
 Cf. Pāp. iv २, 124; 134; 114; 117

* This group includes Pāp. and
 Ham. चिन्धादि and तचक्षिवादि

(P I 3, 83).—Ham.'s तचक्षिवादि not
 found in M., though referred to. [It
 may however form part of चिन्धादि
 which seems incomplete in the M.]

* P. This K.; कुचवारो B. C. D. F
 K (P iv ३, 99); cf. pl. 314

* रशो B. D. K.; शिवाशो F;
 शिवाशो K.; शिवाशो G.

* बोधी पथक* संशङ्खरी E.; बो-
 धा पथकः शङ्खरी B.; बोधस्यक*
 B.; A. om. text and occur.

प्रायः । पाणिन्यादयस्तु शण्डिकस्य ग्रामजनपदवाचिनः शाण्डिक्य
इत्युदाहरन्ति^१ ॥ * ॥ कौचवार्यः ॥ * ॥ सर्वमेना जनपदः । सार्व-
सेन्यः ॥ * ॥ शटा जनपदः । शाथ्यः ॥ * ॥ शका जनपदः । शाक्यः
सुगतः^२ ॥ रक इत्यपि शकटाङ्गजः^३ ॥ * ॥ सर्वकेशा जनपदः । सार्व-
केश्यः ॥ * ॥ राह्यः । अयं भोजमतेन । वह इति वामनः^४ ॥ * ॥
बीधः ॥ * ॥ चाण्ड्यः^५ ॥ * ॥ शाह्यः^६ कपिलः ॥ * ॥ शांकर्यः ॥ कत
इत्यपि वामनः ॥ * ॥ राष्ट्रवाचिभ्यो ऽकलि शेषेभ्यो ऽणि प्राप्ते वचनम्
॥ ३५३ ॥ इति शण्डिकादिः ॥

कर्णाक्षिकेश नखपादगुल्फ-

भ्रूमृङ्गदन्तीष्ठमुखास्यपृष्ठम् ।

कर्णादिपचान्मूलं जाहतिरित्यनेन^७ कर्णादेः शब्दगणात्पञ्चशब्दा-
च्चास्य मूलमित्यर्थे जाहतिप्रत्ययौ भवतः ॥ * ॥ कर्णस्य मूलम् । कर्ण-
जाहम् । यथा ।

अपि कर्णजाहविनिवेशितावजः^८ ॥

यथा च ।

दधना वलित्त लभ्य कर्णजाहविलोचना ।

वाह्रुचेनातिचर्वेण चन्द्रलेखेव पचती^९ ॥

अक्षिजाहम् ॥ * ॥ केशजाहम् ॥ * ॥ नखजाहम् ॥ * ॥ पादजाहम् ॥ * ॥

१ वामनामताभिप्रायेण शण्डिकस्य
शाण्डिक्यं D—Hem also शण्डिक्य

२ D om सुगत.

३ रेक इति C, D adds सीद्धो-
दनि ।—All other works have रक

४ B C om राह्य, अय श्रीभोज-
मतेत्वह इति वामनः D—The other
works have neither word

५ वाणाख्यः B C, वाणक्यः D—
चणक Hem, om others

६ Thus MSS, क्तापिचः F—The
other works also read शह्य

७ cf P v 2, 24, 25

८ Mālatim v śl 8 [अयि for इयि
B F K]

९ Bhattik iv 16

शुक्लजाहम् । गुल्म^१ इत्यपि चन्द्र^२ ॥ • ॥ भूजाहम् ॥ • ॥ शृङ्गाहम्
 ॥ • ॥ इन्तजाहम् ॥ • ॥ शोष्ठजाहम् ॥ • ॥ मुखजाहम् ॥ • ॥ चाण
 चाहम्^३ । अथ शकटाङ्गमतेन ॥ • ॥ षष्ठजाहम् । अथ वामनमतेन ।
 पुष्य^३ । इति चन्द्रादयः ॥ वज्रफले^३ अपि शकटाङ्गज ॥ • ॥ इति
 कथादिः ॥

कर्णादिरेषोऽथ च पीलुशम्यान्

अम्बत्थकर्कन्धुकरीरयुक्ती ४ ॥ ३५४ ॥

पीलादे पाके क्षुप इत्यनेन पीलादे शब्दगणादस्य पाक इत्यर्थे
 क्षुपप्रत्ययो भवति ॥ • ॥ पीलूनां वृक्षाणां फलानां वा पाक । पीलु
 क्षुप ॥ • ॥ शमीक्षुप ॥ • ॥ अथत्वक्षुप ॥ • ॥ कर्कन्धुक्षुप ॥
 करोरक्षुप ॥ ३५४ ॥

कुवर्लं बदरं पुष्पकर्कन्धुस्तदिरास्तथा ।

बदरीकुवलीशब्धौ शाकटायनसंमती ४ ॥ ३५५ ॥

क्षुवर्लक्षुप ॥ • ॥ बदरक्षुप ॥ • ॥ पुष्पक्षुप । अथ चन्द्रमतेन ॥ ।
 कर्कन्धुक्षुप ॥ • ॥ खदिरक्षुप ॥ • ॥ बदरीक्षुप ॥ • ॥ क्षुवलीक्षुप^४
 ॥ ३५५ ॥ इति पीलादिः ॥

रैवतिकविजवापी गौरपीयिस्तथौदमेघिष्य ।

स्वापिशिरथौदवापि परिपठितं धैमयुक्तिष्य ५ ॥ ३५६ ॥

रैवतिकान्देश्च इत्यनेन रैवतिकान्देश्च शब्दगणाद् अखेदमित्यर्थे

१ कुक्षुप D

२ Thus Hem ; om. others.

३ Thus Hem. ; the others पुष्य

४ A. om. text and constant.

५ आपिशि H.C.F.K. ; धैमयुक्तिष्य
 E. ; धैमयुक्तिष्य D ; A. om. text & const.

हप्रत्ययो भवति ॥ * ॥ रेवत्या अपत्यं रैवतिकः । रेवत्यादेष्टण् इत्यनेन
ठणि । रैवतिकस्यायं रैवतिकीयः शकटाश्वदिः ॥ * ॥ बीजवापस्यापत्यं
बीजवापिः । बीजवापीयः ॥ * ॥ गौरगीवीयः ॥ * ॥ औदमेघीयः ॥ * ॥
स्वः पिशः स्वपिशः । तस्यापत्यं स्वापिशिः^१ । अत एव गणपाठाद् द्वा-
रादेरित्यनेन टैज् न भवति^२ ॥ * ॥ औदवापीयः ॥ औदवाहिरि-
त्यन्ये^३ ॥ * ॥ चैमवृत्तीयः^४ ॥ * ॥ अस्यापि शिष्येत्यादिना^५ ऽकञि
प्राप्ते वचनम् ॥ ३५६ ॥ इति रैवतिकादिः ॥

गोहविःखरदरासुरमेधा^६

अष्टकायुगखदा^७ विषकूपौ ।

सुकखदाध्वसहिताक्षरवेदाव्

जधसो ऽनङि नभे ऽपि च नामैः^८ ॥ ३५७ ॥

गवाद्योस्तु य इत्यनेन गो । इत्यादेः शब्दगणाद् उवर्णान्ताच्च
यप्रत्ययो भवति वक्ष्यमाणेष्वर्थेषु ॥ * ॥ गव्यम् ॥ * ॥ हविर्हीतव्यं वस्तु ।
हविषे हितं तदर्थं वा । हविय्यम् ॥ * ॥ खर्यम्^९ ॥ * ॥ दर्यम् ॥ * ॥
असुर्यम् ॥ * ॥ मेधम् ॥ * ॥ अष्टका आङ्गकालः । अष्टक्यम् ॥ * ॥
युगाय हितं युगो ऽस्य स्यादिति वा । युग्यम् ॥ * ॥ खदतीति खदो

१ श्वः^० श्वपिशः^० F , श्वापिशिः B F
K , lacuna C

२ See §1 167, P vii 3, 4

३ औदवापि Bō, Yajū, औदवाहि
Kāṣ V ed, a, Hem

४ चैमवृत्तीयः B C , चैमवृत्-य. D

—? चैमधृत्वि with Hem, and §1 205,
320, चैमवृत्ति Bō, Yajū, K V ed ,
धीम । वृत्ति a

५ अस्याशिष्ये^० B C K—Cf P 11
3, 126

६ गोहवि'खर^० D E F

७ युगखदा B F K , युगपदी C

८ शुक्^० D F , खदा^० F , A. om
text and comment

९ ? खर्य^० D F (cf note 6) — खर
Bō, Yajū, Kāṣ V ed, Hem, खर
Kāṣ V a

विपक । छद्यम्^१ ॥०॥ विद्यम् ॥०॥ कूप्यं ॥०॥ सुष्यं ॥०॥
 छदा^२ कुहाली । तदर्थं छद्यं सोहम् ॥०॥ अथम् ॥०॥ अथम्
 ॥०॥ वेद्यं । अर्थं वामनमतेन ॥०॥ अथय इत्युध-अन्त्यानकारेभ्यो
 षति पाठः । अथसे चित । अथन्वो^३ ऽभ्यङ्ग ॥०॥ नामने चितम् ।
 नभसश्चनम् । नभोऽच ॥ प्राण्यङ्गवापिनस्य नाभिप्रव्हादुत्तरस्य
 वेद्यं च एव । नाभ्यं तैलम् ॥ ३५० ॥

मुनो यद्य^४ इति ज्ञेयं दीर्घत्वं च विभाषया ।

कूर्पमीश्वररा^५ दीप्तवर्हि^६ अन्दी मताविह ॥ ३५६ ॥

इने चितं इत्थं इत्थं च^७ । रचपासमापेयापि रचितं छद्यं कुटी-
 रकादि पर्वतारण्यादिखान^८ द्वयपारेष ॥०॥ कूर्पो^{१०} वेद्यं ॥०॥
 बीजेभ्य इमे । बीज्या प्रीहय ॥०॥ अरापेहम् । अर्थं काहम् ॥
 दीय^{११} छेप । तदर्थं काहं दीयम् ॥०॥ वर्धिर्दंभं । वर्धियम् ॥ ३५८ ॥
 इति मवादि ॥

१ अदतीति अद F; अद्य B. F. K.;
 lacuna C.

२ Thus also B.; छदा Yajñ., Hem
 K. V ed.; con. a. — अदाही विद्वावत्
 तस्य हितं अद्यं पीहयम् Yajñ. [कुहा
 सो all MSS., cf. p. 263, note 3]

३ *खानवादेयि F; *अथ नवादेयि
 F. K. lac. C.; *अथ नव्यादेयि D.

४ अथन्वो B. K.; अथन्वो F;
 lac. in C.

५ Cf. P. 1. १

६ कुपो अथ E.

७ कूर्पमीश्वर B. K. F. K.; lac. C.—
 A. con. text and comment.

८ B. C. D. K. con. मूर्धं च
 ९ रचितमुहकुटीरे लो पर्वं D.—
 Hem. has special rule II. 1, (34) मुनो
 अथोह्यं । मुने हितं मुत्वं मूर्धं ।

१० ? Thus D; कूर्पो B. C. F. K.—
 K. V a. has कूप and कुप; the others
 कूप only

११ दीय Hem.; दीय (अ. दीय) B.;
 con. K. V; दीयं दीयनम् दीयमि-
 धनम् Y. J.

अपूपयूपौ^१ कटकोऽथ किरणः

सूपौदनौ तण्डुलकर्णवेष्टौ ।

अवोषदीपौ^२ पृथुकश्च पत्रं

स्थूणार्गलाश्चा मुसलोऽपि पूपः^३ ॥ ३५९ ॥

हव्यापूपादेर्वेत्यनेन वक्ष्यमाणेष्वर्थेषु हविर्विशेषवाचिनोऽपूपादेस्व
यप्रत्ययो भवति वा ॥ * ॥ आमिच्छ्यम् आमिचीयं^४ दधि ॥ * ॥ अपू-
ष्यम् अपूपीयम् अन्नम् ॥ यवापूष्यम् । यवापूपीयम् ॥ * ॥ यूपो यज्ञ-
स्तम्भः । यूप्यम् । यूपीयम् ॥ * ॥ कटक्यम् । कटकोयं हेम ॥ * ॥ किरणं
मदिराकिट्टः^५ । किरण्यम् । किरणीयम् ॥ * ॥ सूष्यम् । सूपीयम् ॥ * ॥
ओदन्यम् । ओदनीयम् ॥ * ॥ तण्डुल्यम् । तण्डुलीयम् ॥ * ॥ कर्ण-
वेश्यम् । कर्णवेष्टीयम् ॥ कर्णवेष्टक^६ इत्यन्ये ॥ * ॥ अवोष्याः । अवो-
षीयाः^७ कलायाः ॥ * ॥ दीप्यम् । दीपीयं वेश्म ॥ * ॥ पृथुक्याः ।
पृथुकीया ब्रीहयः ॥ * ॥ पत्र्यम् । पत्रीयम् ॥ अश्वपत्र्यम् अश्वपत्रीय-
मित्यपि ॥ * ॥ स्थूष्यम् । स्थूणीय काष्ठम् ॥ * ॥ अरेण कर्षणेन गलति ।
अर्गला^८ दास्यमयो लोहमयो वा दण्डः । अर्गल्यम् । अर्गलीयम् ॥
अयं भोजमतेन । वामनाद्यास्त्वर्गल इति षेठुः ॥ * ॥ अश्व्यम् । अश्वी-
यम् ॥ * ॥ मुसल्यम् । मुसलीयम्^९ ॥ * ॥ पूष्यम् । पूपीयम्^{१०} ॥ * ॥

१ अपूपपूपौ F K

२ अभ्योषदीपौ B C , अभूषदीपौ
E , अवापदीपौ F , आवाषदीपौ D

३ मुशलो^० B E F K , यूप. B K ,
यूप F , lac C , A om text and comm

४ आमीच्छ्य आमीचीचीय D

५ किरणं पापं तस्मै हिता किरण्या
कुसंगति Yajñ

६ Thus all other works

७ आवाष्याः आवाषीया. D , अवा-
ष्या. अवापीयाः F —The other works
have अवोष, अभूष, अभ्येष (om Hem),
and अभ्योष

८ अर्गलं B C D —Bö, Yajñ, K V.

अर्गल, Bö, Yajñ also इर्गल, Hem
इर्गल, इल्ज, इल्जलक

९ मुशल्यं मुशलीय D F

१० यूप्यं यूपीय B C F K

शाकटायनमतमाश्रित्याश्रविकाराखेति न पठितम् । ह्रस्वस्य सुर्धा-
 सुरीयास्यसुष्ठा इत्याद्युदाहरणम् । बाह्येखेत्यश्रविकारात्प्रदीप मदी-
 पीयमित्यादि^१ । अन्वे तु प्रदीपशब्दमपि^२ पठन्ति । तस्मिन्नेति निबन्धात्
 विदीपीयमित्यादि । अश्रविकारेभ्यस्त्वर्थपरत्वात्^३ भवति । चवसुरी-
 यम् । पिष्टसुरीयम् । अत एवापूपाश्रविकाराणां वृथग्यश्रवमर्थ-
 ङ्गवति । अपूपादिषु चोऽश्रमेदशब्दा अपूपादशब्देषां केनचिदाकार-
 शाकृत्स्येनार्थान्तरवृत्तौ प्रत्ययार्थमुपादानमिति शकटाश्रय । अस्मात्
 नयमाशय । शम्कुसीमोदकप्रसृतयोऽश्रविकाराः वृथुकापूपाद-
 श्रवमेव^४ विविष्टावर्षं नाश्रविकार इति वृथमुपादानम् ॥ ११८ ॥
 इत्यपूपादिः ॥

इति

श्रीगोविन्दसूरिमिश्रपण्डितश्रीवर्धमानविरचितायां
 श्रीयग्यरत्नमहोदधिसूक्तौ शेषसाध्यर्थभवाख्यानागतार्थ-
 ज्ञानाभिव्यक्तपाठेदमर्थविहिततद्धितप्रत्ययगणनिर्णयो
 नाम पञ्चमोऽध्यायः समाप्तः ॥

१ *सुर्धासु सुदीपीयमित्यादि D

२ *प्रदीपशब्दः H. F. K.। अन्वे शम्कु-
 तीयः C.—All other works include
 प्रदीप in the gopa.

३ *अर्थे परत्वात् D.

४ *वृथुकापूपादश्रवमेव B. F. K.।
 वृथुकापूपादश्रवः C.। वृथुकापूपादश्रवो
 अश्रमेव D.

अथ षष्ठोऽध्यायः ॥

संशयषष्ठान्नव्रतभारतरामायणैकभक्तानि ।

अष्टममासष्टपणोपवासपारायणानि स्युः^१ ॥ ३६० ॥

तत्संशयादेः करोतीत्यनेन द्वितीयान्तात्करोतीत्येतस्मिँल्लोकप्रसिद्धे
ऽर्थे ठञ् भवति ॥ * ॥ संशयं करोति । सांशयिकः स्थाण्वादिः ॥ * ॥
षाष्ठान्नव्रतिकः ॥ * ॥ भारतिकः ॥ रामायणिकः ॥ अनयोः करोतिः
कथने वर्तते ॥ * ॥ ऐकभक्तिकः ॥ * ॥ आष्टमिकः ॥ * ॥ मासचपणिकः
॥ * ॥ श्रीपवासिकः ॥ * ॥ पारायणं साकल्यवचनम् । पारायणिकः ॥
अथवा पारायणमिति सामान्येनाभिधानाद्वातुपारायणं नामपारा-
यणं वाभिधीयते । तत्करोति पठनपरिममाप्तिं नयतीत्यर्थः । एतच्च
करोतेरशेषधात्वर्थानुगतवृत्तित्वात्संभ्यते । तदुक्तम् ।

विकारभेदसंसर्गोत्कर्षहानादिरूपतः ।

करोति' परिणामार्थ^२ चित्रमाह स्वभावतः ॥

आकृतिगणोऽयम् । तेन तुरायणचान्द्रायणप्रभृतयो^३ द्रष्टव्याः ॥
३६० ॥ इति संशयादिः ४ ॥

अजशङ्कूतरा वारि कान्तारस्थलजङ्गलाः ।

तेनाजाद्यादेराहृत वेत्यनेनाजादिपूर्वपदात्पथिशब्दात् तेनाहृतं
तद्गच्छतीत्येतस्मिन्नर्थे ठञ् भवति ॥ * ॥ अजपथेनाहृतम् अजपथं^४

१ शंशय० चपणोपवास० E, A. om
ext and comment.

२ परिमाणार्थ D, lac C

३ तेनन्तरायणचान्द्रायण० B, ते-

मांतरायण० D, lac C

४ शंशयादि' E—Cf P v 1, 72-3,
Hem vi 4, (80 89 90)

५ अजपथा D, lac C

गच्छति वा । आजपधिकम् । आजपधिक ३० ॥ ब्रह्मुरिव अज
पन्वा । ब्रह्मपथ । ब्राह्मपथिकम् ॥ ० ॥ शीत्तरपथिकम् ॥ ० ॥ वा
रिपथिकम् ॥ ० ॥ काम्भारपथिकम् ॥ ० ॥ खासपथिकम् ॥ ० ॥ वाङ्-
खपथिकम् ॥ ० ॥ इत्यजादि १ ॥

क्षुतुस्तथोपवस्ता च प्राशिता च नुधैर्मत २ ॥ ३६१ ॥

अन्नादिभ्यो ऽच् इत्यनेन अन्नादेरेख प्राप्त इत्येतस्मिन्नर्थे ऽप् भवति
॥ ० ॥ अतु प्राप्तो ऽच् । चार्तव पुष्यम् । चार्तवी कश्चिका । चार्तव
पुष्यबन्ध ॥ ० ॥ उपवस्ता । उपवासव्रती । स प्राप्तो ऽच् । शीपवस्तं
पर्व भोज्य वा ॥ ० ॥ प्राशिता भोज्या प्राप्तो ऽच् । प्राशितं भोजनम् ।
प्राशितो रसवती ॥ ० ॥ अन्नाद्य प्रयोगगम्या ॥ ३६१ ॥ इति
अन्नादि ३ ॥

संतापसंघातनिसर्गयोगोपवाससंपादनसंपराया १ ।

संयामसंयोगविसर्गमांसप्रयासमांसौदनसंनिपाता ४ ॥ ३६२ ॥

तस्मै प्रभवति संतापादिभ्य इत्यनेन संतापादेयतुर्ध्वन्नात्तस्मै प्रभ
वतीत्येतस्मिन्नर्थे ठम् भवति ॥ ० ॥ संतापाय प्रभवति । संतापिर्ध्वं
दुर्जनसगतम् । संतापिको घोरकाल । संतापिकी भीषणेवा ॥ ० ॥
सांघातिकम् ॥ ० ॥ शैवगिकम् ॥ नि सर्ग १ इत्यपि वामन ॥ ॥ यौ
गिकम् ६ । अयं प्रकटाङ्गमतेन ॥ ० ॥ शीपवामिक ॥ ० ॥ सांपाद

१ See P 1 77; Hem. vl. 4, (87).

२ प्राशिता विबुधि F; A om. sloka
and comment.

३ See Kā. V 1 107 (उपवस्तादि);

Hem vl. 4, (130) अन्नादिभ्यो ऽच् ॥

४ A om. text and comment.

५ Hem. has both; विसर्गं ॥ Y १४
K. V ed.; वि-यर्गं a.

६ Wkb Hem. this group is यौवादि
cf. Pāp. 1 102

निकः ॥ * ॥ मांपराधिकः ॥ * ॥ साधामिकः ॥ * ॥ सायोगिकः ॥ * ॥
 वैसर्गिकः ॥ * ॥ साभिको व्याधागमः^१ ॥ * ॥ प्रावामिकः ॥ * ॥ मां-
 सौदनिक. ॥ सक्तुमांसोदन^२ इत्यन्तः ॥ * ॥ मानिपातिक^३ ॥ ३६२ ॥

सनाहौदनसंवेशसक्तुसंसोदनं^३ निरः ।

पेपघोपाचुपात्सर्गः पेपवासक्रमाः^४ समः ॥ ३६३ ॥

सांनाहिक^५ ॥ * ॥ श्रीदनिको दानपतिमयोग. ॥ * ॥ सांवेशिकः^५
 ॥ * ॥ सक्तुभ्य. शक्तः । साक्तुकः ॥ * ॥ भसोदनं चर्ष । सामोदनिकः
 ॥ * ॥ नैषेपिक. ॥ * ॥ नैषोपिक ॥ * ॥ श्रीपसर्गिक. ॥ * ॥ सापेपिकः
 ॥ * ॥ सांवाभिक ॥ * ॥ साक्रामिक. ^६ । अयं शकटाङ्गमतेन ॥ ३६२ ॥
 इति संतापादिः ॥

व्युष्टोपवासी परिषत्प्रवासी

संयामतीर्थ समुदायनित्यम् ।

प्रवेशनो निष्क्रमणः समोऽग्रे

घातः^७ पदं पीलुपरं च मूलम् ॥ ३६४ ॥

व्युष्टादिभ्योऽण् इत्यनेन व्युष्टादेशत्र कार्यं दीयत इत्येतयोरर्थ-
 योरण् भवति ॥ * ॥ व्युष्ट प्रभातम् । तत्र कार्यं दीयते वा । वैद्युष्टम् ॥ * ॥

१ व्याधागमः B C K

२ मांसोदिक । सक्तु । मांसोदन इ°
 F, Hem has both compounds

३ °सदेशसक्तु° B C F K, °सवेश-
 सक्तु° D, संसोदना MSS

४ पेपवाशक्रमाः E, A om text and
 comment

५ सांवेशिक. D, सांदेशिक. B C F.

K — Hem, K V v l संवेश, Bō, Yujñ
 सवेप, Bō, Yujñ, K V α, v l cd also
 संवेशन

६ सांक्रामिकः Γ ; cf § 166 — Only
 Hem has this word

७ घातं E, A om text and comment.

धीपवासम् ॥ • ॥ पारिषदम् ॥ • ॥ प्रावासम् ॥ • ॥ चापामम् ॥ • ॥
 तैर्यम् ॥ • ॥ सामुदायम् ॥ • ॥ नित्यप्रश्नो दिवसाभासुतिविषयो
 द्रष्टव्यो षुष्टसाधनार्थात् ॥ ननु कृट्स्त्राकाशादिवस्तुत्पत्तिस्तत बर्त्त
 ऽध्भभावकात्ता इति सप्तमीप्रसङ्गे द्वितीया स्यात् । नैत्य । सर्वकार्य
 दीयत इत्यर्थः ॥ ॥ प्रवेशने दृष्टास्त्रगराद्वा कार्यं दीयते वा । प्रादेश
 नम् ॥ • ॥ एव नैष्ठमन्त्रम् ॥ • ॥ साक्षात् ॥ • ॥ आग्निपदम् ॥ • ॥
 पितृमूलम् ॥ • ॥ परिवन्तमुदायप्रश्नो न्यासकर्मणोऽन्तेन ॥ • ॥ आहूतियन्त्र-
 यायम् । तेन लोकाद्यान्नाप्रभृतयो द्रष्टव्या ॥ २६७ ॥ इति षुष्टादि ॥

चूडा यद्वा षादशाहस्तथार्यं

ज्ञेया यात्रा देवतीर्थोत्प्रेह ।

स्वर्गं कामो वो १ धनायुर्यशास्य-

नेको लक्ष्यो धीमता लक्ष्यतश्च २ ॥ ३६५ ॥

चूडास्त्रगोत्यापनास्त्रिवाचनादेरुच्यन्तेऽनुमित्येते ४ चूडा
 दिस्त्रगोत्यापनादिस्त्रिवाचनादीत्येतेभ्यो गणेशेभ्य प्रथमानोभ्योऽप्य
 प्रथोवनमित्येतस्त्रिचर्येऽच्यन्तेऽनुमित्येते ४ त्रमेव भवन्ति ॥ • ॥
 चूडा प्रथोवनमस्य । चोडम् । यथा ।

य दन्तपीसयस्रवाकपचर्षीर्

अमात्यपुत्रे सवधोभिरन्वित ५ ॥

१ दिवसावधो D

२ 'कामो वाध' नापु B.; कामो

वाधना° K.; लर्बीशाम्ना वाधना° C.;

कामी धी धना° F (cf. n. १ next page);

कामी चो D.

३ 'यद्यस्त्रीवाधकाधी D.; 'अ-

भीवाधनी° E.; A. om. text and com-

ment.

४ 'ठङ्गुमि° D.

५ Bagher Ll. 29.

एवं आङ्गम् ॥ * ॥ द्वादशाहम् ॥ * ॥ दैवयात्री पुष्पप्रचितिः ॥ * ॥
तैर्यथाञ्चन्नपङ्क्तिः ॥ * ॥ इति चूडादिः ॥

स्वर्गः प्रयोजनमस्य । स्वर्ग्य धनम् । स्वर्ग्या देवपूजा ॥ * ॥ काम्या
दृष्टयः^१ ॥ * ॥ धन्यम् ॥ * ॥ आयुष्यम् ॥ * ॥ यशस्या विद्या ॥ ३६५ ॥
इति स्वर्गादिः ॥

उदुपाभ्यां परात्स्थापेरनोऽनोः प्रवचेर्वचेः २ ।

विशेर्वासेस्तथाङ्प्राञ्च रुहेः समा विशे रभेः ३ ॥ ३६६ ॥

उत्थापनम् उत्थापना^४ वा प्रयोजनमस्य । उत्थापनीयम् ॥ उप-
स्थापनीयम् ॥ * ॥ अनुप्रवचनीयम् ॥ अनुवचनीयम् ॥ अनु पञ्चाद्वाच-
नम् अनुवाचनमिति^५ वामनः ॥ अनुवादनम् । अनुपानमित्यपरः^६
॥ * ॥ अनुवेशनीयम् ॥ सवेशनमिति वामनः ॥ * ॥ अनुवासनीयम् ॥ * ॥
आङ्प्राञ्चेति चकारेणानोरित्यनुकथ्यते । आररोहणीयम् ॥ प्ररोह-
णीयम्^७ ॥ अनुरोहणीयम्^८ ॥ * ॥ समावेशनीयम् ॥ * ॥ समारम्भ-
णीयम् ॥ ३६६ ॥

विशेः पदे रुहेः पूरेः समापेश्च सपूर्वतः ।

स्वस्तिवाचनं पुरायाहवाचनं शान्तिवाचनम्^९ ॥ ३६७ ॥

१ F adds अधस्य.

२ परा स्थापेरतो० प्रवदेर्वधे E ,
अतोऽनो० F , ०स्थापिनोनी C K

३ रज. D , रत. E , A B om text
and comment

४ उपस्थापना F , उत्थीयना D

५ Bo , Yajñ have both , K V ed
अनुवचन only , Hem om this and
अनुप्रवचन

६ अनुपादनमित्य० C F K , ०इत्य-
प्यपर D —Hem has अनुवादन and
अनुपान, Kās V ed अनुवादन, Bō,
Yajñ, K V β om both

७ प्रारोहणीयं D F K —प्ररोहण
K V, Hem , om Bō, Yajñ

८ Thus Hem , Yajñ , अन्वारोहण
Bō, K V, Hem

९ A B om text and comment

अन इत्यनुवर्तते ॥ पृथग्प्रवेक्षणं प्रयोजनमस्य । पृथग्प्रवेक्षणोच्यते ॥ • ॥ अथप्रपदनीचम् ॥ • ॥ प्रासादारोहणीचम् ॥ • ॥ मपापूरणीचम् ॥ • ॥ व्याकरणप्रमापनीचम् ॥ • ॥ अपूर्वत इति पृथादिपूर्वपदोपेतात् ॥ • ॥ इत्युत्थापनादि १ ॥

स्त्रिवाचन प्रयोजनमस्य । स्त्रिवाचनम् ॥ • ॥ पुष्पाद्यवाचनम् ॥ • ॥ यात्रिवाचनम् ॥ • ॥ उत्थापनादयः स्त्रिवाचनादयश्च प्रयोगगम्या ॥ • ॥ इति स्त्रिवाचनादि २ ॥ ३१० ॥

देवतिलदेशविरतेर्महतं सामायिकाङ्कृतं गदितम् ।

दीक्षाऽयान्तरपूर्वा विश्रुतिका ४ स्युर्महानाम् ॥ ३६६ ॥

तच्चरति देवप्रतादिभ्यो ङिन् इत्यनेन तदिति द्वितीयान्ताद् देवप्रतादिशब्दगणाच्चरतीत्यर्थे ङिन् भवति ॥ • ॥ देवप्रतं चरति । देवप्रती ॥ • ॥ तिष्ठप्रत चरति । तिष्ठप्रती ॥ • ॥ देवविरतिप्रती ॥ • ॥ महाप्रती ॥ • ॥ सामायिकप्रती ५ ॥ • ॥ अवाचरदीची ॥ • ॥ इति देवप्रतादि ६ ॥

विश्रुतिका इति विश्रुत्यो महाणाख्यादिरित्यर्थः । महाणाख्यादेरित्यनेन महाणाख्यादेर्द्वितीयान्ताच्चरतीत्यर्थे ङिन् ॥ • ॥ महाणाखीनाम च । तच्च चरितं प्रतं तच्छब्देनोच्यते । महाणाखीचरति । महाणाखिक । आख्यातरूपत्वाद्स्त्रीनाभावः ॥ • ॥ आदित्यप्रतिष्ठा

१ अनुप्रपदनादि Ptp. 1 111; उत्थापनादि Hem. 1. 4, (192).

२ Thus Hem. 1. 4, (194); पुष्पाद्यवाचनादि Ptp. 1 111 vritt.

३ देवविरतेर्महतं D; •विरतेर्महतं सामायिक D

४ स्त्रीसृति D; A. B. em. text & a.

५ सामायिक C; सामायिक D.

६ Thus also Hem. (em. सामायिकप्रत and देवविरतिप्रत); अवाचरदीचादि P 1 96 vritt.

७ स्त्रीसृतिवा • स्त्रीसृत्यो D.

॥ * ॥ गौदानिकः^१ ॥ * ॥ तथा ऽस्य ब्रह्मचर्य इत्यनेन ब्रह्मचर्ये ऽभिधेय
एषां तुल्य रूपम् ॥ * ॥ इति महानान्यादिः ॥ ३६८ ॥

अश्ववस्वशमभङ्गोमावर्षोर्णा गणमित्यपि^२ ।

वंशवत्वजमूलाक्ष्म्यूणाखट्वाकुटेक्ष्वः ॥ ३६९ ॥

ब्रह्मवर्चसद्भ्यचो ऽसख्यामानाश्चादेर्य इत्यनेन ब्रह्मवर्चसशब्दात्संख्या-
मानाश्चादिवर्जिताच्च^३ द्युचः शब्दात् तस्य हेतुः संयोगोत्पातावित्ये-
तस्मिन्नर्थे^४ यप्रत्ययो भवति ॥ * ॥ ब्रह्मवर्चसस्य निमित्तं संयोग उत्पातो
वा । ब्रह्मवर्चस्यः ॥ * ॥ द्युचः । धनस्य निमित्तम् । धन्यम् । स्वर्ग्यमि-
त्यादि ॥ * ॥ सख्यामानाश्चादिप्रतिषेधः किम् । पञ्चकः । सप्तकः ।
प्रास्थिकः । खारीकः ॥

अथादेः ॥ आश्विकः ॥ * ॥ वासुकः ॥ * ॥ आश्विकः ॥ * ॥ भा-
ङ्गिकः ॥ * ॥ औमिकः ॥ * ॥ वार्षिकः ॥ * ॥ और्णिकः ॥ * ॥ गाणिकः^५
॥ * ॥ इत्यश्चादिः ॥

वंशादिभारं हरति वहत्यावहतीत्यनेन वंशादेः पराद् भारश-
ब्दाद् भारभृताद्वा वंशादेर्द्वितीयान्ताद्भरति वहत्यावहतीत्यर्थे ठञ्
भवति ॥ * ॥ वंशभार हरति वहत्यावहति वा । वांशभारिकः ॥ * ॥
वात्त्वजभारिकः ॥ * ॥ मौलभारिकः ॥ * ॥ आचभारिकः ॥ * ॥ स्त्री-
णाभारिकः^६ ॥ * ॥ खाट्वाभारिकः^६ ॥ * ॥ कौटभारिकः ॥ कुटज

१ पीपनिकः D — Hem calls this
gana गोदानादि'

२ मणमित्यपि C F K — A. om to
ऽसंख्या in the comm, B to य[प्रत्ययो]

३ ब्रह्मचर्येणं सशब्दा° A

४ हेतु. संयोगो° A D, cf P v 1, 38

५ गाणिक. B C F K, om D —

The other works have गण

६ स्त्रीणाभारिक.° C F ; खाट्वाभा-
रिकः F

रति वामन^१ ॥ • ॥ ऐशुभारिक ॥ • ॥ अद्यत्वं इत्यपि दिग्मन्त्र ।
 घट्ट^२ इत्यपि भोज ॥ • ॥

भारभूतान्वा यशान्दरति यद्यत्यावहति वा । वाञ्छिक ॥ वाञ्छ
 जिक ॥ मौलिक ॥ आचिक ॥ स्त्रीषिक ॥ स्त्राङ्गिक ॥ कौटिक^३ ।
 ऐशुक ॥ • ॥ अथागतशब्दौ गणेशे द्रष्टव्यौ ॥ • ॥ हरति देवान्तर प्रा
 पयति चोरयति वा^४ । आबहत्युत्पादयतीत्यर्थ ॥ • ॥ रति यत्रा
 दि ॥ १६८ ॥

छेदं भेदं संप्रयोगं विकर्षं

दोहद्रोही विप्रकर्षप्रकर्षौ ।

कर्षं नर्तं विप्रयोगप्रयोगौ

संवे प्रथं प्रेषणं विद्धि विद्वन् ॥ ३७० ॥

हेदादेनित्यमित्यभेन हेदादेस्तदर्थतीत्येतस्मिन्नर्थे ठन्मत्यसौ भ
 वति ॥ • ॥ छेदं नित्यमर्थति । हेदिकस्तद् ॥ • ॥ भेदिकं शत्रु ॥
 संप्रयोगिक ॥ • ॥ वैकल्पिक ॥ • ॥ दौष्टिकी गी ॥ • ॥ द्रौष्टिक^४ ॥
 विप्रकर्षिक ॥ • ॥ प्रकर्षिक ॥ • ॥ कार्षिक ॥ • ॥ नार्तिक ॥ मोनर्त
 इत्यन्ये^५ ॥ • ॥ विप्रयोगिक ॥ • ॥ प्रायोगिक^५ ॥ • ॥ संप्रक्रिक
 ॥ • ॥ विप्रक्रिक ॥ • ॥ प्रेषणिक ॥ प्रेषण^६ इति प्रकटाङ्गुल ॥
 विराग विरक्त चेति गणसूत्रं वामनमतेन । विरक्तिक ॥ १७० ॥ इति
 हेदादि ।

१ Hem has कुट and कुटम; the others कुटम only

२ दाष A; दष्य D; दृष B.; C. con.
 from इत्यपि—Hem. has दाष्य (appar.
 corr into दाष); K. V a. दाष; con. Bu
 Y. K. V ed.

३ बोदयति वा A.; नीदयति वा D.
 C. F. K.; प्रापयति वहति चारयति D.

४ नीनर्त F—Hem. has both
 words; the others नर्त (K. V ed. वर्त?)

५ १ प्राचीनिक: cf. §L 164.

६ Thus Hem., the others प्रेष

दण्डार्धमेधामुसलानि^१ मेघो^२

वधोदकेभा मधुपर्कयुक्ताः ।

युगं कशासौ^३ पितृदेवता च

दण्डादिरेवं विबुधैः प्रणीतः ॥ ३७१ ॥

दण्डादेरित्यनेन दण्डादेः शब्दगणादर्हतीत्येतस्मिन्नर्थे यो भवति

॥ * ॥ दण्डमर्हति । दण्डः । दण्डो दमनं न तु यष्टिः । यथा । स्थित्यै
दण्डयतो दण्डान्^४ ॥ ननु दण्डत इति दण्डः पूर्वतोत्यादिना^५
सिद्धम् । सत्यम् । दण्डमर्हतीति ठञ् प्रसज्येत^६ ॥ * ॥ अर्थोऽतिथिः ।
यथा । तमर्घ्यमर्घादिकथादिपूरुषः^७ ॥ * ॥ मेघः^८ ॥ * ॥ मुसलघातो
मुसलः । मुसल्यः^९ ॥ * ॥ मेघः^{१०} ॥ * ॥ वध्यः ॥ * ॥ उदक्यः ॥ * ॥
इभ्यो धनी ॥ * ॥ मधुपर्क्यः श्रोत्रियो गृहागतः ॥ * ॥ युग्यो दम्यः ॥ * ॥
कशाघातोऽपि कशा । कश्यो^{११}ऽञ्च ॥ * ॥ पितृदेवत्यः^{१२} आद्धकालः
॥ * ॥ आहतिगणश्चायम् । तेन रथकन्यादयो^{१३} द्रष्टव्याः ॥ ३७१ ॥
इति दण्डादिः ॥

सुजाताभ्युन्नती बन्धुमैत्री निद्रा सुखात्परा ।

सुखाच्छ्रया तपो रात्रिर्दिवसः शयनं शयः^{१४} ॥ ३७२ ॥

१ ०मेघा० B C F K, मुश्लानि
A B C F K

२ मेघा A B C F K, मेघा E

३ कशासौ A D E

४ Rngluu i 25

५ ? सूच्यतीत्यादिना D F, पूष्यती^०
(or पू०) A, apparently refers to the
kṛtya य (P iii 1, 95ff, 3, 139ff)

६ प्रसुज्यते A, cf P v 1, 10, 63

७ §1s 1 14 (तमर्घ्यमर्घ्यादि० eds)

८ मेघ्य. B F K

९ मुश्ल० मुश्ल्यः A B C F K

१० मेघ्य A B C F

११ कसा० कसा० कस्यो A D

१२ पितृदेवत्य^० B C K., ०देवत्य A. D

१३ Hem om there, Bō, Yajñ have
instead गुहा, चङ्ग, भाग (also K V),
सुवर्षा

१४ सुखाच्छ्रया तथा रात्रि' शय
शयनमित्यपि D E

सुखातादेर्दृष्टतीत्यनेन सुखातादेर्द्वितीयान्तात्पृच्छतीत्यर्थे उम्
भवति ॥ १०० ॥ सुखातं पृच्छति । मीच्यातिक । यथा । मीच्यातिको बल
भवत्यगस्य १ ॥ १०० ॥ आभ्युद्यतिक ॥ १०१ ॥ बान्धुमैत्रिक ॥ १०२ ॥ शील
निद्रिक ॥ १०३ ॥ शीखग्रयिक ॥ १०४ ॥ शीखतपसिक २ ॥ १०५ ॥ शीखरा
थिक ॥ १०६ ॥ शीखदिवसिक २ ॥ १०७ ॥ शीखग्रयनिक २ । अथ शकटा
वृजमतेन । अस्मन्मते तु शीखग्रयनिक इति स्यात् ॥ १०८ ॥ शीखग्र
यिक २ ॥ १०९ ॥ इति सुखातादि ॥

परदार गुरोस्त्वस्य माषोत्तरपदं तथा ।

पदथ्यनुपदाकन्दजन्ययाथा^१ प्रकीर्तिता ॥ ३७३ ॥

परदारदेर्गच्छतीत्यनेन परदारदेर्मेषाङ्गम् भवति ॥ १०१ ॥ पर
दाराम्गच्छति कामयते । पारदारिक ॥ १०२ ॥ गुरोस्त्वस्य कल्पेन गुर
तस्यम् । गौहतस्यिक ॥ १०३ ॥ दाष्टमाथिक । शौक्लमाथिक^४ ॥
माषशब्द पथिपर्याय^७ ॥ १०४ ॥ पादथिक ॥ १०५ ॥ आनुपदिक । अनु
गतप्रत्युत्तरवक्त्रा प्रत्यासत्था भावति वा^५ ॥ १०६ ॥ इष्टविपत्तानुत्तर
दितारान् आकन्द । आकन्दन्प्रसिद्धित्याकन्दो देशे चार्तशररं वा ।
आकन्दिक ॥ १०७ ॥ जाम्बवाथिक^६ ॥ १०८ ॥ अम्बेऽपि प्रयोगगत्वा ॥
१०९ ॥ इति परदारदि ॥

१ Raghav vl. 01

२ Om D

३ शीखग्रयनिक A ; शीखग्रयन.
D—Here and K. V also ka शीख-
ग्रयनिक; B. सुखग्रयन

४ माषोत्तरपद A.

५ यथयाथा B P K; यथयाथा
Q; यथयाथा D

६ दाष्टमाथिक F; दाष्टमाथिक।
शौक्लमाथिक: A

७ माषशब्द पथिपर्याय A; A. B.
C K. place पादथिक before माषशब्द;
D om from माषशब्द to आनुपदिक
—The other works use these three words
as well as आकन्द & यथयाथा; cf. P
h 4 37-8, and K. V; Here ka नुत्
द्वार आनुयाथा ad समर्मुका instead
८ अनुत्तरात्तर P; अनुत्तर-प्र
त्तरवत्ता Q; A. om. वा
९ याम्बवाथिक B. C. P K; om. A

प्रभूतस्वागतस्वस्तिपर्याप्ता गमनं स्वरः ।

नित्यमाकार्यतः शब्दः प्रभूतादिगणे मतः ॥ ३७४ ॥

आह प्रभूतादिभ्य इत्यनेन ठञ् ॥ * ॥ प्रभूतमाह । प्राभूतिकः । प्रभूतं भवतां धनधान्यादिकमभीष्टं स्यादिति^१ प्रियाशिषं वदन्नेवमुच्यते ॥ * ॥ स्वागतिकः^२ ॥ * ॥ सौवस्तिकः ॥ * ॥ पार्याप्तिकः ॥ * ॥ सौवर्गमनिकः ॥ * ॥ नित्यशब्द इति ब्रुवाणः । नैत्यशब्दिकः ॥ सा ह्यथा पापमनाचारं वेति ब्रुवाणः । साशब्दिकः ॥ कार्यशब्द इति ब्रुवाणः । कार्यशब्दिकः ॥ साशब्दादिभ्यो^३ वाक्यात्प्रत्ययविधानम् ॥ ३७४ ॥ इति प्रभूतादिः ॥

पर्याप्तथावाकषजालव्यासा रथाश्वघासाः स्युः ४ ।

कृतपद्भावः पादो निर्दिष्टो ऽर्धध्वनिः कैश्चित् ॥ ३७५ ॥

पर्यादेष्टञ् इत्यनेन तेन चरतीत्यर्थे ठञ्^४ भवति ॥ * ॥ पर्यो^६ ६ । तनिर्मितः शकटप्राय उपकरणविशेषः । तेन चरति । पर्यिकः । पर्यिकी^७ ॥ * ॥ अश्वत्यिकः । अश्वत्यिकी^८ ॥ * ॥ आकषन्ति सुवर्णमच परीक्षार्थमित्याकषो निकषोपलः । आकषन्ति पिंषन्त्यस्मिन्नोषधीरित्याकषः^९ पाषाण इत्येके । आकषिकः । आकषिकी ॥ आकषो^{१०}

१ स्यादिति A B K , स्या--दिति C ; अभीष्टदिति D

२ Bō, Yajñ, K. V om स्वागत, स्वस्ति and स्वर्गमन, Hem adds निपुण, विचित्र and विपुल

३ नित्यशब्दादिभ्यो A — Hem (as P iv 4, 1 Artt and K V, where नित्य. शब्दः । कार्य शब्द.) has a special *gana* साशब्द इत्यादि for these three words

४ °आसन्त्यासा° E

५ पर्यादेष्टञि० ठञ् MSS (which would require vridhhi, cf §1 378); P

iv 4, 10 षन्, Hem इकट्

६ पर्यो A , पर्या C D

७ पार्यिकं पार्यिकी (°का C) B C F K (Hem पर्यिक.)

८ आश्वत्यिक । आश्वत्यिकी (°का C) B C F K

९ °श्रीषधानित्याकषः A D

१० ? आकषो B C F. K — The other works give neither word

ओङोपकरचविशेष इति वामन ॥०॥ आसिक ॥०॥ आषो महा
 आसम्^१। आषिक ॥ आस इत्यप्यम्^२ ॥०॥ रषिक ॥०॥ अषिक
 ॥०॥ आषिक ॥०॥ पषिक । पदातिर्वैशवाहकादिर्वा^३ ॥०॥
 अषिक^४ ॥०॥ इति पर्यादि ॥

भ्युर्वेतनप्रेषणशक्तिदण्ड-

वाहार्थयाहोपनिषत्सुखानि^५ ।

वेश्मोपवस्ती भृतिपादवेशो-

पवेशशय्या स्फिगश्वालज्वालम् ॥ ३७६ ॥

वेतनादेर्जीवतीत्यनेन तेन जीवतीत्येतस्मिन्नर्थे ठम् भवति ॥
 वेतनेन जीवति । वैतनिक कर्मकर ॥०॥ प्रैषिक ॥०॥ प्राणिक
 ॥०॥ दाक्षिक ॥०॥ पक्ष्मं वाहन वा वाह । वाहिक^६ ॥०॥ आर्ष
 वाहिक^६ ॥०॥ औपनिषदिक ॥०॥ सौखिक ॥ वैशिक ॥ इष
 वामनमतेन ॥०॥ औपवसिक ॥०॥ भार्तिक ॥०॥ पारिक ॥०॥
 वेष्टो दारिकावाट । वैशिक ॥०॥ औपवेशिक ॥०॥ शायिक^७ ॥
 अग्ने सुखशय्येति पठन्ति । त आङ् । सुखशय्यया जीवति किं सुखं
 शयितवन्तो^८ भवन्ति इति च परमज्ञेन जीवति च सौखशयिक इति
 ॥०॥ पक्ष्मं वाह^९ । स्फिगश्च वाह । स्फिगश्चाल । स्फिगश्चालिक^९ ॥
 पुतश्चाल^९ इत्यन्ये ॥०॥ आसिक ॥०॥ ३७६ ॥

१ महावर्ष A महावर्ष D—व्यास
 B., Y jā K V ed आस Blem., K V ed.

२ D om f om आस—All the other
 works h be word.

३ पादाति । इणवाहकादिर्वा D

४ अर्ष (or अर्ष) Blem ; om others

५ प्रैषयति B C. K. (K. V ed.)

६ वाह ad अर्षवाह A V Blem ;
 वाहन ad अर्षवाहन B., Y jā.

७ आषिक: B C. K.; शयिक^७

८ शयितवन्तो A.; शयितवन्तो D—

II m. ha It both combined and separa-
 ted; the others separated only (सुखश
 या; इति शयित Y jā.)

९ The MSB water between वा and व
 here and in the text.—Blem. ha शयि-
 चास and पुतश्चाल; both of which are
 omitted by the others

उपदेशधनुर्देराडोपनिजस्तधनुःस्फिजः ।

उपाच्च हस्तिवेषस्थस्थानान्युपास्तिरित्यपि^१ ॥ ३१७ ॥

उपदेशेन जीवति । औपदेशिकः ॥ * ॥ धानुर्दण्डिकः ॥ * ॥ उप-
निजस्तं^२ किल पैशुनम् । औपनिजस्तिकः ॥ * ॥ धानुष्कः ॥ * ॥
सौजिकः ॥ * ॥ औपहस्तिकः^३ ॥ * ॥ औपवेषिकः^४ ॥ * ॥ औपस्थिकः^५
॥ * ॥ औपस्थानिकः ॥ * ॥ औपास्तिकः^६ ॥ ३१७ ॥ इति वेतनादिः ॥

उत्सङ्गपिटकावुक्तावुट्टुपोत्तुपसंयुतौ^७ ।

उडुपोऽथ पिटाकश्च स्यादुत्पुटोत्पुतौ तथा^८ ॥ ३१८ ॥

हरत्युत्सङ्गादेरित्यनेन तेन हरतीत्येतस्मिन्नर्थे ठञ् भवात् ॥ * ॥
उत्सङ्गेन हरति । औत्सङ्गिकः कुमारः ॥ * ॥ पैटकिकः ॥ * ॥ उत्पूर्वात्
तुप तुम्य हिमायामित्यत इगुपान्तलक्षणे के^९ । अत एव निपातनात्त-
कारस्य पत्ते टकारः । औट्टुपिकः^{१०} ॥ औत्तुपिकः^{११} ॥ * ॥ औडु-
पिकः ॥ * ॥ पैटाकिकः ॥ * ॥ औत्पुटिकः ॥ * ॥ उद्गतं^{१२} पुतम् उत्पु-
तम् । औत्पुतिकः ॥ ३१८ ॥ इत्युत्सङ्गादिः ॥

१ °वेषं E, वेषस्थास्था° B C D,
°वेषस्था. स्था° K

२ Thus also Hem, om others

३ उपहस्त Bō, Yajñ, Hem, om
Kāṣ V

४ औपवेषिक B C K (preceding
śloka) — Hem उपवेष and उपवेष, the
others उपवेष

५ उपस्थेन जीवति औपस्थिकी वरा-
ङ्गमा Yajñ

६ औपास्तिकः A — उपास्थि Hem,
om by the others

७ उडुपोत्तप° B K; उडुपोत्तप° C,
°उडुपो उत्तप° D, °उत्तुपोत्तुसयुतौ
E, उडुपोत्तु° F

८ उडुपो थ° स्यादुत्पुत्पुतौ तथा B
C K, स्यत्पुरोथशुतोऽप्युत. D, °ततः E

९ Cf Pāṇ iii 1, 135

१० ठकार° A F, औट्टुपिक. F K

११ औत्तुपिक° A, औत्तुपिकः B C
K — उत्तुप। उडुप Hem, उडुप, उत्तुप
Kāṣ V a, om by the others

१२ उद्गतं° A, उद्गतं F, औद्गतं C

प्रोक्ता भस्त्रा भरणं शीर्षभारः

शीर्षभारो भरटष्ठांसभारः^१ ।

अंसेभारः करणं पङ्कभारो

ज्ञेयः प्राक्षिं करटोऽन्येऽपि शब्दाः^२ ॥ ३७९ ॥

मस्त्रादेहक इत्यनेन^३ तेन चरतोऽप्यर्थे ठरु^४ भवति ॥ भस्त्रा
घरति । मस्त्रिक । मस्त्रिकी ॥ ॥ भिषते भरणम् । भरषिक^५ ॥
शीर्षे भार शीर्षभार । शीर्षभारिक ॥ शीर्षभारिक ॥ ० ॥ भरट
अवविशेष । भरटिक^६ ॥ ० ॥ अंसेभारिक ॥ अंसेभारिक^७ ॥ ० ॥
करषिक ॥ ० ॥

अथै शमीरूपचितपङ्कभारिका

पञ्चोधरा प्रघयुरपेतदृष्टव^८ ॥

करटिक^९ ॥ एतौ वामनमतेन ॥ ० ॥ वातोर्मीयं मदिता श्री तमी न
इति इत्तम्^{१०} ॥ १०८ ॥ इति भस्त्रादि ॥

अथ्यष्टुतोऽथ अक्षामाद्यतं इतं गतागतम् ।

पादस्वेदनं यातोपयातं कष्टकमर्दनम् ॥ ३८० ॥

१ भरटष्ठांसभारः B. ; अंसेभारः
B. D F K.

२ अंसेभारः D. ; अंसेभारः F

३ मस्त्रादेहक A. (cf. p. 278).

४ ठरु D. ; तडु A.

५ भरटः C. ; भरटः A. ; भार
टिकः A. D. — भरटः अवविशेषः सर
टिकः । भरटिकि विधित् १३६. ; भरट
B. ; K. p. V. ; Hom.

६ अंसेभारिकः । अंसेभारिकः M. B. —
Hom. has the above two and अंसेभारः
अंसेभार

७ B. p. 17 83 (पञ्चोधरा^{१०} edn.); D.
om. from अथै

८ The other works omitt भरटः भरट
and पङ्कभार

९ वातोर्मीयं श्री मदिता A. ; om.
D. ; अथै उपविधित् । इति F

निर्वृत्ते^१ ऽ चद्यूतादेरित्यनेनैतस्मात् तेन निर्वृत्त इत्यर्थे ठञ् भवति
 ॥ * ॥ अचद्यूतेन निर्वृत्तम् । आचद्यूतिकम् ॥ * ॥ जाहाप्रहतिकम् ॥ * ॥
 जाहाप्रहतिकम् ॥ * ॥ गतं च तद् आगतं च । गतागतम् । गाताग-
 तिकम् ॥ गतानुगतमित्यन्ये ॥ * ॥ पादयोः खेदनं पादखेदनम् ।
 पादखेदनिकम् ॥ पादखेद इत्यन्ये ॥ * ॥ यातोपयातिकम् ॥ याति-
 कम् औपयातिकमित्यन्ये^२ ॥ * ॥ काण्टकमर्दनिकम् ॥ कण्टकमर्द-
 इत्यन्ये ॥ ३८० ॥

शर्करामर्दनं^३ सत्त्ववागङ्गानुगतानि च ।

अन्ये ऽपि ध्वनयो लक्ष्या अक्षद्यूतादिनामनि ॥ ३८१ ॥

शर्करामर्दनिकम् । शर्करामर्द^४ इत्यन्ये ॥ * ॥ सत्त्व मनो गुणो
 वा । सात्त्विकः ॥ * ॥ वाचिकः ॥ * ॥ आङ्गिकः ॥ * ॥ आनुगतिकः ॥ * ॥
 अन्ये ऽपीत्याकृतिगणत्वादिति शेषः ॥ ३८१ ॥ इत्यचद्यूतादिः ॥

निकटो भिक्षुके वृक्षमूलमावसथस्तथा ।

श्मशानाभावकाशौ च निकटादौ बुधैर्मतौ ॥ ३८२ ॥

निकटादेर्वसतीत्यनेनास्मात्तत्र^५ वसतीत्यर्थे ठञ् भवति ॥ * ॥ नि-
 कटे वसति । नैकटिकः । यो ग्रामसमीपे वसत्यारण्यको भिक्षुः स
 एवमुच्यते प्रसिद्धे^६ ॥ * ॥ वार्धमूलिकः ॥ * ॥ आवसथिकः ॥ * ॥ श्मा-

१ निर्वृत्ते^० throughout A B C Γ K

२ Hem combined and separate, the
 others combined only

३ शर्करामर्दनं E

४ शर्करामर्दन A , शर्करामर्द D —
 शर्करामर्दन Hem , om by the others

५ निकटादीर्व^० A , निकटादी य^०
 D , of P in 4, 73, 74

६ नैकटिक' । आरण्यकेन । नमुष्य ।
 ग्रामात् कोशे (read कोशे) वस्तव्यमि-
 ति यस्य शास्त्रतो वासः स एवोच्यते ।
 Hem

मानक ॥०॥ आधावकाशिक ॥ अन्वकाश^१ इति प्रकटाङ्गम् ॥
१८९ ॥ इति निबन्धादिः ॥

महिषी मणिपाली प्रानीर्लेपिका पुरोहितः ।

प्रजापतिप्रजावत्पनुचारकविलेपिका ॥ ३६३ ॥

अमहिष्यादेरश् इत्यनेन अकारान्तामहिष्यादेः सास्य धर्मनिर्णयं
ऽप्य भवति ॥०॥ होतृधर्मम् । शौचम् ॥०॥ महिष्या धर्मं स्यात्
पुत्रमित्यर्थः । माहिषम् ॥०॥ मणीन्पास्यतीति मणिपाली स्त्री ।
माणिपासम् ॥०॥ प्रसिष्यत्यनुसिष्यति वा । प्रसेपिका । अनुसेपिका ।
प्रासेपिकम् । आनुसेपिकम् ॥०॥ पुरो इधाति छ । पुरोहितः ।
पोरोहितम् ॥०॥ प्रजानां पति । प्रजापति । प्रजापतम् ॥ ॥
प्रजा अस्या यस्मि । प्रजादती । प्रजावतम् ॥०॥ अनुचरति ।
अनुचारकः । आनुचारकम् ॥०॥ विस्मिष्यतीति विलेपिका । ईले
पिकम् ॥ ३८२ ॥

यजमानोऽनुवाकस्य नरो वर्षकपेधिका ।

यजते । यजमानः । यजमानम् ॥ होतृयजमानेति केचित्प
ठन्ति । तत्र होता च यजमानश्च । होतृयजमानम् । तस्य धर्म^२ होतृ
यजमानम् ॥ ॥ आनुवाकम् ॥ ॥ गारम् ॥ ॥ पिनष्टीति पेधिका ।
वर्षानां पेधिका वर्षकपेधिका^३ । अकषायकादिभिरित्यनेन समाधे ।

१ अन्वकाशात् B. C. F. K.—अन्वका-
शात् Hem.; cf. St. Prereb. Dkt. &
अन्वकाशाशिव and अन्वकाशाशिव

२ B. C. K. om from होतृयजमानं
—होतृ and यजमान B3., 1 a) G., K. V ;

यजमान and होतृयजमान Hem. whose
rule अन्वकाशादेरश् (नरादि = नरादि
यादि), the one quoted by Yash. &
includes होतृ; cf. P 1. 4. 48-8.

३ वर्षपेधिका MSS. (D orig. 'वर्ष')

निर्वृत्ते^१ ऽच्यूतादेरित्यनेनैतस्मात् तेन निर्वृत्त इत्यर्थे ठञ् भवति
 ॥ * ॥ अच्यूतेन निर्वृत्तम् । आच्यूतिकम् ॥ * ॥ जाहाप्रहतिकम् ॥ * ॥
 जाहाप्रहतिकम् ॥ * ॥ गतं च तद् आगत च । गतागतम् । गाताग-
 तिकम् ॥ गतानुगतमित्यन्ये ॥ * ॥ पादयोः खेदनं पादखेदनम् ।
 ादखेदनिकम् ॥ पादखेद इत्यन्ये ॥ * ॥ यातोपयातिकम् ॥ याति-
 कम् श्रीपयातिकमित्यन्ये^२ ॥ * ॥ काण्टकमर्दनिकम् ॥ कण्टकमर्द
 इत्यन्ये ॥ ३८० ॥

शर्करामर्दनं^३ सत्त्ववागङ्गानुगतानि च ।

अन्येऽपि ध्वनयो लक्ष्या अस्त्र्यूतादिनामनि ॥ ३८१ ॥

शर्करामर्दनिकम् । शर्करामर्द^४ इत्यन्ये ॥ * ॥ सत्त्व मनो गुणो
 वा । सात्त्विकः ॥ * ॥ वाचिकः ॥ * ॥ आङ्गिकः ॥ * ॥ आनुगतिकः ॥ * ॥
 अन्येऽपीत्याहुतिगणत्वादिति शेषः ॥ ३८१ ॥ इत्यच्यूतादिः ॥

निकटो भिक्षुके वृक्षमूलमावसथस्तथा ।

शमशानाभावकाशौ च निकटादौ बुधैर्मती ॥ ३८२ ॥

निकटादेर्वसतीत्यनेनास्मात्तत्र^५ वसतीत्यर्थे ठञ् भवति ॥ * ॥ नि-
 कटे वसति । नैकटिकः । यो ग्रामसमीपे वसत्यारण्यको भिक्षुः स
 एवमुच्यते प्रसिद्धे^६ ॥ * ॥ वार्चमूलिकः ॥ * ॥ आवसथिकः ॥ * ॥ श्मा-

१ निर्वृत्ते० throughout A B C F K

२ Hem combined and separate, the others combined only

३ शर्करामर्दनं E

४ शर्करामर्दनं A , शर्करामर्दं D — शर्करामर्दनं Hem , om by the others

५ निकटादीर्व० A , निकटादी व० D , cf P in 4, 73, 74

६ नैकटिकः । आरण्यकेन । नमुष्ण । ग्रामात् कोशे (read क्रीशे) वसत्यमि-
 ति यस्य शास्त्रतो वासः स एवोच्यते । Hem

प्रोक्ता भस्त्रा भरणं शीर्षभारः

शीर्षभारी भरटष्ठांसभारः १ ।

अंसेभारः करणं पङ्कभारी

अथ प्राञ्चैः करटोऽन्येऽपि षष्ठा^२ ॥ ३७९ ॥

भस्त्रादेवक इत्यनेन^१ तेन हरतीत्यर्थे ठक्^४ भवति ॥ • ॥ भस्त्रा
हरति । भस्त्रिक । भस्त्रिकी ॥ • ॥ भ्रियते भरषम् । भरषिक ॥ • ॥
शीर्षे भार शीर्षभार । शीर्षभारिक ॥ शीर्षभारिक ॥ • ॥ भरट
अवविशेष । भरटिक^५ ॥ • ॥ अंसेभारिक ॥ अंसेभारिक^६ ॥ • ॥
करणिक ॥ • ॥

अथ शनेदपचितपङ्कभारिका

पयोधरा प्रथपुरपेतवृष्टय^७ ॥

करटिक^८ ॥ एतौ वामनमतेन ॥ • ॥ वातोमीयं गदिता श्री तमी व
रति वृत्तम्^९ ॥ ३८० ॥ इति भस्त्रादि ॥

अथ द्यूतोऽथ अक्षामाद्यतं द्रुतं गतागतम् ।

पादस्वेदनं यातोपयातं क्लृप्तकमर्दनम् ॥ ३८० ॥

१ भरटष्ठांसभारः E. । अंसेभारः
B. D F K.

२ अंसेभारः D. । अंसेभारः F.

३ भस्त्रादेवमि A. (cf. p. 375).

४ ठक् D. । तडु A.

५ भरटः C. । भरटः A. । भार

टिकः A. D. । भरटः सप्तविंशति भर

टिकः । भरटिति विहितं Y JK. । भरट

B. KM Y Nam.

६ अंसेभारिकः । अंसेभारिकः MS.

—Item has the brackets and अंसेभारः

अंसेभार

७ ४५-१७ ८३ (पयोधरा^१ ed.) । D

one from एमि

८ The other work omits भरटः भरट

and पङ्कभार

९ वातोमीयं श्री गदिता A. om.

D. । तमी वृष्टये । इति १

निर्वृत्ते^१ ऽच्च्यूतादेरित्यनेनैतस्मात् तेन निर्वृत्त इत्यर्थे ठञ् भवति
 ॥ * ॥ अच्च्यूतेन निर्वृत्तम् । आच्च्यूतिकम् ॥ * ॥ जाह्वाप्रहतिकम् ॥ * ॥
 जाह्वाप्रहतिकम् ॥ * ॥ गत च तद् आगत च । गतागतम् । गाताग-
 तिकम् ॥ गतानुगतमित्यन्ये ॥ * ॥ पादयोः खेदनं पादखेदनम् ।
 पादखेदनिकम् ॥ पादखेद इत्यन्ये ॥ * ॥ यातोपयातिकम् ॥ याति-
 कम् औपयातिकमित्यन्ये^२ ॥ * ॥ काण्टकमर्दनिकम् ॥ काण्टकमर्द
 इत्यन्ये ॥ ३८० ॥

शर्करामर्दनं^३ सत्त्ववागङ्गानुगतानि च ।

अन्ये ऽपि ध्वनयो लक्ष्या अक्ष्यूतादिनामनि ॥ ३८१ ॥

शर्करामर्दनिकम् । शर्करामर्द^४ इत्यन्ये ॥ * ॥ सत्त्व मनो गुणो
 वा । सात्त्विकः ॥ * ॥ वाचिकः ॥ * ॥ आङ्गिकः ॥ * ॥ आनुगतिकः ॥ * ॥
 अन्ये ऽपीत्याकृतिगणत्वादिति शेषः ॥ ३८१ ॥ इत्यच्च्यूतादिः ॥

निकटो भिक्षुके वृक्षमूलमावसथस्तथा ।

शमशानाभ्रावकाशौ च निकटादौ बुधैर्मतौ ॥ ३८२ ॥

निकटादेर्वसतीत्यनेनास्मात्तत्र^५ वसतीत्यर्थे ठञ् भवति ॥ * ॥ नि-
 कटे वसति । नैकटिकः । यो ग्रामसमीपे वसत्यारण्यको भिक्षुः स
 एवमुच्यते प्रसिद्धेः^६ ॥ * ॥ वार्चमूलिकः ॥ * ॥ आवसथिकः ॥ * ॥ श्मा-

१ निवृत्ते^० throughout A B C Γ K

२ Hem combined and separate, the others combined only

३ शर्करामर्दन E

४ शर्करामर्दन A , शर्करामर्द D —
 शर्करामर्दन Hem , om by the others

५ निकटादीर्व^० A , निकटादी व^०
 D , cf P is 4, 73, 74

६ नैकटिक । आरण्यकेन । मधुष्या-
 यामात् कोशे (read क्रोशे) वसत्यभि-
 ति यस्य शास्त्रतो वासः स एवोच्यते ।
 Hem

ज्ञानक ॥०॥ आधावकाशक ॥ अभावकाश्^१ इति शब्दात्प्र ॥
१८२ ॥ इति निकठादिः ॥

महिषी मयिपाली प्रानोर्लेपिका पुरोहित^१ ।

प्रजापतिप्रजावत्यनुचारकविलेपिका ॥ ३८३ ॥

अमहिषादेरश् इत्यनेन अकारान्तामहिष्यादेश्चाद्य धर्ममित्यर्थे
ऽश् भवति ॥०॥ शोचुर्धर्मम् । शोचम् ॥०॥ महिष्या धर्मं स्वाद्यं
शुद्धमित्यर्थे । माक्षिपम् ॥०॥ मयीन्यासयतीति मक्षिपाली स्त्री ।
माक्षिपालम् ॥०॥ मक्षिम्यत्यनुक्षिपति वा । प्रक्षेपिका । अनुक्षेपिका ।
प्रक्षेपिकम् । अनुक्षेपिकम् ॥०॥ पुरो इधाति अ । पुरोहित ।
पौरोहितम् ॥०॥ प्रजानां पति । प्रजापति । प्रजापतम् ॥०॥
प्रजा अष्ठा यन्ति । प्रजायती । प्रजायतम् ॥०॥ अनुचरति ।
अनुचारक । अनुचारकम् ॥०॥ विक्षिप्यतीति विलेपिका । विले-
पिकम् ॥ ३८२ ॥

यजमानोऽनुवाकश्च नरो वर्णकपेविका ।

यजते । यजमान । यजमानम् ॥ शोचयजमानेति शेषात्
उक्ति । तच्च शोता च यजमानश्च । शोचयजमानम् । तच्च धर्म^२ शोच
यजमानम् ॥०॥ अनुवाकम् ॥०॥ नारम् ॥०॥ पितृहीति पेविका ।
वर्णानां पेविका वर्णकपेविका^३ । अकषायकादिभिरित्यनेन यजमाने ।

१ अभावकाश् B. C. F. E. — अभाव-
काश् Hanc. ; cf. 64. Petersburg. Dict. —
अभावकाश्च and अभावकाश्च

२ B. C. E. om. from शोचयजमानम्
— शोच and यजमान B. C. Y. J. E. V. ;

यजमान and शोचयजमान Hanc., whose
rule अमरादेरश् (मरादि = our महि-
ष्यादि), as the one quoted by Varsh
includes शोचुः ; cf. P. IV 4, 48-9.

३ पक्षपेविका MSS. (D orig. 'व')-

वार्णकपेषिकम्^१ ॥ अन्ये तु वर्णक पेषिकेति^२ च्छिन्दन्ति ॥ * ॥ इति महिष्यादिः ॥

शक्तियष्ट्यष्टमा द्राड ईषेष्टी^३ कम्पनाम्भसी ॥ ३८४ ॥

शक्त्यादेष्टीकण् इत्यनेन^४ शक्त्यादेरस्य प्रहरणमित्यर्थे टोकण् भवति ॥ * ॥ शक्तिः प्रहरणमस्य^५ । शाक्तीकः । शाक्तीकी ।

स्वलन्ती न क्वचित्तैश्छादभ्यग्रफलशालिनी ।

अमोचि शक्तिः शाक्तीकैर्लोहजा न शरीरजा^६ ॥ * ॥

याष्टीकः । यथा धनंजयस्य ।

याष्टीक ते स्मरव्यग्राः खेचरस्त्रीवृता वराः^७ ।

याष्टीकं ते स्मरव्यग्रास्तु प्रतीच्छन्ति नाभितः ॥ * ॥

अष्टमः प्रहरणमस्य^८ । आष्टमीकः । अयं जिनेन्द्रबुद्धिमतेन ॥ * ॥

दाण्डीकः ॥ * ॥ ईषा प्रहरणमस्य । ऐषीकः ॥ * ॥ इष्टिः प्रहरणमस्य^९ ।

ऐष्टीकः ॥ * ॥ कम्पन प्रहरणमस्य । काम्पनीकः ॥ * ॥ अम्भः प्रहरण-

मस्य । आम्भसीकः ॥ * ॥ अपरेषा मते ठजेव^{१०} । दाण्डिकः । ऐष्टिकः ।

काम्पनिकः । आम्भसिकः ॥ ३८४ ॥ इति शक्त्यादिः ॥

१ वर्णपेषिकं A , वार्णपेषिकं B F K ,
वर्णपेषिकं C

२ वर्णकपेषिकेति B C K , वर्णकापे-
षिकेति F — Hem has वर्णक।पेषिका २
(ie also combined), the others omit all
'hree.

३ शक्तिपञ्चाष्टं A , इषेष्टीं A E ,
अथ्यमदिहेदेष्टी D

४ शक्त्यादेरकणित्यं B K , अदेर-
कर्णित्यं C

५ शक्तिप्रहरणमस्य A. B C K

६ Sisup 19, 59

७ ? खेचरः स्त्रीमृताचरा^१ A , (खे-
चरी स्त्री नृत्यचरा. C ,) मृताचरा.
B K , मृताचरा^२ D , मृताचरा F ,
[? याष्टीकन्ते^३, or खेचराः स्त्री^४]

८ अष्टमप्र^५ B C K , अष्टमा प्र^६ A

९ इष्टिप्रहरणं A B C K.

१० Cf P iv 4, 57 (शाक्तीक & याष्टीक
ib 59), Hem has the rules 1. 4, (63)
शक्तियष्टीकण् । (64) वेध्यादिभ्यः । (ऐ-
ष्टिकः^७ की । ऐष्टीक. की)

भच अदने भचणं भचा । भाचः ॥ * ॥ शैचः ॥ * ॥ विश्वं दधाति ।
 विश्वधा सुधा^१ । वैश्वधः ॥ * ॥ कार्मः ॥ * ॥ भैचः ॥ * ॥ विचुचुची^२
 इत्यपरिपठितौ धात्व् । विचणं विचा । वैची ॥ चुचण चुचा शौचम् ।
 चौचः^२ ॥ चोचा वस्त्रादिवेषपङ्क्तिरिति^३ वामनः ॥ * ॥ मन्द्रशीलः ।
 मान्द्रः ॥ * ॥ सत्यभाषणं सत्यम् । तच्छीलमस्य । सात्यः ॥ * ॥ तैतिचः
 ॥ * ॥ स्याशब्दोऽत्र पद्यते । स प्रादिपूर्वो गृह्यते । आतो गोऽन्तः^४
 प्रादेरित्यङ्प्रत्यये । आस्था नियतविषये प्रत्याशा । मस्था । व्यवस्था ।
 आस्यः । सांस्थ इत्यादि^५ ॥ * ॥ औपस्थानः ॥ * ॥ तापसः ॥ * ॥ वी-
 भुचः ॥ * ॥ शकटाङ्गजस्तु चोरी तापसीत्यादी^६ ङीविधानार्थं कृत्वा-
 देरञ् इत्यनेनाजमाह । अस्मन्मते तु गौरादिपाठाश्रयणाद् ङीप्र-
 त्ययः सिद्धः ॥ ३८६ ॥ इति कृत्वादिः ॥

किशरस्तगरोशीरपणीहरिदुगुग्गुलु^७ ।

हरिद्रानलदावेतौ स्थगलो^८ नरदस्तथा ॥ ३८७ ॥

किशरादेष्टङ् इत्यनेन किशरादेरस्य^९ पण्यमित्यर्थे षङ् भवति ।
 किशरादयो गन्धविशेषवचनाः ॥ * ॥ किशरं पण्यमस्य । किशरिकः ।
 किशरिकी ॥ * ॥ तगरिकः । तगरिकी ॥ * ॥ उशीरिकः । उशीरिकी ॥ * ॥

१ Thus also Yajñ , ब्रह्मा F

२ The MSS waver throughout between व and च—विचा and चुचा B₀, Yajñ , विचा and चुचा Hem , विचा and चुचा Kāṣ V a., om ed

३ वस्त्रादिपङ्क्तिरिति A

४ अतो गोत.° B C F K , °गोत. D ; cf Pāṇ iii 3, 106 (?गो = उपसर्ग Vop 26, 193)

५ Hem excludes °स्य from the ganna, his rule being अङ्स्थाच्छादेरञ् ।

६ चौरतापसीत्यादी F

७ °शीरयणी° E ; °गुग्गुल. B C K ; गुग्गुला. F , गुग्गुला D

८ °स्थगलो° D , कृगलो B C F K

९ B C K waver between किशर and किसर—किसर B₀, Yajñ , K V a , किशर K V ed , Hem

परिष्क । परिष्की । हरिद्रुक । हरिद्रुपर्णीत्यन्त्रे^१ । • । नुग्मुसु^२ ।
 • • । हरिद्रिक । • । नखदिक । • । खगदिक । खमर^३ इति प्र
 कटाङ्ग । • । नरदिक । ३८० । इति कियरादिः ।

इति

श्रीगोविन्दसूरिमिश्रपण्डितश्रीवर्धमानविरचितायां
 श्लोपगणरत्नमहोदधिवृत्ती करोत्याहृतगच्छतिप्राप्तप्रभवति
 कार्यदीयतेप्रयोगनपरत्युत्पातधयोगहरतिवहत्यावहति
 वृच्छतिगच्छत्याहतेनपरतिवीवतिहरतिनिर्हंतववति
 धर्मप्रहरणश्रीपण्डितशार्च्यविहिततद्व्रितप्रत्यय
 गणनिर्घणो नाम वृत्तीऽच्चाद्य
 समाप्तः ।

१ Hem. has them both combined
 and separate; Bo., Yajñ. separate only;
 हरिद्रावर्णी K. V ed., हरिद्रापाव (1)
 a.—Bo., Yajñ. K. v also हरिद्रा om.
 Hem.

Hem; नुग्मुसु Bo. Yajñ., Kā. V ed.;
 नुग्मुसु a.

३ खमर A.; A. B. C. F om. खम-
 रित् suppl. K.—खमर Hem.; खी
 मर Bo.; खमर (खमरित्परत्तम्) Yajñ.;
 खम K V a सुमङ्गल (1) ed.

२ Thus all MSS.—नुग्मुसु & नुग्मुस

अथ सप्तमोऽध्यायः ॥

तारकाकुसुमपल्लववेगाः

पुष्पगौरवविचारपिपासाः ।

मञ्जरीस्तवकवर्णकतन्द्रा

दुःखशास्त्रमुखमूत्रतरंगाः ॥ ३८८ ॥

संजातं तारकादेरित्यनेनैतस्मात् तदस्य सजातमित्यर्थं इतो भ-
वति ॥ * ॥ तारकाः संजाता अस्य । तारकितं नभः ॥ तारकशब्दोऽप्यत्र
याह्यः ॥ * ॥ कुसुमितस्तरुः ॥ * ॥ पल्लवितः ॥ * ॥ वेगितः । वेगवान्
॥ * ॥ पुष्पितः ॥ * ॥ गौरवितः ॥ * ॥ विचारितः ॥ * ॥ पिपासितः ॥ * ॥
मञ्जरितः ॥ * ॥ स्तवकितः ॥ * ॥ वर्णकितः ॥ कर्णकितो^१ वेणुरित्य-
प्यन्यः ॥ * ॥ तन्द्रितः ॥ * ॥ दुःखितः ॥ * ॥ शास्त्रितः ॥ * ॥ सुखितः
॥ * ॥ मूत्रितः ॥ * ॥ तरंगितः ॥ ३८८ ॥

निद्रामुद्रापुलकतिलकाश्रन्द्रकाभ्रान्कारा

गर्वोत्फण्टामुकुलमुकुरद्रोहदोहा बुभुक्षा ।

हर्षोत्कर्षव्रणकुवलयव्याधिगर्धाः पुरीषं

क्षुत्सीमन्तज्वरभरगरा रागरोमाञ्चरोगाः ॥ ३८९ ॥

१ कर्णकितो A , ॥ वर्णकितो वेणु० K V a , वर्णक Bō , v l Kāṣ V ed ,
B C Γ , orig K (corr ॥ वर्णकित. व-
र्णकितो वेणु) — कर्णक Bō , Yajñ , Hem ,
पर्णक Hem , K V a [कर्ण इव कर्णको
दासविकार. कर्णकित. स्तभ । Yajñ]

छन्नं चुराप्ररोहौ च विशिकाविशिसे^१ तथा ।

अनृतं स्यादुदस्थानं पुरोडा कृषिसंयुता^२ ॥ ३६५ ॥

इत्यादेशं इत्यनेन तदर्थं शीतमित्यर्थे षी भवति ॥०॥ इत्या
 इतरथाऽऽत्मनः । गुहकार्येऽवहितक्षत्रिद्रावरणप्रवृत्त । इत्यश्रीस
 शिव्य । इत्य ॥ अन्वेत्ताड । इत्यश्रीसऽश्वात् । इत्यश्वेव शीतमश्वे-
 त्यर्थे । इत्यं यथा भार्यमार्यं वातातपवर्षवापाय भवति पुरोदत्त ।
 इवमुपाध्यायो भार्यमार्यं शिव्यस्त रागडेयक्रोधमोहवापाय भवति ।
 य शिव्यं धर्मं ब्रूते । एवमसाधुपाध्यायश्चत्तमिव च्छत्रम् । तच्छी
 तानुकारिश्रीस शिव्यश्वात् इत्युच्यते । गुहशीस इत्यर्थं ॥०॥ षी
 २ च चुरा भिदादि । चुराशीसशीर ॥०॥ प्रारोह ॥०॥ विशिका
 परहृदयानुप्रवेश । विशिक २ ॥०॥ ब्रह्मचमतया विशिखेव विशिका ।
 विशिख ४ ॥०॥ अनृतभाषणम् अनृतम् । आनृत ॥०॥ उदके ज्ञानम्
 उदकज्ञानम् उदवास । शीरश्वात् ॥०॥ पुरो दीयत इति पुरोडा ।
 अत एव ब्रह्मनादनुपपत्तीदृश्यत्^३ । शीरोह ॥ पुरोह इत्यन्वे^४ ॥ ।
 कर्षणं क्षवि । कार्यं ॥ ३६५ ॥

भक्षाधिष्ठाविश्वधाकर्मभिक्षा

विध्याधुद्यामन्द्रसत्यास्त्रितिष्ठा^० ।

स्थोपस्थानं वा तप' स्यादुभुक्षा

नृन्नादिविज्ञायतामेष दक्षै^५ ॥ ३६६ ॥

१ विशिखे A. B F K. ; विशिखे C.
 २ पुरोडा H D F ; अंयुता F
 ३ परहृदयप्रवेशस्या विशिखेवि-
 ष्यापि विशिखेऽनुच्यते । विशिख । विशि
 षीऽपि अश्वेव पर्याय । YJKL
 ४ विशिखेव विशिका विशिख । A. ;
 विशिखेव विशिका D. ; विशिखेव वि-
 शिख । C.

५ Cf. Fls. III 3, 100.
 ६ पुरोडा B., 145 H., पुरोह
 K. & V ed. ; पुरोह and पुरोडाय A.
 1 M 6 a.
 ७ A. C. om विशि । त्वसानुषा^० D. ;
 विशिवाधुद्या^० E. ; विशिवाधुद्या^० F K. ;
 युषा^० G.
 ८ शीर । D E

भक्ष अदने भक्षणं भक्षा । भाक्षः ॥ * ॥ शैक्षः ॥ * ॥ विश्वं दधाति ।
 विश्वधा सुधा^१ । वैश्वधः ॥ * ॥ कार्मः ॥ * ॥ भैक्षः ॥ * ॥ विचुचुची^२
 इत्यपरिपठितौ धात् । विक्षणं विक्षा । वैक्षी ॥ चुक्षण चुक्षा शौक्षम् ।
 शौक्षः^२ ॥ चोक्षा वस्त्रादिवेषपङ्क्तिरिति^३ वामनः ॥ * ॥ मन्द्रशीलः ।
 मन्द्रः ॥ * ॥ सत्यभाषण सत्यम् । तच्छीलमस्य । सात्यः ॥ * ॥ तैतिक्षः
 ॥ * ॥ स्थाशब्दोऽत्र पचते । स प्रादिपूर्वो गृह्यते । आतो गोऽन्तः^४
 प्रादेरित्यङ्प्रत्यये । आस्था नियतविषये प्रत्याशा । संस्था । व्यवस्था ।
 आस्थः । सांस्थ इत्यादि^५ ॥ * ॥ औपस्थानः ॥ * ॥ तापसः ॥ * ॥ बौ-
 भुक्षः ॥ * ॥ शकटाङ्गजस्तु चौरौ तापसीत्यादौ^६ ङीविधानार्थं कृत्वा-
 देरञ् इत्यनेनाजमाह । अस्मन्मते तु गौरादिपाठाश्रयणाद् ङीप्र-
 त्ययः सिद्धः ॥ ३८६ ॥ इति कृत्तादिः ॥

किशरस्तगरोशीरपणीहरिदुगुग्गुलु^७ ।

हरिद्रानलदावेतौ स्थगलो^८ नरदस्तथा ॥ ३८७ ॥

किशरादेष्टङ् इत्यनेन किशरादेरस्य^९ पण्यमित्यर्थे ठङ् भवति ।
 किशरादयो गन्धविशेषवचनाः ॥ * ॥ किशरं पण्यमस्य । किशरिकः ।
 किशरिकी ॥ * ॥ तगरिकः । तगरिकी ॥ * ॥ उशीरिकः । उशीरिकी ॥ * ॥

१ Thus also Yajñ , ब्रह्मा F

२ The MSS waver throughout between व and च — विक्षा and चुक्षा Bō , Yajñ , विक्षा and चुक्षा Hem , विक्षा and चुक्षा Kāṣ V α , om ed

३ वस्त्रादिपङ्क्तिरिति A

४ अतो गौत.° B C F K , °गौत' D , cf Pāṇ iii 3, 106 (? गौ = उपसर्ग Vop 26, 193)

५ Hem excludes °स्य from the gana, his rule being अङ्स्थाच्छवादेरञ् ।

६ चौरतापसीत्यादौ F

७ °शीरयणी° E , °गुग्गुल. B C K , गुग्गुलाः F , गुग्गुलाः D

८ °स्थपलो° D , कृगलो B C F K

९ B C K waver between किशर and किरर — किरर Bō , Yajñ , K V α , किशर K V ed , Hem

परिष्क । परिष्की ॥ हरिद्रुक ॥ हरिद्रुपर्षीत्यन्वे^१ ॥ • ॥ गुग्गुलुक^२
 ॥ • ॥ हरिद्रिक ॥ • ॥ मलदिक ॥ • ॥ स्रगलिक । खगर^३ इति व
 कटाङ्गज ॥ • ॥ नरदिक ॥ ३८० ॥ इति किशरादि^४ ॥

इति

श्रीगोविन्दसूरिशिष्यपण्डितश्रीवर्धमानविरचितायां
 स्त्रीयगणरत्नमहोदधिरुक्ती करोत्याहृतगच्छतिप्राप्तप्रभवति
 कार्यदीपतेप्रयोजनचरत्युत्पातसधोगहरतिवहत्यावहति
 वृच्छतिगच्छत्याहतेनचरतिमीवतिहरतिनिर्हन्तवचति
 धर्मप्रहरणश्रीसपलसचबाधेविहिततद्धितप्रत्यय
 मणनिर्णयो नाम षडोऽध्याय

धमाप्त ॥

१ Hem. has them both combined
 and separate; Bo. Y jñ. separate only;
 हरिद्रापक्षी K. V ed., हरिद्रापक्ष (1)
 a.—Bo., Y jñ., K. V also हरिद्रा om.
 Hem.

२ Thus all MSS.—गुग्गुलुक & गुग्गुलु

Hem.; गुग्गुलुक Bō., Yajñ., Kāt. V ed.
 गुग्गुलुक a.

३ खगर A.; A. B. C. F om. खग-
 विष' suppl. K.—खगर Hem.; खा
 मल Bō.; खमल (खगविषइत्यर्थे) Yajñ.;
 खल K. V a. सुमङ्गल (1) ed.

अथ सप्तमोऽध्यायः ॥

तारकाकुसुमपल्लववेगाः

पुष्पगौरवविचारपिपासाः ।

मञ्जरीस्तवकवर्णकान्द्रा

दुःखशास्त्रमुखमूत्रतरंगाः ॥ ३८८ ॥

संजातं तारकादेरित्यनेनैतस्मात् तदस्य सजातमित्यर्थं इतो भ-
वति ॥ * ॥ तारकाः संजाता अस्य । तारकित नभः ॥ तारकशब्दोऽप्यत्र
शास्त्रः ॥ * ॥ कुसुमितस्तरुः ॥ * ॥ पल्लवितः ॥ * ॥ वेगितः । वेगवान्
॥ * ॥ पुष्पितः ॥ * ॥ गौरवित ॥ * ॥ विचारितः ॥ * ॥ पिपासितः ॥ * ॥
मञ्जरितः ॥ * ॥ स्तवकितः ॥ * ॥ वर्णकितः ॥ कर्णकितो^१ वेणुरित्य-
प्यन्यः ॥ * ॥ तन्द्रितः ॥ * ॥ दुःखितः ॥ * ॥ शास्त्रितः ॥ * ॥ सुखितः
॥ * ॥ मूत्रितः ॥ * ॥ तरंगितः ॥ ३८८ ॥

निद्रामुद्रापुलकतिलकाञ्चन्द्रकाभ्रान्धकारा

गर्वोक्त्तण्डामुकुलमुकुरद्रोहदोहा बुभुक्षा ।

हर्षोत्कर्षवणकुवलयव्याधिगर्धाः पुरीषं

क्षुत्सीमन्तज्वरभरगरा रागरोमाञ्चरोगाः ॥ ३८९ ॥

१ कर्णकितो A , ॥ वर्णकितो वेणु° K V a , वर्णक Bö , v l Kâṣ V ed ,
B C F , orig K (corr ॥ वर्णकित व-
र्णकितो वेणु) —कर्णक Bö , Yajñ , Hem ,
पर्णक Hem , K V a [कर्ण इव कर्णको
दासविकार कर्णकितः स्वभ. । Yajñ]

निद्रित ॥ • ॥ मुद्रित साधुवाद ॥ • ॥ पुचकित तन्वी तरेष
तनु १ ॥ • ॥ तिष्ठकित ॥ • ॥ चन्द्रकित ॥ • ॥

ददर्यं कावे दिवमधितामिव २ ॥ • ॥

चन्मकारित ॥ • ॥ गर्भित ॥ • ॥ चत्कषित ॥ • ॥ मुहुषित ॥ • ॥
मुक्कुर आदर्शो मुक्कुरं च । मुक्कुरित ॥ • ॥ द्रोषित ॥ • ॥ दोषित
॥ • ॥ मुभुषित ॥ • ॥ चर्यित ॥ • ॥ चत्कषित ॥ • ॥ त्रषित ॥ • ॥
कुवस्यित ॥ • ॥ आधित ॥ • ॥ गर्भित ॥ • ॥ पुरीषित ॥ • ॥
शुषित ॥ • ॥ शीमन्तित ॥ • ॥ स्वरित ॥ • ॥ भरित ॥ • ॥ नरित
॥ • ॥ रागित ॥ • ॥ रोमाधित ॥ • ॥ रोमित ॥ ३८८ ॥

पराडा कन्दलकञ्जलं किसलयं मृदु कण्टकं कोरकः

कसोलस्यपुटं कुतूहलफलं चाङ्गारकः कञ्जुकः ।

पृङ्गाराङ्गुरैवलानि सकुलम्भप्रचारस्तथा

वर्मावालकलङ्कदर्दमयुतं थद्या च्छुभीपं४ मतम् ॥ ३९० ॥

पण्या मुद्रि । पण्डित ॥ • ॥ कन्दकित ॥ • ॥ कञ्जकं मपी ।
कण्डकित ॥ • ॥ किसलयित ५ ॥ • ॥ द्रवित ॥ • ॥ चन्द्रकित ॥ • ॥
कोरकित ॥ • ॥ कसोलित ॥ • ॥ सपुषित ॥ • ॥ कुट्टकित ॥ • ॥
फणित ॥ • ॥ चङ्गारकित पलाश ६ ॥ अथवा ।

चङ्गारितमिवोत्पाते वारिराशेरिवोदकम् ७ ॥ • ॥

१ तदेषं तनु मथर, except F—See
note on Kāryap. l. 4; on Hābity pl. 27

२ Hagler III, 12

३ विप्रमयं A. D.; चिष्यं दथं A.

४ वर्माराल C. F.; चङ्गारकोष F

५ विप्रमयित A.

६ पलाशटी D—अथामारकप्रथो
भारमृषियु पलाशकुमुसेपु मथरया व
तरी । १ JG.

७ अथारकितमिषो मथर. [चङ्गार
cf. see 1. plaka]; वारिराशेरि A. K. 1
वारिदोदकं B. C., orig. K.

कञ्चुकितः ॥ * ॥ षट्कारितः ॥ * ॥ अङ्कुरितः ॥ * ॥ शैवलितः ॥ * ॥
 वकुलं मुकुलम्^१ । वकुलितस्तरुः । अयं शकटाङ्गजमतेन ॥ * ॥ श्वानो
 भ्रमन्त्यत्र । श्वभ्रं गर्तः । श्वभ्रितं भूतलम् ॥ * ॥ प्रचारितः ॥ * ॥
 वर्मितः^२ ॥ * ॥ आरालमिति मूत्रपुरीषयोः^३ सञ्ज्ञा । आरालितः ॥ * ॥
 कलङ्कितः ॥ * ॥ कर्दमितः ॥ * ॥ अङ्कितः ॥ * ॥ ऋजीषम् उपहतं मलं
 पिष्टपचनं च । ऋजीषितः^४ ॥ ऋजीषमित्यन्यः ॥ ३६० ॥

संज्ञाकुड्मलमूर्छानिष्क्रमणाङ्गारहस्तकीच्चारः^५ ।

पतिविम्बविघ्नतन्त्रप्रत्ययदीक्षा^६ भवेद्गर्जा ॥ ३९१ ॥

सञ्चितः ॥ * ॥ कुञ्चलितः ॥ * ॥ मूर्च्छितः ॥ * ॥ निष्क्रमणितः ॥ * ॥
 अङ्कारितः ॥ * ॥ हस्तकितः^७ ॥ * ॥ उच्चारितः ॥ * ॥ प्रतिविम्बितः^८
 ॥ * ॥ विघ्नितः ॥ * ॥ तन्त्रं संजातमस्य । तन्त्रितः ॥ तन्द्रा । आलस्य-
 मिति द्रुमिडाः^९ पठन्ति ॥ * ॥ प्रत्यय आश्वासः । प्रत्ययितः । आप्तः ॥
 यथा मुरारे^{१०} । ब्रवीति च प्रत्ययितो महर्षिः ॥ * ॥ दीक्षितः ॥ * ॥
 गर्जितः । मत्तो गजः ॥

१ मुकुल B C K , वकुलं कुड्मलम्
 Yajñi —F (and once corr K) and Yajñi.

write वकुल, Bō , Hem वकुल, om K V

२ चर्मित. A F —Bō , Yājñī वर्मन्,
 om Kāṣ V , Hem

३ पुंमूत्रपुरीषयो. A — आरालमि-
 ति (!) मूत्रपुरीषयो. सञ्ज्ञेति वर्धमान. ।

आराल. कुटिले सर्जरसे समदर्दतिनीति
 मेदिनीकार' (ल 58) आरालित. । Yajñi ,

आराल Bō , om Kāṣ V , Hem

४ ऋजीष उपहतमलं पिष्टपचनं च
 Yajñi —All others have ऋजीष only

५ ०कुञ्चल० A E , कु-ल० D

६ प्रतिबंधविघ्न० B C K , इतिवि-
 खविघ्न० D

७ हस्तकी हस्तावलव० Yajñi

८ प्रतिबधित. B C K —प्रतिविम्ब
 Bō , Yajñi , om Kāṣ V , Hem

९ तत्रा आल० द्रुमिडा. A , तंचा
 आलस्य इति प्रामिडा. D —तंच Yajñi ,
 विघ्नतन्त्र Bō , तन्द्रा K V ed, MSS ,
 Hem

१० Anarghar III ṣl 29 (ed Calc §
 1782 p 71)

ननु ऋप्रत्यये भुवे पिबतेत्यथनन्तस्य विहिते चिद्धं बुभुक्षित पि
पाचित इति । तथा पुष्य विकसन^१ इति देवादिक्रभातो पुष्यित
इति । सुक्षितो दु क्षित इति पुरादिष्वन्ताद्भ्रातो^२ । भिवम् । चर्ष
वैषभ्यात् । तथा चि । भोक्तुमिष्टो बुभुक्षित चोदनो नरेव । पादमिहं
पिपाचित चोरमिति कर्मणि ऋप्रत्यये बुभुक्षितादिभ्यश्च चोदनादौ
कर्मणि वर्तते न तु नरि कतरि^३ । इतप्रत्ययान्तस्य भोक्तुपुष्यवृत्तिः^४ ।
पुष्यितग्रन्थोऽपि ऋन्त । पुष्यिता कक्षिका । पुष्यित कर्मणमिति वा
विकासक्रियोपेतेऽर्थे प्रतीत इतप्रत्ययान्तस्य^५ प्रथमोपेते चम्पकादौ
वर्तते । सुक्षितदु क्षितग्रन्थोऽस्तपेक्षितापरकर्षण्यपार सुखादिसंशि
त्तिमासैवादि प्रतीयते । इतप्रत्यये लनपेक्षितपरव्यापार सुखाद्य-
नुभवयुक्त इति ततो युक्तोऽमीषामथ पाठ । एवमन्वेषामपि चर्ष
दर्शनोपम् ॥ * ॥ आद्यतिगणोऽथम् । तेन त्रिधाजिगीषादिद्रारोष
प्रभृतयो द्रष्टव्या ४ ॥ १८२ ॥ इति तारकादिः ॥

पृष्याणुप्रियपाण्डुचयइपटवः खराडूरुखराडाणवः^६

साधुः स्वादुमूढ महस्रपुतनुक्षिप्राणि वृद्धो गुरुः ।

यकाकिंचनचारुपाकयहयो वासर्जुतृप्राणि ६ च

गुद्रः कालवृषी महिष्यः यहुलं ह्रस्वोऽय होठः कृद्^७ ॥ ३९२ ॥

इत्यादेरिमन् इत्यनेन तस्य भाव इत्यथ इमन् वा भवति । पठे

१ Dhāp. १०, 13.

२ ननु रि क रि D ; F om. नरि

३ D om. रिक्त्त भोक्तुपुष्यवृत्तिः

४ / त्रिमोषानिद्रारोह A ; वि

मीषादिद्रारोहप्रभृतयो K (अन्तः) ;

B (I and nāh h om. रिक्त्त एवम

न्वेषामपि

५ पृष्याणुः पटवपटुवर्षहावः १ ।

६ पटवोऽर्षवः (D) B C E F K ; च-

इपटवः D

७ तमाणि E ; तुष्याणि A D

८ महस्रः E

९ / कृद् C. K. (2B) ; कृद् D E ;

कृद् F

यथाप्राप्तम् ॥ * ॥ पृथोर्भावः । प्रथिमा । पार्थवम् । पृथुत्वम् । पृथुता
 ॥ * ॥ आशिमा ॥ * ॥ प्रेमा ॥ अयमिमन्नन्तः^१ पुंलिङ्गः सर्वत्र व्याक-
 रणग्रन्थे पटिमा लघिमेत्युदाह्रियमाणो दृश्यते । भर्त्तीश्वरेणापि^२ वा-
 रणार्थानामित्यत्र पुंलिङ्ग एव प्रयुक्तः । सत्त्वेन परिगृहीतः^३ प्रेमा
 सनिविशते ॥ लिङ्गकारिकास्वप्ययं नित्यं पुंलिङ्ग एव । ततश्चार्धर्चाद्यन्त-
 र्भावप्रसारिकापि^४ कर्तुं न युज्यते ।

भवतोऽपजनोपपदे अङ्गपदे^५ पुंसि नित्यमिमनिच्च ।

अपशब्दजनशब्दोपपदे यथासंख्यमङ्गपदे नित्यं पुंसि भवतः । अयम-
 पाङ्गः । अयं जनपदः । इमनिच्च नित्यं पुंसोति वर्तते । पटिमा लघि-
 मेत्ययमर्थोऽस्याः । एवं च एते काव्यनाटकप्रयोगाः ।

प्रेम कारयति वा निरन्तरम्^६ ।

प्रेम पश्यति भचान्यपदेऽपि^७ ।

प्रेम मानमवधूय वधूः स्थाः^८ ।

सामर्थ्यं च तवार्जुनस्य^९ च समं दुर्योधने प्रम च ।

इत्येकवाक्यतया नपुसकेन दृश्यन्ते । तेस्त्रियं गतिः । स्नेहपर्याय श्रीणा-
 दिको मनिन्नप्रत्ययान्तः प्रातिपदिको वाच्युत्पन्नः^{१०} प्रेमन्शब्दोऽस्तीति
 ॥ * ॥ पाण्डिमा । अयं श्रीभोजमतेन^{११} ॥ * ॥ चण्डिमा ॥ * ॥ पटिमा

१ °इततः A, इतन्ततः B, अतन्तः D

२ भर्त्तीश्वरेणापि A, भर्त्तीश्वरेणा-
 पि D — [°वर्णार्थानामित्यत्र]

३ स्वत्वेन° B C F K, सत्त्वेन परिगृ-
 हीतः A, सत्त्वेन परिगृहीते D

४ ? °द्यन्तर्भावः । प्रसारिकापि A,

°भावः' पादप्रसारिकापि B C F K

५ भवतोऽपजनोपपदांगपदे B C K,
 भवतोऽपजो° A, लिंगानुशासनेऽपि

अपजनोपपदांग° इमनिच्चेति स्मर्यते ।

Yājñ, cf Siddh K 4° p 249b 1 13

६ Kirāt 13, 61

७ Kirāt. 9, 70

८ Śisup 10, 2

९ तवार्जुनस्य B C F K

१० वा अच्युत्पन्न D, cf Un S iv. 144

११ Hem alone has the words पाण्डु,

वृद्ध, चारु, काल

॥ • ॥ सखीर्भाव । सखिमा । इष्य इत्यन्व^१ ॥ अथ शकटावृज
मतेन ॥ • ॥ वरिमा । उरुत्वम् ॥ • ॥ सखस्य भाव । सखिमा ॥ • ॥
अधिमा ॥ • ॥ साधिमा ॥ • ॥ स्यादिमा ॥ • ॥ सदिमा ॥ • ॥ मदिमा ।
महत्त्वम् । महत्ता ॥ • ॥ सधिमा ॥ • ॥ तनिमा ॥ • ॥ सेपिमा । पि
प्रत्वम् ॥ • ॥ धरिमा । इहृमम्^२ ॥ • ॥ गरिमा । गुह्यत्वम् ॥ • ॥ वक्रिमा
॥ • ॥ अक्षिपनिमा । आक्षिपन्मिति ब्राह्मणादित्वात्^३ ॥ • ॥ वा
रिमा । वाह्यत्वम् । अर्थं श्रीभोजमतेन^४ ॥ • ॥ पाकिमा ॥ वयोऽर्धस्य
चयेऽधि^५ । पाकम् ॥ • ॥ बहोर्भाव । भूमा । यथा । पर भूमान
मातन्वते^६ ॥ वाह्यत्वम् ॥ • ॥ वक्रिमा । वाक्यम् ॥ • ॥ अविमा^७ ।
पार्श्वत्वम् ॥ • ॥ इमिमा^८ । अर्थं श्रीभोजमतेन ॥ • ॥ सोदिमा ।
सुहृत्वम् ॥ • ॥ काशिमा । कास्यत्वम् । अर्थं श्रीभोजमतेन^९ ॥ •
इविमा ॥ • ॥ मदिमा । महत्त्वम्^{१०} । अथ शकटावृजमतेन ॥ •
वदिमा । वाड्यं ब्राह्मणादिपाठात् अद्^{११} । मनोशादिपाठाद् वा
उलकम्^{१२} ॥ • ॥ इमिमा । इत्यत्वम् ॥ • ॥ सोदिमा^{१३} । वयोऽर्धस्य
ऽधि प्राप्ते । ब्राह्मणादिनाद् दौघम्^{१४} ॥ • ॥ इदुर्मन्तु । इदिमा ।
इदुत्वम् । काश्वत्^{१५} ॥ २८२ ॥ इति प्रत्यादि ॥

१ बंधी । भाव वदिमा । A.; उरु
इत्यन्व D—उरु Hem.; इष्य Bo., Y Jk.

२ See note ११ preceding page.

३ Not given in (Akritigraha) ब्राह्म-
णादि v. 306-404.

४ Cf. pl. 486 con.; & P 1, 120.

५ M. in frach. K. pl. 48.

६ Om. A. D F; विमिमा B.;
तुमिमा D.

७ तुमिमा D (cf. page 416, note 6);
Hem. apparently तुम; om. by the others.

८ महत्त्व F—Hem. महत् and महि;
the others महत् only.

९ See pl. 418.

१० होडवाचस्पती समानार्थी Y Jk.

११ See pl. 401.

१२ इदुर्मन्तु इदिमा^० पार्श्वं A.;

इदु इदिमा इदुत्वं पार्श्वं C. K.; इ-

दु इदिमा । इदुत्वं । वाड्यं F; इदु-

र्मन्तुच (० इदु!) इदिमा इदुत्वं । वा-

ड्यं । D.; Hem. इदु (corrected from

इदु); om. by the others.

दृढपरिवृढौ मूकश्चक्रौ विशारदसंमती १

बधिरमधुरौ बालो मूलं कलो जडपरिडतौ ।

लवणतरुणावुष्णः शीतः स्थिरास्रकृशा वृढौ २

विमतिविमनोमन्दा मूर्खो वियातभृशं तथा ॥ ३९३ ॥

वर्णदृढादेर्णद्वैत्यनेन वर्णवाचिनो ३ दृढादेश्चास्य भाव इत्यर्थे ष्यद् भवति । इमन् च वा ॥ शौक्त्यम् ॥ * ॥ दृढस्य भावः । दार्ढ्यम् । द्रढिमा । दृढता । दृढत्वम् ॥ * ॥ परिदृढस्य भावः । पारिदृढ्यम् । परिद्रढिमा ४ ॥ * ॥ मौक्यम् । मूकिमा ॥ * ॥ चुक्रम् अस्त्रम् ५ । ची- क्रयम् । चुक्रिमा ॥ * ॥ वैशारद्यम् ॥ शारदशब्दः प्रत्यग्रवाची । यथा । रज्जुशारदमुदकम् । दृषच्छारदाः सक्तवः । सद्यो हि रज्ज्वोद्धृतमु- दकं प्रत्यग्रमनुपहतं रज्जुशारदमुच्यते । सद्यश्च दृषदा पिष्टाः सक्तवो दृषच्छारदाः । तत्रायं गुणप्रधानः । शारद प्रत्यग्रत्वम् अभिनवत्वम् । तद्विगतमस्य । विशारदः प्रवीणः । प्रवीणो लक्षणया । तथा हि । यो यत्र नवः स तत्र मूढः । यस्तु पुराणः स सर्वं जानाति ॥ अथवा । व्युत्प- त्तिशून्यः प्रवीणवाची विशारदशब्दः ॥ * ॥ संगता मतिर्यस्यासौ संमतिः । तस्य खासत्यम् । संमतिमा ॥ शकटाङ्गजमते तु सांमतमि- त्यपि । स हि लघ्वादेरिक इत्यस्य सूत्रस्यैवंविधमर्थमाह ६ । तथा हि । लघुरादिः समीपभृतो यस्येकस्तदन्तात्तस्य भावे कृते वाण्प्रत्ययः ७ । वामनादीनामप्येतत्समतम् ॥ केचिल्लघ्वादेरिति प्रकृतेर्विशेषणमिच्छ-

१ दृढपरिदृढौ A D E, विसारद E

२ ०शीत E, शीत स्थिरा० D, छ-

शादृपेर्विमति० A

३ वर्णादिवाचिनो B C F K

४ परिदृढस्य० दृढं० द्रढिमा A

५ चुक्रोऽस्त्रवेतस Yajñ

६ सूत्रस्यैवविधस्तमर्थमाह B C D K

७ भावो कृते नाणप्रत्ययो भवति A, कृत्वेवा० k, कृत्ययाणप्रत्यय B, भावे कप्रत्ययाण्यत्यय C

न्ति । कार्यागवम् भारातमित्यधुदाहरन्ति । धामतमिति च नेच्छन्ति
 ॥ • ॥ वाधिषम ॥ • ॥ माधुर्यम् ॥ • ॥ वाध्यम् ॥ • ॥ मीक्षम् ॥ • ॥
 काध्यम् ॥ • ॥ नाध्यम् ॥ • ॥ पाच्छित्यम् ॥ • ॥ लावण्यम् । कवचिमा
 ॥ • ॥ तादृश्यम्^१ ॥ • ॥ शीष्यम् ॥ • ॥ शैत्यम् ॥ • ॥ शैर्यम् ॥ • ॥
 शाम्भ्यम् । अचिमा ॥ • ॥ कार्थम् । कश्चिमा ॥ • ॥ वाध्यम् । प्रदि
 मा । रत्नविधौ परिवृद्धशब्दे^२ परिरतन्म । अन्ने तु परिवर्ष्य विना
 वृद्धशब्दं पठन्ति । अथ शकटाङ्गवामनमतेन ॥ • ॥ विविधा मतिर्ष
 छासी विमति । वैमत्यम् । वैमतम् ॥ • ॥ विविधं मनो चखापी वि
 मना । वैमनस्यम् ॥ • ॥ मान्यम् । मन्दिमा ॥ • ॥ मीर्ष्यम् ॥ • ॥
 वैचात्यम्^३ ॥ • ॥ भार्थम् । अचिमा ॥ ३८३ ॥

विलातः स्यात्तथा शुक्रदीर्घसंमनसोऽमताः ।

तावमासं तथा तृष्णां प्राह श्ठीशाकटायनः ॥ ३७४ ॥

विलातो विलासी वचोवचनस्य । वैशात्यम् । विलातिमा^४ ॥ इयो
 ऽर्चस्यचपे ऽपि । वैशातम् ॥ • ॥ शुकं शीर्यम् । शीर्यम् । शुकिमा^५
 ॥ • ॥ शैर्यम् । ज्ञाधिमा । वामनादपस्तु दीर्घमन्द्वास्तप्रश्नान्पुष्पा
 दिमन्ते पठन्ति ॥ • ॥ सामनस्यम् । समन्तिमा^६ ॥ • ॥ ताद्य श्शस्यम् ।
 ताध्यम् । ताचिमा ॥ • ॥ आध्यम् । आधिमा । अथ वामनमतेनापि
 ॥ • ॥ तादृष्यम् । तद्विमा ॥ ३८४ ॥ इति वृद्धादि ॥

१ Bo., Y Jā., K V & (nd) have
 वाद्यम् instead [तद्वेति पाठान्तरं Y Jā.]

२ परिवृद्धशब्दे A.—Bre comments on
 P. vl. 4, 161.—Bo., Yajā., Hec., वृद्ध and
 वृद्ध; also K V a (पुष्य β) & ed. only वृद्ध

३ विश्वं वातं वेदितमश्नेति विषात
 चक्षत Yajā.

४ सामनसो D E

५ विषातशब्दं प्रथमवचोवाची ।
 विषातिपरीत्य इति शेषित् Y Jā.—K.
 V ed., & β read विषातम्.—For वची
 ऽर्चं see p. 418, note 4

६ शुकं शैर्यं B. C. K ; शुकिमा G

७ सामनस्यं समन्तिमा D.

ब्राह्मणो वाडवो धूर्तः कुशलालसवालिशाः ।

सममध्यपुरोभ्यः^१ स्थः कविर्नुम् चार्हतो^२ मतः ॥ ३९५ ॥

ब्राह्मणादिपत्यन्तगुणवचनात्कर्मणि वेत्यनेन ब्राह्मणादेः पत्यन्ता-
हुणवचनाच्चास्य भावः कर्म वेत्यर्थे षट् वा भवति । पचे यथाप्राप्तं
च ॥ * ॥ ब्राह्मणस्य भावः कर्म वा । ब्राह्मण्यम् ॥ * ॥ वाडव्यम् ॥ * ॥
धीर्यम् ॥ * ॥ कौशल्यम् ॥ * ॥ न विद्यते लसः क्रीडनं यस्य सोऽलसः ।
न लसोऽलस इति वा । आलस्यम् ॥ * ॥ वालिश्यम् ॥ * ॥ सामस्थ्यम्
॥ * ॥ माध्यस्थ्यम् । दृष्टेऽप्यवलम्बितेऽर्थे ॥ * ॥ पौरःस्थ्यम्^३ ॥ * ॥
काव्यम् ॥ * ॥ आर्हन्यम् आर्हन्ती ॥ ३९५ ॥

निपुणचपलचोरास्तत्परेदंपरौ स्तः

सुहितपिप्पुनदीना माणवोऽथ प्रकामम् ।

उचितगडुलशीला निष्कुलो दुष्कुलः^४ स्यात्

तरतमविषमस्थावेकभावान्यभावौ ॥ ३९६ ॥

नैपुण्यम् ॥ * ॥ चापल्यम् ॥ * ॥ चौर्यम् ॥ * ॥ तात्पर्यम् ॥ * ॥
ऐदपर्यम् । यथा भवभूतेः ।

इदं लैदंपर्यं यदुत नृपतेर्नर्मसचिवः ।

सुतादानान्मित्रं भवतु स भवान्नन्दन इति^५ ॥ * ॥

१ पुरोभ्य० A D E K , C om the
second half-śloka

२ कविर्नुम्चार्हतो A B C E F K ,
०नुन्वा० D , see vārtt on Pān v 1, 124

३ पौरस्थ्यं A B K F , पौरस्थ D ,
पौरच्यं C

४ दुष्कुलं B E , दुःखल A , D om
from ला निष्कुलो to śl 399

५ Mālatīm ii śl 7 [ed Bhandarkar,
p 91 reads ०भवतु स हि नो (v l MS
सचिवान्, ed Calc 1866, p 37 स हि
मे) नन्दन इति]

॥ • ॥ अष्टोर्भाव । अष्टिमा । दष्ट इत्यन्य १ ॥ अयं शकटाङ्गव
 मतेन ॥ • ॥ अरिमा । अरुतम् ॥ • ॥ अष्टस्र भाव । अष्टिमा ॥ • ॥
 अरिमा ॥ • ॥ आधिमा ॥ • ॥ आदिमा ॥ • ॥ अदिमा ॥ • ॥ अदिमा ।
 महत्तम् । महत्ता ॥ • ॥ अधिमा ॥ • ॥ तनिमा ॥ • ॥ अदिमा । अ-
 मत्तम् ॥ • ॥ अरिमा । अरुतम् २ ॥ अरिमा । अरुतम् ॥ • ॥ अदिमा
 ॥ • ॥ अकिंचिन्निमा । अकिंचिन्यमिति ब्राह्मणादित्वात् ३ ॥ अ-
 रिमा । अरुतम् । अयं श्रीभोजमतेन ४ ॥ • ॥ अदिमा । अयोऽर्धस्र
 चचेऽपि ४ । अरुतम् ॥ • ॥ अष्टोर्भाव । अरुमा । अथा । पर अरुमा
 मातन्वते ५ ॥ अरुतम् ॥ • ॥ अदिमा । अरुतम् ॥ • ॥ अदिमा ६ ।
 अरुतम् ॥ • ॥ अरिमा ७ । अयं श्रीभोजमतेन ॥ • ॥ अदिमा ।
 अरुतम् ॥ • ॥ अदिमा । अरुतम् । अयं श्रीभोजमतेन ८ ॥
 अरिमा ॥ • ॥ अदिमा । अरुतम् ९ । अयं शकटाङ्गमतेन ॥
 अरिमा । अरुतम् । अरुतम् । अरुतम् । अरुतम् । अरुतम् । अरुतम् ।
 अरुतम् १० ॥ • ॥ अरिमा । अरुतम् ॥ • ॥ अदिमा १० । अयोऽर्धस्र
 ऽपि प्राप्ते । ब्राह्मणादित्वाद् अरुतम् ११ ॥ • ॥ अरुतम् । अरिमा ।
 अरुतम् । अरुतम् १२ ॥ ३८२ ॥ इति अष्टादिः ॥

१ अष्टो । भाव अरिमा । A. ; अष्ट
 इत्यन्य D — अरुतम् Hem. ; अष्ट B0., Yajñ.

२ See note ११ preceding page.

३ Not given in (Akṛitigūṇa) ब्राह्म-
 णादि pl. 305-401.

४ Cf. al. 406 com. ; & P 1, 130.

५ Mahā brach. II. pl. 45.

६ Om. A. D F ; अरिमा B. ;
 अरिमा D.

७ अरिमा D (cf. page 416, note 6) ;
 Hem. apparently अरुतम् ; om. by the others.

८ महत्तम् F — Hem महत् and अरि-
 मा the others महत् only

९ See pl. 416.

१० अयोऽर्धस्र समानार्थी Yajñ
 ११ See pl. 401

१२ ? अरुतम् अरिमा अरुतम् A. ;
 अरुतम् अरिमा अरुतम् अरुतम् C. K. ; अ-
 रुतम् अरिमा । अरुतम् । अरुतम् F ; अरु-
 तम् अरुतम् (or अरुतम् ?) अरिमा अरुतम् । अ-
 रुतम् । D ; Hem. अरुतम् (corrected from
 अरुतम्) ; om. by the others.

दृढपरिवृढौ मूकश्चक्रौ विशारदसंमती १

बधिरमधुरौ बालो मूलं कलो जडपरिडतौ ।

लवणतरुणावुष्णः शीतः स्थिरास्रकृशा वृढो २

विमतिविमनोमन्दा मूर्खो वियातभृशं तथा ॥ ३९३ ॥

वर्णदृढादेर्ष्यदेत्यनेन वर्णवाचिनो ३ दृढादेस्वास्य भाव इत्यर्थे ष्यद् भवति । इमन् च वा ॥ शील्यम् ॥ * ॥ दृढस्य भावः । दार्ढ्यम् । द्रढिमा । दृढता । दृढत्वम् ॥ * ॥ परिवृढस्य भावः । पारिवृढ्यम् । परिव्रढिमा ४ ॥ * ॥ मौक्यम् । मूकिमा ॥ * ॥ चुक्रम् अस्त्रम् ५ । चौक्र्यम् । चुकिमा ॥ * ॥ वैशारद्यम् ॥ शारदशब्दः प्रत्ययवाची । यथा । रज्जुशारदमुदकम् । दृषच्छारदाः सक्तवः । सद्यो हि रज्ज्वोद्धृतमुदकं प्रत्ययमनुपहतं रज्जुशारदमुच्यते । सद्यश्च दृषदा पिष्टाः सक्तवो दृषच्छारदाः । तत्रायं गुणप्रधानः । शारद प्रत्ययत्वम् अभिनवत्वम् । तद्विगतमस्य । विशारद . प्रवीणः । प्रवीणो लक्षणया । तथा हि । यो यत्र नवः स तत्र मूढः । यस्तु पुराणः स सर्वं जानाति ॥ अथवा । व्युत्पत्तिभूतः प्रवीणवाची विशारदशब्दः ॥ * ॥ संगता मतिर्यस्यासौ समतिः । तस्य यामत्यम् । संमतिमा ॥ शकटाङ्गजमते तु सांमतमित्यपि । स हि लघ्वादेरिक इत्यस्य सूत्रस्यैवंविधमर्थमाह ६ । तथा हि । लघुरादिः समीपभृतो यस्येकस्तदन्तात्तस्य भावे कृते वाण्प्रत्ययः ७ । वामनादीनामप्येतत्समतम् ॥ केचिल्लघ्वादेरिति प्रकृतेर्विशेषणमिच्छ-

१ दृढपरिवृढौ A D E , विसारद E

२ ०सीत E , शीत . स्थिरा ० D , छ-
शादृपेर्विमति ० A

३ वर्णादिवाचिनो B C F K

४ परिवृढस्य ० दृढं ० द्रढिमा A

५ चुक्रोऽस्त्रवेतस . Yajñ

६ सूत्रस्यैवविधसमर्थमाह B C D K

७ भावो कृते नाणप्रत्ययो भवति A ,
कृते वा ० k , कृत्प्रयाणप्रत्यय B , भावे
कप्रत्ययाण्यत्यय C

न्ति । कार्यागवम् आरातमित्यप्युदाहरन्ति । समतमिति च नेच्छन्ति
 ॥ • ॥ बाधिपम ॥ • ॥ माधुर्यम् ॥ • ॥ बास्त्रम् ॥ • ॥ मौखम् ॥ • ॥
 फास्यम् ॥ • ॥ णास्यम् ॥ • ॥ पाश्चित्यम् ॥ • ॥ लावस्यम् । लवविमा
 ॥ • ॥ तादस्यम्^१ ॥ • ॥ शीष्यम् ॥ • ॥ शैत्यम् ॥ • ॥ खैर्यम् ॥ • ॥
 शान्द्यम् । शविमा ॥ • ॥ कार्थ्यम् । कश्चिमा ॥ • ॥ बाध्यम् । वडि
 मा । रत्नविधौ परिवृढग्रन्थे^२ परिरत्नम् । अन्ये तु परिग्रहं विना
 वृढग्रन्थं पठन्ति । अथ शकटाङ्गजवामनमतेन ॥ • ॥ विविधा मतिर्म
 खासी विमति । वैमत्यम् । वैमतम् ॥ • ॥ विविधं मनो यस्यासी वि
 मना । वैमनस्यम् ॥ • ॥ मान्यम् । मन्दिमा ॥ • ॥ मौख्यम् ॥ • ॥
 वैषात्यम्^३ ॥ • ॥ भार्यम् । अग्निमा ॥ ३८२ ॥

विलातं स्यात्तथा षुक्रदीर्घसंमनसोऽमता ।

ताममार्षं तथा तृष्णां ग्राहं धीशाकटायनं ॥ ३९४ ॥

विष्ठातो विष्ठासी बयोवचनश्च । वैषात्यम् । विष्ठातिमा^४ ॥ बवो
 ऽर्चस्यबयेऽपि । वैषातम् ॥ • ॥ शुक्र दीर्घम् । शीष्यम् । शुक्तिमा^५
 ॥ • ॥ दीर्घम् । द्राघिमा । वामनादयश्च दीर्घमन्द्बालग्रन्थान्पुत्रा
 दिगणे पठन्ति ॥ • ॥ तामनस्यम् । समनिमा^६ ॥ • ॥ तार्क्षं शुक्लम् ।
 तास्यम् । ताविमा ॥ • ॥ आध्यम् । आविमा । अथ वामनमतेनापि
 ॥ • ॥ तार्क्ष्यम् । अष्विमा ॥ ३८४ ॥ इति वृढादि ॥

१ Bo., Y j6 K V α (ed.) ha
 बधम् barbad [तद्वन्नेति पाठान्तरं Yaj6.]

२ परिवृढग्रन्थे A.—See comment. on
 P vi. 4. 161.—B6 Y j6 Hem., वृढ ad
 वृढ; also K. 7 α (यद् β) ed. only वृढ

३ विद्वद्भातं विद्वितमक्षिति विष्ठात
 चकत Yaj6.

४ समनसो D E.

५ विष्ठातग्रन्थं प्रथमबयोनापी ।
 विष्ठासिपर्वीच इति खेचित Y j6—K.
 V ed., α, β read विष्ठात—For बवो
 ऽर्चं see p. 418, to 4.

६ वृढं दीर्घं B. C. K.; शुक्तिमा C.

७ तामनस्यो समाविमा D

ब्राह्मणो वाडवो धूर्तः कुशलालसवालिशाः ।

सममध्यपुरोभ्यः^१ स्थः कविर्नुम् चार्हती^२ मतः ॥ ३९५ ॥

ब्राह्मणादिपत्यन्तगुणवचनात्कर्मणि वेत्यनेन ब्राह्मणादेः पत्यन्ता-
हुणवचनाच्चास्य भावः कर्म वेत्यर्थे ष्यट् वा भवति । पचे यथाप्राप्तं
च ॥ * ॥ ब्राह्मणस्य भावः कर्म वा । ब्राह्मण्यम् ॥ * ॥ वाडव्यम् ॥ * ॥
धीर्त्यम् ॥ * ॥ कौशल्यम् ॥ * ॥ न विद्यते लसः क्रीडन यस्य सोऽलस' ।
न लसोऽलस इति वा । आलस्यम् ॥ * ॥ वालिश्यम् ॥ * ॥ सामस्यम्
॥ * ॥ माध्यस्थ्यम् । दृष्टेऽप्यवलम्बितेऽर्थे ॥ * ॥ पौरःस्थ्यम्^३ ॥ * ॥
काव्यम् ॥ * ॥ आर्हन्त्यम् आर्हन्ती ॥ ३९५ ॥

निपुणचपलचोरास्तत्परदंपरौ स्तः

सुहितपिशुनदीना माणवोऽथ प्रकामम् ।

उचितगडुलशीला निष्कुलो दुष्कुलः^४ स्यात्

तरतमविषमस्यावेकभावान्यभावौ ॥ ३९६ ॥

नैपुण्यम् ॥ * ॥ चापत्यम् ॥ * ॥ चौर्यम् ॥ * ॥ तात्पर्यम् ॥ * ॥
ऐदपर्यम् । यथा भवभूतेः ।

इद त्वैदपर्यं यदुत नृपतेर्नर्मसचिवः ।

सुतादानान्मित्र भवतु स भवान्नन्दन इति^५ ॥ * ॥

१ ०पुरेभ्य ० A D E K , C om the
second half-sloka

२ कविर्नुस्वार्हती A B C E F K ,
०र्नुश्वा ० D , see vārtt on Pān v 1, 124

३ पौरस्थं A B K F , पौरस्थं D ,
पौरस्थं C

४ दुष्कुल. B E , दु खल A , D om
from ला निष्कुलो to § 399

५ Mālatīm ii sl 7 [ed Bhandarkar,
p 91 reads ०भवतु स हि नो (vi MS
सचिवान्, ed Calc 1866, p 37 स हि
मे) नन्दन इति]

शीहित्यम् ॥ • ॥ वैशुम्यम् ॥ • ॥ ईश्वम् ॥ • ॥ माचम्यम् ॥ • ॥ प्रका
ममित्यस्य भाव प्राकाच्यम् ॥ प्राकाच्यं ते विभ्रुतिपु^१ ॥ • ॥ शीपि
त्यम् । शीपिती ॥ • ॥ गजुरस्याशोति गजुस्य । गजुस्यम् ॥ • ॥
शैश्वम् । शैशी ॥ • ॥ शैशुस्यम् ॥ • ॥ शैशुस्यम् ॥ • ॥ तरतमेत्यस्य
भाव । तारतम्यम् । दिवङ्गपेष प्रकृत्यं ॥ • ॥ वैषमस्यम् ॥ • ॥ एको
भावो यस्य तस्य भाव ऐकभाच्यम् ॥ • ॥ आन्यभाच्यम् ॥ २८१ ॥

विदग्धस्यादायथापुराणिभावा

यथाकामयथातथौ च ।

विराधय^१ कापुरुषस्वभावाभीष्ट्यां

समयाधिपतिभिभावा^२ ॥ ३९७ ॥

विदग्धम् । विदग्धी ॥ • ॥ दायमादत्ते । दायाद^३ । दायाधम्
॥ • ॥ यथापुरं पुरातनमित्यर्थ । यथापुरमित्यस्य भाव । यथापु-
र्यम् ॥ • ॥ ईभाच्यम् ॥ • ॥ यथाकाममित्यस्य भाव । यथाकामस्य ।
यथाकामी ॥ • ॥ यथातथं सत्यम् । यथातथ्यम् ॥ यथातथेत्यस्य^४
॥ • ॥ विपूर्वाद् विराधयतेरचि चेर्नुङ् न भवति गणपाठात्^५ । अनपदस्य
माननासा चचिय । तस्मादपत्यार्थे विहितस्मात् कमीजादित्यात्
युक्ति^६ । विराधय्यम् । एवम् उपराधयाविराधयाराधयश्चेत्पु^६ इष्ट

१ Kambrs II 11

२ विधातय^१ E. cf. note ५; D om. *pleks and comment.*

३ यथातथ्यम् A — Item. ka यथा । तथा । यथातथ्य among the बुधादि which take य (also) when यत्तत्पुत्र cf. pL 401

४ यथापठसामर्थ्यात् C.

५ See pL 201 where दायाद should be read for धाराद (see note २).

६ उपराधयाविराधयाराधय^१ B
F; उपराधयाराधयाराधय^२ C. E (the second दा suppl. I K.); for चचि-
राधय see pL 401.

व्यम् ॥ * ॥ कापुरुष्यम् ॥ * ॥ स्वाभाव्यम् ॥ * ॥ अभीक्षणमित्यस्य
भावः । अभीक्ष्यम् ॥ * ॥ साम्यम् । सामयी ॥ * ॥ आधिपत्यम्
॥ * ॥ त्रैभाव्यम् ॥ ३६७ ॥

ज्येष्ठश्रेष्ठप्रकटनिकटा विश्वरूपाभिरूपौ

साक्षी तत्स्थश्चतुरपरमस्थेतिहाः शीर्षघाती ।

ऋत्विक् सम्राड् गणपतिमहाराजसंवादिदूताः

सात्मस्तेनौ^१ सुकरसदृशौ मानुषाराधयौ च ॥ ३९८ ॥

ज्यैष्ठ्यम् ॥ * ॥ श्रैष्ठ्यम् ॥ * ॥ प्राकथ्यम् ॥ * ॥ नैकथ्यम् ॥ * ॥

वैश्वरूप्यम् ॥ * ॥ आभिरूप्यम् ॥ * ॥ साक्ष्यम् ॥ * ॥ तस्मिंस्तिष्ठतीति

तत्स्थः । तात्स्थ्यम् ॥ * ॥ चातुर्यम् । चातुरी ॥ * ॥ पारमस्थ्यम् ॥ * ॥

ऐतिह्यम् ॥ * ॥ शीर्षघात्यम् ॥ * ॥ आर्त्विज्यम् ॥ * ॥ साम्राज्यम् ॥ * ॥

गणपत्यम् ॥ * ॥ माहाराज्यम् ॥ * ॥ संवाद्यम् ॥ * ॥ दौत्यम् ॥

लिङ्गग्रहणे लिङ्गविशिष्टस्यापि ग्रहणमिति न्यायाद् दूतीशब्दादपि

भवति । दूतीना कर्म दौत्यम् । आगतप्रियकथैरपि दौत्यम्^२ । वणि-

क्सखिदूताद्य दूत्यनेन ये^३ । दूत्यम् । दूतता । दूतत्वम् ॥ * ॥ सहा-

त्मना वर्तते । सात्म शरीरम् । तस्य कर्म भावो वा । सात्म्यम् । सात्मी

॥ * ॥ सौनश्चौरः । तस्य भावः कर्म वा । सौन्यम् । आगमिकोऽयं

शब्दः । सौन्याशयेनाभिमत^४ यदेवेति किमस्य लक्षणचिन्तया लोके^५ ।

१ आत्मस्तेनौ B , सत्यस्तेनौ E. , D
om text and comment

२ Kirāt 9, 34 (eds Calc दूत्यम्)

३ Cf Pān v 1, 126 with Kās V —
Hem also has the rule viii 1 (62) सखि-
वणिग्दूताद्य ॥ वणिग्ध्या । वणिग्यम् ।^०

दूत्यम् । राजादेराकृतिगणत्वात् व्यण-
पि । वाणिज्यम् । दौत्यम् ॥ cf p 428,
note 5

४ ०येनाभिगतं A

५ लक्षणे चिन्तया लोके B C K , cf
Pān v 1, 125

शेषमित्येव भवतीति कश्चिन्नचेता ॥ • ॥ योव्यम् ॥ • ॥ घावृषम्
॥ • ॥ मानुषम् ॥ • ॥ चाराधयम् ॥ १८८ ॥

पूर्वापरं दृष्युष्यो विशायो १
विशालसंवेशिविघातिनश्च ।
स्वाराजसंभाषिविशस्तयो २ ऽपी-
श्वराभिजातौ परिमण्डलं च ॥ ३९९ ॥

योर्वापयम् ॥ • ॥ शीघ्रुष्यम् ॥ • ॥ वैशायम् ॥ • ॥ वैशाचम्
॥ • ॥ अविष्यम् ॥ • ॥ वैशाच्यम् ॥ • ॥ स्तारायम् ३ ॥ • ॥ सांभाचम्
॥ • ॥ वैशयम् ४ । विशायविशस्तिभ्यां ततश्ची तनमिभावाच्च भवत
॥ • ॥ ऐशयम् ॥ • ॥ आभिजात्यम् ॥ • ॥ पारिमाच्यम् ५ ॥ १८९ ॥

परिशेषराजपुरुषो युगपत्
प्रतिकूलनास्त्रिकपुनपुनरः ।
प्रतिभूसुराजबहुभाषिपरं-
परमुत्तराधरसधर्मवयिक् ६ ॥ ४०० ॥

पारिषेयम् ॥ • ॥ राजपीष्यम् ७ ॥ • ॥ योगपयम् ॥ • ॥ प्राति
भूषम् ॥ • ॥ नाशिक्यम् ॥ • ॥ पीन पुष्यम् ॥ • ॥ प्रातिभाच्यम् ८ ॥

१ विशाय A. E.

२ स्वाराज (right F) A. cf. next note.
—D om. text and comment.

३ स्वाराज u.l. K. V. ed.; om. by the
other works.—Hom. has the rule प्रति
राजास्तनुवाङ्मरावादिभ्यः (cf. p. ४२४,
note ३; P. 1 129).

४ वैशयम् A.—विशस्ति BB., Kkt. V. १
विशस्ति Hom.

५ Cf. pl. 100;—om. by the others,
except Kkt. V. १. u.l. ed.

६ *सुराधिपञ्जभाषि A. D. E.; *
तराधर E.

७ राजपुष्यम् A. D.; cf. pl. 100.

सुराज्ञो भावः कर्म वा । सौराज्यम् ॥ * ॥ वाङ्मनाय्यम् ॥ * ॥ पारं-
पर्यम् ॥ * ॥ औत्तराधर्यम् ॥ * ॥ साधर्म्यम् ॥ * ॥ वणिजो भावः कर्म
वा । वाणिज्यम् । अयं शकटाङ्गजमतेन ॥ वणिज्या वणिज्यमिति वा-
मनः^१ ॥ * ॥ प्रमिताचरा सजयुतावथ सौ ॥ ४०० ॥

जनराजसमाचारपरिख्यातोपराधयः ।

युवराजयथात्मानुपूर्वहोडनिघातिनः ॥ ४०१ ॥

जानराज्यम् ॥ * ॥ सामाचार्यम् । सामाचारी ॥ * ॥ पारिख्या-
त्यम् । पारिख्याती ॥ * ॥ औपराधय्यम् ॥ अपिराधय इत्यपि^२ । अपि
भृशार्थे ॥ * ॥ यौवराज्यम् ॥ * ॥ याघात्यम् ॥ * ॥ आनुपूर्व्यम् । आ-
नुपूर्वी ॥ * ॥ हौद्यम् ॥ * ॥ नैघात्यम् ॥ ४०१ ॥

पुरोहितयामिकचर्मिकास्तिकाः^३

स्वस्थोऽथ ४ शौडीरविधर्मकर्मिकाः^५ ।

वालानुकूलं^६ शिलिकोऽथ सूचिकः^७

संरक्षसारथ्यधिराजदण्डिकाः^८ ॥ ४०२ ॥

पौरोहित्यम् ॥ * ॥ ग्रामोऽस्यास्तीति यामिकः । यामिक्यम् ॥ * ॥

१ वाणिज्यमिति^० A, — B C F
and orig K omit from वणिज्या — Cf
Kāṣ V v 1, 126, and above p 423,
note 3

२ अपराधय^० B F K, अपराधय
C, cf page 422, note 6 — Hem अपि-
राधय, the others अपराधय

३ 'चार्मिकास्तिका' B C K, चर्मि-
कास्तिका. F

४ स्वस्थो पि D E

५ शौडीर^० A, शौडीर^० D, शौ-
डीर^० C, शौडीर^० E

६ तथानुकूलं E, तानुकूलं D

७ Thus A E, सूचिक. B C F K,
सचिक. D

८ संरक्ष^० A B C F K, संरक्ष^०
D — Bū, Yajñ have संरक्ष, om by
Kāṣ V, Hem

शेषमित्येव भवतीति कश्चिन्नचेता ॥०॥ सीकर्त्तम् ॥०॥ वादुष्यम्
॥०॥ मानुष्यम् ॥०॥ आराध्यम् ॥ १८८ ॥

पूर्वापरं दृष्पुरुषो विशायो^१

विशालसंवेशिविधातिनश्च ।

स्वाराजसंभाषिविशक्तयो^२ऽपी-

श्वराभिजाती परिमण्डलं च ॥ ३९९ ॥

पौर्वापर्यम् ॥०॥ दीप्युष्यम् ॥०॥ शेष्यम् ॥०॥ शेष्यम्
॥०॥ सविष्यम् ॥०॥ शेष्यम् ॥०॥ स्वाराध्यम्^३ ॥०॥ शंभाष्यम्
॥०॥ शेष्यम्^४ । विशायविशक्तिभ्यां तत्तत्त्वी तन्मिधानाश्च भवतः
॥०॥ शिष्यम् ॥०॥ आभिवाद्यम् ॥०॥ पारिमाण्यम्^५ ॥ १८८ ॥

परिशेषराजपुरुषो युगपत्

प्रतिकूलनास्तिक्यपुनःपुनरः ।

प्रतिभूसुराजसंभाषिपर-

परमुत्तराधरसधर्मवशिक् ॥ ४०० ॥

पारिशेष्यम् ॥०॥ राजपौरुष्यम्^६ ॥०॥ योगपद्यम् ॥०॥ प्रति
कूलम् ॥०॥ नास्तिक्यम् ॥०॥ पीन पुन्यम् ॥०॥ प्रतिभाष्यम्^७ ॥

१ विशाय A. E.

२ मपराध^० (right) A., cf. next note
—D om. text and comment.

३ मपराध J. K. V ed.; om by the
other works.—Item. has the rule प्रति
राजासंभाषि^०राधादिभ्य^० (cf. p. ८२
note B; P 1 124).

४ शेष्यम् A.—विशक्ति B., Kāp. V;
विशक्त Item.

५ CE pt. 100;—om. by the others
except Kāp. V β; s.l. ed.

६ मुराजिष्यभाषि^० A. D. E.;^० च
मपराध^० E.

७ राजपुरुष्य^० A. D.; cf. pt. 100.

सुराज्ञो भाव' कर्म वा । सौराज्यम् ॥ * ॥ वाङ्मनाय्यम् ॥ * ॥ पारं-
पर्यम् ॥ * ॥ औत्तराधर्यम् ॥ * ॥ साधर्म्यम् ॥ * ॥ वणिजो भावः कर्म
वा । वाणिज्यम् । अयं शकटाङ्गजमतेन ॥ वणिज्या वणिज्यमिति वा-
मनः^१ ॥ * ॥ प्रमिताचरा सजयुतावध मौ ॥ ४०० ॥

जनराजसमाचारपरिख्यातोपराधयः ।

युवराजयथात्मानुपूर्वहोडनिघातिनः ॥ ४०१ ॥

जानराज्यम् ॥ * ॥ सामाचार्यम् । सामाचारी ॥ * ॥ पारिख्या-
त्यम् । पारिख्याती ॥ * ॥ औपराधय्यम् ॥ अपिराधय इत्यपि^२ । अपि
भृशार्थे ॥ * ॥ यौवराज्यम् ॥ * ॥ याघात्यम् ॥ * ॥ आनुपूर्व्यम् । आ-
नुपूर्वी ॥ * ॥ हौद्यम् ॥ * ॥ नैघात्यम् ॥ ४०१ ॥

पुरोहितयामिकचर्मिकास्तिकाः^३

स्वस्थोऽथ ४ शौराडीरविधर्मकर्मिकाः^५ ।

वालानुकूलं^६ शिलिकोऽथ सूचिकः^७

संरक्षसारथ्यधिराजदरिडिकाः^८ ॥ ४०२ ॥

पौरोहित्यम् ॥ * ॥ ग्रामोऽस्यास्तीति ग्रामिकः । ग्रामिक्यम् ॥ * ॥

१ वाणिज्यमिति° A, — B C F
and orig K omit from वणिज्या — Cf
Kāṣ V v 1, 126, and above p 423,
note 3

२ अपराधय° B F K, अराधय
C, cf page 422, note 6 — Hem अपि-
राधय, the others अपराधय

३ °चर्मिकास्तिका. B C K, चर्मि-
कास्तिका. F

४ स्वस्थो पि D E

५ सौडीर° A, शौडीर° D, शौ-
डार° C, सौडीर° E

६ तथानुकूल E, ताऽनुकूलं D

७ Thus A E, मूलिक B C F K,
सचिक D

८ संरक्ष्य° A B C F K, सरक्ष°
D — Bō, Yajñ have संरक्ष, om by
Kāṣ V, Hem

श्लेषमित्येव भवतीति कश्चिच्छेता ॥ ० ॥ शीकर्यम् ॥ ० ॥ शाङ्गम्
॥ ० ॥ मानुषम् ॥ ० ॥ शाराधयम् ॥ १८८ ॥

पूर्वापरं दृष्युह्यो विशायो १

विशालसंवेशिविधातिनश्च ।

स्वाराजसंभापिविशस्तयो १५पी-

शराभिजाती परिमण्डलं च ॥ ३९९ ॥

पोषोपधम् ॥ ० ॥ शोचुह्यम् ॥ ० ॥ शैशाखम् ॥ ॥ शैशाखम्
॥ ० ॥ शबिखम् ॥ ० ॥ शैशाखम् ॥ ० ॥ शाराखम् १ ॥ ० ॥ शंभाखम्
॥ ० ॥ शैशखम् ४ । शिशयशिशिभा ततस्वी तनभिधानाय भवत
॥ ० ॥ शैशखम् ॥ ० ॥ शामिजात्यम् ॥ ० ॥ पारिमाखम् ५ ॥ १८८ ॥

परिशेषराजपुरुषो युगपत्

प्रतिकूलनास्तिकपुनःपुनरः ।

प्रतिभूसुराजबहुभायिपर-

परमुत्तराधरसधर्मवयिक् ६ ॥ ४०० ॥

पारिशेषम् ॥ ० ॥ रावपीह्यम् ७ ॥ ० ॥ शीनपद्यम् ॥ ० ॥ प्राति
कूलम् ॥ ० ॥ नास्तिकम् ॥ ० ॥ यौन पुष्यम् ॥ ० ॥ प्रातिभाखम् ५ ॥ ॥

१ विशाय A. E.

२ शाराख* (right?) A. cf. next note.

—D. see. text and comment.

३ शाराख s.l. E. V. ed.; see. by the other works.—Hem. has the rule प्रति-
रावाशनुवाङ्गरावाहिय (cf. p. 428,
note 5; P. 1 183).

४ शैशख A.—विशशि B. Kāp. V;
विशख Hem.

५ CC. pl. 188;—see. by the others,
except Kāp. V. β. 1. s.l. ed.

६ *पुराधिपजभाधि A. D. E.; *उ-
त्तरावर* B.

७ रावपुह्य A. D.; cf. pl. 188.

सुराज्ञो भावः कर्म वा । सीराज्यम् ॥ * ॥ वाङ्महाय्यम् ॥ * ॥ पारं-
पर्यम् ॥ * ॥ श्रीत्तराधर्यम् ॥ * ॥ साधर्यम् ॥ * ॥ वणिजो भावः कर्म
वा । वाणिज्यम् । अयं शकटाङ्गजमतेन ॥ वणिज्या वणिज्यमिति वा-
मनः^१ ॥ * ॥ प्रमिताचरा सजयुतावद्य सौ ॥ ४०० ॥

जनराजसमाचारपरिख्यातोपराधयः ।

युवराजयथात्मानुपूर्वहोडनिघातिनः ॥ ४०१ ॥

जानराज्यम् ॥ * ॥ सामाचार्यम् । सामाचारी ॥ * ॥ पारिख्या-
त्यम् । पारिख्याती ॥ * ॥ श्रीपराधय्यम् ॥ अपिराधय इत्यपि^२ । अपि
भृशार्थे ॥ * ॥ यौवराज्यम् ॥ * ॥ याथात्यम् ॥ * ॥ आनुपूर्व्यम् । आ-
नुपूर्वी ॥ * ॥ हौद्यम् ॥ * ॥ नैघात्यम् ॥ ४०१ ॥

पुरोहितयामिकचर्मिकास्तिकाः^३

स्वस्थोऽथ^४ शौण्डीरविधर्मकर्मिकाः^५ ।

बालानुकूलं^६ शिलिकोऽथ सूचिकः^७

संरक्षसारथ्यधिराजदण्डिकाः^८ ॥ ४०२ ॥

पीरोहित्यम् ॥ * ॥ यामोऽस्यास्तीति यामिकः । यामिक्यम् ॥ * ॥

^१ वाणिज्यमिति^० A, — B C F
and orig K omit from वणिज्या — Cf
K&S V v 1, 126, and above p 423,
note 3

^२ अपराधय^० B F K, अपराधय
C, cf page 422, note 6 — Hem अपि-
राधय, the others अपराधय

^३ चर्मिकास्तिका. B C K, चर्मि-
कास्तिका. F

^४ स्वस्थो पि D E

^५ शौण्डीर^० A, शौण्डीर^० D, शौ-
ण्डीर^० C, शौण्डीर^० E

^६ तथानुकूल E, तानुकूलं D

^७ Thus A E, मूलिकः B C F K,
सचिक. D

^८ संरक्ष^० A B C F K, संरक्ष^०
D — Bö, Yajñ have संरक्ष, om by
K&S V, Hem

धर्मास्त्रास्तीति धर्मिक । धार्मिक्यम्^१ ॥ • ॥ आस्तिक्यम् ॥ • ॥ अस्ति
 भ्रातृनि तिष्ठति । अस्त । तस्मात् आस्तिक्यम् ॥ • ॥ श्रीष्टीरो गर्ववाम् ।
 श्रीष्टीर्यम्^२ ॥ • ॥ वैधर्म्यम् ॥ • ॥ कर्माश्रितात् कर्मिक^३ । धार्मिक्यम्
 ॥ • ॥ वाक्यम् । यथा ।

अथाप वाचोचितमीलकष्टपिच्छावचूलाकलनामिषोर^४ ॥ • ॥
 धानुकुक्षम् ॥ • ॥ शिलम् उष्णम् । तदक्षिणात् । शिलिक^५ उष्ण
 इत्तिक । शैलिक्यम् ॥ • ॥ सौचिक्यम्^६ ॥ • ॥ मारक्यम् ॥ • ॥ मार
 यम् ॥ • ॥ आधिराज्यम् ॥ • ॥ दृष्टाश्रिताद् दृष्टिक । दृष्टि
 क्यम् ॥ ४ २ ॥

पर्यिक्यमिकचीष्टोदासीना^७ स्वशिकस्तथाञ्जनिक^८ ।

प्रविकाञ्जलिकञ्चिकसूचकविश्वस्तविफला^९ ॥ ४०३ ॥

पार्यिक्यम् । परिवहिक^९ इति वामन । अथ भोजमतेन ॥ • ॥
 धर्मास्त्रास्तीति धर्मिक । धार्मिक्यम्^{१०} ॥ • ॥ चुडाशीलयीच^१ । शी
 च्यम् ॥ • ॥ शौदासीन्यम् ॥ • ॥ लप्योऽद्यास्तीति सण्डिक । सा

१ धार्मिक्यं B. K.; धर्मा^० धार्मिक्यः
 धार्मिक्यं C. F.; धर्मा^० धार्मिक्यं D.; cf.
 ant. १०

२ श्रीष्टीरो^० A.; श्रीष्टीर्यं A. D. —
 B. Ya. A. श्रीष्टीर; om. by K. & V.
 Hera.

३ वा. र्मिक्यं D.; om. B. C. K.

४ h. ३, 5; D om from वाक्यं

५ शिलिक्यं A. D.

६ शौचिक्यं A.; शौचिक्यं B. F. K.;
 शौचिक्यं C.—सूचिक्यं B. १ J. K. V.;

१ ke सूचक (see next sl.) Hera.

७ धर्मिक्यं A. D.; धर्मिक्यं F.

८ अपिकाञ्जलिक्यं E.; प्रविकाञ्ज
 लिक्यं F.; सूचक A. D.

९ पारिवहिक्यं D.; परिवहदिति
 A.—पर्यिक्यं B. १ J.; om. K. V. Hera.
 [पर्यं शौचोऽद्यास्तीति पर्यं धर्मिक्यं
 च एव पर्यिक्यं १ J.]

१० धर्मा^०ऽद्यास्तीति धर्मिक्यं । धा
 र्मिक्यं A. D.; धर्मा धर्मिक्यः धार्मिक्यं
 F.; धार्मिक्यः B. C.—धर्मिक्यं & धर्मिक्यं
 B. १ J. K. V. & (धर्मित्त्वं); धर्मिक्यं
 Hera.

ण्डिक्यम् ॥ * ॥ अञ्जनमस्यास्तीति । अञ्जनिकः । आञ्जनिक्यम्^१ ॥
 अञ्जनक^२ इत्यपि शकटाङ्गजः ॥ * ॥ प्राविक्यम्^३ । अयं भोजमतेन
 ॥ * ॥ अञ्जलिरस्यास्तीति । अञ्जलिकः । आञ्जलिक्यम् ॥ * ॥ क्वात्ति-
 क्यम् ॥ * ॥ सूचयतीति सूचकः । सूचक्यम् ॥ सूतक^४ इत्यन्यः ॥ * ॥
 वैश्वस्यम् ॥ * ॥ विगत फलमस्य । विफलः । वैफल्यम् ॥ ४०३ ॥

क्षेत्रज्ञोऽथ यथातथपिष्णुनविदूरा यथापुरनृशंसौ ।

कुशलेश्वरनिपुणा अपि नञ्पूर्वाः सूरिभिः कथिताः ॥ ४०४ ॥

अचेत्रज्ञस्य भावः कर्म वा । आचेत्रज्ञ्यम् । नञः चेत्रज्ञेश्वरकुशल-
 षुचिनिपुणानामित्यनेन^५ नित्यमुत्तरस्यारैच् । पूर्वपदस्य वा ॥ * ॥
 आयाथातथ्यम् । यथा । गुणानामायाथातथ्यात्^६ ॥ अयाथातथ्यम् ।
 यथातथायथापुरयोः पर्यायेणेत्यनेनारैच्^७ । अन्येषा मतमेतत् ॥ * ॥
 आपिष्णुन्यम्^८ ॥ * ॥ आविदूर्यम् ॥ * ॥ आयथापुर्यम् । अयथापुर्यम्
 ॥ * ॥ आनृशस्यम् ॥ * ॥ आकौशल्यम् । अकौशल्यम् ॥ * ॥ आनैश्वर्यम् ।
 अनैश्वर्यम् ॥ * ॥ आनैपुण्यम् । अनैपुण्यम् ॥ * ॥ भाष्यकारस्य त्वचेत्र-
 ज्ञानीश्वरशब्दावेव समतौ । नञस्तत्पुरुषादित्यनेनैतेषां त्वतलोरेव

१ आजनक्यं A , अमनक्य D

२ अजनिक A C , अजनिक B —

अजानिक and अजनिक (v l अन्तनिक) Bō , अजानिक (अजनीक केचित्) and अजनिक Yajū , अजानिक, v l अज-
 तिक K V ed , आजनिक β , om. a , अजानिक and अजनिक Hem [जनादा-
 गत जानं न जानमजानं तद्धान् अजा-
 निक । अजनिको अजनवान् । Yajū]

३ प्राचिक्यं F — K V ed gives the

" ॥ प्रचिक and प्रविक , प्रतिक Bō ,

Yajū [प्रतिगतं कसुख यस्मिन्स प्रतिक.
 सुखी Yajū]

४ सूचक A — सूचक and सूतिक Bō ,
 Yajū [सूतिकाया. सीतिक्य], K V ,
 सूचक and सूतक Hem

५ Cf Pān vii 3, 30 — Hem has the
 rule (vii 4, 23) नञ चेत्रज्ञेश्वरकुशलच-
 पलनिपुणशुचे 1, cf p 420, 1 10

६ Śisup 2, 56

७ See Pān vii 3, 31

८ आपिष्णुन्यं MSS

प्राप्तयो पाठ १ । शकटाङ्गजस्तु नञ्पूर्वाणां सवादिनस्यैत्रिनवउभा
 विन्शोर्पञ्चातिन्समस्यविषमस्यपुर सपरमसमस्यस्यदुष्युदवकापुरव
 विशालशब्दानामेतेषां स्वयमाह २ । ब्राह्मणवास्तिशब्दो प्राक्त्वा
 तिवयोऽर्चो ताभ्यामस्वाधनार्थम् । माधववाङ्मशब्दो चरववचनो
 ताभ्यामस्वाधनार्थम् । तत्त्वसमस्यविषमस्यपरमसमस्यस्यशब्दानां
 नञ्समासेऽपि पाठ । विराधयाराधयोपराधयापिराधवशब्दानां
 सपत्यस्यस्यस्वाकयो ३ बाधनार्थम् । गणपत्यभिपत्यो पाठ परम
 सिद्ध्या । गजुलहायादविशक्तिविशंपुरशब्देभ्यस्त्वतस्यो ४ न भवत इति
 वृत्ता । शकटाङ्गजस्तु वास्तिशसबादिन्वञ्जभाविन्शब्दानामपि ने
 च्छति । भोज पुनर्बिंशस्तिविशायवर्जितभ्य सर्वेभ्योऽपि तत्तत्त्वाविच्छति
 ॥ ० ॥ आकृतिगणोऽयम् । तेन यथादर्शनमन्त्रेऽपि ब्रूयन्त्या ॥ ४ ॥
 इति ब्राह्मणदि ५ ॥

युवमिधुनकुलीनभानुसुखीप्रशास्तु-
 स्यविरसपलदुःखीदुष्टवो होतृसुष्टु ।

१ Cf. Mahābh. on P v 1 121.

२ Item also includes अर्चवादिन्
 etc. in the gaps बुधादि

३ अपराधय for अपिराधय P

४ १० हायादविश[सि]suppl. K.] पुर
 B. K. P. विशंपुर O.; १ K. V विश
 (विश A.; विश B., 1 j4) and पुर.
 Item विशंप

५ This gap includes ब्राह्मणवादि and
 पुरीहितादि (Pān 1 121; 122). Also
 Item १ राधादि गजुलादि and बुधा
 दि (for अमुध etc.) in the rules ॥ 1
 (30-33) भाषे ततश्च ॥ मात्वाद्भवतुलादे

[गजुलहायादिवृत्ता] ॥ अन्तपुत्रवादि
 धादे [गजुलादीनामपि पाठे किंचिदि
 च्छति । अस्मि तु बुधादीनामप्यामिष
 (for बुध । अतुर । अंतत । अतश्च । अंत ।
 अत । एव । अत) प्रतिषेधमिच्छति । इ
 तामिष विषयस्यपरि । अथ अतनावा
 मिषां नञ्समासो भवति वा न वा ।
 बुधस्य भाव कर्म वा बीधम् । न बीध
 मबीधमिति भवतीति च । न भवती
 त्वये ॥ पुत्रवादिस्त्वया ॥ सर्वदुष्टा
 दिभ्यश्चरता ॥ पतिराजाकनुवाङ्मरा
 वादिभ्यश्चर्मक्षिप ॥ Item om. many
 of the word given bet

कुतुककितवकुस्तीकर्तृसब्रह्मचारि-

अमणनिपुणवध्वध्वर्यवः कन्दुकश्च^१ ॥ ४०५ ॥

प्राणिजातिवयोऽर्थहायनान्तयुवादिलघ्वादीकोऽण^२ इत्यनेन युवादेस्तस्य भावः कर्म वेत्यर्थेऽण भवति । पक्षे यथाप्राप्तम् ॥ * ॥ यूनो भावः कर्म वा । यौवनम् । युवत्वम् । युवता ॥ यौवनिकेत्यपि मनोज्ञादिपाठात्^३ ॥ एव युवतिशब्दस्यापि लिङ्गग्रहणे^४ लिङ्गविशिष्टस्यापि ग्रहणमिति न्यायात् ॥ * ॥ मैथुनम् ॥ * ॥ कौलीनम् ॥ * ॥ भ्रात्रम् ॥ * ॥ सौस्त्रम् ॥ * ॥ प्रशास्ता ऋत्विक् । प्राशास्त्रम् ॥ * ॥ स्यविर इव स्यविरः । स्याविरम् ॥ स्याविर्यमित्यपि ब्राह्मणादित्वात्^५ ॥ * ॥ चापलम् ॥ केचिन्नञ्पूर्वस्यायस्य पाठं मन्यन्ते । तन्मत आचापलम् अचापलम्^६ । एवं चेन्नञ्कुशलनिपुणानामपि ॥ अभ्यघाति मुनिचापलात्त्वया^७ ॥ * ॥ निन्दिता स्त्री । दुःस्त्री । दौःस्त्रम् ॥ * ॥ दुष्टु निन्दितम् । दौष्टवम् ॥ * ॥ होता ऋत्विक् । हौत्रम् ॥ होतुरित्यपि भोजः । हौतवम् ॥ * ॥ सुष्टु शोभनम् । सौष्टवम् ॥ * ॥ कुतुकं कुतूहलम् । विवाहवाचीत्यन्ये । कौतुकम्^८ ॥ * ॥ कैतवम् ॥ * ॥ कुत्सिता स्त्री कुस्ती । कौस्त्रम् ॥ * ॥ कार्त्रम् । अय भोजमतेन^९ ॥ * ॥ समानो ब्रह्मचारी । सब्रह्मचारी । सब्रह्मचारम् । ब्रह्मादीनामित्यनेनान्याजादिलुकि^{१०} ॥ सब्रह्मचारिन्निति वामनः । तन्मते सौब्रह्मचारिणम् ॥

१ ०वध्वध्वर्यव ० A , पट्टध्वर्यव ० C , वधध्वर्यव D , वदध्वर्यव कुन्दुकश्च B

२ ०युवादिशब्दादीकोण F , cf P 1, 129-131

३ Cf śloka 409

४ B C K om लिङ्गग्रहणे

५ Not given in that (ākṛitī) gaṇa

६ Om B C F K , see p 427, n 5

७ Kirātārj 13, 63, D om from केचिन्नञ्पूर्व०

८ कुतुकं कौतुकं कुतू अन्ये । कौतव । B C K

९ कर्तृ Hem , K V MS β , v l ed , हर्तृ MS α , Bō , Yajñ

१० See śloka 163 — Yajñ forms सब्रह्मचारिणम् in accordance with Pān vi 4, 134 (इत्यणपत्ये)

प्राप्तयो पाठ १ । एकटाङ्गजस्तु नञ्पूर्वाणां सवादिनसवेभिन्नवज्जभा
 विन्शोर्पघातिन्समस्यविवमस्यपुर अपरमस्यमध्यस्तदुपुद्वकापुरव
 विशालशब्दानामेतेषां अथमाह २ । ब्राह्मणवालिग्रशब्दो प्राविजा
 तिवयोऽर्थो ताभ्यामस्वाधनार्थम् । मास्यववाठवशब्दो परब्रह्मणो
 ताभ्यामकस्वाधनार्थम् । तत्स्यसमस्यविवमस्यपरमस्यमध्यस्तशब्दानां
 नञ्समासेऽपि पाठ । विराधयाराधवोपराधयापिराधयशब्दानां
 मपत्यस्यवस्थाकपो ३ बाधनार्थम् । गणपत्यधिपत्यो पाठ परम
 सिद्ध्या । गडुसदायादविश्रुतिविश्रुतिपुरशब्देभ्यस्तस्यै ४ न भवत इति
 दृष्ट्या । एकटाङ्गजस्तु वालिग्रशब्दादिन्बज्जभापिन्शब्दानामपि ने
 ष्यति । भोज पुनर्विश्रुतिविश्रायवर्जितेभ्य सर्वेभ्योऽपि सतसाविष्यति
 ॥ ० ॥ आकृतिगणोऽयम् । तेन यथादर्शनमग्योऽपि द्रष्टव्या ॥ ४ ॥
 इति ब्राह्मणवादि ५ ॥

युवमिधुनकुलीनभानृसुस्त्रीप्रशास्तु- स्यविरचपलदुःस्त्रीदुष्टयो होतृसुषु ।

१ Cf. Mahābh. on P v 1 131.

२ Item also includes असंवादिन
 etc. | the gap बुधादि

३ अपराधय (or अपिराधय F

४ ? दायादविश्रुति (suppl. K.) पुर
 D. K. F. ; विश्रुत C. ; ? K. V विश्रु
 (विश्रु. ; विश्रु. D., 1 j6) ad पुर ;
 Item. विश्रुत

५ This gap includes ब्राह्मणवादि and
 पुरीहितादि to Pk. 1 1 1 129. Also
 Item. राधादि मडुजादि ad बुधा
 दि (Lr बुध etc.) in the rules 1 1
 (30-33) भावे सतस्य । मास्कादनडुजादि

[माडुष्य etc. only] । नष्टतुष्ट्यादु
 धादे [मडुष्यादीनामपि पाठे विदि
 ष्यति । अथि तु बुधादीनामहावायेष
 (1 बुध । अतुर । संवत । जवव । बंड ।
 अत । रस । अस) प्रतिबोधमिच्छति । ए
 वामेष विवक्ष्यमपरे । अथ अयमाना
 मेवां नञ्ब्रमातो भवति वा न वा ।
 नुधस्य भावः अर्म वा वीध् । न वीध्
 मवीध्मिति भवतीतिषे । न भवती
 त्वसि ॥ पुष्पादिरिमत्या ॥ सर्वदृष्टा
 दिभ्यश्चत्वा ॥ पतिराजानमुद्याह्वर
 वादिभ्य अर्मसिप ॥ Item. on. 1007
 of the word given on

कुतुककितवकुस्तीकर्तृसब्रह्मचारि-

श्रमणनिपुणवध्वध्वर्यवः कन्दुकश्च^१ ॥ ४०५ ॥

प्राणिजातिवयोऽर्थहायनान्तयुवादिलघ्वादीकोऽण्^२ इत्यनेन युवादेशस्य भावः कर्म वेत्यर्थेऽण् भवति । पक्षे यथाप्राप्तम् ॥ * ॥ यूनो भावः कर्म वा । यौवनम् । युवत्वम् । युवता ॥ यौवनिकेत्यपि मनोज्ञादिपाठात्^३ ॥ एवं युवतिशब्दस्यापि लिङ्गग्रहणे^४ लिङ्गविशिष्टस्यापि ग्रहणमिति न्यायात् ॥ * ॥ मैथुनम् ॥ * ॥ कौलीनम् ॥ * ॥ भ्रात्रम् ॥ * ॥ सौस्त्रम् ॥ * ॥ प्रशास्ता ऋत्विक् । प्राशास्त्रम् ॥ * ॥ स्यविर इव स्यविरः । स्याविरम् ॥ स्याविर्यमित्यपि ब्राह्मणादित्वात्^५ ॥ * ॥ चापलम् ॥ केचिन्नञ्पूर्वस्थाप्यस्य पाठं मन्यन्ते । तन्मत आचापलम् अचापलम्^६ । एवं चेत्रञ्जकुशलनिपुणानामपि ॥ अभ्यघाति मुनिचापलात्त्वया^७ ॥ * ॥ निन्दिता स्त्री । दुःस्त्री । दौःस्त्रम् ॥ * ॥ दुष्टु निन्दितम् । दौष्टवम् ॥ * ॥ होता ऋत्विक् । हौत्रम् ॥ होतुरित्यपि भोजः । हौतवम् ॥ * ॥ सुष्टु शोभनम् । सौष्टवम् ॥ * ॥ कुतुकं कुतूहलम् । विवाहवाचीत्यन्ये । कौतुकम्^८ ॥ * ॥ कैतवम् ॥ * ॥ कुत्सिता स्त्री कुस्ती । कौस्त्रम् ॥ * ॥ कार्त्तम् । अय भोजमतेन^९ ॥ * ॥ समानो ब्रह्मचारी । सब्रह्मचारी । साब्रह्मचारम् । ब्रह्मादीनामित्यनेनान्याजादिलुकि^{१०} ॥ सुब्रह्मचारिन्निति वामनः । तन्मते सौब्रह्मचारिणम् ॥

१ ० वध्वध्वर्यव ० A , पट्टध्वर्यव ० C , वधध्वर्यव D , वदध्वर्यव कुटुकश्च B

२ ० युवादिशब्दादीकोण् F , cf P

३ 1, 129-131

४ Cf sloka 409

५ B C K om लिङ्गग्रहणे

६ Not given in that (ākṛiti) gāna

७ Om B C F K , see p 427, n 5

७ Kirātārj 13, 63, D om from केचिन्नञ्पूर्व०

८ कुतुकं कौतुकं कुतू० अन्ये । कौतव । B C K

९ कर्तृ Hem , K V MS β , vl ed , हर्तृ MS α , Bū , Yajñ

१० See śloka 163 — Yajñ forms साब्रह्मचारिण्यं in accordance with Pān vi 4, 1, 14 (इनस्थनपत्वि)

ब्रह्मचारिव्रिति चम् । तन्मते ब्राह्मचारिचम् । अत्रपत्ये चेति प्रति
 पेधाद् एतोऽनोऽबादाविति^१ मान्याजादिस्तोप ॥ ० ॥ आम्नीति
 अमथ । आमथम् ॥ कथं आमथं प्रतिवेदिर इति प्रयोगो ब्राह्मणा
 दितास्तुवात्^२ ॥ ट्टिस्तोति तद्योपदेशं^३ अथ इति वामनादय ॥ ० ॥
 नेपुणम् ॥ ० ॥ बाधवम्^४ ॥ ० ॥ अध्वर्युर्ध्वनिमिश्रेण । आध्वर्यवम् ॥ ० ॥
 कान्दुकम्^४ ॥ ४ ५ ॥

कुण्डलवृषलौ क्षेपज्ञोऽथानृशंसकुतूहल^५

पिप्पुनमुद्ददावुचेताऽथो सहस्र^६ कमण्डलु^६ ।

अपि च हृदयं दुःसो पक्षे रथान्तरकक्षया^७

हृदयपुरुषो ज्ञेयावेतौ समासविपर्यये ॥ ४०६ ॥

कीचलम् ॥ ० ॥ वार्यलम् ॥ ० ॥ वैचलम् ॥ ० ॥ आनृशंसम् ॥ ० ॥
 कीचलम् ॥ ० ॥ पिप्पुनम् ॥ ० ॥ योभनं चरय यस्स सुहृत्पिपम् ।
 निम्नित चरय यस्स पुर्णद् अपिच । सुहृदुर्ध्वनिचामिच^८ इति चरा
 देश ॥ वामनामतेन चम्भदेनेतयो सिद्धि । शीघारम् । शीघारम्^९ ।

१ एतोऽनोबादाविति A. F; एतो
 नीया दाविति B. C. K.; अपत्य वेति
 एतोबादाविति D—The three works
 have ब्रह्मचारिन् only

२ तद्योपदेशमिति F; तद्योत^३ B
 C. K.—अथथ K. V; अमथ Yajñ;
 अथथ (/ अमथ) B; अमथ। अमथथा।
 अथथ। Hem.

३ बाधवम् A.; पाठवम् B. K.; पाठव
 C.; पाठवम् D—बधू B., Y. jñ., K. V;
 om. Hem (7 rightly as it falls under
 the general category of बध्वादीन्—
 or वन्तु with A.?).

४ कान्दुकम् B. C. K.—कान्दुक Hem ।
 कान्दुक K. V. B., * L. ed.; कान्दुक. 1. om.
 B., Y. jñ.

५ वैचली आनृशंस^५ all MSS.

६ *उभेतासी^६ A. D; उभेता वा-
 हल E.

७ पाति कुचपात्रकक्षया A.; रथा-
 न्तर^७ B. C. D. E. K.

८ Cf Pān 4.150.

९ शीघारम् शीघारम् etc. A. through-
 out, D mostly other MSS. occasionally;
 cf कुहृत् in next sloka, and the com-
 ment. p. 423, l. 6

हृद्गगसिन्धूनामित्यनेनोभयपदारैच्^१ । गोभन हृदय यस्य स सुहृद-
 दयः साधुः । दुष्ट हृदय यस्य स दुर्हृदयः क्रूरः । तयोरणि हृदयस्य
 हृत्सासलेखाण्य^२ इति हृदयस्य हृदादेशः । सौहार्दम् । दौर्हार्दम् ।
 ब्राह्मणादित्त्वमथेषाम् । तेन दौर्हार्द्यं सौहार्द्यम् । सौहृदव्यं दौर्हृ-
 दव्यमित्यपि । इह सुहृदयदुर्हृदयशब्दावेव पठितव्यौ सुहृदुर्हृच्छ-
 द्वावेव वा न तु चत्वारः । अन्यतरपाठेऽपि हि सौहार्दं दौर्हार्दमिति
 सिध्यति । उच्यते । अर्थभेदात् सुहृदुर्हृच्छब्दौ मित्रामित्रवाचिनौ
 सुहृदयदुर्हृदयशब्दौ तु नैवम् । तौ हि प्रशस्तिनिन्दितहृदयसवन्धमात्रे
 वर्तेते । उभयत्रापि च सौहार्दं दौर्हार्दमित्युभयपाठः ॥ सौहृद दौ-
 र्हृदमिति च प्रयुज्यते । यथा । तत्सौहृद यत्क्रियते परोक्षे^३ । कुसुम
 कृतदौहृदस्त्वया^४ । तदर्थमेकत्रोभयपदारैज्^५ मा भूत् । अन्यथो-
 भयत्राप्येकरूपत्वं उभयपाठानर्थक्यं स्यादित्युभयपाठः । अयं पक्षो
 वामनस्यापि हृद्गगेत्यत्र सुहृदो भावः सौहार्दमिति दर्शयतः समतो
 ल्यते । जयादित्यस्तु सुहृदयदुर्हृदयशब्दौ सुहृदुर्हृच्छब्दौ च^६
 पपाठः । स चैवं मन्यते । ब्राह्मणादौ प्रयोगदर्शनादनयोः^७ पाठाङ्गी-
 करणे वचनसामर्थ्यादेवाण्यञ्च भविष्यतः । असाचात्पठितोऽपि हि
 साचात्पठितवत्कल्पत आकृतिगणेष्विति ॥ सौहृदेनापि भाषे त्वामि-

१ See Pān vi 3, 19

२ हृत्सासणु लेखाण्ये A , cf Pān vi 3, 50

३ Vṛiddha-Chān 15, 8, in Böhtl's Ind Spr (2nd ed) 2483 (ed ०यत्क्रियते परस्मिन् ॥)

४ Raghuv 9, 61 (कृतदौहृदस्त्वया eds)

५ तदर्थमेकं B C F

६ B C K om सुहृदुर्हृच्छब्दौ, ०दु-
 र्हृदयशब्दावेव C —For Vāmana's view see Kās V vii 3, 19, as to Jayāditya, Vardh seems to refer to the gana in Kās V v 1, 130 (Pv 4, 150), though only the first four adhyāyas are generally ascribed to Jayāditya See next page, note 9

७ प्रयोगदर्शनयोः A

त्यादयस्तु^१ कविप्रवाहे हन्दीबत्कवय मयुञ्जत इत्युक्तम् । चन्द्र
 शीहृदमिति हृदयस्त्राधि^२ हृदादेशो न हृदुत्तरपदं हृदमेत्युत्तर
 पदारैवभावमाह^३ ॥ भोजस्तु सुहृदुर्हृदी मित्रामित्रबोरित्यत्र मि
 पातनसामर्थ्यादवयवानर्थस्त्रो^४ शीहृदं हृदोर्हृदमिति हृदगमिन्धो पू
 र्वपदश्च चेत्युत्तरपदारैश्च न भवति^५ ॥ * ॥ उभेता नवेपवशीह
 च्छित्त्वा । शीश्रेषम् ॥ * ॥ साहसम् ॥ * ॥ कामच्छत्रवम । उभा
 दीक इत्यनेन^६ सिद्धे मतसोर्निहृत्पर्यं पाठः ॥ कमच्छत्रुमिच्छमे
 ॥ * ॥ पान्तिगणकम् ॥ * ॥ राघगणकम् ॥ * ॥ चार्दम् ॥ पौरवम् ॥
 समाने तु सहृदयता । सहृदयत्वम् । सत्पुत्रयता । सत्पुत्रयत्वम् ॥ ४६ ॥

परिप्राजकसुभानुसुभगोज्ञातृहायना^७ ।

यजमानोऽथ भर्ता च दुर्भानुविपुलौ दुर्भानु^८ ॥ ४७ ॥

परिप्राजकम् । अर्थं शकटाङ्गमतेन^९ ॥ * ॥ शीभाचम् । यथा ।

समानेऽपि हि शीभाचे यथा तौ रामश्चाश्वी^{१०} ॥ ॥

सुभमश्च भाव कर्म वा । शीभागम् । हृदगमिन्धो पूर्य चेत्युभयप-
 दारैश्च ॥ अथ चन्द्रमतेन । जघादित्यस्तु सुभग मन्त्र^{११} इति पठति ।
 यथा । महते शीभगाय^{१२} । सर्वे विधयश्चन्द्रसि विकल्पस इत्युभय

१ भाष्यान्वित्य A.

२ चन्द्रश्च शी^१ D ; चन्द्रश्च शीहृदय
 स्त्राधि B C K.

३ उभावयवमाह A ; पदारैवमाह
 B C K.

४ सामर्थ्यादिवानर्थस्त्रो B C F K ;
 शीभोजसु D

५ पदारैश्च भवति A.

६ चय्यादी इत्यनेन B C F K.

७ सुभानुसुभगोज्ञातृहायना E.

८ दुर्भानु B C D F F K

९ शकटाङ्गमादितेन A.

१० Ragb 10, 82.

११ ? K4p. V 1 130; cf. preceding

page note 8

१२ Ragb 1 161 7

चारैज् न भवति । मन्त्र इति किम् । सौभाग्यं ब्राह्मणादित्वात् यत्रैव
भवति । वामनस्यापि संमतमेतत् ॥ * ॥ उद्गतो गायत ऋत्विग्वा ।
उद्गाता । औद्गात्रम् ॥ * ॥ हायनस्य^१ । हायनम् । अथ वामनमतेन
॥ * ॥ याजमानम् ॥ * ॥ भर्तुः । भार्त्रम् ॥ * ॥ निन्दितो भ्राता
दुर्भाता । तस्येद दौर्भात्रम् ॥ * ॥ वैपुलम्^१ । अथ वामनमतेन ॥ * ॥
दुहदुदाहृत एव ॥ ४०७ ॥

प्रतिहर्ता तथा पोता यलोपः श्रोत्रियस्य च ।

वृषपूर्वं गणं प्राह वामनस्तु तपस्विनि ॥ ४०८ ॥

प्रतिहर्ता ऋत्विक् । प्रातिहर्त्रम् । ये तु लघ्वादीक इत्यत्र लघ्वा-
देरिगन्तस्य^२ विशेषण मन्यन्ते तेषा मते तेनैव मिद्ध प्रातिहर्त्रम् ॥
परत्वात् त्वतल्भ्यां बाध्यत इत्यखिधानम् ॥ * ॥ उद्गात । उन्नेत । होत ।
पोत । प्रशासृ । अध्वर्यु । इत्येतेषां यदा ऋत्विग्वचनत्वं तदा होत्रा-
भ्यश्च इति^३ हे प्राप्ते पाठः ॥ ४०८ ॥ इति युवादिः^४ ॥

मनोज्ञमेधाव्यभिरूपवृद्धाः

कल्याणचौरप्रियरूपधूर्ताः

आद्यस्तथा श्रोत्रियसारपत्राप्

छात्तो युवच्छान्दसविश्वदेवाः^५ ॥ ४०९ ॥

^१ Not given in the other works —
For हायनान्त cf Pân v 1, 130, and
above, p 429, l 3

^२ लघ्वादिरिगतस्य B C D K, ल-
घ्वादिरितिगंतस्य A, cf p 429, l 3,
Pân v 1, 131

^३ Pân v 1, 135 — वृषगण is not

given by any of the other works —For
श्रोत्रिय (श्रीत्रम्) see P v 1, 130 वृत्त

^४ This *gana* includes उद्गात्रादि &
युवादि to Pân v 1, 129, 130 — Hem
only युवादि

^५ युवा इ° B C D E K, सारपु-
त्रा° वैश्वदेवा F

ब्रह्मचारिभिति चन्द्र । तस्मिन्ने ब्राह्मचारिणम् । अमपत्ये चेति प्रति
 पेधाद् एनोऽनोऽप्यादाविति^१ नाम्नात्वादिस्तोप ॥ ० ॥ आम्बतीति
 अमप ॥ आम्बम् ॥ अथ आम्बम् प्रतिपेदिर इति प्रयोमो ब्राह्मणा
 दिनाङ्गवात्^२ ॥ ट्टिणोति तयोपदेश^३ अवप इति वामनादय ॥ ० ॥
 निपुणम् ॥ ० ॥ वाधवम्^४ ॥ ॥ अध्वर्युर्ध्वनिमिश्रेण । आध्वर्यवम् ॥ ० ॥
 कान्दुकम्^५ ॥ ४ ५ ॥

कुशलवृषली क्षेपञ्चोऽथानृशंसकुतूहलं^६

पिप्पुनमुद्ददावुचेताऽथो सहस्र^७ कमण्डलु^८ ।

अपि च हृदयं दुःसो^९ पक्षे रथाज्जयकस्तथा^{१०}

हृदयपुरुषो ज्ञेयावेतौ समासविपर्यये ॥ ४०६ ॥

कोत्रसम् ॥ ० ॥ वार्यसम् ॥ ० ॥ वैषद्यम् ॥ ० ॥ आनुग्रहम् ॥ ० ॥

कोट्टसम् ॥ ० ॥ पैशुणम् ॥ ॥ शोभनं चरय यत्र सुहृत्प्रियम् ।

निम्बित चरय यत्र दुर्बुद् अभिव । सुहृदुर्ध्वनिभामिव^{११} इति चरा

देश ॥ वामनमतेन च्छब्देनैतयो सिद्धि । शीघारम् । शीघारम्^{१२} ॥

१ एनोपोत्पादाविति A. F. ; एनो
 नीया दाविति B. C. K. ; अपत्ये चेति
 एनोप्यादाविति D.—The other work
 h. १० ब्राह्मचारिणम् only

२ तस्मिपदेशमिति F. ; तस्मोत्^३ B.
 C. K.—अवप B. V. ; अमप १ J. A. ;
 अमप (/ अमप) B. ; अमप. ; अमप. ;
 अमप. ; Item.

३ वाधयं A. ; वाधयं B. h. ; पाठयं
 C. वाधय D.—वधु B. h. १ J. K. १ ;
 om. Item (rightly a. It fall under
 the general category of लघुप्रादीषः—
 वधु with A. ?).

४ कान्दुकं B. C. K.—कान्दुकं Item. ;
 कान्दुक K. V. B. Led. ; कान्दुक २-1 om.
 B. h. Y. J. A.

५ वैषद्योऽथानृशंस all MSS.

६ *अमितासी* A. D. ; अमिता सा-
 हय E.

७ पाप्ति कुशपाह्वयस्तथा A. ; एवा
 यत् B. C. D. E. K.

८ Cf. P. A. १ 130.

९ शीघारं शीघार्यं etc. A. through-
 out, D mostly other MSS occasionally
 / कुहद् / next plaka. and the com-
 mon. p. 133, L. 8

हृद्गमिन्भूनामित्यनेनोभयपदारैच्^१ । शोभन हृदयं यस्य स सुहृदयः साधुः । दुष्ट हृदय यस्य स दुर्हृदयः क्रूरः । तयोरणि हृदयस्य हृत्सासलेखाण्य^२ इति हृदयस्य हृदादेशः । सौहार्दम् । दौर्हार्दम् । ब्राह्मणादित्त्वमथेषाम् । तेन दौर्हार्द्यं सौहार्द्यम् । सौहृदय्यं दौर्हृदय्यमित्यपि । इह सुहृदयदुर्हृदयशब्दावेव पठितव्यौ सुहृद्दुर्हृच्छब्दावेव वा न तु चत्वारः । अन्यतरपाठेऽपि हि सौहार्दं दौर्हार्दमिति सिध्यति^३ । उच्यते । अर्थभेदात् सुहृद्दुर्हृच्छब्दौ मित्रामित्रवाचिनौ सुहृदयदुर्हृदयशब्दौ तु नैवम् । तौ हि प्रशस्तनिन्दितहृदयसवन्धमात्रे वर्तते । उभयत्रापि च सौहार्दं दौर्हार्दमित्युभयपाठः ॥ सौहृदं दौर्हृदमिति च प्रयुज्यते । यथा । तत्सौहृदं यत्क्रियते परोचे^४ । कुसुमं कृतदौहृदस्त्वया^५ । तदर्थमेकत्रोभयपदारैज्^५ सा भूत् । अन्ययोभयत्राप्येकरूपत्व उभयपाठानर्थक्यं स्यादित्युभयपाठः । अयं पक्षो वामनस्यापि हृद्गम्यत्र सुहृदो भावः सौहार्दमिति दर्शयतः समतो लक्ष्यते । जयादित्यस्तु सुहृदयदुर्हृदयशब्दौ सुहृद्दुर्हृच्छब्दौ च^६ पपाठः । स चैव मन्यते । ब्राह्मणादौ प्रयोगदर्शनादनयोः^७ पाठाङ्गीकरणे वचनसामर्थ्यादेवाण्यञ्च भविष्यतः । असाचात्पठितोऽपि हि साचात्पठितवत्कल्पत आकृतिगणेष्विति ॥ सौहृदेनापि भाषे त्वामि-

१ See Pān vii 3, 19

२ हृत्सासण्ण लेखाण्ये A , cf Pān vi 3, 50

३ Vṛiddha-Chān 15, 8, in Böhtl's Ind Spr (2nd ed) 2483 (ed. 'यत्क्रियते परस्मिन् ॥)

४ Raghuv 9, 61 (कृतदोहृदस्त्वया eds)

५ तद्वचमेकं B C F

६ B C K om सुहृद्दुर्हृच्छब्दौ, 'दुर्हृदयशब्दावेव C —For Vāmana's view see Kāṣ V vii 3, 19, as to Jayāditya, Vardh seems to refer to the *gana* in Kāṣ V v 1, 130 (P v 4, 150), though only the first four adhyāyas are generally ascribed to Jayāditya See next page, note 9

७ प्रयोगदर्शनयोः A

त्यादयस्तु^१ कविप्रवाचे इन्दोबत्कवय प्रयुञ्जत इत्युक्तम् । चन्द्र-
 वीचरमिति चन्द्रयस्त्रावि^२ चन्द्रादेशो न चदुत्तरपदं चङ्गनेत्युत्तर-
 पदारैकभावमाह^३ । भोजस्तु सुहृद्दुर्दरी मिथामिषघोरित्त्वम मि-
 पातनसामर्थ्याद्बयवानर्थक्ये^४ वीचरं दौर्दरमिति चङ्गमिन्वो^५ पू-
 र्वपदस्य चेत्युत्तरपदारैश्च न भवति^६ । • । उद्येता गवेपचरीत
 चलिन्त्या । श्रीश्रेष्ठम् । • । साहसम् । • । कामरुद्रकवम । सभा
 दौक इत्यनेन^६ विद्धे मतसोर्निहत्त्वर्थं पाठ । कमरुद्रुकमित्यमे
 । • । पान्तिगणकम् । • । राधगणकम् । • । चारंम् । पीरवम् ।
 समासे तु सहदयता । सहदयत्वम् । चतुदयता । चतुदयत्वम् । • • ।

परिधाजकमुभातुसुभगीज्ञातृहायना^७ ।

यजमानोऽथ भर्ता च दुर्भातृविपुलौ दुहृत्^८ । ४०७ ।

पारिधाजकम् । अयं शकटाङ्गमतेन^९ । • । सौधाचम् । यथा ।

यमानेऽपि हि सौधाचे यथा तौ रामरुद्राणी^{१०} । • ।

सुभमस्य भाव कर्म वा । सौभागम् । चङ्गमिन्वो^५ पूर्वस्य चेत्युभय-
 दारेच । अथ चङ्गमतेन । अथादित्यस्तु सुभग मन्त^{११} इति पठति ।
 यथा । मन्ते सौभगाय^{१२} । सर्वे विधयश्चन्द्रधि विकल्पस्त इत्युभय

१ भावत्वानिष्ठ A.

२ चङ्गस्य सौ^० D । चङ्गस्य सौचन्द्रय
 स्त्राभि B C K.

३ *बभावनामाह A । पदारैकमाह
 B C K.

४ नामर्थ्याद्देवानर्थक्ये B C F K ;
 श्रीभीमम् D

५ पदारैश्च भवति A.

६ सपूरी इत्यनेन B C F K.

७ *मुभातृमयोद्भाषहायना E.

८ दुहृत् B C D E F K.

९ शकटाङ्गमतेन A.

१० Raghu 10 B2.

११ F K 5, V 1 120; cf. preceding

page note B

१२ R 1/2 L 161 77

त्रारैज् न भवति । मन्त्र इति किम् । सौभाग्यं ब्राह्मणादित्वात् यत्रैव
भवति । वामनस्यापि समतमेतत् ॥ * ॥ उद्गतो गायत ऋत्विग्वा ।
उद्गाता । औद्गात्रम् ॥ * ॥ हायनस्य^१ । हायनम् । अथ वामनमतेन
॥ * ॥ याजमानम् ॥ * ॥ भर्तुः । भार्त्रम् ॥ * ॥ निन्दितो भ्राता
दुर्भाता । तस्येद दौर्भात्रम् ॥ * ॥ वैपुलम्^१ । अथ वामनमतेन ॥ * ॥
दुहदुदाहृत एव ॥ ४०७ ॥

प्रतिहर्ता तथा पोता यलोपः श्रोत्रियस्य च ।

वृषपूर्वं गणं प्राह वामनस्तु तपस्विनि ॥ ४०८ ॥

प्रतिहर्ता ऋत्विक् । प्रातिहर्त्रम् । ये तु लघ्वादीक इत्यत्र लघ्वा-
देरिगन्तस्य^२ विशेषणं मन्यन्ते तेषा मते तेनैव सिद्ध प्रातिहर्त्रम् ॥
परत्वात् त्वतल्भ्यां बाध्यत इत्यखिधानम् ॥ * ॥ उद्गात । उन्नेत । हीत ।
पोत । प्रशासृ । अध्वर्यु । इत्येतेषां यदा ऋत्विग्वचनत्व तदा हीत्रा-
भ्यश्च इति^३ क्ते प्राप्ते पाठः ॥ ४०८ ॥ इति युवादिः^४ ॥

मनोज्ञमेधाव्यभिरूपवृद्धाः

कल्याणचोरप्रियरूपधूर्ताः

आद्यस्तथा श्रोत्रियसारपत्राप्

छात्रो युवच्छान्दसविश्वदेवाः^५ ॥ ४०९ ॥

१ Not given in the other works —
For हायनान्त cf Pân v 1, 130, and
above, p 429, l 3

२ लघ्वादिरिगतस्य B C D K, ल-
घ्वादिरितिगंतस्य A, cf p 429, l 3,
Pân v 1, 131

३ Pân v 1, 135 — वृषगण is not

given by any of the other works — For
श्रोत्रिय (श्रीत्रम्) see P v 1, 130 vātt

४ This gana includes उद्गात्रादि &
युवादि to Pân v 1, 129, 130 — Hem
only युवादि

५ युवा ऋ° B C D E K, सारपु-
त्रा° विश्वदेवा F

मनोशादिभिरुपेतमयोपान्नादकम् इत्यनेन मनोशादेरुक्त
भाव कर्म वेत्यर्थेऽकम् वा भवति ॥ ० ॥ मनो जानाति परितोष
तीति मनोशं वक्ष्ये । तस्य भाव कर्म वा । मानोश्चकम् ॥ ० ॥ मिधाव
कम् ॥ ० ॥ प्रोभमं रूपमस्य रूपमभिगत^१ इति वा । अभिरूप^१ ।
तस्य । आभिरूपकम् ॥ ० ॥ वार्द्धकम् । यथा ।

वार्द्धके मुनिवृत्तीनां योगेनान्ते तनुत्यजाम्^२ ॥

अस्ये तु वयोऽर्थस्यचयेऽपि सार्धिकेऽङ्के च वार्द्धकमित्याहुः^३ ॥ ० ॥
काष्ठाणकम् ॥ ० ॥ चौरिका । खभावात्क्षीकम् । अन्वष्ट चौरक
धीर्तकमिति^४ नपुंसकलिङ्गे इदमर्थं ॥ ० ॥ मिथं रूप यस्य तस्य प्रिय
रूपकम् ॥ ० ॥ धीर्तिका ॥ ० ॥ या पूर्वं व्यापतीत्यास्य^५ । चास्यकम्
॥ ० ॥ श्रीभियकम् ॥ ० ॥ साराधि पचाण्यस्य । सारपच । सारप-
चिका^६ । सारपचकम् इत्यस्य^७ ॥ सरमयुक्तं पचं वाचनं सरपचम^८
इत्यस्य ॥ सारपुच^९ इति भोज ॥ ० ॥ कन्नमीलम्हात्त^{१०} । हात्तकम्
॥ ० ॥ चौरनिका । अङ्के राजस्यमनुष्ययुनामित्यनेनाभ्यावादिभिरुप
भाव ९ । यथा ममैव ।

१ रूपमभियच्छत A. रूपमपि वत
D.

२ Bagber L B.

३ Ba. and Kā. V. १०११ वृद्धः, cf.
Pā. IV ३, ३० अ०००

४ धीर्तकमिति B. C. — Yajñ. also has
धीर्तिका । चौरिका । धीर्तकं चौरक-
मिति विश्व — For Hous. see page
३३७, n. ३.

५ सारपचं वा^{१०} B. C. K. ; सारप-
चका A.

६ सारपचिकम् B. C. K. ; सारप-
चम् F. — Yajñ. has the same passage
from साराधि^{१०}

७ सरपचम् A.

८ ? Thus F. ; सरपुच D. ; सरप
A. B. C. K. — Ba. Yajñ. has सारपच
and सारपुच ; Kā. V. सारपुच ; Hou-
सरपच सारपच and सारपुच

९ *सुतमाव^{११} B. C. K. ; सुतमवति F. ;
see vārt. on Pā. I 4, 163 (Ba. &
G. 181).

नवे यौवनिकोद्भेदे यस्य न स्वस्मितं मनः ।

वृद्धितं नापि सिद्धेशप्रसादेन मनीषिणः^१ ॥

यथा वा धनंजयस्य ।

क्षणभङ्गुरमङ्गमङ्गिनां^२

न गता यौवनिका निवर्तते ।

विभवासृणवारिचञ्चला

निचया मर्मरपत्रसंनिभाः ॥

शान्दसकम् ॥ * ॥ वैश्वदेवकम्^३ ॥ ४०६ ॥

बहुलामुष्यकुलादोरूपावश्यंकुपुत्रकुलपुत्राः ।

पुत्रकुमारकुलाला यामात्सराडश्च सुकुमारः ॥ ४१० ॥

वाङ्मलकम् । दृढादिपाठाद् वहिमा । बाङ्मलमित्यपि^४ ॥ * ॥

आमुष्यकुलिका । आमुष्यकुलकमित्यन्ये ॥ अमुष्यपुत्र इत्यपि ॥ * ॥

अदो रूपम् । अदो रूपमस्येति वा । अदोरूपम् । तस्य । आदोरू-

पकम् । अदोरूपशब्दो रूपप्रशंसाचाम्^५ ॥ * ॥ आवश्यकम् ॥ * ॥ कौ-

पुत्रकम्^६ । अयं वासनसतेन ॥ * ॥ कौलपुत्रकम् ॥ * ॥ यामपुत्रिका

॥ * ॥ यामकुसारिका ॥ * ॥ यामकुलालिका । यामकुलमित्यन्यः^७

१ वृद्धितेनापि^० A

२ क्षणभ गुणसगम^० A , क्षणभगुस-
सग^० D

३ विश्वदेव Bō, Yajñ, Hem, K V
β, वैश्वदेव Kās V ed, a

४ वङ्मल is not given in the *gana*
दृढादि §1 393-4 (except by Kās V β,
v l ed) but in पृथ्वादि §1 392, see
also page 518, note 3

५ Thus also Yajñ, Hem has the
same word, om Bō, Kās V — [पट्टी-
पुत्र Yajñ, K V β, v l Bō, K V ed.]

६ कुपुत्र Bō, Yajñ, omitted by Kās
V, Hem

७ यामकुलमि^० F, यामकुलमि^०
D, इत्यन्य. A F — Hem has both
words, Bō, Yajñ यामकुलाल only;
Kās V ed, a β give neither

॥ ० ॥ यच्छो दृष । यामस्य यच्छो यामस्य । तस्य यामस्यिका ।
 पूरवादिबहीर्षले यामसाश्च इत्यम्बे^१ ॥ यामस्य^२ इति षपादि
 व्यादय ॥ एते चत्वारो नपुंसकलिङ्गा इत्यम्बे^३ ॥ ० ॥ सुदु कुमार
 सुकुमार । श्रीकुमारकम् ॥ ४१ ॥ इति मनोशादि ॥

इष्टार्चिंती निपठितागण्यितावकीर्ण-

पूर्तोपसादितगृहीतनिराकृताश्च ।

संरक्षितानुपठितोपकृतानुयुक्ता-

स्नातश्रुतानुगण्यितास्त्ववकस्मितं च ॥ ४११ ॥

इष्टादिभ्योऽनेनेत्यनेनेष्टादे प्रथमान्नादनेनेति द्वतोपार्थ इत्
 भवति ॥ ० ॥ इष्टोऽनेन यश्च । इष्टी यश्चे ॥ इष्टमनेन वा । इष्टी
 यश्चे ॥ ० ॥ अर्चिंती विद्वराब्जे ॥ ० ॥ निपठिती मीमांसायाम् ॥ ० ॥
 अगच्छिती मदने ॥ ० ॥ अदकीर्णी दुर्मये ॥ ० ॥ पूर्ती दाने ॥ ० ॥ उप
 सादिति सदसि ॥ उपसासितमित्यम्बे । षपासिती मुखकुसे^४ ॥ ० ॥ इष्टोती
 विद्यासु ॥ ० ॥ निराकृतो कुकाब्जे ॥ ० ॥ संरक्षितो प्रजासु ॥ ० ॥ अनु
 पठिती वेदे ॥ ० ॥ उपकृती मन्त्रे ॥ ० ॥ अनुयुक्ती यास्ते ॥ ० ॥ स्नायती

१ पूरवादिबहीर्षले (con. rest) A; पूरवादिब हीर्षले यामसाश्च D; पूरवादिब ही B C F K.

२ यामस्येष्ट D C K.—यामस्येष्ट and यामसाश्च Hem; यामस्येष्ट B; १ १ १ K; १ a यामस्येष्ट K १ ed.

३ According to Hem who call this form चौरादि the word from मनोशा at the end of b. c. form or ter b.

abstract nouns in याम् only [माधोष कम्] whereas those preceding मनोशा took both neuter and feminine nouns [पीरिका । श्रीरकम् । भीर्तिका । भीर्तकम्] अ मनोशादि in Bist of gen.

४ उपसिती C; मुखकुसे A; सुदु कुमो D—Hem has both and १ १ १ K १ ed B उपसादित D; K १ उपसादित

इन्दसि ॥ * ॥ श्रुती । इतिहासे ॥ * ॥ अनुगणिती निरुक्ते ॥ * ॥ अवक-
ल्पिती जल्पे ॥ ४११ ॥

आसेवितपरिरक्षितनिकथितगणितोद्गृहीतपरिकलिताः ।

उपपादितपरिगदिती^१ संकलिताधीतपरिगणिताः ॥ ४१२ ॥

आसेवितो सिद्धपती^२ ॥ * ॥ परिरक्षिती परिजने^३ ॥ * ॥ निक-
थिती कथासु । निकठित इत्यन्यः^४ ॥ * ॥ गणिती ज्योतिषि ॥ * ॥
उद्गृहीती । उद्योगे ॥ * ॥ परिकलिती कलासु ॥ * ॥ उपपादिती धने^५
॥ * ॥ परिगदिती परेषु ॥ * ॥ संकलिती पदार्थेषु ॥ * ॥ अधीती व्या-
करणे ॥ * ॥ परिगणिती याज्ञिक्ये ॥ ४१२ ॥

अवगणितव्याकुलितौ निषादितोपाकृतावमुक्ताश्च ।

अवधारितपठितकृता निगदितमनुगणितमायुक्तम्^६ ॥ ४१३ ॥

अवगणिती वादिनि ॥ * ॥ व्याकुलिती रिपुजने ॥ * ॥ निषादिती
हास्तिके^७ ॥ * ॥ उपाकृती पशौ ॥ * ॥ अवमुक्ती पापे ॥ * ॥ अवधारिती
शास्त्रार्थे ॥ * ॥ पठिती वेदे ॥ * ॥ कृती धर्मे ॥ * ॥ निगदिती नद्येषु
॥ * ॥ अनुगणिती^८ । अनुपदे ॥ * ॥ आयुक्ती युद्धे ॥ * ॥ मत्वर्थीयेनेना
सिद्धे ठन्निवृत्त्यर्थमिन्विधानम्^९ ॥ ४१३ ॥ इष्टादिः ॥

१ उपपादित^० A

२ सिद्धिमती D

३ वारिजने B C K , (आर्त्ते Yajñi)

४ Hem both and कथित besides,
the others निकथित

५ उपपादिती वने A , ०ध्वने D —
Hem alone has this word

६ ०अनुगणितमायुक्त A D E (cf
śloka 411, and note ८)

७ निषादित Bó, Hem , om Kâṣ
V , निषादित [निषादिती वाद्येषु]
Yajñi ,—Bō, Yajñi , Kâṣ V have also
परिषादित [परिषादिती दृष्टेषु Y]

८ अनुगणिती A D —Hem has both
अनुगणित and अनुगणित , Bó, Yajñi ,
Kâṣ V a अनुगणित , Kâṣ V ed, β
अनुगणित only

९ ठिन्निवृत्त्य^० B K , ठेनिवृ^० A
तन्निवृ^० C , अन्यनिवृ^० D

मनोशादिनुसूपोत्तमयोपान्तादकम् इत्यनेन मनोशादेव
भाव कर्म वेत्यर्थेऽकम् वा भवति ॥०॥ मनो जानाति परितोष
तीति मनोश्च वक्ष्यते । तस्य भाव कर्म वा । मानोश्चकम् ॥०॥ मिश्रा-
कम् ॥०॥ शोभन रूपमस्य रूपमभिगत^१ इति वा । अभिरूप ।
तस्य । अभिरूपकम् ॥०॥ वार्द्धकम् । यथा ।

वार्द्धके मुनिवृत्तीनां योगेनात्मे तनुत्यजाम्^२ ॥

अन्वे तु वयोऽर्थसचचेऽपि धारिकेऽन्वे च वार्द्धकमित्याह^३ ॥०॥
काव्यायकम् ॥०॥ चौरिका । समावात्स्योत्तम् । अन्वष्ट चौरक
धीर्तकमिति^४ नपुंसकविज्ञे ददर्श ॥०॥ प्रियं रूप यत् तस्य प्रिय
रूपकम् ॥०॥ धीर्तिका ॥०॥ या पूर्वं ज्ञापतीत्याह^५ । ज्ञापकम्
॥०॥ श्रीशिवकम् ॥०॥ धारावि पचाय्यस्य । सारपच । सारप-
चिका^६ । सारपचकम् इत्यस्य^७ ॥ परमशुक्तं पचं वाचनं परपचम्^८
इत्यस्य ॥ सारपुत्र^९ इति शेष ॥०॥ ज्ञानश्रीसन्धास^{१०} । ज्ञानकम्
॥०॥ श्रीशिविका । अन्वे रामव्यमनुष्ययुनामित्यनेनान्धायादिकुन
भाव २ । यथा ममैव ।

१ रूपमभिवक्षत A.; रूपमपि वत
D

२ Bagby I. B.

३ *Ib.* and Kāp. V. *ovak* बुद्ध, *of*
Pāp. IV. 2, 30 *vārtt.*

४ धीर्तकमिति B. C.—Yajñ. also has
धीर्तिका । चौरिका । धीर्तके चौरक-
मिति विविध — For *Hem* see page
426 n. 2.

५ सारपचं या^० B. C. K.; सारप
चका A.

६ सारपचिकम् B. C. K.; सारप-
चम् F.—Y. Jñ. has the same passage
from धारावि

७ परपचम् A.

८ ? Thus F; सारपुत्र D; सारप
A. B. C. K.—H., Yajñ. has सारपच
and सारपुत्र; Kāp. V. सारपुत्र; *Hem*.
सारपच धारापच and सारपुत्र

९ शुभमात्र B. C. K.; शुभमवति F;
see *vārtt.* on Pāp. VI. 4, 163 (*Bokl*
46 181).

मवे यौवनिकोद्भेदे यस्य न स्वलितं मनः ।

वृंहितं नापि सिद्धेशप्रसादेन मनीषिणः^१ ॥

यथा वा धनंजयस्य ।

चणभङ्गुरमङ्गमङ्गिनां^२

न गता यौवनिका निवर्तते ।

विभवास्तृणवारिचञ्चला

निचया मर्मरपत्रसंनिभाः ॥

छान्दसकम् ॥ * ॥ वैश्वदेवकम्^३ ॥ ४०६ ॥

बहुलामुष्यकुलादोरूपावश्यकुपुत्रकुलपुत्राः ।

पुत्रकुमारकुलाला ग्रामात्सराडश्च सुकुमारः ॥ ४१० ॥

वाङ्मलकम् । वृढादिपाठाद् वद्धिमा । वाङ्मलमित्यपि^४ ॥ * ॥

अमुष्यकुलिका । अमुष्यकुलकमित्यन्ये ॥ अमुष्यपुत्र इत्यपि ॥ * ॥

अदो रूपम् । अदो रूपमस्येति वा । अदोरूपम् । तस्य । आदोरू-

पकम् । अदोरूपशब्दो रूपप्रशसायाम्^५ ॥ * ॥ आवश्यकम् ॥ * ॥ कौ-

पुत्रकम्^६ । अयं वामनसतेन ॥ * ॥ कौलपुत्रकम् ॥ * ॥ ग्रामपुत्रिका

॥ * ॥ ग्रामकुमारिका ॥ * ॥ ग्रामकुलालिका । ग्रामकुलमित्यन्यः^७

^१ वृहितेनापि^० A

^२ चणभं गुणसगम^० A , चणभगुस-
मग^० D

^३ विश्वदेव Bö, Yajñ, Hem, K V
β, वैश्वदेव Kās V ed, α

^४ वङ्मल is not given in the *gana*
वृढादि sl. 393-4 (except by Kās V β,
vī ed) but in पृष्वादि sl. 392, see
also page 518, note 3

^५ Thus also Yajñ, Hem has the
same word, om Bö., Kās V — [चहो-
पुष्य Yajñ, K V β, vī Bö, K V ed]

^६ कुपुत्र Bö, Yajñ, omitted by Kās.
V, Hem

^७ ग्रामकुलमि^० F, ग्रामकुलमि^०
D, इत्यन्य^० A F — Hem has both
words, Bö, Yajñ ग्रामकुलमि^० only;
Kās V ed, α β give neither

॥ ० ॥ यच्छो ह्य । यामस्य यच्छो यामस्य । तस्य यामस्यच्छिदा ।
 पूर्यादिवहीर्धने यामस्यच्छ इत्यन्वे^१ ॥ यामस्यच्छ^२ इति यथादि
 व्यादयः ॥ एते यत्वारो नपुंसकच्छिदा इत्यन्वे^३ ॥ ० ॥ सुहु कुमार
 सुकुमार । यौकुमारकम् ॥ ४१ ॥ इति मनोश्चादि ॥

इष्टार्चिती निपठितागण्यितायकीर्य-

पूर्तोपसादितगृहीतनिराकृताश्च ।

संरक्षितानुपठितोपकृतानुयुक्ता-

घातप्युक्तानुगण्यितास्वयकल्पितं च ॥ ४११ ॥

इत्यादिभ्योऽनेनेत्यनेनेष्टादे प्रथमान्ताइनेनेति द्वतोपार्थ इत्
 भवति ॥ ० ॥ इष्टोऽनेन यश्च । इष्टी यश्चे ॥ इष्टमनेन वा । इष्टी
 यश्चे ॥ ० ॥ अचिती सिद्धराजे ॥ ० ॥ निपठिती मीमांसायाम् ॥ ॥
 अगण्यिती मद्मे ॥ ० ॥ अयकीर्यी दुर्नये ॥ ० ॥ पूर्ती राने ॥ ० ॥ उप
 सादिति मद्मि ॥ उपासितमित्यम्ये । उपासितो गुहकुसे^४ ॥ ॥ इष्टोती
 विद्यासु ॥ ० ॥ निराकृतो कुकाये ॥ ॥ अरचिती प्रजासु ॥ ॥ अनु
 पठिती वेदे ॥ ० ॥ उपकृतो मन्त्रे ॥ ० ॥ अनुयुक्ती भास्त्रे ॥ ० ॥ घाताती

१ पुष्ट्यादिवहीर्धने (see rest) A.;
 पुष्ट्यादिवहीर्धने यामसात् D; पुष्ट्या
 दादिव ही B C F K.

२ यामस्यच्छ B C K.—यामस्यच्छ and
 यामसात् stem. यामस्यच्छ B., १ J.,
 K., १ ० यामस्यच्छ K. १ ed.

३ According to H in local the
 gloss योरादि the word from मनोश्चा
 १ १ end of b c form prater ab-

stract nouns in याम् only [मानोश्चा
 यम्] here (see preceding मनोश्चा
 task both prater and feminine nouns
 [वीरिया । वीरयम् ॥ धीर्तिका । धी-
 र्त्तयम्।] अ मनोश्चादि in D of stem.

४ उपसितो C.; कुहकुसे १.; पुष्ट्या
 कुम्भी D.—stem has both words; Y., K.,
 १ ed. B. उपसादितः B., K.
 १ उपसादित

इन्द्रसि ॥ * ॥ श्रुती । इतिहासे ॥ * ॥ अनुगणितो निरुक्ते ॥ * ॥ अवक-
ल्पितो जल्पे ॥ ४११ ॥

आसेवितपरिरक्षितनिकथितगणितोद्गृहीतपरिकलिताः ।

उपपादितपरिगदिता^१ संकलिताधीतपरिगणिताः ॥ ४१२ ॥

आसेवितो सिद्धपतौ^२ ॥ * ॥ परिरक्षितो परिजने^३ ॥ * ॥ निक-
थितो कथासु । निकथित इत्यन्यः^४ ॥ * ॥ गणितो ज्योतिषि ॥ * ॥
उद्गृहीतो । उद्योगे ॥ * ॥ परिकल्पितो कलासु ॥ * ॥ उपपादितो धने^५
॥ * ॥ परिगदिता परेषु ॥ * ॥ संकलिता पदार्थेषु ॥ * ॥ अधीतो व्या-
करणे ॥ * ॥ परिगणितो याज्ञिक्ये ॥ ४१२ ॥

अवगणितव्याकुलितौ निषादितोपाकृतावमुक्ताश्च ।

अवधारितपठितकृता निगदितमनुगणितमायुक्तम्^६ ॥ ४१३ ॥

अवगणितो वादिनि ॥ * ॥ व्याकुलितो रिपुजने ॥ * ॥ निषादितो
हास्तिके^७ ॥ * ॥ उपाकृता पशौ ॥ * ॥ अवमुक्ता पापे ॥ * ॥ अवधारितो
शास्त्रार्थे ॥ * ॥ पठितो वेदे ॥ * ॥ कृता धर्मे ॥ * ॥ निगदितो नयेषु
॥ * ॥ अनुगणितो^८ । अनुपदे ॥ * ॥ आयुक्ता युद्धे ॥ * ॥ मत्वर्थीयेनेना
सिद्धे ठन्नित्वृत्त्यर्थमिन्विधानम्^९ ॥ ४१३ ॥ इष्टादिः ॥

१ उपपादित^० A

२ सिद्धिमतौ D

३ वारिजने B C K , (आर्त्ते Yajñi)

४ Hem both and कथित besides,
the others निकथित

५ उपपादितो धने A , ०ध्वने D —
Hem alone has this word

६ ०अनुगणितमायुक्त A D E (cf
śloka 411, and note ८)

७ निषादित Bō , Hem , om Kāṣ
V , निषादित [निषादितो वाच्येषु]
Yajñi , —Bō , Yajñi , Kāṣ V have also
परिषादित [परिषादितो दृष्टेषु Y]

८ अनुगणितो A D —Hem has both
अनुगणित and अनुगणित , Bō , Yajñi ,
Kāṣ V α अनुगणित , Kāṣ V ed , β
अनुगणित only

९ ठिन्नित्वृत्त्य^० B K , ठिन्नित्वृ^० A
तन्नित्वृ^० C , अन्नित्वृ^० D

यवोर्मिवासाकृमिभूमिवन्धव^१

क्रुञ्चाककुत्कान्तिहरीन्दुविन्दव^२ ।

हनुस्त्रिमीधू मधुसानुभानवो^३

द्राक्षाहरिच्छिभिगरुद्रुचारव^४ ॥ ४१४ ॥

अध्यात्मोपात्तात्मो^४ वोऽयवादेरित्यनेन अध्यात्मकारात्मा
 स्वर्षात्तात्मोपात्तास्वर्षोपात्ताच्च^५ यवादिबर्जितात्मतोर्मकारण
 कारो भवति ॥ • ॥ यवा अस्थाच वा सन्ति । यवमान् ॥ • ॥ अर्मिमान्
 ॥ • ॥ वासामान् । वायाशब्द^६ स्त्रीलिङ्ग ॥ • ॥ कृमिमान् ॥
 भूमिमान् ॥ • ॥ यन्धुमती । यन्धुमान् ॥ • ॥ क्रुञ्चामान्^७ ॥ • ॥ ककु
 चान् । ककुचानेय ज्ञेयते ॥ • ॥ कान्तिमान् ॥ • ॥ हरिमान् ॥
 हनुमती ॥ • ॥ विन्दुमती ॥ • ॥ हनुमान्^८ ॥ • ॥ तिमिमान्^९ ॥ • ॥
 हनुमती ॥ • ॥ मधुमान्पर्वत ॥ • ॥ सानुमान् ॥ • ॥ भानुमान् ॥
 द्राक्षामान् ॥ भाषेत्यपि^{१०} भोज ॥ • ॥ हरिमान् ॥ ॥ शिभिमान्^{११} ॥
 शिन्वीमानित्यन्य^{१२} ॥ • ॥ गरुत्मान् । गरुड ॥ • ॥ क्रुमती । क्रुमती

१ शिमि D E. (D also in comm.)

२ हनुस्त्रीमीधू E. हनुस्त्रिमा हच
 मधुनाधुमानवो C. मधुमान B E.

३ 'हारि' D. शिविकवद्गु* A D.
 हरिनाश्रि C. हरित्श्रिभि* F. शिभि
 नरद्गु* E. चारवः B

४ अध्यात्मोपात्तात्मो B C F K.
 अध्यात्मोपा A. अध्यात्मो D

५ चर्षताच्च B C F K. चर्षता
 A. चर्षताईमथा D

६ There also Here. यवा others
 [यवामान यन्धुवर्षत Y JA]

७ कृचामान कृचामान । A

८ हनुमान् B. G. D K.

९ तिमि Here. शिमि Y JA. com.
 others.

१० भाषेत्यपि D. भाषेत्यपि श्री
 भोज D. द्राक्षामान् । द्राक्षाभाषे A.
 —द्राक्षा and भाषा B., Y JA, Here.
 द्राक्षा K. १

११ शिभिमान् A. श्रिभिमान् B. C
 F K. शिभिमान् D

१२ शिन्वीमानि A. श्रिन्वीमानि F
 K. शिन्वीमानि B. श्रिन्वीमा C. शि
 धीमा D — शिन्वी Here. सप्रि and
 मित्रि B. Y JA. सप्रि (L. श्रिप्रि) B. 1
 and. मित्रि K. १ a

त्यपि भोजः^१ ॥ * ॥ चारुमती ॥ * ॥ केषांचिदवर्णान्तात्प्राप्तः । केषांचिद्योपान्तादिति^२ । केषांचिञ्जय^३ इति । केषांचित्संज्ञायामिति ॥ * ॥
 आकृतिगणश्चायम् । तेन दल्मिमद् अंशुमती श्रीमती^४ गोमती ध्वजि-
 त्मत्प्रभृतयो^५ ज्ञेयाः ॥ ४१४ ॥ इति यवादिः ॥

वत्नन्मुदन्नष्टीचक्रीकक्षीरुमण्विवो ज्ञेयम् ।

राजन्वान्सौराज्ये ज्योत्स्ना चर्मखती नाम्नि ॥ ४१५ ॥

उदन्वदादिरित्यनेनोदन्वदादयः शब्दा निपात्यन्ते संज्ञायाम् ॥ * ॥
 उदकमस्मिन्नस्तीति । उदन्वान् उदधिः । उदन्वान्नाम ऋषिः । उद-
 न्वात्नामाश्रमः ॥ अन्यस्तु धारणक्रियासंबन्धाद्^६ उदन्वान्घट^७ उद-
 न्वान्नेघ इत्यपि मन्यते^८ ॥ * ॥ अष्टीवान्नाम जह्वोरुसंधिः । अत्रास्त्रि-
 शब्दस्याष्टीभावो निपात्यते ॥ * ॥ चक्रीवान् रासभः । चक्रीवान्नाम
 राजा । अत्र चक्रशब्दस्य चक्रीभावः ॥ * ॥ कचीवान्नाम ऋषिलौकिकः ।
 अत्र कचाशब्दस्य कचीभावः ॥ * ॥ रुमण्वान्नाम पर्वतः । रुमण्वान्नाम
 मन्त्री । अत्र लवणशब्दस्य रुमण्वभावः ॥ रुमन्निति प्रकृत्यन्तरमस्तीत्येके ।

१ ? अमतीत्वपि° B, शुतिमती° श्री-
 भोजः D — ड्रु Bō, Yajñi, Hem, ड्रुम
 Kāṣ V ed, a, cf §L. 252 comm, Pāṇ
 v 3, 118

२ केषांचित्तमोऽपान्तादिति A, om
 D

३ केषांचित्भय A, °क्रय K, °क्षय
 F, om D

४ स्त्रीमती for श्रीमती B K, स्त्रि-
 मती C (cf §L 252 comm, and 418) —
 Not given by the other works

५ ? Thus B C F, ध्वजिम्भत्° K,
 ध्वर्जत्तत्° A, D om from आकृतिगण°
 to end — ध्वजित् Hem, ध्वजि and ध्रजि
 Bō, Yajñi, Kāṣ V

६ D om from उदन्वात्नाम ऋषि.

७ उदकवान् घट. D, उदकन्वान्
 घट. B, उदनन्वान्घट A — Hem has
 °उदन्वान्घट । उदन्वान्नेघ. । यस्मिन्नु-
 दक धीयते स एवमुच्यते ॥ नाम्नि । उद-
 न्वान्समुद्र ।° Cf Kāṣ V viii 1, 13
 ८ इत्यप्यन्य D

॥ * ॥ वैसर्पो व्याधिः ॥ * ॥ नाखर. यापद. ॥ * ॥ कौण्डल' ॥ * ॥
पचे ज्योत्स्नावान् । तमिस्रावान्^१ ॥ ४१६ ॥ इति ज्योत्स्नादि. ॥

पिच्छोदरव्रीहिगुहाः पिचराडम्

तुन्दोदकोरोयवचूर्णपक्षाः ।

वर्णयहौ पङ्ककले च काक-

प्रज्ञे^२ तु फेनो ध्रुवका^३ च पर्णम् ॥ ४१७ ॥

पिच्छादेरिलः ॥ * ॥ पिच्छान्यस्य^४ सन्ति । पिच्छिलः ॥ * ॥ उद-
रिल. ॥ * ॥ व्रीहिलः । दिगम्बरस्तु व्रीहियहण स्वरूपार्थमर्थनिर्देशार्थं
चेति^५ ब्रुवाणः शालिलो व्रीहिल इत्याह ॥ * ॥ गुहिलः ॥ * ॥ पिच-
ण्डिलः ॥ * ॥ तुन्दिलः ॥ * ॥ उदकिलः ॥ * ॥ उरसिलः ॥ * ॥ यविल.
चूर्णिलः ॥ * ॥ पचिलः ॥ * ॥ वर्णिलः ॥ * ॥ ग्रहिलः ॥ * ॥ पङ्किलः ॥ * ॥
कलिलः ॥ * ॥ काकिल.^६ ॥ * ॥ प्रज्ञिलः ॥ * ॥ फेनिलः ॥ * ॥ ध्रुव-

१ तमिस्रावान् A B C K

२ ? Thus A D E, कालप्रज्ञे B C
F K

३ ध्रुवका B C F K, विवका A

४ Thus all MSS and Yajñ — पिच्छा
Bo, पिच्छ Kās V, Hem

५ व्रीहियहणस्वरूपा^० B C K, व्री
हियहण स्वरूपं चेति A — Cf Kās V १
2, 116 (व्रीह्यादिभ्यश्च ॥) °व्रीहियहण
किमर्थम् । यावता तुन्दादिषु व्रीहि-
शब्द पठ्यते तत्र इनिठनी चकारेण वि-
धीयते । एवं तर्हि तुन्दादिषु व्रीहियह-
णमर्थग्रहण विज्ञायते । शालयोऽस्य स-
न्ति । शालिल. (ed शालिन) । शाली ।
शालिक । शालिमानिति ॥ — Hem has
the sūtras ११ 2, 5 व्रीह्यादिभ्यस्ती

(viz इकदनी) ॥, ° व्रीह्यर्थतुन्दादे-
रिलस्य ॥° व्रीह्यर्थे । कलमा अस्य अस्मि-
न्वा सन्ति । कलमिल । कलमिक ।
कलमो । कलमवान् । शालिल । शा-
लिक । शाली । शालिमान् । व्रीहिशब्दो
ऽपि व्रीह्यर्थो भवति । कि तु तस्य पूर्व-
त्रोपादानादिली न भवति । भावे हि
तत्रोपादानमनर्थकं स्यात् । भवतीत्येके ।
व्रीहिल ॥ तुन्दादि ° see next page,
note ३

६ ? कालिल B C F K — Hem has
कला (1) काक।, Bo, Yajñ काला (चेपे),
Kās V काल (चेपे) — See also comm
on §1 420, where Vardh refers काला,
घाटा (घटा Bo, Yajñ, K V) and अटा
to this gana

क्रिष्ट । भ्रुवकेत्यपि^१ वामन ॥ ० ॥ पर्षित ॥ ० ॥ पचे पिच्छाभित्ता
 यपि^२ भवति ॥ तुन्दोदरपिचण्डप्रभृतीनां तुन्दादावपि पाठाद्वेगो^३
 भवत । भोजमतेन सविषयेऽपि बीजप्रभृतीनां खेवांचित् ॥ ४१० ॥
 इति पिच्छादि ॥

सिध्मन्नेहौ पांसुपृषुश्यामचटूनि४

प्रज्ञायन्थी बीजकपी पिङ्गमृदू च ।

कर्णो शीतं मांसहनू मञ्जुगटू स्त'

पथं नाभिः श्रीमणिकण्डूदककृष्णा ॥ ४१८ ॥

शिभादेशं ॥ ॥ शिभान्यस्य सन्ति ॥ ० ॥ शिभस्य ॥ ॥ चेरस्य
 ॥ ० ॥ पांसुस्य^१ ॥ पृषुस्य ॥ ० ॥ श्यामस्य ॥ ० ॥ चटूस्य^२ ॥ ० ॥ प्र
 शास्य । पिच्छादिपाठात् प्रशिस्य ॥ ० ॥ यन्त्रिस्य । यथा मुरारे^३ ॥
 इयमेभिरासवासे पदे पदे यन्त्रिसासु कुत्सासु ॥ ० ॥
 बीजस्य ॥ ० ॥ कपिस्य ॥ ० ॥ पिङ्गस्य ॥ ० ॥ मृदूस्य ॥ ० ॥ कर्षस्य
 ॥ ० ॥ शीतस्य ॥ ० ॥ मांसस्य^४ ॥ ० ॥ मञ्जुस्य । मञ्जुस्य इत्यपि ॥ ० ॥
 मञ्जुस्य ॥ ॥ पृषुपन्त्रिर्गटु । मञ्जुस्य । कुत्सा ॥ ० ॥ पथस्य ॥ ॥ ना
 भिस्य ॥ ० ॥ श्रीस्य । श्रीमान् ॥ ॥ मणिस्य ॥ ० ॥ कण्डूस्य ॥ ॥
 उदकस्य । पिच्छादिपाठाद् उदकस्य ॥ ० ॥ कृष्णस्य ॥ ४१८ ॥

१ सुवक्षितः । सुवक्षितपि B. C. F. K.
 — सुवक्ष and सुवक्ष Bb., Y. Jk.; सुवक्षा
 and सुवक्षा Hecc.; सुवक्षा and सुवक्षा
 Kk.; V. ed., β (α. सुवक्षा only).

२ पिच्छाभित्ता* B. C. F. K. and
 orig. A.; पिच्छाभान् Hecc.

३ पाठवेगो A.; पाठावेगो B. C.

F. K.; पाठवेगो* श्रीभीष* D —
 Yardi's पिच्छादि includes both पि-
 च्छादि and तुन्दादि of Pāp. and Hecc.

४ पांसु* A. B. C. D. E. K.

५ पांसुस्य* A. B. C. D. K.

६ चटूस्य* D. K.; चटूस्य* G.

७ Anarghar (Oalc. 8, 1789) p. 26.

सक्थि श्लेषा पित्तनिष्पाद्धमन्यः

पेशः पाष्णी वातनिष्पावपुष्काः ।

पार्श्वस्तुगिडः पक्ष्मपर्शू कुशः स्याद्

धारासक्तू वर्ध्मफेनोप्मपर्शुम्^१ ॥ ४१९ ॥

सक्थिलः ॥ * ॥ श्लेषलः । कफी ॥ * ॥ पित्तलः ॥ * ॥ निष्पादय-
तीति निष्पात् क्विप् । निष्पात्तः^२ ॥ निष्पदन निष्पत् । निष्पत्त^३
इत्यन्ये ॥ निष्पाद्धान् ॥ अथ शकटाङ्गजमतेन ॥ * ॥ धमनीलः ॥ * ॥
पेशलः ॥ * ॥ पाष्णीलः ॥ धमनीपाष्णीशब्दौ दीर्घान्तावेव गणे पथ्येते ।
तेन दीर्घान्ताभ्यामेव लः । ह्रस्वान्ताभ्यामेव मतुः ॥ * ॥ वातलः ॥ * ॥
निष्पावलः ॥ निष्पानं निष्पा । निष्पाल^४ इत्यन्यः ॥ * ॥ पुष्कलः ॥ * ॥
पार्श्वलः ॥ * ॥ तुण्डिलः ॥ तुण्डिवटिवलेर्भ^५ इति भप्रत्यये तुण्डिभ
इत्यपि ॥ * ॥ पक्ष्मलः ॥ * ॥ पर्शुलः । पर्शूल इति भोजराजः^६ ॥ * ॥
कुशलः ॥ * ॥ धारालः । यथा मुरारेः^७ ।

प्रेक्षाधारालवैरप्रसृमरसमरोड्डामरौजा विडौजाः ॥

सक्तुलः ॥ * ॥ वृधेर्मन् । वर्धलः । पामादिपाठाद् वर्धन्^८ इत्यपि ॥ * ॥

१ वर्ध्मफेनो^० A , वर्ध्मफे^० B K ,
वर्ध्मफेनो^० F , वर्ध्मफे^० C , फेनी व
पसा D , वर्ध्मफेनौ चपवर्षी E

२ निष्पालः A C D

३ निष्पत्त A C , B C K om नि-
ष्पत् —Hem has both, Bo, Yajñ नि-
ष्पाद्, om Kās V

४ निष्पाणं^० MSS , B F K om नि-
ष्पा, C om निष्पाल — Hem निष्पा,
the others निष्पाव

५ ? तुण्डिवटि^० B C K , तुण्डि^० D —
तुण्डि Hem both in the gana, and in

sātra vi 2, 16 वलिवटितुडेर्भः । (प्रवृद्धा
नाभिसुडि comm), om by the others,
but Pān and Kās V v 2, 139 तुन्दि
(तुण्डि इति साधव. Calc ed)

६ A om पर्शुल., श्रीभोजराज. D ,
भोज. F —पर्शू Bō , पर्शु Yajñ , Hem ,
परशु Kās V

७ Anarghar (Calc, § 1782) p 143

८ धर्मन A , वर्धन F , वर्ध्मल.
पामादिपाठात् । धर्मन् इत्यपि B C K
—Bo, Yajñ have वर्ध्मन्, om K V —
In the पामादि Hem alone gives वर्ध्मन्

तस्य वा षत्वम्^१ ॥ • ॥ विशिष्टा षस्य किरणा षस्य । विषयान् षा
दित्य ॥ • ॥ राजन्वान देव ।

राजन्वतीमाडरनेन भूमिम्^२ ॥

सौराज्य इति क्रिम । राजवान् ॥ • ॥ ज्योतिरक्षासीति ज्योत्सा^३ ।
चक्रप्रभा ॥ • ॥ चर्मस्तती नाम नदी ॥ • ॥ नाञ्चोति क्रिम् । अरु
वान् । अस्त्रिमान् । अक्रवान् । अक्षावान् । अक्षयवान् । वसुमान् ।
ज्योतिमान् । चर्मवान् ॥ ४१५ ॥ इत्युदन्दादि ४ ॥

न्याम्प्राशस्त्रमिस्रा^४ च कुतुप^५ स्याद्विपादिका ।

विसर्पो नक्षरस्यापि कुतुडलोऽपि भतो मुधै ॥ ४१६ ॥

प्रशाब्जोत्सापि^६ विभक्तोमपामादेर्वाविषयप्रणा^७ इत्यनेनेतेभ
सदस्याच वाञ्छीत्येतस्मिन्धर्मे च षस्य इत्त स म^८ इत्येते प्रत्यया
क्रमेण भवन्ति मत्तुय ॥ • ॥ ज्योत्साऽस्त्रियसीति ज्योत्सा^३ षच ।
ज्योत्सो राशि ॥ • ॥ तमोऽस्त्रामसीति तमिस्रा राशि । याऽस्त्रा
सीति तामिस्र^९ षच ॥ • ॥ कौतुप^५ षचम् ॥ • ॥ विपादिक कुडम^{१०}

१ See p. 200 l. 13 (? read षत्वम् च
षत्वम् instead of चर्मोत्साप्यम्); p. 340,
note 1.—Hem. also has अक्षयस्य चर्म-
क्रमाय । चर्मस्राज्ञाम पर्यन्त । चर्म
स्राज्ञम् । चर्ममिति प्रकृत्यन्तरमसि त
स्यैव तस्मिन्पातनं चकारोपाभावात्
च । परं तु अक्षाञ्चोमनस्त्रिय ॥

२ Raghu. ७, 52.

३ See Pāp. २, 114.

४ For this group cf. Pāp. viii. २, 13-
14; Hem. II. 1 82-85.

५ तमिस्रा A. B. D. E.

६ पामादेर्वाविषय A.; पामादे-
वाविषयप्रणा B. C. K.

७ B. C. F. K. acc. ष; cf. p. 200, l.
15; Pāp. २, 101

८ तमिस्रा तामिस्र B. C. K.; तमि-
स्र A.—Hem. also writes तामिस्र

९ कुतुप ed. Pāp.; कौतुप Kāp. १ ।
कौतुप Hem.; cf. कुतुप pl. 82.

१० कुड B. C. F. K. (Hem.); कुड्य A.;
कुड्या D

॥ * ॥ वैसर्पा व्याधिः ॥ * ॥ नाखरः श्वापदः ॥ * ॥ कौण्डलः ॥ * ॥
पक्षे ज्योत्स्नावान् । तमिस्रावान्^१ ॥ ४१६ ॥ इति ज्योत्स्नादिः ॥

पिच्छोदरव्रीहिगुहाः पिचराडम्

तुन्दोदकोरोयवचूर्णपक्षाः ।

वर्णयहौ पङ्ककले च काक-

प्रज्ञे^२ तु फेनो ध्रुवका^३ च परणम् ॥ ४१७ ॥

पिच्छादेरिलः ॥ * ॥ पिच्छान्यस्य^४ सन्ति । पिच्छिलः ॥ * ॥ उद-
रिलः ॥ * ॥ व्रीहिलः । दिगम्बरस्तु व्रीहियहणं स्वरूपार्थमर्थनिर्देशार्थं
चेति^५ ब्रुवाणः शालिलो व्रीहिल इत्याह ॥ * ॥ गुहिलः ॥ * ॥ पिच-
ण्डिलः ॥ * ॥ तुन्दिलः ॥ * ॥ उदकिलः ॥ * ॥ उरसिलः ॥ * ॥ यविलः
चूर्णिलः ॥ * ॥ पचिलः ॥ * ॥ वर्णिलः ॥ * ॥ ग्रहिलः ॥ * ॥ पङ्किलः ॥ * ॥
कलिलः ॥ * ॥ काकिलः^६ ॥ * ॥ प्रज्ञिलः ॥ * ॥ फेनिलः ॥ * ॥ ध्रुव-

१ तमिस्रावान् A B C K
२ ? Thus A D E, कालप्रज्ञे B C
F K

३ ध्रुवका B C F K, विवका A

४ Thus all MSS and Yajñ — पिच्छा
Bö, पिच्छ Kās V, Hem

५ व्रीहियहणस्वरूपा^० B C K, व्री-
हियहण स्वरूपं चेति A — Cf Kās V १

2, 116 (व्रीह्यादिभ्यश्च ॥) ० व्रीहियहण
किमर्थम् । यावता तुन्दादिषु व्रीहि-

शब्दः पठ्यते तत्र इनिठनी चकारेण वि-
धीयेते । एव तर्हि तुन्दादिषु व्रीहियह-

णमर्थग्रहण विज्ञायते । शालयोऽस्य स-
न्ति । शालिल. (ed शालिन) । शाली ।

शालिक. । शालिमानिति ॥ — Hem has
the sūtras vii 2, 5 व्रीह्यादिभ्यस्ती

(११७ इकदनी) ॥, १ व्रीह्यर्थतुन्दादे-
रिलश्च ॥० व्रीह्यर्थे । कलमा अस्य अस्मि-
न्वा सन्ति । कलमिल । कलमिक ।
कलमो । कलमवान् । शालिल. । शा-
लिक । शाली । शालिमान् । व्रीहिशब्दो
ऽपि व्रीह्यर्थो भवति । कि तु तस्य पूर्व-
त्रोपादानादिलो न भवति । भावे हि
तत्रोपादानमनर्थकं स्यात् । भवतीत्येकि ।
व्रीहिल. ॥ तुन्दादि^० see next page,
note ३

६ ? कालिल B C F K — Hem has
कला (l) काक।, Bö, Yajñ काला (क्षेपे),
Kās V काल (क्षेपे) — See also comm
on §l 420, where Vardh refers काला,
घाटा (घटा Bö, Yajñ, K V) and कटा
to this gana

क्रियते । भुवकेत्यपि^१ वामन ॥०॥ पर्विल ॥०॥ पचे पिच्छवाभित्ता
 सपि^२ भवति ॥ तुन्दोदरपिच्छप्रसृतीनां तुम्हादावपि पाठाद्वेनी^३
 भवत । भोजमतेन सविवधेऽपि बीजप्रसृतीनां केषांश्चित् ॥ ४१० ॥
 इति पिच्छादि ॥

सिष्मन्नेही पांसुपुष्पयामचट्टुनिः

प्रज्ञायन्थी बीजकपी पिङ्गमृदू च ।

कथं शीतं मांसहनू मञ्जुगडू स्त

पर्व नाभिः श्रीमणिकण्डूदककृष्णा ॥ ४१६ ॥

सिन्धारेखं ॥०॥ सिन्धाम्यस्य सन्ति ॥०॥ सिन्धुस ॥०॥ सेरस
 ॥०॥ पांसुस^१ ॥ प्रसुस ॥०॥ म्नामस ॥०॥ चटुस^२ ॥०॥ प्र
 शास । पिच्छादिपाठात् प्रक्षिप्त ॥०॥ यन्त्रिस । यथा मुरारे^३ ।
 इयमेभिरासवाक्षे परे परे यन्त्रिसासु लुब्धासु ॥ ॥
 बीजस ॥०॥ कपिल ॥०॥ पिङ्गस ॥०॥ सटुस ॥०॥ चर्वस
 ॥०॥ शीतस ॥०॥ मांसस ॥०॥ वनुस । वनूस इत्यपि ॥ ॥
 मञ्जुस ॥०॥ वृषपन्निर्गण्डु । गण्डुस । लुब्ध ॥०॥ पचस ॥०॥ ना
 भिस ॥०॥ शीस । शीमान् ॥०॥ मणिस ॥०॥ कण्डूस ॥ ॥
 उदकस । पिच्छादिपाठाद् उदकिस ॥०॥ लम्पस ॥ ४१८ ॥

१ भुवकिनः । इत्येतेत्यपि B. C. F. K.
 —भुवक and भुवक B., 1, 2, 3; भुवका
 and भुवका Hem.; भुवका and भुवका
 K., V ed., B (in भुवका only).

२ पिच्छावाभित्ता B. C. F. K. and
 orig. A; पिच्छवान् Hem.

३ पाठवेनी A; पाठावेनी B C.

F K; पाठवेनी* श्रीभीम* D —
 Varik. पिच्छादि includes both पि
 छादि and तुम्हादि of P. and Hem.

४ पांसु A. B. C. D. E. K.

५ पांसु A. B. C. D. K.

६ चटुस H. K.; चटुस C.

७ Ananghar (Calc. 5. 1783) p. 20.

सक्थि श्लेष्मा पित्तनिष्पाद्धमन्यः

पेशः पाष्णी वातनिष्पावपुष्काः ।

पार्श्वस्तुरिडः पक्ष्मपर्शू कुशः स्याद्

धारासक्तू वर्ध्मफेनोष्मपर्णम्^१ ॥ ४१९ ॥

सक्थिलः ॥ * ॥ श्लेष्मलः । कफी ॥ * ॥ पित्तलः ॥ * ॥ निष्पादय-
तीति निष्पात् क्विप् । निष्पात्तः^२ ॥ निष्पदनं निष्पत् । निष्पत्त^३
इत्यन्ये ॥ निष्पाद्धान् ॥ अथ शकटाङ्गजमतेन ॥ * ॥ धमनीलः ॥ * ॥
पेशलः ॥ * ॥ पाष्णीलः ॥ धमनीपाष्णीशब्दौ दीर्घान्तावेव गणे पद्येते ।
तेन दीर्घान्ताभ्यामेव लः । ह्रस्वान्ताभ्यामेव मतुः ॥ * ॥ वातलः ॥ * ॥
निष्पावलः ॥ निष्पानं निष्पा । निष्पाल^४ इत्यन्यः ॥ * ॥ पुष्कलः ॥ * ॥
पार्श्वलः ॥ * ॥ तुण्डिलः ॥ तुण्डिवटिवलेर्भ^५ इति भ्रप्रत्यये तुण्डिभ
इत्यपि ॥ * ॥ पक्ष्मलः ॥ * ॥ पर्शूलः । पर्शूल इति भोजराजः^६ ॥ * ॥
कुशलः ॥ * ॥ धारालः । यथा मुरारेः^७ ।

प्रेक्षाधारालवैरप्रसृमरसमरोद्धामरीजा विडीजाः ॥

सक्तूलः ॥ * ॥ वृधेर्मन् । वर्ध्मलः । पामादिपाठाद् वर्ध्मन्^८ इत्यपि ॥ * ॥

१ वर्ध्मफेनो^० A , ब्रध्मफे^० B K ,
ब्रध्मफेनो^० F , °ब्रध्माफे^० C , °फेनी व
पक्षा D , वर्ध्मफेनी चपवर्ण^० E

२ निष्पाल. A C D

३ निष्पल. A C , B C K om नि-
ष्पत् —Hem has both, Bū, Yajñ नि-
ष्पाद्, om Kāṣ V

४ निष्पाणं^० MSS , B F K om नि-
ष्पा, C om निष्पाल — Hem निष्पा,
the others निष्पाव

५ ? तुटिवटि^० B C K , तुडि^० D —
तुडि Hem both in the gana, and in

sātra vi 2, 16 वलिवटितुडिर्भ. । (प्रवृद्धा
नाभिस्तुडि' comm), om by the others,
but Pān and Kāṣ V v 2, 139 तुन्दि
(तुण्डि इति माधवः Calc ed)

६ A om पर्शूल., श्रीभोजराज. D ,
भोज. F —पर्शू Bū , पर्शु Yajñ , Hem ,
परशु Kāṣ V

७ Anarghar (Calc , § 1782) p 143

८ धर्मन् A , वर्ध्मान F , वर्ध्मल.
पामादिपाठात् । धर्मन् इत्यपि B C K
—Bū, Yajñ have वर्ध्मन्, om K V —
In the पामादि Hem alone gives वर्ध्मन्

फेनस । यथा ।

वैदेहि पथा मसयादिभक्तं मस्येतुना फेनिमममुराग्रिम^१ ॥ ० ॥

ऊसस । यथा ।

धनुमन्ती वसो रगमुसभुजेरुससतमा^२ ॥ ० ॥

पर्यल । पर्यल^३ इत्यपि । यथा भहे ।

अभर्येऽन्न पतनसमये पर्यलीभूतवान्

किष्किन्धात्रिं म्बियत मधुचीवगुञ्जिरेफम्^४ ॥ ४१८ ॥

सुद्रजन्तूपतापाभ्यां प्राण्यङ्गादात एव च^५ ।

कालाघाटाजटा^६ क्षेपे वातादेरूहपि स्मृत^७ ॥ ४२० ॥

सुद्रजन्तुर् वा नकुसात्^६ । घूकास । मबिकास ॥ ० ॥ उपतापो
रोग । मूर्धास । विचचिकास । विपारिकास ॥ ० ॥ प्राण्यङ्गादा
कारान्तादित्यर्थ । घूकास । जडास ॥ ॥ कासादय क्षेपे प्रत्य
घार्थेण निम्दायां गम्भसानायां सभास । काला कूर्चम् । कालास^७
घाटा^६ घोवावयव । घाटास ॥ जटास ॥ पिच्छादिपाठात्^६ का
सिस । घाटिस । जटिस । यथा ।

१ Bagker 13, 2; D omit from
यथा; A. B. C. k omit the first (pita-

२ Anargh) । last 1 (ed C k
४ 1762, p 117) D om from उपमल ।

३ 'पिनल' । पर्यल । किनिम' । पर्यल
D = F

४ Hantsik 1 167 (किष्किन्धात्रि
ed) - अभर्येभ्य पतन D C D F k ;
A m from पर्यल

५ प्राण्यङ्गादाकारत F ; प्रा ;
धमनात् आदाकारत D ; A om this
half-stok. ed वाता

६ आनुकुसात् A ; आनुकुसात् वा
D । ॥ वा नकुसात्सुद्रजन्तु । F

७ Item on B 2, 23 कालाघटा
घाटास roma k मानेति घोवावयव
केचित्पठन्ति । कासास । काटिस ।

८ This also Item ; घटा J. K V

[घटा सभा संज्ञायौ वा घटास' । घाटा
घोवा घाटास इति वर्षमात्र १ J.
com] — B १ a/6. has too घटा
क्षेपे [कटानी मईतवपटमनी वदः
१ J. com.]

९ See p. 441 note G.

विवेश कश्चिञ्जटिलस्तपोवनम्^१ ॥

कालाशब्दस्य लप्रत्ययं चन्द्राद्या न मन्यन्ते ॥ चेप इति किम् । का-
लावान् । घाटावान् । जटावान् । चेपोऽत्र मतुना न गम्यत इति
चेपे मतुर्न भवति ॥ * ॥ वातादेरूडपि स्थित इति वातदन्तवललला-
टाना लो भवति तत्संनियोगेनोडागमश्च । वातूलः । दन्तूलः ।
वलूलः । ललाटूलः ॥ गलशब्दस्यापि गलूल इति मन्यते भोजः ॥ * ॥
पचे सिभवानित्यादि ॥ आकृतिगणोऽयम् । तेन वर्णप्रभृतयो
द्रष्टव्याः ॥ ४२० ॥ इति सिभादिः ॥

लोम वस्तु मुनिः^२ कर्को गिरिवभू हरिः कपिः ।

लोमादौ विबुधैर्ज्ञेया रुरु रोम तथा भुरुः^३ ॥ ४२१ ॥

लोमादेः शः^४ ॥ * ॥ लोमान्यस्य सन्ति । लोमशः ॥ * ॥ वस्तुशः^५
॥ * ॥ मुनिशः ॥ * ॥ कर्कशः ॥ * ॥ गिरिशः ॥ * ॥ वभुशः^६ ॥ * ॥ हरिशः
॥ * ॥ कपिशः ॥ * ॥ रुरुशः^७ ॥ * ॥ रोमश ॥ * ॥ भुरुशः^८ ॥ * ॥
पचे लोभवानित्याद्यपि ॥ ४२१ ॥ इति लोमादिः ॥

पामा वामा वलिः श्लेषा सामहेमोष्मकद्रवः ।

कल्याणादङ्गशब्दाच्च लक्ष्म्या अच्च कृमिस्तथा^९ ॥ ४२२ ॥

पामादेर्नः ॥ * ॥ पामनः ॥ * ॥ वामनः ॥ * ॥ वलिनः ॥ * ॥

१ Kumâras 5, 30

२ °वक्तुर्मुनि A , °वभुर्मुनि D E

३ चुर् E , नुर् C , A om this
half sloka

४ A. om लोमादे शः

५ वनुशा A , व-श D — वस्तु Hem ,
om by the others, (cf वस्तु next note)

६ वभु Bo , Yajû , Kâs V ed , a ß ,
वल्यु Hem , also K V ed , वलु ß

७ रुर चेच्छति केचन Yajû , om
by the others

८ भुरु Hem , तर Bô , Yajû , Kâs
V ed a ß

९ अथ क्रिमि° C F K , B om from
लक्ष्म्या

येभ्यः ॥०॥ सामन ॥०॥ हेमन ॥०॥ ऊभय ॥०॥ कद्रुष १॥०॥
 कक्षापमद्रुमक्षा चक्षि । चक्षुना ॥ कक्षाप इति बिम् । चक्षुवती ॥०॥
 सक्षीरक्षासि । सक्षय । सक्षीवान् ॥०॥ इमिष ॥ ४२९ ॥

विष्वघोऽकृतसंधि^२ स्याल्लुक् पदस्योत्तरस्य च ।
 शाकीदद्रूपलालीनां ह्रस्वत्वं च स्मृतं बुधे^३ ॥ ४२३ ॥

विष्वक्शब्दाद्धो भवति । तत्रान्नियोगेन चाकृतसंधिरुत्तरपदलोपः ।
 विष्वघोऽर्घास्ते दिवसा वा रश्मयो वा गतिविशेषा वाऽद्य सन्ति ।
 विपुष सूर्यं ॥ विष्वच्चन्तीति विष्वघो गतिविशेषा चक्ष सन्ति । वि
 पुषो वायु । विष्वम्बान् ॥ विपुशब्दस्यादिर्नामानामे वर्तते^४ ॥ ॥ मह
 श्वाकं शाकसमूहो वा शाकी । शाक्यस्मिन्नसि । शाकिनम् ॥ ॥
 दद्रुनाम ध्याधि । दद्रुण ॥ भोजस्तु प्राक्पूर्वे दद्रुशब्दम् चक्षिपूर्वे
 च भागमाद् दृष्टगोधापर्यायं^५ कद्रुशब्दमाह^६ ॥०॥ पलाशिनम्^७ ॥
 ४२९ ॥ इति पामादि ॥

यलफूलपरिणाहोद्दाममालायलाका
 धतनिचुलमनीपामेखलामानशाखा ।
 कुलमुकुलपताकाकर्मचर्मप्रयामा^८ =
 स्तनकयडवचूडायामवीणोपयामा^९ ॥ ४२४ ॥

१ कद्रुष^१ A कद्रुष^२ C ; शाक D
 —1 jil. caakra कद्रुषः; कद्रु B.; कद्रु
 Hec. Ka V
 २ विपुषो E. इतिसंधि A
 ३ च समं बुधे B C K
 ४ शब्दस्य नामानि B. C. A ; च
 वर्तते B C F A — Cf चादि ॥ ४ (विपु
 सर्वतोभावे page 21 1 11).

५ भागमाद्यनुह^५ A ; च भागुनुह
 गोधापर्यायं D
 ६ कद्रु^६ D ; कद्रु H. C. ; कद्रु^६ K.
 ७ All MSS. om. पलाशिनम् — मह
 त्यनामं पलाशसमूहो वा पलाशी तद्वत्
 पलाशिनम् Y j6 — Hec. has पलाशिन
 and पलाशिनः; the others पलाशी
 ८ कुलमकुल B. C. K.

बलादेरिन् इत्यनेन^१ तदस्यात्र वास्तीत्यर्थं इन् भवति मतस्य ॥ * ॥
 बलमस्यास्तीति । बली । बलवान् ॥ * ॥ फली । फलवान् ॥ * ॥ परि-
 णाही । परिणाहवान् ॥ एव सर्वत्र ॥ * ॥ उद्दामी ॥ उद्दास^२ इत्यन्यः
 ॥ * ॥ माली ॥ * ॥ बलाकी ॥ * ॥ व्रती ॥ * ॥ निचुली ॥ * ॥ मनीषी
 ॥ * ॥ मेखली ॥ * ॥ मानी ॥ * ॥ शाखी ॥ * ॥ कुली^३ । दुर्गमतेन ॥ * ॥
 मुकुली^४ ॥ * ॥ पताकी ॥ * ॥ कर्मी ॥ चर्मी ॥ कर्मिकश्चर्मिक इत्येके^५
 ॥ * ॥ प्रयामी ॥ * ॥ स्तवकी ॥ वडवी ॥ स्तवकश्च वडवा च स्तवक-
 वडवम् । पश्चाच्छेषैः सह द्वदः ॥ * ॥ चूडी ॥ * ॥ आयामी ॥ * ॥
 वीणी । यथा ।

सिद्धद्वंद्वैर्जलकणभयाद्दीणिभिर्मुक्तमार्गः ६ ॥ * ॥

उपयामी ॥ ४२४ ॥

कूलं जरोत्साहघृणोलदंष्ट्रा

व्यायामधन्वोद्यमवर्मकेकाः^७ ।

संज्ञाशिखारोहगदावरोहाः

पुलाष्टकायासमुलानि^८ सूना ॥ ४२५ ॥

१ बलादेरित्यं B C F K

२ उद्दामी^० D , उद्दास B C K —
 उद्दास and उद्दास Bū, Yajñ , उद्दास
 Hem , उद्दास and उद्दाम K V ed, β ,
 उद्दास and उद्दाम α

३ Thus also Bū, Yajñ, K V ed β ,
 om K V α, Hem

४ मुकुली^० B C K —मुकुल Hem ,
 om by the others

५ इत्यन्ये A —Kāś V v 2, 116 forms
 only कर्मी । चर्मी । चर्मी (α β, om ed),
 Hem remarks केचिन्तु । वडवा । अष्टका ।
 कर्मन् । चर्मन् । वर्मन् । इत्येतिभ्य इक-

मपीच्छन्ति ॥ Yajñ states that the व्री-
 ह्यादि have both इन् and इक with the
 exception of शिखा । माला । सज्ञा ।
 वडवा । वीणा । बलाका which have
 इन् only, not इक, and यवखद । अशीर्ष
 [K V यवखद । कुमारी । नी, but not
 अशीर्ष, Hem नी । कुमारी । यवखदा ।
 सभा (I) करण (?सभा करणे)] which
 have इकन् only, not इन्

६ Meghad 45, om A D

७ ०धर्मकेका A , चर्मकेका. Γ

८ ०यामसुलानि^० D E , यामसुला-
 नि C F K , यामसुलानि B

कृषिमी ॥ कृष्णम्याने मूणमिति^१ पठन्ति ॥ * ॥ जरी ॥ * ॥
उत्साही ॥ * ॥ घृणी ॥ * ॥ उष्णी । यच्च कस्यचिच्छा ॥ * ॥ दही ॥ * ॥
व्यायामी ॥ * ॥ धन्वी । यथा ।

उत्कपं स च धन्विना यदियव सिध्यन्ति उच्छे चसे^२ ॥

उष्मी ॥ * ॥ वर्मी ॥ वर्मिक इत्यप्यन्ते^३ ॥ * ॥ केकी ॥ * ॥ यंशी ॥ * ॥
त्रिष्ठी । वक्रिर्मधूरस्य ॥ * ॥ आरोही ॥ * ॥ गदी । गदावान् ॥ * ॥
अवरोही ॥ * ॥ पुष्ठी^४ । यच्च कस्यचिच्छा ॥ * ॥ अष्टकी ॥ अष्टद्वि
रति केचित्^५ ॥ * ॥ आयासी ॥ * ॥ मुशी^६ ॥ * ॥ सूना चातनखा
नम् । सूनी^७ ॥ * ॥ उज्जास^८ इत्यपि केचित् ॥ * ॥ इत्याद्ये द्वि
ठवाधनार्थम्^९ ॥ ४२५ ॥ इति वक्त्रादि^{१०} ॥

मणिविपुविश्वहिरण्यराज्यो^{११}

मता कुमारः कुरेष्टकार्या ।

गायत्री ध्वनिर्गायत्र्यजके च नाम्नि

पतञ्जलिर्नेच्छति गायिड्यम् ॥ ४२६ ॥

१ मूणमिति C.; cf. L 220 com. —
Hem has मूण; B., 1A/6. मूण; K&V
both.

२ Sakvat § 39.

३ वर्मी । वर्मिक इत्यपि A; cf.
preceding page note 5.

४ पुष्ठी Hem.; om by the others, cf.
§ 220

५ See preceding page note 5.

६ Om D — मुशी Hem.; मुशी Bk.
(cf. preced. page note 8); मूशी K.V
see ed 9 for 1A/6 see note

७ सूना Hem.; सूना चातनखर ।
मुषिति वाचिपाठः § 1 B.

८ Thus B., 1A/6 Hem.; also K&V
V a. उज्जास ed. B.

९ इत्याधनार्थं B. C. F.; इत्याध-
नार्थं D

१० This correspond to शिवादि
Hem. vi. 2, 4; and to वक्त्रादि to Pls-
— 136, but our group includes nearly
all the वक्त्रादि to P 2, 116.

११ हरिखराज्यो B. C. K.; हरि-
खराज्यो D E.

मण्णादेर्व इत्यनेनैतस्मात्तदस्यात्र वास्तीत्यर्थे वो भवति मत्स्य ॥ * ॥
मणयोऽस्य सन्ति । मणिवः । मणिमान् ॥ मणिव इति कस्यचिन्ना-
गस्य संज्ञा^१ ॥ * ॥ विपु साम्ये चादिः^२ । तद्विद्यतेऽस्य । विपुवम् ।
विपुवत् । यथा ।

समरात्रिंदिवे काले विपुवद्विपुवं च तत्^३ ॥

विपुवानित्यमरमालाकारः^४ ॥ मतोर्वत् लक्ष्यात् ॥ विपुर्नाम मुहूर्तः ।
सोऽस्यास्तीति विपुमान् अहोरात्रप्रविभाग^५ इति तु शाकटायनः
॥ * ॥ विम्बान्यस्यास्मिन्वा सन्ति । विम्बावम्^६ । व्याट्त्वेऽच् इह्रस्वश्च^७
बहुलमिति बहुलवचनाद्दीर्घः ॥ विम्बव इति भोजः ॥ * ॥ हिरण्य-
म् । हिरण्यवान् । हिरण्यवो नाम निधिः । कुवेर इत्यपरे ॥ * ॥
राजीवम् । राजिशब्दस्यापि ॥ * ॥ कुमारवम् ॥ * ॥ कुररावम्^८ ॥ * ॥
दृष्टकावम् ॥ * ॥ अर्णशब्दः कृतसलोपो द्रष्टव्य । अर्णवः । समुद्रः
॥ * ॥ गाण्डी गाण्डिर्वा दारुखण्डम्^९ । दात्रादिग्रहणे मुष्टिस्थान-
भूत^{१०} ग्रन्थिव्यवच्छिन्नं^{११} मध्यपर्व वा । गाण्डीवं गाण्डिवं वा । पार्थ-
धनुः । यथा ।

गाण्डीवधन्वनः खेभ्यो निश्चचार ऊताशनः^{१२} ॥

१ कस्य संज्ञा B K , कस्या संज्ञा C ,
० नायसंज्ञा A. , ० ना -- संज्ञा D

२ See page 21, l 14 (सर्वतोभावे),
p 446, l 9 (नानात्वे)

३ Amarak i 1, 3, 14

४ ० मरमालाधर D

५ ० रात्र प्र० D , ० प्रतिभाग B C K

६ विवावान् B C K

७ ? व्याट्त्वे (or व्याट्त्वे) ऽच् इह्रस्वश्च
cf p 318, l 15 and note 10 (P 11
3, 111 seq)

८ कुररव F , कुमारराव A — Hem
remarks विम्बाव । कुरराव । कुरवाव ।

घञ्युपसर्गस्य बहुल इति बाहुल्यका-
दीर्घ ॥

९ दारुखण्ड A

१० मुनिस्थानभूतं B C K.

११ ग्रन्थिव्यावच्छिन्न A B K ; ग्रन्थिं
व्यावच्छिन्न C

१२ Kurāt 15, 46 [all MSS read गां-
डीवधनुष , — गाण्डीवधन्वनः ० गिश्च-
क्राम० eds]

यथा वेणीसंधारे १ ।

वशाकृष्टपिप्तोषकेशवसना दु श्वाभनेनाश्रया

गाद्यास्त्री मम राजचक्रपुरतो २ गीर्गौरिति व्याहता ।

तस्मिन्नस्म य किं नु ३ गाच्छिवधरो गासीत्पुधानम्भो

यून चविद्यवर्गजस्य क्षतिन कोधास्यर्दं किं न तत् ॥

ब्रह्मादपि भवति । गाच्छिव धनुरिति ४ । तुभ्या हि संहिता ब्रह्मदीर्घ-
चोदमयथा सूत्रं प्रणीतमित्येतन्न संमतम् । सुत । न आमतो न
युक्ति । आगममहाध्यासि बार्त्तिकभाष्ययोरभावात् ५ । यदि च
ब्रह्मसूत्रे गाच्छिवब्द उपात्तो दीर्घस्य न प्राप्नोति ६ नापि गाच्छिवा
स्त्रीशब्दयोरेकश्रेयोऽस्तीति भाष्यकारमतानुसारिणा देनाप्येतद्विधा-
रितम् ॥ ० ॥ अजकवम् । पिनाकम् ॥ अजकवमिति वामन । यनु
पिनाकोऽजगव धनुरिति पाठो वृथ्यते तथाजनवोऽस्त्रिभिश्चो विद्यते
ऽस्त्र । अर्ध्यादिमादप्रत्ययेऽजगवमिति चिह्नम् ॥ ० ॥ मच्छादय प्रबो-
मतो नम्या ॥ ४२६ ॥ इति मच्छादि ७ ॥

सुसप्रतीपप्रणयाससोढास्-

तृप्रासकृच्छ्रा दलशीलकक्षा ।

अलीकदुःखे कृपणं हलं स्यात्

क्षेपे तु माला करुणस्य शीफः ८ ॥ ४२७ ॥

१ Vopla, pl. 51 (ed. Calc. Serp. 1924, p. 00); cf. Griff, Notes, p. 123.

२ The Devanag. recension reads राजचक्रमभितो

३ तस्मिन्नस्मं B K; तस्मिन्नस्मं तु C; किमु F—तस्मिन्नस्मं किं नु Dev. rec.

४ अजकवमिति A; गाच्छिवं गासीत् चरिति D.

५ बार्त्तिकवामापात् B. C. & orig. K.

६ उपात्तदीर्घस्य F; B. C. K. not; प्राप्नोति D

७ Hen. has the same gups; cf. Pāp. 2, 109 vārtta; 110.

८ मच्छादय B. C. D. E. F. K.; मच्छादय* A.

९ शीफः A; शीफः D

सुखादिधर्मशीलवर्णान्तादित्यनेन तदस्यात्र वास्तीत्यर्थं इन्नेव भवति ॥ * ॥ सुखमस्यास्तीति सुखी ॥ * ॥ प्रतीपा ॥ * ॥ प्रणयी ॥ * ॥ अस्त्री^१ ॥ * ॥ सोढी ॥ * ॥ तृप्ती^२ ॥ * ॥ आस्त्री^३ ॥ * ॥ छच्छी ॥ * ॥ इस्त्री ॥ * ॥ शीली ॥ * ॥ कची ॥ * ॥ अस्तीकी ॥ * ॥ दुःखा ॥ * ॥ कृपणी ॥ * ॥ हल्ली ॥ * ॥ माली । निन्दायाम् । अन्यत्र मालावान् ॥ * ॥ कर्षणी ॥ * ॥ शोफी^४ ॥ * ॥ वलादिषु^५ मालाशब्दः पच्यते । इह त पाठः चेपे मतुर्मा भूत् ॥ ४२७ ॥ इति सुखादिः ॥

पुष्करो नडतमालहिरण्य-

कैरवाणि कुमुदं च शिरीषम् ।

कर्दमस्तटतरंगकपित्था

मङ्गजोत्पलकरीषसरोजम् ॥ ४२८ ॥

पुष्करादेरिन् इत्यनेन पुष्करादेरख्यर्थे देशेऽपि धेय इति भवति ॥ * ॥ पुष्कराणि विद्यन्तेऽस्यामस्या वा । पुष्करिणी भूमिः ॥ * ॥ नडिनी ॥ * ॥ तमालिनी ॥ * ॥ हिरण्यिनी^६ ॥ * ॥ कैरविणी ॥ * ॥ कुमुदिनी ॥ * ॥ शिरीषिणी ॥ * ॥ कर्दमिनी ॥ * ॥ तटिनी ॥ * ॥ तरंगिणी ॥ * ॥ कपित्थिनी ॥ * ॥ पट्टिनी ॥ * ॥ उत्पलिनी ॥ * ॥ करीषिणी ॥ * ॥ सरोजिनी ॥ ४२८ ॥

१ अस्त्री F, lac D, cf note 3, and sl. 444 comment [अस्तीनेन । अस्ती । अस्ती]

२ Thus Yajñ, Hem, Kāṣ V ed, वृत्त Bō, K V a (तृप्त्वं β)

३ आस्त्री B C K, सा । शी D — अत्र and आस्र Hem, अत्र and अस्त्र Yajñ, अस्त्र (v l आस्र) and आत्र (v l

अस्त्र) Bō, आस्र Kāṣ V ed, a β — See also kārikā 9 on Kātnutra ii 6, 15 [तृप्ती छच्छी प्रतीपी च सोढ्याम्यस्त्री-त्पुदाहृतम्] with var readings

४ शाफी A, शोकी D — Not given by the other works

५ See sloka 424

६ हरिणिनी B C K

राजीवनालीकसरोरुहाणि

मृणालपद्मं पुटकारविन्दम् ।

अम्भोजमञ्जं कमलं विगर्हं

कक्षीलशालूकविसं यवासं ॥ ४२९ ॥

राजीविनी ० • ॥ नासीकिनी ० • ॥ सरोरुहिणी ० • ॥ मृषालिनी
० • ॥ पद्मिनी ० • ॥ पुटकिनी ० • ॥ अरविन्दिनी ० • ॥ अम्भोजिनी
० • ॥ अक्षिनी ० • ॥ कमलिनी ० • ॥ विगर्हिणी । अयं अवाहितम
तेन । विगर्हं^१ इत्यम् ॥ • ॥ कक्षीविनी ० • ॥ शालूकिनी ० • ॥ वि
दिनी ० • ॥ यवाविनी^२ । वामनस्तु वृषहृत्तौ यव मावेति पठति ।
ततो अविनी माविणी^३ । दुर्गस्तु पय इति पठति^४ ॥ • ॥ देय इति
किम् । पुष्करवान् इषी । कमलवान् । विषवान् । पुष्कराणि तीर्था
ग्निन्द्रेणै सन्ति । अत्रभिधानादिष्व भवति ॥ एते च निघन्तार्थविषया
एव शब्दा इत्यस्या ॥ ४२९ ॥ इति पुष्करादि^५ ॥

कृष्यासुती भ्रातृशिखा पितासूक्

स्ताहपुत्रौ परिषद्भ माता ।

उत्सङ्गपर्यट्रजसोऽप्य दन्त

कृष्यादिसंज्ञे गदिता^६ गच्छेऽस्मिन् ॥ ४३० ॥

१ ? Thus Hem. ; विगर्हं A ; विगर्हा
; विगर्ह B. C. K.—The other asks
विगर्हं

२ यवाविनी B. C. K.

३ यवास यवाय यव माय Hem ;
यवास and यवाय (cf. next note) Ho
Yajñ. यवास Rā. V ed β यवाय
α (L. ed यवाय)

४ Kārka 14 in Dargwalikha's *prid*
on Kā. II. 9, 15 has यवय only

५ Here, makes two groups of this,
पुष्करादि and यवादि; the former
taking हन् when द्वि; the latter (with
these in Pāp. 2, 187) has वादि
cf. Index.

६ संज्ञो बहिलो B. C. F. K

कृष्युषाशंआदेर्वलरात इत्यनेन कृषीत्यादेरस्यर्थे वलः^१ । ऊष
इत्यादे रः । अर्श इत्यादेरकारो भवति ॥ * ॥ कृषिरस्यास्तीति कृषी-
वलः । कुटुम्बी ॥ कृडिशब्दोऽयम् । अन्यत्र कृषिमत् वेत्रम् । आङ्ग्ले
ऽच् ह्रस्वश्च^२ बङ्गलमिति दीर्घभावः ॥ * ॥ आसुतिः सुरापानम् ।
आसुतीवलः । शौण्डिकः ॥ नाममालास्वासुतीवलो यज्जोच्यते ॥ * ॥
भाद्रवलः ॥ * ॥ शिखावलो मयूरः । शिखावलं नगरम् । शिखावला
स्यूणा ॥ * ॥ पितृवलः ॥ * ॥ उत्साहवलः^३ ॥ * ॥ पुत्रावलः^४ ॥ * ॥
परितः सीदति । परिषत् । परिषद्वलो राजा ॥ परिषदनं परिषत्
पङ्कः सर्वतोऽवतारो^५ वा । सोऽस्यास्तीति परिषद्वलं तीर्थमित्यन्ये
॥ * ॥ माद्रवलः ॥ * ॥ उत्सङ्गावलः^६ ॥ * ॥ पर्षद्वलो राजा । यथा
सिद्धनागार्जुनस्य ।

लोकातीतामचिन्त्यां शमसुकृतफलामात्मनो यो विभूतिं^७

पर्षन्मध्ये विचित्रां कथयति महतीं धीमतां प्रीतिहेतोः ॥ * ॥

रजस्वला स्त्री ॥ * ॥ दन्तावलो नाम राजा गजश्च ॥ * ॥

आसुतिपर्षद्भ्रजःशब्दानां यौगिकत्वं केचित्प्रतिपन्नाः^८ । तन्मत आ-
सुतिमान् परिषद्भान् रजस्वान् ग्राम इत्यपि भवति ॥ परिषच्छब्द एव

१ B K. & Hem वल throughout.

२ See p 449, note 7, P vi 3, 118

३ Thus also Hem., Kāṣ V ed., β
(v 2, 112), उत्साहावलः K V a.

४ ? Thus MSS, K V a., पुत्रवलः
Hem, K. V ed., β

५ पकसर्वतोवतारो B, पकसर्वतो-
रो C K — परिषद्वल. । पर्षद्भान् ।
परिषद्वलं तीर्थं पङ्कलमित्यर्थ. । परि-
षद्वत् । Hem

६ Thus also Hem, K V a., उत्स-
ङ्गवलः Kāṣ V ed., β

७ ? शमसुकृतं यो विभूतिं A, या
विभूतिं D, नावि भूतिः F, नावि
भूतिं K, नो विभूतिं B C (? copied
from K, where त् over ना in preceding
line)

८ यौगिकत्वं A, यौगित्वे० D,
प्रपन्नाः A F

३ अन्ते । अस्मिन्नातीतनपुत्रेषु संयोग परिवर्तय्यो वृद्धते यथा
इपाठ एव । पुराणेषु हि भास्वपुत्रेषु परिवर्तो वक्ष्य । काण्डेणु ।

श्रीहर्षा निपुण ऋषि परिवर्तयेवा मुच्यथाहिषी^१ ।

इत्यादिषु परिवर्तय्य एव वृद्धते । कथं तर्हि

परिवर्तयान्नाशान्घोरात् नैकटिकाश्रमान्^२ ।

इत्यनुष्टुप् । अथ हि रिशब्दं प्रथममक्षिते नवाक्षर पादो भवति ।^३
सैतप्रक्रमम् ।

अथ पादा अष्टाक्षरा अनुष्टुप् एको नवाक्षर^४ ।

इत्युच्यते । अथमक्षरि वृत्तप्रभेदो यथैक पादो नवाक्षरोऽन्तेऽष्टा
क्षरा । यथा ।

प्रधाने कर्मण्यभिधेये क्षादीनाञ्छर्िकर्मणाम् ।

अप्रधाने पुत्रादीनां श्लोके कर्तव्यं कर्मणम् ॥

इति । अथ ह्याद्य एव पादो नवाक्षर परिशिष्टा अनुष्टुभ एवेति^५
कथिहूते । तत्त्वतिसूत्रोच्चिन्नयोच्यते^६ यतो व्याकरणवक्ष्यं च^७ दाभ्या
मपि शब्दाभ्यां व्याप्तम् । शौरसामिनापि शार्धं शारिय इत्यपि यथा
पर्यन्तपरिघदिति^८ टीकायां विद्वतम् ॥ किं च । यो नवाक्षर पाद
उदाहरणीकृतः सोऽपि न मगच्छते । प्रधाने कर्मणाभ्येव इति बर्त
नाम्^९ ॥ ४२ ॥ इति क्षप्पादि ९ ॥

१ Ratakr p. 2.

२ Bhatik. 4. 13; ब्रह्मिणाय नि. D.
C. D. K.; श्राद्धिरापत्तौ A.

३ अनुष्टुभ एको D.

४ अनुष्टुप् इ. A.; श्लोपमपिति D.

५ अनु चति. B. C. K.; य तु चति.
F; यिज्या उच्यति MSB.

६ व्याकरणं शर्धं च A.; व्याकरणं ।
शर्धं चिह्ना B. C. K.

७ सर्वशास्त्रव्याख्यादिभिः । शार्धोऽपि
यथा परिवर्त्त. MS. Kahr on Am. K.
L. 17 16.

८ कर्मणापरि इति. A.; कर्मणा-
राप्यव इति B. C. K.; D. omits from
श्लोके च.

९ Ben. has the same sense of
Pā. v 2, 112; 113.

ऊषनखपांसुकुञ्जाः खपाराडुमधुसिन्धु[बन्धु]नगमुष्काः^१ ।
पुष्कं कारडुमुखशुषिनिर्मित^२ ह्रस्वा तथा कच्छूः ॥ ४३१ ॥

ऊषादे रः ॥ * ॥ ऊषोऽस्मिन्नस्तीति । ऊषरं चेत्रम् । ऊषवद्
अन्यत् ॥ * ॥ नखरः ॥ * ॥ पांसुरः^३ ॥ * ॥ कुञ्जावख स्तः । कुञ्जरः
करी । कुञ्जशब्दोऽस्मिन् हनुपर्यायः । कुञ्जवान् अन्यः ॥ * ॥ ख मरु-
त्कण्ठे विवरमस्यास्ति । खरो गर्दभः । खवान् अन्यः ॥ * ॥ पाण्डुरः
॥ * ॥ मधुरो रसः । मधुर मधु । मधुशब्दः स्वादुत्वलक्षणे^४ गुणसा-
मान्ये गुणे च वर्तमानो गृह्यते । न तु द्रव्यवृत्तिः । तत्र मधुमान्घटः
॥ * ॥ सिन्धुरो हस्ती । सिन्धुमान् अन्यः ॥ * ॥ [बन्धुरं नगरम्^५ ॥ * ॥]
नगा वृक्षाः पर्वता वाऽस्मिन्सन्ति । नगरम् ॥ * ॥ मुष्कौ वृषणावख
स्तः । मुष्करः पशुः । मुष्कवान् अन्यः ॥ * ॥ पुष्करः ॥ * ॥ काण्डूरः
पुरुषः ॥ * ॥ मुखं सर्वस्मिन्वक्तव्येऽस्यास्ति । मुखरो वाचालः ॥ अथवा ।
मुखविषया वाग् मुखम् । मुखवान् अन्यः ॥ * ॥ शुषिम्बिद्रम् ।
शुषिर^६ काष्ठम् ॥ * ॥ कच्छुरः ॥ ४३१ ॥ इत्यूषादिः^७ ॥

१ A D E omit बन्धु See note ५

२ लक्ष्यं कद्रुमुखमुखि^० E, °मुष-
सुषि^० A, लक्षं (corr लक्ष्यं) कद्रुमुख-
सुषिनि^० D

३ पांसुरः A B C K, पांसु विद्यते
अस्मिन्निति पांसुरो मार्गः D [herewith
begins the spurious portion of the com-
mentary mentioned in the description
of MS D (Preface to Part I, p v-vi),
and only occasionally referred to in
these notes]

४ स्वादुत्वलक्षणे B C F K—अत्र
मधुशब्दः स्वादुत्वे गुणसामान्ये वर्तते।^०
शौद्रादिद्रव्यवृत्तेषु मतुरेव । Hem

५ A om from बन्धुरं, D & Hem.
also omit the word

६ Hem, Kāṣ. V a. write शुषिर ;
eds Pān Kāṣ V शुषिर

७ Hem (vii 2, 26) calls this *gana*
मध्वादि, cf Pān v 2, 107 and vārṭts.
—Hem omits the word सिन्धु and has
a special rule (vii. 2, 39) for कच्छू.

अर्घोऽभतुन्दचतुरा बलकर्मोः

कामाक्षतुण्डलवणा' पलितं जटा च ।

घाटाघटे अघसुरे अपि शुक्रपद्मे

स्वाङ्गाच्च हीनगुणत' परतश्च वर्णोत् ॥ ४३२ ॥

अर्घ्यादेरत् ॥ • ॥ अर्घो गुह्यबीजक । तद्वशिताद् अर्घ्य
पुमान् । विनि प्राप्ते ॥ • ॥ अर्घ्य नम १ । ठेनो प्राप्ती ॥ • ॥ तुन्द ।
तुन्दित ॥ • ॥ चतुरा अष्ट मन्त्रि । चतुर । सिद्धराज ॥ • ॥ वत् ।
वक्षी वक्षवानित्यपि ॥ • ॥ कर्म प्रवेश ॥ • ॥ अरथा वत् अक्षते ।
अरथ ॥ अरसिक्त इत्यपि ॥ • ॥ काम । कामीत्यपि ॥ • ॥ अर्घो रघो
ऽश्वासीति । अर्घ्य ॥ • ॥ तुण्ड । वाचाट २ ॥ • ॥ अर्घो रघोऽश्वा
सीति अर्घ्य रूप । अर्घ्या यवाम् ॥ • ॥ पञ्चित ॥ • ॥ जटनं जटा ।
याऽश्वासीति जटा केशविन्वास । जटाशिताञ्जठ इत्यन्यथा मतम्
॥ • ॥ घाटे अष्ट स ३ । घाट । निन्दाया अर्थ ॥ • ॥ घटनं घटा ।
यास्त्यस्मिन् । घटा अहविशेष ॥ • ॥ अघ पापी । वघा ।

अविन्द्या गोवधसमुत्समयमयमधीवरद्रुपा ॥ • ॥

सुरैवामसि । सुरा देवा । यतोऽभिजा सुरा ते पीता ॥ • ॥ इन्द्र
तेजोऽश्वासि । इन्द्रो इत्ययुद्ध ॥ • ॥ पद्ममध्या अस्ति । पद्मा लक्ष्मी
॥ • ॥ हीनगुणत इति हीनोपाधिकादित्यर्थ । अर्घ्य कर्मोऽश्वासि ।
कर्म । द्विधा नाधिकाऽश्वासीति नासिक ॥ हीनगुणादिति किम ।
कर्मवान् । नासिकावान् ॥ अर्घ्ये तु काश्चमस्याश्वासीति काश्च ।
अर्घ्य पादोऽश्वासीति अर्घ्य । कुण्ड पात्रिरथासीति कुण्ड ।

खल्वाटं शिरोऽस्यास्तीति खल्वाट इत्याद्युदाहरणान्याज्ज' ॥ * ॥ गुरुको
वर्णोऽस्यास्ति । गुरुकः पट इत्यादि ॥ * ॥ आकृतिगणश्यायम् । यत्रा-
भिन्नरूपेण शब्देन तद्वतोऽभिधान^१ तत्सर्वमिह द्रष्टव्यम् ॥ ४३२ ॥
इत्यश्रमादिः^२ ॥

विमुक्तदेवासुरसत्वदग्नाविष्णूर्वशीडामरुतो महित्री ।

सुपर्णरक्षोवसुवृत्रहन्तृदशार्णरक्षोऽसुरवर्हवन्तः३ ॥ ४३३ ॥

विमुक्तादेरण् इत्यनेन विमुक्तादेरस्त्वर्थेऽध्यायानुवाकयोरभिधेय-
योरण् ॥ * ॥ विमुक्तशब्दो^४ ऽस्मिन्नस्ति । वैमुक्तोऽध्यायोऽनुवाको वा ॥ * ॥
देवासुरशब्दोऽस्मिन्नस्ति । देवासुरः ॥ अपरे विग्रहीतादप्युदाहरन्ति ।
दैवः । आसुरः^५ ॥ * ॥ एव सात्वतः ॥ सत्वन्तुरित्यपि केचित् । तन्मते
सात्वन्तवः^६ ॥ * ॥ अग्निश्च विष्णुश्च । अग्नाविष्णु^७ । अग्नाविष्णुशब्दो
ऽस्मिन्नस्ति । अग्नाविष्णवः ॥ भोजस्तु देवताद्वन्द्वे चेत्युभयपदारैचि ।
अग्नाविष्णव इत्युदाहरति^८ ॥ * ॥ उर्वशीशब्दोऽस्मिन्नस्ति । और्वशः
॥ * ॥ ऐडः । लत्व ऐल इत्यपि ॥ * ॥ मारुतः ॥ * ॥ महयतीति
महित्री । त्वप्रत्ययेऽस्येडभावो^९ ऽनुकार्ये तदनुकरणादण् । माहित्रः
॥ * ॥ सौपर्णः^{१०} ॥ * ॥ राक्षसः ॥ * ॥ वासवः ॥ * ॥ वार्त्रहन्तः ।

१ शब्देन न तद्धितोऽभिधानं B
C K , A also corr तद्धितो —Yajñ
as above

२ Hem (ii 2, 46) calls this *gana*
अश्रादि

३ सुपर्णरक्षो° E

४ विमुक्त. शब्दो B C F K

५ Thus also Yajñ , the other works
give only the compound form

६ सत्वत् Bū , सत्वत् Yajñ , K V
ed , a , सत्वत् β , सत्वत् Hem

७ अग्नाविष्णु A , om B C K

८ Yajñ makes only अग्नाविष्णव ,
cf Pān vii 3, 21

९ महित्री त्रिप्रत्ययस्य इड° A , इड
भावे F [? इड = P णि]

१० सुपर्ण Bū , Yajñ , K V β , सुपर्ण
Hem , K V ed v l

वृषहृषिति वामन १ ॥ • ॥ दामाय ॥ • ॥ राघोऽसुर ॥ • ॥ वार्ध
वत २ ॥ ४३२ ॥

उपसद्योऽस्यहत्या सीमापूषा पतत्रिवसुमन्ती ।
परिसारको दशार्हः पत्नीवानथ हविर्धान ॥ ४३४ ॥

श्रीपद्य ॥ अकारान्तोऽप्यस्येर्षा मतेन ३ ॥ • ॥ वाचय ॥ • ॥
अस्यहत्याशब्दोऽस्यहत्याशब्दो वाऽस्मिन्निति । आस्यहत्या ४ ॥ • ॥
सोमय पूषा च । सोमापूषाश्री । देवताशब्द इति १ दीर्घम् । सोमा
पूषन्शब्दोऽस्मिन्निति । सीमापूष ॥ सीमापीष्य इति भोज ॥ • ॥
पातत्रिव ॥ • ॥ वासुमत ५ ॥ • ॥ परिधावतीति परिसारक । च
शब्दोऽस्मिन्निति । पारिसारक ॥ • ॥ दशार्ह ॥ • ॥ पत्नीवान ।
पत्नीवत ० इति शकटाद्यन ॥ • ॥ वाविर्धान ८ ॥

विमुक्ताद्य शब्दपरिष्ठा अनुकरशब्दता प्रत्ययभानो रूढ्या ॥
४३४ ॥ इति विमुक्तादि ॥ -

गोपहेवस्यत्वादेवीरापस्तदेवकृष्णोऽस्यौ ।

देवीधियमनूर्योषेत्वारधोहृषीशाना ९ ॥ ४३५ ॥

१ वार्धवत् A. G.; वृहृषिति A.—
वृषहृत् B., Yajñ. (वार्धवः); वृषहृत्
Hem.; वृषहृत् K. V. α β वृषहृति od.
२ राघोऽसुर । वार्धवत् A.; वा
र्धवत् F—Hem. has वार्धवत्; B.,
Y. Jñ. वार्धवत्; om Kṣ. V

३ Hem. has both forms; the others
उपसद् only

४ These A.; cf. pl. 164 and secum.
(where असाहत्या and Dhoja reading
असाहत्); आसाहत् B. C. F. K.

५ Plp. 1. 3. 96.—Yajñ. forms सीमा-
पूषा (1), cf. p. 457 note B.

६ वासुमत (ममता) A. B. C. K.;
वसुमत B., Y. Jñ., K. V. od.; वसुमत्
Hem.; वसुवत् K. V. β.

७ पत्नीवत पत्नीवत् A. F.; पत्नी-
वत पत्नीवत् B. G.—Hem. पत्नीवत्
the others पत्नीवत्

८ वाविर्धान A.
९ द्विधियः B. C. F. K.; द्विधियः
E.; मनूर्योषेत्वारधोहृषीशाना D. & ९
श्रीशाना B. E. K.; श्रीशाना C.

गोषदादेरक इत्यनेन गोषदित्यादेरस्त्यर्थेऽध्यायानुवाकयोरको भवति ॥ * ॥ गाः सीदति^१ । गोषत् । सुषामादित्वात्वत्वम् । गोषद-
स्मिन्नस्ति^२ । गोषदकोऽध्यायोऽनुवाको वा ॥ * ॥ देवस्येति षष्ठ्यन्तं
त्वेति युष्मदादेशः । तत्समुदायानुकरणादकः । देवस्यत्वकः ॥ * ॥
देवोरिति च्छान्दसो जसन्तः । दीर्घाञ्जसि च वा क्छन्दसीति हि च्छान्-
न्दस सूत्रम्^३ ॥ आप इति च जसन्तः । तत्र देवीराप इत्यकारान्त-
भागानुकरणादकः । देवीरापकः ॥ * ॥ तदेवकः^४ । अयं भोजमतेन
॥ * ॥ कृष्णोऽस्यकः । कृष्णोऽस्याखरेष्ठक^५ इत्यन्ये ॥ * ॥ देवीधिय-
शब्दयोर्द्योर्द्विःकारान्तसमुदायस्तदनुकरणादकः । देवीधियकः^७ ॥ * ॥
प्रतूर्णकः^८ ॥ * ॥ इषे । इतीच्छतेः क्विबन्ताच्चतुर्थी । त्वेति युष्मदस्वामौ
द्वितीयाया^९ इति त्वादेशः । तत्समुदायस्य । इषेत्वा । इत्यखण्डमिद-
मनुकरणम् । इषेत्वाशब्दोऽस्मिन्नस्ति । इषेत्वकः ॥ * ॥ रचांसि हन्तीति
रचोहा । वज्रत्वे जसि । रचोहणः । तत्राकारान्तभागानुकरणादकः ।
रचोहणकः ॥ * ॥ उशानकः^{१०} ॥ ४३५ ॥

१ गाः सादयति Yajñ.—गोषद् is not given in the (Akṛiti) gṛṇa सुषामादि § 158-9

२ गोषदोऽस्मिन्नस्ति F — गोषद् Bō, Yajñ, Hem, गोषद K V ed, α β, Bō v l

३ Pān vi 1, 105-6

४ Not given by the others

५ कृष्णोऽस्याखरेष्ठक A D, कृष्णो-
स्याखरेष्ठक B C F K, कृष्णोऽस्यक ।
खरेष्ठक । कृष्णोऽस्याखरेष्ठक इत्यन्ये
Yajñ

६ देविय इति पदयो यो A, देवि-
वियशब्द° B F K, देविव्ययश° C

७ देविधियक. A, देविवियकः B
C F K — देवीधिय Yajñ and (v l °धि-
या) Bō, देवीधियम् K V ed β (दे-
वाधिया α), देविधिया Hem

८ प्रतूर्तक D — The other works
read प्रतूर्त

९ Pān viii 1, 23

१० ? उशीनक C, उशानक. D —
उशानु Hem, दृशान Kās V ed.; om
others [उपा न cf Rign ii. 34, 12]

वाचस्पति' कृषानुष्व स्वाहाप्राणो ऽञ्जनं तथा १ ।

पश्चा सहस्रशीर्ष २ च मातरिष्वा च घोषदा ३ ॥ ४३६ ॥

वाचस्पतक ४ ॥ * ॥ छग्रामवक ॥ * ॥ स्वाहाप्राणक ५ ॥ * ॥ चम्र
नक ॥ ॥ पदे क्का । पलक ६ ॥ * ॥ महस्रशीर्षक ७ ॥ * ॥ मातरि
शयति गच्छति । मातरिश्वा वायु । तदनुकरणादक । मातरिश्वा
॥ * ॥ घोषदक ८ ॥ ४३६ ॥ गोषदादि ९ ॥

इति

श्रीगोविन्दसूरिशिष्यपण्डितश्रीवर्धमानविरचितायां श्रीष
णरत्नमहोदधिशुक्तावच्छसजातमच्छभाव कर्मवाजेना
स्वाहावास्त्यर्चविहितप्रत्ययगणनिर्णयो नाम
सप्तमो ऽध्याय समाप्त ॥

१ प्राचीनमन्त्रा B. C. D. F. K
२ हलासह B. C. F. K.; यथा स-
हस्र D. E.; सहस्रशीर्ष B.; सहस्र
शीर्ष C.
३ घोषदा A.; मातरिश्वाघोषदा
D. E.
४ वाचस्पत Hem.; वातस्पते Ksq. V
β. v. l. ed.; om. others.
५ स्वाहाक । प्राणकः D — स्वाहा
प्राण Hem., K. V β., l. ed., om. others.

६ पदे क्का पलकः A.; पादवापलकः
B.; पदे वा पलकः C. K.; ॥ हलकः ।
F (om. D).—यत्ता Hem.; omitted by
the others.

७ सहस्रशीर्षक Hem., K. V ed. v. l.
सहस्रशीर्षा B
८ चम्रघोषदक C.—घोषद Hem. ।
omitted by the others.

९ Hem. (v. l. 2, 74) calls this group
घोषदादि

प्रथाष्टमोऽध्यायः ॥

येभ्यस्तद्धितसिंहेभ्यः शाब्दिकेभैः पलायितम् ।

गव्येनापि मया दत्तं पदं तद्गणमूर्धसु^१ ॥

काण्डून्मेधातुरणभुरणा^२ गद्गदो दुःखवेदौ^३

केलालाटौ समरभिषजौ तन्तसो मन्तुवल्लू ।

एलावेलासपरमगधाः पम्पसेरोमहीडः

खेलालोटावुरणचरणसूषसो वेड्हणीङ्गौ^४ ॥ ४३७ ॥

कण्वादेर्यगित्यनेन कण्डूञ्जित्यादेर्गणात्स्वार्थे^५ यग्भवति ॥ * ॥ कण्डू
अङ्गघर्षणे । कण्डूयति । कण्डूयते । नखादिना गात्र घर्षति^६ ॥ * ॥
मेधा आशुग्रहणे । मेधायति ॥ * ॥ तुरण त्वरायाम् । तुरण्यति ।
त्वरत इत्यर्थः ॥ तुरण धारणपोषणयोरित्यन्ये^७ ॥ * ॥ भुरण प्रहर-
णधारणयोः^८ । भुरण्यति^९ । युध्यते धारयतीति वा ॥ * ॥ गद्गद^{१०}

१ This complet is omitted in D (and E), and is numbered as part of the text in F K

२ कडूमेधातुरणचुरणा B C F K , कडूमेधा^० E , °तुरणभुरणा D

३ दुःखवेदौ E F K

४ वेद for वेड्ह A , लड्ह D , वेद E F , चेट C , वेट्ट K

५ कण्डूञ्जित्या^० A B C K

६ घर्षयति A

७ ? Thus MSS —चुरण चीर्षे । तुरण त्वरायाम् । भुरण धारणपोषणयोः । Siddh K , Yajñ om भुरण, cf next note , also चुरण sl 438, भरण 439

८ चुरण प्र^० B C F K , भुरण रणधारणयोः A —चुरण चीर्षे । प्रहर-णधारणयोरिति वर्धमान Yajñ (from a MS related to B C F K ?)

९ चुरण्यति B C F K

१० गद्गदा A

वाक्यस्य चने । गङ्गयति ॥ अय्य तु गङ्गयति^१ पठन्ति । तस्यते नङ्
 यते । डिन्नात्तद्^२ ॥ • ॥ दु ख तत्क्रियायाम् । दु ख्यति ॥ • ॥ वेद-
 ति^३ । मायाप्रपञ्चमाचरति ॥ वेदसाभित्यन्ते । वेदसायते । वेदसा
 क्ति भोज ॥ • ॥ केसा विशासे । केसायति । विस्रयतीत्यर्थं ॥ • ॥
 साट जीवने । सायति^४ ॥ • ॥ समर रणक्रियायाम् । समर्यति^५ ॥ • ॥
 भिषज कुम्भायाम् । भिषयति^६ । कुम्भपत इत्यर्थं ॥ चिकित्सावामि
 व्यन्ते ॥ • ॥ तन्नाय दु खे । तन्नायति । दु खी भवतीत्यर्थं ॥ • ॥ मनु
 रोये वैमनस्ये च । मन्नुयति ॥ मन्नुञ्^७ मन्नुयति मन्नुयत इति
 चञ् ॥ • ॥ वरुण माधुर्वे पूजार्था च । वरुणयति ॥ • ॥ एसा विशासे ।
 एसायति ॥ इसाशब्द^८ इत्यन्ते ॥ • ॥ वेसा कासवित्रेये । वेसायति
 ॥ • ॥ सपर पूजायाम् । सपर्यति । पूजयतीत्यर्थं । सपर्यया बाभु
 स पर्यपुञ्जत्^९ ॥ • ॥ मगध परिवेष्टने । मगधयति । परिवेष्टत इत्यर्थं ॥
 नीचदासादिद्वन्तिगनुतिष्ठतीत्यपर^{१०} ॥ • ॥ पम्पस दु खे । पम्पयति ।
 दु खायत इत्यर्थं ॥ • ॥ हरस् ईर्ष्यायाम् । हरयति ॥ • ॥ मरीच

१ मङ्गयति A. B. C. K.—गङ्ग ।
 मङ्गयतिचे Hec.; मङ्ग पाक्यज्वनि
 Siddh. K., Yajñ.

२ विश्वात्तम् A.; विश्वात्तम् B.;
 विश्वात्तम् C. K.; विश्वात्तम् F

३ विद्यति F (and perhaps others);
 cf. विद् further on.—विद् धीर्ले स्मि च
 Siddh. K.; वेद् धीर्ले Yajñ.; वेद् & वेद्
 Hec.; वेद् E. V. & β see. ed.

४ A. B. C. K. insert the passage
 from वेसा after चिकित्सावामि

५ समरायति F; समर Hec.; see.
 by the other works.

६ ? That is or चभिषयति he re-
 viles, casts aspersions on.—भिषय
 चिकित्सायां Siddh. K., Yajñ.

७ मन्तुद् B. C. K.—मनु सपराधि ।
 रोप इतिथि । मन्नुयति । चञ्चु चित
 माह । मन्नुयते । Siddh. K. Y. Jñ.

८ ? इसा शब्द; एसाशब्द A.—इसा
 Hec. Yajñ.; एसा (विषा विषा) वि
 चासि । इजेत्यसि Siddh. K.

९ Sūrya. 1 14.

१० धृतिमनु C.; धृति E.—मवप
 परिवेष्टति । नीचदासा इतिथि Siddh. K.,
 Yajñ.

टड्ढो पूजायां च । महीयते । डित्त्वात्तड् ॥ * ॥ खेला स्वस्ननविला-
सयोः । खेलायति ॥ खेल इत्यकारान्तमित्यन्ये^१ । तन्मते खेन्यति
॥ * ॥ लोय्यति वटुः । भूमौ विपरिवर्तत इत्यर्थः ॥ सेट् दीप्तावि-
त्यन्ये^२ ॥ * ॥ उरण्यति सादिनम्^३ ॥ * ॥ चरण^४ गतौ । चरण्यति ॥
वरण^४ इति भोजः । यथा ।

चरण्यन्वारणैर्वेला तरण्यन्नीभिरर्णवम्^५ ॥ * ॥

असु स्नानस उपतापे च । अस्रयति ॥ अन्ये तु । अस्रडिति डित दी-
र्घान्तं पठन्ति । तन्मते । अस्रयते^६ ॥ * ॥ उपस्यति रात्रिः । प्रभाती-
भवतीत्यर्थः ॥ * ॥ वेडिति धीर्त्वे स्वप्ने च । वेय्यति^७ ॥ * ॥ दृणीद्
रोपे लज्जाया च । दृणीयते वीरवती न भूमिः^८ ॥ ४३७ ॥

रेखास्वरेयोद्भवसः^९ सुखेरजौ

भिष्णुक्लिरोलाडिषुधेरधो^{१०} ऽगदः ।

लेखालिटौ लेट्चुरणारोरसो^{११}

वेटाऽथ लोटान्तरणी तथा पयः ॥ ४३८ ॥

१ खेला । खल इत्यन्ये Hem , खेला
विलासे Siddh K , Yajñi

२ लेट् लोट् धीर्त्वे पूर्वभावे स्वप्ने च ।
दीप्तावित्त्वेके Siddh K , लेट् लोट्
Kās V , Yajñi , लोट् only Hem

३ चरण Hem , om by others

४ चरण वरण गतौ Siddh K ,
Yajñi ; चरण Hem , K V ed

५ चरण्यनुच्चारणैर्वेलांतरण्य^० A ,
यथा चरणैर्लपान्तरन्यनोभिरर्णव B ,
यथा वरणैर्वेलांतरण्यनी^० C K

६ असु उपतापे । अस्र अस्रु इत्येके ।
Siddh K , Yajñi अस्र & अस्रु Hem. :

अस्र & अस्रुञ् K V a , अस्र & अस्रुञ्
Kās V ed

७ ? वेय्यति धीर्त्वे^० वेय्यति B C K ,
वेद्यति A , वेयति । धूर्त्ते स्वप्ने वा ।
वेय्यति F — Cf page 462, note 3

८ Bhatṭik 2, 38 (MSS च or व
for न)

९ रेखास्वरेयोद्भवसः B C F K ;
रेखास्वरेयो^० E , रेखास्वरायोद्भव
त^० D

१० भिष्णुक्लि^० A B C E F K

११ लेट्चर^० A. , लेट्चुरणारसो E ,
लेट्चरणा^० D

रेखायति । आचामासाद्यति^१ । रेखाकर्मापरविषकरादिर्बोधते
 ॥ • ॥ अन्वर्धति ॥ सम्मर^२ इति वामन ॥ • ॥ इयस्^३ ईश्वर्यबो ।
 इयच्छति । अर्थं दुग्मतेन ॥ • ॥ इवस्^४ परितापे परिचरणे च । इव
 छति ॥ • ॥ सुख तन्निषायाम् । सुष्यति । सुष्ठी भवतीत्यर्थं ॥ • ॥
 इरञ् ईर्यायाम् । इरन्वति ॥ • ॥ भिष्यञ् उपसेवायाम् । भिष्य
 ष्यति^५ । उपसेवत इत्यर्थं ॥ • ॥ तिरच्छति । अन्वर्धितो भवतीत्यर्थं
 ॥ • ॥ साञ्जिति वेदवत् । साप्यते^६ ॥ • ॥ इपुभ अस्त्रधारणे । इपु
 ष्यति ॥ • ॥ इरष्यति । अमद्यति । इयं भोजमतेन^७ ॥ • ॥ खेसाहो
 रेखार्धवत् ॥ • ॥ सिद् अस्पाद्ये लुप्तायां च । सिष्यति ॥ • ॥ सेषति^८ ।
 भूमौ विपरिवर्तत इत्यर्थं ॥ • ॥ चुरष^९ गतौ चीर्ये च । चुरष्यति ।
 गच्छति । चोरयति ॥ • ॥ अरर आराकर्मणि । अरर्यति ॥ अररेति
 नाम । आरापर्यायवाचि ।

स राक्षसेन्द्रस्य निशाचरेन्द्रो विभेति चर्मारर एव चर्मा^{१०} ।
 अररो यज्ञाङ्ग^{११} रणयेत्यन्य ॥ • ॥ अरष्यति ॥ • ॥ बेटायति । लो
 टायति । एतौ वामनमतेन ॥ बेटाकाटेति^१ खेचित्पठन्ति । तेषां मते

१ रेखा आचामासाद्यते Middle. K. Y Jā

२ आध्वर्यति । अरधर D C P K.—
 चम्पार सम्पार सभरसे Middle. K.; संवर
 संवर संवरसे Y Jā । sam. Kāp. १. १.
 Hec.

३ Tū also Hec. ; on others

४ H L इवस् Middle. K. also

५ दुग्मुद् मदीपने

६ भिष्यञ् भिष्यति A B C
 F b Hec.

७ दितवट D वेदवत् C ; साञ्जि

ति वेदवत् । वेद सायते इत्यने A—
 काट (काट) बीवने Middle. K. Y Jā

८ Hec. has both; Middle. K. Y Jā.
 अगह् बीरोमणि and इरञ् ईयाया
 (र्यति ते Y Jā ईर्यति ते Middle.
 h.)

९ See not ९, preceding page.

१० See page 401 notes ७ and ८

११ यज्ञानं A.—अरर आराकर्मणि
 Middle. K. Y Jā [अररेति प्रातिपदिक
 चमारपर्यायवाचि Y Jā].

वेटालायति^१ ॥ * ॥ तरण गतौ । तरण्यति ॥ * ॥ पयस्यति गौः ।
पयः प्रसूत इत्यर्थः ॥ ४३८ ॥

संभूयोभरणौ नन्दपुरणौ कुषुभेमसौ ।

ईयसपुष्पौ तथा गोधा चित्रङ् आश्चर्य इष्यते^२ ॥ ४३९ ॥

संभूयस्यति सस्यं । वर्षति पर्जन्ये प्रभूतं भवतीत्यर्थः ॥ * ॥ भरण
धारणपोषणयोः । भरण्यति ॥ * ॥ नन्द समृद्धौ । नन्दति ॥ * ॥
पुरण^३ गतौ । पुरण्यति । गच्छतीत्यर्थः ॥ * ॥ कुषुभ चेपे । कुषुभ्यति ।
चिपतीत्यर्थः ॥ कुसुभ्यति खदेहाश्रयां परकर्तृकां निरोधक्रियामनुभव-
तीत्यर्थ इत्यन्ये ॥ * ॥ इमस् ईयस्^४ ईर्यायाम् । इमस्यति । ईयस्यति^५
॥ * ॥ पुष्प सतोषे । पुष्प्यति^५ ॥ * ॥ गोधायति । अयं चन्द्रमतेन ॥ * ॥
चित्रीयते । आश्चर्यमुत्पादयति ॥ * ॥

कुसुभादीनामकारलोपश्च । द्विविधाः कण्वादयः स्मर्यन्ते भ्वाद्यश्च
नामानि च । तत्र भ्वाद्यधिकाराद् भ्वादिभ्यः प्रत्ययः । तदुक्तमुभयम् ।
कण्वादीनि धातवश्चैव^६ प्रातिपदिकानि च । आतस्योभयम् । कण्ड्य-
तीति ह्यङ्घर्षणे प्रयुज्यते । अस्ति मे कण्डूरिति वेदनामात्रे ॥ अपरो
धातुत्वस्य विकल्पे युक्तिमाह धातोरित्यधिकारात् । ककारस्य^७ च गुण-
प्रतिषेधार्थस्यासञ्जनादवसीयते । धातवस्तावत्कण्वादय इति । कण्डूञ्
हणीङ्^८ इति च दीर्घ गणे पठति । यदि च नित्यः प्रत्ययः स्याद्

१ वेटालोटेति °वेटालोयति F —
The other works omit all three forms

२ इरजपुष्पी तथा गोधा अंवर-
श्चर्यमिष्यते D, A om text and be-
ginning of comm to भवतीत्यर्थः

३ Thus also Hem, v l K V ed

४ इयस् इयस्यति A B C K (cf
preceding śloka), Hem has इमस्,
the others omit both

५ सतापे^०C [विकसने D], पुष्पति
A B C F K —Not given by the
others

६ °चैव A

७ Viz of the pratyaya यक्, cf
Pān i 1, 5—A om च

८ कण्डूञ् हणीञ् A, कण्डू हणीञ्
B C F K

अप्येगित्यनेनैव^१ दीर्घमस्य सिद्धत्वादनर्घकं दीर्घाच्चारणं खात् कृतं च
तस्मादवधीयते भातुममेव कपद्वादिषु विभाषितमिति । तदुक्तम् ।

भातुप्रकरणाद्भातु कस्य चासञ्चनादपि ।

आह चापमिमं दीर्घं मय्ये घातुर्विभाषितं^२ ॥

आद्यधिकार किम् । कश्चूनाम् छादयो भवन्ति । नदीसञ्चकश्चाप
स्थायस्वत्वात् । तेन नित्याह भवन्ति । रणेन कपद्वास्त्रिदशै र्वमं पुन^३ ।
मन्तु । वक्ता ॥ पाणिनिप्रकटाङ्गजदिम्बस्तवामनमतेन खार्चं कपद्वा
दिभ्य प्रत्यय । चन्द्रादीनां मतेन करोत्यर्थे ॥ ० ॥ आहतिनबोऽवम् ।
तेन रैभवसप्रभतयो द्रष्टव्या ४ ॥ ४२८ ॥ इति कपद्वादि ॥

भृशतुपचपलायडरेहती^५

हरिजपयिडतकपडरेफत ।

अभिमनभुचिदुर्मनसोजस

सुमनसोम्मनसोत्सुकवेहती ॥ ४४० ॥

- कर्तृभेदादेर्बहुक् चाचेरित्यनेन अत्रादेरखलाद् अभृततद्वाच
विषयात्^६ कर्तृभृतात् क्वश् भवति । तस्मिन्निवोगेन खलो बुद् ॥ ० ॥
अमृशो भृशो भवति । भृशायते ॥ ० ॥ अपत् । चन्द्र समुद्रय । अपा
यते^७ ॥ ॥ चपलायते ॥ ॥ आच्छरी मूर्खी मुच्छरी वा । आच्छरा

१ ? अपीतिविद्य A. ; अविनिद्य^०
P. ; आप्ययिजनेन च O. K.—? अण^०
of P vi 4, 23 20.

२ See Mahabb on P xl 1, 27

३ Brop 1, 48.

४ रैभवसप्रभयो^० A.—? रैयति P
vi 1, 79 acbolla; अणञ् अणञ्चित; neither
word is given by the other works.

५ भृशतुपच B. K.; भृशतुपच^० G.
भृशतुपी च P

६ Thes A.; अमृतात् भृतविषयात्
B. O. F. K.

७ तुपचङ् or तुपचङ् भृशायते
B. O. F. K.; चङ्चसु^० A.—तुपत् B3
Hoc., K. V a.; तुपत् K. V ed. B.;
see Y xl.

यते ॥ अण्डर इत्यन्ये^१ ॥ * ॥ रेहत् । नैर्घृण्यधर्मवृत्तिर्भिन्नाभिलाष-
धर्मवृत्तिर्वा^२ । रहसि वर्तत इत्यन्ये । रेहायते ॥ * ॥ हरितायते ॥ * ॥
पण्डितायते ॥ * ॥ कण्डरायते^३ ॥ * ॥ रेफत्^४ । सदोष इत्यर्थः ।
रेफायते ॥ * ॥ अभिमनायते ॥ * ॥ शुचीयते ॥ * ॥ दुर्मनायते ॥ * ॥
ओजःशब्दस्तद्वति वर्तते । ओजायते ॥ * ॥ सुमनायते ॥ * ॥ उन्म-
नायते ॥ * ॥ उत्सुकायते ॥ * ॥ वेहत् । गर्भघातिनी^५ । वेहायते ॥ * ॥
सुमनसोन्मनसेति तृतीयान्ते पदे ॥ ४४० ॥

शीघ्रं फेनो नीलमन्दौ च वर्चः

संश्रन्मद्रौ भद्रयुक्तौ भृशादौ^६ ।

शीघ्रायते ॥ * ॥ फेनायते ॥ * ॥ नीलायते ॥ * ॥

दिशि मन्दायते तेजो दक्षिणस्यां रवेरपि^७ ॥

वर्चायते^८ ॥ * ॥ सस्यायते^९ । सातत्येन भवति ॥ शश्वदिति शाकटा-
यनः ॥ * ॥ मद्रायते^{१०} ॥ * ॥ भद्रायते ॥

ननु उदमनायतेत्यादयः^{११} प्रयोगाः कथं सिध्यन्ति । सप्रादीना-

१ अण्डरायते । अण्डर° A , आड इत्यन्ये B , वा । आडरा इत्यन्ये C , वा । आडरा [इति आड suppl] इत्यन्ये K —अण्डर Bō , Yajñ , Hem , अण्डर K V ed [अण्डरायते । अण्डरो मुक्त्वा Yajñ]

२ °भिन्नोभिलाष° A , °भिन्नाभि-
षधर्मवृत्तिर्वा B C , orig K —रेहत्-
व्दो नैर्घृण्यधर्मवृत्तिर्भिन्नाभिषधर्मवृत्ति-
र्वा । रहसि वर्तत इत्यन्ये Yajñ

३ कण्डिरायते B , om F—कण्डर
Hem , om by the others

४ Thus also Hem , रोहत् Bō ,
Yajñ , v l K V ed , रोहिस a β

५ Om A

६ सस्यन्° A , संश्रन्° B C K ,
शश्वन्° F , सश्वन्मद्रौ E

७ Raghuv 4, 49

८ Om A B C K

९ अन्नं राश्यायते A , शस्यायते B
K , शस्यायते C , शश्यायते F—शश्वत्
Yajñ , शश्वत् Hem , सस्यत् and शश्वत्
Bō , om Kāṣ V

१० मद्रायते A F—मद्र Bō , Yajñ ,
Hem , Triloch on Kāt iii 2, 8, Kāṣ
V ed , मद्र a β

११ उदमनायते इ° B C K

मेवां^१ पाठान् । मैवम् । सपामयते सप्रादे खादिषु पाठान्^२ ।
अन्नेभ्योऽपि निरूपसर्गेभ्य एव क्यडादिविधि^३ । तेन । उदपुच्छयते
समभाषयतेत्यादयोऽपि सिद्धा ॥ • ॥ इति भृशदि^४ ॥

शब्दाटाट्वाकण्ठमेघाभ्रकोटा^५

पोटासोटाशुभनीहारशीका^६ ॥ ४४१ ॥

शब्दादि करोति क्यङ्केत्यनेन शब्दादे करोतीत्यर्थे क्यङ् वा
भवति ॥ • ॥ शब्दं करोति । शब्दायते ॥ शब्दयति^७ शब्दिक इत्यपि
॥ • ॥ अटाषायते ॥ • ॥ कण्ठं पापम् । कण्ठायते^८ ॥ • ॥ मेघायते
तपात्यये वायु ॥ • ॥ अभायते ॥ • ॥ कुट कौटिल्ये । कौटयतीति कोटा
श्री । कोटायते ॥ • ॥ पोटा शी । पोटायते ॥ • ॥ सोटायते^९ ॥ • ॥
शुभायते शशी ॥ • ॥ शीकारायते शिमर्तुं ॥ • ॥ शीकायते । शीकारं
करोतीत्यर्थ ॥ ४४१ ॥

सुदिनं दुदिनं युवं वैराटाटाट्टशीकरा ।

मुष्या वेगौघकण्डाटा समश्च कलहो मत^{१०} ॥ ४४२ ॥

सुदिनायते शरत् ॥ • ॥ दुदिनायते प्राहृद् ॥ • ॥ पुड्यायते
सुभट ॥ • ॥

१ प्रसादीना^१ A. G.

२ सपामायते । सप्रादे खादिपा-
ठान् । A.

३ एवं क्यङ्कदिविधि^३ B. C. K.

४ Vardh. (and Hem.) भृशदि
also includes the groups कोटितादि to
Pāp. III. 1. 12, etc. कोटित itself, for
which see pl. 443 [and चरित & हात
which are also omitted by K&P. V].

५ अट for कण्ठ A. B. C. E. K.

६ कोटा for सोटा B. F. K.; सुष
C.; शीका E.; शंका

७ शब्दायति A. G.

८ कण्ठं कण्ठायते A. B. K.; कण्ठं
कण्ठायते G.

९ शोटायते A. B. C. F. K.—The
other works read सोटा

१० मुष्या वेगौघ *समाप A.; B. C.
E. F. K. see. this place (F leaving
blank space for it); D see. text and
comment

वैरायितारस्तरलाः स्वयं मत्सरिणः परे^१ ॥ * ॥

अटाटायते ॥ * ॥ अट्टायते^२ ॥ * ॥ शीकरायते ॥ * ॥ सुष दाहे वन्म-
त्यये । सुष्वा । सुष्वायते^३ ॥ * ॥ वेगायते तुरगः ॥ * ॥ ओघायते^४ ॥ * ॥
कणोर्वप्रत्यये डक्कागमः^५ । कण्डून् इत्यस्य वा वप्रत्यय^६ ऊकारलोपश्च ।
कण्ड्वा^७ कृपा । कण्ड्वायते ॥ * ॥ अटायते ॥ * ॥ ममेति षष्ठ्यन्तानु-
करणम् । ममायते ॥ * ॥ कलहायते ॥ ४४२ ॥ इति शब्दादिः^८ ॥

लोहितश्यामदुःखानि हर्षगर्वसुखानि च ।

मूर्खानिद्राकृपाधूमाः करुणा^९ जिह्वचर्मणी^{१०} ॥ ४४३ ॥

डालोहितादेस्तु क्यष् । इत्यनेन लोहितादेर्गणात् क्यष् भवति^{११}
॥ * ॥ अलोहितो लोहितो भवति । लोहितायते । लोहितायति ।
यथा । लोहितायति सहस्रमरीची^{१२} ॥ * ॥
श्यामायति । श्यामायते । यथा । श्यामायमानानि वनानि पश्यन्^{१३} ॥ * ॥
दुःखायति । दुःखायते ॥ * ॥ हर्षायति । हर्षायते ॥ * ॥ गर्वायति ।
गर्वायते ॥ * ॥ सुखायति । सुखायते ॥ * ॥ मूर्खायति । मूर्खायते ॥ * ॥

१ Ṣiṣup 2, 115

२ अटायते A —The other works
read अट्टा for अट्ट

३ सुष दाहे^० A , ०पुष्वा सुष्वायते C ;
सुष्वा सुष्वायते F , सुष्^० पुष्वा पुष्वायते
K —पुष्वा and सुष्वा eds Pāṇ , पुष्वा
Hem , पुष्वा । सुष्वा v ॥ Kās V ed ,
सुष्वा α , सुष्वा β

४ उघायते A B C K — ओघ
Hem , om by others

५ कणोर्व^० B C , कणोर्वाप्रत्ययो ड^०
A , डक्कागम.^(२) B , डकागम C

६ वाप्रत्यये^० A

७ कंठं A —Not given by others

८ Hem has the same *gana* , cf
Pān. iii 1, 17 and vārtts

९ करुणा^० E , कारुणा D

१० जिह्वकर्मणी A D , जिह्वावर्मणी
C —Yājñī , page 45, quotes this śloka
०करुणा नित्यचर्मणी

११ क्यप्^० क्यप् B C K , काब्भवति
A , cf Pān iii 1, 13

१२ Kīrāt 9, 4

१३ Raghuv. 2 17

निद्रायति । निद्रायते ॥०॥ कृपायति । कृपायते ॥०॥ भूमायति ।
 भूमायते ॥०॥ कदम्बा द्या । कदम्बायति । कदम्बायते^१ ॥०॥ जि
 ह्नायति । जिह्नायते ॥०॥ चर्मायति । चर्मायते^२ ॥०॥

शोचितामवर्जमन्येषां तदति प्रत्यय । तेनादुःखवान् दुःखवान्
 भवतीत्यादि वाक्यम् ॥ तुपह्वं कपोऽवधारणायम् । शोचितादेरेव
 क्यप् नान्येभ्य ३ ॥ आहतिगणोऽयम् । तेन । अमृतं यच्च दिवायति^४ ।
 इत्यादय सिद्धा ॥ ४४३ ॥ इति शोचितादि^५ ॥

सुखदुःखासकृच्छ्राणि^६ प्रतीप^७ करुणान्तया ।

कृपा चालीकृतृमासकृपणा^८ सोढसंयुता^९ ॥ ४४४ ॥

सुखादिर्भुङ्क्ते इत्यनेन^{१०} सुखारेगणाद् भुङ्क्ते वेदयतेऽनुभवतीत्यर्थे
 क्यप् भवति ॥०॥ सुखं वेदयते । सुखायते ॥०॥ दुःखायते ॥०॥
 अस्मतेऽनेन । अस्मत् अमु^{११} इधिरं वा । अस्मायते ॥०॥ कृपायते
 ॥०॥ प्रतीपं प्रतिकूलम् । प्रतीपायते ॥०॥ कदम्ब शोचनम् । कदम्बा
 यते ॥०॥ कृपायते ॥०॥ अलीकम् अनुतम् । अलीकायते ॥०॥ इम^{१२}

१ [कदम्बायति । कदम्बायते D]
 २ चर्मायति C. (P L 1 18 scobell.);
 [चर्मायति । चर्मायते D]; चर्मम्
 Hem.
 ३ क्यप् नान्येभ्य A.
 ४ Buhl Ind. Spr 2 ed., 2154.
 ५ Hem has the same gaps. The
 शोचितादि in Pāp. ed. 1 13 is entirely
 different from it, except the word शो
 चित of page 409, not 4. — Yajñ.
 remarks अतु यदपरममहोदधी शो-
 चितमामदुःखाणि इति पठित्वा आ
 मादिभ्योऽपि क्यप् पचद्वयमदाहत्

तपुत्रमाद्यनार्त्तिकविरहम् । तस्मात्सि-
 ष्यो क्यप्तेति ज्ञेयम् ।
 ६ *दुःखाय* A. B. C. K.; दुःखात्
 D H.
 ७ नृमाय* A. B. C. K.; नृमा [अ
 sm E.] कृपाया D E.
 ८ सुखादि मुक्ति* A.; sm. D. C. K.
 ९ अमु A. B. C. K. — अस्मतेऽमु अस्म
 त् । अस्मते अस्मत् अमु वाप्यो नामार्त्ते ।
 Kabam on A. K. II 6, 2, 44.
 १० Thus Hem Y Jñ., Kā. V α β.;
 नृम B. Kā. V ed. (α L तीव्र). — नृम
 दुःखं चंद्रं समुद्रं वा नृमायते । Jñ.

दुःखम् । तप्रायते ॥ * ॥ अस्रमेवास्रम् । आस्रायते ॥ * ॥ कृपणं
 दैन्यम् । कृपणायते ॥ * ॥ सोढं सदनम् अभिभवो वा । सोढायते ॥ * ॥
 सुखादीन्येके लोहितादिष्विच्छन्ति । तेषां मते । असुखः सुखो
 भवति । सुखायति । सुखायते ॥ ४४४ ॥ इति सुखादिः ॥

ग्रहस्निहौ वदं दीधीभणौ रणपठौ कुचम् ।

लिखं च कम्पमन्दोलिमुम्भिं लोचं मथिं^१ विदुः ॥ ४४५ ॥

क्तेरग्रहादेरित्यनेन ग्रहादिवर्जितात्परस्य क्तेरिड् न भवति ॥ * ॥
 निगृहीतिः^२ ॥ * ॥ अपस्त्रिहितिः ॥ * ॥ उदितिः ॥ * ॥ दीधितिः ॥ * ॥
 भणितिः ॥ * ॥ रणितिः ॥ * ॥ निपठितिः^३ ॥ * ॥ निकुचितिः ॥ * ॥
 लिखितिः ॥ * ॥ विकम्पितिः ॥ * ॥ अन्दोलितिः ॥ * ॥ उम्भितिः ॥ * ॥
 आलोचितिः ॥ * ॥ मथितिः ॥ ४४५ ॥ इति ग्रहादिः^४ ॥

वारतर्पणगराः शरभेरे^५

कन्दरः करभमराडरकाराः ।

रघुरंकपरिकाङ्गुरिखा

रोमकर्मपुरुषासुररिक्षाः ॥ ४४६ ॥

वारादेर्वेत्यनेन रश्नुतेर्लश्रुतिर्वा भवति ॥ * ॥ वारः क्रियाभ्या-
 वृत्तिर्^६ । वाल. केशः ॥ * ॥ तर्पण. पशूना कण्ठघण्टा^७ । तल्पलो

१ °मदोलितुम्भिलोरमथिं E , °म-
 दौ सस्त्रुम्भितुम्भिमथिं D

२ The compiler of the comm in D
 mistook the application of this *gana*,
 and forms च्छणग्राही । मुचस्त्रेही etc
 (cf sl 457)

३ Thus also Hem , पठिति B C K

४ Hem has the same *gana*, but

gives only the nouns He omits, how-
 ever, the words उम्भिति', दीधिति.
 and लोचिति

५ °शारभेरा B , सरभेराः A. ;
 समभेरा E

६ क्रियाव्यावृत्ति A , F adds स-
 घातो वा

७ कंठघट A B F , Hem

मज्जकैवदेह १ ॥ • ॥ गरो विवम् । गल प्राखङ्गम् ॥ • ॥ शरभो
 ऽष्टापद । शसभ २ पतङ्ग ॥ • ॥ दरा ऽन्तम् । दसा भूमि ॥ • ॥
 कन्दरो गिरिगुहा । कन्दस कन्दविशेष ॥ • ॥ करम उड । कलभो
 बालदस्त्री ॥ • ॥ मण्डरो जीवविशेष । मण्डलं विष्णं यथातो वा ॥ • ॥
 कारो रचामिर्वेह । कासो वर्ष ॥ • ॥ रघु । राजा । लघु । अप
 पितपरिमाण ॥ • ॥ अरम् अत्यर्थम् । अल पर्याप्तम् ॥ • ॥ एतेषा
 मर्थमेदे सत्वं रुडिबशात् । भोमस्त सामाम्येनाह ॥ • ॥ कपरिका ।
 कपलिका ३ ॥ • ॥ अकुरि । अकृति ॥ • ॥ रेखा । सेखा ॥ • ॥
 रोम । सोम ॥ • ॥ कर्म । कलम ॥ • ॥ पुष्य । पुष्य ॥ • ॥ असुर ।
 असुल ॥ • ॥ रिषा । सिषा ॥ ४४६ ॥

पांसुरकरीरमूर ४ तिर्पिरिकातरुणशुक्रपर्यङ्का ।

परियोगमुकुरसरिं रोहितपरिषौ सरोद्विष्यौ ५ ॥ ४४७ ॥

पांसुर ६ । पांसुल ६ ॥ • ॥ करीर । कल्लोह ॥ • ॥ मूरम् । मूकम
 ॥ • ॥ तिर्पिरिका । तिस्पिरिका ॥ तिर्पिरोकमिति ७ वामन ॥ • ॥
 तद्वच । तलुन ॥ • ॥ शुक्र । शुक्र ॥ • ॥ पर्यङ्क । पर्यङ्क ८ ॥ • ॥
 परियोग । पक्षियोग ॥ • ॥ मुकुरम् । मुकुरम् ॥ • ॥ सरिरम् ।
 सलिलम् ॥ • ॥ रोहितम् । लोहितम् ॥ • ॥ परिष । पक्षिष ॥ • ॥

१ These also II a.

२ शरभो समम A

३ कपरिका and कपिरके Hem.;
 कपिरक and कपिरिका B.; कपिरक
 Kāp. V

४ पांसुर B C. E. K.; करीरमूर
 D E

५ सारोद्विष्यौ B; सरोद्विष्यौ D.E.

६ पांसुर पांसुल B. C. K.; B.;
 Kāp. V ed.

७ तिर्पिरिका and तिर्पिरीक B.;
 तिर्पिरीक Kāp. V, Hem

८ For the words पर्यङ्क परियोग
 and परिष Hem. has special rule
 पर्यङ्कयोने । (cf. Pāp. III २, २३
 with Brit. J.)

रोहिणी । लोहिनी^१ ॥ २ ॥ आकृतिगणोऽयम् । तेनान्येषामपि लल
भवति ॥ ४४७ ॥ इति वारादिः^२ ॥

समादितः पदिं सदिं विदिं नहिं वृषिं प्रुषिं^३ ।

इणं वृतिं यतिं श्रुवं सुवं^४ भरिं विदेन्धिना^५ ॥ ४४८ ॥

सपदादेः क्तिप् क्तिरित्यनेन सपदादेः स्त्रिया भावे ऽकर्तरि च
कारके क्तिप्क्तिप्रत्ययो भवतः ॥ सपत्तिः । संपत् ॥ विपत्तिः । विपत् ॥
व्यापत्तिः । व्यापत् ॥ प्रतिपत्तिः । प्रतिपत् ॥ मंसत् । परिषत् । उप-
सत् । उपनिपत् ॥ सवित् । निर्वित् ॥ उपानत् ॥ प्रावृट् ॥ विप्रुट् ॥
समित् ॥ नीवृट् । उपावृट् ॥ संयत् ॥ प्रतिश्रुत् ॥ उपश्रुत्^६ ॥ उप-
श्रुत् ॥ विदेति जानात्यर्थेत्यन्यः^७ ॥ समिध्यतेऽनया । समित् ॥ वाम-
नमते क्तिप्रत्ययो द्रष्टव्यः^८ ॥ ४४८ ॥

क्रुधिं युधिं श्रुधिं तृषिं त्विषिं रुषिं रुजं श्रुचम् ।

ऋचिं^९ मुदिं मृदिं गिरिं ह्रियं भियं लुवं भुवम्^{१०} ॥ ४४९ ॥

क्रुत् ॥ युत् ॥ चुत् ॥ वृट् ॥ त्विट् ॥ रुट् ॥ रुक् ॥ श्रुक् ॥

१ [रोहिणः । लोहिणः D]—Om
by the other worbe

२ कपिलकादि to PAn viii 2, 18
vārtt, ऋफिडादि Hem ii 3 (last
rule but one ऋफिडादीना डश्च ल) ।
ऋफिडः । लृफिड । लृतक । ऋतक ।
कपरिका । कपलिका । etc interchange
of र and ल, then that of ड and ल-
ऋफिल । ऋफिड । वलभी । वडभो ।
चूला० । इला० । व्याल० । पुरोलाश० ।
घोलाशः । वलिश० । पुलिनं० । पोला० ॥

३ B C K om प्रुषिं, पृषिं D E

४ सुवं सुवं (or सुवं) D E

५ विदिंधिना B F K, वदिंधनाः
C, दिदेन्धिनी D

६ परिश्रुत् । उपश्रुत् । परिश्रुत् । F,
प्रतिश्रुत् । उपश्रुत् परिश्रुत् K, [स-
श्रुत् । सुतिः D]—Hem has only श्रु
प्रतिश्रुत् । उपश्रुत् । परिश्रुत् —? [उप-
श्रुत्]

७ जानीते इत्यर्थेत्यन्यः F, (? जा-
नीतेत्य० “know ye”)

८ क्तिप्रत्ययोपि द्रष्टव्यः A

९ क्रुषिं B C F K, ऋचि E

१० सुव A B C D, broken away
in K

अक्^१ ॥ मुत् ॥ मृत् ॥ गी ॥ अत्रापि क्तिप्रत्ययो^२ वामनमतेन । भोजस्य
 क्तिप्रत्यय^३ न ददर्श ॥ इति । द्वी ॥ भीति । भी ॥ मूर्ति^४ । मू ॥
 भूति । भू^५ ॥ ४४८ ॥

कृजं भिदिं छिदिं नुदिं ६ हृशिं नशिं युजिं अरम् ।
 अवं त्वरं ध्रिवं^७ मवं शक्तिं^८ नुवं विदुर्वुधा ॥ ४५० ॥

कृति । कृत् ॥ भित्ति । भित् ॥ क्ति । कित् ॥ मुत्ति । मुत्^९ ॥
 कृष्टि । कृक् ॥ कृष्टि । कृक् ॥ युक्ति । युक् ॥ मूर्ति^{१०} । मू ॥ कृति ।
 क ॥ दत्तिं । दृ ॥ मूर्ति । मू^{१०} ॥ मूर्ति । मू^{११} ॥ शक्ति । शक् ॥
 मुत्ति । मुत्^{१२} ॥ भोजोऽपि क्तिप्रत्ययो^{१३} ददर्श ॥ ॥ आकृतिगणोऽयम् ।
 तेन ग्रामिषैरुपयुज्यप्रभृतयो^{१४} दृष्टव्या ॥ ४५ ॥ इति संपदादि^{१५} ॥

भिदिं छिदिं विदिं दयिं रुजिं^{१६} मृजिं प्रछिं चुरिम्^{१७} ।
 अनामनि ध्रिपिं तथा गुहिं तुलिं वसिं यपिम् ॥ ४५१ ॥

१ ? कुक् D C F H. — Hem has
 both g lh bl except मुक्ति (सक्)

२ क्तिप्रत्यय D C H. ; क्तिप्रत्यय
 स्य F ; क्तिप्र A [क्तिप्र*?]

३ क्तिप्रत्यय A.

४ ? मूर्ति A B K ; — C. — MS.
 Hem has मुक्ति

५ Thus MS.

६ नुदिं F ; नुद् Hem

७ ध्रिवं D F ; मुत् D K. ; यव F ;
 मुत्ति ।

८ मुक्त्ति A भुक्त्ति C D

९ मुत्ति । मुत् A.

१० The Hem Kā A L ४ २० ;
 गृहिणं P

११ मूर्ति मू D C F H

१२ मुत्ति । मक्त् A. — Hem. ha नीते ।
 मुत् । मुत्ति ।

१३ क्तिप्रत्ययो A.

१४ M > differ more or less ; Hem
 ha ॥ three

१५ H m makes three groups of this
 1 the *ūtra* कुत्संपदादिभ्य क्तिप्र ६
 आदिभ्यो वा ॥ ; the *ku*भादि belong
 the *lampa* of the संपदादि the com-
 ponent *eka* which necessarily tak
 क्तिप्र ॥ the आदि । k optionally
 क्तिप्र or क्ति ; see Index. Cf. the Pap
 Dh. 2, 61 ; 17

१६ भक्ति D 1 ; यत्र F

१७ नुदिं A. ; वदिं E. ; वदिं D

षिद्धिदादिभ्योऽङ् इत्यनेन षितो भिदादेश्च स्त्रियां भावेऽकर्तरि
 च कारकेऽङ् भवति ॥ * ॥ भिदा । विदारणम् ॥ * ॥ छिदा । द्वेधी-
 करणम् ॥ * ॥ विदा । लाभो ज्ञान वा^१ ॥ * ॥ दया । करुणा^२ ॥ * ॥
 रुजा [रोगः] ॥ * ॥ मृजा^३ [शरीरसंस्कारः] ॥ * ॥ पृच्छा [प्रश्नः] ।
 अत्र च्छन्दोभङ्गभयाद् द्विर्न कृतः ॥ * ॥ चुरा । चौर्यम् ॥ * ॥ चिपा
 [प्रेरणम्] ॥ * ॥ अनान्नीति किम् । भित्तिः । विच्छित्तिः । विचिप्तिरि-
 त्यन्तः ॥ अत ऊर्ध्वं नामनि ॥ * ॥ गुहा । पर्वतकुहरम् ओषधिविशे-
 षश्च ॥ * ॥ तुला । उन्मानम् ॥ * ॥ वसा^४ । स्नेहः ॥ * ॥ वपा । मेदो-
 विशेषः ॥ ४५१ ॥

क्षपिं क्षियं रिखिं लिखिं शुभिं सिधिं मिधिं गुधिम् ।

अरिं गदिं धृजं तरिं करिं हरिं खिदिं^५ विदुः ॥ ४५२ ॥

चपा । रात्रिः^६ ॥ * ॥ क्षिया । आचारभेदः ॥ * ॥ रेखा । राजिः ॥
 लेखा । सैव ॥ रिखिलिखेः समानार्थः सौत्रधातुः ॥ * ॥ शोभा ।
 कान्तिः ॥ * ॥ सेधा । सत्त्वम् ॥ * ॥ मेधा । बुद्धिः ॥ * ॥ गोधा । प्रा-
 णिविशेषः ॥ * ॥ एतेषामरेङ् च ॥ * * ॥ आरा । शस्त्री ॥ * ॥ गदा^७ ।
 प्रहरणम् ॥ * ॥ धारा । प्रपातः ॥ * ॥ तारा । ज्योतिः ॥ * ॥ कारा ।

१ विदा विचारणा Hem , om
 Bō , Kāṣ V

२ दया अनुकम्पा Hem —Bo , Kāṣ
 V om दया, पृच्छा, चुरा, तुला,
 रुजा, शोभा, सेधा

३ K V ed मृजा, α β , Hem , Bō
 मृजा —The equivalents in brackets
 have been added from Hem

४ वशा A —वसा Bō , K V , वशा

स्नेहनद्रव्य धातुविशेषश्च । उष्टिरन्या ॥
 Hem

५ ? खिदिं A B C Γ K , खिदि E,
 श्विदि D

६ Thus also Hem , क्रमे सप्रसारण
 च । कृपा । Kāṣ V , Bō

७ This is not given by the other
 works and seems to be out of place
 here

गुप्ति ॥ ० ॥ चारा । मुक्ताफलमाखा । मानमिति भोज १ ॥ १ ॥ एतेषां
 वृद्धिश्च ॥ ० ॥ खेदा २ । दीन्यम् । निपातनादरेह ॥ ० ॥ आकृतिनञ्
 यापम् । तेन चूडापीडाख्वाप्रभृतयो ३ इत्यस्या ॥ ४५९ ॥ इति
 भिदादि ॥

नन्दिर्यासिर्वर्धिनर्दी च रोचिर्

दूषिभीषिभूषिशोभी मदिस्य ।

साधिर्यन्ता सव एते च नाधि

क्रन्दि कर्षि स्यात्समो हर्षियुक्तः ॥ ४५३ ॥

नन्दिपचियद्वादिभ्यो ऽनाठियन् इत्यनेन नन्दादिभ्य पचादिभ्यो
 पचादिभ्यया ऽन चच् पिन् इत्येते क्रमेष कर्तरि प्रत्यया भवन्ति ॥ ० ॥
 नन्दयतीति नन्दन ॥ ० ॥ वासु वासु प्रव्ये ४ । वासयतीति वासन
 ॥ ० ॥ वर्धन ॥ ० ॥ नर्दन । अयं भोजमतेन ॥ ० ॥ रोचन ॥ ० ॥
 दूषण ॥ ० ॥ विभीषण ॥ ० ॥ भूषण ॥ ० ॥ शोभन ॥ ० ॥ मदन
 ॥ ० ॥ साधन ॥ ० ॥ संक्रन्दन ॥ ० ॥ सवर्षण ॥ ० ॥ संहर्षण ॥ ४५९ ॥

रमिरुचिकृत्तितपितृदिपूदहिसहियुक्ता ५ जुजल्पिदमय स्यु
 संज्ञायां लयणो ऽथो आद्याह्न्यदिनाशिसूदि मतम् ॥ ४५४ ॥

रमयतीति रमण ॥ ० ॥ रोचत इति रोचन । विरोचन ॥ ० ॥
 विकर्तन ६ ॥ ० ॥ तपन ॥ ० ॥ तर्दन ७ ॥ ० ॥ पवन ॥ ० ॥ दहन ॥ ० ॥

१ चारा माने । इतिरस्या Item.

२ / खदा A. ; खेदा B. K. ; चदा
 C. ; खेदा F. ; (खिदा D., but wrong
 throughout). The other works have
 neither खेदा nor खिदा

३ Item has चूडा & पीडा

४ ? Perhaps mistak for वासु
 रानु शब्दि Dhatup 16, 21 23 cl.

वासु (वासु) शब्दि Dhatup 20, 21 —
 वासि (वासन) B3, 5 J. Item. ; वासि
 K4, V ed., &

५ शिदि for तुदि B. C. K. ; तुत A. ;
 an F

६ कर्तन A.

७ Om. B. C. F. K. — तुदि । मतर्दन
 Item om. by the others.

सहनः ॥ * ॥ जवनः^१ ॥ * ॥ जल्पनः ॥ * ॥ दमनः^२ ॥ * ॥ लुनातीति
लवणः^३ । निपातनाणत्वम् ॥ * ॥ सर्वदमनः ॥ * ॥ जनार्दनः ॥ * ॥
वित्तविनाशनः ॥ * ॥ मधुसूदनः ॥ * ॥ असंज्ञायामपि । रिपुदमनः ।
पुरार्दनः^४ । रोगनाशनः । अरिसूदनः ॥ ४५४ ॥ इति नन्द्यादिः ॥

पचं पतं वदं वशं व्रणं रणं क्षमं^५ भृजम् ।

वृजं गुपिं सृपिं नृतिं वृशिं मिषिं मिधिं विदुः ॥ ४५५ ॥

पचः । अपच इत्यपि ॥ * ॥ पततीति पतः । पारापत इत्यपि ।
एस्तु ज्वलादिपाठात्पचे भवत्येव निपातः ॥ * ॥ वदतीति वदः । कद्वदो
चद्वद इत्यपि ॥ * ॥ वष्टीति वशः ॥ * ॥ व्रणयतीति व्रणः ॥ अरिव्रणा
शक्तिरित्यण्^६ न भवति ॥ * ॥ रणयतीति रणः ॥ * ॥ क्षमः^७ ॥ * ॥
भरः । जारभरः ॥ * ॥ वृणोतीति वरः । कन्यावर इत्यपि ॥ * ॥ गोपः
॥ * ॥ सर्पः ॥ * ॥ नर्तः ॥ * ॥ दर्शः ॥ * ॥ मेघः । अनिमिष इति वज्र-
लाधिकारात् कोऽपि भवति ॥ * ॥ मेघः ॥ * ॥ लगौ प्रमाणानन्त-
रम् ॥ ४५५ ॥

मिहिदिहिरुहयो नदभषदिवयः^८ सिचिचोरिगाहिगृचिलयः^९
तृट्टचरयः^{१०} सूदिस्कन्दी^{११} शिषिद्विभवहस्तुदंशाः स्युः ॥ ४५६ ॥

१ The other works have यु (यीति
मिश्रभावं प्राप्नोतीति यवन. Ynjñ)

२ दवन. A, om B C F K

३ लवणो राक्षसविशेषः । चारवि-
शेष लवणम् । Ynjñ

४ पवार्दनः B, पचार्दनः K, स-
व--न. C

५ क्रम B F K, क्षमं C

६ अरिव्रणशः A, परिव्रणशक्तिः
B C K, परिव्रणशक्तिः F—अरीन्

व्रणयतीति । अरिव्रणा शक्ति Hem,

व्रणयति शब्द कारयतीति व्रण, Ynjñ

७ क्रम B C K—क्षम kās V, vl
Bō, क्षप Bō, Ynjñ, om Hem

८ भय for भष D E, भव A B C K

९ शिविचोरः A, शिवः चलय
D E, °गुविलय. B F, गुवलय. K,

सिचिचोरिगोहि---लय C

१० तृट्टः C, तृट्टः E, हृदचरया.
D, तृट्टवसय. F

११ सूदिवदं D E

मेघ ॥ ० ॥ देह ॥ ० ॥ प्रारोह ॥ ० ॥ गद ॥ ० ॥ भव १ ॥ ० ॥
 देव ॥ ० ॥ सेव ॥ ० ॥ चोर ॥ ० ॥ गाह ॥ ० ॥ गर ॥ ० ॥ प्राह
 षसेत् २ ॥ ० ॥ तर ॥ ० ॥ दर ॥ ० ॥ चर ॥ ० ॥ खर ॥ ० ॥
 स्कम्भ ॥ ॥ श्रेय ॥ ० ॥ दर्भ ॥ ० ॥ बह । रघुबह । रसावह ॥ ० ॥
 सब ॥ ० ॥ दम ॥ ० ॥ आकृतिगणोऽयम् । तेनाज्येऽपि ब्रह्मा ॥
 ४५६ ॥ इति पचादि ॥

यहिसंमर्दो मन्त्रि स्याद् अपराधिरवरुध्युपरुधिस्था ४ ।
 ह्रस्वो वा भ्वा परिवेत्पूर्वा भासिदसिसहय ॥ ४५७ ॥

पृच्छातीति याही ॥ ० ॥ संमर्दी ॥ ॥ मन्त्री ॥ ० ॥ अपराधति ।
 अपराधी ॥ अपरोधी ॥ अपरोधीति भोज १ ॥ ० ॥ स्थायी १ ॥ ० ॥ परि
 भाषी । परिभवो ॥ विभावी । विभवी ० । इय भोजमतेन ॥ ० ॥ उद्गाथी
 ॥ ० ॥ उद्गाथी ॥ ॥ उद्गाथी ॥ ४५० ॥

ध्रुविशौ यपिरक्षी शवसिशीलुष्वने परा ।

याधिसंध्यवहृष्याद्वयजा वदवसौ नञ् ॥ ४५६ ॥

निभाषी ॥ निवेशी ॥ निवापो ॥ निरक्षी ॥ निश्रमि । निश्रायी ॥
 निश्राथी ॥ निश्राथी ॥ ० ॥ न याचते । अयाची ॥ ॥ अमन्ववहारी ।

१ भव JL C. F. K.—मधी Item ;

भपद् (मपी) D; K; V

२ प्राह्यसेत् D. F; प्राह्यसेत्
 C. K; प्राह्यसेत् A.—Not given
 by the others.

३ याहि E; याहिर्दि D

४ अपराधिरवरुध्युपरुधिस्था A ;
 वधुपरुधिस्था B. C. K.; अपराधिर
 वरुध्युपरुधिस्था D E.

५ अपरोधीति भोज' । अपरोधी ।
 F; अपराधीतीत्यपराधी । एतमपरा-
 धी । Y JA; Item. has all three; the
 others on अपरोधिन्

६ Item gives उपस्थाधी instead.

७ The also II m; the others have
 only विभावी भूते are next place.

८ ध्रुविशौ शवधि D E; वा-
 यधि A. II.

असव्याहारीति^१ शकटाङ्गजवामनौ ॥ अव्याहारी ॥ ० ॥ अत्राजी ॥
अवादी ॥ अवासी ॥ ४५८ ॥

नञ्पूर्वादेव स्यादचश्च धातोर्चित्तकर्तृकतः ।

अभिवेर्भुवस्तु भूते^२ विण्यो विषयो च देशे स्यात्^३ ॥ ४५९ ॥

अकारी परशुः ॥ अहारी गन्धः ॥ अचित्तकर्तृकादिति किम् ।
अकर्ता । अहर्ता ॥ केचिन्नञ्पूर्वादि न^४ मन्यन्ते । तन्मते कारी हारीति
स्यात् ॥ ० ॥ अभिभूतवान् । अभिभावी ॥ विभूतवान् । विभावी ॥ * ॥
गुणैश्चिन्ते विशेते^५ विशिनोति वा । विण्यो विषयो वा देशः । निपात-
नात्पलम् ॥ ४५८ ॥ इति यद्वादिः ॥

मूलविभुजो महीध्रः पृथ्यादिभ्यो रुहश्च विज्ञेयः ।

स्त्याख्योषर्वुधनखमुचकुमुदं दायादकाकगुहौ ॥ ४६० ॥

मूलविभुजादेरित्यनेन मूलविभुज इत्यादयः कप्रत्ययान्ता निपा-
त्यन्ते ॥ * ॥ मूलानि विभुजति वक्रीकरोति । मूलविभुजो रघः ॥ * ॥
मही धारयतीति महीध्रः^६ ॥ * ॥ पृथ्या^७ रोहति । पृथ्वीरुहः । तरुरि-
त्यादयः ॥ * ॥ स्त्रियमाचष्टे । स्त्याख्यः ॥ * ॥ उषसि बुध्यते । उषर्वुधो

१ असंव्यवहारी । असव्यावहारी
F, twice असव्यवहारी A, ॥ असव्याव-
हारी B C K (B C apparently copied
from K, where असं end of p and then
संव्यावहारी, with सं crossed out) —
Hem makes अव्याहारी, असंव्याहारी
and असंव्यवहारी, the others अव्या-
हारी (om Yajñ), and असव्याहारी

२ अभिवेर्भुवश्च भूते A, अभिवेश
वस्तु भूते B C F K; अभिभूते E,
अभिभावी भूते D

३ देशे च विज्ञेय. D E

४ ०नञ्पूर्वादिं न B K, ०पूर्वादिनं
न F, ०पूर्वादिस C—Hem also re-
marks केचिदनञ्पूर्वादिच्छन्ति । कारी । हारी ।

५ गुणैस्त्रैस्त्रैर्विशेते F, विशेषेण श्रुते
शिनोतीति वा० Yajñ

६ धरतीति० F, महीधरः A

७ पृथ्वी A B C K, Hem gives
उषीरुहो वृक्ष. and सरसिरुह पल्लम्
instead

ऽपि १ ॥ • ॥ गखाकोचयन्ति । गखमुत्तानि धनूषि ॥ • ॥ श्री इषिवां
मोदते । कुमुदम् ॥ • ॥ दायमादत्ते । दायद ॥ • ॥ काकेभ्यो गूषि
तथा । काकमुहास्तिसा ॥ • ॥ आहतिगणोऽयम् १ ॥ ४९ ॥ इति
मूषविभुजादि ॥

इति

श्रीगोविन्दसूरिस्त्रिष्यषष्ठितश्रीबर्धमानविरचितायां श्रीधरगणरत्न
महोदधिरुत्तावाख्यातकदाश्रितप्रत्ययगणनिर्घणो
नामाष्टमोऽध्याय समाप्त ॥

बिंपित्कचित्कर्षचिद्रूपितं पद्यानुसारतो ३ ऽस्वामि' ।
सुन्दरमसुन्दरं वा तद्वर्षं बहदधिरेव ४ ॥ १ ॥
सप्तमवत्यधिलेख्येकादशसु त्रतेत्यतीतेषु ।
वर्षाणां विक्रमतो गणरत्नमहोदधिर्बिहित ५ ॥ २ ॥

इति

श्रीबर्धमानविरचित श्रीधरगणिसहितो गणरत्नमहोदधि
समाप्त ॥

१ A. B. C. K. em. अपि'

has कुष and विष (neither of which I
got by the Kā. १).

२ Hem. includes also अपी विमर्ति
अर्धं मेघ' । धर्माव प्रहृष्टाति धर्म-
प्रद' । एवं कामप्रद' । स्वर्गप्रद' ॥ या
स्त्रिय प्रजायाति प्राणप्रद' । एवमाव
मप्रद' (cf. Pāp. h. 2, 6); Pāp. ed. O. L.

३ पाद्यानुसारतो F
४ From अर्ष to सप्तमव lesson
in A.

५ वर्षेषु च विक्रमतो F — B. C. D
K. omit these two couplets.

